1911-35

MÚLT ÉS JÖVŐ

A JUBILÁRIS SZÁM TARTALMÁBÓL

	Oldal
Avigdor Haméiri (Tel-Aviv): Alma Mater	225
Lord Melchett (London): Üzenet	227
Marc Chagall (Paris): Emlék	227
Dr. Hertz, brit birodalmi chief-rabbi: Levél	227
David Yellin: Juda Halévi dalával	228
M. Ussiskin: Üdvözlet a magyar zsidóságnak	228
Diezengoff, főpolgármester: Tel-Aviv üdvözlete	229
Stephen S Wise (New-York): Túl az Óceánról	229
J. L. Magnes, a héber egyetem kancellárja	230
Prof. dr. Klein S.: Üdvözlet a Mult és Jövőnek	230
Neville Laski K. C.: Az angol zsidóság üdvözlete	230
Prof. J. Klausner: Dr. Patai jubileumára	231
Baltazár Dezső püspök levele	232
Frankl Adolf: Mult és Jövő	232
D. Simonovits: A hívó hang	232
Stern Samu: Az ifjúság: a jövő	233
Ujvári Péter: Földönfutók	234
Prof. J. L. Landau, Délafrika chief-rabbija	235
Patai József: Látomás Telaviv partján. — Sulamit, te érzed (versek)	236
Pintér Jenő: Az irodalom fegyvereivel	236
Kóbor Tamás: A kitágult láthatár	237
Kornitzer Béla: Interjuk. — József főherceg, Innitzer hercegérsek, Schuschnig kancellár, Szendy Károly polgármester. Serédi Jusztinián hercegprimás, Berzeviczy Albert, Móricz Zsigmond, Molnár Ferenc, Fleissig Sándor, Pintér Jenő, Hegedüs Lóránd, Dr. I. Alkalay jugoszláviai grandrabbi	238
Dr. Blau Lajos: A zsinagóga és eklézsia vitája	241
Fürth Margit: Életem legendáiból	243
Dr. M. Ehrenpreis (Stockholm): Hogyan lettem svéd író?	244
Szép Ernő: Nadrág és bekecs	246
Peterdi Andor: Akit mindenki gyűlöl	247
Ab. Goldberg (New-York): Lengyelzsidó hatás	248
Avigdor Haméiri verseiből: A héber sivatag; Ujra a molyok; Ne csókolj meg; Chaluc dal; Bánatfa gyümölcse	250
Hirsch-Patai Éva (Jerusalem): Anna Tychó	251
Dr. Kecskeméti Ármin: Művészet és zsidóság	252
Somlyó Zoltán: A Mult és Jövő 25 éve	253
Aziz Effendi: Pásztorok	254
Dr. Fürst Aladár: Wolf múzeum	257
Uri Zwi Grinberg: Több szárazföld	259
Prof. Einstein (New-York): Az assimiláció tévedései Németországban	260
Richard Beer Hofmann: A vörös Itzig	261
Vágó Anna: Csengetyűszó	264
Ambrus Balázs: Ujévre (vers)	264
Prof. Klein Sámuel (Jeruzsálem): Két adat	265
Bialik inditványa: Ünnepeljük családi ünnepeinket a Szentföldön	266
Dr. Kiss Arnold: Beregszászi emlék	267
Dr. Szemere Samu: A vallás kettős forrása	269
Dr. Donáth Gyula egyet. tanár: Üdvözlet	270
Reich Jenő: Egy kő, meg egy láda fold	271
Krausz Sámuel (Wien): Astaforte zsidó diplomata	272
Patai József: „A nagy készülődés“	273
Peterdi Andor: A Nap és a Hold	278
Heller Bernát: Salamoni ítéletek	280
Mohácsi Jenő: Az ember tragédiája és a zsidók	282
Pap Károly: A zsidó művész „tájképe“	283
Peterdi Andor: Patai József a szerkesztő	285
Csernichovszky: Sírnak a sakálok (vers)	286
Dr. Hajdu Miklós: Simon rabbi templomából	287
Tunkler (Varsó): Látogatás a piramisoknál	289

	Oldal
A. Liesin (New-York): Üdvözlés	290
Rebeka Kohut: Üdvözlet New-Yorkból	290
Kelen Hugó: Tűzre, vízre vigyázzatok	291
Uri Zwei Grinberg: Jubileumi írás	292
Dr. S. Ravidowiz (London): Diaszpora és kultúra	292
Dr. Rafael Patai (Jerusalem): Imitatio dei	293
David Persky (New-York): Mosoly Cionból	295
Sass Irén: Az elnök úr álmodik	296
Dr. Kahan Nisson: Egy 25 év előtti riport	298
Barsiné Freund Mina: Josef Patai: Herzl	299
Dr. Munkácsi Bernát: Egy irodalmi hagyatékból	300
Dr. Roth Jenő: Jóbeli tanúvallomás	302
M. Avi Shaul (Tel-Aviv): Két Jóbel	303
Dr. Kenéz Kurländer Ede: A Vulgata elírása	304
S. J. Agnon (Jerusalem): Mélységekben	305
A. Spire (Paris): Apám (vers)	306
Szabolcsi Lajos: Apám (vers)	306
Oscar Grün (Zürich): Svajz hegyei, tavai közül	307
Tabán Gyula: Bál a Doberdon	307
Holder József: A Mult és Jövő és a jidis irodalom	308
A kis Simon üzenete a Karmelről	309
Pap Izsák: Patai Edith a költő	310
Thomas Mann a zsidókérdésről	312
Guttmann H. (London): A Talmud angolul	313
D. Ribalov: Üzenet New-Yorkból	313
Prof. H. Löwe: Dr. Karl Schwarcz	313
Zalman Reisen (Wilna): Mi jidis írók	313
A Mult és Jövő archivumából	314
Mandl Bernát: A budai Akiba herceg	316
Füst Milán: A névtelen iszik (vers)	317
Holder József: Régi dal	317
Zelk Zoltán: Ábris	317
Dr. Bernstein Béla: Vallásoktatásunk illusztrációi	318
Timár Magda: Reggeli imádság (vers)	318
Üdvözletek mindenfelől	319
Csergő Mária: Anyámat keresem (vers)	321
Somlyó Zoltán: Huszonöt év (vers)	321
Csergő Hugó: Kora ősz (vers)	321
Wertheimer Adolf: A magyar zsidó irodalom	322
Komlós Aladár: Zsidó ünnepek	323
Sós Endre: Nevessen éppen	323
Prof. Pfeifer Ignácz: Zsidó mult, zsidó jövő	324
Edmond Fleg (Paris): Patai-Kabalah	324
Sebestyén Károly: Néked adósod	324
Dr. S. Miller (Jonkers): Amerikai művészek	324
Hermann Struck: Üdvözlet a Karmelről	326
Dr. Fodor Lajos: Tudásban és dalban	326
Fejér Lajos: Bibliai idézetek az árkádokra	327
Patai Edith: A magyar Massaryk öt kötete	328
Eppler Sándor: Huszonöt év története	329
Loránth László: Látogatás jánosi Engel Józsefnél	339
Feleki Sándor: Emlékek a pesti zsidókórházból	340
A. Liessin (New-York): Árnyékot vet a hegy	344
Dr. Frenkel E.: Maimuni-akadémia	344
Dr. Schweiger L.: A szlovenszkói rabbiegyesület	344
Dr. Endrei S. Henrik: A pesti szentegylet könnykorsójából — A Chevra Kadisa ma	345
P. J.: Egy óra a Pesti Chevra Aggokházában	350
Vészi Józsefné: A Pesti Izr. Nőegylet	352
Dr. Vidor Pál: Zsidó kultúrélet Budán	353
Hitközségek kultúrélete	354
Dr. Halpert Salamon: A Tapolcai Izr. Hitközség	358
Báró Hatvany Bertalan: Megjegyzések	359
Dr. Friedmann Ignác: Szent szolgálat	359
Gerő Ödön: Nagy tanúk tanúzása	360
Zsidó humor	361
Alexander Vilmos: A palesztinai bankok	367

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

604

Seinem lieben Freunde Patai

Dem Kreise für jüdische Schönheit
Dr. József Patai gabs
in treuer Freundschaft.
Dez. 1912.

E. M. LILIENnek, a nagy biblia-rajzoló művésznek, a megindúló Mult és Jövő első illusztrátorának, szenteljük kegyelettel e jubileumi szám első oldalát, korai halálának 10. évfordulójára — megemlékezésül.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A Mult és Jövő 25-éves Jubileumára kívánom szeretettel
a bibliai harcos Judit-hoz Kezűnet tanulmányfejet.
Erőt és hitet a további sikerekhez szívből kívánó barátod
Budapest, 1935 aug. Herman Lipót

A MULT ÉS JÖVŐ JUBILEUMI BIZOTTSÁGA A SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL NEVÉBEN IS KÖSZÖNETET MOND A KÖLTŐKNEK, TUDÓSOKNAK, ÍRÓKNAK ÉS MŰVÉSZEKNEK, AKIK A VILÁG MINDEN TÁJÁRÓL 25 ESZTENDŐN ÁT GYARAPÍTOTTÁK A ZSIDÓ KULTÚRÁNAK E KINCSESHÁZÁT. ÉS HÁLÁJÁT FEJEZI KI A HŰSÉGES TÁBORNAK, MELY NEGYEDSZÁZADON KERESZTÜL LELKESEN A MULT ÉS JÖVŐ MELLÉ ÁLLT. KÖSZÖNTJÜK AZ OLVASÓT!

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

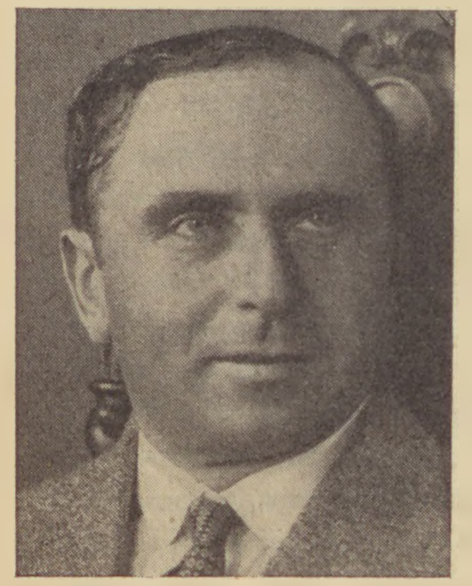
MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *

SZERKESZTI: DR PATAI JÓZSEF • XXV. ÉVFOLYAM, 1935 SZEPT.-OKT.

E JUBILEUMI SZÁMOT SZERKESZTETTÉK: PROF. STRAUSZ ADOLF, PETERDI ANDOR ÉS HOLDER JÓZSEF

AVIGDOR HAMEIRI (TEL-AVIV): ALMA MATER

A szentimentálizmus negatív fogalom. Én ugyan nem vagyok tisztában vele. Mert például az anya szentimentálizmusa nem egészen negatív: nélküle aligha érnők el az első fogunk fehér kimosolygását erre a szomorú világra. De — egy lap nevelése és kimustrálása mégsem azonos egy apró gyerek ápolásával. Egy lapot az emberi *öntudat* és nem az ösztön hoz világra. Az öntudat pedig feladatokat lát és azok unszolják és sarkalják folyton.

A Mult és Jövő huszonötödik évfordulójában sok az elérzékülési momentum. Különösen azok számára, akik nemcsak ringatták a bölcsőjét, de maguk is ringtak benne. — De épp ez a paradoxon az, amely megkülönbözteti a szellemi élet alma mater-jét a testi fejlődés édesanyjától. *A Mult és Jövő pedig a magyar zsidó kultúréletnek huszonöt éven át szülő, gondozó, szenvedő és győzelmes Alma Matere.*

A zsidó gondolat tradiciója nem ismer huszonötéves jubileumot. „*Jubileum*“ — az ötven év és héberben ez a két fogalom: „Jóvél“ (amiből a „jubileum“ szó ered) és „ötven év“ el sem választható egymástól. Már ennélfogva is nem ünnepi nyugalmat jelent ez a határidő a Mult és Jövőnek, hanem — ujabb *feladatot.* Azt a nagy feladatot, amelyet alapítója annakidején még nem sejtett, mert nem is sejthette eléggé; mert azt egy felsőbb Valaki nyilatkoztatta ezen a huszonöt éven belül: a zsidó nép Géniusza.

Ez a feladat pedig: a zsidó ifjúságnak a *zsidószellemi önkormányzatra* való kinevelése.

Valami történt ezen a huszonöt éven belül; valami, amit egy kis jóakarattal a Predesztináció művének nevezhetünk. A zsidó szólás szerint: „megszületett a gyógyszer a betegség előtt“. Megszületett a zsidó állam gondolata az állati megbokrosodásba őrülő fajgyülöleti pestis előtt. — Ujnak az egyik se új, — de a méretük új, és ha nekünk nem is, de vannak még olyanok, akiknek meglepő. Az ősi zsidó otthon megujhodása és rohamos politikai és gazdasági fejlődése — ősrégi és mindig új feladat elé állít bennünket: *be kell olvasztanunk az ősi zsidó etika egészséges és termékenyítő magvát a modern emberiség etikájának formáiba.*

Az emberi etika *célja*, mint a civilizációé általában — örök; de *formái*, eszközei változnak az emberi fejlődéssel. Az etika örök célja: *boldog ember a boldog társadalomban.* Ez a két fogalom elválaszthatatlan: nem lehet boldog az ember egy boldogtalan társadalomban, miként viszont nem boldog az a társadalom, amelyben boldogtalan emberek sínylődnek. Ezt különösen a nemzeti ideálokkal haladók kell, hogy megértsék és megszívleljék.

A zsidó etikának az ősalapja le van fektetve a Bibliában és tovább fejlesztve és mélyítve a Talmudban, amelynek eminens és kimagasló bölcsei nem győzik eléggé hangsúlyozni, hogy a parancsolatok parancsolata: „az ember és ember közötti jó viszony feltétlen gyakorlata“. Az egyetlen nagy példa, amit az ember vegyen az Istentől, az: „amilyen könyörületes ő, olyan könyörületes légy te is!“ — A mi feladatunk tehát: a zsidó renaissance ifjúságába, amely új történelmi korszak kezdetén leledzik, az etikának ezt az örökemberi alapeszméjét: az ember és ember közötti morált plántálni.

Ennek a prófétai feladatnak a fő harca kell, hogy azon ferditések és hamisítások ellen irányuljon, amelyek az etika ősi és eredeti és igazi voltát, alapját és célját teljesen háttérbe szorítják. Tele torokkal kell ujra és ujra kiáltanunk: Nem igaz, nem vallásos zsidó az, aki embertársa boldogságát nem keresi tetteiben! Aki az emberi morált nem gyakorolja, annak az isteni morál nem más, mint önző cél: az ő egyéni javát kereső eszköz, akár az életben, akár a túlvilágon, ahol jutalmat vár vallásos életéért. — Ezt a jutalmat a Talmud szintén lenézi és elítéli, ha nem emberbaráti morál fűti és annak szolgálatába áll.

Ezt a gondolatot fejezik ki *Rós-hasana* és *Jomkipur* imádságai is fenséges univerzálizmusuk áhításában, amikor „a rosszaság uralma eltűnik a földről és a seregek Ura fölmagasztosul az Igazságban.“

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Mózes, aki az *emberi* etikát — vallássá emelte, ennek az emberi morálnak a maximumát követelte: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!" Hillél, aki könnyíteni igyekezett e nehéz feladaton, módosította: „Ami neked rossz, ne tedd a felebarátodnak!" — *Ez a tétel minden idők és rendszerek etikájának örök alaptétele.* „A többit — mondja Hillel — menj és tanuld".

A vallás mai tompult felfogásában már igen nehéz ezt az igazságot fennhangon hirdetni, a kérdésnek paradoxális volta miatt: egyrészt a banalitása miatt, másrészt pedig, mert már alig ismerik. És ha mi most mégis szóvá tesszük, csak azért tesszük, mert ujabban megint zugolódnak „odaát" a palesztinai ifjúság „vallástalan életmódja" miatt. Huszonöt évvel ezelőtt egy duoval, a hazaárulás és az istentagadás kakofónikus duojával akarták a zsidó feleszmélés kisdedét és annak bölcsődalát, a Mult és Jövőt agyonbömbölni. Ma, huszonöt évi nehéz küzdelem után, miután a hazaárulás vádja gyerekes oktalanságnak bizonyult — bizonyos álszenteskedők már csak a vallással akarják megvédeni a kényelmüket — amelyet a zsidó tragédia — és ott ahol még van: a zsidó lelkiismeret — olykor-olykor, de újra és újra megbolygat. S ezért meg kell mondanunk: a cionizmus nem a vallással jött vitatkozni, hanem a zsidóság tragikus kérdésének politikai és ökonómiai megoldását akarja. De közvetve és tán akaratlanul *a vallásőrzés terén is felülmulta a többi mai módszerek eredményeit.*

A palesztiniai új ifjúság pedig, amely élete legforróbb részét áldozta és áldozza folyton a zsidó haza felépítésére, ez a zsidó ifjúság, amely filozófiai meditációkra szabad óráiban az isteni Logost keresi, gyakorlati életében pedig a vallás ősi zsidó és emberi etikáját akarja élet-törvényévé tenni — ez az ifjúság nem hallgathat azokra, akiknek, egyrészt: nem a zsidó nép politikai és ökonomiai helyzetének tragikuma vezeti a tollukat és a hangjukat, annak megoldásában részt nem vesznek, de sőt ellenzik és megakadályozzák — másrészt: akik a vallás igazi voltát, lényegét, célját és alapját ignorálják és helyébe olyan zsidó típust emelnek szimbolummá, amely nekünk, a zsidó történelmet szebben és jobban folytatni akaróknak, ideálunk nem lehet. Nem ideálunk nekünk a szombati szentségről prédikáló zsidó, aki a *hat napi munka szentségét* nem vallja épp úgy, mint *a szombati nyugalmat.* Nem zsidó és nem ember a mi szemünkben az, aki a frigytábla parancsolatainak *első* felét hirdeti, a másik felét pedig lábbal tiporja.

Az istenfélelem a zsidó etika szerint nem lehet öncél, hanem felsőbb eszköz az ember-morál gyakorlására. Ez a zsidó vallás etikája, ez a zsidó morál.

De ennek a morálnak más értéke is van, prófétai érték: — ez a morál az, amely nemcsak hogy eltörli a különböző vallások válaszfalát és megszünteti azoknak szégyenletes, gyülöletes harcát — de egyenesen egyetlenegy vallássá emeli valamennyit: az emberiség örök vallásává, amelynek csak eszközei különbözők, de a cél ugyanaz: a szerencsétlen Ember-család általános boldogsága és Istenhez való emelése.

Tehát: az ideálok Ideálja.

Az új zsidó ifjúság ezen tendenciái és ideáljai — *harcot* jelentenek. Harcot mindama mentalitás ellen, amely együttvéve Galut-ot jelent. Harc a zsidó hazátlanság ellen — tehát: Palesztináért, harc a zsidó nép — és általában: az ember — szenvedései ellen. Tehát minden fajgyülölet és általában: minden gyülölet ellen; harc a zsidó etikáért — tehát: az egoizmussá torzult pseudo-vallásosság ellen, amely — ad absurdum — még Palesztinát is gyülöli a vallás nevében!

S ebben a harcban kell, hogy *a Mult és Jövő továbbra is egyik frontunk, a középeurópai harctér frontjának erődítménye legyen.*

A második feladat: — a zsidó gáluti ifjúságnak az ősi hazájához való nevelése, még pedig nem üres patrióta jelszavakkal és harci riadókkal — hanem az áldozatkészség maximumával: chaluciánizmussal. Tehát nem sovinizmussal, hanem patriotizmussal. Nem demars-indulókkal és madárijesztős formákkal — hanem izzadságos munkával, a mocsárszárító chaluc behunyt szemével és az elárvult anyaföld lépésről-lépésre ekével való meghódításával. *A Mult és Jövő szerkesztője volt az első, aki a Balfour-deklaráció örömmámorában tombolóknak kijelentette halkan annakidején, hogy: Se Anglia, se más nemzet nem építi majd fel Palesztinát zsidó országgá, hanem a hazatérő diaszpóra-zsidók, akik arcuk verejtékével fogják „meghódítani" a Szentföldet.* Egyelőre azt látjuk, hogy nem a politikai „lózungok" és nem a „katonai készültségek" azok, amelyek megteremtették a honalapító Émek-Jezréelt — hanem az európai morálokat megvető, a diplomájukat széttépő intellektuelek és minden háborút szívből utáló s megvető ifjúság, ugyanaz, amely most az Émek-ha-Chula megvásárlásával — elölről kezdi az építő romantika Hóra-táncát a lázas mocsarak ezer veszélyei között. A Mult és Jövő is kell, hogy elölről kezdje a már-már kihülő chaluc-nótát: — az Émek-Jezréelnek most Émek-ha-Chulába induló, küzdő és győzelmes szimfóniáját.

A harmadik feladat: — a héber kulturára való nevelés, még pedig a héber nyelven keresztül és annak jegyében. Bár különösnek hangzik, de tény, hogy a *Mult és Jövőnek meg kell teremtenie itten Palesztinában a hébernyelvű Mult és Jövőt,* mely a diaszpóra megváltási romantikájával kell, hogy háttérbe szorítsa a gyülöletig és az általános bizalmatlanságig torzuló pártpolitizálás nyavalyáját. A talaj megérett hozzá és a sikere biztos. Ez a két kiadvány, Magyarországon a magyar, s itt Palesztinában a héber — olyan kapcsolatot teremt majd Középeurópa és a megújhodó Palesztina között, amelynek kilátásai és eredményei beláthatatlanok és amely Magyarországnak is többet jelentene, mint a legjobban megszervezett diplomáciai kapcsolat. Mert elsősorban kultúrkapcsolatot jelentene a két ország között.

Ez legyen az összfeladata a magyar zsidóság Alma-Mater-ének, a Mult és Jövőnek huszonötödik évfordulója küszöbén. Ez a feladat az, amely a negyedszázad munkáját a Jövő munkájának szilárd és szélesméretű alapjává avatja.

Koh lecháj!

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

LORD MELCHETT (LONDON): ÜZENET

A „Mult és Jövő" 25 esztendeje végzi nagyszerű munkáját Erec Jiszrael alapítása és fejlődése érdekében. Eme negyedszázad bámulatos eredményeket hozott. A National Home valósággá vált, s mint ilyen, ragyogó példája annak, hogy mit érhetnek el intellektuális erő és energia, ha a lehetőségekkel számolnak és ha az inspirációt egy nagy nép halhatatlan szellemétől kapják.

Az én hitem az, hogy most egy új korszak kezdetén állunk, s hogy sok türelemre, bátorságra, valamint lelkesedésre és elhatározottságra lesz szükségünk, hogy a jövő problémáit ugyanoly sikerrel oldhassuk meg, mint amilyennel a mult nehézségeit lebirtuk.

Elkerülhetetlen, hogy Erec Jiszrael területe előbb-utóbb megnagyobbodjon. Elképzelhetetlennek tartom, hogy a Jordán örök időkig határ maradjon, amelynél a jólét meg kell, hogy álljon, amelyen túl nyomor, éhinség maradjon az úr. Minthogy a transjordániai terület gazdasági fejlődésének szükségessége mind nyilvánvalóbbá válik, ennélfogva egy oly politikai problémával kerülünk szembe, amelynek jelentősége napról-napra emelkedik.

Itt nincs tere annak a kifejtésére, hogy miként gondolom eme probléma végső megoldását. Szívemből óhajtom azonban, hogy a palesztinai közügyek vezetésénél a lehető legnagyobb mértékben érvényesüljenek a méltóságnak, a tapintatnak, a palesztinai nemzsidó lakosságnak érdekeire való tekintetnek követelményei. A pionierkorszakon túl vagyunk s nemzeti voltunknak elismerését kivívtuk. Feladatunk most államalapító képességeinket a világ szemei elé tárni s bebizonyítani, hogy képesek vagyunk elnyerni nemzsidó honfitársainknak úgy a tiszteletét, mint a szeretetét.

M. CHAGALL (PARIS): EMLÉK

Megindultsággal idézem fel első találkozásunkat azon a helyen, ahol oly szívesen maradna, élne és alkotna minden zsidó művész. A Szentföldön, amelynek látásával sosem tud betelni a lelkünk. Látom a tekintélyes zsidó csoportot, amely Magyarországból jött akkor Palesztinába és úgy tekintettek föl vezérükre, mint Mózesra. Látom magam előtt az áthevült arcokat, az égő szemeket, amint ott széjjelnéztek a telavivi városháznak tanácstermében, ahová egyenesen a hajóról siettek, hogy Dizengoff főpolgármester üdvözletét fogadják és kezet szorítsanak az első zsidó város nagy építőjével.

És látom magunkat, amint ott ültünk a telavivi színház emelvényén Tel-Aviv zsidóságának színe előtt, amely minket, művészvendégeit megható ünnepséggel tisztelt meg. És Bialik — oh, az oly korán távozott Bialik — szívbemarkoló beszéddel üdvözölt bennünket. Úgy tűnik, mintha még most is hallanám.

És habár én magyarul nem értek és Patai írásait csak közvetítés útján ismerem. néztem, néztem, amint ott szólt a pódiumon Tel-Aviv közönségéhez héber nyelven és gondoltam: „Ön is, mint mi, művész, a zsidóság sebesültje, aki a zsidóság sebeit hordozza. Ez csillog a mi poémáinkban, könyveinkben, képeinkben. Ezt a csillogást nem veheti el semmiféle ellenség."

Üdvözlöm dr. Patait. Vegyüljenek az én szeretettől sugalt soraim a magyar zsidóság ünnepének hangjaiba. A Mult és Jövő és dr. Patai jubileumán az egész világ zsidósága vesz részt.

DR. HERTZ, A BRIT BIRODALOM CHIEFRABBIJA:

Küldöm szerencsekivánataimat a „Mult és Jövő"-nek, s szerkesztőjének, dr. Patai Józsefnek, abból az alkalomból, hogy zsidó kulturális munkájukat 25 éve — gyakran óriási nehézségek közepette — végzik. Örömmel láttam, hogy a „Mult és Jövő" az angol zsidóság vallási életével és kultúrtörekvésével ismételten foglalkozott. Különös hálával gondolok arra, hogy dr. Patai a jeruzsálemi egyetemen a magyarországi héber költészetről tartott előadásában a boldogult apámnak, Semarjahu Hertznek költői műveit is méltatta.

Kívánom dr. Patainak, hogy a lapját diadalról diadalra vezesse s hogy olvasóiban, miként a multban, úgy a jövőben is ébren tartsa a tudatát annak, hogy mi a kötelességük Istennel, a Törvénnyel és Izrael házával szemben.

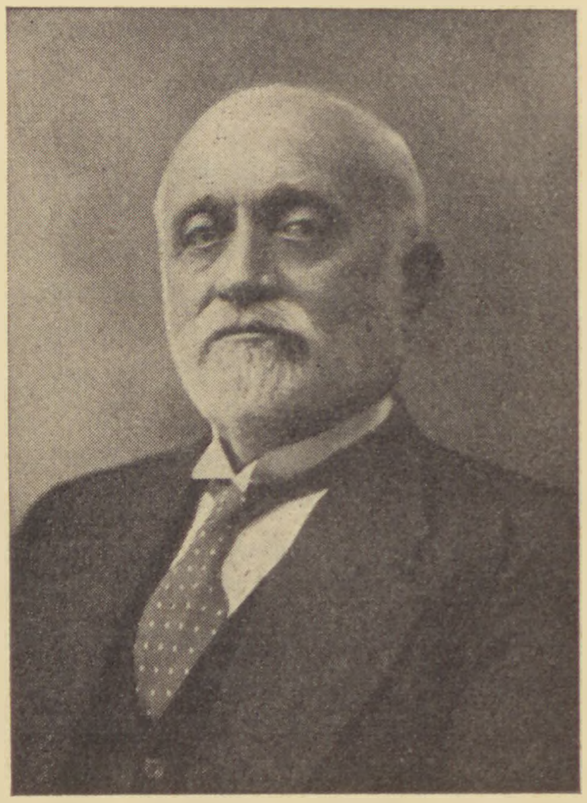
Bialik és Marc Chagall

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DÁVID YELLIN

a középkori héber irodalom tanára a jeruzsálemi egyetemen:

JUDA HALÉVI DALÁVAL...

„Izrael drága dalosának és költészete becézőjének, a kitűnő írónak, kinek szíve Cioné, Patai József barátomnak, a költőnek küldöm emlékül képemet jubileuma alkalmából. Áldja meg az ÚR tovább"... Majd verses dedikáció után folytatólag: „És nemzeti költőnk Jehuda Halévi strófáival dicsőitem:

Ismerlek rég, hiszen tanud az ének,
Igaz gyökért rejt termésednek telje,
Dalod füzérei fűzött drágagyöngyök,
Felhőkből ömlő harmat áldott kelyhe.

Hogyan ne volna a dal mesterséged,
Mindenki vallja: Te vagy Messiása!
Tied a dal, mely sziklát hasít széjjel!
És mézfolyókat csurgat hasadása"...

M. USSISKIN (JERUZSÁLEM):
ÜDVÖZLET A MAGYAR ZSIDÓSÁGNAK

Engedjék meg, hogy üdvözöljem a magyar zsidóságot a dr. Patai József kitünő szerkesztésében megjelenő „Mult és Jövő" 25 éves jubileumi ünnepe alkalmából.

Azt hiszem, joggal büszkélkedhetik a magyar zsidóság ezzel a fiával. Ez a zsidóság sokat nyujtott a zsidó tudománynak és ezen a téren Izrael nagyjainak számos kitünőségét adta. Nem egy okból azonban mindig el volt szakadva a világ zsidóságától, annak belső életétől és a világában felsulyosodó kérdésektől. Jóllehet, két nagy fia támadt a magyar zsidóságnak: Herzl és Nordau, a cionista világmozgalom megteremtői, ámde az ő kapcsolatuk is meglazult a magyar zsidósággal, mikoron pedig élén állottak már a cionista mozgalomnak, nem tudtak látható befolyást gyakorolni a magyar zsidóságra, amíg el nem jött dr. Patai az ő irodalmi készségével, a nemzeti újjáéledés nagy ügye iránti odaadásával. Immár 25 esztendeje, hogy szakadatlanul erős köteléket fűz Magyarország zsidósága és a világzsidóság között az Erec Jiszraelben levő új középpontjához. Ő egyrészt minden idegszálával a magyar zsidósághoz, annak életéhez van kötve, a nyel-

Ussiskin üdvözlő levele,
amely a palesztinai napilapokban is megjelent

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

véhez, amely a zsidó társadalom túlnyomó részének nélkülözhetetlen, másrészt kiváló, hűséges odaadással viseltetik a cionista mozgalom, Erec Jiszrael és a héber kultúra iránt.

Őszintén kívánom, hogy Izrael fiainak szellemi egyesítésére irányuló szent munkálkodását még sok évig folytathassa.

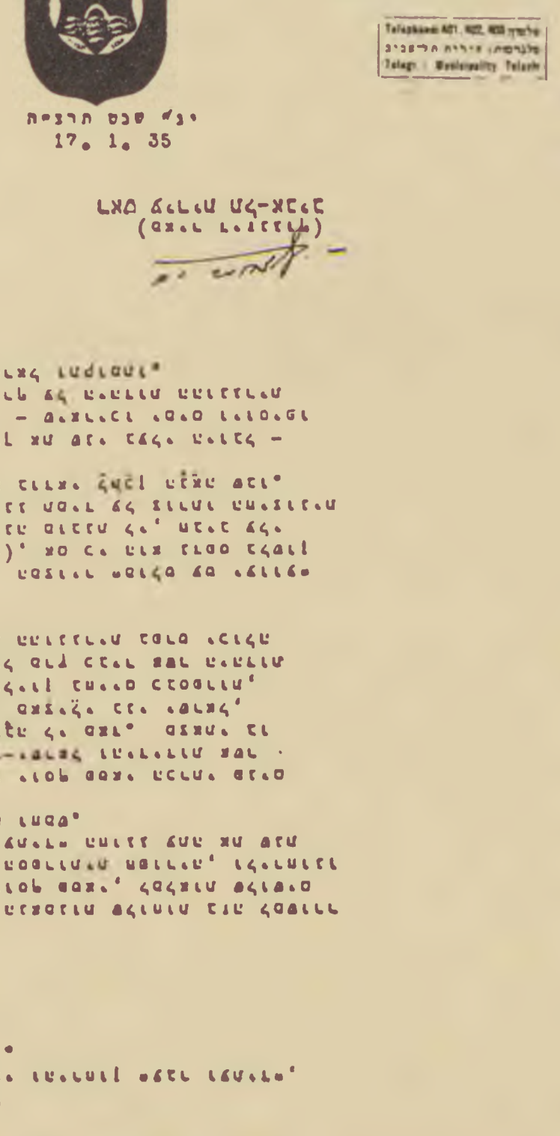
Az a fő, hogy nagy feladatának teljesítésében ne maradjon egymagára, hanem hogy a nyomában haladó sok neveltről és tanítványról gondoskodjék.

A magyar zsidóságnak pedig azt kívánom, egyre jobban közeledjék az egyetemes nép életéhez Erec Jiszraelben és szétszórtságának minden részében, hogy ne legyen elszakadva és egymagára maradva, mint az utóbbi évszázadban, hanem sikerüljön a zsidóságának nagyjai által az egész népre befolyást gyakorolnia és adassék meg neki mind nagyjai, mind pedig tömegei által, hogy jelentékeny helyet foglaljon országunk felépítésében és fiainak hazatérő mozgalmában.

TEL-AVIV VÁROSÁNAK ÜDVÖZLETE

MUNICIPAL CORPORATION
TEL-AVIV

עיריית תל־אביב

Dizengoff, Telaviv főpolgármesterének üdvözlő levele

„Dr. Patai Józsefet személyesen ismerem szentföldi látogatásaiból és nekem igen kedves barátságot kötöttem vele. Nemes szellemű férfiú, Izrael fiainak előkelői közül való, költő Isten kegyelméből az életben és az irodalomban egyaránt. Lendület és energia a lénye és a zsidóság általában, a magyar zsidóság pedig különösen büszkélkedhetik vele... Illusztrált folyóiratát, a Mult és Jövőt pedig, ha magyar nyelven jelenik is meg, nagyon kedvelem és mindig gyönyörködöm benne...“

Stephen S. Wise, a világhírű newyorki főrabbi

STEPHEN S. WISE (NEWYORK): ÜDVÖZLET TÚL AZ ÓCEÁNRÓL

Örömmel értesültem a Mult és Jövő 25 éves jubileumi ünnepélyéről és szerkesztőjének, dr. Patai Józsefnek, az alkotó költőnek 30 éves írói jubileumáról. Nagyrabecsülöm ezt a legelőkelőbb zsidó kulturális orgánumot, amely művészi szempontból is igen magas színvonalon áll. Örömmel forgatjuk ezt a folyóiratot a Library of the Jewish Institute of Religion könyvtárában, a jövendő zsidó egyházi vezetők iskolájának intézetében, amelynek elnöke vagyok.

Sajnálom, hogy magyarországi születésem ellenére nem vagyok otthonos a magyar nyelvben és túlnyomó részben csak közvetve és fordításokból élvezhetem dr. Patai József kitűnő írásait, amelyekkel a magyar irodalmat megajándékozza. Tudom, hogy mint zsidó író zsidó tömegeket mozgatott meg, hogy visszatérjenek népükhöz és megszeressék ennek irodalmát, megbecsüljék szellemi kincseit. Valóban a zsidóság hálája illeti őt ezért.

Érdekes és örvendetes jelenség, hogy Magyarországon is erős mozgalom van a zsidósághoz való visszatérés irányában. Ez a jelenség mindenesetre újnak mondható. Tudom természetesen, hogy nagy zsidó férfiaink közül ketten Magyarországon születtek, — Herzl és Nordau. A mi közös budapesti származásunk idézte elő a mély személyes érzést, amely közöttünk fennállott és kettőjük távozásával még fejlődött. Néhány évvel ezelőtt az volt az érzésem, hogy a magyarországi zsidóság mélyebben asszimilálódott, mint bármely más zsidóság a világon. Tudom, hogy vannak szigorúan ortodox zsidó elemek is ott. Hiszen ezek közé tartozott az én tiszteletreméltó nagyatyám, Josef Zwi Weisz, egri főrabbi, aki ezt az irányt szolgálta hűséggel és oda-

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A JERUZSÁLEMI HÉBER EGYETEM KANCELLÁRJÁTÓL

האוניברסיטה העברית
THE HEBREW UNIVERSITY

Jerusalem. ירושלים.

לכבוד
חנחלת מולטס ינא.
בודפסט.

ארונים נכבדים מאד.

ברכתי חנאמנה שלוחה ליחונכם ליובלו
העשרים־וחמש. חמש ועשרים שנה - חקופה ארוכה היא
וספק לזה שמפעלכם נראה לכם איתן ומשפיע חשפעה מתמידה
על סביבתו; וגם סיכוי היא למרץ ולחתמסרות הבלחי־פוסקת של מנצחיו.
מברך אני את הד"ר פטאי ואת עוזריו שיובלם
הוא זה. יהי רצון וילכו מחיל אל חיל בעבודתם החרבותית
המאפרפת לחנועת התחיה של עמנו.

בכל הכבוד
י.ל. מאגנעס.

J L. Magnes, a jeruzsálemi héber egyetem kancellárjának üdvözlő levele

adással egészen 1881-ben bekövetkezett haláláig. De ismerem másrészt a szomorú és a zsidóságot alapjaiban megingató asszimilációs mozgalmat, amely már az én drága atyám korába esett bele, amikor Magyarország valóban az Igéret földje volt a zsidósága számára, amely 2—3 generációval ezelőtt, különösen Kossuth napjai óta, sohasem merte volna elképzelni, hogy valaha még sötétebb napok is következnek a magyar zsidóság életében.

Legutóbb például, fájdalmamra, Magyarország egyike volt a földkerekség ama kevés országának, amelynek zsidósága távol maradt a zsidó világkonferenciától és azzal semmiféle kontaktust nem keresett. A zsidóság nem mentheti meg magát asszimilációs politikával, taktikával és praktikákkal. Ha ez menthetne meg bennünket, nem lehetne szólni semmit, ha így igyekszünk biztonságba helyezni bőrünket, testünket, exisztenciánkat. De ezt is megcáfolta a történelem. Valóban a legértékesebb a zsidóság számára, hogy büszkén lobogtassa reményét, akár Erec Jiszraelben. akár a Galuthban és várja az időt, amikor részben a zsidó önmegbecsülés és erőkifejtés folytán is a keresztény világ elég civilizált lesz, hogy igazságos legyen a zsidók iránt.

Legmelegebb szívből fakadó üdvözletemet küldöm a nagy célt szolgáló „Mult és Jövő" megindulásának nevezetes évfordulója alkalmából. Sokat beszéltünk ennek a folyóiratnak missziójáról a tavaly elhunyt ragyogó tehetségű barátommal, a magyar származású dr. Georg Alexander *Kohuttal*, aki élete végéig tökéletesen bírta a magyar nyelvet. Az amerikai Izraelnek legsugárzóbb és legérdekesebb alakja volt. Fia a néhai nagy dr. Alexander Kohutnak, az Aruch Copletum szerzőjének. Anyai részről pedig hasonlóan előkelő zsidó névnek, a Bettelheimoknak leszármazottja. Édesanyja, *Rebeka Bettelheim-Kohut*, a zsidó világnak egyik legkimagaslóbb asszonya.

Legmélyebben átérzett jókívánságaimat küldöm a „Mult és Jövő" további korszakai számára. Szolgálja tovább is ilyen eredménnyel Izrael ügyét és ébressze tovább a zsidó nép multja és jövője iránti hűséget.

DR KLEIN SÁMUEL
a jeruzsálemi egyetem professzora:
ÜDVÖZLET A „MULT ÉS JÖVŐ"-NEK.

Megszoktam, hogy a zsidó élet jelenségeit akár a multban, akár a jelenben, ne elszigetelten vizsgáljam, hanem kapcsolatban avval, ami Erec Izraelben történt, illetőleg történik. Megvan ennek a szemléletnek a maga több, mint kétezeréves históriai jogosultsága.

Ha most már arra a munkára gondolok, amit a magyar zsidóság közepette a *„Mult és Jövő"* és elsősorban *Patai József* egy negyedszázada véghezvisz, — úgy azt kell megállapítanom: *A zsidó ujjászületés e korában nagyon kevés ország zsidósága közepette állapítható meg ilyen munka; ilyen* kemény talajon pedig *sehol a világon* nem dolgoztak ezekben az időkben.

Voltak a magyarországi testvéreknek ezelőtt is kapcsolatai a Szentföldhöz, — de egészen más természetűek voltak, mint a maiak. Az okokat is ismerjük, melyek Herzl óta mind a mai napig hatnak és ott visszatartják népünk ezen nagyon értékes részét az új életrekelő ország munkájától. Meggyőződésünk szerint nem megalapozott okokról van szó. Hogy ma már jobb, sokkalta jobb a helyzet, mint csak néhány évvel ezelőtt, annak tetemes része a *„Mult és Jövő" érdeme.* (Ugyanis nagy része van e változásban magának Erec Izraelnek, amelyben többezer magyarországi ifjú zsidó is dolgozik és él.)

A munka, amit a gálut azon pontján Patai József lapja meg egyéb működése folytat, *ereci* szempontból is valóban fontosnak, értékesnek, *történetinek* mondható. Áldja meg érte Izráel örök Istene:

ישלח עזרך מקדש ומציון יסעדך

NEVILLE LASKI K. C.:
AZ ANGOL ZSIDÓSÁG ÜDVÖZLETE

Nagy örömmel ragadom meg a „Mult és Jövő" ezüstjubileumának alkalmát, hogy lapját és lapja által magyar hitsorsosaimat köszöntsem.

Az utóbbi évek bizonyos európai államokban igen sötétek voltak a zsidó közösségek számára. Nemcsak hogy ki kellett részüket venniök az általános nyomorból, mely a nemzetközi gazdasági válság nyomán jött — faji és vallási üldöztetés még betetőzte a szenvedéseiket.

Az Ön hazájában, éppúgy, mint az enyémben. a hamis vádak, a rágalmak, melyek a zsidóüldözést előhívták, csak gyönge visszhangra találtak, — ha a rosszhiszeműek kicsiny táborától eltekintünk. A történelem bebizonyította, hogy a magyar zsidók a polgári kötelezettségeknek ugyanolyan mértékben tettek eleget, mint másvallású honfitársaik. Ez ugyanígy áll minden más ország zsidóira, habár. sajnos, nem talál mindenütt elismerésre.

Forróan remélem és hiszem, hogy a reményteljes jövőben a magyar zsidó közösségnek sikerülnie fog a jóhírét és jólétét még magasabb fokra emelni, mint a multban.

Neville Laski
President, London Committee of
Deputies of the British Jews

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

PROF. J. KLAUSNER

az uj héber irodalom tanára a jeruzsálemi egyetemen:

DR PATAI JUBILEUMÁRA*

A magyar zsidóság helyzete egészen sajátos a maga nemében. Kiváló zsidó tudósokat adott a világ minden országának és magában Magyarországon végső asszimiláció és héber értelemben tipikus „am-haarec"-ság uralkodik. Tele van vallásos elemekkel, mint a gránátalma magokkal, de hol a hatása az új nemzedékre, az új magyar zsidó ifjúságra, amely a költő szavával „távolodik, távolodik oda, ahonnan vissza nem tér"? Hol a *héber* kultúra, amelyet a magyar zsidók magában Magyarországon alkotnak? Hol vannak írói, költői, tudósai, nagyjai, *héber* értelemben, akik nem hagyták el az országot, hanem folytatják speciális héber kulturális munkájukat hazájuk földjén? „Gyermekeim elhagytak és nincsenek" — így gyászolhat a magyarországi Izráel gyülekezete. Az egész szétszórtságban és Palesztinában is igen sokan vannak héber tudósok, héber írók, akik Magyarországról származtak el és Magyarország maga az eredeti zsidók számára szinte sivataggá lett. Csak egyes kiválasztottak maradtak és ezek egyike, a legelsők között, *Patai* József. Népe között él és szíve gondja a magyar zsidóság.

Irodalmi működését 30 évvel ezelőtt kezdte meg héberül „Saasué Alumim" című verseskötetével, de csakhamar meggyőződött, hogy nincs visszhangja a héber nyelvnek az asszimiláns Magyarországon, Orvosra pedig a betegek szorulnak és nem az egészségesek. Éppen az asszimilánsok, akiknek zsidósága beteg és sujtott, éppen ők szorulnak szellemi gyógyításra a tanítás által, amely életbalzsammá válhat számukra. És ami a fő, nem lehet vetni és ültetni a talaj előkészítése nélkül. A talaj előkészítése pedig azt jelenti, hogy a zsidóságban tudatlanoknak helyes fogalmat kell adni a zsidóság lényegéről és szellemi alkotásairól minden nemzedékből.

Amikor dr. Patai 1908-ban megkapta a magyar kormány ösztöndíját, hogy az oxfordi és londoni könyvtárakban középkori héber költők kéziratait kutassa, nemcsak a héber tudománynak, hanem a magyar zsidóságnak is jelentékeny eredményt hozott. Kutatásának gyümölcse a Héber Költők ötkötetes antológiája Kalirtól napjainkig. Ez az antológia felvonultatja az olvasó előtt közel 1300 esztendőnek héber költői alkotásait. A nemzeti alkotásnak legjava ez, a nemzeti lélek felemelkedése a végtelen magasságok felé. Patai az ő antológiájában, amelyet szakértők mesterinek ismertek el, a zsidó lélek kifejezésének, száműzetésében és bolyongásában való felemelkedésének legszebb termékeit adta. Nem csoda, hogy ezt az antológiát nemzeti zsidók és asszimilánsok egyaránt, sőt nemzsidó írók és kritikusok is nagy elismeréssel fogadták. Nagyban hozzájárult ez, hogy a szíveket közel hozza a zsidó alkotásokhoz. Ugyanekkor közzétette Mózes Ibn Ezrának ismeretlen világi verseit eredeti héberben. Palesztinában tett látogatásai alkalmából pedig több ízben előadást tartott a jeruzsálemi héber egyetemen héber nyelven, ismeretlen héber költőkről és ezeket az előadásokat a palesztinai héber lapok átadták a szélesebb nyilvánosságnak is.

Dr. Patai József nemcsak a héber multtal foglalkozik. Tudja, hogy a multnak, amely nincs hozzákapcsolva a jövőhöz, jelene sem lehet. Ebből az elgondolásból kiindulva, alapította meg 25 évvel ezelőtt irodalmi és művészeti folyóiratát, a *Mult és Jövőt*, amely impozáns külsejével és értékes tartalmával mindenütt feltünést keltett. Valóban a multnak nagysága és a jövőnek reményei egyesülnek itt, hogy ékesítsék és emeljék a zsidó jelent. Nincs olyan fontos zsidó jelenség bármelyik országban, amely nem talált volna visszhangot dr. Patai folyóiratában. És hogyha vannak Magyarország ifjai között, akik kedvelik nyelvünket, irodalmunkat és arra vágyakoznak, hogy résztvegyenek országunk és kultúránk felépítésében, ezek túlnyomórészt dr. Patai neveltjei, akik a „Mult és Jövő"-ből szívták magukba a zsidó érzést és gondolatot.

De dr. Patai nemcsak „kultúr-agitátor". Igazi költő lelke lobog benne. Magyarul írt versei közül sokat fordítottak le angolra, németre, héberre, jidisre. Ezekben a versekben szent tűz lángjaiban emésztődik egy fájdalomtól átitatott lélek, amelyben népének bánata sajog. Bánata egy népnek, amely hatalmas a teremtő erejében és nagy a szenvedés tűrésében. Egy népnek, mely ellen az egész világ támad, melynek nincs helye, hol fejét lehajtsa, egy népnek, amely vallással, erkölccsel és magasztos költészettel ajándékozta meg az egész világot és ennek jutalmául az egész világ rásúlyosított szenvedéseket, fájdalmakat, üldözéseket, megaláztatásokat és meggyalázásokat. Három kötetnyi verseiben, amelyek formájukban és tartalmukban egyaránt eredetiek, ül a magyar költő és sír *„Babylon vizein"* és múzsájához fordul és kérdi: *„Sulamith, látod a lángot"?* A lobogó lángot, melynek máglyáiban égtek el belülről és kívülről testvérei évezredek óta. És ugyanekkor ül és dalol *vallásos verseket*, melyek felébresztik a zsidó szívet, vallásos érzéseket fakasztanak és felemelik a lelkeket, amelyek a mélységből is a magas szférák felé sóvárognak.

És mint költő átérzi és átéli Patai József *a chaszidizmus* költészetét, a kabbalának filozófikus, poétikus misztikumát, szent titokzatosságát. És átteremti a kabbalisztikus legendáknak és chaszidikus legendáknak egész sorát. Könyve *„Kabbala, lelkek és titkok"* német és héber fordításban is megjelent. Szépség és báj, rejtett fény és mélységes meghatottság ömlik el ezeken a pompás elbeszéléseken, amelyek méltók arra, hogy a szerző maga teljességében héberre fordítsa.

Dr. Patai összekötötte sorsát Erec Izraellel. Fia és leánya palesztinai polgárok lettek. Fia, dr. Rafael Patai folytatja apjának munkáját a héber kutatás és a héber nyelv mezején. És dr. Patai maga gyakran látogatja meg a Szentföldet, ahol már palesztinai polgárnak tekintik őt. Mégis folytatja szívvel-lélekkel munkáját testvérei között Magyarországon, hazájában, szülőföldje nyelvén, amely idegen minden nem magyarnak. Átülteti a zsidó nép szellemi kincseit honfi-

* A világhírű tudósnak ez átfogó méltatása egyidejűleg megjelenik több héber, angol és német lapban is.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

társai számára, harcol Izráel országának kultúrájáért, a héber nyelv jogáért, a nemzeti vallásért, és minden nemzedékben felvirágzott irodalmunk megismertetéséért. Hiszen ez az, amit cionizmusnak nevezhetünk *szélesebb* értelemben, nem az összezsugorított kis cionizmus, amely tele van pártviszályokkal, politizálással és végül a szívek széthúzására vezet.

Mennyi belső energia kell egy magyarul író zsidónak, hogy ezt az átfogó kultúrcionizmust hirdesse! Hiszen a cionizmust üldözték Magyarországon minden oldalról. Nem volt megértés számára, hiányzott a lelki beállítottság hozzá és aki ennek szenteli magát, életbenjáró bűnt követ el önmaga ellen. Dr. Pataiban megvolt és megvan az erő, energia és elhatározottság, hogy szolgáljon egy ideált, amely „magas, mint a csillagok és örök, mint a csillagok".

Magyarországból származott Herzl és Nordau, eme két óriás, akik nemcsak új cionizmust alkottak, hanem új népet is teremtettek, egyenesgerincű, hitében erős, ideáljában fölemelkedett, multjára büszke népet. És honfitársa iránt érzett végtelen hódolattól vezérelve írta dr. Patai magyarul hatalmas *Herzl-életrajzát*, amelyben sok új elem van és amelynek közeli *héber* megjelenését sóvárogva várjuk. (Azóta megjelent!) Ez is egy nagy cselekedet volt Magyarországon. Merészségnek és bátorságnak műve, egy olyan országban, amelyben a felvilágosodottak félnek a „cionizmus" szótól. Dr. Patai nem törődött azzal, hogy a héber kultúrmozgalomhoz és az átfogó cionizmushoz való viszonya miatt eltávolodnak tőle azok, akik közel állottak hozzá, mint magyar íróhoz. Büszkén hordozta és lobogtatja tovább a héber kultúra és a Paleszina-építőmunka zászlaját.

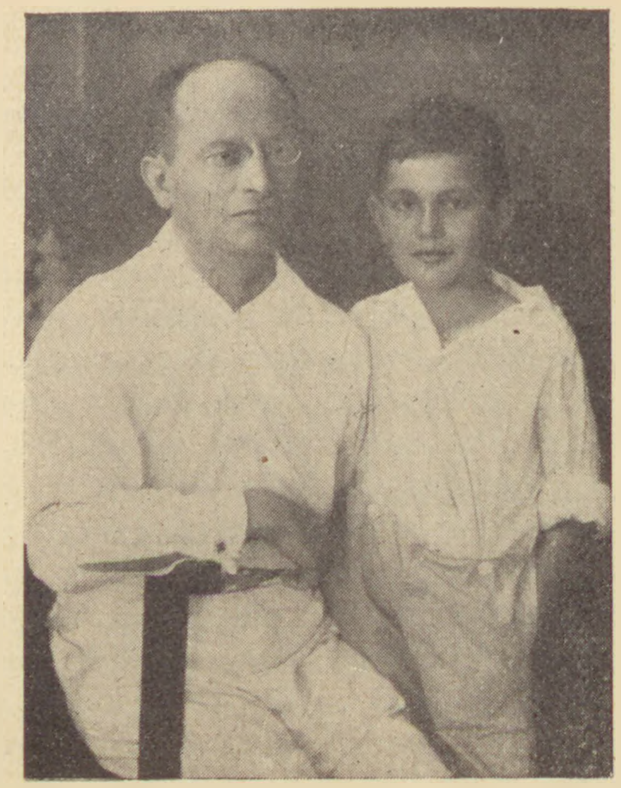
Valóban a ritka kiválasztottak közé tartozik dr. Patai. A magyar zsidóság kimagasló kiválasztottjai közül való. És ezért jubileumi ünnepe nemcsak a magyar zsidóságnak ünnepe, hanem minden zsidónak, akiben érző szív dobog és nemzeti büszkeség lelkének gyökere. És Cionból, a szentből, Cionból, amely egyre épül és emelkedik, küldjük az ősi magasztos zsidó üdvözlést: chazak veamác!

BALTAZÁR DEZSŐ PÜSPÖK LEVELEIBŐL:

A Mult és Jövő a zsidó értékek, eszmék és érdekek szolgálatában nemcsak a zsidóság számára bizonyult pótolhatatlan irodalmi eszköznek, hanem az általános emberi igazságok és eszmények kultuszában is első teljesítő volt az örökszentségű közös oltár körül.

A Mult és Jövő a mult színigazságait hozta világlatra és ezzel igyekezett olyan jövőt biztosítani, amely evolúciós úton a multnak zökkenésnélküli logikus következése. A zsidó igazságok a Szentírás igazságai. A történelmi bölcseségnek évezredes vergődéseiből és szenvedéseiből kitisztult és kinemesedett drágagyöngyei. Mély tüzükben az Örökkévaló lelke világol, amely első áldásként a világosságot adta a világnak.

יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ׃

David Simonovitz héber költő (Tel-Aviv)

D. SIMONOVITZ: A HIVÓ HANG

S én még nem ismertem Adonájt,
Még mielőtt bennem Isten szava fájt,
Hallottam éjjel: hívó hang kiált.

S szaladtam, kérdtem mindenkit álmatag.
Csóválták fejük: álmok bántanak!
Nem szólt semmi hang. Feküdj vissza csak! . . .

S én sírni akartam, sírni dalolva.
Feldúlva feküdtem a kemény alomra.
S másodszor dörgött a hívás agyamba.

Szaladtam, kérdtem mindenkit bágyatag,
S csóválták fejük: rémek bántanak!
Nem szólt semmi hang. Feküdj vissza csak! . . .

Bennem napfény s pokolláng kereng.
S harmadszor hallom: hívás hangja zeng.
S tudom, Minden Ura szól odafent.

De most hiába csengett már a szó:
Lelkem már fáradt volt, fásult, fakó.
S lábam dagadt, felkelni roskadó . . .

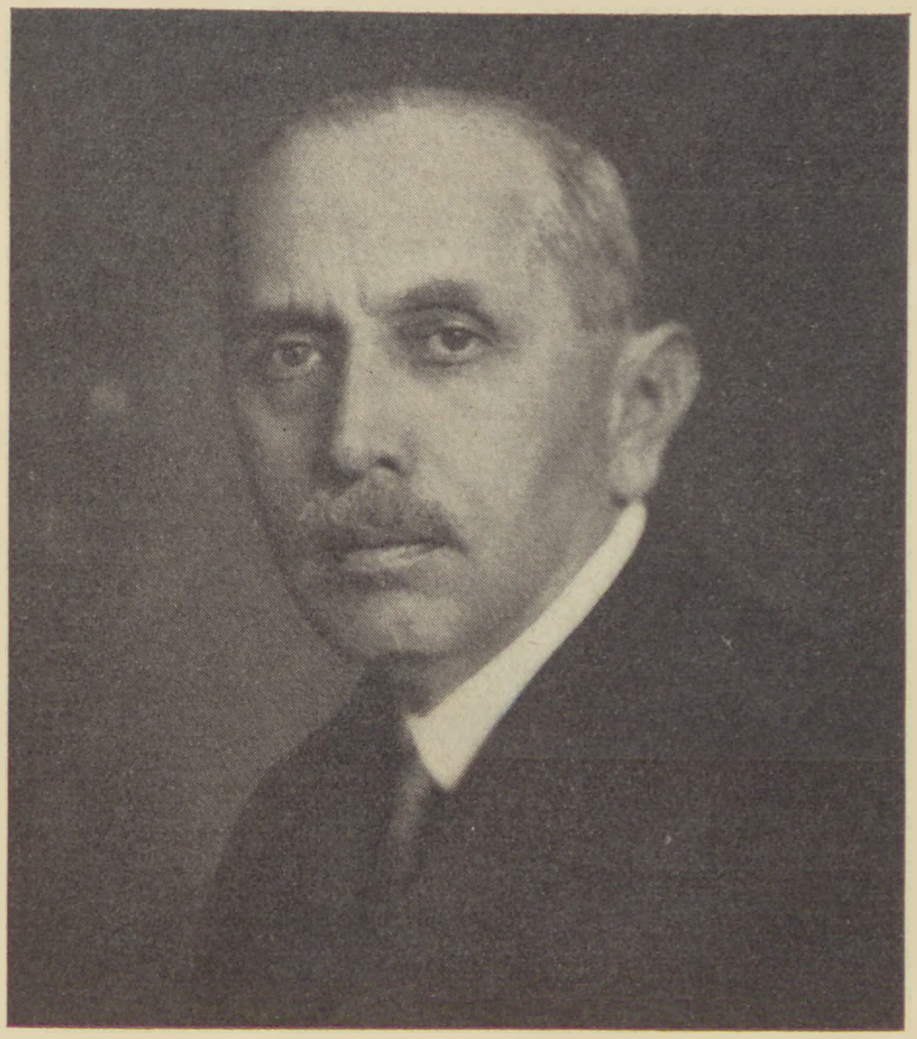
DR. HERTZ, CHIEF RABBI (LONDON):

I congratulate „Mult és Jövő" and its Editor Dr. Joseph Patai, on the completion of 25 years of Jewish cultural work, often carried on under tremendous difficulties. I noted with pleasure that „Mult és Jövő" had frequently dealt with the religious life and achievements of Anglo-Jewry, and I remember with especial gratitude that Dr. Patai, in his lecture on Hebrew Poetry in Hungary at the Jerusalem University, included an appreciation of the poetical work of my father, Shemaryahu Hertz, נ"ל

May your journal ever proceed from strength and strength, and as in the past, keep alive in its readers the consciousness of their duty to God, the Torah and the House of Israel.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

STERN SAMU udv. tan., az Izr. Orsz. Iroda és Pesti Hitközség elnöke:
AZ IFJUSÁG: A JÖVŐ

Amióta a zsidóság világszerte válságba került és gazdaságilag, erkölcsileg egyaránt súlyos megpróbáltatásoknak van kitéve: a jelenből a multba menekülnek gondolataink, hogy a mult tapasztalataiból és eredményeiből meríthessünk reményt a jövőre. Ez a jövő pedig a zsidó ifjúság kezébe van letéve. Bizalom és bizakodás tölthet el bennünket, ha látjuk, hogy *válságok, megpróbáltatások közepett ifjúságunk csak megacélosodik hitében, megszilárdul valláshűségében és az ellenáramlatok sodrában csak annál erősebben ragaszkodik ősei hagyományaihoz.*

Ha a magunk fiatalságára visszagondolunk, a mi ifjúkorunkban nem voltak zsidó vallásos ifjúsági szervezetek. A liberalizmusnak napsugaras korszaka volt ez, amely a zsidóság számára szabad érvényesülést biztosított s ebben a szabadságban szinte elmosódtak a felekezeti határok, úgyhogy a felekezeti alapon való szervezkedés egészen ritka fogalom volt.

Ma szükség van ezekre a felekezeti alapon való szervezkedésekre, amelyekben tulajdonképpen a szélnek s a napnak meséje jut kifejezésre. Ahogy az országúton ballagó vándorról a szél hiába próbálja letépni köpenyét, mert mennél jobban erősödik az orkán, annál szorosabbra fogja össze köpenyét a vándor: így a viszontagságok s megpróbáltatások mostani napjaiban is, amikor a zsidó ifjúság a hazai egyetemekre csak korlátolt számban tud bejutni, pályákon pedig elhelyezkedni úgyszólván egyáltalán nem tud, amikor ezt az ifjúságot vallása miatt a „korszellem" szélvésze tépi: annál dacosabban vértezi körül magát hitével és a szervezettség erejével is erősíti magát, hogy tántoríthatatlanul kitarthasson felekezete mellett.

Csak a legnagyobb elismeréssel lehet megállapítani, hogy a magyar zsidó ifjúság mily önérzetesen és mily öntudatosan teljesíti a mai időkben erkölcsi hivatását. A magyar zsidó főiskolai hallgatók szervezete és a főváros különböző körzeteiben, de az ország számos hitközségében is működő ifjúsági szervezetek arról tesznek biztató tanuságot, hogy a mai magyar zsidó ifjúság kitéphetetlenül gyökerezik az ősi hitben és sem megpróbáltatások, sem csapások ettől eltéríteni nem tudják. Lehetnek és sajnos, vannak szórványos esetei az eltántorodásnak, de a maga egészében az ifjúság erős s egységes a hitéhez való ragaszkodásban.

Az ifjúsági szervezetek ezt a hithűséget vannak hivatva ápolni, hogy az összefogás erejével együtt tartsák ezt az ifjúságot a maga zsidóságában. Ezért mindannyian, akik a magyar zsidóság életében szerepet viszünk, elsőrendű feladatunknak tekintjük, hogy ifjúságunknak ezt a szervezkedését támogassuk és erősítsük és az ifjúsági szervezetek erőteljes egységbe való tömörülését minél hathatósabban előmozdítsuk.

A pesti hitközség most vette munkába az ifjúsági szervezeteknek ezt a tömörítését és máris örvendetes eredményként állapíthatjuk meg, hogy az összes pesti ifjúsági szervezetek hitközségünk kulturtársadalmi ügyosztályának égisze alatt tömörülve, közös munkaprogramot dolgoztak ki, amely az ifjúsági szervezetek egyöntetű működését és e működés eredményességét biztosítja. Tervünk az, hogy az Országos Iroda útján fokozatosan kiépítjük az egész ország zsidó ifjúsági szervezeteinek egységes keretbe való tömörítését, hogy ezeknek a szervezeteknek működése összhangzatos céltudatossággal megvalósíthassa az új zsidó nemzedék konzerválását a zsidóság számára s ennek a nemzedéknek elhelyezkedési lehetőségét a különböző pályákon.

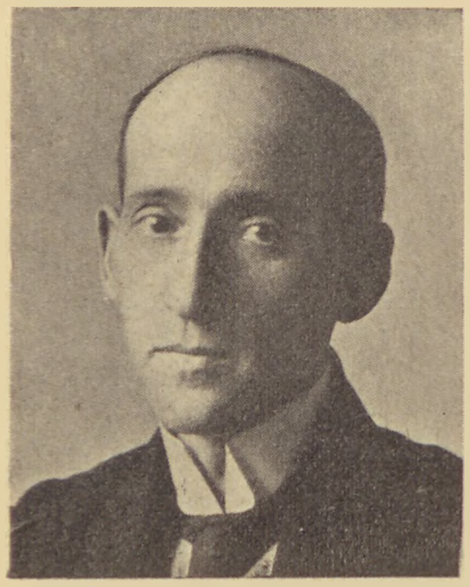
Sajnos, az elhelyezkedés tekintetében mutatkoznak a legnagyobb nehézségek és bár a magam részéről az ifjúsági mozgalmak terén, de általában is a magyar zsidóság életében nem vagyok híve a cionizmusnak, másként gondolkodom a Palesztina-kérdés tekintetében és mindenképpen előmozdítandónak tartom azt a mozgalmat, amely az ifjúság exisztenciaalapító elhelyezkedését Palesztinában lehetővé teszi. Épp ezért a magunk részéről is szeretettel támogatjuk a berlini gyermek-alijah mozgalmat, amely exisztenciájukat vesztett németországi zsidó szülők gyermekeit Palesztinában igyekszik új életpályákon elhelyezni.

Bizonyos, hogy kemény és nehéz a harc, amelyet a zsidó ifjúságnak ma a maga érvényesüléséért folytatnia kell. A Makkabeusok hősiességével vetekedő kitartásra és szívósságra van szükség, hogy ebben az életharcban a zsidó ifjúság el ne merüljön és nekünk minden erőnkkel mellette kell állnunk, hogy buzdítsuk szóval és segítsük tettel, mert az ifjúság a jövő és ha az ifjúság megőrzi a multak hagyományait, nincs okunk félteni a zsidóság jövőjét.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

UJVÁRI PÉTER: FÖLDÖNFUTÓK

RÉSZLET A NÉGY ÉV ELŐTT ELHUNYT NAGY ZSIDÓ IRÓ „LEVIATHÁN“ C. KIADATLAN REGÉNYÉBŐL.

Zolkiev és Durahov között poros és piszkos hegyiút kúszik le a Tatárhegy oldalán. Tétova tekergéssel omlik lefelé és vissza-visszakanyarodik, mintha a lengyel völgyek nem érdemelnék meg a gyors leereszkedést. A határszéli fuvarosok rendszerint kiadós káromlásokkal tisztelik meg a sok kanyarodást. A durahovi Kanarik, aki nyekergő baktatással ölfát fuvaroz, megtagadja a nemes hagyományt és ahelyett, hogy káromkodna, imádkozik, közben pedig a hegycsúcson vágtató felhőket figyeli. A túlsó oldalról, Ukrajna felöl jön az a sűrű sötétség. A nagytestű fuvaros a fejét csóválja. Hát szent igaz: minden, ami rossz, onnan veti át magát a lengyel részre.

Az ukrajnai pogromokra gondol* és tüdeje, mint a fujtató, úgy dolgozik hatalmas mellkasában. Nem lehet elfelejteni azt a gonosz kavarodást, hajszálon múlt, hogy a vihara őket is meg nem csapta. De a durahovi caddik, hál' Istennek, imádkozott és a vihar nem tudott ide leperegni a Tatárhegy lengyel oldalán. Nagyon nagy szent az a durahovi.

Az óriás eltünődik. Huzigálja a szakállát és néma istenmagasztalások naposodnak májfoltos nagy ábrázatán. Ó, hiszen minden csak megpróbáltatás és sok csodát mívelt már az Isten. Hát még a durahovi!

Valamelyik forduló után fölrezzen. Elbírhatatlan látomás markolja itt meg a szívét és szórja a révületét. Kötésig meztelen asszonytest hever mozdulatlanul az árokszélen és most született gyermeke visongat az ölében rákvörösen. Kerekhátú izmos ember ül mellette és a mellét öklözi. Iszonyú kérdések máglyáznak szemében és haragos dörmögéssel Istennel vitatkozik.

— Köszönöm, köszönöm, alássan köszönöm... Vétkeztünk, bűnöztünk... Jaj, de jól csináltad... Raboltunk, hazudtunk... Mink? Mink?... Hát mondd meg, te erős, igaz Isten: mink raboltunk? Jó, jó, ne felelj...

A másik oldalon egy szép fiatal lány kucorog. Büszke arcán néma sírások dermedeznek. Rá-ráhajol a betegre és költögeti. Aztán az ember felé fordul.

— Hersdov, segíts hát.

Az ember két ökléved felhúzott térdeit kalapálja.

— Segítsek? Hogyne, hogyne. Szaladok a doktorért. Hozom a selyempapiant. Küldök esszenciát a patikából. Csak parancsolj, Chavele. Ha akarod, vizet is forralok. Mindent megcsinálok. Spájz, pince, konyha tele van; mindent adhatok.

Chavele fehér arca még fehérebb lesz. Az ember keserű reménytelensége a torkára csavarodik és fojtogatja. Nyomja a lányos tehetetlenség és az életfakadás szűzetlensége a szemét perzseli. Olykor-olykor a fagyalbokrok felé vánszorog a tekintete, mintha onnan jöhetne a várt segítség. A fagyalbokrok födözéke mögött hatalmas szilfát karol egy bronzarcú legényember. Csak áll és meg sem mozdul. Kemény és nyílt tekintete elfordul a misztériumtól, amely itt a szabad, nyájas égbolt alatt megrázó istenjelenéssé szentesült.

— Menekülők — gondolja a fuvaros és döbbenkedik. A nyomorúság megrázza, de az asszonyi mezítelenségtől elhőköl. Hirtelen lecihelődik és erősen ívelő hajítással lópokrócot vet a lány felé.

— Hé, te! Terítsd rá!

Chavele tágranyitott őzbarna szemekkel riad rá az idegenre. Tekintetében a gőgös szemérmesség felháborodása lángol.

— Menjen, menjen, mit akar itt.

A lányos hevességtől jókedvre derül a behemót. Húsos, lapos orra ide-oda fintorog, izgatja a visszafojtott nevetés. De csak kuncog.

— Nono, nem eszlek meg. Ha rendbehozod ezt az asszonyságot, felrakhatjuk a szekeremre; lent, gondolom, jobb helyen lesz.

A nyers, de szíves beszédtől a lány ellágyul. Ezt a nagydarab zsidót a jó Isten küldte. Ha kioldódik szívéből az elfogódottsága, majd megköszöni neki. Talán lent, abban a nagy lengyel városban. Hallgat és dédelgeti betegét.

Kanarik széles mosolygások között leheveredik a gyepre, pipára gyujt és figyeli a kerekhátú, furcsa embert, aki a mellét döngeti. Ez túlsokáig felesel a jó Istennel. Diskurálna vele, hát meglöki a pipa csutorájával.

— Honnan? Honnan?

Hersdov abbahagyja a dobolást, de még most is dühös.

— Kínországból, — kurrant mérgesen.

— Nagy ország, — bólint Kanarik és megértően Ukrajna felé hunyorog. — Oszt most hova? hova?

— A nyomorúságba.

— Ez is nagy ország. Igen nagy ország. És kendnek persze birtoka van benne.

Hersdov haragosan rávigyorog. Aztán elfordul tőle s fölfigyel. Édes, halk nevetés csilingel a csöndben.

— Aranyos, aranyos.

Chavele játszogat a gyerekkel és hol magához szorítja, hol az ájult asszony mellé fekteti. Ez a fiatal élet melegétől föleszmél. Tekintete rátántorog az urára, aztán az óriásra és megáll rajta, kérdően, de fásultan is a sok szenvedéstől. A halálbavágyás csöndes fanatizmusában az erejét és a vadságát méregeti. Micsoda rém-ember. Két elálló füle olyan, mint az ör-

* Az orosz forradalom kitörése után (1917), mikor Petljura és Denikin ellenforradalmi csapatai megszállták Dél- és Délnyugat-Oroszországot, szörnyű mészárlást vittek végbez a zsidó lakosság között. Ujvári ezeket a gyászos időket örökítette meg utólérhetetlen művészetével hátrahagyott regényében. *(A szerk.)*

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

dögé. A homloka alacsony, a dacos korlátoltság trónusa. Zsidót formáz, de inkább huligán. Ilyenek gyilkoltak odaát. Ez is gyilkolni fog. Majd mindjárt nekiesik és végez vele.

Meg sem ijed tőle. Ha megöli: megöli. Százakat, ezreket öltek meg, életimádó ártatlanokat. Csak rongyot akartak, penészes kenyeret, csak élni akartak, ha koszos kutyaéletet is, mégis legyilkolták őket, boszszúból, mulatságból, érthetetlen gyülöletből, csak a véríz tébolyító mámorában. Hát öljék őt is meg, nem bánja. Hadd ölje meg ez az óriás. De gyorsan, gyorsan. Miért kínozza?

Iszonyú fájások görcsölnek a szíve alatt. Mi ez? Valami nagynak, valami szépnek és szörnyűnek az emléke vág most az agyába. Nem gyilkoskéz tiporta le. Csak futott, futott, ő és a többi, az a kemény Perec is, Chavele vőlegénye. Egyszer aztán elnehezedett, a gyepre zuhant és irtózva, ujjongva várt valamit. De micsodát? Lázas szeme jobbra-balra rebben és keresgél. Itt vannak mind. Az ura, a huga és amott Perec is. Mind? Nem mind. Valaki hiányzik.

Hirtelen ráeszmél az elmult órák rémületeire, nem a tegnapi, hanem a mai rémületekre és halálnál halálosabb ijedtség dermeszti. Tudja már, ki hiányzik. Vérfagyasztó sikoltással fellöki magát, de visszahanyatlik. Vad követelés veszekedik nyöszörgésében.

— A gyermekem! Hersdov, a gyermekem!

A kerekhátú imádkozó felrázza magát. Föltérdepel és nézi az asszonyt, mintha csodát csodálna. Hát nem halt meg. Himlőhelyes sárga ábrázatára piros foltokat tereget a boldog ámulás. Esetlenül nyúl a csöppség után, kitépi Chavele karjaiból és magasra emeli, mintha szentséget mutogatna. Dadog is valamit, de hogy mit, azt nem lehet tudni.

Az asszony a szívéhez kap és ragyogó tekintete égő, piros rózsákat szór a gyerek felé. Nézi, nézi, aztán fölsír új boldogságában és elfelejti a tegnapi kétségbeesést. A tűz, a vér és a förtelmes asszonynyúzás csak álom, vagy képzelődés lehetett. Hiszen csupa jóság és irgalom ez az élet. A gizgazos gyep gyönyörű bársonyt aljaz fájó dereka alá, az árok szennye föltisztul, a fák énekelnek, a hegyek táncolnak, a dombok ugrándoznak, mint a gödölyék és a határtalan idegenségben az otthon nyájas csöndje muzsikál.

A csupasz kis féreg kapálózik az erős férfikezekben és torkaszakadtából sivalkodik. Éhes és lázadozik.

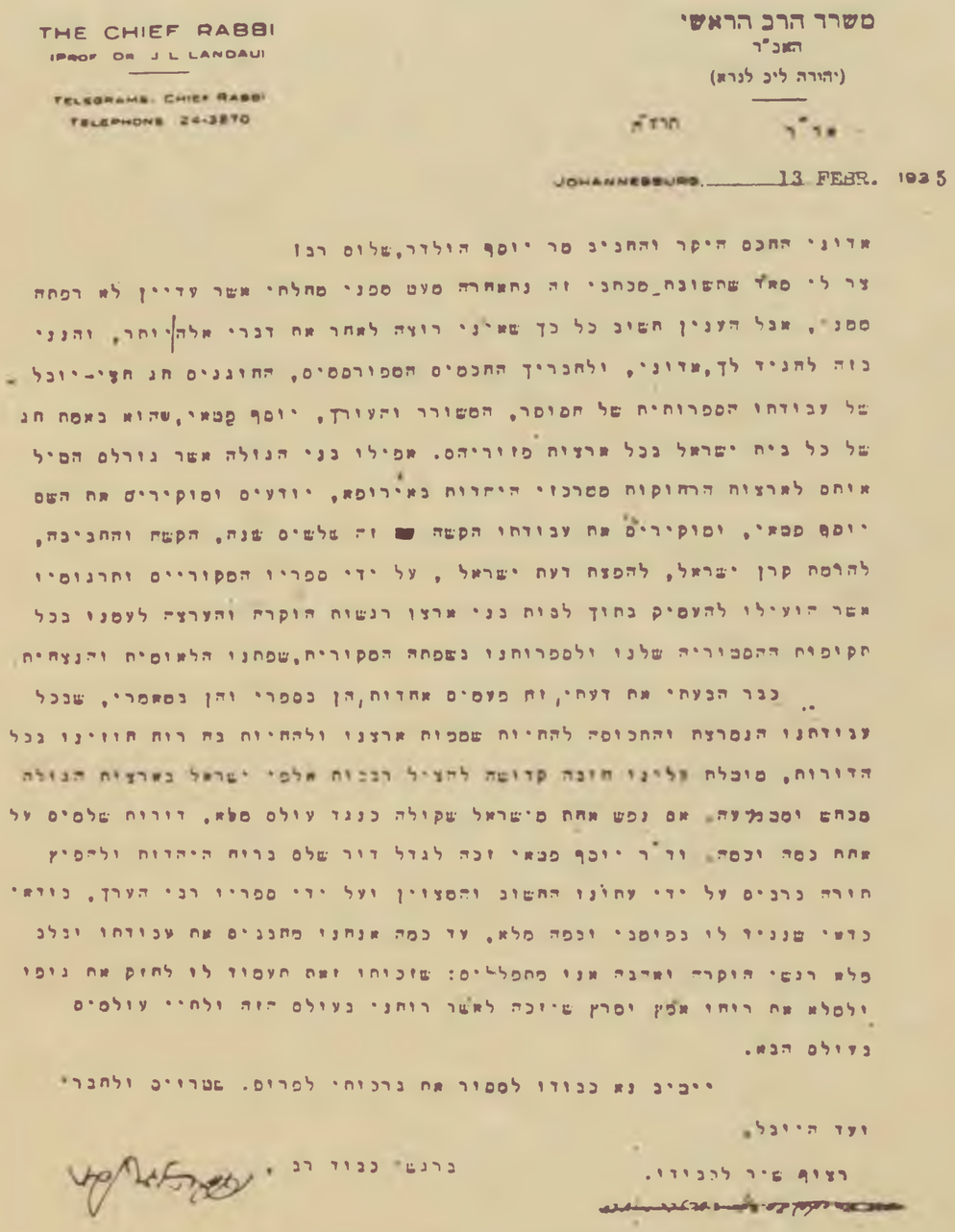
A fiatal anya megmezteleníti a mellét és fehér arcán a legszentebb szertartás ünnepélyessége komolykodik. A kis vadállat már el is terpeszkedik a meleg anyahúson és meg-megrágja a rózsás csecsbimbót, mint az édesgyökeret. Chavele mosolyog, Hersdov szőrös ujjait ropogtatja, Kanarik hegybefutó vörhenyes szakállát szálazza. Hát ami igaz, igaz, csodaszép ez az anyai boldogság az Isten szabad ege alatt és az lenne az igazság, ha a dús pompába börtönzött hercegasszonyok is süppedő zsombékon szüljék meg kis hercegeiket.

— Már mehetnénk is, — mondja Perec. Halkan beszél, de a hangja úgy cseng, mintha parancsolna.

Hersdov morogva felszökik, Chavele azonképpen. Igaz, menni kéne. De azért csak tétováznak. Menjenek? Hová? Hogyan? A beteg asszonnyal, az újszülöttel és a koldusszegénységükkel? Mikor Golde vajudni kezdett, mindent, amit idementettek, ijedtükben levetettek magukról és a drága holmi a lejtőn szétszaladt. Sok drága kincs, szent ereklye, az egész gazdagságuk. Két piros szilke valamelyik bokor alatt virul most, mint a mérges gomba. Egy teknő a vízmosásba kívánkozott, egy cserép bazsalikom az árokba, csak az Isten óvta meg, hogy épségben maradt. Egy pár csizma, asszonynak való rövid báránybőrbekecs, két rézgyertyatartó, két nyeszlett imakönyv, egy kávédaráló, egy nagy kapukulcs, két tarka abrosz, egy fali naptár és egyéb haszontalan holmi két vastag tölgy között hevert, rendetlenül, egymás hegyén-hátán, ahogy a földre hányt bugyorból kibomlott. Volt ebben csipkével szegett fehér női alsó is, de ezt a szél felkapta és rátűzte egy gutaütött, öreg szederfára, ahol szelíd zászlólengéssel békét hirdetett.

Hersdov, Chavele, Perec széjjelmegy; le-legörnyednek és fölszedegetik a sok nevetséges semmiséget, amit a pogrom tébolyító lelkendezésében vakon és őrült kapkodással kimentettek a veszendő gazdagságból. Ennyi maradt a régi életből és ennyivel kezdhetnek most új életet.

PROF. J. L. LANDAU, DÉLAFRIKA CHIEFRABBIJÁNAK ÜDVÖZLŐ LEVELE:

THE CHIEF RABBI
(PROF. DR. J. L. LANDAU)

TELEGRAMS: CHIEF RABBI
TELEPHONE 24-3870

משרד הרב הראשי
דה"ר
(יהודה ליב לנדא)

JOHANNESBURG. 13 FEBR. 1935

„Még azok is, akik messze országokban, az európai kultúrcentrumoktól távol élnek, ismerik és tisztelik Patai József nevét és tudják mit alkotott Izrael dicsőségére...“

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

PATAI JÓZSEF: LÁTOMÁS TEL-AVIV PARTJÁN

Makábi Júda járt az ősi földön,
Palástja porzott a telavivi parton,
A tenger vállát fedte bíboralkony
S én álltam sziklatőre ráborulva,
Fejemben látomások súlya.

Hová, hová, én bolygó fejedelmem?
Léptétől kongott a jaffai szikla —
Oh mondd, mit rejt jövendő napok titka?
Eljösz-e ígért dús határon?
Vagy káprázatot csak zengő álom?

Új Antióchosz tipor templomunkra,
Minden szent olajunkat meggyalázza.
Makábi Júda, Dávid feldúlt háza
Épül-e itt? Fent büszke párkány
S kik állnak pajzsosan a vártán?

Éj csapzott szárnya ráterült a partra,
Sötéten zúgott, morajlott a tenger,
S én álltam a sziklán váró félelemmel,
Egy csillag gyúlt ki, remegett az éj,
Makábi Júda ment Jeruzsálem felé.

PATAI JÓZSEF: SULAMIT, TE ÉRZED...

Sulamit, te érzed, te hallod, te látod,
Szétbomló parazsával,
Hogy szórja az Élet a harcot, a lángot.

Megperzselt aggyal, szétszaggatott szívvel,
Száz kereszt-tűzben égünk
És vágyunk Nyugat—Kelet között ível.

Két lelkem, két nyelv kél bennem birokra,
És viaskodnak rajtam
Bükk kakukfüve s Karmel rózsabokra.

Féllábbal folyvást Émek síkján állok,
És Jeruzsálem ormán —
S hej, fogva tartnak magyar délibábok.

Egy szent sír szólít messze Szamos partján,
S egy — Olajfák bércén,
S a Holttengerbe futva hív a Jordán.

Sulamit, te látod, te tudod, te érzed,
Dalok forrása, testvér,
Sebzett szívünk hány válaszúton vérzett.

Bús, Sors-ösvények riadt ágazásán
Te vagy a pajzs, a fáklya,
Rontó hadát ha küldi Óg és Básán...

Dús Sáron völgyén vár virágos kertünk,
Érett gyümölcsünk éke
És Ének, mit még el nem énekeltünk...

PINTÉR JENŐ,

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke:

AZ IRODALOM FEGYVERÉVEL

Az emberiség történetében a huszadik század a lelki elkülönülések korszaka. Csak az irodalmat tekintve is, megbomlott minden egység. Az írói irányok annyira szétágaznak, hogy világnézeti egységesítésükre ma gondolni sem lehet.

A legutóbbi emberöltő alatt a katolikus irány mellett a zsidó irány is feltünt irodalmunkban. A magyar-zsidó irodalom megítélésében két felfogás áll szemben egymással. A hagyományos magyar irodalomtörténeti álláspont és a hazai neológ zsidóság nagy részének felfogása egyedül a nyelvet veszi döntő tényezőnek. Ezzel szemben az újabb felfogás álláspontja az, hogy a zsidó irodalmat nem lehet más irodalomba bekebelezni. A zsidó nép az egyetlen a világon, amely soknyelvű irodalmat termel s ez a szellemi munka a nemzsidó nyelv ellenére is kétségtelenül zsidó egységű. Mindazonáltal elválaszthatók és kirekeszthetők a zsidó irodalomból — mondja ez a felfogás — azok, akik valami okból zsidó létükre is elkerülik a zsidóság lelki területeit.

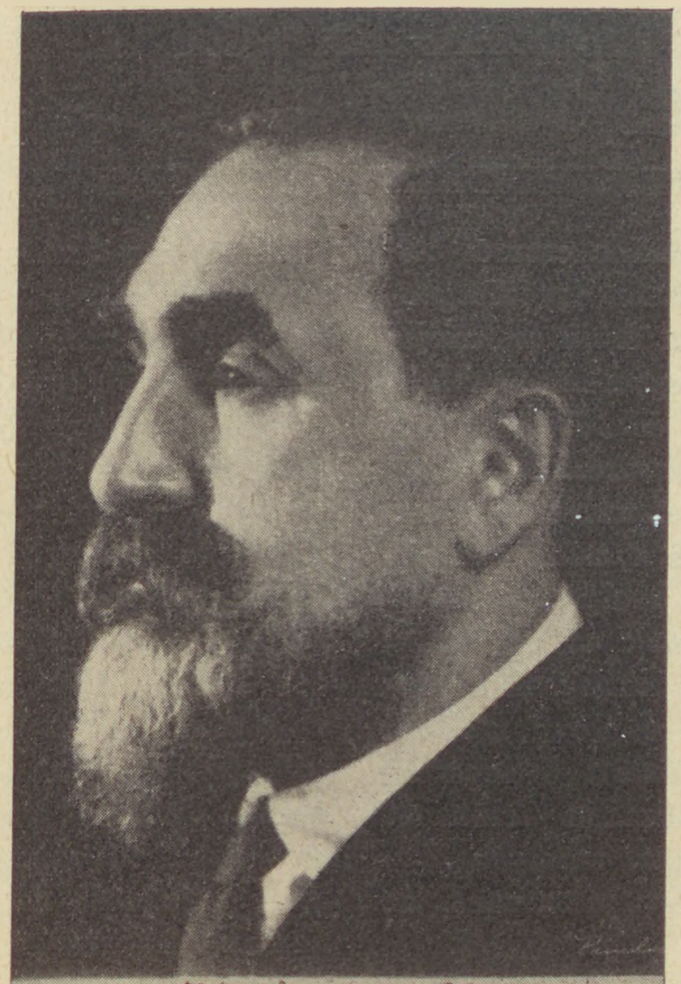
Azoknak élén, akik irodalmunkban szabad folyást engedtek lelkük zsidó megrezdüléseinek: Patai József áll. Szerinte a zsidókérdés oly régi és örök, mint maga a zsidóság. Az ezerfelé szétszóródott nép mindenütt magával hordta a zsidókérdés gyökereit, a probléma vonatkozásai alól egyetlen ország zsidósága sem vonhatja ki magát. Ha a zsidóság úgy bele tudna olvadni a népek közé, mint például a magyarságba a kúnok és a besenyők, akkor nem volna többé zsidókérdés a világon. A zsidóság azonban minden korban és mindenütt védekezett a megsemmisülés ellen. „De ha olyan természetesnek találjuk — írja Patai József — a zsidó faj ösztönös törekvését, hogy önmagát fenntartsa, bele kell törődnünk abba is, hogy amíg fajok és gazdasági érdekek harca tart, mindig lesz antiszemitizmus a világon. Amikor a Wagnerek, Mommsenek, Bismarckok zsidógyülöletet hirdetnek, nem lehet az antiszemitizmust hetykén a Lipótmezőre küldeni, hanem számolni kell vele, mint tényezővel, amely ellen való védekezésben nagyon is meg kell válogatnunk a fegyvereket."

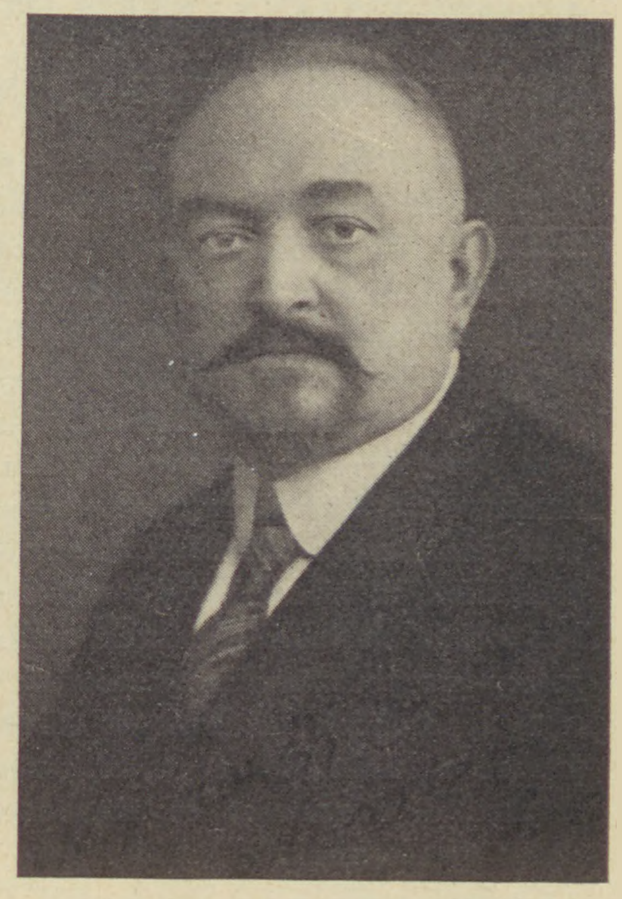
Patai József fegyvere ebben a küzdelemben az irodalom volt. Verseivel, prózájával, cikkeivel, könyveivel, a Mult és Jövő szerkesztésével és nagyarányú szervező munkájával egészen külön területet hódított a magyarnyelvű zsidóirányú irodalom számára. Mellőzve szellemi munkásságának esztétikai jellemzését — *ez az irodalomtörténet feladata* — rá kell mutatnunk irodalmi *irányának erkölcsi alapon álló törekvéseire.* Patai József és követői távol tartották magukat attól a léhaságtól, amely annyira jellemezte a divatos pesti írók egy részét. A szerelem nem érzéki alárfestésekkel jelent meg verseiben, szatirája nem a politikai demagógia célját szolgálta. *A szellemi jelenségek vizsgálója nem mehet el közömbösen a Patai József működéséhez fűződő irodalmi szándékok és eredmények mellett.*

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Kóbor Tamás

Guttmann Mihály rektor

KÓBOR TAMÁS: A KITÁGÍTOTT LÁTÓHATÁR

A Mult és Jövő jubileumi számába nem írhatok másról, mint a *Mult és Jövőről.* Nem köteles elogeot, hanem véleményt, mely minden egyes száma nézésénél megerősödik.

Abban látom jelentőségét, hogy a magyar zsidóság kulturális látóhatárát megdöbbentően kitágítja. Mi csak azt tudjuk, hogy írástudó fajta vagyunk és minden nemzetek irodalmában nevezetes mértékben veszünk részt. A zsidó író és tudós dolgában tájékozódásunk teljes. A zsidó képzőművészet dolgában pedig teljes a tájékozatlanságunk. Hogyne tudnók, hogy vannak festőink és szobrászaink a művészet csúcsán. Tudtuk, hogy vannak, de a magyaron kívül nem ismerjük őket. Az ismertek is ugyanazt az illető nemzethez való tartozást mutatják, mint az irodalom művelői. Akikről nem tudjuk, hogy zsidó, a művei nem árulják el. De ime, a *Mult és Jövő* képzőművészeti ismeretterjesztése *új világot mutat.* Mennyi mester, aki nemcsak nagy festő, hanem zsidó festő, zsidó tárggyal, zsidó ihletettséggel, zsidó világot és zsidó lelket szolgáló.

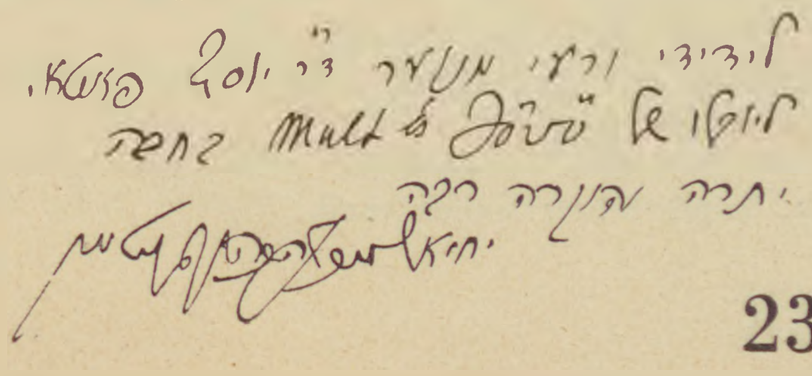
Ennek a ghetto-levegőjű művészetnek láttára a zsidó magyar író megismeri, hogy írásaiban mennyire magyar. És teljesen átitatódva magyar lélekkel, magyar szemlélettel oda forrva a magyar faluhoz, kisarjadva a magyar városból, — abból, hogy ezt a neki idegentárgyú és levegőjű művészetet az eszmeiségével egyaránt megérti, ocsudik arra, hogy mennyire megmaradt zsidónak. A jesivát sohasem ismertem, a fehérvérű arcokat, tágpupillájú, túleszmeisített szemeket láttam ki-kibukkani felvidéki kis városok ablakaiból. A szakállas, pájeszos marcona arcok végigsuhannak Budapest utcáin is, mint futó árnyékok, odvakba menekülő egerek. A zsidó képeken mint zárt világban uralkodó jelenségek betöltenek egy erős világot, multról hozott hagyományokkal, melyeknek nincs halott-szaguk. Tóra, menóra, chanuka-lámpák, talliszok, kaftánok és csúcsos kucsmák egy bennszülött nép hozzáférhetetlenségének és elpusztíthatatlan szuverenitásának formái, mikhez nem érhet sem szegénység, sem gyülölet, mert lélekből táplálkozik és holtan a halottnak is átadja, amit apáitól örökölt.

FRANKL ADOLF felsőházi tag: MULT ÉS JÖVŐ

Mult és Jövő. A zsidóság általános helyzete ma, fájdalom, igen súlyos. Minden politikai fordulat változást idéz elő a zsidósorsban is. De bölcseink óvnak: „*Ne mondj le a szerencsétlenségről*“. Ami kétfélekép magyarázható. Elkészülve kell várni a végzést, hogy ne szakadjon ránk hirtelen. És ha már eljött, nem szabad lemondani, sem az egyesnek, sem a közösségnek az isteni segítségről. A zsidóság kötelessége, hogy tervekkel és tettekkel enyhítsen a helyzetén, de pillanatig sem felejtheti el, hogy sorsa a legfelsőbb Gondviselés kezében van. A nép életének minden rejtélye, kérdése és megfejtése jut kifejezésre ebben a bibliai versben: „*idejében siettetem*“. Bizakodó lélekkel kell várnunk a történelem fordulását és akkor feltárul a mult és jövő kapcsolatának, a zsidó nép létének boldog titka. Ezzel a reménnyel fejezem be a Mult és Jövő üdvözlését מו"ט

PROF. GUTTMANN MIHÁLY: ÜDVÖZLET

Patai Józsefnek, a kitünő tudósnak és írónak. Béke és áldás! Drága Barátom! Szívem mélyéből küldöm üdvözletemet nagyhírű művészeti folyóiratod, a Mult és Jövő jubileuma alkalmából. Ez a név méltán illik a folyóiratra és szerkesztőjére egyaránt. Nemcsak művészi szempontból, hogy elvonultatta az olvasók előtt a mult fénylő arcát írásban, képekben, festményekben, rajzokban, hanem — egész szelleme ebben az irányban sugároztatta ki hatását. Te a zsidóság jövendőjét érintő kérdésekkel foglalkozva, a multnak perspektiváján keresztül tekintesz azokba. És ez a szempont az, amely annyira kiemeli csodálatos folyóiratodat. Folytassa csak tovább ebből a magas szempontból a Mult és Jövő és biztos a reményem, hogy a jövőben csak tetézni fogja a sikereit, ahogy azt lelke mélyéből kívánja a rabbiképzőnk padjai és oszlopai között együtt töltött idők óta hűséges barátod.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

EGYHÁZFEJEDELMEK, MAGAS KÖZÉLETI ELŐKELŐSÉGEK A 25 ÉVES MULT ÉS JÖVŐRŐL

KORNITZER BÉLA RAJZ- ÉS INTERJÚSOROZATA AZ ÜNNEPI MULT ÉS JÖVŐ SZÁMÁRA

A Mult és Jövő 25 éven át speciális eszmei céljai mellett fóruma volt a legelőkelőbb egyéniségeknek, akik az irodalom és művészeten kívül is kifejezést adtak etikai hitvallásuknak és egyetemes emberi gondolataiknak. Éppen ezért *a Mult és Jövő a zsidóság határain túl is mindig közmegbecsülésnek örvendett.* Úgy tekintik mindenfelé, mint az univerzális kultúra fáklyavivőjét, amely a Biblia és a zsidóság igazságain keresztül az egyetemességet szolgálja. A 25 éves jubileum alkalmából megszólalnak az egyházak, a közélet, az irodalom és a művészet kimagasló reprezentánsai. Hitvallást tesznek a Mult és Jövő mellett, amely negyedszázadon keresztül küzdött a legszentebb ideálokért. A Mult és Jövő büszkén tekinthet azokra a kitüntető megnyilatkozásokra, amelyek egyszersmind elismerést és megbecsülést jelentenek az egész zsidóságnak.

JÓZSEF KIRÁLYI HERCEG

Szentgyörgy-tér 4. József főherceg palotája. Amidőn a ragyogó pompájú palotának előcsarnokán keresztül megyünk, önkéntelenül eszünkbe jutnak a forradalom utáni idők, amikor a megnemértés és felekezeti türelmetlenség tombolt és a palota ura, József főherceg mindig nemes humanizmussal szállt síkra az üldözöttek érdekében. Aminthogy később is gyakran szeretettel fogadta a jogaiban sértett magyar zsidóság egyházi és világi képviselőit. De még nem is oly rég a Felsőház előkelő légkörében szólalt fel a numerus clausus ellen. Dréhr századossal várakozunk a kis szalonban. Nyilik az ajtó. A széles szolgálati szalagot viselő Dréhr százados mélyen hajlik és ruganyos léptekkel belép a szobába József főherceg. Közvetlenül és kedvesen kezdi a beszélgetést. Művészetről, irodalomról beszél, amely oly közel fekszik a főherceg szívéhez. Majd áttér *a Budapesten előadott Palesztina-filmre*, amelyet nemrég nézett meg.

Nagyon meglepett ez a film. Művészi szempontból nem tartom elsőrangúnak — mondja a főherceg, — mert erősen kiérződnek a propagandisztikus hatások. Nekem szinte hihetetlennek tűntek fel Tel-Aviv nagyvárosi méretei és általában az a modern szellemi és mezőgazdasági kultúra, amelyet a film mutat. Amikor én a háború előtt a Szentföldön voltam, nyomát sem láttam ennek a kultúrának. De épp ez az, ami akkor csak emelte előttem Palesztinának exotikumát. Ezeket a régi impressziókat elevenítette fel bennem a Panaszfalnál imádkozó jémenita zsidó. Ezeket az alakokat láttam én annakidején. Ez a jelenet nagyon meghatott a filmen is úgy engem, mint nőmet. Mert ezt a tiszta őszinte áhitatot ritkán találja az ember.

Ferrari híres olasz festőnek róla készült portréját mutatja a főherceg. Művészetről beszél és visszatér a Palesztina-filmhez.

— *Csodálatos eredmények ezek ilyen rövid idő alatt.* Szinte hihetetlennek tűnik.

— Ez a film — jegyzem meg — tulajdonképpen csak egy részét mutatja a nagy országépítésnek, amely alig pár évtizedre tekinthet vissza. Hiszen Herzl csak 30 évvel ezelőtt halt meg.

A főherceg lapozza Patai József Herzl-könyvét. Nézi az egyik képet: Herzl üdvözli Vilmos császárt.

— Jól ismerem azokat az elgondolásokat, amelyek Vilmos német császárnak a Szentfölddel kapcsolatban voltak. Később a világpolitikai helyzet alakulásai elkedvetlenítették a császárt a további akciótól.

Kedvesen, behatóan érdeklődik a palesztinai országépítő munka és a cionizmus eszméi és további célkitűzései iránt. A főherceg nem mulasztja el megérdeklődni, hogy milyen államformát tűz maga elé az alakuló új ország. Köztársaságot, vagy királyságot?

— Sajnos, még nincs olyan kiforrott helyzet, hogy államforma meghatározására kerülne a sor. Különben legyen szabad kérdeznem, mi Fenséges Uram véleménye a zsidó állam eszméjéről?

— *Nagyon dicséretesnek és nagyjelentőségűnek látom ezt a törekvést, hogy a zsidók újból fel akarják építeni őseik földjét.* — Itt kedvesen megjegyzi a főherceg — *persze távol áll tőlem a gondolat, mintha én a zsidók kivándorlását az antiszemiták szempontjából tartanám kívánatosnak. De a németországi események is igazolják felfogásomat, hogy szüksége van a zsidóságnak egy országra, ahol az üldözöttek menedéket találhatnak.*

Beszélgetésünk folyamán megemlékezett a főherceg néhai dr. *Adler* Illés főrabbiról, aki gyakran volt vendége. Közben 30 perc telt el. A főherceg feláll. Kezébe veszi a Herzl-könyvet és miközben kitüntető szívélyességgel búcsúzik, üdvözletét küldi Patai doktornak a gyönyörű munkáért, amelyet, mint mondja, nagy érdeklődéssel fog végigolvasni.

INNITZER KARDINÁLIS-HERCEGÉRSEK

A Rothenturmstrassen, a Szent István templommal szemben egyemeletes palota húzódik meg. Cseudes kapúbejárat fölött széles biboros pásztorkalap jelzi, hogy itt lakik a liberalizmusáról ismert Innitzer hercegérsek. A bécsi nagy katolikus ünnepségek alkalmából fogadott először. Régi ismerősként üdvözöl.

— A zsidóságnak, mint a népek atyjának, *multja* valóban a leggazdagabb — mondja kedves szellemességgel a hercegérsek a „Mult és Jövő" címére célozva. Reményteljes *jövőre* pedig akkor tarthat számot, ha hűen konzerválja az ősi bibliai szellemet, amely a sok viszontagság dacára eddig is fenntartotta a zsidó népet. A Mult és Jövő ezt a nemes eszményt szolgálja és ezért szeretettel üdvözlöm jubileuma alkalmából.

A hercegérsek latin szövegű üdvözlő mondatot írt a róla készített rajz alá „*Spiritus est qui vivificat*" „*A szellem az, ami éltet*". S hozzá teszi: A tiszta hit és szellem az, ami a népeket összeköti és ilyen szellemű lap teszi a legnagyobb szolgálatot az egyetemes-

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

SCHUSCHNIGG KANCELLÁR

Ballhausplatz, Metternich és a mindenkori osztrák kancellárok barokkpalotája. A bejáratnál rendőr és detektív, rohamsisakos Heimwehr-katonák, többszörös igazoltatás. Dollfuss tragédiája óta nagyon óvatosak a hatóságok.

A kancellár dolgozószobája előtt a sárga szalonban várakozom. Itt ölték meg Dollfusst. A sarokban egy összekulcsolt kezű Madonna-szobor, alatta lélekmécses áll a következő felírással: „Hier starb Bundeskanzler Dr. Engelbert Dollfuss am 25. Juli 1934".

Csak pár percet várakozom és máris szemben ülök a St. Gilgenből most érkező Schuschnigg kancellárral. Erősen megőszült mióta utoljára voltam nála. Mindenféléről beszélget, csak politikáról nem. A politikai sorstragédiák mintha az irodalom felé terelnék a kancellárt, aki Ausztria kultuszminisztere volt.

— Ilyen és hasonló nívójú lapok, amelyet most ön képvisel — mondja Schuschnigg kancellár — felbecsülhetetlen értéket jelentenek. Erejük átütő és biztos. Mert magát az igazságot képviselik. Teljesen mindegy, hogy milyen nyelven jelennek meg ezek a kultúrtermékek, mert csak az a fontos, hogy tiszta eszmét, áhitatot és igazságot propagáljon.

Amikor elkészülök a kancellár portréjával, kezébe veszi, nézegeti, aztán ráírja a kedves dedikációt: „*Dem 25 jährigen Mult és Jövő*".

SERÉDI JUSZTINIÁN HERCEGPRIMÁS

Az Uri-utcai hercegprímási palota fogadójában a hercegprímás Angliába való utazása előtt pár perccel jelentkezem a magyar egyházfejedelemnél. Dr. *Hamvas* Endre, a hercegprímás személyi titkára előzékeny igyekezettel mindent elkövet, hogy a magyar hercegprímás részemre is szenteljen elutazása előtt egy pár percet. Most Szendy polgármester érkezett meg, aki szintén csak rövid ideig van benn az egyházfejedelemnél. Az előszobában nagy érdeklődéssel nézik a hercegprímásról készített pillanatrajzot, amelyet a hercegprímás aláírásával látott el. Hamvas Endre, a hercegprímás titkára, az előállott autóra mutatott, amely a pályaudvarra viszi a hercegprímást. Ilyen körülmények között nem volt módjában hosszabban nyilatkozni annak a férfiúnak, aki közismerten számtalan esetben tanújelét adta igazi bibliai humanizmusának és kifejezett rokonszenvének a zsidósággal szemben, melynek bibliáját, héber irodalmát olyan alaposan tanulmányozta és nagyértékű művekkel világította meg.

SZENDY KÁROLY POLGÁRMESTER

Szendy polgármester nagyméretű pazar fogadója a leglátogatottabb közhivatal a fővárosban. A polgármester egy modern Harun el Rasid (ezt a jelzőt, amint a polgármester úr is tudja, én alkalmaztam rá először) valóban ezerfelé intézkedik egyszerre. A gigászi munka közben, mialatt egy zsúfolt előszoba várakozik rá, a legnagyobb udvariassággal áll rendelkezésemre. Nem mutatja, hogy siet és nagy érdeklődéssel lapozgatja a Mult és Jövő legújabb számát.

— Gyönyörű, művészi szép kivitel — mondja Szendy Károly a rajongás hangján. — Látszik rajta, hogy ízléssel és szeretettel van csinálva.

Ez a feltétlen objektivitás a legjellemzőbb Szendy Károlyra, nemcsak rajongani és lelkesedni tud a szépért, hanem az óvatosság negligálásával kifejezést is ad annak. Most is fülembe cseng Szendy Károlynak megnyilatkozása beiktatása alkalmával:

— Harminc éve szolgálom a fővárost — mondotta Szendy, — de felekezeti kérdést sohasem ismertem. Szerénység, becsület, szorgalom és hűség! Ezt a legszebb négy emberi erényt tartom magamra kötelezőnek, úgy a hivatalomban, mint az életben. Ezek az irányelvek természetesen kizárják az embereknek felekezetek szerint való osztályozását is. Én vallásos, hithű ember vagyok. A vallásos ember viszont egyaránt megbecsüli a másik vallását is.

Szendy Károly írásban is üdvözli a Mult és Jövőt és kék szeme melegségéből azt olvasom ki, hogy szívesen áll a Mult és Jövőt üdvözlők sorában.

MÓRICZ ZSIGMOND

A legizmosabb tehetségű legmagyarabb írónk. Írása, akárcsak a szerző külső habitusa, csupa robbanó erő. Örömmel és szeretettel áll rendelkezésünkre a nagy író, aki már régebben is a Mult és Jövő hasábjain fejtette ki a zsidó irodalom problémájának lényegét. Amikor pedig a Nyugat zsidó kultúráról rendezett vitaestét, ennek a vitának főelőadójává *Patai* Józsefet kérte fel.

— Éppen cikket írok a Mult és Jövőnek Pap Károlyról és vele kapcsolatban az egész kérdésről, — mondja Móricz Zsigmond.

Mialatt beszél, lerajzolom markáns fejét, amely alá alábbi zamatos dedikációt írja: „*Aggyon Isten minden jót a Mult és Jövőnek, a magyar kultúra gyémántköszörűsének.*"

Móricz Zsigmond e kitüntető elismerése diadémként csillog az üdvözlések között.

BERZEVICZY ALBERT

A körúti bérpalota második emeleti dolgozószobájában, antik bútorok és képek meghitt környezetében, szemben ülök Magyarország egyik legkimagaslóbb egyéniségével, a Magyar Tudományos Akadémia nagynevű elnökével, a művészetnek nagy történetírójával, a 86 éves Berzeviczy Alberttel. Gyermekkoráról beszél, Lőcséről, ahol gimnáziumi tanulmányait végezte. Megemlíti a kegyelmes úr, hogy a legjobb barátja egy Lemberger nevezetű szegény zsidófiú volt.

— A zsidóság iránti rokonszenv igen erős volt a mi házunkban, főleg anyám táplálta lelkemben.

Amint ezeket mondja, eszembe jut Berzeviczy Albertnek a legutóbbi felsőházi harcos nagy beszéde a liberálizmusért, amely országos feltűnést keltett. És eszembe jut, hogy magas tudományos poziciójában milyen megértést tanúsított a zsidó irodalmi értékek iránt. Amikor Avigdor *Haméiri* a Pen Clubok kongresszusa alkalmából Budapesten volt, Berzeviczy Albert lakásán fogadta *Patai* Józseffel együtt és újból hangoztatta köszönetét Haméirinek *Az ember tragédiája* héber fordításáért, amelyért az Akadémia hiva-

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

talis átiratban is köszönetét fejezte ki. Aminthogy nem feledkezett meg arról sem, *hogy a Mult és Jövő jubileumi estjén a Tudományos Akadémia hivatalosan képviselve legyen.*

— A Mult és Jövő — mondja Berzeviczy — a héber irodalom ismertetésével úttörő munkát végzett és nagyon sokra becsülöm azokat a törekvéseket, amelyek a magyar irodalmi termékeknek Palesztinában való terjesztését és ismertetését előmozdítják.

MOLNÁR FERENC

A világszerte ünnepelt író, akinek darabjai a földkerekség minden színpadán forognak, a Park-szanatórium orvosainak kezelésében várja a teljes felgyógyulást. Közben pedig olvassuk a palesztinai lapokban, hogy Molnár Ferencet nagy ünnepséggel várják Jeruzsálemben és Tel-Avivban, ahol legutóbb Liliomját adta elő a „Haohel" színtársulat pompás héber nyelven. Annakidején a „Haohel" Patai Józsefhez fordult, hogy Molnár Ferencnél közbenjárjon egy-két színdarabjának átengedése érdekében. A világhírű író nobilis gesztussal tett eleget a szűkös anyagi viszonyok közt dolgozó, de hihetetlen magas színvonalon álló szentföldi színtársulat kérelmének. Most tízhasábos tárcában foglalkoznak a palesztinai héber lapok a Liliom poézisével, jelentőségével, pszichológiai finomságaival. De egyes napilapok megírták azt is, hogy Molnár Ferenc Haifába érkezett, ahol a Keren Hayeszod küldöttsége várta a hajóállomásnál, hogy végigvezessék a Szentföld régi és új életén. Hiába várták. Mert Molnár Ferencnek itt kellett maradnia a Park-szanatóriumban. Nyilatkozat-kéréssel sem akartuk a nyugalmát bolygatni. Megelégedtünk Molnár Ferenc legújabb arcképével, melynek dedikációjában Molnár Ferenc üdvözli a Mult és Jövőt.

PINTÉR JENŐ

Tankerületi kir. főigazgató. Egyetemi tanár. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke. A magyar irodalomtörténet megírója, stb. És rengeteg elfoglaltsága dacára, *a tanév elején*, a legnagyobb előzékenységgel fogad. Megérzik a kapcsolat, amely őt már a multban is Patai Józsefhez fűzte. Hiszen a magyar lirikusok antológiájában az elsők között vette fel Patai József zsidó tárgyú verseit, nagy irodalomtörténetében pedig külön fejezetben méltatja Patai József költészetét, mint új hangot a magyar irodalomban és „Patai-iskolá"-ról tesz említést. Mindjárt műhelytitkot is elárul nekem Pintér Jenő, a nagy tudós: hogy a közeljövőben megjelenő, a XX-ik század magyar irodalmát tárgyaló munkájában is értékes fejezetet szentel Patai József munkásságának méltatására. És jellemző a melegségre, amellyel Patai költészete iránt viseltetik, hogy rajzom alá odaírja, csak úgy emlékezetből, Patai József egyik versének két sorát:

„Szeresd az Írást, a szent pergamentet,
Szeresd a lángban fogant szent betűket . . ."

HEGEDÜS LORÁNT

Nyug. pénzügyminiszter, a TÉBE elnöke. Kossuth Lajos életrajzírója, az evangéliumnak mély magyarázója és minden hitvallásnak mélységes megértője. A Mult és Jövőnek már volt alkalma az ő egyéniségével megismertetni olvasóit.

— A Mult és Jövőt — mondja Hegedüs Loránt — nagyon értékelem és mindig élvezetes olvasmány számomra. Engem, aki a bibliai kérdésekkel sokat foglalkozom, különös jóérzéssel tölt el látni azt a páratlan erőfeszítést, amelyet a bibliai szellem ápolásában a Mult és Jövő kifejt. Rajongója vagyok a Bibliának, ennek a csodálatos gyüjteménynek. Van benne a keleti költő magasztos dala, az Énekek Éneke, van benne leszűrt kormányzati bölcsesség, Mózes hihetetlenül erős egyénisége mindig csodálattal tölt el. Ezt a gyönyörű szellemet legintenzívebben ápolja a Mult és Jövő, amelynek boldog jóbelt kívánok.

„Az Isten — lélek" jelszóval dedikálja portréját a 25 éves Mult és Jövőnek.

FLEISSIG SÁNDOR

Bankvezér, tőzsdeelnök, kincstári főtanácsos, kegyelmes úr és még több és még több. Eszményi piedesztálon álló kultúrember. A számok zsonglőrje, a merész koncepciójú finánczseni másik énje az irodalomé és művészeté, amellyel Fleissig Sándor lelke nem kevésbé van összeforrva, mint a közgazdasággal.

— Örömmel beszélek a Mult és Jövőről és örvendek, hogy elérkezett a jelentős évfordulóhoz, miután 25 éven át *a legnemesebb ideálokért küzdött.*

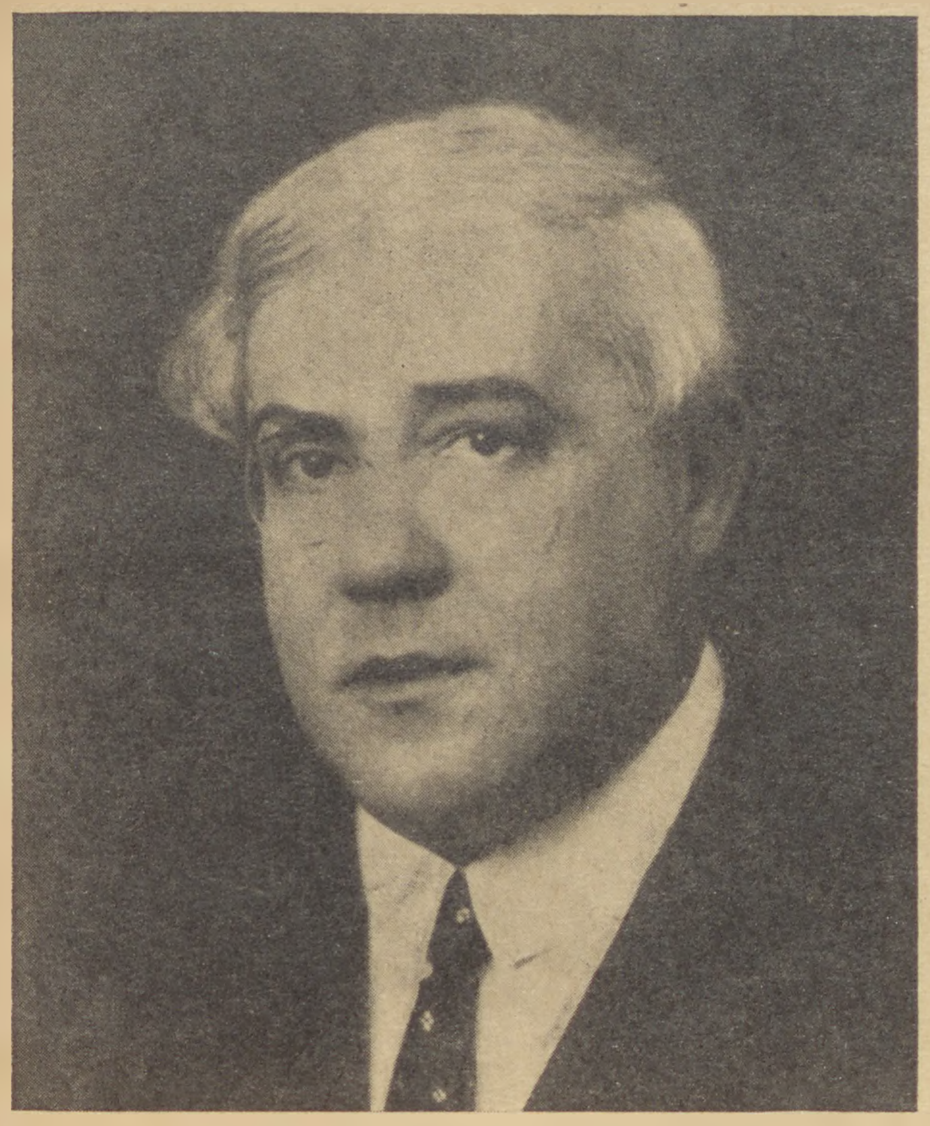
Beszélgetésünk alatt megemlékezik a *Mult és Jövő Abel Pann kiállításáról*, amely nagy művészi esemény volt, amelyen főhercegek, miniszterek, egyházférfiak, a társadalom legelőkelőbb rétegei ünnepelték a Biblia szentföldi művészét. Akkor Fleissig Sándor vendégül látta Abel Pannt Patai Józseffel együtt egy pazar est keretében, amelyben viszont a palesztinai művésznek nyilt alkalma műérzékéről tanuskodó hatalmas műgyüjteményét megcsodálni.

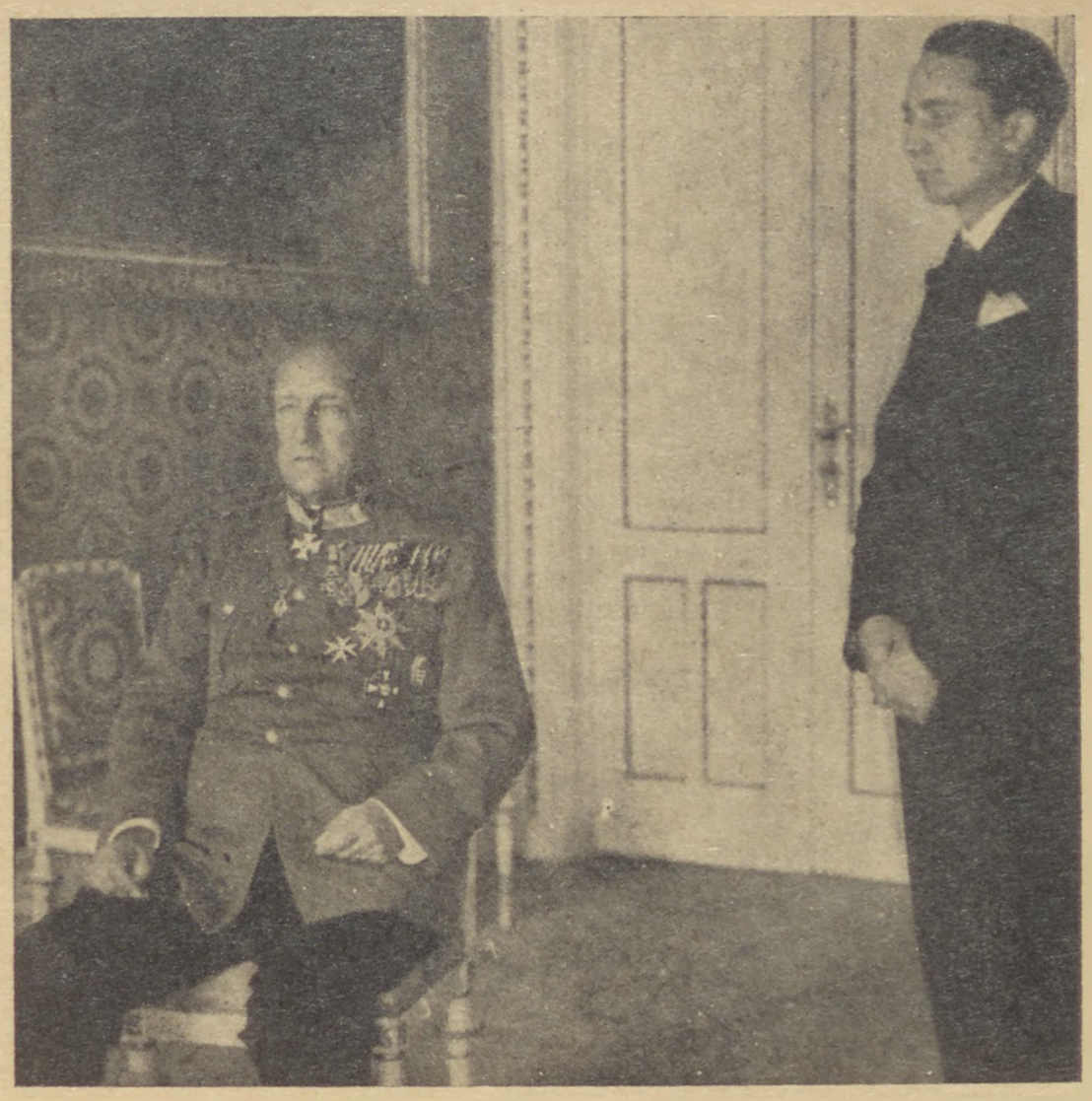
Örömmel fejezi ki írásban is azt a nagyrabecsülést, amellyel a Mult és Jövő iránt mindig viseltetett.

DR ALKALAY, JUGOSZLÁV GRANDRABBI

A Kralja Petra ulicán a hitközségnek hatalmas székházában van a grandrabbi hivatala. Az egész ország zsidóságának ügyei itt futnak össze. Mert ismeretes az ő befolyása az állami élet minden vonatkozásában. A grandrabbit Jugoszláviában egyházfejedelemként tisztelik a nemzsidó vallásuak is. Ismeretes az a bensőséges kapcsolat, amely a grandrabbit a tragikusan elhunyt Sándor királyhoz fűzte. A Mult és Jövő ismételten méltatta Alkalay erős egyéniségét. Amikor Patai Józsefet Jugoszláviában előadások tartására hívták meg, a grandrabbi szeretettel látta vendégül és többször voltak együtt a Jewish Agency ülésein is. A grandrabbi nem tud magyarul, de amint mondja, felesége interpretálásában gyakran szokta élvezni a Mult és Jövő írásait. Nagy csodálattal beszél arról a hatalmas munkáról, amelyet Patai József évtizedek óta a cioni eszméért folytat. A grandrabbi maga is résztvesz minden olyan mozgalomban, amely Palesztina építését célozza. A jugoszláv király emlékére ültetett szentföldi erdő akciójának mekvalósitására a legnagyobb eredménnyel működött közre.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

József főherceg fogadja a Mult és Jövő munkatársát
Erzherzog Josef empfängt den Mitarbeiter des Mult és Jövő und äussert sich über den Palästina-Aufbau

A „Mult és Jövő"-nek ipves üdvözlete

Molnár Ferenc

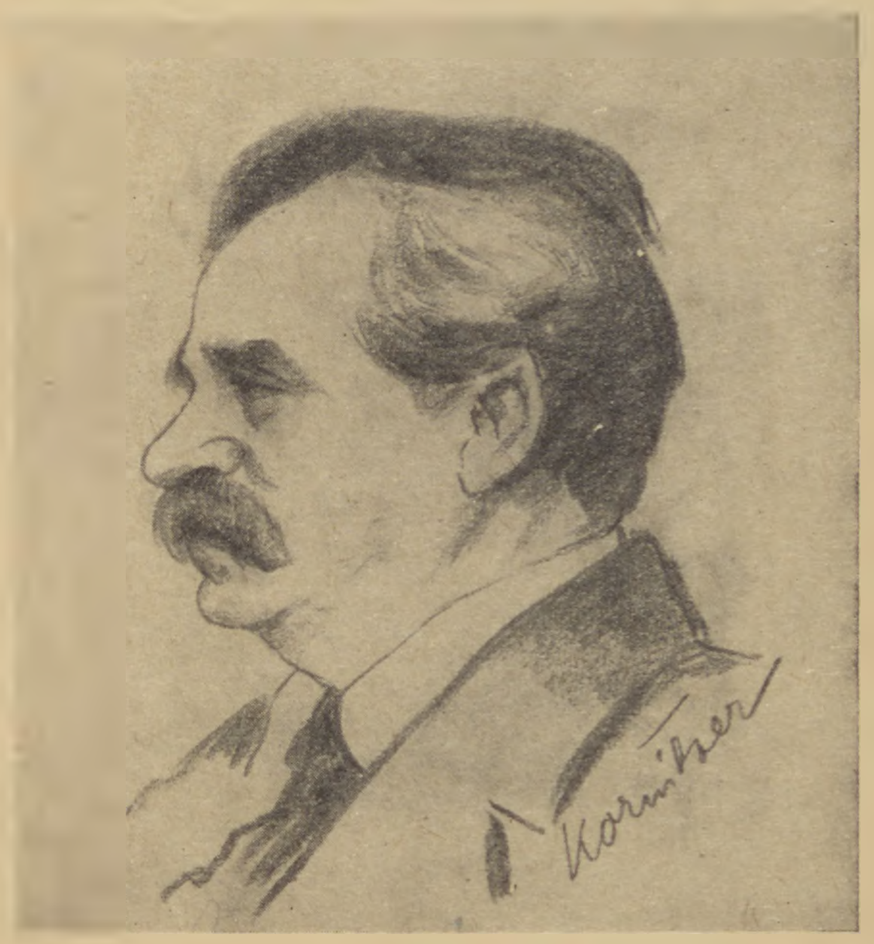

Szendy Károly

A „Mult és Jövő" 1935. évi 28. számának

Szendy Károly

Szendy Károly, Budapest polgármestere

Hagyjon Isten minden jót a Mult és Jövőnek, a magyar kultúra zászlóvivőinek

Budapest, 1935 szept. 1.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

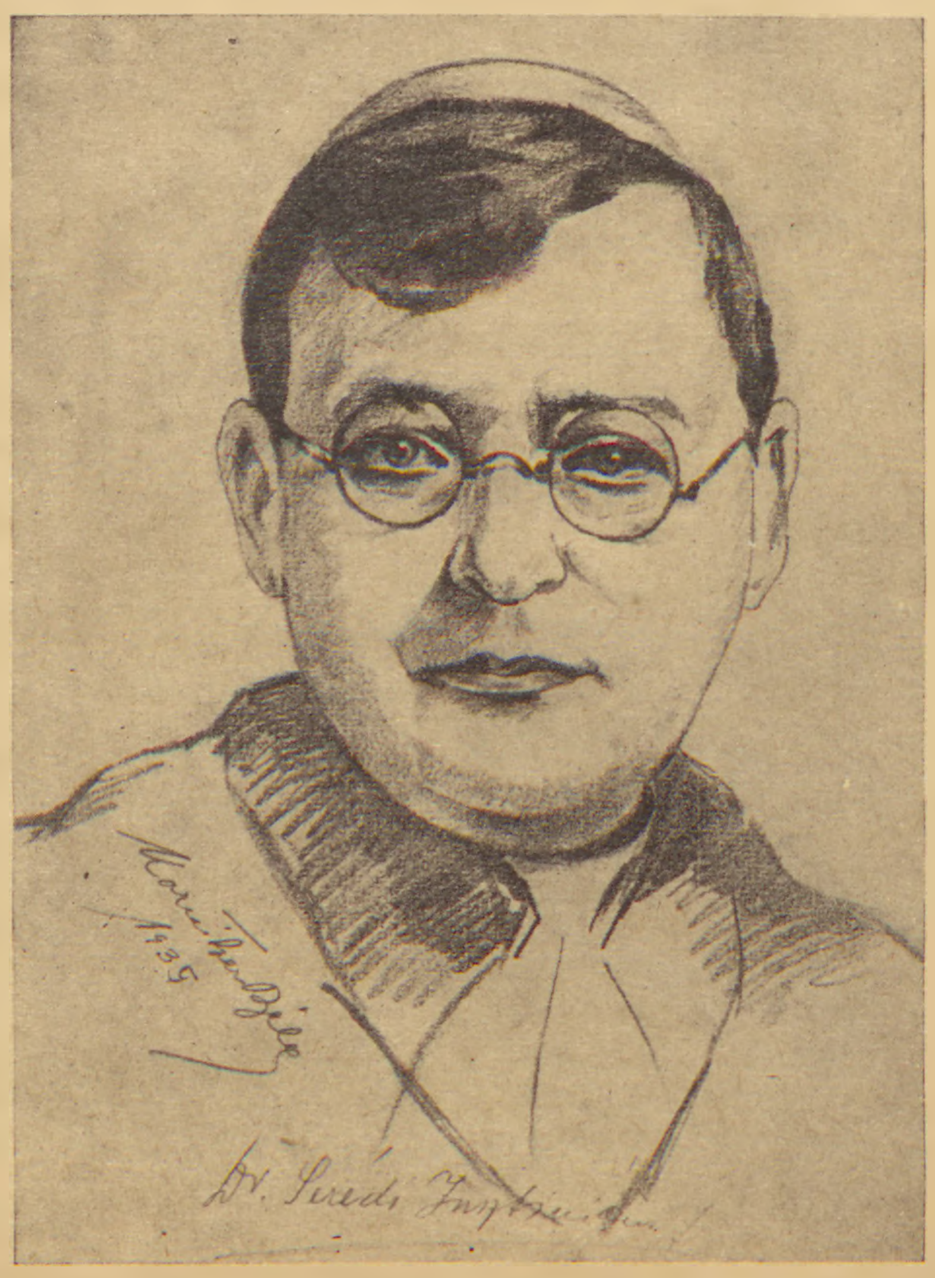
Schuschnigg osztrák kancellár arcképe a Mult és Jövõ jubileumának dedikálva.

Innitzer kardinális, osztrák hercegérsek: „A Szellem az, ami éltet.“ A 25 éves Mult és Jövőnek.

Hegedüs Lóránt ny. pénzügyminiszter: „Az Isten — lélek.“ A Mult és Jövõ 25 éves jubileumának.

Dr. Serédi Jusztinián bíboros-hercegprímás. Kornitzer Béla rajzai a Mult és Jövõ jubileuma alkalmából.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

«Szeresd az Írást
a szent pergamentet,
Szeresd a lángban
fogant szent betűket.»

Dr. Alkalay Isak, Jugoszlávia grandrabbija, Beograd

Üdvözlöm a „Mult és Jövő"-t az irodalom és művészet szolgálatában végzett értékes munkája évfordulója alkalmából.

Berzeviczy Albert fogadja a Mult és Jövő munkatársát

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Es beszámol az Élet Könyve .. (Neïla.) Und Schliesst sich zu das Buch des Lebens.

(Patai József verse)

Kelen Hugó Tanója

Sostenuto

Und Schliesst zu das Buch des Le-bens, Wenn je-des Blatt zu En-de

(sich)

f Es beszá-mol az É-let könyve, Ha minden lapja vé-get

espr.

geht.-

ér.-

Und dröhnend fällt die schwere Decke —

Es lecsapódik dübö-rög-ve,

Geheimnisvoll, Rätsel-um-weht —

p A ti-tok-zatos nagy födél —

p (mysteriöso)

Sub pp

Und öffnet sich das Buch des To-des

pp Ès mag-nyi-lik a Halál köny-ve,

Ewigen Dun-kels tief dumpfer Ton.

ö-rök sö-tét — rej-tel-me-sen.

pp (Dolce espr.)

rall.

In Schatten-grauen, Nebel-gau-en

Und es ver-steht's kein Er-densohn Erdensohn. —

Homályos árnyba', Szür-ke ködbe'

Es meg nem ér-ti Sen-Kisem, Senkisem. —

(Largamente) Cres-cen-do

(Grave)

1922 X. 25.

Édesapám emlékének.

A „Mult és Jövő" olvasóinak Szeretettel Valentiny.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DR BLAU LAJOS REKTOR:
A ZSINAGÓGA ÉS EKLÉZSIA VITÁJA

A disputáció a zsidóság és kereszténység között már az első században kezdődött. Sőt, még régebben. A kereszténység alapítójának korában, aki az evangéliumi és testamentumi iratok tanusága szerint vitázott a farizeusokkal, mely név alatt később a zsidóságot értették és részben értik még a mai napig is. Az irodalmi vita már a legrégebbi egyházi íróknál, azaz egyház-atyáknál kezdődött. Elég, ha Ciprianus Justinus és Tertulianus neveit említjük. Ez a vita-irodalom szakadatlanul folyik a későbbi századokban is s tulajdonképpen tart egészen az újkorig. Sőt, a reneszánsz utáni időkben is folytatódik, bátran mondhatjuk, a mai napig.

Egészen a XV. századig az európai tudomány majdnem kizárólag vallási, teológiai tartalmú volt, mivel egyéb tudományok iránt Európában csekély volt az érdeklődés. Ez a vitairodalom beláthatatlan terjedelmű. A könyv, amelyet itt bemutatni óhajtok *(Die religiöse Disputation in der europäischen Dichtung Des Mittelalters, erste Studie, Der allegorische Streit zwischen Synagoge und Kirche)* nem vitairodalommal foglalkozik, hanem a középkori drámairodalom, vagyis passiójátékok egy-egy motívumával, *a zsinagóga és eklézsia* párbeszédes vitájával, hogy melyiket illeti meg az első rang. A zsinagóga és az eklézsia, azaz a keresztény egyház (templom) *mint két királynő perbe száll egymással* és mindegyik bizonyítani igyekszik, hogy őt illeti meg a népek fölötti uralom. Ez az allegória, úgy gondolom, onnan származik, hogy a Synagoga és Eclesia nőnemű szavak és ezért a két vallás nem férfiak, hanem nők képében jelenik meg. Ebből a vitairodalomból a mű szerzője csupán csak az allegóriát ragadja ki most. Különböző viszonylatban mutatják be a költők a két perlő vitatkozót, rendesen *mint két anyát*, kik maguknak követelik az igaz hitet és annak népeit, majd *mint anyát és leányát*, sőt, nem ritkán a bibliából vett *két asszony* képében, *Sára és Hágár*, *Rachel és Lea*, és hasonló, melyben mindig az első az eklézsia, tehát Sára és Ráchel, míg a zsinagóga a rabszolganő, az egyiptomi Hágár és az arameus Lea. A liturgiai költészetben szintén felvonulnak a vitatkozók és előadják igazukat. De ez nem mint disputáció, hanem csak drámai költészetként van feldolgozva. Két francia és több német passiójátékról van szó, valamennyi a XIV. századból és a XV. század második feléből. Híres passiójátékok a francia *Passion des Sémur*, mely a német passiójátékokat befolyásolta. Érdekes, hogy *a francia dráma hangjában sokkal enyhébb, mint a német és nem iparkodik annyira a gyűlöletet a zsidók ellen felkelteni.* A német passiójátékok közül kiválik a donauessingeni passiójáték és a Künzelsauer Fronleichnamsspiel.

Magától értetődik, hogy a győztes minden esetben az *eklézsia, amely zsinagóga fejéről letépi a koronát* és válláról az uralkodó köntöst. Egy ízben *az eklézsia kitépi a zsinagóga kezéből a földgömböt szimbolizáló kerek lapot, ezzel jelezvén, hogy elvette tőle a világuralmat* (1. kép). A zsinagóga itt is, mint máshol, vaknak van feltüntetve, amit a szemére vetett fátyol jelképez. Egy másik képen *a zsinagóga és az eklézsia állatokon lovagol*, az első tevén, melyről lebukik és zászlója letörik, a második oroszlánon, magasra felemelt zászlóval. Fönt faágakon fénysugaras női alak és két férfialak jelenik meg (2. kép). Egy másik allegorikus képen Krisztus üdvözli az Eklézsiát és eltaszítja a Zsinagógát, a középen pedig három nő ül, könyvvel a kezükben. (3. kép).

A vita kimenetele rendesen a zsinagóga legyőzésével végződik, de van olyan kivételes eset is, amidőn a zsinagóga, mint a zsidó vallás jelképe, megmarad hitében, de a hívei, a zsidó nép tagjai a vita folyamán meggyőződnek a keresztény vallás igazságairól és áttérnek. A zsinagóga nagy szomorúsággal látja fiainak hűtlenségét (4. kép). Ez utóbbi esetet egy francia dráma mutatja, mely *nem tünteti fel a zsinagógát érvekkel legyőzöttnek*. Mindenesetre *jellemző a különbség a német és francia felfogás között*. Lehet, hogy a francia egyházi költő a saját felfogása mellett befolyásoltatott azon ténytől, hogy a XIV. században a zsidók Franciaországban már alig laktak, mivel 1305-ben kiűzték őket és csak később fogadták vissza meghatározott időre. Az angoloknál, ami szintén jellemző,

1. Az Eklézsia kiragadja a fátyolos arcu zsinagóga kezéből a földgömböt (München, 9-ik századból)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

4. Tefilinben és taliszban térdeplő zsidók áttérnek a kereszténységhez. (Kódex-illusztráció 1401-ből)

nincsen ilyen drámai költészet, noha a zsidó vallást megcáfoló iratok már a XII. század elején is megjelentek és nagy hírre tettek szert. Érdekes, hogy az allegóriában az Egyház mint Jézus menyasszonya jelenik meg, a Zsinagóga pedig azt mondja, hogy ő a menyasszony, de nem Jézusé, hanem Mózesé.

Az itt említett zsinagóga-motívum a francia és német színjátékoknak csupán kis csoportjában található, még pedig mind a XV. századból. Hogy későbbi időben nem nagyon érdeklődnek a passiójátékok iránt, mutatja az a tény, hogy az Amorbachi latin német színjátékokból csupán a rendező utasításai, (Dirigierblatt) maradtak fenn. A XVI. század után ez az egész drámairodalom feledésbe merült és legtöbbjét csupán a könyvtárak és múzeumok kincsei között őrizték. Egyet-mást kinyomattak az évszázadok folyamán, de az első nyomtatványok évszázadában (1450—1550) nem találhatók.

Hogy a zsinagóga és egyház közötti vita nem az európai kultúra fáján termett, mutatja az, hogy a *szír irodalomban szintén vannak költemények*, még pedig elég számban, melyek a két vallás vitáját sok versben foglalják össze. A keleten a kereszténység elterjedése nehezen ment, úgyhogy még a IV—V. században Jeromos és Augusztinos, az egyik Palesztinában, a másik Észak-Afrikában szállt síkra irataival az új vallás mellett. Palesztinában csekélyebb sikerrel. Figyelemreméltó az, hogy Spanyolországban a szóbanforgó dráma csak a XVII. században ver gyökeret, a szerző ki is nyomat egyet a függelékben. Érdekes az, hogy Spanyolországban, ahol a zsidók 1492 óta nem laktak, e fajta költészet feltűnhetett és érthető ebből a tényből, hogy itt a passiójáték egész más alakot ölt, t. i. mitológiai és pásztor-idillek vonásait veszi fel. A zsidó az egyik drámában *Polifemo* nevet kapja, ami nem más, mint az ördög. A legérdekesebb azonban, hogy az egyik költő, Juan Perez de Montalvan, aki az „Auto secramental El Polifemo“ című munkát írta, zsidó származású katolikus pap volt, Lope's tanítványa, végül megőrült. 36 éves lett. (1603—1639.)

Pflaum H. óriási irodalmat kutatott át, még pedig olyat, amelyet tudomásom szerint zsidó még nem dolgozott fel. Jelen könyvben foglalt problémán kívül még négy-öt problémát fog külön-külön tárgyalni. Pedig már eddig is, ami szintén érdekes, a „Tarbic“ nevű tudományos folyóirat első kötetében, a jeruzsálemi egyetem orgánumában kinyomatott egy kiadatlan francia passiójátékot, valamint a Revue des Etudes Juive-ben szintén közzétett egy e körbe vágó dolgozatot. Minthogy Olaszországban él, szabadon beszélhet, ami tudományos szempontból is fontos. Volnának észrevételeim is, de úgy gondolom, hogy a Mult és Jövő olvasóit kevéssé érdekelnék. *Pflaum* jeles munkát végzett, megérdemli nemcsak a tudósok, hanem a szélesebbkörű olvasóközönség köszönetét, melynek itt kifejezést adok azzal a kívánsággal, hogy sikerüljön neki tervbevett többi dolgozatait is minél előbb közzétenni. Külön köszönet illeti meg *Leo S. Olschki* firenzei, genfi könyvkiadót, aki a munkát fényes kiállításban adta ki. Megemlíthetem, hogy Olschki egyáltalában remekül kiállított könyveket ad ki.

2. Eklézsia és zsinagóga. Oldalt a koronás Eklézsia oroszlán hátán zászlóval, lent a zsinagóga leesett a tevéről és zászlaja eltörött

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

FÜRTH MARGIT: ÉLETEM LEGENDÁIBÓL

Harsogó kék ég alatt a földek zöld és barna sávjain daloló, gyomláló parasztlányok, szerszámjukra támaszkodó pályamunkások néznek a száguldó vonat után. Messze fönn madár hasítja a levegőt, a vonat ablakából utána bámul egy asszony... Gólya?... Pacsirta?... Robog a vonat, ritmust kattog, játszik a tavaszi szél a kalap alól kiszabaduló hajszálakkal.

Dalol az egész nagy mindenség. Dalol és lebeg és száll. Amit az útitársak mondanak, vagy kérdeznek, hallja is, nem is. Meséli magának a napjait s érzi, az arcát mosoly üli meg. Nem erre a világra való mosoly.

.... Tudod-e apa, mondja a mosoly, — tudod-e, nagyhitű apa, aki most elégedetten nézed a lányod hited szerint „rendes" fejét, — tudod-e, hogy csakugyan történt valami frizurarendelés és papi rokon látogatás között?

Frizura és papirokonok megszabják az élet irányát. Jól láttad, apa, kellett valaminek történni, mert nem altatta el a gyerekringató dal a lányos hóbortokat, megint versek és versek zavarták az élet nyugalmas menetét és minő versek! Léda! Tavaszi mise! Ministráló angyalok! Zsidó asszony...!

„Példádhoz fognak igazodni a hugaid, édes lányom, a jámborságnak külső jeleit is vállalni kell, gyermekem, értem, a hugaidért, meg kell tenned. Jössz velem Pestre, holnap megyünk."

„De a gyerekek? hogy hagyjam?"

„Meglesznek. Vigyáz az urad és te jössz."

Óh, Pest, Pest! Teljesülések városa! Ha lehetne lehozni az álmot a földre! Sebtiben legépelt néhány verset, mindegy, melyikeket. Kell már a bizonyosság: „valaki vagyok, vagy senki"...

Ritmust kattog a vonat: „... majd mesélek egyszer valakiről, ki tarka szalagokkal játszva kötötte magát gúzsba, szárnyait kacagva nyirbálta, nyűtte, tépdeste, húzta."

Három napig halogatta a rendelést, semmit sem talált elég jónak. Taktikázott, csakhogy alkalma legyen ellopni magát a család öleléséből, csakhogy kiravaszkodjon egy-két órát, amit nem kérhetnek számon.

„Halló. Szerkesztő úr?"

„Nincs itthon. Este 7 után a szerkesztőségben, de tessék előbb telefonálni."

Csüggedt töprengés. Másik szám.

„Halló. Szerkesztő úr?"

„Nincs itthon. Holnap délben tessék próbálni. Ki keresi?"

Így három-négy szám. Kálváriajárás. Stafétafutás, vagy marathoni? Futás, amit győzni kell lábbal, tüdővel. Nem elég a tudás és tehetség. Tétován lapoz a telefonkönyvben. Még egyet próbálhatna. Mert kell a válasz: valaki vagy senki? De most már nem telefonál. Indul a címre, vagy-vagy.

Kicsit bizonytalan tudattal, mint a rosszul készült diák. Progresszív mozgalmak és irányok, impresszionizmus és l'art pour l'art írásművészet, — Nyugat és Világ, — itt otthon volt. De... zsidó irodalom? Irodalom-e és van-e?

„Főszerkesztő úr?"

„Épp most ment el. Nem látta?... Nem ismeri?... Pedig őt mindenki ismeri.

„Hol lehetne vele beszélni?" „Milyen ügyben?"

... Na. Most fölénnyel takarni a keserű dühöt. Nyugalom, parancsol a kezének, míg sebtiben pár szót vet a névjegyére. Mert ez a névhistória is, hogy valaki az írói nevének ezt a ő nevét választotta és most ez mást mond róla, mint aki és mint ami.

„Nem az vagyok, akinek a nevén már olvasott verset. Kérem, fogadjon délután a lakásán."

S aztán ott ült az öblös fotőj mélyén. A csendet csak a papírlapok zizzenése bontotta meg, amint a szerkesztői szemek előtt váltódtak. Körül könyvek és könyvek. Jaj, hányszor olvassa s mikor szól már? Egy szót, egy jó szót... nagyot, halálosan erőset dobbant a szíve: most. Ünnepélyesen és komolyan állt fel és szelíd egyszerűen:

„Asszonyom, ön költő. De mért jött hozzám ezekkel a versekkel? Az én lapom zsidó... Ezek a versek... Igen, ön zsidó, de hogy jön magához ez a kép: ministráló szűz angyalok?"

... jaj, belém lát a nagy szemüvege mögül, most mit? Kiteregesse a sok kínos kompromisszumot az élete valósága és az álmai között?

Síma és jó szavak emelték biztonságos útra a kizökkent lelkét:

„Ez a jezsajási vers... ez talán közelebb van magához is. Honnan jön? Mit csinált eddig?"

... honnan jön?... mit csinált eddig? Mint ököl csapódott a mellére. Egyszerű szavak, de új értelme és súlya lett a szónak? Honnan jöttél? döngött, mint osamnu, — mit csináltál eddig?

Elsüllyedt, mint varázsvilág, feneketlen mélybe Léda és „Tavaszi mise" s a ködből, ami a szemét elfutotta, próféták magasodtak elé a Lilien bibliából, amit lapozgatott. Új-régi világára találva leste a csendes, egyszerű szavakat:

„Idáig eljutottunk. De hogyan tartsuk meg a gyerekeinket a zsidóságnak olyan fokán, ahol mi vagyunk? Mit tegyünk, hogy a gyerekeink legalább olyan zsidók legyenek, mint mi vagyunk?"

...„értem, a hugaidért"... „...vállalni a sorsot" nagyhitű Apák, Mesterek, milyen egyszerű és könnyű ez így. Mi köze Lédához és tavaszi miséhez, csakugyan? *Zsidó anya!* S mosolyát, ami a bensejéből ömlött és megülte az arcát, mint rozsálló napsugarak a virradati horizontot, — mosolyát a daloló mindenségbe küldte a messzi levegőt hasító madár után... Gólya?.... Pacsirta?....

Óh, Mesterem, Patai József, bocsássa meg a dadogásom. Nekem, akkor s azóta is Patai a nagyhitű Apát, a Mestert, az Embert jelentette.

S csak dadogok, mert ennél is többet: a Hitet.

3. Krisztus eltaszitja a zsinagógát, leveszi koronáját, széttöri zászlaját, üdvözli az Eklézsiát (Páris, 13-ik század)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DR M. EHRENPREIS (STOCKHOLM): HOGYAN LETTEM SVÉD IRÓ?

Patai Józsefnek magyar sorstársamnak

A kérdésnek, amelyet fölteszek, két oldala van. Egyéni és általános. Egyénileg a kérdés: hogyan osztottuk fel munkánkat a héber és más nyelv között, én és sokan a hozzám hasonlók közül? A másik általános kérdés: mi okból használtak minden korban sokan idegen nyelveket zsidó gondolataik és érzéseik kifejezésére? Elvi kérdés is lehet: vajjon megelégedhetünk-e azzal, hogy csak héber olvasóközönséghez szóljunk és elhanyagoljuk azokat a zsidó tömegeket, amelyek különböző okokból nem tudnak héberül? Palesztinában ez nem kérdés. De a Gálutban tény, hogy az ötven éves cionista munka dacára a szétszórt zsidóságnak túlnyomó része nem bírja a héber nyelvet.

A nem héber nyelvek között is meg kell különböztetni azokat, amelyek az idő folyamán félig-meddig „elzsidósodtak". *Ilyen az arameus, az arab, a spanyol* (Ladino) és a *németből lett jidis.* Ez a négy nyelv, a héber betű használata által szinte vallásos eszközzé vált. Vannak aztán nyelvek, amelyeknek nincsen kapcsolata a zsidósággal, sem tartalomban, sem formában. Különbséget kell továbbá tenni olyan zsidó írók között, akik más nyelvet használnak zsidó tartalom továbbplántálására és olyan írók között, akik idegen nyelven idegen tartalmat adnak. Utóbbiakhoz tartoznak ama aszimiliánsok, akik a világ minden szőlőjét őrzik, csak a saját népükét nem, akik megértik az összes szellemi áramlatokat és törekvéseket, csak saját népükkel szemben állnak idegenül. De mi, akik idegen nyelveken irunk zsidó tartalomról, mindenképpen saját szőlőinknek vagyunk őrzői. Olyan író, mint például Brandes valóban idegen volt, nemcsak a nyelv folytán. Mindenről tudott, mindenről írt, mindent látott, csak a zsidóságban rejlő fényt nem. Az ilyen írók a zsidóság testéről lesorvadt tagok, akikkel foglalkoznunk nem kell.

De voltak már a régi időkben is írók a diaszporában, akik gondolataikat idegen nyelven fejezték ki és az ok akkor is az volt, mint ma: a *kényszer* viszi arra. Meg a *cél,* hogy a zsidó nép *megértse.* Az *arameus* volt az első idegen nyelv irodalmunkban. Már a bibliában találunk arameusul írt részeket, Ezra, Daniel könyvében és egyes szétszórt helyeken. Az *arameus* nyelv volt az első megzsidósodott idegen nyelv. Héber betűkkel írták. Vannak ősi imák, amelyek eredetileg arameusul íródtak. Így a *kadis* is, és nem érezzük ezt idegennek. A régiek csak *profán* nyelvnek tekintették, mert a zsidó néptömegek használati nyelve volt.

A *görög* nyelv is bizonyos értelemben zsidó nyelvvé alakult, de nem annyira, mint az arameus. Vannak irodalmi termékek, amelyek *görögül íródtak héber betűkkel.* A „Hetvenek" görög bibliafordítása nem a beolvadás kedvéért készült, hanem ellenkezőleg: be akarták vele vinni a Tórát a héberül nem eléggé értő zsidó tömegek közé. Alexandriában ünnepkor, szombaton jöttek a tömegek az óriási templomba, figyelték a tóraolvasást és *nem értették* meg a szöveget. *Ezért* határozták el, hogy lefordítják görögre. A következő korban a hellenista irodalomnak és főképp Philon műveinek szintén az volt a célja, hogy az elgörögösödött zsidó nemzedékhez közelebb vigyék a zsidóság szellemi értékeit és egyúttal elterjesszék a zsidó tanok ismeretét a népek között. Az *arameus* nyelv azonban *uralkodóvá* is lett a zsidó nép életében. A *két Talmud,* a babyloni és a jeruzsálemi *túlnyomó részben arameusul van írva.* Érdekes, hogy halachikus része a Talmudnak héberül íródott, a hozzáfűződő magyarázatok és viták pedig a nép mindennapi nyelvén, arameusul. *Az Agáda* nagy része szintén arameusul maradt ránk, mint a nép számára szánt előadások, prédikációk töredékei. A *Zohár,* a kabala oszlopa, a legszentebbnek tartott könyv, szintén *arameusul íródott* és sohasem tekintették idegen terméknek. A legfontosabb volt a nép szemében a zsidó tartalom.

Az Izlam korszakában jött használatba a harmadik elzsidósodott idegen nyelv, *az arab.* Az összes arabnyelvű, zsidótartalmú könyvek *héber betűkkel* íródtak. Ismeretes, hogy *Majmonidesz, aki a Tévelygők útmutatóját arabul írta, héber betűkkel, megtiltotta, hogy a könyvet átírják arab betűkkel.* Mert lényegesnek találta a héber írást, amely megszenteli az idegen nyelvet.

Később még két megzsidósodott idegen nyelv lépett előtérbe. A castillai *spanyol (ladino)* és a *német-zsidó (jidis).* Ez a kettő a gettó nyelve lett. A spanyol keleten, a német Európában. A spanyol ladino nyelv *még ma is több mint egy millió szefard zsidónak használati nyelve,* családban, templomban, intézményekben, ujságokban és némely helyen az irodalomban is. Ezt is kizárólag *héber betűkkel* használják. Legtöbbnyire rasi-írással. A szefard zsidó ezt a nyelvet *giudizmonak* mondja, mint ahogy nálunk a német zsargont *jidisnek* nevezik.

Velem történt az érdekes eset, hogy amikor 30 évvel ezelőtt Bulgáriába kerültem főrabbinak, nem tudtam szefardul és így héberül szónokoltam, mikor aztán később először prédikáltam spanyolul, elragadtatva mondták a hallgatók: „a mi rabbink megzsidósodott, zsidóul beszél". A spanyol nyelvet tehát zsidóbbnak érzik, mint az évezredek megszentelte héber nyelvet. Egyes művek, mint például a „Ceena Ureena" a jidisben, vagy a „Méám Loéz" a ladinoban valóságos családi könyvek lettek. Szombaton és ünnepkor olvasták és igazán szent könyvekké avatódtak, azoknál, akik a Bibliát eredetiben olvasni nem tudták. Történeti tény ez, egyre ismétlődő jelenség és sohasem láttak ebben hűtlenséget a héber nyelv ellen. Elv lett a Tóra olvasásánál is, hogy „kétszer az eredetit, egyszer a fordítást". A héber tehát az alap, a fordítás pedig szükségszerű pótlék, mintegy „kohén-helyettes", akiből azonban sohase lehet kohén. A héber nyelv az egyetlen és egyedüli, amely összeköti a zsidó népet szétszórtságában időben és térben. Másrészt azonban tagadhatatlan, hogy természetesnek és szükségszerűnek találták az idegen nyelv használatát a zsidó tartalom fenntartása szempontjából.

És itt kell áttérnem a kérdés *egyéni* oldalára. Egyéni nemcsak nekem, hanem mindazoknak, akik hozzám hasonló helyzetben élnek és működnek.

Egész bűnlajstromot kell megvallanom: nemcsak svéd író vagyok. Életemen keresztül sok idegen nyelvvel hűtlenkedtem. *Hét nyelven* voltam kénytelen írni és beszélni.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

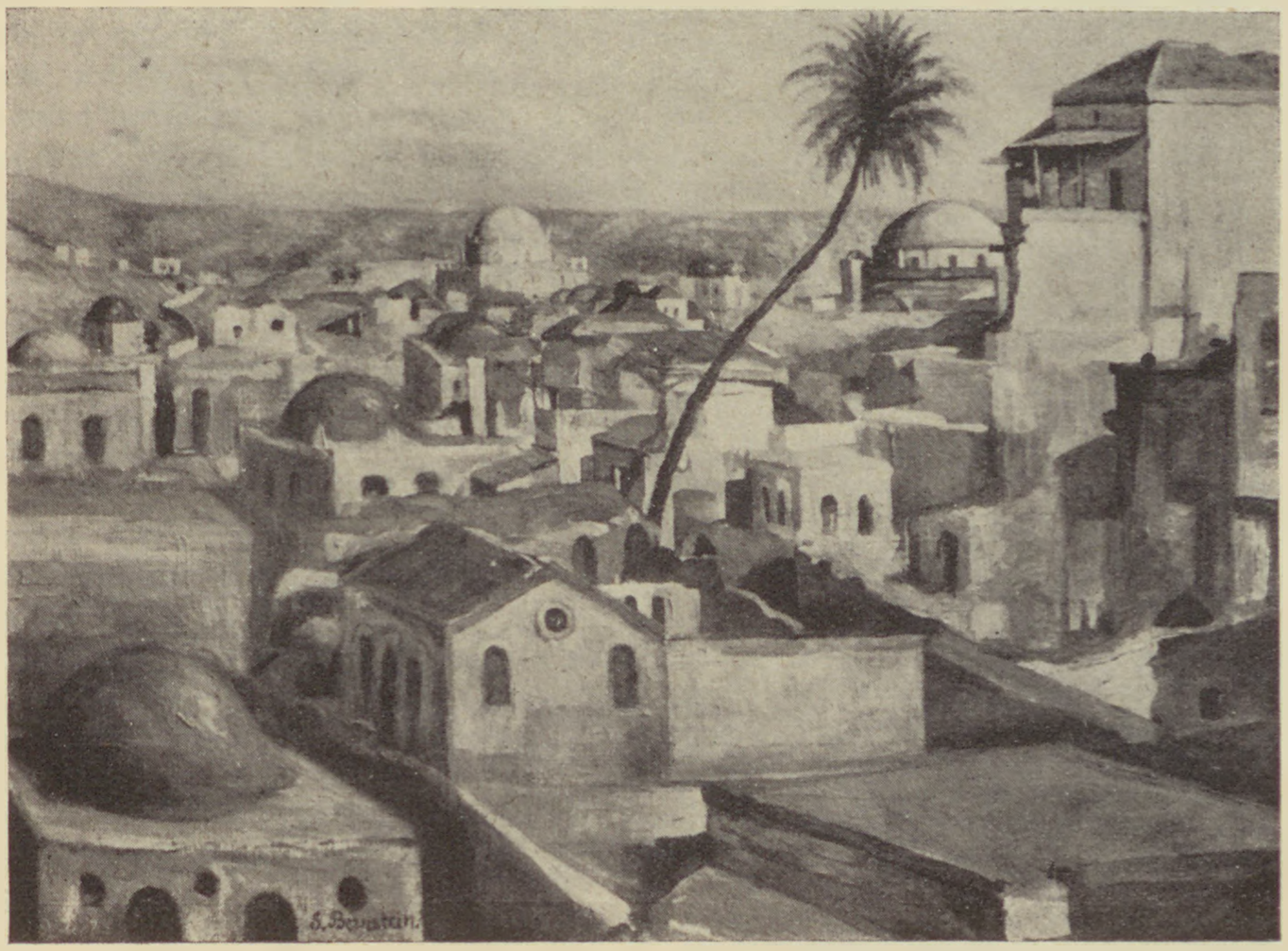
Ifjúkoromban szülővárosomban, Lembergben írtam héberül, jidisül, lengyelül és németül. Mialatt főrabbija voltam a bulgáriai szefard községeknek, írtam bulgár nyelven és szefard spanyol nyelven. De joggal mondhatom, hogy mindig és minden nyelven zsidó tartalmat adtam zsidók számára. Mindig a saját kertünket őriztem. Amikor 20 évvel ezelőtt Svédországba kerültem, nehéz küzdelmet kellett kezdenem Észak nehéz klimájával. Nem volt ott semmiféle „aszimilációs mozgalom", amely ellen harcolni kellett volna. Skandináviában a beolvadás nem volt program, hanem tény. Elenyésző kisebbség, mely lassacskán szivárgott be az országba, ahol nem volt se zsidó tradició, se zsidó intézmény, se zsidó környezet. Harmonikus, egynyelvű egykultúrájú, kifejlett erős ország, kisebbségi problémák nélkül. A zsidók beolvadása önkéntelenül történt az utolsó százötven év alatt, amióta a bevándorlás kezdődött. Nem is érezték a zsidók, hogy beolvadnak. Egyszerűen csak elszakadtak a világ zsidóságától, a zsidó gyökértől. Ekkor jöttem és kezdtem hangosan kiáltani, kopogtatni az ajtókon, ébreszteni és követelni: térjetek vissza forrásaitokhoz, gyökereitekhez. Felelték: nincs arra lehetőség. Mit olvassunk? Héberül nem tudunk és egyetlen svéd könyv sem volt, amely zsidó szellemi táplálékot adhatott volna. És így, miként Bulgáriában a ladino nyelvvel, itt is kénytelen voltam hidakat építeni, valóságos halottfeltámasztó munkát végezni. Nem *szétszórás* volt ez, hanem *begyüjtés*, visszatérítés a héber forráshoz. 20 év alatt svéd nyelven zsidó irodalmat teremtettem, amelyből meg lehet ismerni a zsidó népet és kultúráját.

Nem rég nálunk volt *Csernihowsky*, a költő, akit nagy nyilvánosság előtt ünnepeltünk. Ki tudott azelőtt arról, hogy van héber költészet? Azon az esten a legnagyobb svéd színésznő svédül szavalt Csernihowsky héber verseiből. Ezt a héber antologia tette lehetővé, amelyet 15 évvel ezelőtt adtam ki. Szomjúságot találtam zsidó ifjaknál zsidó tartalom után. Lehetett volna mondani: tanuljatok meg héberül! Ez megállja helyét elméletben, de nem a gyakorlatban. Így jutottunk a meggyőződéshez, hogy át kell adni svéd nyelvre is a zsidóság tartalmát. Alakítottunk svéd zsidó irodalmi társaságot, amely 20 kötetet adott ki. Az első volt a lirai antologia, a héber költészet utolsó korszakából. Ebből merítettek az ifjúság rendezvényei. Első eredeti svéd könyvem volt a „Kelet lelke", melyet első palesztinai látogatásom után írtam 1925-ben. Az első svéd könyv volt ez, amely közel hozta a svéd közönséget a zsidó reneszánsz s Palesztinaépítés ügyéhez. Ha azt kérdezzük magunktól: szabad-e a zsidó kultúrmunkát csak héberül olvasókra szorítani és a többi milliókat elhanyagolni? — azt hiszem, az igenlő válasz nemzeti öngyilkosság volna. Nem hagyhatjuk a diaszpora zsidóságának millióit magukra, míg megtanulnak héberül. Zsidó szellemi táplálékot kell nekik adni minden nyelven. A Smá Jiszrael-re is azt mondották bölcseink, hogy *„minden nyelven olvasható, amelyet értünk"*.

Azonkívül van ennek kifelé is fontossága. Nem tartok azokkal, akik apologiát követelnek, de ebben a korban, amikor az egész világ ellenünk támad, nemcsak polgári és gazdasági jogaink ellen, hanem nemzeti becsületünk ellen is, amikor az egész világon propaganda folyik Izráel nagy és tiszta nevének lealacsonyítására, nem hallgathatunk mi sem némán. Egy nép nem tűrheti szótlanul a világ megvetését. Ki kell nyitnunk a bezárt ablakokat és megmutatni az egész világnak és saját gyermekeinknek, akik nem tudnak héberül: ime ez a mi lényegünk, tanításunk, kultúránk, ez a Talmudunk, ezek a nemzeti alkotásaink, erősségeink és gyengeségeink, így éltünk és így van jogunk élni.

A gálut szerintem tény és nem lehet vita tárgya. Nem vagyunk tőle elragadtatva, de léte nem függ a mi elragadtatásunktól. Amig a Gálut áll, nem hunyhatunk szemet mondván: ami Palesztinában van, az az élet, ami pedig a Gálutban van, az halálra van ítélve. Hinnünk kell a lehetőségben, hogy alkothatunk zsidó életet bizonyos mértékben a Gálutban is, csak arra van szükségünk, hogy Erec Jiszráel gyarapítsa szellemi értékeinket reneszánszával, fokozódó fejlődésével.

„Nem állhat meg a világ illatszerész és varga nélkül" — mondja a régi közmondás. Boldog, akinek mestersége illatgyártás és jaj. akinek foglalkozása vargaság. Irígyelem azokat, akik Palesztinában élnek és héberül írnak. Bár volna osztályrészem közöttük! De engem a sors vargának szemelt ki és ezekre is szüksége van a világnak. Mi igyekszünk elhárítani Ámosz próféta átkát, hogy „napok jönnek, midőn fiaink és leányaink éhesek és szomjasok lesznek, nem kenyérre és vízre, hanem az úr szavára és nem találják". Mi ezt az átkot áldássá akarjuk átváltoztatni. A fáradt ifjak és hajadonok, a Gálut minden szélén, akik szomjaznak és éheznek az Úr szava és világossága után, elénk jönnek és mi feléjük fordulunk, adunk nekik kenyeret és vizet, ismeretet és megismerést, hitet a népünkben és jövőjükben. Nekik nyitunk kapukat, nekik verjük a hidakat, hogy a keresők találjanak és lecsillapíthassák éhségüket és szomjuságukat.

Salamon Bernstein : Jeruzsálem óvárosában
(Salon 1931 Société des Artistes Français Paris)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

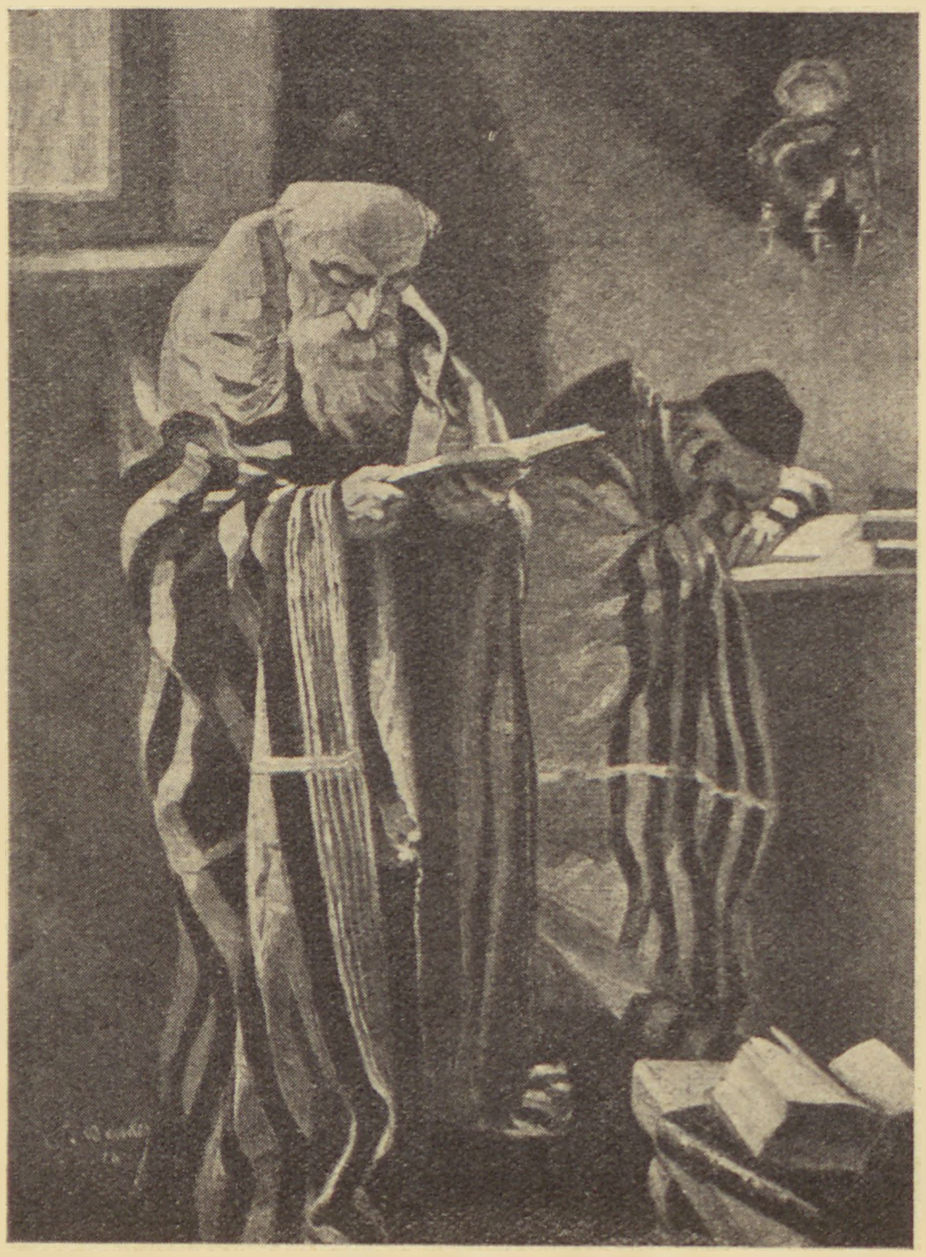
SZÉP ERNŐ: NADRÁG ÉS BEKECS

Vagyis hogy kezdetben a Bekecs vala, csak azután lőn a Nadrág.

Tudniillik a Gargya-gyereket bekecsesen küldték az édes szülei a gimnáziumba Debrecenbe, ha jól emlékszem, Derecskéről. Olyan volt. a mai szememmel nézve, a tízesztendős Gargya Andris azon a meleg szeptember eleji napon, a gimnázium előtt a piros téglakövezeten, az új patkós csizmácskáiban, meg abban a püffedt bekecsben, a tüzes, piros pufók orcáival, akár egy kedves paraszt bábu, akit a kiállításra szállítottak. A kicsi kis Gargya Andris a bekecsnek a rézsutos zsebeibe dugta a két kezét, úgy nézte az új világot, a száját is nyitva felejtette. Különben az a bekecs szinte térgyig ért Gargya Andrisnak; aki messziről nézett arra, egyebet se láthatott Gargya Andrisból, mint azt a sülttök-sárga bekecset.

A Gargya-gyereket elneveztük Bekecsnek, úgyebár ez csak természetes.

A kis Bekecs együtt mászkált egy másik derecskei gyerekkel, akit Kéli Bernát néven iratott be a gimnázium első osztályába az apja, a derecskei zsidó fiakkeres. Ketten voltak derecskeiek, összetartottak. A Kéli-gyerek ugyan valamelyik felsőbb esztendőben egy őszinteségi rohamában megvallotta, hogy nem fiakkeres az apja, mert Derecskén senki se jár fiakkeren, hanem szódavizet fuvaroz. Ez a Kéli Bernát napokat evett, azaz a hét minden napján más más zsidó családnál kapott ebédet, vacsorát. Talán Kéli Bernáttól magától hallottam azt a napevő panaszt is, hogy az embert üldözi a paszuly. Hétfőn Weiszéknél van paszuly, kedden Schwarzék, szerdán Blauék satöbbi: mind a hét háznál éppen azon nap van paszuly, mikor ő jön. Kéli Bernát különben kurta nadrágban, füzős cipőben jött Derecskéről, a zsidó gyerek akármilyen szegény gyerek, az uri divatot tartja.

Bender Stanislav (Newyork) : Csendes ima

Igen ám, csakhogy az igazi uri gyerek tizenöttizenhatesztendős koráig mindig rövid nadrágban jár. Kéli Bernát pedig, legnagyobb meglepetésünkre, második szeptemberre hosszú nadrágban jelent meg Debrecenben. Az egész összesereglett diákság kacagott, mikor a Kéli-gyerek feltünt az intézet udvarán Bekecs mellett, abban a hosszú nadrágban. Mintha az ablakokon a napsütés, az is kacagás lett volna, meg a verébzsivaj is, meg a parasztlovak csengője is az utcán. Egész Debrecen kacagott a Kéli Bernát hosszú nadrágján. Mink, leendő másodisták, az osztálytársai, körülfogtuk a Kéli-gyereket, a levegőbe emeltük, körülhordoztuk az udvarban, lelkesen süvítve azt a tavaly tanult erős indulót, amely úgy kezdődik, hogy: Szittya vitézek a harc riadalma ne rettegtessen benneteket.

Nem tudom már, nevetett-e vagy sírt a kicsi Kéli Bernát, mikor megint a földre érkezett. Ő is éppen olyan kicsike fiú volt, mint Bekecs, a földije. De ő sovány volt, hiába kapott annyi paszulyt. Annál eredetibb lehetett a szemünkben a könnyű kis gyerek abban az ügyetlen bő, hosszú nadrágban. Új volt az a nadrág, mégis ócska volt; valami fáradt szürke sheviotszövet, alkalmasint az apja nadrágját építették át a gyerek számára. Gondolom, avval kell megmagyaráznom a Kéli-gyerek lábszárainak a hosszú nadrágba való bujtatását, hogy ilyen módon a drága harisnyát meg lehet takarítani; a gyerek harisnya helyett kapcát használ, az nem derül ki a hosszú nadrág alatt. A szegények olyan raffináltak, mindig ki tudnak fogni az életen.

Egypár hét telt el legfeljebb: a kicsi Kéli Bernátnak Nadrág lett a neve. Melyik fiú találta fel vajjon a Nadrágot, ki kiáltotta rá először, hogy ragadt el osztályról osztályra napok alatt? Valami csuda az ilyen csúfnév megszületése és nevelkedése. A pedellus is Nadrágnak kezdte hívni Kéli Bernátot. A pékinas, aki tízpercben pereccel várt az udvarban, az is tudta, hogy ez a gyerek a Nadrág. Se Kéli nem volt ő többé, se Bernát, csak Nadrág. Mint ha megbukik az üzlet és egyik napról a másikra új cégtábla kerül a bolt fölé. Úgy lett egyszerre Nadrág Kéli Bernátból, mint Gargya Andrisból Bekecs. Ez a két gyerek el volt intézve. A jó Isten le nem veszi az iskolás fiúkról azt a nevezetet, amit a többiek rájok tettek. A huszonötéves találkozón is, mikor a kihízott, vagy összement, tekintélyes vagy elpusztult urak összegyülnek a nyári vendéglő terraszán és ráismergetnek egymásra, kik régen elvesztették egymást szem elől, ennek a két ünneplő

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

férfiúnak csak ezt fogják mondani, felderülve: nini, Bekecs! és: te vagy az, Nadrág?

Nem mondhatnám, hogy Nadrág valami könnyen ment volna belé, hogy őt Nadrágnak szólítsák. Emlékszem, neki-nekirontott az elején annak a gyereknek, aki nadrágozta. Pofozkodott, bokszolt, hempergett a padok alatt a másikkal eleget; gyenge gyerek volt, mindig ő húzta a rövidebbet. Bekecs bajtársiasan mellé állott Nadrágnak, az öklén sok repedést, a húsos fején sok daganatot köszönhetett annak, hogy azonosította magát földijével és sorstársával. Ő maga, Bekecs, belétörődött már az ő Bekecsségébe, nem is emlékszem rá, hogy az első oszályban is haragudott volna érte. Talán valami földműves-öntudat is dagasztha tta a bekecsét. A bekecs nem szégyen; a bekecs drágaság és parádé. Ami azt illeti, a nadrág se szégyen, még egy tizenegyesztendős gyereken sem, pláne, ha az a gyerek előkelő uri gyerek, aki matrózruhát kap, trombitaszájú hosszú nadrággal; milyen boldog ez a gyerek, mikor elviszik a Piac-utcai Hollenzer és Okos-fényirdába, így matrózruhásan levétetni. A pici kis trónörökösök se szégyellik magukat, mikor admirálisnak meg táborszernagynak öltöztetik őket, hosszú nadrággal. De Nadrágnak a hosszú nadrágja a szegénység hosszú nadrágja volt. Nadrág azért szégyelhette a Nadrág nevet, mert a bűnét kiáltották rá a Nadrággal. A legrútabb bűn ezen a világon a szegénység.

Összetartottak ők ketten, Nadrág és Bekecs. Együtt tekeregtek délután iskola után a Tizenháromvároson, a huszárok meg a trénkatonák lovagolását bámulni. Tudtuk, hogy a szennyesüket közösen küldik Derecskére a debreceni hetipiacra bejövő szekeresekkel. Azt is tapasztalhattuk az esztendők folyamán, hogy ha Bekecs pakkot kap Derecskéről, annak a „hazai"-nak a felét mindig odaadja Nadrágnak, akinek nem volt früstökölni valója, s távol kóser derecskei szemektől, Nadrág vígan pofázta reggelenkint a Bekecs-féle szalonnát, kolbászt, oldalast. Nadrág viszont hűségesen ellátta Bekecset évről-évre latin szószedettel és magyar dolgozattal.

Megjelennek lelki szemeim előtt, kopasz, hideg őszi napon, a kollégiumi kertben Nadrág meg Bekecs, ott állottak a protestáns mártírok vékony márványoszlopa előtt, eszükbe jutott egyszer elolvasni azokat a régi-régi halovány martírneveket az oszlopon. Harmadikba jártunk, azt hiszem. Átalmentem a kerten, meglátom őket, odamegyek, szervusz Bekecs, szervusz Nadrág. Kezelünk. Nadrág behúzta a nyakát a vedlett übercigerébe. Fújt a szél. Isten tudja, miről diskurálunk. Egyszer csak azt mondja Bekecs, tágranyilott büszke szemekkel:

— Jövendőre én is német nadrágot kapok mán, úgyina Berci?

S a Nadrág nyakába teszi a karját, azt a vastag kart a bekecsujjban. Mintha boát tettek volna a Nadrág nyakába. Nadrág felhúzta a fejét az übercigerből. Jól eshetett néki a melegség.

Peterdi Andor: Akit mindenki gyűlöl...

Én vagyok az, akit mindenki irigyel
és a gaz, akit irtani kell.
Én vagyok az ág, akit mindenki húz,
vagyok Scheilok, vagyok rab, vagyok tusz.

Én vagyok a rontó és az örök kaján,
Korhadó törzs és vad gyümölcs a fán.
Vagyok felhő, vagyok vihar, ha érik a vetés
s vagyok a villám, a rezgés, jégverés.

És vagyok az aszály, az inség, a szú
a forrongó viszály és a háború.
Vizek duzzasztója, ha falvakat lenyel,
Számum és tájfun, ki csak halált lehel.

Se nem alkony, se nem reggel, csak feketeség
hervad a természet, lábam merre lép.
Mind, mind ez én vagyok, én: a zsidó,
kacagni való ez, vagy siratni való?

S így hordom magamban az örök életet,
az égő nap alatt, virágzó föld felett.
Szememből kiragyog a tavasz, a nyár
s újjongó lelkem a csillagokra száll...

Bender Stanislav (Newyork): Bar-Micvo

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Wilhelm Wachtel (Wien): Pihenõ a kvucában

AB GOLDBERG (NEW-YORK): LENGYEL-ZSIDÓ HATÁS A VILÁGKULTURÁRA

Keveset írtak még erről a tárgyról. Itt-ott egy cikket, karcolatot. Szinte töretlen ugar; még Grätz, a nagy históriikus is mostohán bánt a lengyel zsidósággal. Pedig igen jelentős szerep illeti meg mindenütt, ahol ma saját zsidó irodalmunkról, saját kezdő művészetünkről, festészetről, szobrászatról, zenéről és a jövõben kialakuló nemzeti életünkbe vetett bizakodásunkról van szó

Ez a lengyel zsidó nép, amely elzárkózottságában csak a maga õsi, zsidó lelki világát élte, nem maradt mögötte „nyugati testvéreinek, abban a tekintetben sem, hogy a világkultúra gyarapításában a maga erejéből részt vegyen.

Noha idetartoznék Ukrajna és fehér Oroszország zsidósága is, sõt Posen is, ezúttal mind mellőzzük, még Litvániát is és arra szorítkozunk, amit a szoros értelemben vett Lengyelország zsidósága adott az általános kultúrának, lengyelzsidó tehetségekkel, művészekkel, tudósokkal. Amíg gettóéletét tengette, kielégítette a maga élete. Képességeit, energiáját a maga szellemi életének hasznára fordította. Szeriszáma nincs a gáónoknak, chászidoknak, szentéletű férfiaknak, lángelméknek, akik szellemükkel a zsidó életet gazdagították. Anélkül, hogy monográfiát nyujtanék e sorokban a lengyel zsidónak az általános kultúrára gyakorolt befolyásáról, csak nagyjából vetek ide néhány nevet, úgy ahogy felbukkannak az emlékezetben.

Feltünik elsősorban *Majmun Salamon, Neswitz* nagy lengyel filozófusának, Kant kortársának alakja, aki már a königsbergi bölcs idejében vonta magára a tudós világ figyelmét. Kant maga is tudomást vett Majmun kritikájáról. Fontosabb ennél az a tény, hogy véle kezdődik az ideálisztikus iskola a német bölcsészetben. Majmun bámulatos kombinációja volt az éles logikai gondolkodónak és a mélyérzésű költői léleknek. A német filozófia történetének írói igen fukarkodtak elismerésükkel iránta. A legtöbbje meg sem említi nevét: De Majmun Salamont nem lehet elhallgatni. A héber egyetem már is kurzust tartott róla.

A lengyel zsidóság még egy fiával gazdagította a filozófiát, aki már maga nem született Lengyelországban, mert nyugateurópai, de lengyel zsidónak a fia: *Bergson Henry*, a híres filozófus. Nem is volna nehéz Bergson filozófiáját a lengyel zsidóság optimizmustól és életenergiától duzzadó forrásával vonatkozásba hozni.

Lengyel származású *Martin Buber* is, aki bár nem hasonlítható a két óriáshoz, kultúrateremtő erejével messzire kicseng életfilozófiája. Majmunnál kevesebbet, de Bergsonnál többet merített zsidó forrásokból.

A képzőművészetekben a lengyel zsidók szépen vannak képviselve. E téren bizonyára utólérik majd a német zsidókat, *Gottlieb Maurice*, a fiatalon elhunyt festő munkái-

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

ban zseniális művészi készségek nyilatkoznak meg. Az a kevés is, ami ránk maradt tőle, ékesen szóló bizonyság arra, hogy elsőrangú festő volt, akinek mélyreható viziókkal teli szeme a természet velejébe hatolt.

A mi korszakunkat megelőző időkben sok lengyel zsidó művész volt, akiknek művei különböző európai országok múzeumát diszítik. Ki győzné őket felsorolni? Itt van pl. *Hirszenberg*, akinek „*Galuth*" c. vászna még akkor is fennmarad, amikor a galuthot már el fogják felejteni, mint Jeremiás siralmai túlélték Jeruzsálem pusztulását. *Galizenstein* szobrász „Mosiáh"-ja élni fog, valamig a lelkek szomjazni és áhítozni fogják a megváltást hozó messiás alakját. A grafika terén a legelsők közé emelkedett a drohobitschi származású Efraim Mose *Lilien*, a nagy bibliaillusztrátor.

A plasztikai művészetben becses helyet foglalnak már most is el a lengyel zsidóság gyermekei. Új formákkal jönnek: az égő, kacagó és révedező szemű zsidók; a művészet elsősorban és velejében — forma. Rendesen forradalmárok, akik szakítanak a régi határokkal, tüzes törtetők, akik új nyelvet és új szimbólumokat keresnek.

Meg kell még említeni *Lipschitz* Chajim Jácob szobrászt, *Sack* Eugent és *Kiszling* Mose festőket. Mindhárman új stílus képviselői. És végül Wilhelm *Wachtelt*, aki most vesz búcsút a Galuttól egy festői ciklusban, mielőtt átteszi művészi alkotásai színhelyét Palesztinába, melynek feltámadó új életét annyi szeretettel ábrázolja.

Zangwill Angliában született lengyel zsidó szülőktől. Ő maga is jól beszélt jidisül. Regényíró, drámaíró, essay-ista, a gettó álmodozó megszállottja egy személyben, nyughatatlan szellem, harcos és látnok, nagy intuicióval, humorral és kedvességgel.

Noszig Alfred valóságos ezermester: szobrász, író, költő, politikus, messiási ambíciókkal telített ember, aki a saját labirintusába veszett el.

Ki ne ismerné dr. *Zamenhof*-ot, aki orvos létére feltalálja és megszerkeszti és a mindennapi használatra rendszeresen fölépíti az immár legjobban bevált nemzetközi nyelvet, az „*esperantót*", az emberiség érintkezésének és egymást megértésének egyik legjobb segítő eszközét. Számos világkongresszus, esperanto ujság és a földkerekség minden részén látható zöld csillag élő bizonyság életrevalósága mellett.

Mind az itt említett lengyel zsidó szellemi férfiaknak közös jellemző vonása, hogy többé-kevésbé a képzelet világa felé vonzódnak, hogy lemossák a valóság és képzelet közötti határvonalat, mert a mai valóság voltaképpen tegnapi fantázia, a ma pedig a holnap tegnapja.

Fényes példa ebbeli lelki struktúrájára egy lengyel zsidónak gyermeke, kinek is jó franciás neve Jules *Verne*, gyermekkorunk Verne Gyulája, a tudományos találmányok álmodozója, ma már bátran mondhatjuk *megálmodója*, mert ami akkor lehetetlenségnek látszott, meg is valósult. Nem nehéz ebből megjósolni, hogy a lengyel zsidóság az exakt tudományok terén is alkotásokat várhat még a jövő, mivelhogy a képzelőtehetség a rúgója.

A bibliakutatás tudományában a zsidók éppenséggel nem igen tettek ki magokért. De egy zsidónak e téren is mélyen gyökeret vert a lába. *Herrlich* Arnold a magyarázatok temérdek hamis lehetőségei közül bámulatos tehetséggel találja meg az igazat.

A másik két említésreméltó zsidó amerikai lengyel származású. A *Jastrow* testvérek. *József* és *Morris*. Egyik asszirológus, a másik pszichológus. Az asszirológus termékenyebb. A másik nagy érdeme, hogy a lélektan homályos, ködös világának legbonyolultabb jelenségeire is világot vet éles magyarázó képességével.

Szenteljünk még néhány sort *Lubin Dávidnak* is, a „*zöld*" internacionále megteremtőjének. Micsoda ötlet egy lengyel zsidótól, akinek csak a város az eleme, akinek a gettóban kell élnie, ahol alig kerül egy fácska, egy fűszál a szeme elé. Amerikába megy és éppen a mezőgazdaság iránt lelkesedik, azt a hivatást tűzi ki céljául, hogy a világ földműveléit egyesítve megteremtse a zöld internacionálét. Amerikában nem volt maradása. Olaszországba megy, kifejti tervét a király előtt, aki támogatja és megalakul a világszövetség, amely mind a mai napig fennáll.

Ime a lengyel zsidó képe, amint *Sálom Álechem* megrajzolta: A szűkebb értelemben vett zsidókultúrában való térfoglalást itt csak érinteni akarom. A vallási irodalmunkat nem is tekintve, annyi tudóst, írót, költőt, filozófust, pohilisztort ajándékozott nekünk a lengyel zsidóság, hogy nélkülük a zsidó kultúra mai színvonala aligha volna még azon a fokon, amelyen van. Hiszen kultúránk modern művelőinek, hogy messzebb ne nyúljunk vissza, legalább a haszkalától a legújabb hajtásig túlnyomórészt a lengyel zsidóság között ringott a bölcsőjük. És jidisül, héberül írtak bár, de tárgyuk éppúgy íródhatott volna Európa bármely nyelvén. Tartalmilag tehát voltaképpen az általános kultúra termékei között volna helyük. Miként az erő fennmaradásának törvénye a fizikai világban, érvényesül az a szellem birodalmában is, ahol a zsidó kultúrából kiáradó eszmék keménysugarú energiája minden izolálás ellenére is tovább hullámzik és minden akadályon, véren, vason, a legkeményebb vértezeten is áthatolva megtermékenyíti a világkultúrát.

Ab Goldberg new-yorki iró (Wilhelm Wachtel rajza)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Avigdor Hameiri verseiből

A HÉBER SIVATAG

E sivatag, testvér, héber sivatag,
Ne emeld föl a homokból szemed. —
Itt Isten-sírok szenderegnek némán,
S kis dal-bálványok búgnak éneket.
Búgnak, se bú, sem öröm nem fakad.
E sivatag itt héber sivatag.

E pusztaság, testvér, örök pusztaság,
Meg ne gyalázd, ne ültess belé ágat,
Itt hasztalan lobog föl vágyak napja,
S eső ha hull, tüstént föl is szárad.
Fölszárad, se gyümölcs, se szál virág,
E pusztaság itt örök pusztaság.

E fájdalom testvér, halálfájdalom,
Várd sorsod. Meddő minden mozdulás.
Ha végzeted itt dallal átkozott meg,
Ne verj gyökeret, búgd, búgd: árulás!
S állj míg kiszáradsz, mint aszott alom, —
E fájdalom itt halál-fájdalom.

ÚJRA A MOLYOK...

Tehát: újra a molyok s a régi rongyok —
S én azt reméltem:
Királyi palást borul vállatokra,
Ha ősök sírjaira ráomoltok.

Tehát: újra a talán, miértek, hogyan-ok,
S én azt reméltem:
Itt minden kétség bizony-dalba ujjong,
S jövő dalától ég itt minden torok.

Tehát: ujra üzlet, gyomor s ravasz ész. —
S én azt reméltem:
Itt minden Jánkl, Mendl messiás lesz,
Ki békült szemmel Isten arcába néz.

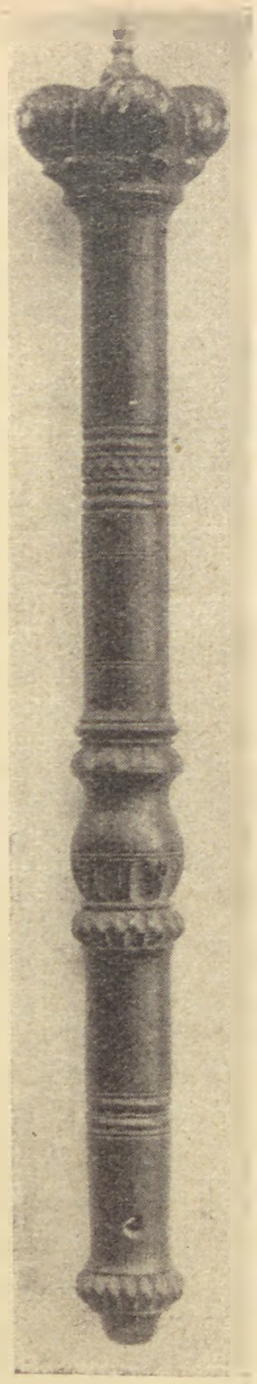
Tehát: ujra a fekély, vérbe agyba tép, —
S én azt reméltem:
A nagy sajgástól meggyógyult a vérünk,
S én azt hittem: nép lettünk, nép! —

NE CSÓKOLJ MEG...

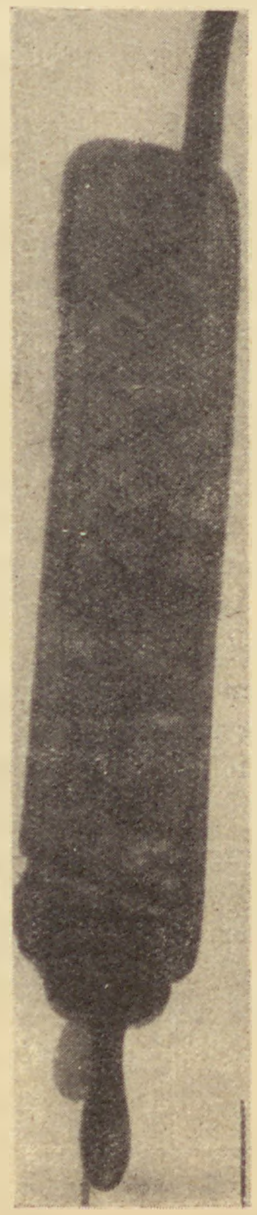
Van anyám, sírban daloló anyám,
Szent csókja ég szám szegletén,
Ne csókolj meg, vad, kicsiny árvám,
Mert szent vagyok én.

Van messze partom, hol dús mese terem.
Rá észak, dél, nyugat, kelet dobban, —
Ne csókolj meg, vad, kicsiny árvám,
Várnak reám ottan.

Van népem, nyomorult, szent nép,
Dala nyögés, álmai sóhajok,
Ne csókolj meg, vad, kicsiny árvám,
Félek: idő előtt meghalok.

Zsidó-Birói jogar
Eisenstädter jüd.
„Gewaltstab“
„Malkeszütő“
„Malkoth-Pracker“
Wolf-Muzeum

CHALUC-DAL

A kabátom rongyos, foltos,
Hajam zilált, vad, bozontos,
Szívem sebzett, bús, toprongyos,
Mondd, hej pajtás,
Mindez minek? S mért oly fontos?

Lelkem hullám tengerszirten,
Fejem rézgömb, elröpítsem?
Nincs lakásom, ruhám sincsen, —
Mondd, hej pajtás,
Van igazság s hol van Isten?

Volt szép remény, — széthullt dala,
Forró ének, — kihült szava,
És a lélek dér, zuzmara.
Mondd, hej pajtás,
Mit jelent e szó, hogy: haza?

BÁNATFA GYÜMÖLCSE

Csúf vagy, én népem, te tiprott szegény,
Ha pillanatra rád süt nap sugára.
De mit csináljak? Testem, e bús televény,
Kivirul kertként minden csúfságodra,
Mint ég harmatára.

Roskadt talpadtól, mely rosszban siet,
Borzolt fejed búbjáig nincs benned ép,
De mit csináljak? Minden idegem tied,
Nélküled életem koldús, beteg, árva
S kétségek karma tép.

Nélküled nincs tavaszban Megváltó-ének,
Nincs nyárban gyászdal, bűnbánat ősszel:
S isteni dicsfénnyel mit ér a sebzett lélek,
Ha zsidó arcok rá nem szomorkodnak
Száz áldott bánat-őssel . . .

Csúfságod, népem, engem mint seb éget,
Sajgása tavaszt-rontón rám szakad,
Szent a bánat, mely kiválasztott téged,
Nélküled népem, szívem selyemrongy csak,
Fakult, foszló cafat.

Szent e bánat, vigalmunk vára lett,
Bánat nélkül ránk korcs remény sem inthet,
Se Jesajás-álom, se Ben-Buzi-őrület,
Bánatodért népem Istennek megbocsájtjuk,
Hogy teremtett minket.

Bánatod, népem, Isten ős csarnoka,
Fájdalmadból lett e beteg bús világ,
Minden, minden, mennyország, pokol foka,
S boldog ki szemed könnyfényében fürdik,
Mielőtt a semmibe hág.

Csúf vagy én népem, te lenézett szegény,
Ha napsugárt küld rád pár pillanat,
De mit csináljak, hogy szünjek meg én
Lenni mi vagyok, fájdalomfa gyümölcse
A bús mennybolt alatt . . .

Patai József fordításai

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

HIRSCH-PATAI ÉVA (JERUZSÁLEM): ANNA TYCHO

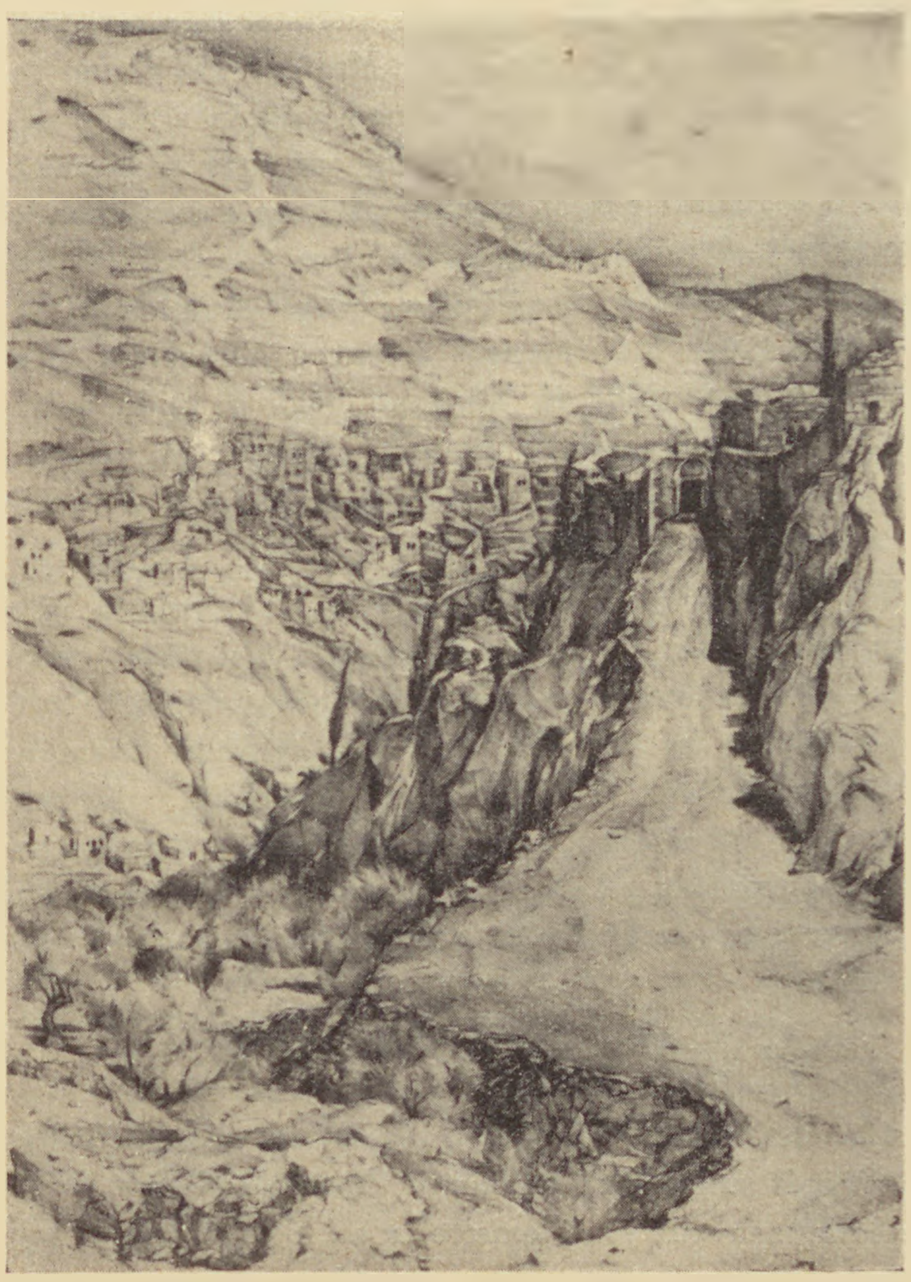
Kékesfekete haja puhán keretezi keskeny, finom arcát; merészvonalú szája örökké mosolyog; ferdemetszésű szemei lágyan, szeliden nézik a világot. Mozdulatai kicsinyek és szaggatottak — mintha félne megütni a levegőben élő Láthatatlanokat.

Amikor megismerkedtem vele, az volt az első gondolatom róla: Csodálatos, hogy megtanult héberül ez a japán asszony . . . Anna Tycho egyike azoknak az embereknek, akiket mindig, a világ minden tájékán, még ott is, ahol nevelkedett, Bécsben, megkérdeznek: „Honnan jön, asszonyom?“

Egyforma tökéletességgel beszéli a különböző nyelveket, de valami halk idegenség cseng mindenütt. Ámuló, áhitatos idegen asszony — így áll Anna Tycho a palesztinai tájak bizarr szépsége előtt. Egy csepp fölény, egy csepp álnagyvonalúság sincs a képeiben. Úgy jár festeni Judea hegyei közé, mintha elsőként kellene felfedeznie a mi országunkat, hogy megmutathassa azt nekünk minden részletében. Távol minden aprólékosságtól — mégis fontos számára minden sziklarepedés, olajfaág, átröppenő madár, vibráló félárnyék. Megszállottja a festészetnek. Perzselő, fullasztó chamszin-napokon, amikor Palesztinában mindenki lefüggönyözött szobák kerevetein várja a homokkal telített forró szél elmulását — Anna Tycho kimegy a városfalon túlra, a Kidron-völgyébe, ember nemlakta vidékre és megfesti a chamszint. Megfesti úgy, hogy a képen rajta fekszik a kínzó sivatagi szél — ott szívja a megszikkadó olajfa életnedvét, ott néz ránk a csetlő-botló szamár és teve szenvedő tekintetéből — ott látjuk végigseperni a szürkéreváltt sziklákon. Mintha finom homokréteg fedné a képet.

Anna Tycho (Jeruzsálem) : Jemenita nő

Anna Tycho (Jeruzsálem): Szentföldi táj

Megszállottja a festészetnek — de otthon van a gyakorlati életben is. Első asszisztensnője férjének, dr. Avraham Tychonak, a Kelet nagy szemorvosának. A Tycho-kórház régi arab palota, csodaszép őspark közepén. Lenn a szemklinika számtalan betegszobája, rendelője, műtője — fenn Tychoék magánlakása. Anna Tycho műtermével. A hatalmas terraszról az egész parkot belátni — hat méter magas, fenyővastagságú oszlop-kaktuszok lábainál dús, ezerszínű virágbokrok guggolnak — két büszke páva sétál az

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Anna Tycho (Jeruzsálem) : Tanulmányfej

eukaliptuszok árnyékában. De Anna Tycho nem fest virágokat és színes madarakat. A palesztinai táj rideg szépsége vonzza, a hegyek, az arab kunyhók, a keskenyen csavarodó pásztor-ösvény. Tájképein kerüli a színfoltokat — a formák ritmusát, a fény és árny játékát festi. A vakító Nap felszívja, felperzseli a színeket, csak az alaptónus marad eleven. A Holt tengert körülölelő hegyek aranybarnák, a Kidron-völgye kék, Jeruzsálem rózsaszín-ezüst . . .

Ha Anna Tycho — ritkán — embereket fest, képei a japán selyemfestményekre emlékeztetnek. Itt már látunk színeket, de sohasem az alak testén vagy arcán. Csak a ruha színes, vagy a szőnyeg, amin a modell ül. Az ember maga — egyszínű. Egy alaptónus uralkodik egész lényén. Anna Tycho figurái szürkék, vagy barnák, vagy rózsasszínűek. Eleinte mindez meglepő, de aztán megérezzük Anna Tycho művészi felfogásának belső jogosultságát. Mert nincsenek-e valóban kétségbeesetten szürke, munkábahajlottan barna, sorstól óvottan rózsaszínű emberek, életek? . . .

A japán művészekkel való rokonsága néha a tájképeken is mutatkozik. Ecsetje sokszor alig durvább a hajszálfinom japán tus-tollnál. És néha bekerül a képeibe valami a japán festők meghajlásából a természet, a tájak mozgó végtelensége előtt. Mint a japánok, ő is érzi, hogy a legkisebb tájat sem lehet belekényszeríteni a papír meghatároltságába — a fa, a szikla egyaránt Isten élő teremtménye és változik. S mert a változást megfesteni lehetetlen, Anna Tycho megfesti a kezdettelen, befejezetlen pillanatot. A papír szélén elfut a vonal, a szín, a fény és az árnyék...

DR KECSKEMÉTI ARMIN: A MŰVÉSZET ÉS A ZSIDÓSÁG

A bibliai frigysátor alkotó művészéről azt mondja a Szentírás, hogy telve volt „Isten szellemével“ (Exod. 35. 31.). E pár szó nemcsak a művész felülmulhatatlan dícsérete, hanem magának a művészetnek apoteózisa. A legmagasabb rendű értékelés. Benne a művész teremtő munkájának lélektana, hogy az ihlet és alkotás misztikuma szinte vallásos jellegű: Isten szelleme. Mintha benső rokonságot látna a művészi inspiráltság s a vallásos áhitat közt: mindkettőben „ruach Elóhim“, az Isten lelke nyilatkozik meg.

A zsidó szellem egyik legragyogóbb dicsősége, hogy a művészi lángelmének így tudott hódolni. Templomok építése, berendezésök, vallásgyakorlati kellékek, aztán a zsidó történelem és mindennapi élet témérdek motívumának művészi feldolgozása — szebbnél-szebb bizonyságai a zsidó szellem művészeti hivatottságának. Remekművek serege; régiek és újak. Sokat ismerünk közülök e folyóiratból. A „Mult és Jövő“ valóságos küldetést teljesített ezen alkotások ismertetésével. Megbecsülhetetlen szolgálat volt a zsidó művészeti kultúra terjesztése. Nemcsak esztétikai gyönyörködés, hanem zsidó tudatosság s lelkesedés is járt a nyomában.

A frigysátor művészeinek méltatásában a „tanítást“ is említi a Szentírás. A „Mult és Jövő“ hatása, jelentősége is tanítás volt; de nem csupán a zsidó művészetről való tudást adott, hanem művészeti nevelést is s ezáltal a zsidó közszellem renaissance-ának lehetőségét. A zsidó lélek, a zsidó sors, hit és fájdalom, a zsidó szenvedés s vallási szentség, átszellemült tudásvágy s erkölcsi rajongás ezerarcú ábrázolása megfogta az unottságot és közönyt, hogy a zsidó művészetből kiáradó „ruach Elohim“ fölkeltette halottaiból a zsidó hűséget.

A „Mult és Jövő“ negyedszázada: Történelem. Mert hatalmasan dolgozott multunk mindenható igazságának, belső fejlődésünk halhatatlan törvényének restitutio in integrum-jáért, hogy helyreálljon s érvényesüljön a kultúra becsülete, a szellemi tartalom szükségességének ősi zsidó elve. Irodalmat, művészetet vitt a zsidóságba, hogy megindúljon a kehilla-szellem finomodása. A társadalomban mind ismertebbé válik egy-egy nagy tudós, író, művész híre, neve, alkotása.

A kehilla-szellem nemesítése, művelődése volt a „Mult és Jövő“ negyedszázada. Históriai érdem a zsidó élet kulturális sekélyessége ellen való küzdelme. A magát meddő vitákban s torzsalkodásban kiélő kehilla-szenvedélyt fölemelte a zsidó irodalom s művészet magasságaiba. Ez a nevelő munka volt a legnagyobb — művészet.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

SOMLYÓ ZOLTÁN: A MULT ÉS JOVŐ HUSZONÖT ÉVE

Ha most, annyi idő után, visszagondolok a huszonötév előtti „Mult és Jövő"-re, lehetetlen meg nem látnom abban az indulásban a „nagy kaland"-ot, azt, ami minden olyan tettnek a lelke, ami önmagáért beszél, azt a nagy kalandot, amit csak egyetlen dolog igazol: a siker, a győzelem. Vagy nem volt-e maga az ideális kaland az, hogy nálunk, ahol az úgynevezett zsidó irodalom elzárt fiókokban, egy-egy exclusiv társaság kedvteléseként tengődött, hogy itt, ahol semmiféle hivatalos támogatásra nem számíthatott, jött valaki azzal az akarattal, hogy lovat ád az eszme alá, propagálni fogja nemcsak a magyar zsidó, hanem a világ, a történelem zsidó irodalmát? De igen, ez nyilván kaland volt, a mélységes, örök szerelem elszánt kalandja, amely egy életre szólt s amelyet már nem lehet meg nem történtté tenni, mert hússá és vérré vált, mint maga az élő gondolat, amelyet már nem lehet elnyomni...

Nékem különösen kedves s emellett igen nehéz feladat, arról a negyedszázadról beszélni, amely a Mult és Jövőt nemcsak hatalmas, mértékadó irodalmi orgánumnná, de úgyszólván a zsidó lelkiismeret egy fontos és meg nem kerülhető szervévé érlelte. Hisz ifjúságomat jelenti az a korszak, irodalmi Sturm és Drang-unkat mindnyájunknak, akik vele együtt izmosodtunk, az életünket. A recepció korszaka rég elmult az induláskor, a zsidó polgárjoga már megszokott dolog volt, a liberalizmus uralkodó eszmévé lett, nem kellett többé meghajtott fejjel menni az utcán, de félni kellett attól, hogy az az ifjú gárda, amely még alig a jelentkezés mesgyéjén, minden bátorítás, erősítés nélkül adta magát, mintegy a természetes szelekció erejétől hajtva, a zsidó kultúra kibányászására, időnekelőtte megreked viaskodásában, hogy a zsidóságot, mint kultúrfogalmat vezesse be a köztudatba, hogy azok is megismerjék a zsidóságot, akik addig nem, vagy rosszul ismerték.

Zsidó orgánum is volt már egy-kettő, de olyanok, amelyek a napi politikába kapcsolódva foglalkoztak a magyarzsidó élettel; ám az irodalom csak itt-ott kapott helyet a hasábokon. Nem is volt fontos senkinek, hogy az az író, aki a zsidó hagyományok kincseiből, a zsidó életből, a zsidó érzések örökség-csokrából meríti mondanivalóját, szóhoz juthat-e.

Most utólag bevallom: sokan voltunk, akik csodálkoztunk a Mult és Jövő megindulásán. Igen önfeláldozó, előkelő, nagyúri gesztusnak tünt az a tett, hogy a Mult és Jövő havonként annyi oldalon, oly kitűnő papíroson, oly jelentékeny, értékes közleményekkel s ezenfelül annyi érdekes s művészi illusztrációval jelenik meg. És mi írók, örök szerelmesei a betűnek, már odáig jutottunk néhány év multán, hogy a megjelenés napján olyanfajta izgalommal estünk neki a friss számnak, mint ahogy később csak egyetlen lappal tettük, Kiss József lapjával: a Hét-tel. Ez jelentette az író legnagyobb tiszteletét, legelragadtatottabb elismerését a lap iránt, amelybe dolgozik.

Már most, lehetetlen e cikk korlátain belül kitérnem sorban mindama zsidó értékekre, amelyekkel a magyar-zsidó közönség csakis a Mult és Jövő jóvoltából ismerkedett meg. Zsidó költők, prózaírók, esszéisták, színészek, festőművészek, szobrászok a világ minden tájából minden egyes számban. Ezeket vajjon melyik nyomtatvány közvetítette volna nekünk, ha Patai József nem csinálja meg lapját?! És nem beszélek arról a csatakos, nyomorúságos novemberi estről, amikor testileg-lelkileg elkínzottan, magamra hagyva a nagy kőrengetegben, olyan élményem volt a Mult és Jövő-vel kapcsolatban, amelyet sohasem felejthetek. Amikor betegágyamba elküldték a Mult és Jövő friss számát s abban Morris Rosenfeldnek olyan négy sora nézett farkasszemet velem, aminőt keveset írtak le a világ legnagyobb poétái:

„Immer weh, weh, weh...
Immer geh, geh, geh...
Immer schlecht, schlecht, schlecht...
Immer knecht, knecht, knecht..."

Igen, ennek a zsidóságnak az energia-gyüjtője, vigasztalója, pártfogója és vezetője lett a Mult és Jövő. Az örök fájdalommal borított, az örökké bolygásba üldözött, az örökké panaszkodni kénytelen zsidóságé.

Ezen a huszonötéves jubileumon ez volt a legkevesebb, amit én, a lap munkatársa elmondhattam a Mult és Jövőről. Amit még ezekután mondani, a leglelkibb ügyem, az mind a lapalapítót, a szerkesztőt, magát Patai Józsefet illeti. Az ilyen ünnepélyes alkalom sok oly emléket, érzést szabadít fel, ami a hétköznapok szürkeségében az öntudat alatt szunnyad, mintegy a lélek főkönyvébe elkönyvelt tétel. Sok ilyen emlékem, érzésem és gondolatom van Patai Józseffel kapcsolatban. S ha most a lapnak ebbe a jubileumi számába, amelyért a bizottság felelős, ide leírok ezek közül egynéhányat, nem a Patai lapjába írom, hanem mindenki színe és szíve elé rakom le mozaikszerűen azokat az arabeszkeket, amelyek az ő portréját kirajzolják.

Ő az az egyetlen szerkesztő Pesten, akit a munkatárs bármikor, a nap bármely órájában zavarhat, anélkül, hogy ő ezt zavarásnak érezné.

Ő az a szerkesztő, aki hajlandó a kéziratot azonnal elolvasni és egyben ő az, aki nem ijed meg a konzervatív zsidó előírások dacára sem, ha valami újszerűt lát, szokatlant, merészet.

Ő az a szerkesztő, aki „felekezeti lap" létére bármely pillanatban átvehetné bármely lap szerkesztését absolut tudásánál és jártasságánál fogva.

Ő az a szerkesztő, aki nem alamizsnának fogja fel a honoráriumot és nem is úgy adja, hogy annak kelljen érezni.

Ő az a szerkesztő, akinek elegánsak a gesztiói, és még akkor is elegáns, amikor jót tesz, ami, azt hiszem, a legnehezebb dolog a világon. Szerény és nyájas, hozzá senkinek sem kell felemelkedni, mindenkinek ösztönösen odanyujtja a fülét, hogy belesúghassa a baját...

Valahol egyszer azt olvastam, hogy a jóember szívét, ha fáj, könnyű meggyógyítani. Meggyógyítják azt az ő jócselekedetei és a hálából feléje áradó erő és tisztaság. Ezért nem féltem én Patai Józsefet az elkövetkező huszonöt évtől. Feléje árad mindnyájunk szeretetének ereje és tisztasága...

Hóra a hajón (Frommer felv.)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

AZIZ EFFENDI: PÁSZTOROK

Szerző, a jeruzsálemi *P. Bar-Adon* két esztendőt töltött mint pásztor a sziriai beduinok közt, hogy szokásaikat tanulmányozza. „*Beohalé Midbar*“ (Sivatag sátraiban) c. műve igen érdekesen világítja meg a beduineknek régi bibliai hangulatú életét.

1. ABU ALI

Még egy évvel ezelőtt Abu Ali egészséges, egyenestermetű, feketehajú, csillogószemű, bátortekintetű ember volt és ma — a háta görnyedt, a haja fehér, szemének fénye megtört, pillantása alázatos, de mégis tele van haraggal és keserűséggel.

Szerencsétlenség történt vele. Elsőszülött huszonkétéves fia, Ali, aki a törzsön kívül is híres volt bátorságáról, jószívűségéről és vidámságáról, meghalt egy tavaszi napon, szétzúzódott a sziklákon.

Éppen Hárán felé vonultak a nyájjal, mikor veje, Abu Duaz jött őket meglátogatni, vad, telivér lován. Ugyanazon a napon egy bárány elveszett a nyájból. Azt gondolták, talán eltévedt vagy itatás közben más nyájába keveredett. Ali rögtön felült a lóra és elment keresni a többi nyájak közt. De alig lovagolt egy darabot, mikor egy mély vádi (kiszáradt vízmeder) mellé került és éppen akkor elszakadt a gyeplő. A ló megvadult, toporzékolni kezdett, beugrott a vádiba és levetette lovasát. Ali tagjai szétzúzódtak egy sziklán, a ló a homlokára taposott és Ali meghalt, mielőtt még egyet kiálthatott volna.

Azóta már csaknem egy év telt el, de Abu Ali nem tud megvigasztalódni. Fekete rongyokat visel és szemei gyulladtvörösek a sok sírástól. Az anya az, aki uralkodik magán, vigasztalja, ha erőt vesz rajta a sírás, de aztán ő is félrevonul valahová, a sátorba vagy a mezőre és amikor visszajön, bizony az ő szemei is vörösek.

És Abu Ali visszaemlékszik a dervis szavaira, aki náluk volt, mielőtt elindultak hazulról. Az figyelmeztete őket:

„A következő negyven nap veszélyt rejt magában számodra, fiam. Vigyázz magadra, fára ne mássz, ne lovagolj, ne úszs és ne játsz fegyverrel...“

De nem törődtek a szavaival, csalónak gondolták, aki csak ijesztgeti őket, hogy több pénzt kapjon — és íme, negyven napon belül, a huszonkilencedik napon a dervis látogatása után, megtörtént a szerencsétlenség.

És mit ér Abu Alinak az élet a fia nélkül? Milyen öröme lehet még az életből, ha nem láthatja többé a fiát, Alit? Egyre csak felnéz az égre, lázadozik Allah titokzatos rendje ellen: hát mit vétkeztek ők, hogy ilyen kegyetlen büntetéssel sújtotta őket? Ez hát Allah igazsága?

És nem is titkolja a világ rendje ellen lázadó gondolatait, hanem felfedi azokat minden alkalommal. És akik hallják, nem tudják rendreutasítani, mert ők is átérzik ennek a szerencsétlen apának a nagy fájdalmát, aki elvesztette elsőszülött fiát és csak elmormogják a mondást: „Esztafar Allah al azim“ — A nagy Allah bocsásson meg neki. Ki akarják engesztelni Allaht, amiért a szolgája ellene lázad fájdalmában és igazságtalansággal vádolja őt. De Abu Ali nem tud lecsillapodni.

„Hát mondjátok meg ti, magatok, hát igazságos volt Allah, hogy így büntette Alit?“

Közben folyton füstöl, egyik cigarettát a másik után csavarja. Azelőtt nem dohányzott ennyit, de most nem bírja ki anélkül, hogy cigaretta volna a szájában. És így vergődik minden nap, hogy már az egészségéért és az eszéért aggódnak. Még a böjthónapban, Ramadánkor sem hagyja abba a füstölést, sőt nyilvánosan sem szégyel dohányozni. Látják ezt a beduinok, nem szólnak, csak összenéznek, de ő megérzi a gondolataikat.

„Egész életemben nem dohányoztam a szent Ramadánkor, jól tudom én, hogy tilos. De idén — az ételt, legyen átkozott, nem bánom, de cigaretta nélkül nem birom. Büntessen meg Allah, ha akar, — ha ugyan még van büntetése számomra!“

Mind hallgatnak. Csak az egyik beduin, akit nagyon bánt Abu Ali Istentagadó beszéde, szólal meg, talán új szerencsétlenségtől félve, fenyegető célzással szavaiban:

„Maradtak még gyermekeid, Abu Ali, fiúk is, meg lányok“...

De alig hogy kimondta, már megijedt a gondolatától és a többiek is feddő pillantásokat vetnek rá, úgyhogy éles szavait lágy hangon fejezi be:

„...Allah adjon nekik hosszú életet és Allah áldjon meg téged is...“

Abu Ali keserűen szakítja félbe:

„Engem áldjon meg?“ — Sötéten néz a beszélőre, új cigarettát gyújt magának és teli szájjal maga elé köp...

De a halottakért szóló áldozatra nagyon ügyel Abu Ali a Ramadánkor. A legzsírosabb juhokat vágatja le a nyájból, sok vendéget hív a torra és vigyáz, hogy az áldásokat irástudó ember mondja. Talán ez jól esik az ő Ali fiának abban a másik titokzatos, rejtélyes világban...

És napközben sokszor eljön hozzánk, nyájának őrzőjéhez és beküld minket a sátorba enni vagy csak egyszerűen pihenni. És ha már egyedül maradt, akkor rátámaszkodik egy hosszú pásztorbotra, cigarettát gyujt és a sze-

Ch. Lipschitz (Tel-Aviv): Zsoltár.
„Az ég, az ég az Örökkévalóé és a földet adta az ember fiainak“

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

mei könnyesek lesznek. Itt is, ott is leül egy percre és magában suttogja:

„Itt ült ő... és most..."

Megáll egy-egy szikla mellett és odadöf a botjával:

„Itt is ült..."

És sír, olyan keservesen, hogy megfagyasztja a vért abban, aki véletlenül arra jár.

„Ja Ali, fiam, fiam, fiam, oh Ali..."

Megérinti a köveket és sziklákat. gyengéden, mintha fia vállához nyúlna és a hangja remeg:

„Ti kövek, ti sziklák, ti mezők, ti, — ti hallgattok. Ti nem sírtok Ali halála miatt... Ti nem hullattok könnyet azért, mert elhagyott titeket és többé nem ül reátok. Nem táncol, nem furulyázik, nem dalol a nyáj előtt többé és ti hallgattok, csak hallgattok..."

És újra nyöszörgésben tör ki a fájdalma és sír:

„Ja Ali, én fiam, én szegény fiam..."

2. ABU DUAZ.

Ali halála teljesen feldúlta Abu Duaz életét is. Sors. Mindennek az az átkozott ló volt az oka, amelyen lovagolt, mikor meglátogatta Abu Alit. Azóta a nap óta csupa baj történt vele. Meddig tart még? Mindene elpusztult.

Felesége, Ali szép, fiatal huga, elhagyta és visszatért szüleinek házába, amint kitudódott, hogy a szerencsétlenséget Abu Duaz okozta és azóta nem is akarja látni. És ha Abu Duaz elmegy felesége szüleinek sátrába és beszélni akar Fatimével, akkor elbújik előle vagy elmegy ismerősökhöz... Megveti őt. És ő megy panaszkodni Abu Alihoz:

„Ez Alláhtól való. Mit vétkeztem, mi az én bűnöm? Vajjon akarattal csináltam ezt a bajt? Hiszen tudjátok. hogy szerettem Alit, mint a testvéremet, mint az apámat. Tudjátok, hogy barátom volt és mindig gyászolni fogom, amig csak élek. Mit vétkeztem és mi a bűnöm? Lehet, hogy én is oka voltam a halálának, de minden Allah kezében van..."

És Abu Ali ismétli:

„Minden Allah kezében van... Minden..."

Abu Duaz könyörög:

„Azt akarom, hogy Fatime, a feleségem, visszatérjen hozzám."

De az öreg válaszol:

„Beszélj vele, mért mondod ezt nekem?"

„Már beszéltem vele, de nem akar rám hallgatni. Tudom, hogy ha csak egy szót szólnál neki, engedelmeskedne".

Abu Ali vállát vonogatva mondja:

„Kulsi al chatra... — ura az akaratának... Nincs neki semmi mondanivalóm... Ura az akaratának..."

Abu Duaz felindul és követelőzni kezd:

„De én sok pénzt fizettem érte!"

Abu Ali félbeszakítja nyomatékosan:

„Ha ő nem akar téged, visszaadom neked a pénzt, amit fizettél érte, aztán menj, ahová akarsz és vegyél magadnak más feleséget."

„Nem, én ő utána vágyakozom, szeretem őt..."

„De ha ő már nem szeret téged..."

És nagyon rossz Abu Duaz sorsa, Nem találja a helyét sehol, egyik helyről a másikra vándorol. Eladta a sátrát, mindenét, egészen összetörött, le van sújtva. Az ég ellen is lázadozik, mindent úgy csinál, ahogy az eszébe jut, nem törődik a törvényekkel. Dohányzik, eszik, iszik Ramadánkor és nem titkolja ezt az emberek előtt. És ha a szemére vetik a dolgot, mindig talál kifogást. „Tisztátlan vagyok... Nem merítettem még alá testemet a vízben..."

De néha fellángol benne a lázongás és vadul tör ki belőle a keserűség:

„Mit akartok tőlem? Hát van nekem otthonom? Bolyongok ide-oda, ember-rom vagyok, mit akartok tőlem?"

Minden akaratereje elveszett. A vídám, bátor, harcos Abu Duazból megtört ember lett, nincs semmihez kedve. mindenét eladta és nem akar semmibe sem belekezdeni.

És az átkozott ló nem is az övé volt, hanem egy barátjáé, akitől csak kölcsönkérte néhány napra. A szerencsétlenség után visszavitte gazdájának, de az elkergette.

„Milun il vuldén, az átkozott dög embert ölt és te még idehozod vissza hozzám ezt az átkozottat? Menj, siess és add Abu Alinak, mert mostantól kezdve az övé a törvény szerint. Tegyen vele azt, amit akar."

Ment Abu Duaz és odakötötte a lovat Abu Ali sátrához, de az öreg, amint meglátta, felizgult, kiabálni kezdett:

„Siessetek, vigyétek el innen ezt a gyilkost! Gyorsan, gyorsan, ne lássam itt a házamnál!"

És Abu Duaz nem tudta, mit csináljon a lóval, senki sem engedte, hogy az átkozott ló a sátra mellett álljon. Végül is a városban adta el egy keresztény kereskedőnek, talán az értéke huszadrészéért, mert a hívők nem akarták megvenni, még ingyen sem akarták elfogadni. Allah bocsássa meg... mondták, hogy mindenki ujjal mutasson rá: „Ez az átkozott ölte meg a szegény Alit... ez, ez..."

„Tönkre vagyok téve, ja Aziz — öntötte ki nekem a szívét — nincsen semmim a világon. Nincsen még gyermekem se, pedig Abu Duaznak neveztek el még gyermekkoromban, amint az nálunk szokás, a fiamról, aki majd születni fog. Feleség? Nem, nem veszek magamnak új asszonyt akkor sem, ha visszakapom a pénzt, amit Fatime-ért fizettem..."

Vastag cigarettát csavar magának, felszürcsöl egy-két csésze feketekávét és beburkolódzik az ajkáról felszálló füstbe...

Ch. Lipschitz (Tel-Aviv): 118. Zsoltár. „Ime ez a kapu az Örökkévalóé"

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

3. MANCUR, A PÁSZTOR.

Mancurnak, a bozontos, mezítlábas, rongyos pásztornak nincsenek nagy igényei az élettel és a világgal szemben, elégedett azzal, ami van neki. Ő tudja: minden változik, semmi sem örök, elmegy a rossz, elmegy a jó — és minek szomorkodni?

Persze, a hideg téli éjjeleken, amikor eső, sőt néha hó is esik a hegyekben és hideg szél fúj, hogy szinte lefagynak a kéz és láb ujjai, nem kellemes a szabadban hálni; de azért nem kell kétségbeesni, mert a tél után jön a kellemes tavasz; de az sem marad itt, jön utána a forró, perzselő nyár; aztán az is elmúlik. Bizony, a jó és a rossz folyton váltakozik.

Ez az ő tudománya, életfelfogása. Örült a sorsának és osztályrészének. Egyszer az emir egy esős napon elment vadászni. Melegen öltözve, esőköpenyben és utána vitték a szolgái széles golyóövét. A pásztorok ott álltak a nyájak mellett, dideregve a csontig ható jeges szélben.

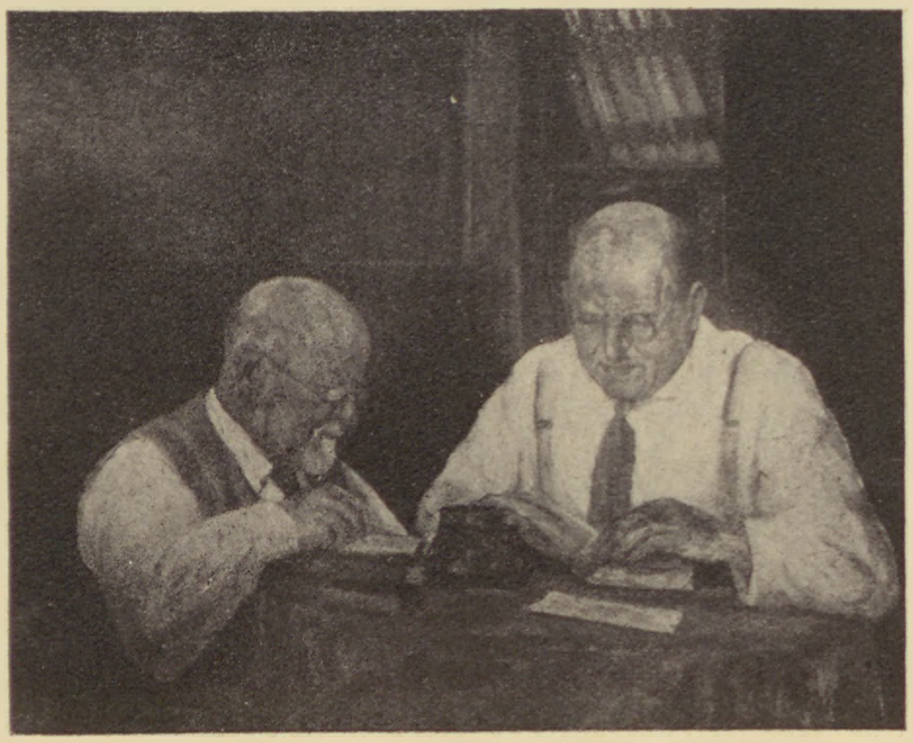
„Ja, Mancur nem cserélnél most az emirrel? Ő jönne ide a nyájhoz a te rongyaidban, te pedig mennél vadászni az ő ruháiban."

Először csak az összehasonlítás ellen tiltakozik:

„Az emir — emir és a pásztor — pásztor." De aztán folytatja és esküszik mindenre, ami neki szent; Allahra, Allahra és a próféta életére, nem cserélne! És meg is okolja az elhatározását: Hiszen tudvalevő, hogy az emír feje tele van gondokkal és bajokkal, nem is tud aludni a sok ügyes-bajos dolga miatt. Sok pénzzel tartozik az embereknek és a hitelezők napról-napra jönnek és követelik az adósságokat és pörrel fenyegetőznek, ha nem fizet. Pedig miből fizessen? Milyen öröme van neki az életből? De neki, a pásztornak békés és nyugodt az élete; nincsenek gondjai; a munkájáért megkapja az ennivalóját, a bérét; így él. És ha úgy akarja a sors, meg is házasodhat és akkor mi hiányzik neki még?

Mancur, mint a törzs többi pásztorai, nem tud írni-olvasni; és így imádkozni sem tud. De szinte büszke erre. És ha néha a vallásról beszélnek előtte, megvetés cseng a hangjában, mikor büszkén mondja:

„Én nem vagyok „katib" (írástudó) városlakó . . ." De furulyázni, azt tud. És fel is tudja használni ezt a tudományát. A furulya a könyve, a furulyával imádkozik, a furulyával fejezi ki szívének minden érzését. Szereti, ha köré gyülnek a pásztorok és figyelnek a dalaira a pásztortűz körül és csendben ülnek az abajéba burkolózva. De néha magának tartja a furulyáját, külön vonul, lefekszik a nyáj mellett egyedül és kiönti furulyáján keresztül lelke ismeretlen vágyait, áhitatos, nemes dallamokban. Ez a megkönnyebbülése.

Ch. Lipschitz (Tel-Aviv): Bialik és Ravnicky

És egyszer, miután befejezte a furulyázást, mintegy átszellemülve a saját játékától — a szemei mélyen csillogtak, mint a csillagok az éj homályában — mesélni kezdett:

„Sok, sok évvel ezelőtt történt. Élt akkor egy juhpásztor, Hasszán volt a neve. Nem ismert ez a pásztor semmit a nyáján kívül, mert egyedül nőtt fel juhaival a hegyek között és azokon kívül nem ismert semmit és senkit. És akkoriban történt, hogy két dervis vándorútra kelt, partról-partra, tengereken át, csónakon, hogy felnyissa az emberek szívét és megértesse velük Allah útjait és a próféta tanait, áldassék az ő neve. És mikor odaértek, ahol Hasszan legeltette nyáját, az megvendégelte őket. És napokig hetekig maradtak nála és tanították imákra és írásra meg olvasásra. Mikor pedig látták a dervisek, hogy befejezték munkájokat, felszálltak csónakukra és elindultak, hogy más embereknek is tudást és megértést osszanak."

„És miután tovább mentek, Hasszán imára készült. Megmosta kezét és lábát és leborult, hogy imádkozzon, de a szent szavak mintha elrepültek volna fejéből, meg se tudta kezdeni imáját, mindent elfelejtett. És Hasszán nagyon szomorkodott, de egyszerre csak felderült az arca, a dervisek után nézett és még meglátta őket, bár csak akkorák voltak, mint egy kis hangya."

„És nem késlekedett tervének megvalósításával, leszúrta a földbe hosszú botját, levetette és rátette ábájéját és a juhok, látva a szélben repkedő ujjakat, nem mertek szétszéledni. Ő maga pedig elkezdett szaladni a dervisek után és futott a dombokon át botladozva és ugrálva a tengeren, mint a szárazföldön, míg csak el nem érte őket. Akkor pedig leborult eléjük és kérlelni kezdte őket:

„Könyörüljetek rajtam, szent dervisek és tanítsatok újra, mert megzavarodott az agyam. Ime, leborultam és imádkozni akartam Allah-hoz, aki teremtette a tengereket, a hegyeket és sziklákat és jaj nekem, minden elrepült a fejemből. Könyörüljetek rajtam, hiába tanultam, egy szó sem jut eszembe, pedig azok a szavak édesek, oly édesek voltak, könyörüljetek rajtam és én örökké áldani fogom a neveteket."

És a dervisek egymásra néztek, aztán Hasszánra, aki leborulva feküdt előttük és megkérdezték:

„Te pásztor, Hasszán, hogyan öntötted ki a szívedet a Világ Ura előtt, még mielőtt mi eljöttünk hozzád?"

„Szent dervisek! Azelőtt nem tudtam néven szólítani őt, de éreztem egész szívemmel és a lelkem felszállt hozzá az ég magasságába, a naphoz, a holdhoz, a csillagokhoz és megteltem szeretettel a világ összes földi és égi teremtményei iránt, úgyhogy már nem birtam magamban visszafojtani és akkor elővettem a furulyámat és daloltam, daloltam dícséretet és hálát mindnyájuknak, mindennek, amit szemem látott és szívem érzett, furulyáztam előttük órákat és napokat, estéket és éjjeleken át."

És a dervisek nem engedték, hogy befejezze a beszédét és szóltak:

„Térj vissza, jó Hasszán pásztor, te szent és tiszta, térj vissza a nyájadhoz, a hegyeid közé, nincs neked szükséged imádságra szavakban; felejts el csak mindent, amire tanítottunk, nem neked való az. Térj vissza a furulyádhoz. Vedd a szádhoz és öntsd ki szívedet dallamaiddal, mint azelőtt. Szent vagy te — térj vissza a nyájadhoz és furulyádhoz. — — —"

És én megéreztem, hogy az én Mancur barátomban is Hásszánnak, a pásztornak lelke lakik és megértettem, miért mondja mindig olyan büszkén:

„Én nem vagyok „katib", írástudó városlakó . . ."

Héberből: *Patai Gusztáv.*

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DR FÜRST ALADÁR: WOLF-MÚZEUM ÉS ORSZÁGOS LEVÉLTÁR KISMARTONBAN

Mikor a *Mult és Jövő* megindult, legelső nagyobb cikksorozata a kismartoni zsidóucca hagyományos kehilla-életével, érdekes népszokásaival foglalkozott, amihez csakhamar csatlakozott *Wolf Sándor* ottani műgyüjtőnek 50 illusztrációval ékes, díszes képesalbummá dagadó tanulmánya: a kismartoni gettó művészetéről. Azóta sok minden megváltozott, itt is, ott is. A gettó ódon hangulata, bár az osztrák törvény az egész negyedet országos műemléknek nyilvánította, elvilágiasodott, féltékenyen őrzött politikai autonómiáját, melynek külső szimboluma a szombatonként kétfelől elzárt Zsidóucca, állandóan veszély fenyeti a közhatóságok részéről. Elevenen él azonban, sőt bővül, gyarapodik a kismartoni zsidó régiségek új menedékvára, a városkának is egyik csillagos látványossága: a Wolf-múzeum és a legujabban hozzákapcsolódott burgenlandi országos zsidó Levéltár, a Landesarchiv. Hadd számoljak hát be a Mult és Jövő jubiláris számában eme legrégibb témája mai változatairól...

A Zsidóucca elején a vaslánccal szemben van a Múzeum bejárata. Ócskavaskereskedő lim-lomos raktára volt egykor, melyben stílszerűen helyeződtek el a Kismarton határában végzett ásatások őskori és római leletei. Már köztük is akadt zsidóvonatkazású: *ama X. Légiónak égetett téglái, cserepei, melyet innen vittek el 70. körül Jeruzsálem ostromához.* Amint gazdagodott az állomány, tágult a keret is, újabb lakásokat, házakat kellett lefoglalni a gyüjtemények részére. Végül a háború befejeztével felépült nemes német renaissancestílusban a *külön muzeális palota*, hangulatos udvaraival, fülkéivel, tetőterraszaival. Termeinek sorozata felöleli az egymásután következő kultúrkorszakok szinte teljes képét, — lehetőleg helyi, kismartoni megvilágításban. A középkori egyházművészet lokális emlékei egy szerény kápolna keretében találnak helyet, mellette céhládák, céhkorsók, a szépművészet alkotásai tarka gazdagságban és mint speciálitás: egy kis borpince-múzeum. Az emeleten az újkor levegője, világossága. Stílusosan berendezett gótikus, renaissance, barokk, empire-szobák régi századok izlését tükröztetik; köztük otthoniasan hat az 1790-ben alapított Wolf-cég egykori főnöki irodája, *héberül vezetett üzleti könyveivel.* Mellettük majdnem exotikumok tárházának nézhetné az ember a „zsidó"-szobát: a mai főnök utazásainak változatos „hozadékát". Vannak itt primitív orosz támlásszékecskék ólomból a *chanukkai mécsek* részére és értékes renaissancekori menóra Itáliából, kairói laska és szokatlan alakú hatalmas szédertál Bécsből, perzsa- és arabnyelvű házasságlevelek, kabbalisztikus alakú és feliratú szombati serleg valamelyik híres rebbe birtokából, jemenita tarka köntös és főkötő, szamaritánus amulettek, középkori érmek, nevezetes plakettek és könyvek, könyvek, nemcsak előkelő izléssel berendezett könyvtárszobákban, hanem mindenhol, ahol kicsike hely akad a múzeumban, ajtók falközeiben, falak mélyedéseiben. Külön termekben csoportosítva a Kismartonból származott hirességek: egy *Haydn, Hyrtl,* Prof. M. *Benedikt,* Fanny *Elssler* ereklyegyüjteménye és végül egy sarokszobában a múzeum „clou"-ja: *a szombati szoba.*

Valóban alig áldozhatott volna *Wolf* Sándor és munkatársa, dr. *Csatkai* Endre, az ifjú műtörténész találóbban, költőibben a Zsidóucca genius loci-jának, mint hogy házi, családi emlékekből rekonstruálta a *Biedermeier-kor* halkhangú, bájos hangulatában a zsidó család meghitt otthonát. Mintha most is ott ülne fekete, bő bőrkarosszékében a család tiszteletreméltó patriarchája, őt szolgálják a polituros szekrényekben a vaskos foliánsok, a kéziratos krónikák, a polcokon az ünnepi és hétköznapi tubákszelencék sora, a vitrinben a saját fuvolázó és tórakészletének darabjai. Az asztal tündöklő fehér abrosza, a csipkés ablakfüggönyök, az üveggyöngyös csengetyűhúzó a „derék háziasszony" dícséretét zengik, ki aranyos főkötőjében éppen most készül meggyujtani a két olajos szombati mécsest; előtte a hímzett, ovális fényfogó, hogy égnek emelt szemét előbb ne érje a világosság sugara, mielőtt el nem mondta rá az „entzündolás" áldását. Tán fel is húzott az ujjára erre az ünnepélyes szertartásra egy olyan karneolköves aranygyűrűt, milyent a mi Zsidó múzeumunk őriz kettőt, rajtuk a hétkarú Menóra körül a gyertyagyújtás brochója. Körül az apránép — a családban generációkon keresztül hagyományos volt a 2 fiú, 7 leány a legidősebb ágban! — Szűk szobában is szépen megfér egymás mellett. Családi emlékeken, helyi hagyományokon, nagy ősök példáján nevelődtek: mai napig a legkitűnőbb paedagogia! Kegyelettel olvassák a dédanya, a „Mühme Frümet" végrendelkező, intő szózatát: „Seid einig und unterstützt euch gegenseitig mit Rath und That, — Ihr müsst euch näher und fester einander anschliessen. Ihr habt es nöthig..." A családhoz tartozónak vélik a nagyérdemű R. *Wertheimer* Sámson, országos magyar főrabbi és udvari faktor egyéniségét, kinek helybeli nemesi kúriáját, magántemplomát és rituális fürdőjét a Wolf-család őrzi és

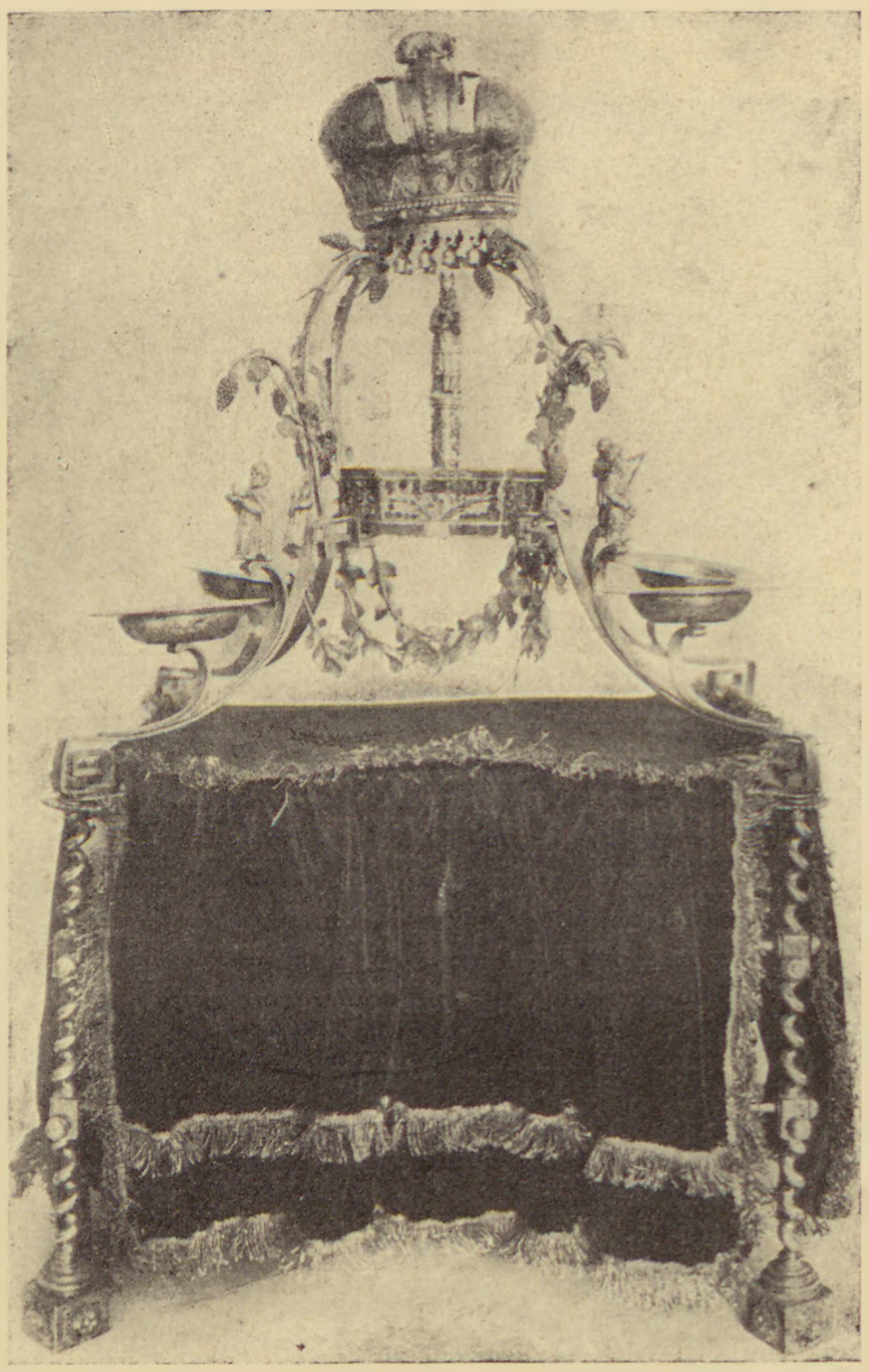
Virágos udvar római sarkophaggal — Hof im Wolf-Museum

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Kilátás a Wolf-Múzeum tetejéről. — Dachterrasse am Wolf-Museum

jelölte meg emléktáblával. Szelid tekintettel néz le a falakról az áldottemlékű *Hildesheimer* rabbi képe, ki a mult század közepén, Kismarton fénykorában zsidó főiskolát, kis Heidelberget létesített ebben a kisded negyedben, mely — mint egykor Jeruzsálem — mégis helyt adhatott egyszerre

Szédertál Bécs, 1774.
Sederschüssel mit den Figuren Moses, Ahron, David, Salamons, des Hohenpriesters und des Opferlammes

akár 300 tanulnivágyó ifjúnak. Régi gobelinkép mutatja az ucca leghíresebb szülöttjének képmását: R. Akiba *Éger*-ét, aki egy nagymultú, az ő ősei ágában III. Károlytól privilegizált családnak (l. az okmányt a Zsidó múzeumban!) szűk, szegényes hajlékából emelkedett a poseni főrabbiszék világhírű magasságáig. De akadnak köröskörül másfajtájú, modern nagyságok is, kiket áhitattal szemlél az utód, a kortárs: *Kiss* József és *Goldmark*, *Einstein* és *Löw* Immánuel, *Bialik*, *Herzl*, Sigm. *Freund*, *Chajes*, Félix *Mendelssohn*, stb. többnyire sajátkezű ajánlásokkal. Magának a familiának ifjú nemzedéke szintén kitesz magáért és például szolgálhat a többieknek. Az egyik, legutóbb elköltözött, összeállíttatta „Die Familie Wolf" teljes genealógiáját, minden egyes tagjának polgári, katonai, hősi halotti érdemeivel, a másik, a múzeum tulajdonosa pedig hatalmas, tudományos kötetekben gyüjtötte össze a régi temető beszédes sírköveit, a legendáris „fekete könyv" elsárgult lapjainak érdekes okmányait, periratait. „Ein Stück jüdisches Leben aus einem Winkel in seiner Unmittelbarkeit vorgeführt" — mint tudós szerzője, a bécsi *Wachstein:* Urkunden zur Geschichte der Juden in Eisenstadt" 1926. Bevezetőjében mondja.

Ám a fáradhatatlan historiografus ezidei korai halálával nem fejeződött be munkája. Megsokszorozódtak a feladatok már akkor, mikor Eisenstadt, mint Burgenland fővárosa, ismét politikai és felekezeti középpontja lett annak a Hétközségnek" (Seva kehilloth),* melyek már a 18. század végén bizonyos közös szervezetet alkottak és a mai ausztriai alkotmányban, mint egyedüli orthodox községek szerepelnek. Ezekben az egykor virágzó, ma nagyrészt elsenyvedő hitközségekben sok régi emlék őrződött meg, főleg hivatalos és családi akták, hitközségi jegyzőkönyvek, chevrai és egyéb egyesületi „pinkaszok" formájában. Ezek feltétlenül elkallódtak, elvesztek volna, ha Wolf Sándor nem gondol merészet és nagyot és mint államilag megbízott Landeskonservator a Bundesdenkmalamt beleegyezésével meg nem alkotja a „Jüdisches Zentralarchiv für das Burgenland"-ot. Az előbb említett R. Akiba Eger szülőházában, a mai izr. elemi iskola helyiségeiben, egy safe-szerűen biztosított szobát rendezett be a hétfelől összehordott gyüjtemény számára, melynek anyagát a déli Burgenland három, egykor nevezetes hitközsége: Város-Szalónak (Schlaining), Rohonc (Rechnitz) és Németújvár (Güssing) szintén tekintélyes módon gyarapította. Magából Rechnitzból az önzetlen buzgalmú *Halaunbrenner* Károly, csendőraltiszt, nem kevesebb, mint 12.373 iratot küldött be, valamennyi szép sorjában leltározva, szakok, tárgyak szerint csoportosítva, áttekinthetővé téve. A levéltár szinte várja, a tulajdonosa pedig szeretettel hívja a szakértő kutatókat, hogy ebből a papírrengetegből hozzák napfényre a régi világ elfeledett értékeit. A családi vándorlások, összefüggések mennyi ismeretlen adatára bukkanhat itt a genealógus, a községi háztartások ügyvitelére vonatkozó belátásokra a historikus! De a folklorista sem fog üres kézzel távozni. Ha film és fényképezőlencse nem is örökíthette meg a mult században az eleven kehilla-élet mozgalmas jeleneteit, jellegzetes alakjait, a kismartoni elzárt zsidóuccából még látható egy-egy esküvői menet, mint a menyasszonyt cigányzene kísérete mellett vezetik az uccán felállított mennyezet alá, vagy amikor a kisgyerekek hada Szimchas-tórakor végigvonul az ablakok előtt, héber rigmusokban ünnepi porciójukat kérvén almából, dióból. Nagymarton bemutat egy „chevra-szude" sokadalmat, a boroskocsiján halottasruhába öltöztetett sa-

* Névszerint: Nagymarton (Mattersburg), Lakompak (Lackenbach), Kabold (Kobersdorf), Sopronkeresztúr (Deutschkreuz), Boldogasszony (Frauenkirchen) és Köpcsény (Kittsee).

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

mesznek groteszk figurájával. „Célem“ kiállít egy céhkorsó módjára elkészített öblös chevraedényt, egy kedélyes zsidó „ivó“ kezdetleges héber írással ráégette: Wer mich füllt, der soll leben; Der mich leert, der daneben“ 1869. Boldogasszonyból egy „Halseisen“ kép látható, kalodaféle, melybe a teljhatalmú előljáróság záratta azt a hitk. tagot, aki roszszul viselkedett. A bírói hatalom legteljesebb joga azonban kismartoni rós-hakóholt illette, ki 1732. ápr. 18. eredeti okmányt kapott a Hétközségek földesurától, herceg Esterházytól, melynek értelmében az tekintélyének némely részét reáruházta. Az okirat szép fatokba van zárva, melyet a hercegi korona díszít :a „Gewaltstab“-ot vagy jogarat a bíró előtt vitték, ha hivatalos ügyekben eljárt, a tanácsülésekben mellette feküdt. (Az érdekes emlék pontos kópiáját elkészíttettem a Zsidó múzeum részére.) A „felekezeti“ bíráskodás szimbolumaként szerepelhet az a két, unikumszámba menő „Malkeszütő“, előírásszerűen elkészített széles, cafrangos bőrszíj, mellyel a Biblia idejében 39 ütést vertek a bűnözőre. Ma az önsanyargatás jelképes eszközévé finomult, mellyel buzgó hívek Jómkippur előestéjén üthetik hátukat... Nem-e kóros korunk mentalitásának tükre ez? Nem mondhatná-e velük egész nemzedékünk az „Usamnu“-t?!

Wolf-múzeum Kismartonban (Eisenstadt)

URI ZWI GRINBERG: TÖBB SZÁRAZFÖLD

Pusztító ítéletet mondtak a Tengerre és rádió ment a tengerekre: hír a vörös matrózoknak: jertek gyorsan a partok felé.

Minek hősiesség, vitézség és veszély a mélységek fölött?

S a tengerészek jöttek, jönnek, új kapuk nyiltak a szárazföldnek. Még nem daloltak ily bizakodó éneket e földkerekén.

Nézik a tengert és csodálkoznak: minek nekünk e rengeteg vizek?

És szólnak mind: ki kell szárítani, legyen tágasság, még szárazföld, uj territorium.

Felállnak és kiáltanak: Dicsőség a gondolatnak!

Új Városok, falvak ezrei. Vonatfüst szálljon, villany ragyogjon, kerekek kerekekkel és fönt és lent csövek, csatornák.

S fölállítjuk ágyainkat az új szárazföldre és asszonyaink teherbe esnek és járnak súlyosan, súlyosan és biztosan a szárazföldön — —

Minek nekünk e rengeteg vizek?

Talán kár: Hold száll a tenger fölé és a költők sápadt dalt dalolnak: Hold-menyasszony... Szívem-tenger...

Hullámok, vigyetek a Kosmoshoz, hol epedve vár rám a királyleány...

— Bizony kár. De nincs segítség. Pusztító ítéletet mondtak minden csodásra. Pusztító ítéletet a tengerre és a matrózok elhagyják a hajókat.

És dalolnak, ahogy daloltak vitézül-hősen a vizek fölött — —

Vezetni fogják a mozdonyokat a tengerek medrében!

Eruv-kapu a Zsidóutca alsó bejáratánál. — Blick in die Judengasse mit Eruv-Tor

Régi udvar a Zsidóutcában. — Alter Hof in der Judengasse

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

PROF. EINSTEIN (NEW-YORK):
AZ „ASSZIMILÁCIÓ“ TÉVEDÉSEI NÉMETORSZÁGBAN

Lorenz A. H., a nagy hollandiai fizikus mondta nekem egyszer a világháború idején: „*Boldog vagyok, hogy olyan nemzethez tartozom, amely túlkicsiny ahhoz, hogy nagy esztelenségeket kövessen el.*“ A sors hasonló helyzetbe juttatta a zsidóságot, amikor a földkerekség minden részén szétszórta. Mindenhol kisebbségben vagyunk és nincsenek fizikai védőeszközeink, hogy közületünket a sok ellenség és ellenfél támadásai ellen megvédelmezhessük.

Szerencsére! Mert ami fegyverekre alapozott hadsereg és diplomácia más nemzeteknek, az nekünk a kölcsönös segítségnyujtás, az ész és értelem iránti tisztelet hagyománya. Ősi időkben ezt a tradiciót főleg vallási formák őrizték meg, amelyek az egész életet áthatották. Ennek elkerülhetetlen, fokozatos lazulását a társadalmi felelősségre való neveléssel kell óvatosan kiegyenlíteni, ha azt akarjuk, hogy népközösségünk ép maradjon és életrevalóságát megtartsa.

Egy csekélyszámú kisebbséghez tartozó egyén a társadalomhoz való viszonyában hasonlíthatatlanul nehezebb problémékkal áll szemben, mint bárki más. Milyen legyen a viszonya a zsidó közösséghez és minden más népközösséghez? Kimerítő, szabatos felelet természetesen nincs erre a kérdésre. *Művészet az élet, nem tudomány.* Az elhatározást esetről esetre az egyén józan eszére és a pillanat intuitiv megérzésére kell bízni.

A probléma még nehezebbé válik, minthogy a zsidók legjobbjai és legkitűnőbbjei, a próféták, valamint filozófiai mestereink javarészt világpolgárok voltak és eszményeik körülfogták az egész emberiséget. Máskép lehetne összeegyeztetni a zsidó közösséghez való hűséget az általános emberi viselkedéssel, a világpolgársággal?

Olyan emberiségben, amelyben a felebaráti szeretet, az emberbarátság ideálja eleven valóság lenne, a zsidó közösségért való minden aggódás felesleges volna, kötelességeik a vallási és művelődési örökség megőrzésére szorítkoztak volna. Az igazság azonban az, hogy olyan világban élünk, amelyben a zsidó nép balítélet áldozata, létét pedig barátságtalan hatalmak fenyegetik.

Az ellenünk folyó méltatlan harc nem áll meg nemzeti határok előtt. Tünete az részben az egész nyugati világ gazdasági és politikai kórságának. A harc nem csupán ellenünk van irányítva. Harc az ember személyisége, szellemi voltának minden megnyilatkozása ellen, minden ellen, ami a nemesebb természetűek létét gazdaggá és érdemessé teszi.

A jelen időben a zsidók egyetértése és kölcsönös megsegítése az egész világon erős törvény. *Bárcsak tanulnának mind a zsidók a német zsidóknak utóbbi húsz év alatti tévedéseiből.* A német zsidók legnagyobbrésze nem ismert nemzetközi zsidó közösséget. A maguk szemében németek voltak és semmi egyebek, mint németek. A keleti zsidó, az úgynevezett „Ostjude“ előttük idegen ember volt. Ha segélyt adtak, nagy leereszkedéssel nyujtották oda neki. Aki ilyen jótékonyságból élvezett, nem volt túlboldog.

Ezek a német zsidók szolgaian utánozták a német népnek előttük még idegen életmódját, azzal az egyetlen szándékkal, hogy minél hamarabb és minél gyökeresebben feledjék zsidó származásukat. Mennyit szenvedtem én e német zsidók büszkeség- és méltósághiánya miatt, akikből annyira kiveszett az önérzet, hogy hiánya iránt teljesen érzéketlenek voltak.

Egyetlen politikai felfordulás elegendő volt ahhoz, hogy minden illúziójukat megsemmisítse. *Egyetlen pillanatban elvesztették mindazokat a javakat, amelyeket belső méltóságuk és tradicionális történeti egyéniségük feláldozása árán szereztek.* Anyagiakban és szellemiekben összeroskadva, *azoknak a külföldi zsidóknak a segítsége lett egyetlen védelmük, akik a túlzásba vitt asszimilációs folyamatot helytelenítették, elítélték.*

Tanuljon végre az egész zsidóság abból a sorsból, amely a német zsidóknak jutott és építsék ki minél erősebben azokat a célszerű intézményeket, amelyekre az elnyomás idején szükségük lesz. Ne bízzanak sehol abban, hogy ez az óra soha el nem jön, hanem tartsák az egyetemes zsidóság nemzetközi sorsközösségét szentnek és magasztosnak. Sőt az egyetemes zsidó kapcsolatok ápolásával nemcsak saját ügyüknek használnak, hanem az egyetemes emberiség ügyének is. A testvéri szolidaritás megtalálja jutalmát. Ma ebben, holnap abban az országban szorul reá a zsidóság. A becsületesség és kötelességtudás ma sem vesztheti el értékét.

Aki ott révbe jut, nem fogja elfelejteni, hogy mit jelent a testvéri szolidaritás zsidók számára, akik állhatatosak és becsületesek maradtak.

A Panaszfalnál Jeruzsálemben
Frommer Oszkár szentföldi felvételeiből

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

RICHARD BEER-HOFMANN: A VÖRÖS ITZIG

JELENET A „*GRAF VON CHAROLAIS*“ CÍMŰ DRÁMÁBÓL.

(Szín: az első felvonásban: Terem egy szálloda első emeletén. A három hitelező belépett, mögöttük a szállodás apja, hátul a szolgáló, aki egyiktől a másikhoz megy és kívánsága iránt érdeklődik. A kegyszerkészítő leült, a molnár és a vörös Itzig állva marad.)

SZOLGÁLÓ: Parancsolnak valamit?

MOLNÁR *(kistermetű ember, szegényesen öltözve, hangja szinte részvétért koldul):*
Nékem úgy sincs ma étvágyam.

KEGYSZERKÉSZÍTŐ *(magas alak, ősz hajzat, gondosan öltözködik. Méltósággal beszél):*
Hisz böjt van máma! — Bort!

ITZIG *(gazdagon van öltözve, hajzata és szakálla őszbecsavarodó-vörös. Alig néz azokra, akikhez szól. Csak ha izgul, akkor élénkül a szeme és közömbösen száraz hangja ilyenkor keményen panaszos):*
Még költséget e jó boltra! Tojást! *(Szolgáló el.)*

MOLNÁR *(mintegy segítséget kérve):* Mit gondol kend?

KEGYSZERKÉSZÍTŐ *(jámbor tekintettel):* Én jót remélek.

MOLNÁR: És kend?

SZÁLLODÁS *(vállát vonogatja).*

MOLNÁR: És te, Itzig, mit gondolsz te, kapunk
Legalább egy részt az összegből?

ITZIG *(anélkül, hogy ránézne):* Hogyne!
Mindent kaptok, csak pénzt nem.

MOLNÁR *(panaszosan):* Hiszen akkor éhen halunk.

ITZIG *(szárazon):* Persze, még mind a molnár
Kit én ismertem, éhenhalt.

KEGYSZERKÉSZÍTŐ: Ne tréfálj! Hogy' állunk?

ITZIG: Amilyen tréfás a kedvem ...

SZÁLLODÁS *(hizelkedve):*
Te, Itzig, hisz ezekkel a körökkel
Te jóba vagy.

ITZIG: Bár sose lennék jóba.
Mondhatom, jobb lenne nékem.

KEGYSZERKÉSZÍTŐ: Hogy' állunk?

ITZIG: Egy uraság, ki mindenről tud, tegnap
Azt mondta, hogy a nagytanács úgy döntött,
Már semmitse fizetnek nékünk, mert hát
Mindent fölfalt a háború.

A SZÁLLODÁS APJA:
De mégis: egy tábornok megérdemli ...

ITZIG *(vállatvonogatva):*
Mire használható egy halott generális?

SZÁLLODÁS *(a kegyszerkészítőhöz):*
Nem szép maguktól szomszéd urak, hogy ti
Zárlatot rendeltetek a holttestre.
Hisz nélküle még most se lenne béke.
A pénzért ő csak élelmet vásárolt,
S joggal nevezte „katonák apjának“
A hálás legénység szegényt. És gondolj
Csak arra, milyen rossz vért fog ez szülni
Egy olyan híres ember! Bizonyára
Szobrot állítnak majd néki s beszélni,
S danolni fognak róla!

ITZIG *(élesen):* Na és hogyha
Híres is, hát csak ő híres. És nem mi!
(Rámutat a molnárra.)
Hát fognak őneki szobrot csinálni?
(A kegyszerkészítőre.)
És hívják őt a „katonák apjának“?
S ha bevonulnak dicső katonáink —
Nu? fujják majd a „vörös Itzig-marsot“?
A más pénzével könnyű jónak lenni,
Ő híres lesz — s a pénzünk oda van!
(A szolgáló bejön és leteszi a rendelt bort és tojást. Aztán kimegy.)

KEGYSZERKÉSZÍTŐ: Hát oda van? Azt hiszed?

ITZIG *(int):* Csakis *azt!*

KEGYSZERKÉSZÍTŐ: Add el a részed!

ITZIG *(fürkészve nézi):* Meg akarja venni?
A részemet? Hát nem adom!

SZÁLLODÁS: Most mondod: A részed úgyse ér semmit.

ITZIG: De hogyha
Venni akarja, valamit csak érhet,
Vele még senkise csinált jó boltot.

KEGYSZERKÉSZÍTŐ *(molnárhoz):* mi van kenddel?

MOLNÁR: Ha az Itzig eladja,
Eladom én is. Egyébként soha.

ITZIG *(mély gondolkozás után kegyszerkészítőhöz):*
Nincs kendnek lánya, valami zárdában?
Ahol finoman lesz nevelve?

MOLNÁR: Van néki, bizony, lánya.

KEGYSZERKÉSZÍTŐ *(zavarban):* Van bizony, ámde ...

ITZIG *(gyorsan):*
Most semmi „bizony', semmi „ámde“. S hogyha
A követelést most olcsón akarják,
Csak menjen kend a grófhoz s mondja néki
„Ha elveszed lányom, fizetek érted,
S kapsz hozományt is.“

KEGYSZERKÉSZÍTŐ *(elutasitón):*
De hogy' jut ez eszedbe?

ITZIG: Nagy kunszt is erre rájönni! Tán nincs így?

KEGYSZERKÉSZÍTŐ:
Hisz nincs is ellenvetésem, ám mégis ...

ITZIG: Hadd üssem nyélbe.

KEGYSZERKÉSZÍTŐ: Ám mégis ...

ITZIG: És hogyha
Már megérett a dolog, akkor ...

KEGYSZERKÉSZÍTŐ: Mégis
Hogy' állunk a te jogos részeddel?

ITZIG: Ha elintézte, hát megfizeti nékem
Készkiadásom. Az összest.

KEGYSZERKÉSZÍTŐ: Az összest?

ITZIG: Úgyis elvesztem a kamatot.

KEGYSZERKÉSZÍTŐ: Gyorsan akarja mindezt ...

ITZIG: S hogyha kend a grófot
Ma nem nyeri meg, késő minden, késő.

KEGYSZERKÉSZÍTŐ *(molnárhoz):* És kend?

MOLNÁR: Én azt kívánom, amit Itzig.

ITZIG *(felkacag):* Csak utánoz. Semmise jut eszébe.

KEGYSZERKÉSZÍTŐ *(hizelegve):*
Légy szószólónk, hisz te érted legjobban
Csakugyan ...

MOLNÁR: Beszélj mindnyájunk nevében.

ITZIG *(felkacag):*
Nem csaptok be! Hogy én beszéljek itten?!
S ti legyetek a finomak a végén,
S a gonosz én legyek? Ám legyen! Úgyis
Ugyanazt gondoljuk mi mind egymásról.
(Romont és Charolais grófja belépnek. Charolais gyászban van.)

ROMONT *(gyűlöletesen):* Hol vannak a zsidók?

SZÁLLODÁS *(bemutatja őket):* Ez itt az Itzig.
S a ketten ...

ROMONT: Látom ... *(a másik kettőhöz)*
Nem szégyenlitek?
Ezzel itt ...?

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

CHAROLAIS: Romont! Elég volt. Beszélni
Akartatok velem?
KEGYSZERKÉSZÍTŐ: Igenis gróf úr,
(Itzigre mutat.)
De őt bíztuk meg, nevünkbe beszélhet.
ROMONT: A zsidót?
CHAROLAIS *(nyugalomra inti Romont-t):*
Romont! Nos! Hallgatlak. Szólj már!
ITZIG *(nagyon gyorsan, mintha betanult dolgot mondana fel):* A méltóságos gróf úr tudni fogja,
Hogy gyűlés lesz ma kilenc órakor,
Amikor is a tegnap hozott döntés
Jogerős lesz...
ROMONT: Biz, ez még nagyon kétes!
ITZIG: De higyjék nékem, úgy lesz, ahogy mondom,
Ők nem kedvünkért határoztak így,
De *muszáj* volt, mer így szól hát a törvény.
Hát elgondoltuk: talán lehetséges
Egy más megoldás, békés egyezés
És mink és meg a gróf úr meg leszünk
Kímélve kínos feltűnéstől. — Kérdem:
Tán maradt valami ósdi ezüst,
Aranylánc, gyöngy, vagy más efféle ékszer?
CHAROLAIS: *(nyugodtan):* Nincs ékszer!
ITZIG: De csak maradt tán egy kastély?
Nincs erdeje valahol? Vagy tán birtok?
CHAROLAIS *(keserű mosollyal): Nincs birtok!*
ITZIG: De egy kis reménye van csak
Egy örökségre?
CHAROLAIS *(halkan):* Nincs reményem!
ITZIG: Mégis
Csak lesznek rokonai, kik Önért közbelépnek.
CHAROLAIS *(nehéz lélekzés után):* Az utolsó vagyok!
ITZIG: Nu! Akkor nincs mit csinálni. Hát menjünk!
(A másik két hitelezővel az ajtó felé fordul.)
KEGYSZERKÉSZÍTŐ *(halkan Itzig felé):* Te elfeledted...
ITZIG *(megnyugtatja):* Visszahív még minket.
CHAROLAIS: Marad még hatra...
ITZIG *(halkan):* No, mit mondtam? — Gróf úr!
CHAROLAIS: Én minden váltót újból kiállítok
Az én nevemre s búcsút veszek mostan,
Hollandiába megyek — s csapatomnak —
ITZIG: Kelet-India messze van — s nevére
Csak úgy adnak új váltót, ha mellette
Oly kezes neve van ott feltüntetve,
Ki jó...
MOLNÁR: Úgy van.
CHAROLAIS *(keserűen):* Hol vegyek ilyet?
ITZIG *(halkan, bizalmasan):* Gróf úr!
Már meg is van! *(Hangosan.)* De nem csengettek mostan
Jó gazduram? *(Halkan a szállodáshoz.)*
Távozzék kend most innét,
Ám vigye ki az apját is. — Ha senki
Nem hallgatózik — jól megy minden.
(A másik kettőhöz.)
Csendbe!
(Charolaishoz egész bizalmasan, mialatt a szállodások kimennek.)
Mit hallgatózzon folyton itt a gazda?
Egyetlen módot nyujtok Önnek gróf úr!
Egy fájntos házasság... És meg is van már.
A kövérnek, ne nézzen rá, — van jánya,
A zárdában lesz pazarul nevelve.
Tekintse meg, az apja nem mer szólni,
Hát én vállaltam. Ha gróf úr még máma
Házasságot ígér, — mindent fizet,
Na és a hozomány! — egyetlen gyermek.
Csak egy a baj, hogy nincs még nemessége
És aztán híre is rossz, de az nem baj.
A jányt veszi el úgyis — s nem az apját.
Két órán belül mindent elintézek,
Gazdag hitvese lesz és semmi gondja,
Gyűlés se lesz és az apjának is méltón
Adhatja meg a végső tisztességet.
Ön erre nem felel...?
CHAROLAIS: Csúf tisztességgel
Illetném apámat, ha ezt megtenném.
Nem! Nem!! *(Elfordul tőle és az ablak felé megy.)*
ROMONT *(aki alig türtőzteti magát):*
Csak „nem-et mondsz"? „Nem"-et? S elég?
Amit erre a hallatlan...
ITZIG *(gúnyosan):* Csak lassan.
Mondják, hogy egyszer volt már erre példa...
ROMONT *(rátámad a másik kettőre):*
Hisz *ettől* mást én úgyse vártam, ámde
Ti ketten, hogy mertétek őt...
(Reszketve hátrálnak az ajtó felé.)
KEGYSZERKÉSZITŐ: Mi ketten
Oly meghatalmazást adtunk őnéki,
Hogy tárgyaljon nevünkben és most sajnos
Vissza nem vonjuk...
ROMONT *(kituszkolja őket az ajtón):* Mars! Ki veletek!!
(Becsapja mögöttük az ajtót, s most Itzighez):
Még mindig itt vagy? Ki veled!
ITZIG *(az asztalnál áll. Ami most következik, gyorsan, dacosan, keserűen szakad ki belőle):*
Ez korcsma,
És csak a gazda dobhat ki. Oly vendég
Vagyok, mint Ön. Amit rendeltem, itt van.
(Megfogja a tojást, az izgalomtól remegő ujjakkal kezdi hámozni.)
ROMONT *(ökölbeszorult kézzel áll előtte, alig győzi le dühét, nehogy megüsse):*
Azt hiszed tán, itt minden szabad néked
Mert gazdag zsidó vagy? Pfuj! Én leköplek
A pénzeddel együtt...
ITZIG *(felnevet):* Ha fizetségre
Kerül a sor, akkor ti mindig köptök.
S mér akkor nem, ha kölcsönöztök tőlem?!
ROMONT *(egész közelről):*
Azt mondom: falj és pusztulj! És jegyezd meg:
Becsületes nevünket el nem adjuk
Csak azért, hogy pénzedhez juss, te Júdás!
ITZIG: Nem teccik, hogy a pénzemet kivánom?
Ti úgyse adhatjátok vissza nékem
Mer pénzem nem olyan, mint a tiétek.
A tiétekhez verejték ragad
Nagynéha, de a mienkből a vérünk
És mérges szégyen csöpög. S nyomorúság.
ROMONT: Mit hadonászol a szemem előtt?
Azt mondom: Hallgass!!
ITZIG: Mégse hallgatok!
Mit tudja ön, hogy minden kis garas
Abból a pénzből, amit Önnek...
ROMONT *(megüti Itzig karját):* Hallgass!!
ITZIG: Ó, jaj. Ó, jaj! *(A falhoz támolyog, karja leesik, mintha megbénult volna.)*
CHAROLAIS *(aki eddig az ablakon át kinézett):*
Romont! *(halkan):* Igaza van!!
Ha pénzem lenne, rögtön kifizetném,
Hát szabad őt most szidni, amiért
Megkárosodhat itt?
ROMONT: Ó, hagyjuk azt!
CHAROLAIS: Eriggy most. Hagyj magunkra.
ROMONT: Mit akarsz?

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

CHAROLAIS: Megkérem õt.
ROMONT: Nem szégyeled?
CHAROLAIS: Nem én!
Halott atyámért kérni sose szégyen!
ROMONT *(nézi õt, majd rosszalólag rázva a fejét, elmegy).*
CHAROLAIS *(Itzighez, aki nehezen lélekzik a fal mellett és fájós karját simogatja, halkan):*
A döntésed a többi elfogadja.
Tőled függ minden, zsidó vagy te bár...
De ember is vagy, olyan, mint mi: ember...
ITZIG: Ember? Mint ti? Mióta volnék ember?
Még nem éreztem, amióta élek,
Hogy ember lennék! Mér lennék az máma?!
Mer úgy teccik önnek? És csak öt percre?
Mer úgy teccik? Ma *én* nem akarom.
Zsidó vagyok. S mit kíván a zsidótól?
— Mer valamit csak akar, ha így kezdi...
CHAROLAIS: Add ki a holttestet. Az életem
Függ tőle. Kérlek! Elhiheted nékem.
Nem kenyerem a kérés.
ITZIG: Parancsolni
Szokott csak a gróf úr, jól tudom. De kérni
Csak nékem lehet itt, gróf úr, a pénzem,
Az életem függ tőle. S nem csak úgy,
Ahogy Ön gondolja, mert Önt csak bántja
A dolog. De ha énnekem nincs pénzem,
Ki véd meg a nagyuraktól? Oly könnyen
Törnek kerékbe. Látja Uraságod.
A jövőm függ tőle. Az életem.
CHAROLAIS: Nézd!
Ó, hagyd a gúnyt, csak hagyd! Hisz ez az ország,
Melyért sodródott annyi adósságba,
Most oly temetést rendezhetne néki,
Amihez foghatót még sose láttak.
Én tudom ezt s nyugodtan tűröm mégis,
Hogy holtteste az adósok tornyában
Rothadjon el! De nem! Ne *rá* s ne *rám*
(könyörgő tekintettel)
Gondolj, csak arra. ha *te* állnál itt most,
Apádra gondolj: Terád és Apádra!
ITZIG *(halkan):* Hisz arra, csakis arra gondolok!...
Az persze, megrothadt. — De nem börtönben.
A város, hol született, óriási
Pénzt költött temetésére. Bizony!
Még alig pitymallott s már kivonultak
A katonák és mind az egyletek,
Ott volt az egész klérus. Micsoda
Nagy megtiszteltetés ez egy zsidónak?!...
Maga a király ült ott magas polcon,
Az egész udvar — s mindez egy zsidóér!
És megkondultak mind a nagyharangok
És zászlókkal vonultak el szegény
Apám előtt és beszédek is voltak
És spanyolul szóltak, meg latin nyelven
És egész nap, bár forró július volt,
Kitartottak ott mindnyájan a téren
És mind e dísz a szegény apámér!
Míg aztán este, késő, öreg este
(mímelt büszkeséggel)
Maga a király gyujtja meg a máglyát,
Melyen jó apám ült. És mivel mindez
Nem volt elég tisztelet az apámnak,
Hát elkezdtek ők gyönyörűen danolni,
S mer zsidó volt, hát a tiszteletére
A *mi* zsoltárainkat énekelték
S kedvéér magasztalták *Istenünket.*
(Eltorzult mosollyal.)
Csak azt nem tudom, észrevette ő is?!
Mer ugyanakkor, szegény, égni kezdett
És kiáltani kezdett borzasztóan
Az én apám! Hangosan!! Most is hallom:
Smá Jiszroél!!! *(Izzadságot törül a homlokáról.)*
... Nos? kívánja még gróf úr,
Hogy még jobban gondoljak az apámra,
Hogy én itt most Önt sajnáljam, mivel
Halott apja ott rohad?!
CHAROLAIS: Hát én tettem?!
Mér zúdul rám most minden gyűlölet,
Mi benned tombol?! Tehetek én arról?
Vétettem Néked valamit?
ITZIG: *Még* semmit,
Mer nem jutott még eddig alkalomhoz.
Hisz ma beszélünk először egymással
És *(rámutat a fájós karjára)*
megvan már az első profitom.
Elég ez mára. Ép elég!
CHAROLAIS: Hát akkor
Mér szenvedjek most mindezért csak én?!
Ó, Istenem, nem elég, hogy apám...
De mit beszélek itt? Hogy ő ki volt?
Ezt úgyse fogod s nem bírod felfogni.
ITZIG: Én nem bírom? Hát mi nehéz vón rajta
S ha nehéz vóna — buta nem vagyok,
Hogy megértem, hát megmutatom én!
(Bizalmasan közeledett Charolais-hoz.)
Megértem én! Nem volt más senkije,
Csak édesapja. Anyja és testvér se.
Én olyan embernek nézem Önt gróf úr,
Ki asszonynéppel nem sokat törődik,
S mert azonkívül szegénység is gyötri,
És semmije sincs, aminek örülne,
S mert oly érett, hogy meg is értheti.
Hát tízszer jobban száll az Ön fejébe
A fogalom, hogy: „Apa" mit jelent.
Megmondom én. Még tegnapelőtt élt,
Ki senki mást nem ösmert, csakis Önt,
S ha minden rosszat elkövetett volna,
S ha tolvaj, — gyilkos útra tévedt volna,
Még akkor is csak Önt szerette volna,
És koldult volna Önért: a fiáér!
Csak egy szerénytelen óhaja volt:
Hogy Ön fogja le az ő szemeit
És soha megfordítva. S minden este
Ő így imádkozott: „Ó, Istenem,
Mintsem fiamat érhetné a baj,
Tízezerszer haljak helyette én!
Lássa: ily gazdag volt tegnapelőtt,
És ma?! S ha végigjárhatná e földet
És netán száz esztendőt is elérne,
Sose jő vissza. Ennek vége. Vége.
Ne is reméljen. Barát? Köszönöm...
Vagy asszony tán? *(Kutatva.)*
Csak asszony marad. S gyermek?
(Keserűen felnevet.)
Csak gyermek. Vége! *Ez* az apa nálunk.
Azt hiszem: Önöknél se lesz az másképp.
Nos? Jól megértettem Önt? Szóljon, Gróf úr?
CHAROLAIS: Ha mindezt úgy érzed, nyomorúságom
Mért nem vált ki belőled érzést?...
ITZIG: Érzést?
Én érezzek Önnel, hogy éppúgy járjak
Vele, mint ahogy a pénzemmel jártam?!
S ha nyujtok is majd részvétet, jó gróf úr,
Szépet és tisztát, akárcsak a pénzem,
Ön elfogadja, mint a pénzem. És ha
Eljövök érte, hogy vissza is kapjam.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Azt mondja majd, mint pénzemre megszokták:
„Erigy, mert leköplek, te vén zsidó“!
CHAROLAIS: Mondhatok bármit, minden szót s betűt
A számból kiveszel s úgy forgatod,
Míg kínzószerszám lesz, hogy gyötörj engem.
Ne nézz rám, ilyen gonosz, vad szemekkel.
Menj, menj, irtózom tőled, te gonosz,
Te rossz ember!
ITZIG *(elmenőben az ajtó felé):*
Én „rossz ember? Miér?
De mér is lennék Önhöz oly jó szívvel?
Vagy azt hiszi, hogy jók legyünk egymáshoz.
Ugy gondolja? Hát vegye ki a szívem,
Mit marokra szorít az égő kín
S számtalan sok szörnyű szenvedés.
Szúrja ki szemem s adjon mást helyébe
Mely ki nem gyulladt örökös sírástól
És hasítsa le hátam, mert oly görbe,
Hisz úgy hajlongtam örök életembe.
Adjon más lábat, amely nem oly fáradt,
Ki mindig úton voltam: „bolygó vándor!“
Zúzza be fejem, hogy velőm loccsanjon
És elfelejtsek mindent s akkor végül
Vágja föl ereim, ó, hadd csurogjon
A vérem: s mi sem maradjon apámból
És apám őseiből, hogy egy cseppnyi
Üröm ne keseredjen el énbennem,
S ha mindezt megtette énvelem, gróf úr
És ezek után még élethe lennék:
Akkor szeretnék Önnel úgy beszélni,
Mint társával az ember: a *jó ember!*
De engedje meg: addig az maradjak,
Mert bármi legyek —: *csak* zsidó vagyok.
Zsidó, Zsidó *(meghajlik).* Közönséges zsidó! . . .

Fordította: *SEBESI ERNŐ.*

Josef Patai zu
freundlichem Erinnern

Richard Beer-Hoffmann arcképe Patai Józsefnek dedikálva

VÁGÓ ANNA: CSENGETYŰSZÓ HANGULATKÉP

Fekete volt az ég — sok millió csillagával beszórva — a Karmel felett. Feketék voltak az ősi terebélyes füge- és Szent János-kenyérfák. Feketék voltak a vad sziklák, a barlangok, a sakálok elfutó szilhuettjei . . . Fekete volt az épülő villa s mellette az amúgy is fekete kis barak, apró két ablakszemével.

Az ici-pici fekete barakszobában állt két fehér vaságy, egy polc, egy asztal, két szék. Más semmi. Tán, ha lenne, se férne bele több.

Az egyik ágyból az alvó egyenletes lélegzése hangzik, a másik ágyon nagyokat sóhajtozik valaki, valaki, aki nagyon egyedül van ebben a nagy feketeségben, valahogy olyan messze mindentől.

Köröskörül még semmi épület, messze a missziós páter Schmidt háza, valahol messze egy kis szanatórium — és még messzebb lenn, a hegy lábánál a város, — a tenger. Itt fenn, némaság, semmi, csend. Vészesen, tágasan nagy, — nagy csend. Szinte mintha sűrű lenne és mintha mindig közelebb és közelebb jönne és hatalmas súllyal ráterpeszkedne a mellére — halálos szorítással.

Még nagyon fiatal kis asszony, alig párhete jött Pestről ide — Palesztinába, értelmetlenül a cél előtt. Minden túlságosan idegen és olyan félelmetes; az ura csendes alvása, — kinn a sötét épület körül alvó arabok. Talán még a barlanglakó chalucok is.

Egyedül van. Érzi, hogy ő — egyedül van, — nagyon.

A könnyek lassan peregnek a szeméből, hangtalan sírással vágyódik valami hang után. Egyszerre félálomban, mintha valahonnan, valótlanul messziről, megnevezhetetlen különös szimfónia szállna feléje, csengetyük egybeolvadó hangjai.

„Olyan ez, mintha meghaltam volna — és valami égi zene közeledne felém“ — suttogta maga elé. Kezét szívére szorítva figyelt — és lassan feloldódott körülötte a csend.

Langyosan, édesen könnyebbedett fel körülötte minden, a különös, szólamok nélküli zenére.

Mind közelebb és közelebb jöve, körülölelte, körülfogta a — sötétséget. Mintha már az is oldódna, halvány szürkeségbe siklana át, . . . csupa csengetyüszó . . .

Szinte félálomban az ablakhoz húzódott, kinézett az éjszakába, a fehéren kígyózó út felé. Ott, igen ott, az úton hosszú, sötét tevekaraván menetelt, lassan, méltóságteljesen, nagy, súlyos terhekkel, szomorú púpjaikon és édesszavu, sokféle csengetyükkel, — rongyos, íves, kemény nyakukon.

Olyan határtalanul megnyugtató, annyira keleti mesébeillő volt ez a kép, hogy felszabadult benne is minden sötétség, keserűség — és először köszöntötte könnyű szívvel, megértéssel a hirtelen felbukkanó narancssárga — palesztinai napot.

AMBRUS BALÁZS: ÚJÉVRE

Mi napok után számítjuk az évet,
Hogy szaladnak a hetek, napok, órák!
A te életed nem ily földi élet,
A te életed: örökkévalóság.

A mi évünk mul. A régi csúf lom már,
A temetőben az órák nem járnak;
Mégis itt állok ó-zsidó siroknál
S boldog újévet kívánok Apámnak.

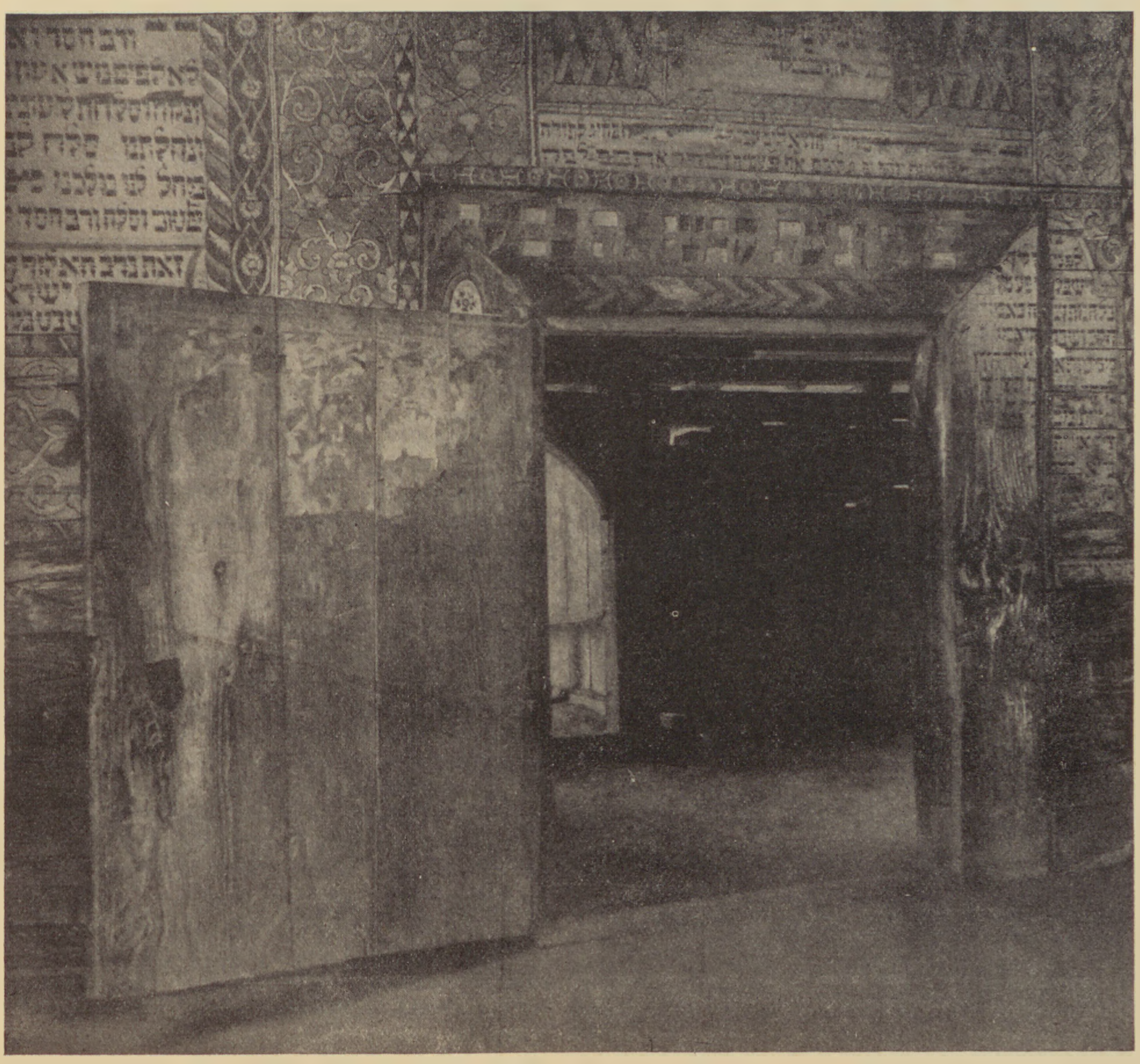
Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

KLEIN SAMUEL (JERUZSÁLEM): KÉT KÖZÉPKORI HÉBER ADAT MAGYARORSZÁGRÓL

1. A RMbM atyja, Rabbi Majmun tudományos hagyatékából eleddig nagyon kevés jött napvilágra; rendszerint el is felejtik őt — aki pedig szintén nagy tudós, nagy zsidó és nagy ember volt — a még nagyobb fia mellett. Most, hogy a fiát ünnepelte az egész zsidó világ, az atya felé is fordul az érdeklődés és egyik kutatónknak, *Freimann* A. H. dr. jeruzsálemi tudósnak köszönhetjük R. Majmun néhány, eddig egy vatikáni kéziratban eltemetett responsumának közzétételét. Ezeknek egyike egy talmudi hellyel kapcsolatban, mely arról szól, hogy *só*-ból lehet bizonyos dísztárgyakat faragni, a következőket mondja:

„Vannak helyek, ahol a sót a hegyekből bányászszák és pedig nagy kőtömbökben; azután törik meg mozsarakban használatra. Mikor a hegyből kibányászszák, áttetsző és tiszta, mint a „sóham" (drágakő). *A Sklavia és Bulgaria közt fekvő Magyarországban a sót a hegyből bányásszák és az nagyon kemény. És hallottam, hogy az ahhoz a hegyhez közel lakó falusiak házának és egyéb épületeinek falait azon hegy köveiből készítik.*"

A 11. század végén Spanyolországban lakó tudós könnyen hallhatott a magyarországi sóbányákról, mert tudomásunk szerint már a Chiszdaj ibn Saprut által Kazárországba küldött levél is magyarországi zsidók közvetítésével jutott el a kazár királyhoz. Érdekes az általam nem ellenőrízhető adat a kősó-tömbök felhasználásáról falusi épületeknél. Talán Magyarország-

Izidor Kaufmann: A rabbik kapuja (A Szépművészeti Múzeum tulajdona)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

gon meg lehetne állapítani, mennyire helyes ez a R. Majmun által csak hírből ismert tudósítás.[1]

2. A másik adat a *soproni* zsidók történetére vonatkozik és ugyancsak most került elő a jeruzsálemi egyetemi könyvtár kéziratgyüjteményéből.[2]

Rabbi Jechiel Askenázi írja Jeruzsálemben 1565-ben egy vallástörvényi értekezésében a következőket: „És tanuságúl hívom az Eget, hogy mikor mintegy 36 éve, hogy Osztrákország területén voltam, — hogy erre a döntésre[3] támaszkodtak Osztrák- és Morvaország tudósai, köztük a jámbor RJ אודן בורגו ...“

Egészen biztos, hogy a héber helynév nem egyéb, mint *Oedenburg*,[4] azaz Sopron. Azt hiszem, az említett jámbor tudós is feltalálható más okiratban is: a Pollák Miksa dr. által közzétett, 1490-ből származó, németnyelvű dokumentumot héberül aláírók közt, ahol teljes neve így hangzik:[5] יעקב ב"ה ר"ב יצחק פראג A Prágából származó tudóst tehát lakóhelye után RJ (Rabbi Jákob) Oedenburgnak hívták.

Apró adatok, de talán feljegyzésre méltók és kiegészítik azokat a gyüjteményeket, melyeket magyarországi zsidó tudósok tettek eddig közzé.

[1] A szöveg a „Tarbiz“ héber tudományos folyóirat ezidei 3. számának 170. lapján jelent meg. A Magyarországra vonatkozó sorok néhány íráshibáját a kiadó helyesbítette.

ובמלכות הונגריה אשר בין צקלאביה ובולגריה מלח
שלהם מן ההר חוצבים אותה וקשה היא למאד.
ושמעתי כי הכפריים הקרובים לאותו ההר, בתלי
בתיהם ובניהם מן אבני אותו ההר הם עושים.

[2] A *Jellin* Dávid tiszteletére az imént kiadott jubiláris emlékkönyvben nyomatta le S. *Assaf*, a 233. lapon; a tudós kiadó nem ismerte fel a mingyárt idézendő helynevet és az azzal összefüggő kapcsolatokat. — [3] RJ Kolon döntéséről van szó. — [4] A mingyárt említendő német okiratban *Odenburg*nak van írva e helynév. — [5] A zsidók története Sopronban 267 l. = Magyar-Zsidó Oklevéltár 220 l. A német okiratban a rabbi mint „Beschaidnen Iuden Maister Jäklein“ említtetik. „*Beschaiden*“ megfelel a jeruzs. kézirat ההסיד jelzőjének.

Löffler Edith : Sóvárgás

ÜNNEPELJÜK CSALÁDI ÜNNEPEINKET A SZENTFÖLDÖN

BIALIK INDÍTVÁNYA

Ilyen címen érdekes cikk jelent meg a „Haarec“ tel-avivi napilap egyik legutóbbi számában. Hivatkozik *Bialikra*, akit a Gondviselés különös érzékkel áldott meg olyan új életformák alkotására, melyek a zsidó tradiciókkal tökéletes harmóniát tartanak.

Bialik vetette fel a gondolatot, hogy új „minhagot“ kell teremteni, hogy a zsidók az egész diaszporából Palesztinában ünnepeljék családi ünnepeiket, fiaik bar-micváját, gyermekeik esküvőjét, saját ezüst- vagy aranylakodalmukat. A szentföldön találkozna a rokonság az egész világból, Newyorkból és Buenos-Ayresből, Londonból, Varsóból, Észak-Amerikából és Dél-Afrikából. Itt ünnepelnének együtt Palesztinában, ahová úgyis mindenkinek vágya, hogy legalább egyszer életében elzarándokolhasson. Amint a régi időkben feljöttek a zsidók Jeruzsálembe a zarándok-ünnepekre, úgy jöjjenek most a szétszórtság minden országból együtt örvendezni családi ünnepeken, nemcsak kongresszusokon és konferenciákon és a köz ünnepein, ami már az utóbbi időkben szokássá is vált.

Ez volt Bialik elképzelése. És a „Haarec“ írója hozzáteszi:

„Ha különböző országokból való a vőlegény és a menyasszony, sok nehézségbe ütközik a szükséges okmányok és engedélyek beszerzése. Palesztinában mindez nélkülözhető. Itt nem kell hozzá hivatal, bürokrácia. Itt bármely rabbiság jogosult az esküvő rendezésére és a rabbi által kiállított házassági okmányt elismeri a hatóság és kiad róla angol házasságlevelet, amely mindenütt érvényesíthető. De ha már nem lehet az esküvőt Palesztinában tartani, legalább a fiatal pár töltse itt mézesheteit. Sokan a legtávolabbi országokba mennek *nászútra*. Legyen ezentúl az út célja a Szentföld!

És itt a *bar-micva-ünnep*. Fölösleges kiemelni, milyen befolyással lehet az ifjú lelkére az emlék, hogy a Biblia földjén avatták a törvény fiává. Néhány héttel ezelőtt volt ilyen *bar-micva ünnep*, melyet még Bialik kezdeményezett. Max Delfiner bécsi selyemgyáros jó barátja volt Bialiknak és még tavaly megigérte, hogy fiának barmicváját Tel-Avivban fogja ünnepelni. A halhatatlan költő már nem érte meg ezt a napot. De Delfiner beváltotta igéretét és most pészachra eljött családostól, körülbelül húsz személlyel, Palesztinába és a tel-avivi nagytemplomban hívták a kis Delfiner-fiút a Tóra elé.

A ‚*Haarec*“ érdekes közleményéhez megjegyezzük, hogy a Mult és Jövő szentföldi társasutazásai alkalmával is mindig voltak résztvevők, akik Bialik felvetett eszméje értelmében családi ünnepet mentek ünnepelni a Szentföldre. Volt már több ízben barmicva, voltak esküvők. nászutasok, ezüstlakodalmak. sőt volt egy ízben aranylakodalom is.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

KISS ARNOLD: BEREGSZÁSZI EMLÉK

A MULT ÉS JÖVŐ HUSZONÖTÉVES JUBILEUMÁRA

Közösen átélt veszedelmek, viharok jobban összefűzik az emberi szíveket, mint a közös boldogságok és örömök.

Az ifjúságunk gyönyörű, mindent elérhetőnek vélő álomringatásainak idejében történt.

Vagy huszonöt esztendeje. A beregszászi nőegyesület irodalmi estélyt rendezett s meghívott bennünket: *Patai* Józsefet, az akkor is már kiváló poétának ünnepelt, országszerte megbecsült írót és engem, a budai rabbinust előadóknak az estélyre.

Útnak indultunk Budapestről; havas, téli förgeteges éjszakában robogott a vonatunk. Reggelre megérkeztünk Csapra, ahol a beregszászi küldöttség várakozott ránk.

Tíz beregszászi küldött. A község intelligenciájának választottjai. Orvosok, ügyvédek, művelt kereskedők.

Beültünk a csap—beregszászi vonat lassan döcögő vonat-kupéjába.

S a küldöttség tagjai lelkesedve beszélték el nekünk: milyen izgalommal várakoznak reánk Beregszászon.

A kultúra diadala a mi jöttünk. Nagy harcok előzték meg azt a győzelmet, amikor sikerült legyűrni a fanatikus ellenzéket, amely az ősi hit vereségének gyászolja a két fővárosi meghivott vendég szereplését, a hitetlenség mételyétől eleddig szűznek maradt beregi televényen.

A küldöttség egyik tagja, orvos-ember, aki valahonnan Kecskemét tájáról került évekkel ezelőtt Beregszászra — félfüllel hallottam, mert előttem nem akarta említeni — elmondta, hogy Beregszászon való tartózkodása első idejében, egy szombati napon a „Kék oroszlán" kávéházban feketézett. A szivarja füstölt a szájában, úgy akart távozni a kávéházból, ki az utcára.

A jó barátai figyelmeztették: veszedelmes vállalkozás, dobja el a szivarját, baj lesz belőle.

Haragosan förmedt föl az orvos:

— Ki korlátozhatna engem a személyes szabadságomban? Azt teszem, amit akarok. Nem élünk a középkorban.

S kiment a kávéházból az utcára, szájában szombatnapon az égő szivarral.

A többit így mondta el a doktor úr:

— Alighogy kiléptem a főtérre, az „Aesculap" patika előtt nagy csődület vett körül. Kaftános, villogótekintetű férfiak. Hangos szitok-szavak rikoltottak köröttem.

Egyszer csak egy ölestermetű, szőkehajtincses ember termett előttem — s úgy vágott kupán, hogy a szivar messzire kiröppent a számból, a kalapom leesett a fejemről.

Fölképelve, zúgó aggyal, dühösen néztem körül, hogy megtoroljam a rajtam esett sérelmet, de támadómat többé nem tudtam fölismerni, mind csupa egyformakülsejű, kaftános embert láttam magam körött.

Elégtételért ordítoztam. Az egyik kaftános hitsorsos gúnyosan mondta: „Epesz düelliren wellen Sie, Sie pose jiszroél. Nü, zennen sie morgen in aller fri in der Honvéd-laktanya. Dort kennen sie duelliren. — Wenn wir nix dort sein weren, fangen Sie nür on."

Azóta bizony nem szivaroztam én szombaton nyilvánosan Beregszászon . . .

A deputáció tagjai aztán elmondták minékünk, hogy milyen szenvedélyes harcok előzték meg a mi Beregszászra való eljövetelünket.

A gyülésen majdnemhogy ökölre mentek a chaszideus hívek a posimmel, a „hittagadókkal".

Végre is sikerült a győzelem kivívása. Igaz ugyan, hogy a szenvedélyek most se ültek még el, a mult szombaton a rabbi, a szószékről valamelyes átok-formulát harsogtatott azok ellen, akik az előadásunkra el fognak menni, azok ellen, akik ételleitallal megvendégelnének bennünket, akik kocsit bocsátanak rendelkezésünkre, hogy a városba bejuthassunk, akik szóbaállnának velünk, „a kicsiny rókákkal, Izrael szőlőskertjeinek ádáz pusztítóival."

Várnak reánk — mondották el nekünk — a villogótekintetű chószidok fütykösökkel a pályaudvaron, a harcra. Kész bócherek parittyás-kövekkel a városba vezető utcákon, sipítozó gyerekek gúnydalokkal és záptojásokkal.

Kedves fogadtatás! Tagadhatatlan!

Egymásra néztünk: Patai József meg én, s az a gondolat motoszkált bennünk, nem lenne-e a legokosabb visszafordulni? Sajnáltuk az ünnepélyes fekete ferencjózsef-kabátunkat a záptojásoktól s a fejeinket

Löffler Edith: Messiásvárás

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

a bunkóktól. Bölcsebb dolog lenne, az előadásainkat Budapest számára eltenni, ott legalább tapssal honorálnak a felolvasó-termekben öreg nénikék s meghatott köszönőszavakkal üdvözöl bennünket a felolvasó-bizottság elnöke s azt mondja minékünk, hogy a kultúra fáklyahordozói vagyunk. Többre igazán nem telhetik.

De a kíséretünkben levő urak megnyugtattak bennünket. Semmi nagyobb baj nem érhet bennünket. A rendőrség értesítve van, kirendelt őrszemek állnak az utcák sorain, nem hiszik, hogy egy-két záptojás röptén kívül más kellemetlenség fenyegethetné testi épségünket. Különben is a saját testükkel is megvédenek bennünket.

Hát mindez elég vigasztaló volt, s úgy készültünk Beregszászra bevonulni, mint egykoron Dániel és társai az oroszlánverembe.

Megérkeztünk a pályaudvarra. Szokatlanul nagy tömeg nyüzsgött odakünn. Kísérőink megmagyarázták, hogy ezek mind elutazó emberek, asszonyok, akik szerettek volna ugyan megjelenni az előadásainkon, de a rabbi átka kényelmetlen helyzetbe hozta őket. Hogy otthon maradjanak Beregszászon, s az irodalmi estélyről távolmaradjanak: ezt a kultúra megtagadásának tartották, hogy pedig eljöjjenek, ezt a közvélemény kihívásának minősítették: elutaztak hát erre a napra rokonlátogatásra, sürgős üzleti ügyekben, Ung és Bereg szomszédos városaiba, falvaiba.

A városba való bevonulás elég simán folyt le. Bátorító jelenség volt a rendőr-őrszemek föltünése az utcaszögleteken, egy-két „pose jiszréélim", „posim", „skócim" üvöltés zúgott felénk dallamosan, egy-két záptojás is szállott, de szerencsére céltévesztetten, kutyák vonítottak és gyerekek üvöltöztek, néhány süvölvény gúnyos mekegéssel szaladt a kocsink után, de végtére is révbe futottunk, a hitközségi elnök vendégszerető házába, egy vagyonos, művelt ember hajlékába, aki ettől a pillanattól fogva kegyvesztett lett a rabbipárt szemében, azzal a szilárd elhatározással, hogy az elnöki székről való lemondásra fogják őt kényszeríteni, a feleségét meg a nőegyleti elnökségről való leköszönésre.

Jóakaratúlag figyelmeztettek bennünket: az utcákon nem lesz tanácsos mutatkozni, úgy járhatnánk, mint a kecskeméti doktor a szombati szivarjával.

Így érkezett el az irodalmi est kezdetének kitüzött időpontja.

A kocsink mélyébe behúzódva, jobbról-balról egy-egy hitközségi testőr ült mellettünk, robogtunk a városi kaszinó ünnepélyesen kivilágított nagyterme elé.

Nem voltunk gyávák. Én egy varázs-poszukot tartogattam a bendőmben, ha véletlenül elébem állana egy bősz merénylő — félő volt, hogy úgy fognék járni a varázs-poszukommal, mint az egyszeri snorrer a haragos szelindekkel szemben, hogy azok annyi időt se engedtek neki: elmondani a bűvös szentírási verset, letépték a nadrágját, még mielőtt akár csak egy szót is kiejthetett volna az ajkán. A pószuk jó volt, de a szelindekek türelmetlenek.

Patai barátom valamiféle vastagabb sétapálcát szorongatott a kezében és bizonyára valamely középkori zsidó poéta ilyen alkalomra írt versén andalgott, talán az általa mesterileg lefordított Sámuel Hanagid egyik harcos poémáján a saracénus seregekkel való ütközet előtt.

Baj nélkül jutottunk föl a lépcsőkön a terembe. Egy-két bócher rikoltott csak utánunk kevésbé barátságos üdvözlő szavakat, minden szó a Heine megénekelte „éjszakai serleg" és nem is üres.

A terem zsúfolásig tele volt. Ott volt a zsidó értelmiség bátorságát megőrzött jelentékeny része, férfiak, asszonyok, az ifjúság. Eljött Beregszász másvallású közönségének előkelősége, megyei és városi kapacitások. De ott volt az orthodox zsidóság egy nagyobb csoportja is, kaftános férfiak, gúnymosolyra torzított arcokkal. Eljöttek kíváncsiságból, látni és hallani a két szörnyet, Izrael renegátjait. Magyarul jól beszéltek, aminthogy Beregszász, Munkács vidékén nem egy zsidó, kaftános férfiú tősgyökeres magyarsággal ejti a magyar szót, sőt van olyan férfiú is közöttük, aki a megyei közgyülések ünnepelt szónoka.

A szokásos üdvözlő szavak után én tartottam meg a zsidó vértanuságról szóló előadásomat.

Hogy volt-e hatása ennek az én előadásomnak és milyen? Arról majd alkalomadtán Patai József fog talán számot adni, én a fölviharzó tapsok által bennem ébresztett mámorban boldogan léptem le az előadói emelvényről, hogy nem röppent felém se puhább, se keményebb tárgy, ami előadásom hatását némiképpen elhomályosíthatta volna.

Azután Patai József beszélt. Vagy egy óráig kötötte le őt ünneplő közönségének figyelmét a zsidó költészetről tartott beszédével. Sudár, fiatalos alakja kimagasodott, beszédes szemei tűzben égtek, a zsidóság iránt érzett lángoló szerelme ellenállhatatlan hatást ébresztett.

Ez az ifjú tudós és lángszívű mester-poéta már akkor, ott Beregszászon, Izráel jövendő vezérének marsallbotját tartogatta a tarsolyában.

Ölelték, ünnepelték. A megyei és városi urak rajongva vették körül, a zsidóság büszkén hódolt a kiváló ingéniumnak.

S ami a legnagyobb sikerünk volt: a dühös haragra fölkészült orthodox fanatikusok is meglepetten néztek egymásra. Hát ezek lennének Izrael megrontói?! A vezetőjük, egy ölestermetű, tüzes tekintetű öregebb ember nem szólt semmit, csak nagyon erősen megszorította a kezeinket s ezután restelkedve elsompolygott, látszott: attól fél, híre fut az ellágyulásának s talán excommunikáció következik rá.

Hallottuk, másnap referált is a haragos rabbinusnak: „rebbe, az meglehet, hogy ez a két fiatalember: ségec és pose jiszroel", bár én ezt se hiszem, de egy bizonyos, amit tegnap mondtak: az kidus hasém volt.

Úgy jöttünk Beregszászra huszonöt évvel ezelőtt, bujdokolva, szitokszóval fogadva s úgy távoztunk onnan, éljenző közönség sorfalai között, mint két csatátnyert hadvezér.

Patai Józsefnek „*Mult*"-ja, igéretes kezdete volt Patai szárnyaló „*Jövő*"-jének . . .

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DR SZEMERE SAMU: A VALLÁS KETTŐS FORRÁSA

Napjaink vallásbölcseleti gondolkodásában Henri Bergson előkelő helyet foglal el. A köztudat ugyan őt elsősorban, mint a metafizika nagy megújítóját és mesterét tartja számon s művei uralkodó jellegét tekintve, ez megokolt is. De metafizikai alapszemlélete fényénél a vallásbölcselet hagyományos problémái is új világításban jelennek meg; az istenségnek, az akaratszabadságnak, a lélek a testtől való viszonylagos függetlenségének és a halál után való fennmaradásának eszméi új gondolatösszefüggésben újszerű igazolást nyernek. Azonban Bergsonnak utolsó, az erkölcsiség és a vallás kettős forrásáról szóló műve (Les deux sources de la morale et de la religion. Paris, 1932) túlnyomóan vallásfilozófiai tartalmú. A következőkben Bergsonnak a vallásra vonatkozó főgondolatait vázoljuk.

Sajátos már a kérdés felvetése. A bergsoni gondolkodást jellemző biologizmus érvényesül benne. A kérdés az: mi a célja az életnek a vallással? E kérdésre válaszolva pedig a filozófus a vallásnak két különböző forrásból fakadó s ennélfogva két különböző formáját különbözteti meg. Az egyik a sztatikus vallás. Bergson ezt az embernek értelemmel bíró lény voltából magyarázza. Értelmiségénél fogva az ember nem él zavartalan jelenben; a jövőbe tekint, terveket kovácsol, sikert remél, kudarctól fél; tudja, hogy betegségnek és halálnak van alávetve. A természetnek minden egyéb teremtménye, noha a véletlen veszélyei leselkednek rá, nyugodtan a pillanatnak él; csak az ember ismeri az eszmélkedést, előretekintést, bizonytalanságot. Ennek azonban életakaratának pillanatnyi ellankadása a következménye. Ehhez járul egy másik körülmény is. Míg a többi, társadalomban élő lény ösztönszerűen egyéni érdekét mindig az egyetemes érdekeknek alá- és mellérendeli, addig az ember képes a társadalom előírta vonalról letérni s a maga előnyét a közösség érdekei fölé helyezni. Mind a két fogyatékosság szakadást visz bele a dolgok természetes rendjébe s veszélyezteti a társadalom fennállását. Ámde a természet az értelem megteremtésével gondoskodott a veszély automatikus elhárításáról. Az ember értelmiségét felruházta a képzelet képességével (fonction fabulatrice), ennek szerepe pedig az, hogy ellensúlyozza az életakarat ellankadását és az önző hajlamok hatását. A képzelet funkciójából származik a varázslat, a szellemek kultusza, az állatimádás, az istenek tisztelete, a mitológia és mindenféle babona. Mindezt sztatikus vallásnak nevezik. Biológiai jelentősége abban van, hogy védőreakcióul szolgál mindaz ellen, ami nyomasztó az egyesre és bomlasztó a társadalomra nézve.

Azonban az ember az eszmélkedés által megrendült biztonságát más módon is visszanyerheti. Értelmét, noha ez az ő sajátos tudatformája, az intuíció halvány pereme veszi körül; ennek elevenre szításával a lélek fölszárnyal minden teremtő élet forrásához s áthatódik vele, mint a vas a tűzzel, amely izzásba hozza. Az életakarat ezentúl elválaszthatatlan lesz ettől a principiumtól, amely lényege szerint végtelen szeretet. Az ekként átlelkesült ember egészen átadja magát a közösségnek, csakhogy annak a közösségnek. amely az egész emberiséget átfogja. Egy óriási lendület roppant vállalkozásokra hajtja. Az isteni szeretet, amely eltölti, Isten szeretete valamennyi ember iránt; Istenen keresztül valamennyi embert szereti isteni szeretettel. Az isteni szeretetnek e misztikus megélése a vallás második fajtájának lényege. A sztatikus vallással szemben ezt dinamikusnak lehet nevezni. Ez rendíthetetlen bizalmat ad az embernek, elhessegeti a jövőért való aggodalmat s oly biztonsággal és derűvel tölti el a lelket, amilyet a sztatikus vallás nem adhat neki. Tökéletes formájában több a misztikus szemlélődésnél: cselekvés, cselekvő szeretet. Ilyen értelemben a görög gondolkodás nem ismerte. Plotinos, a görög világbölcs, csak az ekszтázisig jutott el, addig az állapotig, amelyben az emberi lélek Istennel egyesültnek, fényétől megvilágítottnak érzi magát, de Isten szemléletén nem jut túl; az akarat mozdulatlan marad. A buddhizmus nem teljes miszticizmus; nem jutott el a cselekvéshez pesszimizmusa miatt, amely következménye volt a természeti és társadalmi hatalmakkal, a milliók elháríthatatlan éhhalálával szemben érzett tehetetlenségnek. A teljes

Henri Bergson

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

miszticizmust Bergson a kereszténység nagy misztikusainál találja; de nekik az igazságosság szenvedélyétől áthatott zsidó próféták egyengették az utat. „A kereszténység... nagyrészben a zsidó prófétáknak köszönhette cselekvő miszticizmusát, amely a világ meghódítására indulhatott." (Id. m. 257.)

Ebben az összefüggésben Bergson rámutat a nagy, teremtő egyéniség döntő szerepére. Neki tudható be minden haladás a vallásban és az erkölcsiségben. Ezzel pedig a szabadság eszméje, Bergson világfelfogásának egyik alappillére, új jelentőséget nyer. Bergson, aki korábbi műveiben a determinizmussal szemben az akarat szabadságát, a pszichofizikai parallelizmussal szemben a lelki életnek az agyfolyamatoktól való relatív függetlenségét, a természettudomány mechanizmusával szemben a teremtő életlendület szabadságát hirdette — Bergson tagadja a történelem sorsszerűségét, megdönthetetlen történeti törvények uralmát. A nagy egyéniség megfeszített akarata hegyeket képes megmozgatni s minden akadályon képes keresztültörni. S ezért Bergson epedve várja a vallásos lángészt, aki egy új misztikus intuíció által békét és boldogságot hoz a világnak s az emberiséget előbbreviszi annak az életlendületnek irányában, amely eddigi fejlődését megszabta. Így Bergson egész filozófiája, amint ma előttünk van, a vallási gondolatban tetőződik be: a vallásos zseni a legmélyebb megismerés és a legfőbb erkölcsiség hordozója, a teremtő fejlődésnek egyben célja és eszköze, a teremtés művének folytatója.

Stern Ármin: Jemenita kaparohval

DR DONÁTH GYULA EGY. TANÁR: ÜDVÖZLET A MULT ÉS JÖVŐNEK

Amidőn a Mult és Jövő politikai hetilapját, mely a magyar zsidóság érdekeit erélyesen védte, az akkori időben különösen érzékeny sajtócenzura, 1923-ban betiltotta, elvileg általánosan helyeseltük azt a mozgalmat, melyet a szabad szó ezen elfojtása ellen a lap budai hívei megindítottak. Én azonban megvallom, belsőmben megelégedettséget éreztem a mozgalom eredménytelensége fölött, mert elvártam, hogy ennek nagyérdemű szerkesztője, dr. Patai József, teljes erejét az illusztrált „Mult és Jövő" folyóiratnak fogja szentelni, mely minden politikától menten, a zsidó irodalmat, művészetet és a társadalmi érdekek ápolását tűzte ki zászlajára. És minő bámulatos fejlődésnek indult azóta e folyóirat, melynek további kiadását annakidején egy előkelő fővárosi nyomda, a világháborút követő események hatása alatt, antisemitizmusból megtagadta. — Bátran lehet mondani, hogy a „Mult és Jövő" nemcsak a zsidó, hanem egyéb kulturális folyóiratok között is első sorban áll és ezen magas pozicióját fenntartja minden szubvenció nélkül, egy szük nyelvterületen, de azért messze országokban olvasva és elismerve. Gazdag illusztrációi a zsidó, vagy zsidóvonatkozású művészet, a kultúrtörténelem, a társadalmi élet, az ujjáépülő Szentföld köréből vallomást tesznek a szerkesztő széles tudásáról a zsidó vallásos és a profán héber irodalomban, nemkülönben egyéb tudományokban, valamint az ő finom esztétikai érzéséről. Ő maga lírikus magyar és héber költő, aki Oxfordban a középkori héber poézis kincseit átkutatta és kitünő fordításai által általánosan hozzáférhetővé tette. A számos zarándok- és túristautazásaival, melyeket ő Erec Jiszraelbe rendezett, az ő élénken megírt és gazdagon illusztrált „Föltámadó Szentföld"-jével, a fővárosban, vidéken és külföldön tartott hatalmas és buzdító előadásaival a Szentföld megkedveléséért és bámuló tiszteletéért kétségkívül többet tett, mint bárki Magyarországon.

Az a megtiszteltetés, amely Patai Józsefet érte azzal, hogy évről-évre meghívást kap a jeruzsálemi héber egyetemtől, hogy előadásokat tartson a héber költészet terén végzett kutatásainak eredményeiről, — megtiszteltetés az egész magyar zsidóság számára.

Patai József *szalonképessé* tette előbb a zsidó kultúrát, zsidó művészetet, majd bevitte ugyancsak a legelőkelőbb körökbe a Szentföld iránti érdeklődést és szeretetet. Szívből kívánjuk, hogy Pataink lapjával az aranylakodalmát is megülhesse, mindig szent mécsként ápolva „Szulamit lángját".

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

REICH JENŐ: EGY KŐ, MEG EGY LÁDA FÖLD

Ennek a történetnek a kezdete a messze multba vész el. Abba a multba, amikor kezdetét vette a végeláthatatlan vándorút, amelyen még ma is hosszú, tragikus sorok bukdácsolnak.

Történetünk szereplőinek talán még költött nevet sem kell adnunk, hiszen típusokat képviselnek. Egy háború utáni világ kaotikus kavargásának szomorú típusait.

Két szomszédos család élt egy Elzász melletti kis városban. Egy keresztény és egy zsidó család. A zsidó családban apáról-fiúra szállott a legenda, mely szerint őseik még az első templom elpusztulása után szakadtak el az ősi földről és vándorútjukon mindig északabbra vetődtek. Követték Cézár diadalmas légióit a meghódított Germániába és mintha a sors kegyetlen parancsa lett volna, végül is megállapodtak azon a földön, amelyet azóta folyton zsidó vér és könny öntözött.

A háború előtt... Amikor úgy látszott, hogy már véget ért a vándorút és a családi legenda lassan halványodó, feledésbe menő emlék marad. A békés kisváros élete egyhangú nyugalom és munka volt. A zsidó család két férfitagja: apa és fiú, egyenrangú tagjai az állampolgárok közösségének. Sőt: mindketten az állam szolgálatában állanak, annak ellenére, hogy... Igen. Béke, biztonság, szerény jólét, megbecsülés. Mi kell több?

Több? Szeretet a „másik" oldalról. Ez is megvan. A szomszéd keresztény családban szintén két férfi van: apa és fiú. Az apa ugyanott szolgál, ahol a zsidó. A fiúk gyermekkoruktól együtt nevelve, egy iskolában, egymás társaságában, mint két testvér nőttek fel.

Hol van már a messze mult? A sötét, véres árnyak, a vándorlás, a hajsza, a megvetés, az üldözés...

1914... Háború... Mindkét apa egyszerre vonul be, ugyanahhoz az ezredhez. Alig marad árván a két kis család: már a fiúk is mennek a frontra. Büszkén az egyik: a hazáért. Még büszkébben a másik: azért a hazáért, amely nemcsak befogadott, de saját édes fiának ismert el.

Kitüntetések... Sebesülés. És a keresztény jóbarát keservesen megszolgált szabadságának jórészét tölti a zsidó fiú betegágya mellett .

Azután forradalom... Gazdasági válság... Nyomor. Az „öregek", az apák szervezete nem bírja el a háború utáni megpróbáltatást és a béke megpróbáltatását. Magukra maradnak a fiúk. És akkor...

Új idők, új jelszavak... Ahol tegnap szeretet, ott ma meg nem értés, gyűlölet. Nem elég a béke becsületes munkája. Nem elég a háborúban áldozott vér. Nem elég az évszázadok hosszú sora, amely elválaszthatatlanul az otthoni földhöz fűzi az embert. Új bizonyság kell! A vér, a faj. És jaj annak, aki az új bizonyságtétel előtt nem állja meg a helyét. Idegen fajnak nincsen joga élni Germánia földjén.

Barátság? Szeretet? Bajtársi emlékek? Hol vannak tegnap óta? A rohamosztagos egyenruha egyszerre eltakarja a multat. A rohamszíj nem külső ellenséggel szemben hordja a tőrt, hanem belső ellenséget keres magának. És talál. Ha kell, ott, ahol azelőtt a szeretet és barátság forrása lakott.

A kisváros is megváltozott. Közel került az egykor oly távoli határhoz. Alig néhány kilométer és már francia zászlót lenget a szél az elzászi földön. A kisváros lassan sorvad a határmenti városok tragikus pusztulás felé vezető útján. Kevés lett a kenyér és sok kéz nyúl utána. Ki tehát a kenyeret az „idegenek" kezéből. Oda azoknak, akik legelsőknek értették meg az új idők új szavát.

A két fiú útja elvált egymástól. A zsidó családban nyomor, kétségbeesés, tanácstalanság. Mihez kezdjen? Kereskedéshez nem ért a „kizsákmányoló" faj gyermeke. Marad a vándorbot, új hazát, új menedéket keresni magának. Egy rokon él Elzászban, ahol ideiglenesen menedéket találna, addig, amíg... talán lesz valahogy...

Összecsomagolja megmaradt holmiját és családjával együtt útra készen áll. Vámhivatal a kisváros pályaudvarán. Szigorú vámtisztek motoznak a szegény holmik között. Azután legyintenek: mehet. Inkább teher, mint érték a vándorúton. Már minden bevégződik, amikor éles hang csattan:

— Ön ellen feljelentés érkezett!

Meglepetten fordul oda. Feljelentés? Miért? Kitől? A vámtiszt felnéz az előtte fekvő iratokból. Ismerős arc, de olyan idegen a tekintete. Igen. Ez ő. A testvér, a barát. A bajtárs. Nincs idő gondolkozni azon, hogy ő is... megismerte-e... talán, mert máris kurta parancsszó hangzik:

— Mutassa a magával vitt kis vasládikát!

A szegény holmiból előkerül egy kis vasládika. A vámtiszt szeme diadalmasan villan. Most jön a leszámolás. De egyedül akarja élvezni. Leszámolni valakivel, akit gyűlöl. Gyűlöl, mert érzi, hogy nem tudja: miért? Gyűlöl, mert puszta létezése vád ellene: miért szerethettem „ezt" valamikor. Mindenkit kiküld a szobából. Egyedül maradnak.

— Gyerünk! Felnyitni!

— Felül homok? Úgy? Ezt már ismerjük. Tovább!

A volt barát szeme fájdalmasan keresi a másikat. De könyörtelen, jéghideg tekintet villan vissza. Gyerünk, int türelmetlenül. A remegő kéz lassan, vigyázva emeli a ládikát. Hull, hull a homok. Azután valami koppan. A vámtiszt keze villámgyorsan lecsap. Megvan!

Igen. Egy darab, törött kő. Közelebb hajol. Nem érti. Egyszerre héber betűket lát. Alatta német szöveg: ... élt ...évet, meghalt a német hazáért... béke...

A másik most egy lendülettel kidöntötte a ládika egész tartalmát Föld. Csak föld az egész.

Szembenéznek. Csönd volt. Azután rekedten megszólal a vámtiszt:

— Mi ez?

Lassan jött a válasz:

— Kő és föld.

— Mi ez? — csattant fel ismét a kérdés.

— Mi? Az apám sírkövének egy része. Amit megtaláltam belőle... akkor...

— Akkor?

— Igen. Amikor napok mulva kimentem. kimerészkedtem a temetőbe. Ott feküdt. Összetörve... minden szétzúzva... felforgatva. Ezt viszem magammal. És egy kis földet. Egy kis... hazai földet... Kérem, engedje...

Csönd. A vámtiszt mozdulatlanul áll. A földre néz. Kezei morzsolják az asztalra döntött földet. Azután lassan visszarakja a ládába. Felemeli a követ. Közelebb viszi az arcához. Még közelebb. Azután... feje rábukik a kőre.

A másik rémülten nézi. Mi ez? Megcsókolja... a követ? Igen. És a válla megrándul, mintha zokogna.

Mennyi idő telt el? Ki mérheti meg az időt, amely alatt egy lélek megváltozik? Ki számolhat pillanatokat, amikor egy szív felmerül a gyűlölet jégpáncélja alól?

Két kéz lassan megindult egymás felé. Két szempárból kialudt a hideg. Egy sírkődarab és néhány marék hazai föld felett.

Azután lassan elindult a vonat. És újra több lesz egy hontalannal. Újra kezdődik a végtelen út, át országokon. századokon, tovább... tovább. Meddig, még... meddig?

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

KRAUSZ SAMUEL (WIEN): ASTAFORTE, ZSIDÓ DIPLOMATA

AKIRŐL A TÖRTÉNELEM MEGFELEDKEZETT

A magyar-zsidó történelem oly kevés nevet mutat fel, különösen a régi időben, hogy nyereségnek tartom, ha az adatok tára egy névvel gyarapodik. Itt nem kevesebbről lesz szó, mint arról, hogy egy nagy magyar igen nagyra vitte korának legfényesebb és leghatalmasabb udvarában.

Mánuel görög császárról van szó, aki tudvalevően 1151—2-ben hadat viselt Magyarországgal II. Géza idejében. E hadjárathoz fűződik a következő történet, melynek azonban előbb a forrását akarom megadni.

A forrás címe: *Documenti sulle relazioni delle città Toscane coll' Oriente cristiano e coi Turchi* (azaz: A toscanai városoknak a keresztény Kelettel és a Törökkel való viszonyának okmányai), kiadta Müller G., Firenze 1879, a nagy kötetnek 11—13. oldalán, a X. számú okmányban. Latin okmány, olasz jegyzetekkel. Kitűnik belőle, hogy Mánuel császár magyarhoni hadjárata idején magával vitt egy Astaforte nevű zsidót, akit fővárosa, vagy tán egész nagy birodalma adóbeszedőjének tett meg.

És most nézzük az okmány tartalmát. Színhely Konstantinápoly, év 1166. Meghalt a fényes fővárosban — akkortájt a világ első városa — egy Signoretus (Signoretto) nevezetű volt *pisai* polgár, aki végrendeletében nagy sommákat hagyott szülővárosa egyházai és a pisaiak Konstantinápolyban levő egyháza számára. A városon kívül temették el; a forrás közli versbe foglalt sírfeliratát és a végrendelet egyes tételeit. Történt azonban, hogy a császár, a magyar hadjáratból visszatérvén, új adóbeszedőt *(exactor)* hozott magával, nagy bajára a latinoknak, akik egész Görögországban el voltak terjedve. Ez a „kicsavaró" *(tortor)* mindjárt érkezésekor szigorú rendeletet bocsátott ki a kincstár javára. Egy helyen az okmány ez embert körülmetéltnek (circumcisus) és Istenre és emberre nézve károsnak nevezi. Nem másképpen, mint ahogy manapság is gyűlölik az adóbehajtót, holott az csak kötelességét teljesíti és urának javát keresi.

Ez embert megközelítették sokan a pisaiak nemzetségéhez valók (azaz olaszok, a meghaltnak földiei) és a császár legmagasabb színe előtt nagy gazsággal (tehát ezek a hibásak!) elpanaszolták, hogy a végrendelkező ember több mint 30.000 *hyperperi* vagyont hagyott hátra, melyet könnyű volna a fiscus számára lefoglalni, ha ugyan ama pénznek őreit börtönre vetnék. Egyike pedig e bizalmasoknak volt Hugone Eteriano, az az ember, aki ez ügyről levelet ír a pisaiaknak, honfitársainak, mely levél éppen képezi a jelen okmányt.

„Az a gonosz ember (értsd a zsidót!) számot kért tőlem" (így ír Hugo). Veszekedtek, de egyelőre széjjel mentek. Estre fordulva az idő, Astaforte újra megjelent a házban (Signoretto házában), most már egész rajtól környezve (azaz karhatalommal) és ajtókat készült betörni. Újabb szóváltás, veszekedés. A hitehagyott ember *(homo apostata)* esküvel fogadkozott (mire? nem áll). Újra *circumcisus* gúnyszó. A pisai: Hiszen a pénz immár szent; nincs jogod lefoglalni! A végrehajtó: Te tolvaj, te orvvadász! Máris emeli kezét. Hugot megvereti, megvasaltatja. A pénzt magához veszi, megszámlálja, jelzésekkel látja el (tehát hivatalos korrektséggel ténykedett). Az elhaltnak vérrokonait börtönre veti; csak egy közülök, Vecius nevezetű, lóra kapván, elmenekül ... „Az egész város ámul-bámul a gaztetten." Az elzárt Hugonak sikerül a császárt értesíteni, mire ez nagy dühre gyullad. Hugo kiszabadul; a törvényszék úgy dönt, hogy a fiscusnak e vagyonhoz nincs jussa. De közben sok elment a pénzből — ajándékokra (értsd: megvesztegetésre). De sikerült az adósokat fizetésre bírni és így újra helyreállt az eredeti összeg.

Ennyiből áll a dolog lényege; az okmány maga sokkal hosszabb, mint e kivonatszerű közlés. Mit tartsunk minderről? Ki volt az az *Astaforte* nevű adóbeszedő, aki nyilván magas rangban volt a császárnál? Az okmányok kiadója, a tudós Müller G., olasznyelvű jegyzeteiben egyszerűen zsidónak (olaszul: *ebreo)* nevezi ez embert és így korunknak egyik legnagyobb byzantinus tudósa is, Andreas Andréades Athénben,* akivel ez ügyben leveleztem. De az okmányból magából kitűnik legalább annyi, hogy ezidőszerint máris hitehagyott volt és ez természetes is, mert máskülönben nem értenők pályafutását a bigott byzanci udvarnál. Megjegyzendő, hogy maga a *circumcisus* szó nem okvetlenül jelzi a zsidót, mert volt akkortájt elég izmaelita is Magyarországon. De az adóbeszedő minőség mégis csak inkább zsidóra vall és ilyennek akarja feltüntetni nyilván az okmány is. Furcsa az *Astaforte* név; ez olaszosan hangzik; héberből, görögből vagy pláne magyarból nem tudom megmagyarázni.

Amaz oklevéltárban még csak egyszer tűnik fel Astaforte neve; ekkor a palesztinai (igazában sziriai) Tripolisban találjuk; része volt az akkor viselt keresztes hadjáratokban és azok bonyodalmaiban. Az említett tudós, Müller G., azt véli róla tudni, hogy dolgozott a meghasonlott két katholica egyház unificatióján; ez sem megvető foglalkozás — egy volt zsidó részéről ...

A konstantinápolyi eset jobb megértéséhez tudni kell, hogy a „latinok" és görögök közt akkor igen nagy volt a meghasonlás és gyűlölet. Ama Signoretto feladván pisai polgár voltát, eo ipso elveszítette kiváltságait és Astaforte, a „Zsidó", egyszerűen mint immár görög polgár hagyatékát kezelte a busás vagyont. Éppen az olaszok voltak akkor számosan jelen a nagy görög fővárosban, melyben meggazdagodtak; tanu erre a zsidó Benjamin Tudela is, kinek utazása éppen Mánuel idejére esik.

* Economic History, London 1934, reprint 15. 5.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

PATAI JÓZSEF: A „NAGY KÉSZÜLODÉS“

AZ „*ILLATOS VIRÁGÁGYAK*“ VÉGRENDELETE

„Illatos Virágágyak“ (Arugoth Hábószem). Ezt a szép képletes költői címet adta a 25 évvel ezelőtt elhunyt huszti rabbi hátrahagyott művei sorozatának. Virágágyak illatos párazátában száll föl boldog emléke hajdani mesteremnek, akire oly reászabottan illett a zsidó becézés drága szava: „Illatos lélek“. Megjelenik előttem sugárzó átszellemültségében, sápadt tisztaságában, amint fönt áll szikár alakjával az első bűnbánó hajnalon a huszti gyülekezet templomának frigyládája előtt és sírástól remegő hangon a próféta szavával megtérésre, megtisztulásra inti híveit. „*Kiru leváchem, veal bigdéchem*“ — „Tépjétek meg szíveteket, hogy ne kelljen megtépni ruhátokat“. És a sujtó gyászsejtelmektől megriadt hívek zokogva, gyónva, melletverdesve mondják a „Szelicha“ sirámait. „A lélek a Tied, a test a Tied, oh könyörülj teremtményeden“ ...

Halálának 25-ik évfordulójára, Áb hó 7-én, két nappal a jeruzsálemi Szentély elpusztulásának böjtnapja előtt összegyültek a Mester sírhalma körül volt tanítványai a világ minden széléről. Közelről és távolról jöttek, sokan ma már maguk is mesterek Izraelben, akik az ő ajkairól hallották valamikor az Igét és úgy érezték, itt valóban teljesedik a bibliai szó: „És tudást keresnek szájából, mert a Seregek Urának angyala ő“. És szent félelemmel felidézték az emlékét a férfiúnak, aki ama Mózes nevét viselte és szintén Ámram fia volt, de tulajdon nevének zengése beletorkolt műveinek medrébe. A „Szagos Virágágyak“ felszívták magukba és szétszálló illatukban éli tovább a halhatatlanság életét. Ma már így ismerik, így idézik: „Az Arugoth Haboszem mondja“. „Én is az Illatos Virágágyak tanítványa vagyok.“

Nem zarándokolhattam el a nevezetes évfordulóra a huszti temetőbe, de Áb hó 7-én újból meg újból elolvastam az „Arugoth Háboszem“ csodálatos végrendeletét, a halni indulónak ezt a megrendítő írását, a „nagy készülődésről“.

„*Hachana d'rabba*“ „*A nagy készülődés*“. Ezt írta Rabbi Mose ben Amram utolsó művének, Végrendeletének fölibe, amely ezekkel a szavakkal kezdődik: „Írva van: *És lészen a hatodik napon*, készítsék elő, amit magukkal visznek“... Nézem a jegyzetet, mit a Végrendelet kiadója, a cadik fia, Rabbi Ábrahám József illesztett e mondat alá: „*Jövendőtlátó szent lélek szállta meg*. Mert, fájdalom, csakugyan a *hatodik napon*, *pénteken* hajnalban, abban az órában, melyet mindig ébren köszöntött, szentségben és tisztaságban, Tórával és Istenszolgálattal, abban az órában, amikor a Fény Könyve szerint a Világ Teremtője gyönyörködik a szentek lelkeiben az Éden kertjében, mikor együtt zengenek a hajnal csillagjai és ujjonganak az Úr gyermekei, legyőzték az égi seregek a földieket, elvétetett a szent Frigyláda és fölszállt a lelke Isten parancsára leírhatatlan fölmagasztosulással. Ágya körül gyülekeztek gyermekei és tanítványai és községének díszei és mielőtt az Úr mécsese kialudt volna, zsoltárverseket dalolt csodálatos áhítattal, az Engesztelőnap Neila-melódiájával, ahogy szokta, mikor előimádkozott a böjtnap alkonyán és az egész gyülekezet együtt imádkozott vele hangosan, Isten félelmével az ajkukon. Közben megrázó hangon buzdította fiait és tanítványait, hogy gondoljanak szívükben igaz megtérésre és vegyék magukra az Ég uralmának igáját odaadással, áldozatosan. Csoda volt ez. És mikor ehhez a vershez ért: „*Kezedbe adom lelkemet*“ — hozzáfűzött mély és szent magyarázatokat, hogy ezekben a szavakban a Mindenható neve rejlik és a kezdőbetűk בא"ר értelme: *Kut*. „*És lelkemmel együtt testemet*“ — itt is a kezdőbetűk ר"נ számértéke: *Kut* ... És ennél a szónál behunyta szemeit és a lélek visszatért Istenhez, hogy pihenjen a Magasságok Csarnokában“ ...

A lét kútjainak mélységei nyíltak meg Rabbi Mose ben Amram előtt, akit életének aszketizmusa a kabbala titokzatos világa felé hajtott. És ezekre a mélységekre hajolt akkor is, amikor a rettentő betegségének szenvedései hosszú hónapokra szívettépő mártiromságot róttak reá. Bécsben végezték rajta a súlyos operációt és a professzorok nem győzték csodálni, milyen hittel és az isteni végzésbe való megadással tűrte ébren a bonyodalmas műtét fájdalmait. Mintha ezalatt is a kabbala égi kútjába merült volna a lelke és nem érzett és nem látott egyebet, mint a Gondviselés kezét, mely fölötte lebeg. — Miután a beteg részeket kioperálták, mesterséges bélcsatornát nyitottak az oldalán, a bordák alatt. De gyönge teste nem bírt restaurálódni. Hónapokig kínozta a kórság, mialatt életereje egyre csökkent. Azonban betegágyán is, a halál elé indulva, a tanulásnak szentelte minden idejét. És minden fájdalomnál jobban fájt neki az, hogy gyöngül az ereje az Úr szolgálatában. Megrendítő, menynyire küzd ez a tiszta lélek a tudattal, hogy bűnei miatt sujtja a Teremtő és nagy szenvedései közepette reásúlyosodik a lelkifurdalás, hogy nem tudja megóvni teljes testi tisztaságát az Úr színe előtt, aki talán megalázni, megszégyeníteni akarta ...

A jeruzsálemi héber egyetem folyóirata kiadta legutóbb a zsidó „Végrendeletek“ (Cavaoth) lajstromát. A huszti rabbi írása a Nagy Készülődésről — bizonyára véletlenül — kimaradt a jegyzékből. Pedig a „*Hachana d'rabba*“ a legszívbemarkolóbb írás, amit e téren ismerek. Érezni minden során, hogy ez nem „irodalom“, utókor és halhatatlanság számára, hanem egy nagy lélek gyónása, mielőtt visszatér örök forrásához és szent tanítás, tanítás az utolsó csepp vérig...

Az első rész, a Bevezetés, így kezdődik:

„Írva vagyon: *És lészen a hatodik napon, készítsék elő, amit magukkal visznek*. És szóltak bölcseink, áldott legyen az emlékük: Hétköznapon kell készülődni a Szombatra.... Tudvalevő, hogy ez a világ hasonlatos a hétköznaphoz és a túlvilág a végtelen Szombathoz. Azért jelezték a Tanítás bölcsei, hogy készülni kell idejében a hosszú útravalóval ... S szól az Irgal-

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

mas: *Végy a föld minden gyümölcsének elejéből.* Erre mondja a szent Fényesség Könyve: Gyüjtsd össze a jó cselekedetek ajándékát, hogy fogadhasd vele a Király színét. Mert nem vihetsz magaddal semmit ebből a világból. Minden gyümölcsök eleje pedig a szent cselekedet és a Tóra, mely mindennek Eleje . . .

„S íme, Jachin és Boáz titkának könyvében olvassuk: *És lészen a hatodik napon, készítsék elő, amit magukkal visznek* . . . Hogy aki nem sietett és elmulasztotta lelkének felemelését, legalább a *hatodik napon,* azaz ötvenedik esztendején túl szálljon magába és keresse az igazság útját . . . És nekem már évekkel ezelőtt felvillant agyamban ez a gondolat és nem hagyott nyugodni fekvőhelyemen . . . De a sok teendő, mely folyton körülostromolta napjaimat, visszatartott. És most már azóta is elszállt sok esztendő az én *hatodik* napomból és már közeledik az alkonyhasadás ideje és itt állok, mint szégyennel és bűnnel telt edény. Néhány hónapja pedig megrázott irgalmas Atyám, aki alvókat fölkelt és szendergőket felriaszt, áldott legyen a neve, — s megfenyített beleimen, hogy műtéttel helyet kellett nyitni rajtam, most annál inkább kell teljesítenem a jámborok intését: *térj meg egy nappal halálod előtt.* És ha nem most, vajjon mikor? És íme, átkutattam tagjaimat s látom, mind tökéletlen, lábam talpától fejem tetejéig, átvizsgáltam edényeimet és íme, mind üresek, törött cserepek . . . *És én még mindig reménykedem, hogy az Isten, áldott legyen a neve, megkegyelmez nekem nagy kegyelmével és érdemetlenül juttat nekem az ingyen-ajándékok kincstárából és ad nekem élet- és békeéveket, hogy szolgálhassam még teljes szívvel és terjeszthessem tanait egészséges testtel és lélekkel . . .*"

Ez a vágy és remény mint egy állandó refrén tér vissza a Végrendelet minden fejezete után.

Az első fejezet a hit alapelveit fekteti le. Az alapok alapja és mindenek gyökere: tudni és hinni, hogy van egy teremtő Úr, egyetlen, kezdet és vég nélkül, minden létező létesítője és irányítója.

De a filozófiai elveket, melyek Mejmonides tanításait követik, csakhamar felváltja a lírai lélekömlés: „Ne legyen csoda a szemetekben, drága gyermekeim, szemeim fényei, hogy ennyit foglalkozom ezzel. Azonkívül, hogy ez az egész Tan alapja, különös figyelmet kell erre fordítani ebben az árva nemzedékben, mikor minden szív hitetlenség felé hajlik és minden sarokban eretnekség leselkedik. És mert félek, hogy az utolsó órákban, halálom előtt, megzavarodhat az értelmem és elnémulhat a szavam, már most teszek hitet, hogy magamra veszem az Ég birodalmának ítéletét . . . Eltávolítok magamból minden felkelő idegen és rossz gondolatot és magamra veszem teljes szívvel és akaró lélekkel az égi ítélet minden halálnemét bűneimért. És habár eszemmel föl nem érem, könyörgök minden okok Okozójához, hogy adjon nekem erős szívet és tiszta értelmet, hogy felfoghassam és szolgálhassam. S én még mindig reménykedem benne, hogy meggyógyít; ám ha az ő akarata, hogy elvegyen ebből a világból, átadom lelkemet örömmel, ujjongással és legyen akarata, hogy ne taszítson el színe elől . . ."

Milyen megindító a halálos ágyán senyvedő nagybetegnek ez a félelme: Hátha az utolsó órában mégis föltámadna benne a lázadás érzése a Gondviselés végzése ellen és az ő időelőtti halála, életének oly korai megszakítása megingatná benne az isteni igazságban vetett rendíthetetlen hitet! Most még úgy látja viziójában, mintha égig érő lángoszlop lobogna előtte és ő rajongó odaadással beledobja magát a tűzbe az Úr nevének dicsőségéért . . . De vajjon igazi-e ez az ujjongás? „Nem ámítja-e önmagát, mintha túl lehetne járni a mindentlátó Legfelsőbb Értelmén? . . . És ki mondhatná: megtisztítottam szívemet, hogy mindig ezen a fokon maradjon?" . . . Nem forr-e fel benne az utolsó percben az élni, keringeni akaró vér?

Lobogó fantázia világít végig a Végrendelet fejezetein. A másodikban az etikai művek erkölcsi útmutatásaiba való elmélyedést köti lelkére gyermekeinek és tanítványainak. És az elmélkedés ismét megható lírába csap át. „*Élni kell bennük!* Amint írva vagyon: olvasásukkor képzeld el mindig, mintha egy ember állana melletted és hatalmas hangon, megrázó szavakkal ébreszt és int, hogy mindezt meg kell tartanod a legkisebb pontig és akkor idővel a lelkedből is felcsapnak majd lángoló tüzek, isteni lángok . . . És én arra kérlek, drága, gyönyörűséges gyermekeim, hogy ez a mellettetek megjelenő alak apátok képe legyen. Amint a szent Józsefnek is megjelent apja képe és visszatartotta a bűntől . . . És talán azt mondjátok: ez nem illik reá olyan vétkes emberre, mint én, akinek arcába sujtott a Mindenható és bűnei miatt szégyennel borította szemeit . . . De a ti fajtátok vagyok és ti vagytok az én magzataim . . . És milyen szép, milyen gyönyörűséges lesz, ha magatok mellett képzelitek mindig apátok alakját és halljátok a hangját, amint buzdít az örök élet útjára! Ezzel teljesítitek a parancsot, „tiszteld apádat". És ha általam ébred szívetekben szent cselekedetek szándéka, felemelitek az én lelkemet is az Igazság világában" . . .

A harmadik fejezetben a hit lényegét taglalja. 613 parancsolatot hozott Mózes a Szinájról, Dávid király 11-be foglalta össze, Jesajás összevonta 6-ba, végül Habakuk próféta egyetlenegy tételbe tömörítette: „*Az igaz a hitében él.*" A *hit* mindennek alapja. S Rabbi Móse ben Amram idézi a talmudi elbeszélést a tanaitáról, aki hirdette: A Legszentebb, áldott legyen, óriás drágaköveket, karbunkulosokat és gyöngyöket gyüjt majd és felállítja oszlopokul Jeruzsálem kapuiban. Gúnyolódott rajta egyik tanítványa: „Hiszen tojásnagyságút sem találunk!" Napok mulva hajóra kelt és látta a tengerben: angyalok faragnak óriási drágaköveket s gyöngyöket. S kérdé tőlük: kinek készülnek ezek? S felelték: Az Úr fel fogja állítani Jeruzsálem kapuiban. Mikor visszajött, szólt mesterének: Rabbi, helyesen beszéltél. Amint hirdetted, úgy láttam. S rákiáltott a mester: Balga! És ha nem láttad volna, nem hitted volna?! — Íme, ez a tanítvány sem lehetett valami könnyű nádszál, ha látnia adatott angyalokat, amint Jeruzsálem kapuin dolgoznak és mégis keveselte mestere a hitét!

, A Végrendelet a hit megingását a meg nem felelő olvasmányoknak tulajdonítja. „*Azért meghagyom nektek, áldott, drága gyermekeim, legyetek nagyon óva-*

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

tosak és ne olvassatok zsidó ügyekkel foglalkozó ujságot vagy könyvet, csak attól, akiről bizton tudjátok, hogy Tórában élő igaz hivő és hivőnek fia."

A zsidóság különböző irányai közt a chaszidizmushoz való csatlakozást ajánlja. „És ne törődjetek a gúnyolódók élceivel, csúfolódók megvetésével. Mert meghánytam-vetettem jól magamban és úgy találtam, nincs csodálatosabb megóvó kerítés ennél." A különböző chaszidikus pártok harcától pedig tartsák magukat teljesen távol. „*Én mindig csodálkoztam: honnan engedik meg maguknak egyes nagyok, hogy másokat gáncsoljanak a gyülekezet előtt és cívódást és gyülöletet szítsanak? Még ha próféta jönne, aki megállítaná a napot az ég közepében és kettéhasítaná előttünk a tengert, még annak sem lehetne hinni, hogy joga volna széthúzást, szétszakadást szítani!*"

Vajjon elolvassák és megszívlelik-e R. Móse ben Amram végrendeletét minden táborban Izráel vezetői?

A hatodik fejezet feleleventette bennem a huszti jesiva-életnek egy felejthetetlen jelenetét: Szemeszternyitó napon történt, amikor be szoktak jönni a Tanházba a négyszáz növendéken kívül a város és a szomszéd községek talmudértői is, hogy hallgassák a Mester bevezető alapvető fejtegetéseit. Hogyan is fértünk el ennyien ennek a szűk Bet-hamidrasnak négy fala között? Valahogyan a jeruzsálemi Szentélynek csodája ismétlődött itt. Összezsúfolódva, lábujjhegyen állva, szegezte mindenki a fülét a körülbástyázott almemor felé és várta, hogy a Mester ezúttal is „hegyeket fog kitépni gyökerükből és egymással összemorzsolni a magyarázatban". És milyen nagy volt a csalódás, amikor ehelyett szelíden hangzott a Rabbi szava: „Negyvenéves lettem. A megértés korszaka ez. Belátom, hogy az a bonyolult módszer, ahogy eddig a Tórát fejtegettem, értéktelen és elhibázott. Ezentúl nem a *psetli-re*, belemagyarázásra, hanem a *psát*-ra, az egyszerű értelmezésre fogok törekedni." Mintha egy világ omlott volna ekkor össze bennünk. Amiért annyian csodálták a nagy gáont, most hirtelen értékét vesztette? A csillogó gyöngy hirtelen hamisgyöngy lett? A Végrendeletben is ezt köti szívére követőinek: Ne pazarolják idejüket meddő halachikus vitákra. Inkább foglalkozzanak az Agáda elbeszéléseivel, melyekben isteni titkok rejtőznek és amelyekből megismerik a Gondviselés mélységeit. „*Vitatkoztál-e bölcsességgel?*" — kérdik a túlvilági számadáson az embertől. Mert a vitázás legtöbbnyire csak hiúság és hiábavalóság. Erre mondják bölcseink: a szó egy aranyat ér, a hallgatás kettőt . . ."

A következő három fejezet a *Tisztaságnak* van szentelve. És itt éri el a „Nagy Készülődés" megdöbbentően magas csúcsait, ahonnan egy nagy lélek sugárzó tisztaságban tekint le a világ nyüzsgésére és színjátékaira, egy horizontból, ahonnan már csak felhők fehérségében emelkedhet följebb. „*Külső tisztaság vezet belső tisztasághoz és belső tisztaság visz a szentség fokához.*" Misztikus szavakban fejtegeti a Tóra és tisztaság viszonyát. „A Tóra a szellemi Asszony a Kabbala szerint. S meg kell érteni, hogy miként vannak időszakok, mikor a testi Asszony közelségétől tartózkodunk. de amikor kerüljük is ölelését, a házban minden az ő vezetése és irányító szava szerint történik, — azonképpen a szellemi Asszonynál, a Tóránál is vannak periódusok, amikor nem közeledhetünk hozzá, amikor jobb, ha magunkba vonulunk, nyomottságunkba vagy szenvedésünkbe, de ekkor is tudatában kell lennünk, hogy ő az örök égi Menyasszony..."

És lehetetlen szívfacsarodás nélkül elolvasni a „Nagy készülődés" következő sorait, melyekben a „Tisztaság" szférikus magasságából lecsap az önmarcangolás és tépelődés ölyve: „És hosszabban időztem ennél az intésnél, mert nagyon-nagyon sajog a szívem. amiért az Ő Neve, áldassék, reám sujtott ilyen súlyos sebbel, hogy szinte lehetetlen nékem ezt a parancsot méltón teljesíteni. És különösen, hogy nem világos előttem, vajjon a „szenny a helyén", mit bölcseink tisztátlanságnak mondanak, az-e akkor is, ha nem természetes útján, hanem a műtét által vágott nyíláson keresztül szivárog. Ezért nem bír megnyugodni az én lelkem. Csak az a vígasztalásom, hogy akaratom ellenére történik, ha így tisztátlanságomban szent tanokon jár a gondolatom. Amikor egész nap szenvedek, és kínjaim gyötörnek reggelente ilyen betegséggel, mely bűneim miatt ért, hogy minden félő óvakodás hiábavaló. Hiszen nem adatott a Tóra égi angyaloknak. Mégis szégyen töri szét a szívemet és kétségbeesés: hogy ilyen fokra süllyedtem vétkeim miatt és úgy tünök magamnak, mintha elkergettek volna ma az Urnak birtokáról, mint egy szolga, aki kelyhet akar nyujtani az urának és az arcába önti a korsót... Mégis bizakodik a szívem, hogy nem veti meg az inségesnek nyomorúságát és nem dob el magától és teljesedik rajtam a zsoltár: „fölsegíti a porból a szegényt és a szennyből fölemeli a nyomorékot", hogy szolgálhassak még Neve előtt tiszta testtel, és lélekkel. Még megmosom tisztaságban kezeimet és körüljárom az ő oltárát. Ámen.

„Ti pedig, drága gyermekeim, legyetek tökéletesek a test és lélek tisztaságában, hogy jóvá tegyétek az én lelkem csorbáját, mely e parancsolat megsértésével rajtam esett, hogy ne álljak odafönn szennyes ruhában öltözötten és hogy elérjem a mesterek patyolatingét és a tiszta taliszt, mely fehér, mint a mosott gyapju . . ."

A Tisztasággal kapcsolatban érdekes kortörténeti adat bukkan fel a sorok közül. A végrendelet kárhoztatja a fiatalemberek új szokását, mely *a talmudisták között is elterjedt*, hogy szagos szappant, parfümöt és púdert használnak, hogy messzire érződik az illata, érzékiséget keltve. „És elfajult ez a bachurok között is és fiatalemberek között, akik külsejükben még vallásos zsidóknak látszanak. De az igazi jámbor ember lelke utálja ezt az illatot, jobban, mint a szenny szagát. Azonkívül bűn ez a Tóra-parancsolat ellen, hogy „ne vegye föl férfi nőnek viseletét . . ."

A 19. fejezettől a 24-ikig az intelmek azoknak a fiainak s vejeinek szólnak, akik rabbifokot elérve, mesterei lesznek Izráelnek. De szólnak *minden rabbinak* és nem vesztették el aktualitásukat ma sem. Szerénységre, odaadásra int. Alázatra minden — tudós és jámbor előtt. „Nem uralmat adtam nektek, hanem

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

szolgálatot.“ „Akiben gőg van, még ha próféta is, elszáll tőle az ihlet.“

Gyönyörű, amit a *prédikációról* mond:

„És ha prédikáltok a gyülekezet előtt, vigyázzatok nagyon-nagyon, hogy ne váljék a fő mellékessé és a mellékes fővé. Hogy ne legyen célotok elkábítani a tömeget szép szóbeszédekkel, cifra hasonlatokkal és fecsegő frázisokkal. A fő, hogy tanítsátok a népet Isten törvényeire és irányítsátok élete cselekedeteit. Buzdítsátok, hogy neveljék gyermekeiket a Tóra térdein, óvják a szombatot, az ünnepeket és erősítsétek meg a kerítéseket, hogy ne támadjon bennük rés. És ne legyetek, mint az a madár, melyről Jób könyve szól, hogy lerakja tojásait, de amikor ki kellene költeni, folyton a színes szárnyaiban és szép tollaiban gyönyörködik és közben nem veszi észre, hogy a mezei állatok szétapossák a tojásokat. Ilyen a prédikátor, aki szavainak szépségében, képeinek színeiben gyönyörködik és elfelejti, hogy ebből nem fakad élő élet és meleg fiókák helyett sárba tipródnak minden remények ... Sokat kellene beszélni erről a mi nemzedékünkben, amelyben ez a nyavalya nagyon elterjedt és országos csapás lett, hogy a kor rabbijai tetszésre törekednek, szaporítva szavakat és példázatokat és megfeledkeznek Izráel fiainak tanításáról. Ha egy községben vezetőre van szükség, nem néznek rabbi után, akinek a Tóra a mestersége és istenfélelem a palástja és ismeri a tanítás forrásait, hanem keresik azt, akinek kellemes hangja van és ontani tudja beszédek árját, ha ő maga üres kút is, melyben nincsen semmi élő víz ... Innen terjedt el a szörnyű szokás, hogy először *próbára* hívnak különböző rabbikat, hogy hallják, milyen stílusban prédikálnak, melyiknek fülbemászóbb a hangja és gyönyörködtetőbb a hasonlata. És ha még világi dolgokat is belekever és az országvezetés ügyeire is tesz célzásokat, — akkor gyümölcsét politikai eledelként élvezik és leveleit széjjeltépik. Azért tünik el a Tóra és tudósai sötét sarokban gyászolnak.“

Érdekes és tanulságos, — mondhatják majd sokan mai rabbik — ime, a huszti cadik, amikor a képkeresés és hasonlathajhászás ellen szól, ezt az álláspontját a legszebben azzal a hiú madárról szóló gyönyörű hasonlattal világítja meg, melyet részben a „Szívek kötelességei“ című szent könyvből idéz. De mintha itt öntudatlanul is dokumentálódnék a tény, hogy Rabbi Móse ben Amram izzó fantáziája is tele volt költői képekkel, hasonlatokkal, allegóriákkal, de ő akarattal elnyomta magában mindezt a bőséget, hogy minél egyszerűbben szolgálja a tanítást.

Tanulni és tanítani, tanulni és tanítani, — ez a rabbi hivatása. Gyakorlati útmutatásokat is ad: Alkossanak kis csoportokat, kiket felváltva tanítanak. De *ők maguk!* Nem küldöttek által. És a tudás, amit terjesztenek, ne legyen afféle halmozás, „könyveket hordozó szamár“ fokán, hanem igyekezzenek a lényeget feltárni, az igazság mélyébe hatolni. Tartsák magukat távol a pénzvágytól. Ne adjanak „hechsereket“ csak olyanoknak, akik felügyelet nélkül is megbízhatók. „És ha kísérteni fognak pénzzel, álljatok ellen és az Úr, áldott legyen, aki táplálja minden teremtményét kegyelemmel és irgalomban, nem fog benneteket elhagyni és azok közé sorozódtok, akikről a próféták jövendölték: „És meghagyom benned a szegény és inséges népet, melyet Istennek neve oltalmaz.“

A 14. fejezettől kezdve a „Végrendelet“ a családi összetartás és béke ápolására buzdít: „Szeretett fiaim, drága leányaim és szeretett kedves vőm, meghagyom nektek és kérlek benneteket, hogy lakozzon köztetek szeretet, testvériség, béke és barátság szívben és lélekben. Míg az élet Éltetője irgalmaz nekem, én vagyok az ezüstkötél, mely által egymáshoz vagytok kötve a szeretet fonalaival, de az időm végén, ha szétszakad az ezüstkötél és széttörik az arany gyertyatartó, tegyetek meg mindent, hogy ne támadjon eltávolodás köztetek. Keressétek fel egymást levelekkel, a béke köszöntéseivel, tanulástok menetének értesítéseivel. Mily szép és mily édes testvérek összefogása. Találkozzatok legalább egyszer egy évben halálom napján, említsétek nevemet valamilyen írásmagyarázattal és teljesedik rajtam: „beszélteti az alvók ajkait“..

„Vigyázzatok *anyátok* tiszteletére nagyon-nagyon. Habár a Tízparancsolat egyike ez, mégis helyén van az intés, hogy kár ne essék teljesítése közben. Van, aki sokezer aranyat érő gyöngyöt tart a kezében, de ha nem fogja jól és nem vigyáz, könnyen kieshet a kezéből és a homokba hull és nem találja meg többé sohasem ... Egy kemény szó siklik ki ajkaidról és porbahullt a drágagyöngy ... Különösen kell vigyázni, mikor megöregedik az anya és ráncok borítják az arcát és lelke könnyebben keseredik el. Szülők tiszteletét egyrangba helyezte az Írás Isten tiszteletével. S szól a Fényesség könyve: „A férfinek, aki becézi apját és anyját, aki szereti őket jobban, mint saját testét és lelkét, az egész világ minden drágasága sem elegendő tiszteletük teljesítésére.“ — És mondták bölcseink: Apa és anya tisztelete csak adósság teljesítése és az adósságba tartozik a végtelen szeretet is, mellyel nekik tartozunk, ahogy a szülők szerettek végtelenül...

A 28. fejezetben a 32-ikig „vagyoni dolgok“-ról, „hagyatéki felosztás“-ról van szó. Megkapó precizitással és részletességgel gondoskodik minden apróságról. Az egész „vagyonállomány“ néhány bútordarab, néhány forint és sok szent könyv. Pontosan eloszt mindent, hogy elejét vegye minden későbbi vitának. Egy mecénás 100 forintot adott egyszer neki alapítványul a jesivának. A pénzért könyveket vett és betette saját könyvtárába, a Jesiva növendékeinek pedig saját használt példányait adta oda, hogy az újakat tönkre ne tegyék. Most cseréljék ki a könyveket, ha a régiek el is mállottak, adják oda a talmudistáknak az újakat, sőt adjanak hozzá hagyatékából még 50 koronát. „Vigyázzatok, hátha maradt könyveim között kölcsönvett darab, adjátok vissza gazdájának. És ha szerzőktől jöttek könyvek és nem fizettem értük, küldjétek meg az árát hagyatékomból.“ Sokszor kaptam leveleket és *mellékelve voltak bélyegek* és én nem jutottam hozzá, hogy válaszoljak, a bélyeg pedig nálam maradt, azért *külön tettem megváltásul* öt koronát R. Meir perselye számára és akiknek bélyeggel tartoztam, azok nevében szent cselekedetet tesznek az érték megváltásával.“

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Még egy bélyeggel sem akart adós maradni a földi világon. De ennél is megindítóbb a következő:

Rabbi Móse ben Amram Grünwald nagy híve volt a chaszidizmusnak és a cadik-kultusznak és nem vette észre, hogy közben ő maga is az új generáció szemében cadikká nőtt, akihez minden tiltakozása ellenére sokan elzarándokoltak áldásért és buzdító szóért, a szokásos „pidjon" (váltság) átadásával:

„Sokszor adtak nekem emberek innen és a világból váltságpénzt, hogy imádkozzam értük és áldást adjak reájuk. És én tudom, hogy én nem értem fel erre a fokra és oly távol van ez tőlem, mint kelet a nyugattól és talán ők szent célra szánták s én szükségleteimre fordítottam és akkor az adás alapja tévedés, ezért kérem nagyon mindazokat, akik valaha adtak nekem, engedjék el teljes elengedéssel. Mert sokszor vissza akartam adni, de mert szorongatott az idő, elfogadtam és végül megengedettnek tűnt előttem. De most szívembe ötlött, hogy ezt kérjem mindazoktól, akik adtak, talán ezáltal felmentődöm az alól, hogy számot kelljen adnom erről és kevesebb lesz az én szégyenem és megalázásom az Igazság világában." ...

Egész bonyolult matematikai művelettel állítja össze a különböző jótékony célokra szánt összegeket, hogy megfeleljenek apja és anyja és saját neve betűszámértékének, mindennapi bőjtök fillérnyi pontosságú kabbalisztikus megváltásának, vélt ifjúkori botlások feltehető mennyiségének és a valuták közbenső változásainak.

Ilyen „valutaügyekkel" bíbelődik a nagybeteg cadik halálos ágyán. „Összesen 156 kor. és 72 fillér. Ez a pénz külön fekszik papírba csomagolva. Osszák szét halálom napján, felét a város szegényei között, felét pedig küldjék a Szentföld szegényei számára. S legyen az ő szent nevének akarata, hogy teljesedjék rajtunk az Ige: „Cijon joggal váltódik meg s száműzöttjei jótékonysággal." S még mindig reménykedve reménykedem Izráel betegeinek gyógyító Istenében, áldott legyen, hogy meggyógyít és megérem, hogy magam osztom szét ezt a pénzt lelkünk megváltása napján.

De közvetlenül ez ismételt refrén után következnek az intézkedések a temetésre:

„Harminchat koronát tettem félre külön a Chevra Kadisának, áldja meg az Isten, temetkezési helyem megváltására. Habár tudom, hogy a Szent Egylet nem akar az én siromért árat elfogadni. Mégis nagyon kérem, hogy ne utasítsák ezt vissza. Bölcseink tanítják, hogy előnyös a jámbor ember számára, hogy a saját sírjában legyen eltemetve. Azért újra kérem a Szent Egyletet, ne vonakodjék tőlem a sír árát elfogadni. Úgyis minden bevételt jótékonyságra fordít. Vegyék úgy, mintha én is jótékonyságot adtam volna. És nem volna helyes engem ettől megfosztani."

„Ne tegyenek velem temetésemkor semmi olyat, amit csak nagyokkal és cadikokkal szokás tenni. Felfuvalkodottság volna, ilyen egyszerű embernek, mint én, ilyenekben részesülni. És még gúny és szégyen tárgya lehetnék az Igazság világában ... Nagy könyvszekrényemben van egy kis szekrénykében föld a Szentföldről, ezt szórják a síromba és a testemre és különösen a szemeimre és teljesedjék rajtunk: „megengeszteli a földje az ő népét ..."

„Kérem és megparancsolom szeretett drága gyermekeimnek és a rabbiknak, hogy *ne mondjanak rólam gyászbeszédeket*, mint cadikról vagy gáonról, vagy chaszidról. Ámbár elterjedt rossz szokás lett ma, hogy minden rabbit gaonnak neveznek és minden akárkit cadiknak és chászidnak, de föntaz Igazság világában nevetség és csúfság volna, ha embert, mint én, ilyen címekkel illetnének és miért váljak odafönt gúnnyá és nevetségessé? És a sírkövemre ne vésseneka egyebet, csak ezt: *Itt nyugszik Mose ben Amram*, aki rabbi volt itt községünkben 5693 sziván havától ..... év .... haváig. míg visszaszállt a lelke ősforrásához."

Azután búcsút vesz huszti híveitől és a jesivája fiaitól, bacsánatot kér mindenkitől, akit öntudatlanul megbántott, amint ő is megbocsát mindenkinek, aki őt életében megbántotta. Kéri, hogy ültessék rabbi-székébe a fiát és gondoskodjanak jóságosan özvegyéről és majdan kislányának kiházasításáról „és az Úr keze rátok árasztja bőségét és áldását, míg elérjük, hogy felmenjünk Cijonba ujjongással, mihamarabb, napjainkban, amen!" Tanítványait kéri, hogy tanuljanak egy-egy misnát Mose Eszter fia lelkének üdvéért, hogy megnyíljanak előtte az Irgalom és Kegyelem kapui ...

És most már drámai gyorsasaggal peregnek a sorok, egészen a függöny legördüléséig. De mielőtt a hérosz eltűnik az égi kulisszák felhői mögé, mégegyszer felcsapódik a vasajtó, hogy a már mennyei szférákra figyelő fül hallja a földi visszhangok zuhatagát is, a függöny-inneni világából, amelytől teljesen elszakadni mégsem bír. És felvillan az emberi gond a halhatatlanságért, a folytonosságért, nemcsak fönt az örök forrásnál, hanem lent a csobogó patakoknál is, melyeknek partjain az ivadékok sütkéreznek égi napsugárban és földi szenvedésben.

„Amióta eszemet tudom, élt szívemben a vágy, hogy könyvbe foglalom, amivel Isten kegyelme megajándékozta elmémet, halachában és agadában és gyakorlati kérdésekben, melyekkel hozzám fordultak mindenfelől. Megfontolt okokból nem akartam műveimet nyomtatásba adni, amíg életben vagyok. De most kérlek benneteket, szerető drága gyermekeim, terjesszétek tanításaim forrásait távoli vizek tágasságai felé. Vajjon csekély dolog-e, amiért Dávid királyunk is könyörgött: „Hadd lakozzam sátraidban örökké?!"

„És ezek után még mindig reménykedem az ingyen gyógyítónak áldott nevében, hogy teljes gyógyulást küld nekem az égből, testi és lelki gyógyítást és megtoldja életem esztendőit. Jóság és kegyelem követ engem és ülök Isten házában hosszú napokig, míg Izrael szétszórtjaival együtt felvezet fennen országunkba."

Kelt Huszton, a betegágyon, az „Útrakelések" heti szakaszának 3. napján, 5670-ik évben. (1910.)

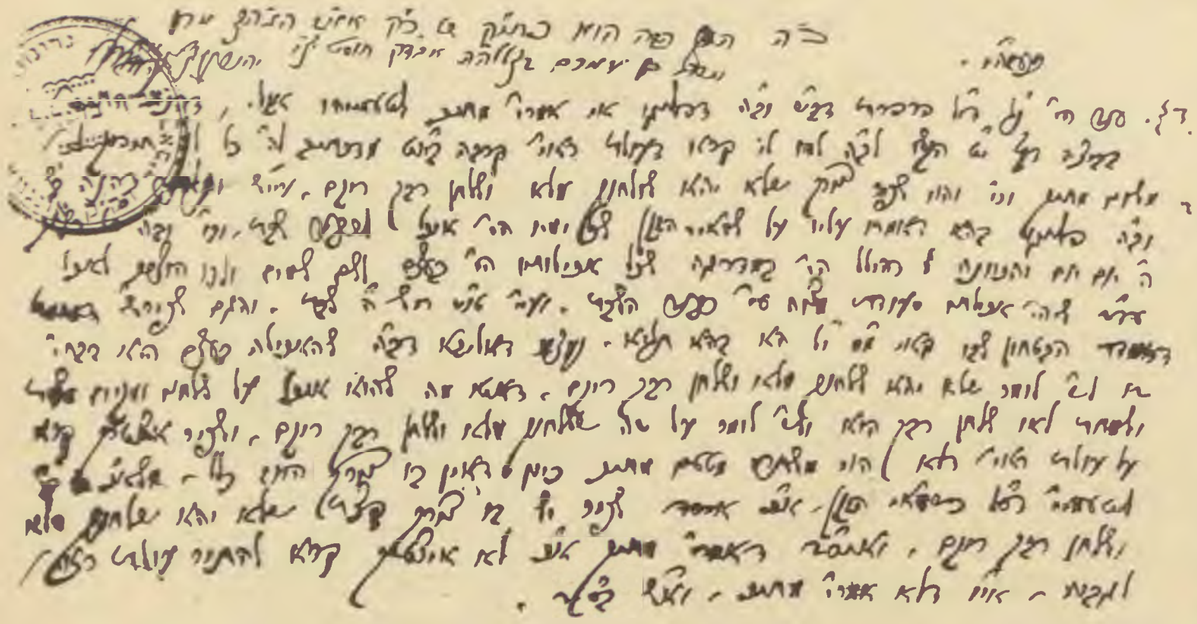
Mose ben Amram Grünwald

Csak néhány nappal élte túl a huszti cadik ezt a végrendeletet, melyet, fia tanusága szerint, a legrettentőbb mártiri fájdalmak között, szinte a testnek teljes feloldódásában, de a lélek szentséges felmagasztó-

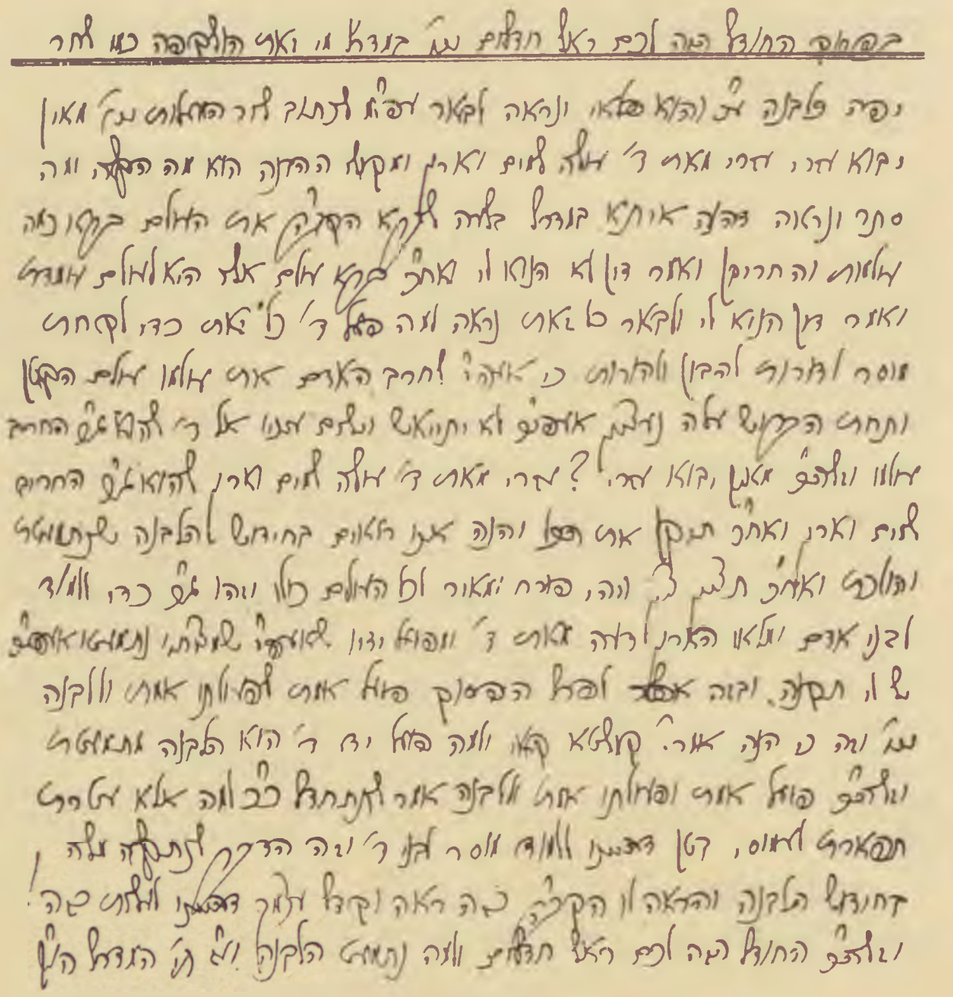
Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

sulásában írt. És aki ezt a csodálatos írást elolvassa. amelyből oly tiszta hitnek fénye, melege és *biztonsága* árad, rezignáltan kérdheti: mit adhat a háború ultima ratio-ját szolgáló tudomány kárpótlásul az embernek ezért a szilárd bástyáért, gránitszikla megbúvóért és bíboros isteni palástért, amelyben a véget ily megbékélt fenséges nyugalommal várja a mulandó ember fia?

Hajdani mesterem, Rabbi Mose ben Amram, mialatt, én is „*a hatodik nap*“ küszöbén, irásodba merültem, ismét oly közel voltam hozzád, mint az ifjúság napjaiban, mikor ott ültem a térded előtt és égő szomjúsággal lestem szent szavaidat . . .

Egy lap az „Illatos virágágyak“ kéziratából. A huszti rabbi kezeirása. (Az étkezésnek áldozás fokára való emeléséről.)

A huszti rabbi agada-magyarázata. Patai József átírása, 14 éves korából. Tartalma: Nem kell kétségbeesni, ha valakinek világa összeomlik. Az Úr. mielőtt az Eget és Földet teremtette, különböző világokat pusztított el egymás után. Szimbolum ez, hogy romokon új világ épülhet . . .

PETERDI ANDOR:

A NAP ÉS A HOLD

Gyermekkorom egynémely együgyűsége jut eszembe és az a sok-sok titokzatosság, amely először ejtett ámulatba ezen a földön. Az ég, a csillagok, a nap, a hold, a felhők, az eső, a szivárvány: mind csupa rejtelem és csoda, amit akkori gyerekeszemmel nem tudtam megérteni. S eszembe jut az is, hogy milyen voltam akkor és mivé lettem most, amikor már erősen deresedik a fejem és egyszerű szolgálónk tanításai élednek fel bennem. És újra hiszek az ő nemes tanításában, különösen, amikor a hold ráfényesedik e nyári éjszakában a földre, amely úgy meg van mostanában gyötörve.

A föld, az ember és az állat ma: valamennyien rossz csillagzat alatt léteznek. Micsoda pusztulás ment bennem és körülöttem is végbe azóta . . . Milyen jó, hogy vannak még pillanataim, amikor gyermeknek érzem magam, mert ebben a visszaemlékezésben megfürdik öreg ráncos lelkem a tisztaság hullámaiban, s ettől új erőre kapva, tovább cipelem az élet terheit...

Milyen jó, hogy ma is eszembe jutott az én hajdan való dajkám, az Ancsa, a derék, örökké mosolygó szlovák lány, aki elsőnek magyarázta nekem egy éjszakán az égbolt titokzatosságait, ehhez az ő magyarázatához nem volt köze sem a bibliának, sem pedig a teológia tudományának és mégis mennyi emberiességet és jó erkölcsöt tartalmazott . . . Mintha csak tegnap lett volna. Ott ültünk a kertben, tavaszi este volt és a hold teljes kereknagyságában világította meg a bokrok és fákmenti mesgyéket. A virágzó ágak ragyogtak, illatos volt a levegő, egy-egy apró cserebogár elzümmögött fölöttünk, néhol a rögök között megmozdult egy kis béka, úgy tetszett, hogy lábujjhegyen ugrik, hogy föl ne riassza e fényességes, szagos tavaszestét és Ancsa föl-föl tekintgetett a csillagokra:

— Látod ott azt a fényes nagy arcot? — és felbökött ujjával a hold felé.

— Látom, Ancsika . . . Mi az ott — s a nagy csöndességben rémüldöztem a csodálattól.

— A hold . . . úgy mondják, . . . pedig tudod mi?

— Mi? — és mereven néztem a sárga holdba.

— Hát úgy van ott fönt is, hogy a jó istenke éjjel alszik és nem tud vigyázni a világra és a rossz emberekre. Hát baktert fogadott, aki egész éjszaka kidugja a fejét az égből és helyette vigyáz ránk és figyeli cselekedeteinket. Ez a mennyei bakter arca.

Nagyratágult szemmel néztem farkasszemet a bakterrel és csak csodálkoztam, de Ancsa csak folytatta: — Látod a két nagy szemét? — Látom. — Az orrát? — Látom. — A száját? — Látom.

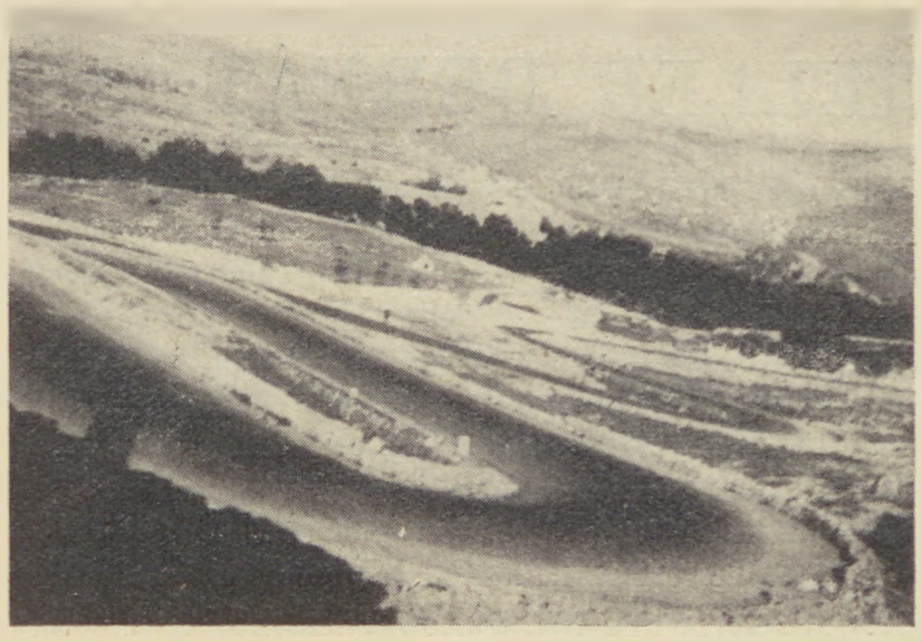
És Ancsa szavai nyomán valójában kirajzolódott a mennyei bakter nagy ijesztő ábrázata szemem előtt, amint lebámul éppen a falura, a kertünkre és mintha csak minket vigyázna, mintha csak hallgatná. hogy mit beszél róla Ancsa.

Megint egy cserebogár zümmögött el fölöttünk. gyönge szél suhant a kerten át s megmozdultak a virágzó ágak és Ancsa folytatta a mesét.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Frommer Oszkár szentföldi felvételeiből

Szerpentin-út Jeruzsálem előtt

— A nap az isten arca. Hajnalban ő váltja föl a baktert és ő vigyáz az emberekre és a világra. Ezért hát ne cselekedj soha rosszat, se nappal, se éjjel.

Megilletődve hallgattam Ancsát és már nem volt titokzatos e két égi jelenség: a nap és hold.

— Úgy-e én jó vagyok, Ancsa? — kérdeztem őt, miután megtudtam, hogy föntről mennyire szünet nélkül őrzi isten a mi földi életünket.

És Ancsa megnyugtatott, hogy jó vagyok. Ezentúl mennyei ellenőrzés alatt éreztem magam s ez a tudat nagyon befolyásolt minden cselekedetemben és kételyeim támadtak bizonyos kedvtelések felől. Szabad-e madárfészket bolygatni, tojásokat szedni, szabad-e madarat fogni, horgászni, verekedni? S azon az éjszakán ezeken tünődtem, míg el nem nyomott az álom. De álmomban is sokszor rám derült az a két égi arc, megnagyobbodva s szigorú tekintettel figyelte álombeli tetteimet és ha valami gonosz álmom volt, úgy megkönnyebbültem, amikor reggelre ébredve megtudtam, hogy csak álmodtam a rosszat.

Így lebegett mindig előttem Ancsa jóvoltából isten fényességes arca és helyettese: a hold. úgy ahogy azon a szép tavaszi estén ráeszméltem.

Később, növekedésem során más értelmet adott a a napnak és a holdnak a biblia, ám azután meg a tudomány fosztott meg az égi jelenségek romantikájától. Nem jól mondom, mert hiszen Ancsa első tanítása olyan mélységes hatással volt rám, hogy azt sem a teológusok, még kevésbé az égbolt tudós kutatói sem voltak képesek elhalványítani.

Wilhelm Wachtel (Wien): Palesztinai zsidó munkáspár

W. Wachtel (Wien): Chájim Arlosoroff

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

HELLER BERNÁT: SALAMONI ITÉLETEK

Salamon király iránt a megbecsülés a zsidóságban nem osztatlan. Szentírásunk elég keményen ítéli meg gyöngéit: szerelmei pogány nőkhöz láncolták, a pogány nők pogány istenekhez tántorították. A Királyok könyve őt okolja Izrael kettébomlásáért. A régi aggáda tud róla, hogy Salamont ki akarták rekeszteni a túlvilági boldogságból, az ólam habbóból. (Szanhedrin 104b, pal. Szanh. III. 29b.) Szent Ágoston és más egyházatyák is kizárják az örök üdvösségből. Ámde Dante díszhelyet szán neki a paradicsomban. Manoello ebben is követi mesterét. A muszlim legenda rajongó csodálattal viseltetik iránta. Bízvást mondhatjuk, hogy míg Szentírásunk egyéb nagyjai körül már lezárult a legenda munkája, Salamon még tovább él a néphagyományban. Ami bölcs, vagy néha csak szellemes ítéletet regél az emlékezés, vagy költ a képzelet, akár Nagy Sándorról, akár a talmud tudósairól, akár Mariadi-ramen hindu királyról, akár Khosrau sahról, — mindez hozzátapad Salamon dicső nevéhez. A Mult és Jövő ünnepi számában nincs rá terünk, hogy ezeket a bölcs vagy szellemes ítéleteket bőségükben bemutassuk. Megszorítjuk föladatunkat. Bemutatjuk, miként tolódtak a talmudban más bírákhoz fűzött ítéletek Salamon felé. S bemutatjuk, miként helyezi a későbbi monda Salamont még Dávid fölé is.

I. NEVEZETES ÍTÉLETEK A TALMUDBAN

1. *Az igaz fiú.* Egy atya meghal. Az örökségért tíz fiú versenyez, de köztük csak egy a megholtnak a fia. R. Banaa fölszólítja őket: menjetek, üssétek atyátok sírját, míg ki nem nyilvánítja, melyiktekre hagyta vagyonát. Kilencen nekiesnek a sírnak, az egyik visszavonul, ő nem bántalmazza atyjának nyugvóhelyét. R. Banaa neki ítéli oda az örökséget. (Baba Bathra 58a.)

Ennek a tárgynak számos a változata. A zsidó irodalomból idevág Joseph ibn Zabara Mulatságok Könyvének (XII. sz.) következő meséje: Gazdag embernek fia messzi útra indult. Távollétében meghalt az atyja s ennek rabszolgája bitorolja az örökséget. Mikor a fiú hazatér, a szolga azt vitatja, ő a fiú. A bíró meghagyja, vessék ki a sírból az atyának csontjait, amiért oly oktalan volt, hogy nem rendelkezett kellően az örökségről. A rabszolga máris neki indul a sírgyalázásnak, a fiú ellenben inkább kész lemondani az örökségről.

Ámde egy másik változat már ebben a pörben is Salamont szembe állítja Dáviddal. A perlekedő fiú és szolga Dávid elé viszi az ügyet. Mivel a fiúnak nincs tanuja, Dávid a szolgát meghagyja az örökség élvezetében. Azonban a fiú esdésére Dávid a döntést Salamonra bízza. Salamon kiásatja a holttestet, kivesz egy csontot, s eret vágat a fiún is, a szolgán is. Bedugja a csontot a szolgának a vérébe, — a csont nem színeződik tőle; bedugja a csontot a fiúnak vérébe, — a csont vörössé lesz tőle, mert vér az ő véréből. A fiú megkapja az örökséget. (Jellinek, Bet-hamidrasch IV, 145. k.) Más változatban ugyan Szádja gáón dönt ekkép, de nyilvánvaló a törekvés, hogy a bölcsnek csodált ítéletet Salamonhoz kapcsolják.

2. *A vásárolt mezőben kiásott kincs.* Igen ismert mese. Nagy Sándor elérkezik Kacia királyához. Szeretné megismerni az ország belügyeit, különösen igazságszolgáltatását. Épp két pörös fél jelentkezik: egyikük a másiktól földet vásárolt s váratlanul kincset talált benne. A vevő vitatja: én csak mezőt vásároltam, a kincs a tiéd. Az eladó tiltakozik: én mindenestül adtam oda a mezőt, a kincs a tiéd. A király kérdi az egyiktől: van-e fiad? — Van. Kérdi a másiktól: van-e lányod? — Van. Nos hát, dönt a király, házasítsátok össze gyermekeiteket s legyen a kincs kettőjüké. N. Sándor elbámul: önáluk mindkét perlekedőt kivégeznék s a kincset lefoglalnák a király részére (pal. Baba Mecia II, 8c, Genesis Rabba XXXIII, 1 Lev. R. XXVII, 1, Peszikta Kahana IX. s más párhuzamok).

Arab legenda Kacia királyának bölcs ítéletét csakúgy Salamonra ruházza, mint R. Bananét. A pör itt Dávid elé kerül. Dávid zavarában úgy dönt, hogy a perlekedő felek osztozzanak a kincsen. A 13 éves Salamon észleli, hogy az ügyfeleket nem nyugtatja meg a királyi végzés. Salamon összeházasítja gyermekeiket s a fiatal házasoknak juttatja a vitás kincset. (V. ö. Saintyves, Les cinquante Jugements de Salomon. Paris 1933, p. 88 k.)

3. *A kivájt botba rejtett pénz vagy gyöngy.* Talmudi irodalmunkban közkeletű az utalás arra a sajátságos jogesetre, melyet a benne szereplő csalóról, Bar-Talmion történetének, vagy pedig annak bírójáról Raba botjának kanja de-Raba neveznek. Egy zsidó a másikának pénzt ad kölcsön. Az adós, igazság ellenére, erősködik, ő visszaadta a kölcsönt. A pör Raba (IV. századi nagyhírű amóra) elé kerül. Az adós a pénzt kivájt botba rejti s mikor esküre kerül a sor, a botot odanyujtja a hitelezőnek, tartsa az eskütétel idejére. Most már formaszerűen igaz esküt tesz, ő visszaadta a kölcsönt. Indulatában a hitelező földhöz vágja a botot, a pénz szétgurul, a hitelező fölszedi, a póruljárt csaló kiáltja: csak szedd föl, csak szedd, — a magadét szeded. (A héber változatokat l. Gaster, Exemple of the Rabbis No. 121a.)

Ma tudjuk, hogy ez a motivum jóval régibb Rábánál. Már félévezreddel ezen babiloni amóra előtt följegyezte Konon görög grammatikus. (I. század ante.) A tárgy messzi elterjedt, Cervantes és Hans Sachs költőileg földolgozták, behatolt néphagyományokba, helyi mondákba. (Nálunk legutóbb Scheiber Sándor szentelt neki tanulmányt, az én dolgozatom *Geld im Stock* cím alatt megjelenik a Handwörterbuch des deutschen Märchens II. kötetében.)

A muszlim legenda ezt a motivumot is hozzákapcsolja, ha nem is világosan, Salamonhoz, legalább Dávidhoz. Dávidot kitünteti Isten az igazság harangjával. Erről a csodaharangról lelóg lánc, melyet a perlekedő felek közül csak az bír meghúzni, akinek igaza van. Az igaztalanul pörlekedőnek elérhetetlen. Ámde Dávid halála után a következő jogügy vetődött föl. Egyik izraelita gyöngyöt bíz másikára. A letéteményes azt vitatja, hogy ő visszaadta a letétet. A harangnak kell döntenie. A csaló a gyöngyöt botba rejti, melyre támaszkodik. A harang előtt a becsületes panaszos megesküszik, ő nem kapta vissza a gyöngyét. Természetesen eléri a láncot, megszólaltatja a harangot. Esküre bocsátva, a csaló a botot a beléje zárt gyönggyel a panaszos kezébe nyomja, azután megesküszik, ő a gyöngyöt visszaadta jogos birtokosának. Ő is eléri a láncot. Izrael zavarba jön az égi harang megbízhatósága felől, mivelhogy mindkét félnek adott igazat. Isten visszaveszi a csodaharangot. (Damiri, Állatok élete s. v. Chirnik. — Heller, Die Bedeutung des arabischen Autor-Romans für die vergleichende Litteraturkunde. Leipzig 1931, p. 16.) Csak futólag utalhatunk még a szodomai bírákra, akiknek mulatságosan megbotránkoztató ítéleteit aggádánk igen szellemesen megbélyegzi (Szanhedrin 109b). Ezeket a „szodomai ítéleteket" természetesen semmilyen hagyomány nem fűzhette Salamon dicső nevéhez.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

II. DÁVID ÉS SALAMON

Már az igaz fiúról és a vásárolt mezőben talált kincsről szóló ítéleteknek változata is szembehelyezte Salamont az atyjával. Ezekben és hasonló alakulatokban, melyekkel csak késő héber földolgozásokban találkozunk, mindannyiszor muszlim hatást észlelhetünk. A régi aggáda nem engedné Dávidot versenyre kelni Salamonnal s ebben a versenyben alulkerekednie. Ellenben az iszlámban külön legendatípussá fejlődött a Salamontól helyesbített dávidi balítélet. A típusnak megindítója a Korán következő két verse: Dávid és Szulejmán ítélt egy mezőnek ügyében, melyben idegen nyáj kárt tett. Mi tanui voltunk az ítéletüknek s adtunk megértést Szulejmánnak. (21. szúra 78, 79.) A koránmagyarázók ismerik ennek a pörnek részleteit. Amikor idegen nyáj letarolt egy mezőt, Dávid az egész nyájat odaítélte a mező gazdájának. A gyermek Salamon ellenben úgy látta, hogy a nyáj nem illeti véglegesen a kárvallottat, csak addig tartsa magánál, míg a nyáj gyapja, teje, haszna ki nem pótolja kárát. Dávid jóváhagyja a gyermek Salamon ítéletét... Ez a koráncélzás lett mintája egész sor legendának, melyben Salamon helyesbíti Dávid jogi tévedéseit. Beérjük egy-két példával.

1. Kifőtt tojásból kikelő csirke. Dávid király lakomáján az egyik vendég mohón megette mindazokat a különféle ételeket, amelyeket eléje tálaltak. Elrestelkezik. Zavarában szomszédjától kölcsön kér tojást. fogadkozva, hogy azt mindenestül visszaadja. A kölcsönadó erre úgy számítja a tartozást, hogy a tojásból csibe kél, ez újra tojik stb. s így rengeteg követeléssel áll elő. Dávid meg is ítéli neki. Ekkor a fiatal Salamon királyfi tanácsára az adós, amerre Dávid csapatai jártak, főtt babot vetett a földbe. A király csodálkozó kérdésére megmagyarázza: miért nem kelne ki a főtt bab, amikor a főtt tojásból is kikél csibe. Dávid belátja tévedését, csak egy tojást ítél oda a panaszosnak. (Fries, FFC 73 p. 296, 298, 321 B. Heller, Bolte-Poliska, IV, 351.)

Ez nem egyéb, mint egy igen elterjedt mesének Dávid —Salamonra alkalmazása. Ez az *okos leány* meséje: király nőül vesz alacsonysorbeli okos leányt, ez esetről-esetre helyreigazítja a király tévedéseit. A magyar mesében a király egy csikót, mely nem a ló, hanem az ökör után szalad, az ökör gazdájának ítéli oda. Az okos leány tanácsára a csikó jogszerű gazdája arra, amerre a királynak el kell mennie, tuskó mellett horgot vet ki. A király kérdi: hát lehet a tuskónak hala? — csakúgy, mint az ökörnek csikója.

2. *Mézbe rejtett arany.* Elutazása előtt egy ember egész aranyát 7 edénybe zárja, olykép, hogy az aranyakat fölül betakarja mézzel. Egy jóhírű ismerősére rábízza a „mézes fazekakat". Egy este a letéteményes vendégeket lát asztalánál s eszébe jut, hogy megvendégeli őket a csemegemézzel. Rábukkan az aranyra, kiszedi s megtölti az edényeket színültig mézzel. A letéteményező hazaérkezik, arany helyet mézet kap. A pör Dávid elé kerül. Az ifjú Salamon kiüríttetti a fazekakat s mindegyikük fenekén marad-dékaranyat talál. — Egy héber változat úgy beszéli, hogy a pör Saul király udvarában folyik le s hogy a gyermek Dávid helyesbítette Saul határozatlanságát. (Gaster, Exemple of the Rabbis 403. sz.) Ez voltakép sajátos változata annak a mesetípusnak (Ali Chodsa), melyben gyermek helyreigazítja a hivatásos, felnőtt bíráknak botlásait.

3. Zsuzsánna. Az apokryph könyvben két visszautasított buja szerelmesnek vádjára halálra ítélik Zsuzsannát. Az ifjú Dániel a bünös vádlókat vallatja, mely fa alatt vétkezett Zsuzsanna; ellentmondó vallomásuk alapján a rágalmazókat halálra ítéli, Zsuzsannának igazságot szerez.

Zsuzsánna meséjének tárgya még gazdagabban kifejlett a szamaritanusoknál. Amram sichemi főpapnak leánya a Garizim hegyére naziratusba, remeteségbe vonul vissza, hogy ott a tórának szentelhesse magát. Szomszédságában két öregebb szamaritanus remetéskedik. Mikor egyszer a főpap lányával elmagyaráztatják maguknak a tóra nehézségeit, elbódulnak a napként sugárzó leány szépségétől. Üldözik szerelmükkel. Visszautasítva, bosszúból a leányt feslettséggel vádolják. Főpap leányára, ha igaz ily vád, tűzhalál várna. El is ítélik máglyára. De angyalok gyermekek képében leszállnak a földre s a lesujtott főpap előtt törvényszékesdit játszanak. Fölléptetik a rágalmazókat. A gyermekbíró keresztkérdésekkel ellentmondó vallomásra bírja a vádlókat. A törvényszéki jelenet megismétlődik a nyilvánosság előtt. Elítélik és kivégzik a rágalmazókat.

Ime, gyermek igazítja helyre a felnőttek jogi eltévedését. Zsuzsanna könyvének ezt az eredeti célzatát erősen érezteti a (Theodotiontól eltérő) Septuaginta, mely kicsendül az Isten kegyelte gyermekek magasztalásában. Zsuzsanna könyvében a gyermek Dániel nevével ékeskedik, igen számos hagyományban a Salamonéval. A muszlim és a késő zsidó legenda az éleselméjű gyermekekről, az okos leányról szóló meséket Salamonra alkalmazta. Bibliai támasztékot is találtak erre a mesealakításra a zsoltárversben: Salamonról, Istenünk, ítélkezésedet bízd a királyra, igazságod gyakorlását a király fiára (72. sz. 1), úgy értelmezvén a zsoltár szavait, hogy törvénykezés hatalma Dávid király kezébe van téve, ámde az igazságot meglátnia, megértenie Salamon királyfinak adatott. Ekkép élt, ekkép él Salamon képe a muszlim, zsidó, keresztény hagyományban.

Bender Stanislav (Newyork): Ima a holdfény alatt. Kiddus levona

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Dávid tornya Jeruzsálemben

Kis purimi kozákok
Frommer Oszkár szentföldi felvételeiből

Jeruzsálemi részlet

MOHÁCSI JENŐ: AZ EMBER TRAGÉDIÁJA ÉS A ZSIDÓK

Kedves Patai József barátom!

Engedd meg, hogy melegen köszöntselek írói jubileumod és a Mult és Jövő jubileuma alkalmából.

Örömmel köszöntöm Benned a kitűnő magyar költőt, aki sok mély eredeti versén kivül megajándékozott bennünket a héber költészet drágaköveivel, a legméltóbb magyar foglalatban, aki ragyogó könyveivel közel hozta szivünkhöz a Szentföldet és felépitette lelki szemünk előtt Herzl példás életét.

De örömmel köszöntöm Benned a Mult és Jövő alapitóját és szerkesztőjét is. Hogy folyóiratodat mennyire becsülöm, az lássék abból a tényből, hogy minden számát végigolvasom, elejétől az utolsó lapig, sok-sok esztendő óta.

Jubileumi számodra száraz kis cikket küldök, tanulságos, beszédes adatokkal.

Szeretettel köszönt igaz híved és tisztelőd
Mohácsi Jenő.

El akarom mondani, hogy a zsidóságnak mi szerepe volt *Madách Imre* remekművének, Az ember tragédiájának magyarázása, fordítása és rendezése körül. Az ember tragédiája történetéről az adatokat a magam tudásán kívül két kitünő könyv szolgáltatja. Az egyik: *Voinovich Géza* monumentális műve: Madách Imre és Az ember tragédiája, második kiadás, Budapest, 1922 Franklin-Társulat. A másik: *Németh Antal*: Az ember tragédiája a színpadon. Budapest Székesfőváros kiadása, 1933.

A zsidóság jónéhány lángészt adott az emberiségnek. Hogy csak féltucatot említsek az utolsó három századból, zsidó volt: *Spinoza, Heine, Mahler, Ehrlich*, zsidó: *Bergson, Freud, Einstein*. A nagyszerű zsidó reprodukáló zenészeknek névsora szinte kifogyhatatlan. Hogy mennyi részük van a zsidóknak a modern civilizáció munkájában, arról könyveket lehetne írni.

Itt most a magyar kultúrának, illetőleg a magyar irodalomnak egy részletkérdéséről van szó. A zsidók nagy odaadással és szeretettel szolgálták *Madách* halhatatlan remekművének ügyét. Azt hiszem, az itt következő adatok megvilágítják kellően a zsidóság kiállását Madách mellett. Kiállásukból ez egy ügyben talán következtetni szabad odaadó kiállásukra más nagy ügyek érdekében.

Kezdjük a fordításokkal.

Az ember tragédiája eddigi nyolc német fordítása közül háromnak zsidó a szerzője. *Fischer Sándoré*, mely *Paulay Ede* színpadi átdolgozásának rövidített szövegét nyujtja, már 1886-ban jelent meg Budapesten (Eggenbergersche Buchhandlung), *Dóczy Lajos* fordítása először 1891-ben jelent meg Stuttgartban *Cottanál* és 1893-ig még két kiadást ért. *Mohácsi Jenő* fordítása 1933-ban jelent meg (Dr. Georg Vajna & Comp., Budapest—Leipzig. Második kiadása 1934-ben).

Az egyéb nyelvű fordítások közül megemlítendő az amerikai angol, mely 1909-ben jelent meg: The Tragedy of man. Dramatic poem. Translated from the original Hungarian by William N. Loew. New-York, Arcadia press. 1933-ban jelent meg Budapesten, Vajna György és Társánál *Meltzer* és *Vajda* új angol fordítása, *Hevesi Sándor* bevezető tanulmányával. E fordítás egyik szerzője, *Vajda Pál*, zsidó.

Avigdor Hameiri tudvalevőleg héberre fordította Az ember tragédiáját. E kitünő fordításról a Mult és Jövő már többször emlékezett meg méltóan. *Holder József* jiddisre fordította le *Madách* remekművét. Ez a nagyszerű fordítás eddig csak ujságban jelent meg, de amerikai színpadok tárgyalnak előadásáról is.

Madách Imre életrajzírói és magyarázói közül nemcsak időrendileg, hanem kvalitásban is első rangot foglalnak el *Alexander Bernát* és *Palágyi Menyhért*. *Vojnovich* könyvéből kiírom azokat a szerzőket, akik *Madách*-al és művével foglalkoznak és tudomásom szerint zsidók. Magyarországon írtak a Tragédiáról: *Palágyi Lajos, Silberstein Eötvös Adolf* (németül), *Weiss Julian* (németül), *Reichard*

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Piroska, Füchsel Ármin, Sebestyén Károly, Róna Béla, Dux Adolf (már 1862-ben, németül), *Tábori Róbert, Heller Bernát, Kármán Mór* (nagyszabású elemző tanulmányt), *Balassa József, Schwarzstein Rezső, Angyal Dávid, Waldapfel János, Lázár Béla, Czóbel Ernő, Dóczy Lajos* (németül és magyarul), *Fischer Alexander* (németül), *Katscher Romulus* (németül), *Voinovich Géza* nagy életrajzát *Mohácsi Jenő* dolgozta át német nyelvre. *Voinovich—Mohácsi:* Madách und die Tragödie des Menschen, Budapest. 1935 Vajna).

Az ember tragédiája budapesti Nemzeti Színházi előadásaiban sokszor szerepeltek zsidó művészek. Már az 1883-iki bemutató előadáson ott látjuk *Adorján Bertát,* aki Gábor arkangyal és *Fáy Szerénát,* aki Mihály arkangyal szerepét játszotta. A későbbi előadások során *Beregi Oszkár* gyakran játszotta Ádám szerepét, *Iványi Jenő* Luciferét, *Aczél Ilona* Évát alakította. A kisebb szerepekben persze gyakran működtek közre zsidó színművészek. Ugyanígy a magyar vidéki előadásokon is.

Az ember tragédiája rendezői gárdájának legelső sorában ott látjuk *Hevesi Sándort,* aki 1908-ban rendezte először Madách remekművét a Népszínház-Vígoperában, többek között *Beregi Oszkárral* és *Forgács Rózsival.* A Nemzeti Színházban Hevesi kétszer rendezte Az ember tragédiáját, 1923-ban és 1926-ban. *Bánóczi László* 1926-ban a Városi Színházban rendezte a Tragédiát. Itt *Sebestyén Géza* játszotta Lucifert. *Janovics Jenő* a kolozsvári Nemzeti Színházban hozta színre a Tragédiát. Azok közül a vidéki színigazgatók közül, akik Madách drámai költeményét színrehozták, többen voltak zsidók. Az ember tragédiája első szabadtéri előadását, a szegedi fogadalmi templom előtt, 1933-ban *Hont Ferenc* rendezte.

Itt tartom megemlítendőnek, hogy a Nemzeti Színház ötszázadik Tragédia-előadásának (1934 január) díszletei *Upor Tibortól* valók.

Az ember tragédiájának külföldi pályafutása igen sok vonatkozásban köszönhető zsidóknak. *Dóczy Lajos* fordítása volt a legelső, amely külföldön színre került: 1892-ben Hamburgban, ugyanebben az esztendőben Bécsben és 1893-ban Berlinben. A berlini Lessing-Theater akkori igazgatója *Oscar Blumenthal* volt.

Mohácsi Jenő fordítását először a bécsi rádió hozta 1930 tavaszán. E nagyszabású előadás kezdeményezője *Bolgár Imre* magyar származású bécsi ujságíró volt. Ezen az előadáson több zsidó színművész szerepelt. 1931-ben a müncheni rádió adta elő *Mohácsi Jenő* Tragédia-fordítását *Mohácsi* előadásokat tartott a Tragédiáról a müncheni és a prágai rádióban. A magyar rádióban magyar és német nyelven többször.

Ludwig Karpath udvari tanácsos, *Goldmark Károly* unokaöccse volt az, aki fölhívta *Röbbelingnek,* a bécsi Burgszínház igazgatójának figyelmét Az ember tragédiájára. A Burgszínház 1934 január óta játssza Az ember tragédiáját, óriási sikerrel, *Mohácsi Jenő* fordításában. Ez előadás szereplői között is vannak, bár kis számmal, zsidó művészek.

*

Valószínűnek tartom, hogy kifelejtettem még néhány fontos adatot. Nem akarom a zsidók különös érdeméül felróni, hogy oly hathatós részben szolgálták *Madách* magyar remekművének ügyét. Tudom, hogy a zsidók igen sok nagy ügyet szolgáltak szeretettel, lelkesedéssel, tehetséggel és kitartással. Ezt a példát csak azért hozom fel, mert Az ember tragédiája kérdésével hathatósan foglalkoztam. „Dienen, dienen!" — hangzik el a szózat Wagner Parsifaljában. Nagy ügyet szolgálni nemes emberi tulajdonság. Zsidónak lenni pedig többek között ezt is jelenti: elismerni a nagyságot és szívesen szolgálni a tehetséget és a lángészt.

PAP KÁROLY:
A ZSIDÓ MŰVÉSZ „TÁJKÉPE"

Patai Józsefnek, mióta megismertem, őszinte híve vagyok. Mégis csak ritkán írtam ezeken a hasábokon; nagyonéha egy-egy novellát. Pedig gyakran szerettem volna a zsidóság történeti, társadalmi, vallási kérdéseivel foglalkozni. Mégse tettem. Főként két okból.

Egészséges népek közt is kevés ember alkalmas az igazság megértésére. S még kevesebb annak alázatos elviselésére és alkalmazására. A zsidóság közt, súlyosan beteg sorsa miatt, ez a kevés ember még kevesebb.

Az egyes embert el lehet altatni az operáció előtt. Egy népet — sohasem. Minél betegebb, annál világosabb öntudatra van szüksége operáció közben.

A zsidóság sorsáról töprengve, a gondolkodás vasfegyelmének élő író nem alkalmazhat olyan enyhítéseket, aminőkre szükség van egy olyan lapnál, amely a magyar zsidóság valamennyi rétege számára készül, mint a „Mult és Jövő". Ez az egyik ok, amiért nem foglalkozhattam itt olyan elvonatkozottan a zsidóság belső kérdéseivel.

A másik ok a szépíró természetében rejlik. Számára a legnagyobb s legkisebb tünemény egyaránt a maga érzékletességében jelenik meg. végtelen ürjétől környezve s megvilágítva és színezve számtalanul más és másféle napjaitól. holdjaitól s csillagjaitól, amelyek mind önmaguk és egymás körül egyszerre és állandóan végtelenül sokféle mozgást végeznek egy bonyolult és ösmeretlen. csak ösztöneinktől sejthető törvény szerint.

A művész számára tehát mindig minden állandó, sebes, bonyolult változásban van s ami éppen van: a jelen, a sokféle módon mozgó, csillogó, gömbölyödő Mult és ugyanoly Jövő röpke csókja csupán s műve annál jelentékenyebb, mi-

Hanna Orloff (Párizs) : Mariano Andreu

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

nél mélyebb benne a Mult kényszerűsége és tágabb a Jövő lehetősége. A művész temploma azon a csúcson áll, ahonnét hátratekintve: a legrégibb romok, leghatalmasabb emlékek egybeolvadni látszanak a Tájjal, míg előretekintve a szűz Tájból kisejlenek a Jövendő legvakmerőbb emberi épületei.

Innét nézve a társadalmi, gazdasági, politikai, vallási kérdések, azon utakhoz hasonlítanak, amelyek valamikor egyes emberek lába nyomaiból összerótt ösvények voltak, aztán kiszélesedtek a tömegek nyomaitól, gyakran helyet és irányt cseréltek egymással, majd idővel megint magánosnak való ösvényekké lepte, szőtte be őket a táj, míg megint kiszélesedtek s újra elkezdődött rajtuk a tömegek özönlése, amelyek folyvást vonulnak, mint az oly hadseregek, amelyek egy távoli, döntő csatára igyekeznek vagy valami édeni pihenőre, csakhogy sem ezt, sem azt soha el nem érhetik, elhullanak az úton: egyik nemzedék eltemeti a másikat az út mentén; az út mentét a Táj bokrai, fái fedezik be s valamennyiüket a Táj fenséges és fenyegető látványossága.

A művész lenyügözött és megrendült szemlélődéssel áldoz a Táj Templomában ennek a látványnak; a politika, a vallás, tudomány, gazdaság művelői idézik elő az utakon özönlő örökös Vonulásban a torlódást, ritkulást, temetést, rémületet; felidézői mindennek, anélkül, hogy urai vagy urai, anélkül, hogy ösmerői lehetnének.

A Táj Templomából tekintve, ez utak épúgy, mint az özönlő tömegek, a fénytől, színtől, árnyéktól és mozgástól ittasult szem és szív áhitatává és ezzel zsákmányáva lesznek s a végtelen Vonulás torlódásai a Templom tornácáról figyelve, alig különböznek a fák bizonyos csoportulásaitól: ami örökké folyik, a mozdulatlanság kísértetét idézi és a bánat, kétségbeesés jajjai, amelyekkel az egyik nemzedék eltemeti a másikat, összeolvad a diadalordítással és önváddal, midőn egyik nép a másik elé hág a torlódásban s a nyögéssel, mikor egyik társadalom, osztály s ember rákényszeríti terheit a másikra s valamennyi beolvad a Táj hangjaiba, az idő s évszakok örök változásait kísérő viharok, esők, hófúvások, tengerek zenéjével.

E Templomot a művész el nem hagyhatja: maga a Templom is csupán a Táj egyik alakzata, s a művész, aki innét széttekint, ennek az alakzatnak egyik szigorú részecskéje, levele: magát ki nem tépheti s hiába igyekeznék a Végtelen Vonulásból azt, amit véréhez, születéséhez legközelebb érez: saját szülőjét, testvérét, népét úgy felfogni, mint valami önmagáért valót, önmagában szerethetőt, önmaga vágyai, szükségei szerint mérhetőt; ezt soha nem teheti; a legkedvesebbet is csak a Tájjal együtt tekintheti, mint annak egy foltját, mint a végtelen s örök Vonulásnak egy mozdulatát, mint az ezerlábú egyik lábának izecskéjét, mint a Táj egyik hangjának valamely modulációját. Még azzal sem siethet segítségükre, hogy jobb és szívesebb tekintettel szeresse őket az örök Vonulásból és Tájból, hogy szellemében magához ölelje őket, utána ugyanoly visszaütő erővel kell őket újra belehelyeznie a Tájba és Vonulásba. S ilyenformán csak a maga külön kínjait növelte, de nem csökkentette az övéi gyötrelmét.

Ezzel sebtében és halványan talán felvázoltam a művész bonyolult és veszedelmes viszonyát a közösségekhez, melyekhez tartozik. Ez a viszony, ez az állapot azonban még keservesebb, ha a művész — zsidó.

Alig képzelhető el ennél súlyosabb sors.

De most ne nyuljunk a mélyére, csak maradjunk annál, ami a művésznek a legfontosabb: a föld, az éghajlat maradandósága, a nép örök és szabad belső mozgásaival szemben, a nyelv nyilt, szabad folytonossága és finomodása a nép szüntelen sorsváltozásaival szemben: mindezek az ellentétek, amelyekből a művész legszükségesebb erőit meríti, a zsidóságban fájdalmasan elsatnyultak.

Ha a zsidó író az ó-héberhez nyúl, egy olyan nyelven kell írnia, amelynek szelleme egész különleges, művészethiányos volt kezdettől fogva. Amig a nép együtt volt s úgyahogy beszélte: javarészt nem hódolt a művészeteknek. Mióta pedig egyes tagjaiban a művészetnek hódol: széthullt, nyelvét elhagyta vagy összekeverte a nyugati nyelvekkel, úgy, hogy az a jiddis, a fejlettebb művészi nyelvvel és füllel bíró nyugati és keleti ember számára ma még kissé kezdetleges, s a zsidó művészt, aki már régebben dolgozik egy fejlettebb, művészetre alkalmasabb nyelvvel, a jiddis művészi használata túlnehéz lemondás elé állítja.

Az ó-héber nyelv úgynevezett reneszánsza, amelynek ma vagyunk tanui, egy szigorú, európai mértékkel mérhető művészet számára ma még szintén csak igen nehezen vehető számba. Az új-héber művészet a zsidó népiségnek ugyanazt a súlyos átkát nyögi, mint maga a cionizmus: létét nagyjából üldözéseknek „köszönheti", hirtelen, külső erőszaknak mindazt, amit egy belső, lassú s állandó érlelődésnek kell majd kijavitania.

Jónehány várost bankokkal, gyárakkal, iskolával, kereskedelemmel, s körüle telepeket egyelőre létrehozhat a külső erőszak s a gazdasági szempontok és erők túlsulya, ám egy egészségesen továbbfejlődő, *tagjaiban arányosan növekvő országot* csak nagyidő érlelhet, épúgy, mint igazi művészetet, amely az országos napi életnek legbensőségesebb gyümölcse, benne összefut minden ize, nedve, színe. A fának gyümölcse, amelyet erőszak ültet és gazdasági szemmérték, a kényszer veritékétől lesz savanyú!

Hogy mindez megváltozzék: csupán a zsidóságon és az időn múlik. Ehhez azonban elsősorban az kell, hogy valamennyi rétege megtanulja elviselni az őszinte szót és azt tekintse igaz fiának, aki legmélyebb sebjeihez és bűneihez őszinte kézzel nyúl: ez illik egy tizenhat milliós néphez, amelyben alig van írástudatlan!

Patai József mindig az őszinte szó szolgálatában állott, s bár ösmeri fajtája hibáit is, sohsem szünt meg őt szeretni, s hibáit gyomlálni. Adja Isten, hogy még sokáig végezhesse ezt a munkáját...

*

Papp Károly kitűnő írótársam magasabb művészeti szempontból nézve ugyan a dolgokat, nem vette figyelembe azt a tényt, hogy ma már nem lehet akár a héber, akár a jiddis nyelvről azt állítani, mintha a magasabb művészetnek megfelelő kifejezési eszközökkel nem rendelkezne. A modern héber nyelv fejlődése még a mai korban is meglepő tempóban haladt előre és a régi szókincs kibővítése mellett a legelvontabb fogalmaknak és kifejezéseknek is, úgy a filozófiában, mint a reálisabb tudományokban (orvosi, jogi, természeti, közgazdasági stb.) megtalálta a megfelelő terminus technikusokat, nem is beszélve a belletrisztika és a poézis nyelvének óriási szín- és árnyalatgazdagságáról és minden igaz művészetnek megfelelő kincseiről.

A jiddis nyelv fejlődése ugyancsak az utolsó harminc évben oly hatalmas méreteket öltött, hogy irodalmi termése egyenesen befutott a nagy világirodalomba. — Eltekintve e nyelv hatszázéves multjától, lehetne hivatkozni Rosenfeldre, Asch-ra, Hirschbein-ra, Reisen-re, Perec-re, Schalom Alechem-re, stb.-re, kik mint alkotóművészek, bármilyen más nyelven is megállják a helyüket. De rá kell mutatni arra is, hogy a jiddis nyelvnek tízmillió olvasója van; raffinált ízlésű olvasóközönség, amelynek nem lehet a tartalmat bármilyen csomagolásban átnyujtani. — Hatalmas iskolahálózata van (Lengyelország, Amerika, Oroszország, Románia, stb.), Vilnában pedig *Tudományos Akadémiája* van, felszerelve az irodalom és művészet minden ágával foglalkozó mindenféle szekciókkal. — Nagy, nemzsidó tudósok is lelkes elragadtatással és elismeréssel beszélnek ezen akadémia bő és alapos munkájáról. Külön fejezetet képeznek még a héber és jiddis színpadok, Habimah, Wilnauer Truppe stb., melyek meghódították az egész világot, de minderről majd más alkalommal bővebben. *Holder József.*

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Al-Chalidi sejk, a jeruzsálemi arab könyvtár igazgatója Pataival

Patai József, Martin Buber és Csernichovszky

Dr. Bergmann, a jeruzsálemi héber Egyetem Könyvtárának igazgatója Pataival

PETERDI ANDOR: PATAI JÓZSEF

ÉLETHŰ FOTOGRÁFIA A SZERKESZTŐRŐL

Ez az írás azok számára vetődik papírra, akik nem ismerik a mi szerkesztőnket, hanem csak az írásain keresztül konstruálták meg róla való emberi formáját. Sokan, nagyon sokan ismerik őt, mégis azt mondom, hogy igazában csak nagyon kevesen. Mert az író, a művész két komplekszumból tevődik össze: szellemi és fizikai adottságból. Akik csak olvassák az írót, leggyakrabban nagyon retusált képet formálnak maguknak róla, amely meglehetősen eltávolodik a valóságtól. Én tehát igazi fotografiát igyekszem itt adni Patai Józsefről, az emberről és a szerkesztőről. Az írót, a tudóst hadd boncolja az irodalomtörténet faktora.

Azt a rajzot igyekszem itt adni róla, ahogyan őt a legmeghittebb közelségben e negyedszázad alatt megismertük. Láttuk őt jókedvűnek, haragosnak, a lelkiélet minden változatában. Érte őt is sok minden jó és rossz. Kijutott neki is a küzdelemből, bánatból, mert hiszen az élet senkit nem kímél és ő sem az a szerencsés valaki, akit a gondviselés örökké csak dédelget. Mégis azt kell lerögzítenem róla, hogy a mosolyát, jókedvét megosztotta velünk, de a fájdalmát egyedül maga viselte és soha nem éreztette velünk. Rossz óráiban mélyen magába vonult és hallgatott. Becsukta a lélek kapuját. Mi ezt mindig megéreztük és valamenyiünkre ráült a csendesség.

Az olvasóközönség úgy képzeli, hogy dr. Patai József szerkesztő úr, a nap és az éj bizonyos szakában ott ül az íróasztala előtt és ír vagy szerkeszt. Kéziratokat olvas, könyveket lapozgat s néha kimozdul szellemi birodalmából s egy-egy meghívásra elutazik valahova felolvasni. Nagyjában így képzelik el az író, a szerkesztő úr életét.

Már pedig egészen másképp fest ez a valóságban.

Elsősorban is, ő itt a mi szűkebb hazánkban Herzl szellemi utódja s nemes nagy földije, mintha csak őrá, aki nagy életrajzát is megírta később, testálta volna magyarországi munkakörét. Ő testesíti ma itt meg Herzl Tivadar ideáljait s mondhatom, ugyanazzal a szent lánggal, ugyanazzal az emberfeletti energiával szolgálja itt Erecet, mint elődje, szegény Izráel újkori profétája. Patai József féllábbal mindig a Szentföldön áll. S itt eszembe jut Ford, az ő nagy lépéseivel. A lapok éppen most hozták azt a különös képet, amikor Ford Gulliver-lépéssel benyit az amerikai egyetem kapuján, hogy átvegye ott díszdoktori oklevelét. Patai József lépése ennél is nagyobb, mert, ha ő egyet lép, akkor az egyik lába itt van a Vilmos császár-úton, a másik meg Jeruzsálem egyeteme előtt, ahol előadást tart majd a héber költészet fejlődéséről. De egyébként is mindig siet. Az ember sohasem tudja, hogy jött-e vagy menni készül hatalmas irattáskájával a hóna alatt.

Nem túlzok, ha azt mondom, hogy egy pillanatnyi nyugalom nélkül viharzik el fölötte az esztendő. Ha reggel 9 órakor belép a szerkesztőség ajtaján, már egymás hegyén hátán várják őt az emberek. Hogy kik? A jó ég tudja. Az arcok és figurák örökké változnak. A világ minden tájáról verődnek itt össze a várakozók. Vannak köztük magyarok, németek, románok, héberek, angolok, szlávok, van köztük kínai, japán, egyszóval zsidók a világ minden tájáról, akik már úgy indulnak el hazulról, hogy itt Pesten fölkeresik dr. Patait s az majd lendít rajtuk, hogy végre valahol gyökeret verjenek, vagy célhoz érjenek. Aki Palesztinába akar jutni, aki emigrál a hitleri Németországból, aki hontalan es bolygó zsidó, csak érinti Budapest városát, ő hozzá fordul és neki tárja ki lelkét. Az egész világon valahogy úgy áradt szét az ő híre-neve, hogy ő az a fix pont, ahol a hajótöröttek új erőre kapva, lélegzethez juthatnak. Ez a népszerűsége titokzatos, nem tudja senki, hogy miből táplálkozik s hogyan hullámzik és gyűrűzik szerte a nagy és legtávolabb országokba. A varsói gettóban csak úgy tudnak róla, mint London vagy Newyork zsidó negyedeiben. Szörnyű teher az efajta népszerűség. Talán helyesebb, ha úgy mondom, hogy a jósággal népszerűvé válni se nem hálás, se nem kellemes állapot, mert olyan kötelességeket ró az emberre, amiknek soha nem tud megfelelni. És ő ennek is eleget tesz.

Mindenki baját meghallgatja s mindenki érdekében tevékenykedik. Számtalanszor tanuja voltam annak, hogy idegen, sorsüldözött emberek gondjait magára vállalta s elindult vagy levelezett, de ha kellett, harcolt, hogy segítséget nyujtson ott, ahol erre valóban szükség volt.

Sok derűs epizód is játszódik le az ő szerkesztőségi asztala körül, mert a legtöbben, akik hozzá áramlanak, azzal a hittel jönnek, hogy befolyása és tekintélye mindenhová elér.

Egy öreg zsidó állít be hozzá teljesen útrakészen, batyuval, kofferrel. Patai dr. kérdezi, hogy mit kíván?

— Palesztinába akarok utazni.

— Nos? — szólt erre a szerkesztő. Rendben vannak az iratai? Megvan az útiköltsége? Beutazási engedélye?

E kérdésekre az öreg nem felel. Látni arcán a meglepődést. Végül mégis kiböki, hogy bizony neki semmije

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

nincs, csak egy ajánlólevele a rebbetől, hogy milyen jóravaló, szentéletű ember. Most előkotorássza a levelet s átadja.

— Hát hogy akar kijutni Palesztinába, ha se pénze, se írásai, se beutazási engedélye nincs?

Az öreg megszólal.

— Azért jöttem a Mesterhez... — szólt és már könynyek égtek a szemében. — Csak annyi pénzem volt, hogy Pestre jöhessek.

— Baj, nagy baj... — bólintott Patai — és tanácstalanul mustrálgatta a boldogtalant, aki azt hitte, hogy azonnal kap hajójegyet, beutazási engedélyt, pénzt, mindent, ha itt megjelenik Patai színe előtt a vándorbatyúval.

Patai most felvilágosította eme képtelenségről, mire az öreg tragikus jelenetet rögtönzött és sírva fogadkozott, hogy inkább meghal, de ő vissza nem fordul.

Patait megrendítette az öregnek ez a kitörése. Látta, hogy egy világ omlott össze előtte. Ez a szegény zsidó képes magát megemészteni, ha nem juthat ki a Szentföldre. És dr. Patai végül is magára vállalta ennek az öregnek a gondját, baját s néhány hét mulva kint volt Palesztinában.

És hányszor cselekedte meg az ilyesmit. Kért, gyüjtött, kapacitált, levelezett, de ha csak tehette, segített az elesetteken.

Egy más alkalommal beállit hozzá egy fiatalember:

— Palesztinába akarok menni.

— Turistaként vagy chalucnak?

— Turistaként, de ott akarok maradni.

— Tudja, hogy az angol konzulnál ezer pengőt kell deponálni, hogy vizumot kapjon?

A fiatalember erre gondolkodás nélkül ezt feleli:

— Ha nekem ezer pengőm volna, nem mennék Palesztinába.

Patai derűs arca erre elkomorul:

— Akit nem a meggyőződés és a Szentföld szeretete vonz ki, az maradjon otthon. Palesztina nem Amerika!

Patai Józsefnek így válik személyes ügyévé minden, ami összefügg Palesztinával.

És jönnek hozzá ajánló levelekért. Kikhez?

A világ valamennyi hatalmasságaihoz: Rothschildhoz, Mussolinihoz, a francia köztársaság elnökéhez, a párisi grand rabbihoz, az angol miniszterekhez és a jó ég tudja, ki mindenkihez, mert a naiv és járatlan hívek azt hiszik, hogy Patai József neve és befolyása mindenhova ér. Talán, mert ő írta a „Kabbala, lelkek és titkok" könyvét, mellyel honosságot szerzett a magyar irodalomban a cadik- és chászid-világ poézisének.

Senkit el nem küld magától a reménytelenség érzésével és mindenkiért tesz, amit megtehet. Többet dolgozik másokért, mint saját magáért. Csak ellopott szabad perceiben szerkeszt és olvas. Éjjel pedig alvás helyett dolgozik, írja a műveit. Huszonöt esztendeje dolgozom mellette és szemmel kísértem élete munkaritmusát és úgy láttam, hogy csak akkor pihen, ha egy-egy könnyű hülés köti az ágyhoz.

Most azután elérkezett lapjával, a *Mult és Jövő*-vel a huszonötéves jubileumi dátumhoz. Nem az ő gondolata volt ezt a dátumot jubileummá hangsúlyozni. Inkább a munkatársai unszolására történt ugyancsak az is, hogy a művei most egy teljes sorozatban megjelennek. Ez is inkább az én gondolatom volt, mint az övé. Úgy éreztem, hogy a zsidóságnak ez a nagyszerű költője és publicistája reprezentál olyan kultúrértéket, hogy egyetlen művelt ember könyvtára sem nélkülözheti.

Ne tekintsék soraimat méltató-írásnak, mert nem az. Ez inkább csak csevegés a jubiláns szerkesztőről.

Most pedig bocsánatot kérek Patai Józseftől, hogy a jubileumi bizottság védelme alatt, a megkerülésével vele foglalkoztam a Mult és Jövőben, amit ömaga szigorúan megtiltott volna.

CSERNICHOVSZKY: SIRNAK A SAKÁLOK

Figyelj csak, hallga! Sötétben a kertben,
Sír, jajgat a sakál, keseredetten.

Sír árva sírással... Köröskörül
Homály borong némán nesztelenül.

A sírásban keserv, kétség fogan:
Oh, sírni hiába, sírni hasztalan!

Sírás, mitől nem könnyebbül a szív,
Jajszó, mit nem hall, akit hangja hív.

Sír a sakál s felkacag hirtelen,
Kacag sírásán, dőre keserveken.

Nevet és kacag... s kacaja jéghideg,
Megdermed tőle minden ér, ideg.

Kacag, nevet... és újra sír, jajong,
Szaggatott gyászdal bús siráma kong.

Miként, ha hangját el-elfojtaná,
Jaját elnyelve süllyeszti alá.

De a szörnyű jajszó, egyre ki-kitör,
Fül nem hallja, szív nem fogja föl.

Sír s elnémul, jajgat s visszacsap,
Valahol másik most elébe kap.

Felel rá harmadik, sír negyedik,
Még egy, még egy... S egy közeledik!

Ezek itt sírnak, azok ott felelnek,
Mind jajgatnak, mind panaszra kelnek.

Mi ez? Gyászdal? Gyülöletzuhogás?
Dühöngő éjcsapat? Sors-siratás?

S nincs a világon csak sakál, és sakál.
Nincs, csak jaj... És minden kert gyászban áll.

Mind, mind sír komoran, sötétet öltve...
Sír a patak, mely leömlik a völgybe.

Mind, oh, mind! A messze határ bércekig.
Őshegyet, sziklát gyászfelhők fedik.

Felszáll és elömlik a jajos ének
A sivatagokig, északnak, délnek.

Sírnak a kertek, sír minden patak-ág,
Nyögő sirámba kezd az egész világ.

Félelmetes, hosszú vad jajba kezd,
Az ég bezárult és a föld süket.

Sír a természet, a világrengeteg,
Örök sirámával: ki váltja meg?

Mélység mélység felé jajgat, kiált,
Ős gyásszal siratva partot, határt.

Korok folyamába fult nemzedékek
Felkelnek, sírnak és szíveket tépnek.

S jövő nemzedékek, lét küszöbén.
Miket még nem becézett földi fény,

Sírnak a boldogságért, mely rejtve maradt,
S nem szürcsöltek egyetlen sugarat.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

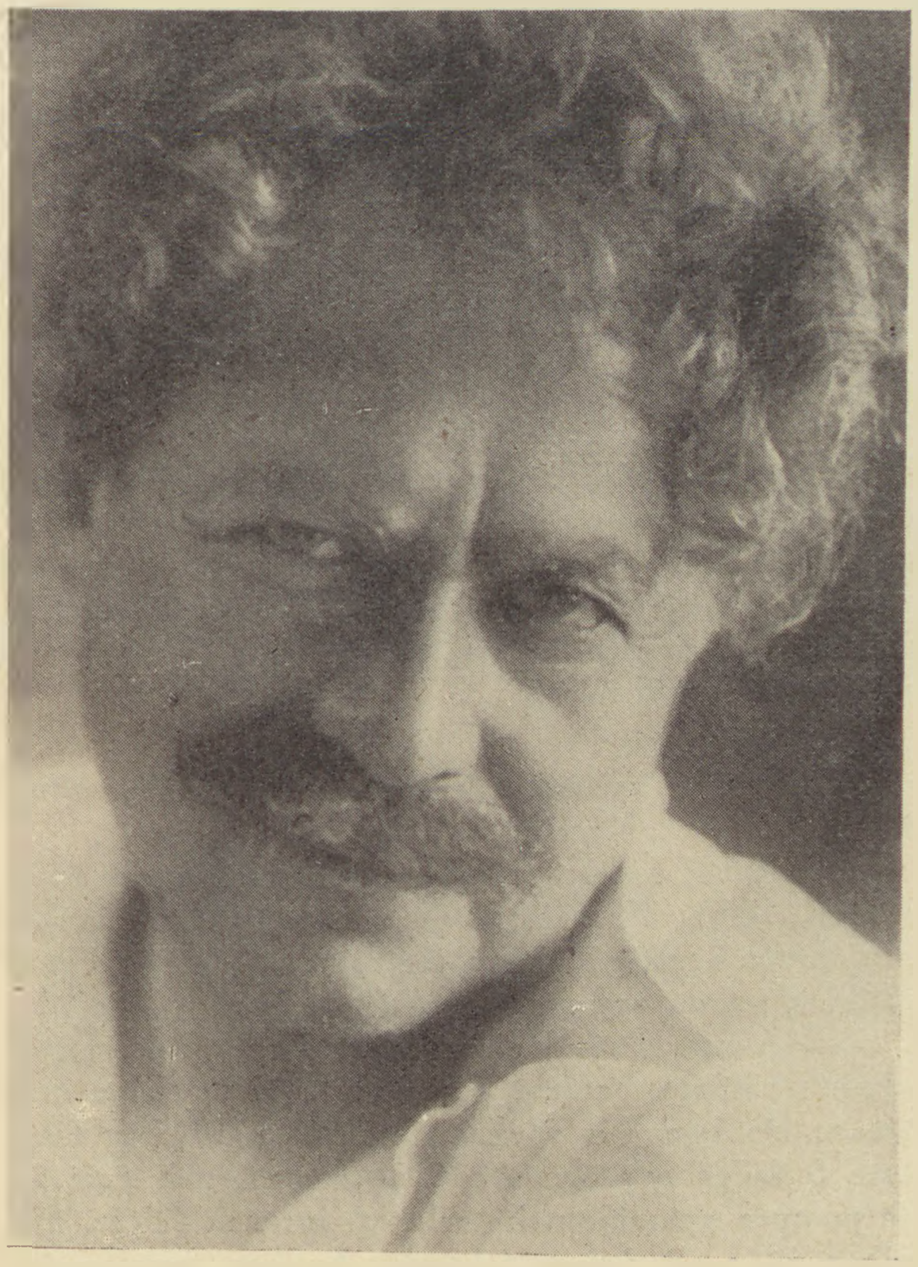
Boldogságért, melyért lélek az ár,
És vége múlás, pusztulás, halál.

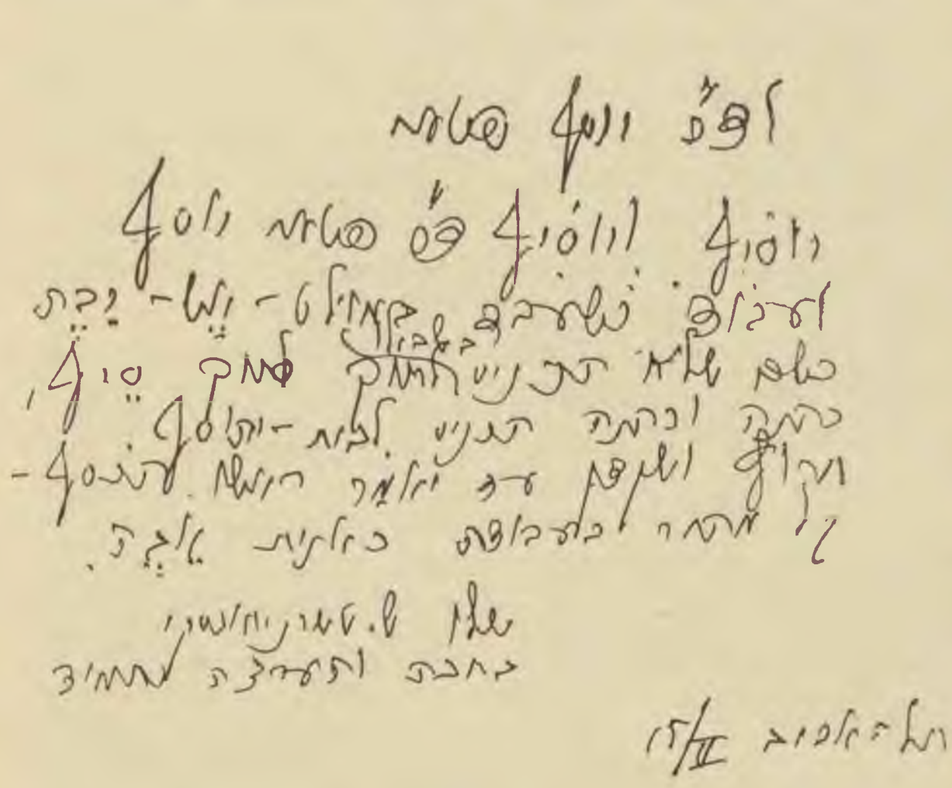
Sírnak az oktalan szenvedésekért:
Nem kérte teremtmény. S Isten? Miért?

Bolond szenvedés s nincs rá jutalom,
Csak tegnapi kín, holnapi fájdalom.

Nagy gyász keserves kiáltása kél:
Minek a Mindenség? És mi a cél?

Patai József fordítása.

S. Csernichovszky, a héber költő és verses jubileumi dedikációja Patainak és a Mult és Jövőnek.

DR HAJDU MIKLÓS: SIMON RABBI TEMPLOMÁBÓL

Harminckét esztendeje lesz, hogy a régi Budapesti Napló szerkesztőségében két ifjú titán ünnepet szentelt magának és Sövuoszra leutazott Lugosra — Hevesi Simonékhoz. Két fiatal ujságíró. Ifjonti lelkességben lobogó belletrista, a felekezeti fronton mindentmegmozgató ellenzékiességben hadakozó vezércikkíró, publicista az egyik (ez én voltam), bátor. új szinekben tobzódó költő a másik: Bródy Miksa. Két napra mentünk Lugosra és ott maradtunk öt napig. Feledhetetlen volt ez a mi ünnepünk. Drága, jó Bródy Miksa (orvos, költő, librettista) immáron tíz éve, hogy itthagyott bennünket, — be sokszor melegedtünk együtt lugosi emlékeinken.

És most gabbója vagyok Simon Rabbinak. Az ő szent szolgálatának fényében teljesítem előljárói tisztemet. Megadatott számomra, hogy hosszú-hosszú évtizedek óta szerény munkatársa lehetek; résztvehettem vele az OMIKE alapításában, társelnökként ültetett maga mellé a mi Dohány-utcai templomunk Istentiszteleti Bizottságában, megtisztelt a Diákotthon ifjúsági templomának elnökségével, de hadd mondjam meg előtte, és dús aratása előtt hódoló szerénységgel, hogy írói pályám legékesebb kitüntetése, hogy társszerzőként írhattam vele egy kis munkát. (A valóság írásai; Dr. Hevesi Simon Vallásképző elemek az emberben és a zsidóságban; Dr. Hajdu Miklós Tegnap és Ma; 1922.)

Templomnak és úgynevezett szertartásügynek előljárója kérne tehát szót ez ünnepi hasábokon, de szót kér a leghivebb munkatárs is, és szót kér a lugosi rabbi sövuoszi vendége is. Az elmult negyven esztendő emlékeinek egész zengő orkesztere muzsikál a szívemben . . .

* *

Negyven éve végzi Hevesi Simon elhivatottságának és célkitüzéseinek hitében az igehirdetés, a tanítás szolgálatát.*) Ezeken a hasábokon nem kell az ünnepi alkalom külön illuminációjában írni arról, hogy mit dolgozott és hogyan dolgozott Hevesi Simon a zsidó ugar és zsidó parcellák széles, nagy területén. A Mult és Jövő volt egyik első pódiuma a bátor és bizakodó fiatal papnak, aki új célok tisztaságában, eszmények hitében, koncepciónak és elhivatottságnak lendületében hirdette, hogy kultúrában kell tömöríteni az erőket! Itt, e jubiláló ujság betűsoraiban, építette ki nagyszerű küzdelmek erős hadállását, innét indította útra az OMIKE gondolatát, ezekkel a betűkkel égette be az OMIKE öt betűjét, ennek az öt betűnek eszmei tartalmát zsidó szívek és zsidó kezek tudatosságába. A Mult és Jövő jubileumába ünnepi

*) Az Alma Mater, vele együtt a Rabbikar, a zsidó közélet és tudományos világ méltó ünnepet szentel dr. Hevesi Simon, a Pesti Izraelita Hitközség vezetőfőrabbijának tiszteletére, abból az alkalomból, hogy most van avatásának negyvenéves fordulója. A jubileum díszes foglalatát adja Hevesi Simon igehirdető és tudományos munkásságának és a nevezetes ünnepen a hitközségek, közületek, testületek mellett, itthon és a külföldön résztvesznek a zsidó tudomány és irodalom prominensei.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

dicsőségben világít Hevesi Simon negyvenesztendős munkájának ünnepi fáklyája.

Negyven esztendeje annak, hogy Hevesi Simon avatóáldással a Rabbiszeminárium kis templomából elindult a Tanító és Pásztor útjára. Bibliai avatóáldással a bibliai útra. És ez az a negyven év, amely a zsidó közéletben szinte máról holnapra új irányokat, új helyzeteket teremtett: lehengerelt rendszereket és sémákat, új erőket és új embereket hívott a nyilvánosság elé, — vittük és visszük saját életünkben kicsi kis betűit a történelem egy-egy fejezetének.

Csak egy példa. Milyen más zsidó közélet és milyen más zsidó közület állott előttünk, nemcsak szerepvivőiben, de a személyektől sose közömbösíthető programokban, teszem tíz év előtt, amikor a mi templomunkban a Mester igehirdetésének harminc esztendejét ünnepeltük, huszonhárom Chanukájának újholdas Sabboszán. A háborút és forradalmakat követő zaklatott időknek összhangos ünnepe volt ez. Az összhang nem volt állandó nyugtatónk és békéltetőnk ekkor. Nem akarnék nagy szavakkal játszadozni, de mégis látnom kell, kissé kortörténeti repriz, ha visszalapozok emlékeimben és jól esik hallanom-hallgatnom ennek a Sabbosznak dallamát. (Post festa; vezetőcikkem a Mult és Jövőben, 1924 január.)

Háromtórás szombatnak reggelén (írtam akkor ünnep után) megszorítottam a Mester kezét. Köszöntenem kellett volna, de adósa maradtam a szavakkal. Az élet ritkaszép percei ezek, mintha éreznénk, hogy szívünkbe gázoló gyarló megalkuvás, amely kicsiszolt szavakba és mondatokba hervasztja lelkünk sugallatát. Adósa maradtam a Mesternek az üdvözlés, a hódolat és a szeretet szavaival. Beszélgettünk a templom udvarában — a szombati Muszaf előtt. És gyönyörűséggel elevenítettük fel az álomként elröppenő ifjúság örökszép emlékeinek drága gyönyörűségét. Egy sövuoszi ünnepet, amikor Bródy Miksával meglátogattam a lugosiak fiatal papját. Mámoros boldogsággal jöttem vissza a lugosi vendégségből, — és hirdettem lelkesen, hogy a kis Kehilában csillag ragyog: csillag, amelynek tüze és fényessége, meglátjátok, elkápráztatja majd a szemeket.

De most (írtam tíz évvel ezelőtt) télidő van, — a Mester, tudom, szereti a művészeteket és a diszkantokban is meghallja az univerzum zenéjéből kicsendülő tiszta hangokat. Oh, miért nem látjuk a napi aktualitásokat az ő szelídségével és az ő megértő türelmével? Anatole France mondatja egy bölcsével: „Míg nem tudtam olvasni, az ujságnak különös vonzóereje volt számomra.“ Hevesi Simon, mint az emberi gyengeségek mélységekbe látó tünetmegállapítója, ex offo, sőt ex corde megértéssel és szelídséggel nézi az élet bábjátékait. Keserűség hiján, sikerek és eredmények tudatának kiélezése nélkül beszél a multról. Szólhatna gáncsoskodókról és kishitűekről is, de róluk nem beszél.

Bölcs Löw Lipót írta egyik tanulmányában, hogy Jezsajás sehol se tesz említést hitcikkelyekről. Aki azonban ebből arra akarna következtetni, hogy Jezsajás nem ismerte a vallásos elmélyedés gondolatát, ahhoz a kontárhoz hasonlítana, aki azt merné állítani, hogy a próféták nem tudtak jól héberül, hiszen beszédeikben egyetlenegy héber grammatikai szabály sincs. Mit példáz Jezsajás példája? Ugyebár azt is, hogy aki a szívekbe tud látni, ne méricskélje a szavakat. Úgy szeretem én, ha a Rabbi mond véleményt az amhorecekről, gyermekeik kikeresztelőiről, nem pedig a keresztvíz alá mentett gyermekek szülei a Moro deaszroról, a gyülekezet uráról.

Ünnepünknek háromtórás szombatján, akkor, tíz évvel ezelőtt, Simon Rabbi és fiai a Tóra elé járultak. Ifjabb lelkésztársát Fischer Gyula főrabbi áldotta meg. Őszinte, meleg, bibliai áldással. Megkapó tanítást adott és elénk ragyogtatta a kötelességteljesítés ragyogó példáját. A frigyszekrény előtt szívbeli bensőséggel fohászkodott Groszmann Zsigmond, vele és utána az egész gyülekezet.

Nyájának pásztora, Simon Rabbi, a tudós, a filozófus, a költő szólott aztán hozzánk. Aki, amikor ajándékozó tékozlással tárja elénk a Tóra kincseit, már az Apánk beszél hozzánk. Az Édesapánk. És otthon vagyunk, a mi feledhetetlen sabboszunk varázsos melegében. Körülöttünk és velünk az égi angyalok, szent Sabboszunk békeangyalai és hallgatjuk: mit ad nekünk, mely kincseket kínál felénk a Szidra, a Haftóra, hallgatjuk, mire tanít bennünket az Írás, mely tej és olaj a gyermeknek, kenyér az ifjúnak és színméz valamennyiünknek, robotos, szomorú élet gyötrődő sebesültjeinek . . .

* *

Ünnepünk nekünk minden tanítás, amiben Simon Rabbi részeltet bennünket.

. . . Rabbi Izsákot meglátogatta a nehardeai iskola vezére, Rabbi Nachman. A vendéglátó búcsúzáskor arra kérte vendégét, hogy áldja meg őt. És Nachman rabbi mondott egy mesét.

— A nap tüzétől elernyedve, éhségtől és szomjúságtól gyötörve, egyszer egy vándor összeesett a pusztában. De íme, egy forrás kiességében réveteg tekintete felfedez egy árnyatadó fát, amelynek ágai ízes és pompás gyümölcsnek terhével intenek feléje. Megpihen itt a vándor és feléled. Amikor azután friss erejének boldogságában tovább akar vándorolni, felkiált: „Én gyümölcsfám, mit kívánjak neked áldásomban? Üdítő a gyümölcsöd, árnyékod illatos és lábaidnál édes csobogással csörgedez a forrás vize. Csak ezt kívánhatom hát néked: Minden-minden, ami életerődből életreszökken, hozzád, hozzád hasonlítson . . .“

Ez a pusztában vándorló testvérem megtalálta az áldást, amivel Simon Rabbinak adósa maradtam. Akkor régen, immáron több mint harminc évvel ezelőtt a lugosi Sövuoszon.

És adósa maradtam azóta is, valahányszor megajándékoz bennünket életlátásának, bölcselmének és bölcsességének, kalauzolásának és tanításának kifogyhatatlan ajándékaival.

De adósa, örök adósa maradok ma is — negyven esztendő munkás nagy idejének ünnepi állomásán. Van egy adósság, amit sose tudunk törleszteni: a szent és nagy tartozás ez, amivel Tanítónknak és Mesterünknek tartozunk.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A pesti Dohány-utcai templom régi képe. Baloldalt az oszlopos épület Herzl Tivadar szülőháza
Die Peste, Tabakgassen-Synagoge. Das Gebäude mit den Säulen ist das Geburtshaus Theodor Herzls

A Dohány-utcai templom frontja ma — Front der Synagoge heu.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A Pesti Chevra Kadisa Szeretetháza. Lajta Béla műve. Középen fent Mózes-szobor bibliai idézettel: „Oh, Isten, gyógyítsd meg“ — Das Spital für unheilbare Kranke der Pester Chevra Kadischa

A Pesti Chevra Kadisa Aggok Háza — Altenheim der Pester Chevra Kadischa

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Haifai uccakép. Jobbra Jeruzsálem, balra Jaffa. Spiegel B. felvételei

TUNKELER (VARSÓ): LÁTOGATÁS A PIRAMISOKNÁL

A NAGY JIDDIS HUMORISTA ÚTLEIRÁSA

Utóljára hagytuk a piramisok meglátogatását. Hogy miért éppen a piramisokat? Egyszerű dolog. A piramisok nem fognak elszaladni. Négyezer évig vártak Napoleonra, várni fognak még egy kicsit rám is.

Előbb a Nilushoz utazunk. Vezetőnk folyton hadonász a kezével és magyaráz:

— Én nem vagyok olyan, mint a többi idegenvezető, akik fecsegnek és hazudnak össze-vissza és fogalmuk sincs a dolgokról. Ha én megmagyarázok valamit, az 100 százalékig igaz. Én „okleveles vezető" vagyok, ismert szakember... Itt van például ez a két pálma a Nilus partján, látják? Itt találta meg Faraó lánya Mózest, amint a kis kosárkában úszott. Node ez csak blöff. És ezen a helyen kapta rajta Mózes és Áron Faraót, amikor emberi dolgát végezte, holott ő népe előtt Istennek mondotta magát... Lehet, hogy ez is blöff és nem egészen így volt. Átmegyünk a Niluson, Gizehbe érkezünk, a sivatag széléhez. Itt állnak a piramisok. Már messziről látszanak a gigantikus kőhegyek, a Faraók sírjai. A piramisokat pirimidális formában építették, ezért nevezik piramisoknak. Rettenetesen régóta állnak itt ezek a bódék. Mi mindent láttak és éltek át. Az ő idejükben történt a világháború, a népvándorlás, a francia forradalom, Nagy Sándor győzelme és az első jazz-band feltűnése. Az ő idejükben fedezték fel Amerikát, sőt újból el is zárták. Az ő idejükben szünt meg a római birodalom, a görög kultúra, a „Haczfira" című héber lap és a „Kézművesek Bankja" Varsóban. Az ő idejükben keletkezett a kereszténység, az izlám, a Bund, a gillette gépecske és az elektrolux. És a piramisok még mindig állnak.

Mister Harry Cohen filadelfiai konfekciós és az ő missisje itt állnak mellettem. Ugyanazok, akiket a Panaszfalnál találtam Jeruzsálemben. Ugyanaz a Harry Cohen, aki sajnálta, hogy egy olyan fontos dolgot, mint a Panaszfal olyan szűk, piszkos utcába helyeztek, az arabok közé, ahelyett, hogy odahelyezték volna a Panaszfalat Tel-Aviv kellős közepébe! Most itt áll és sajnálja, hogy az ilyen nagyszerű attrakciót, mint a piramisok, ideállították, ilyen puszta helyre, szinte a sivatag szélére. Neki nagy kedve volna azokat átvinni Amerikába, New-Yorkba, ahol bérbe venné és vagyont csinálna belőle. Mellékesen megjegyzem, hogy az amerikai nagyon lelkesedik a sivatagért. Ez egy igazi attrakció — mondja. És kérdi az idegenvezetőt: meddig szabad a sivatagban járni? És hány órakor zárják be a sivatagot? Azonkívül nagy kedve volna a sivatagot parcellázni és eladni részletfizetésre. Kitünő business volna.

Bámulva néztük a történeti világcsodát. Afrikai dragomanunk magyarázni kezd: ezek azok a magtárak, amelyekben József összegyüjtötte az egyiptomi termést a hét sovány esztendőben. Vagy ez a Pitom és Ramses, amelyet a zsidók építettek. Mindenesetre zsidó munka!

Az idegenvezető nagyon barátságos ember. Kedvébe akar járni mindenkinek. Ha angolokat vezet, elmeséli, hogy angolok építették a piramisokat, ha németeket vezet, azt mondja, hogy a németek építették a piramisokat. Rajtunk talán észrevette, hogy zsidók vagyunk és ezért nekünk azt meséli, hogy zsidók építették. Habár mister Cohen mint konfekciós nem hiszi, hogy a zsidók ilyen szolíd munkát liferáltak volna, mint a piramisok. Legfeljebb azt a félreesőt, amelyik szétmállik. Csekély néhányezer esztendő után.

Mindenesetre egy bizonyos, hogy a piramisokat rabszolgák építették. Némelyik piramis építése 30 évig tartott. Valóságos 30 éves „piatiletka" lehetett. 300.000 munkást foglalkoztattak vele. Akkor még bizonyára nem volt munkahiány és a zsidóknak megadták a teljes jogot a munkához. Csodálatos király; egész életén át azzal foglalkozott, hogy sírt építtetett magának. Egész életen át dolgozott azért, hogy kényelmesen élhessen halála után. Minden piramisban van egy titkos hely, szarkofág, koporsó részére. Hogy a titok titok maradjon, a megnyitást zárt ajtók mellett tartották, a sajtó kizárásával. Az építő rabszolgák ezreit pedig, akik a titkot ismerték, megölték. (Lásd Baedeker 316.)

Valamivel odább hevernek a nagy szfinxek, fekvő oroszlánfigurák, asszonyi fejjel és mellel és a sivatag felé tekintenek. Hogy mikor vágták ki ezt a csodát a sziklából, nem lehet tudni. Mert a szfinx természete, hogy hallgat. Az arab egy piaszterért kunsztot akart mutatni: felmászni a nagy

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

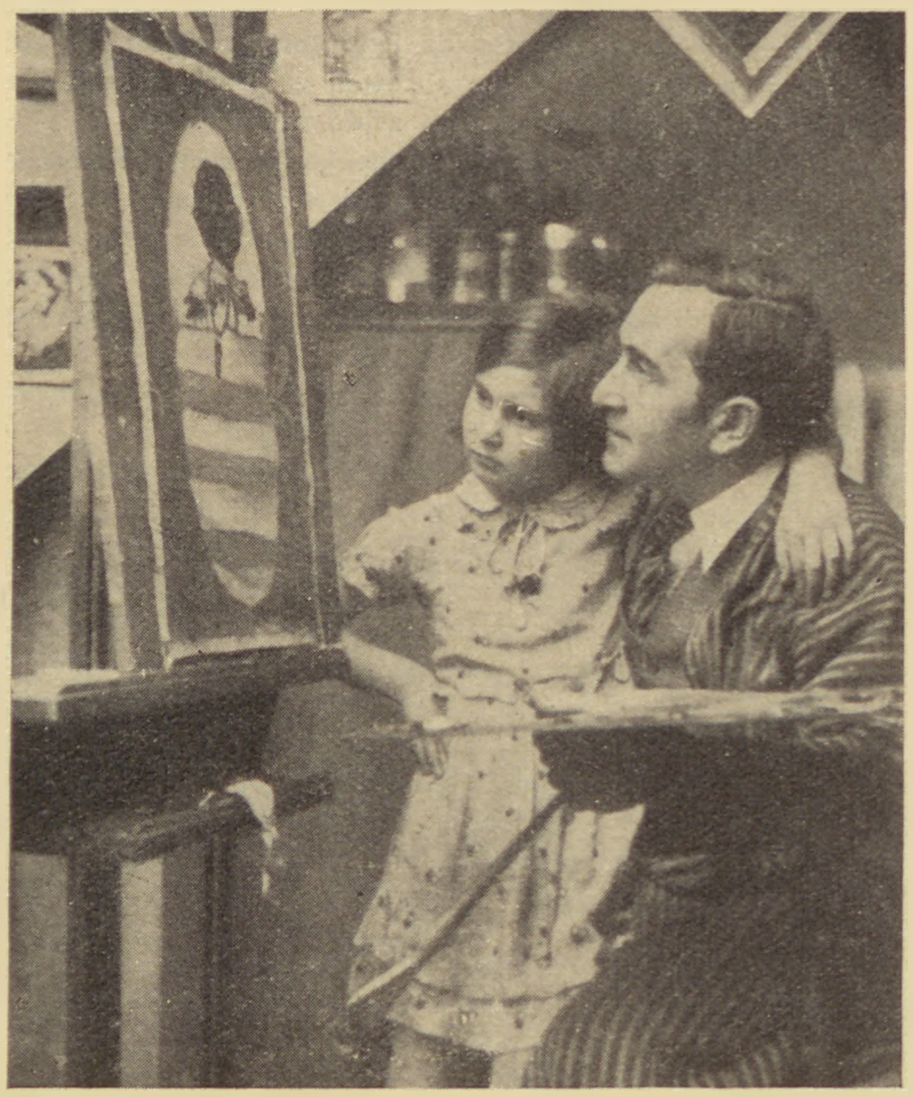
Tunkeler, a jiddis humorista a Pen klubok kongresszusán (balsarokban, jobbsarokban Márkus Miksa udv. tan.)

szfinx fejére s belebújni fülébe. Gondoltam, kár a pénzért.

Természetes, hogy a piramisok önmagukban nem is olyan fontosak. Ezért mellékük állunk és így lefotografáltatjuk magunkat, ami a piramisoknak nagy tekintélyt ad.

Közelben vannak nagy hotelek, balkonokkal, ahonnan a turista kinézhet a sivatagba, mint egy igazi szfinx.

Egyes szállodatulajdonosok még mélyebben a sivatagba építették hoteljeiket, körülveszik vendégeiket csupa íjjas és tegzés fekete szolgákkal, sőt tevekaravánokat is fogadnak, hogy folyton arra sétáljanak, hogy úgy érezzék magukat a vendégek, mint igazi sivatagban. Hogy ezt a benyomást még jobban fokozzák, a szállodatulajdonosok néhány embert alkalmaztak arra is, hogy köröskörül járjanak a hotel közelében és vonítsanak, mint a sakálok, hogy az illuzió teljes legyen. Egyik ismerősöm, mint vonító sakál van alkalmazva ilyen hotel mellett és szépen megél belőle.

Jakob Steinhardt festőművész, Jeruzsálem

REBEKA KOHUT: ÜZENET NEW-YORKBÓL.

Mély együttérzéssel hozom a „Mult és Jövő"-nek 25 éves jubileuma alkalmából szívbeli üdvözletemet. Tudom, hogy fiam, dr. Alexander Kohut milyen nagy érdeklődéssel kísérte figyelemmel a folyóirat működését és meg volt róla győződve, hogy milyen magasztos hivatást teljesít ez a folyóirat a zsidó kultúrának terjesztésével nemcsak Magyarországon, hanem az egész világon.

Az én szüleim magyarok voltak és én kisgyermek voltam még, midőn apám, dr. A. S. Bettelheim rabbi Amerikába jött és magával hozott. Szülőföldem iránt való meleg érdeklődésben nevelkedtem fel. Férjem, dr. Kohut Sándor 50 évvel ezelőtt hagyta el Magyarországot, ahol mint rabbi működött és Amerikába költözött. Mi lelkes amerikaiak lettünk, de nem felejtettük el szülőországunkat sem.

Több ízben meglátogattam Magyarországot az utolsó 48 évben és felelevenítettem régi emlékeimet. Azonkívül voltam Kassán és Galgócon (Hlohovecz), ahol emlékművet állítottak fel az én ősömnek, dr. Leopold Bettelheimnek a város szívében. Budapest, Kecskemét, reprezentálva a metropolist és a vidéket, sok drága és boldog emléket tartogatott számomra. Barátainkhoz tartoztak *Goldziher* Ignác, *Kaufmann* Dávid, *Bacher* Vilmos, *Hevesi* Simon és a fia, de legelső sorban *Lőw* Immánuel felsőházi tag, fiamnak körülrajongott barátja, akinek nagy művét, „Flora der Juden" fiam adta ki az Alexander Kohut Memorial Foundation útján.

Kívánom, hogy a „Mult és Jövő" továbbra is sikert siker után érjen és az eddigi lelkesedéssel szolgálhassa népünket az elkövetkező esztendőkben.

A. LIESSIN (NEW-YORK): ÜDVÖZLÉS.

Kedves Holder József barátom!

Szívből jövő üdvözlésemet küldöm a nagyrabecsült jubilánsnak, a költőnek és tudósnak, dr. Patai Józsefnek. Ha nem is értem a nyelvet, amelyen ő alkot, rég ismerem nevét és működését. Kívánok neki még sok évtizedet jó egészségben és termékeny alkotó erőben.

Mellékelten küldöm az arcképet és egy verset a „Mult és Jövő" jubileumi száma részére. Talán nem fog a fordítás túlságos nehézségekbe ütközni.

Szeretetteljes üdvözletemet Strausz Adolf professzornak és a jubileumi bizottság többi tagjának.

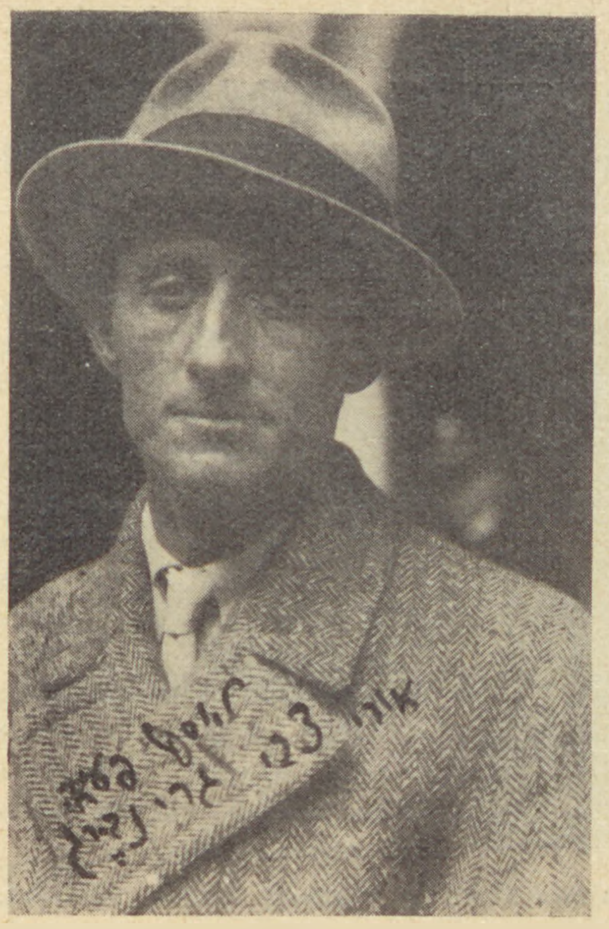
JAKOB STEINHARDT: KÖSZÖNTÉS CIONBÓL.

A „Mult és Jövő" 25 éves fennállását ünnepli. Aki zsidó művészetet és kultúrát szereti, hálás lekötelezettje a „Mult és Jövő"-nek azokért a művészi értékekért, amelyeket a zsidó géniusz alkotó műhelyéből feltárt. Különösen hálával tartoznak a művészek, akiknek a műveit oly méltó keretben és oly meleg érdeklődéssel propagálta. A zsidó művészek az egész világból a „Mult és Jövő"-től várják az elismerést és segítést a népszerűség útjára.

Emlékszem, milyen öröm volt Patai József látogatása a berlini zsidó művészek műtermében. És hálával gondolok vissza itt Jeruzsálemben is arra, hogyan küzdött a „Mult és Jövő" az új művészeti irányok elismeréséért.

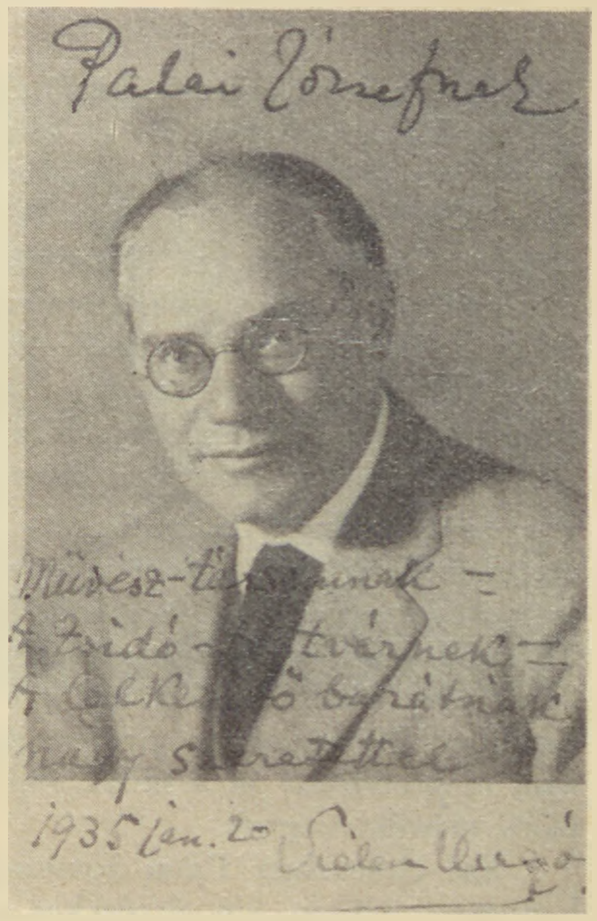
Amikor legutóbbi Pészach ünnepén már jeruzsálemi műtermemben üdvözölhettem Patai Józsefet, felvetettem az eszmét, hogy át kellene tenni a „Mult és Jövő" megjelenését Palesztinába, ahol ilyen orgánumra a növekedő kultúrélet folytán annyira szükség volna. Azt hiszem, hogy éppen úgy sugároztathatná át szellemi befolyását Jeruzsálemből Budapestre, mint most fordítva teszi Budapestről Jeruzsálembe. Mi, akik ide plántáltuk át életünket, egoisták vagyunk és így megbocsátja a magyar zsidóság, ha ennek az óhajnak adok kifejezést a „Mult és Jövő" jubileuma alkalmából, amely végre is az egyetemes zsidóság ünnepe.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A. Liessin jiddis költő, New-York
Balra Uri Cvi Grinberg héber költő

KELEN HUGÓ: „TŰZRE-VIZRE VIGYÁZZATOK“

Rövid idővel első szerzői estém után, 1921-ben. találkoztam először Patai Józseffel a Mult és Jövő szerkesztőségében. Patai ott volt az estémen és egy közös barátunk útján üzenetet küldött: látogatnám meg. Meg kell jegyeznem, hogy programmomon még véletlenül se volt zsidó költő.

Őszintén szólva, nem nagyon örültem a meghívásnak. Nem tartoztam a látogatós emberek közé. Borús idő, emberekkel zsúfolt előszoba nem igen emelték a hangulatomat. Már vissza akartam fordulni, amikor kijött Patai, akit személyesen nem ismertem, hozzám lépett és olyan baráti kedvességgel tessékelt a szobájába, hogy nyomott hangulatom azonnal elmúlott. És jó érzésem még fokozódott, amikor láttam, hogy Patai nem érint zsidókérdéseket. Holmi „térítési“ kísérletektől féltem. Már előre is bizonyos védekező érzésekkel bástyáztam körül magam, mert akkor még azt hittem, hogy *csak magyar* művész vagyok. Általános emberi és művészi kérdések problémáiba merültünk és egyszerre csak nagyon közel éreztem magam Pataihoz. Mintha testvérek lettünk volna. A végén ideadta az egyik kötetét. Véletlenül rálapoztam az „Éjféli őrjárás“ című versre:

Járok, járok a nagy éjbe,
Csillog, villog mécsem fénye,
Dalolgatok, dalolgatok,
Tűzre, vízre vigyázzatok.

Rádöbbentem: hisz ez Ő, meg én, meg a többiek mind, akik a Sötét éjben dalolgatunk. Nem tudtam szabadulni ettől a sortól: „Tűzre, vízre vigyázzatok.“

A rosszul világított lépcsőkön lefelé menet, újból föllapoztam ezt a verset és hirtelen föllángolt bennem:

Vértanuk az őseitek,
Ne hagyjatok reményt, hitet.
Jönnek még szebb, dicsőbb napok,
Tűzre, vízre vigyázzatok.

Még aznap éjjel megzenésítettem az egész verset. Úgy éreztem, mintha valaki súgta volna a dallamát.

Egyik legnagyobb élményem volt, amikor 1922-ben *Basilides Mária* a Mult és Jövő emlékezetes „Bibliai estélyén“ ezt a dalt életre keltette.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

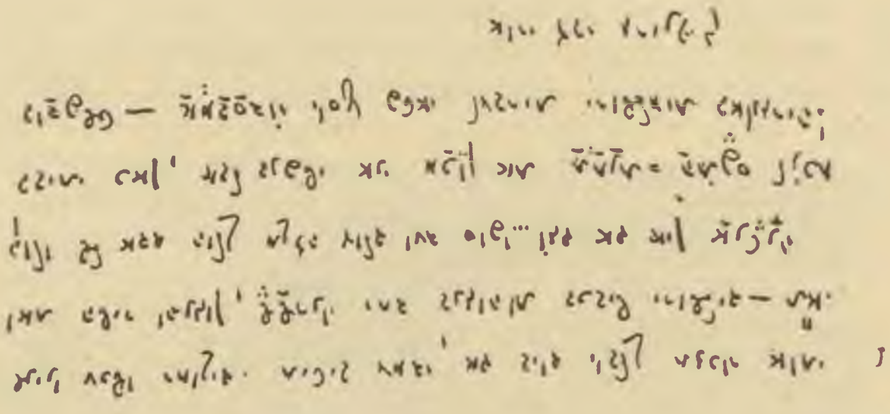
A Vigadó nagytermében, alkonyi félhomályban folyt a Bibliai est főpróbája. *Jászai Mari* szokott izgatottságával járt föl és alá a pódium mögött, várva sorjára. Egyszer csak megállt és átszellemült arccal figyelt a dalra: „Mi ez?“, kérdezte a végén elragadott meglepetéssel. És amikor Basilides Mária megmondotta neki, hogy ez egy Patai—Kelen-kompozíció, lelkiségétől átfűtött hevességgel rohant oda a két szerzőhöz, átölelt bennünket és könnyezve kiáltotta:

— Hiszen ez gyönyörű himnusz lesz.

Azóta sokszor énekelték, itt is, külföldön is, koncerteken, rádióban. Volt némely sikerben részem. Sokszor éreztem erős, megértő kontaktust a publikummal. De amikor 13 év után most a Mult és Jövő jubileumi koncertjén újból találkoztam e dalommal, ugyancsak Basilides Mária szinte próféta-ihletettségű előadásában, megrendített az a tudat, ime, magamra találtam: *zsidó művész* vagyok.

Ezt elsősorban Patai Józsefnek köszönöm, aki a bennem ködösen élő érzéseket annak idején felébresztette, köszönöm a Mult és Jövőnek, mely azokat ébrentartotta és megerősítette.

URI CVI GRINBERG (TEL-AVIV): JUBILEUMI ÍRÁS DR PATAI JÓZSEFHEZ

Visszaemlékezés az együtt töltött palesztinai napokra és a jeruzsálemi úton együtt dalolt kabbalista énekekre. „Távol vagyunk most egymástól és ha nincs is antennám itt, beigazítom lelkem rádióját Budapest felé, — Patai József, a jeruzsálemi héberség magyarországi nagykövete!“

DR. S. RAWIDOWICZ (LONDON): DIASPORA ÉS KULTÚR-MOZGALOM

A héber mozgalom egyáltalában nem újkeletű. Vannak, akik a XVIII. századba teszik kezdetét, az új zsidó irodalom megujhodásának korába, mások pedig a XIX. század végétől számítják, attól az időtől, amikor a héber nyelvet már a beszédben is használni kezdték, amikor *köznapi* nyelvet csináltak belőle. Mindkét felfogás téves. *A héber mozgalom egyidős a zsidó néppel.* A kezdete elvész az őskor nemzedékeinek homályában.

A héber mozgalom: Izráel népének harca életéért, nyelve kincseinek fennmaradásáért, sajátos törvényeinek megőrzéséért, szellemi alkotásainak fenntartásáért.

Minden nemzedék küzd érte. Minden nemzedék megvívja a maga harcát fennmaradásáért. De ha a következő generációt nézzük, rettegés fog el minket. Milyen messze van tőlünk a következő nemzedék!

Háromszázezer zsidó gyermek nő fel Newyorkban — például — *minden zsidó nevelés nélkül,* egy olajbogyónyi zsidó tudás nélkül. És ugyanígy a többi nagyvárosokban is.

Van olyan zsidó település, ahol — egyelőre — még él a zsidó nevelés és kultúra. Van olyan is, amely küzd zsidó jellegének fenntartásáért, de nem tudja megőrizni. Még birja a zsidóság a lelki nyomort, de már nagyon is kikezdi a sorait. Lengyelországban is, tíz meg tízezer zsidó iskolásgyermek tanítója él a legnagyobb nyomorban és ugyan ki törődik velük, kinek fáj az ő fájdalmuk?

Nagy veszély fenyegeti a diaspora zsidóságának életét. Semmi írás nem elég ahhoz, hogy megvilágítsuk a létünkre törő veszély nagyságát. Meddig tűrjük még hallgatva, hogy fiaink és leányaink elmerüljenek a népek között? A héber mozgalomnak kell a galutban résen állni. Neki kell küzdeni a zsidóság kincseinek megőrzéséért és a zsidó ifjúság meghódításáért. A héber szellemi mozgalom vissza fogja vezetni a zsidósághoz ezeket a tévelygőket, akik önhibájukon kívül távolodtak el tőle.

Nem tett még eleget kötelességének a gálut-zsidóság azzal, hogy segíti az ősök földjének újjáépítését. A munka, amelyet mások végeznek el, nem a mi művünk (még akkor sem, ha azok a „mások“ a nép legjobbjai és az ország „építői“.) Ha élvezzük is, nem lesz belőle életbalzsam a számunkra. A héber kultúra művelése nem olyan parancs, amely „csak Palesztinában érvényes“, hanem érvényes mindenütt a zsidóságban, bárhol is legyen az. Közösen kell alkotni Erec Jiszráelben és a gálutban, ugyanabban a szellemben és ugyanazon népi egységben.

A szétszóratás zsidóságának is meg kell őrizni napjainkban régi alkotó erejét. Magáévá kell, hogy tegye a régi nemzedékek értékeit és új értékeket kell teremtenie a zsidó szellemben. Csak az az ember él — aki alkot. Nincs más élet, csak alkotó élet. Csak akkor élünk — magasabb értelemben, — ha mi magunk alkotjuk az életünket — és csak addig élünk, amig mi alkotjuk. És ha ez így van egyéneknél, mennyivel inkább áll ez a közösségekre, a népre! Úgy táplálkozik az alkotás a mozgalomból, mint a láng a gyertyából.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Chag-habikurim — Zsengék ünnepe Telavivban. (Spiegel felv.)

DR RAFAEL PATAI (JERUZSÁLEM): IMITATIO DEI A JEMENI NÉPHITBEN

A „Mult és Jövő" huszonötéves jubileumára küldöm Apámnak szeretettel kétéves palesztinai tanulmányaimnak egy véletlen és csekély eredményét.

Csak lassan, fokozatosan nyilnak meg Izrael országának szépségei a jövevény előtt. Az éles napsütésben először hidegnek, szín- és élettelennek tűnnek a tájak, különösen a judeai hegyvidéknek a horizontba rajzolódó dombgerincei, melyeknek keménységét csak itt-ott enyhíti egy-egy fa vagy egy kis liget. De aztán, ha az ember megbarátkozik a vidékkel, ha nem mint turista fut végig az országon, autós sietséggel, hanem gyalogszerrel vándorolva letér az aszfaltos országútról és keskeny, köves ösvényeken, elhagyatott és messze a forgalmas utaktól járja be az országot nyitott szemmel és figyelő füllel és nem csak egyszer látogat el egy vidékre, hanem újra és újra fölkeresi azt, akkor megnyilik az ámuló szem előtt a Föld csodálatos öle, feltárulnak a tájak finom szépségei és foglyul ejtik az embert, örökre, menthetetlenül.

Amilyen a Föld, olyan a népe. Nép alatt természetesen nem a jó középosztályt értem, sem az Európából bevándorolt intellektuelleket, sem a városlakó arab urakat, hanem a föld népét, azt az egyszerű emberréteget, mely nem szakadt el soha a Földanya öleléséből, vagy ha el is szakadt tőle valamely külső kényszerítő erő folytán, amint tehette, visszatért hozzá, hogy új erőt merítsen belőle az élethez, mely tulajdonképpen nem egyéb, mint folytonos küzdelem a földdel ellentétes erőkkel.

Csak lassan nyitja meg ez a nép a lelkét az idegen előtt. Vagy, talán helyesebben, idegen előtt egyáltalán nem is nyitja meg magát, hanem csak akkor olvad föl az arcvonások rideg keménysége, mely egyaránt jellemző az arab parasztra, a szefard, jemeni és általában keleti zsidóra, ha már nem érzi idegennek az új ismerősét.

Hosszú ideig tartott, mig sikerült megbarátkoznom a házunk szomszédságában elterülő jemeni negyed lakóival. Péntek esténként és szombatonként ellátogattam templomaikba, igyekeztem beszédbe elegyedni velük, aztán egyszer meghívtak egy brith-re, majd egy lakodalomra és így lassanként megszilárdult a barátság közöttünk.

Egy szombat délután a rabbi vendége voltam és akkor bor- és arak-iddogálás közben mesélni kezdett a jemeni zsidókról, vágyódásukról a Szentföld iránt és a híres Nekum-hegyről, melynek vasajtaján keresztül egyenesen a Szentföldre vezet a rövid út, csakhogy, sajnos, ezt a vasajtót a rossz szellemek elfalazták, úgy, hogy most senkisem képes megtalálni és ezért kénytelenek a jemeni zsidók hónapokig vándorolni sivatagokon keresztül, amig a Szentföldre érnek.

Aztán más mesék kerültek sorra és amikor láttam, hogy az öreg rabbi beszédes kedvében van, megkockáztattam a kérdést: Miért festik be kék színnel a házaikat, az ajtók és ablakok kereteit?

Nemcsak a jemeni zsidóknál figyeltem meg ezt a szokást. Általában nagy szerepet játszik a kék szín, nemcsak a zsidóknál, hanem az araboknál is: házaikra, lovaikra, szamaraikra, tevéikre, autóikra kék üveggyűrűket akasztanak, asszonyaik nagy előszeretettel viselnek kékszínű ékszereket, férfiak kék üveggyöngyfűzérrel játszadozva sétálgatnak az utcákon. Falusi (fellach) nők kék színnel tetoválnak pontokat az arcukra és a beduin nők és férfiak kék színnel festik körül a szemüket.

Ha kérdezzük, mi a jelentősége a kék gyűrűknek és egyéb kék tárgyaknak és az ablakok és ajtók kék kereteinek, azt a feleletet kapjuk, feltéve, hogy a kérdezett már valamennyire bizalommal viseltetik irántunk, hogy a „rossz szem", a gonosz tekintet ellen szolgálnak védelemül.

A „szemmel verés" fogalmát európai népek is ismerik, boszorkányok, varázslók, szellemek, démonok, de néha közönséges emberek is, különösen viselős asszonyok[1] képesek rosszakaratú tekintettel kárt okozni. Különösen akkor forog fenn ez a veszély, ha valamit dicsérőleg említenek és ezért szokás ilyenkor közbeszúrni: Unberufen, vagy Unbeschrien, vagy B'li ajin hora. Ilyennemű elhárítását a rossz szemnek igézés útján, gyakorolták már a régi egyiptomiak is[2]

Keleten, ahol minden régi képzet erősebben él és hat, mint nyugaton, nem elégszenek meg ezzel, hanem szükségesnek látják hathatósabb módon védekezni a rossz tekintet ellen és pedig (többek közt) a kék szín segítségével.

Az orientalistákat gyakran foglalkoztatta ez a jelenség és igyekeztek felderíteni a kék szín védőhatásába vetett

[1] L. Chantepie de la Saussaye: Lehrbuch der Religionsgeschichte, 4. kiad. I. 56.

[2] L. F. Chabas: Le papyrus magique Harris, Chalôn sur Saône, 1861; Chant. i. m. 435.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

hit eredetét. Gressmann szerint a rossz tekintettől való félelem eredetileg a kék szemtől való félelem volt, amely a sötétszeműek előtt rejtélyesnek, barátságtalannak és veszéllyel fenyegetőnek tünt. Félelmükben kék szinnel igyekeznek védekezni a kék szín ellen, homöopathikus varázzsal hasonlót hasonlóval igyekeznek elűzni.[3] Ez a magyarázat eleve valószinűtlennek és erőltetettnek tünt nekem. A sémi világban a rossz szem és a démonok ellen használt egyéb amulettek mind egészen másnemű mágikus módszereken alapulnak. Vagy szentelt tárgyakat akasztanak magukra[4], hogy a démonok (rossz szem) ne tudjanak közelükbe férkőzni, vagy valami tisztátalan tárgyat[5], hogy a démonok elrettenjenek. Ezek a módszerek fellelhetők már az egyiptomi ókorban.[6] Ezzel szemben a homöopathikus mágia legtöbbször valami pozitív célt szolgál: pl. vizet öntenek a földre, ha esőt akarnak előidézni.[7] Másutt kell tehát keresnünk a kék színbe vetett hit eredetét. A helyes nyomra az öreg jemeni rabbi felelete vezetett rá:

„Az ájin hará", a rossz szem ellen festjük be kékre a házainkat — mondotta — Isten is elzárkózik a rossz szemtől és ezért kékre festette a lakását, az eget. Ha mi is védekezni akarunk a rossz szem ellen, mi is kékre festjük lakásainkat, házainkat."

Ez a magyarázat természetesen csupán másodlagos. Az a gondolat, hogy az ég kék szine a rossz szem elleni védekezésül szolgál, csupán akkor keletkezhetett, amikor már szokásban volt kék szinnel védekezni a rossz szem ellen. De a hasonlat alapja, az ég kék szinére való hivatkozás, megadja a szokás eredetét: A rossz szemtől megóvó kék szín kétségtelenül az ég kék szinét utánozza. Az ég a tisztaság szimbóluma, a „majim haeljonim", a felső vizek helye, melyeknek tisztasága örök és sérthetetlen. A démonok és rossz szellemek, csakúgy, mint a rossz tekintet birtokában levő egyéb lények lakhelye a föld. Az égig nem tudnak emelkedni. Már a földi vizek is képesek elűzni és megsemmisíteni őket.[8] Ezt szolgálják későbbi felfogás szerint a különböző rituális tisztító fürdők és mosdások. Annál inkább hathatós ellenük a felső vizek, az ég ereje, melyet utánoz és szimbolizál a házak falának kék festése.

Ez a gondolat ebben a leegyszerűsített formában nem újkeletű. A kék szín, a víz és az ég közötti szimbólikus kapcsolat talmudi korban is ismeretes volt. Egy régi baraita közli Rabbi Méir nevében: „Miben tűnik ki a t'chélet (a kék szín) a többi színek közül? A t'chélet hasonlít a tengerre, a tenger hasonlít az égboltra és az égbolt a dicsőség trónusára . . ." (Menachoth, 43 col. b.)

Miután felismertük a kék szín jelentőségét az ég kékjének utánzásaként, vizsgáljuk meg befejezésül, vajjon helytálló-e ez a felfogás a bibliai időkben használt kékszinű tárgyakkal kapcsolatban.

Teljes egészében kék szine volt az éfod palástjának (Ex. 39, 22), a frigyszekrényt legfölül befödő kendőnek (Num. 4, 6), az áldozati asztalt betakaró ruhadarabnak (u. o. 7), a menórát (u. o. 9) és az aranyoltárt befödő kendőknek (u. o. 11). Teljesen kékszinű szövetbe göngyölték az összes áldozati edényeket (u. o. 12). Kék volt továbbá a frigysátor szőnyegdarabjait összekötő horgok szine (Ex. 26, 4; 36, 11). Kék csík keretezte a papi süveget (Ex. 39, 31). Ezeken kívül gyakran van említve a kék szín más szinekkel együtt a Szentéllyel kapcsolatban (Ex. 28 pass.)

A kék szín mindezen alkalmazásainál világos a jelentősége: Szentélyben a kék szín kétségtelenül a tisztaságot, szentséget jelenti és mint ilyen, valószínüleg itt is az ég kékségének szimbóluma.

Bizonyára ugyanez a jelentősége a kék csíknak is a ruhadarabok szélbojtjain, melyek emlékeztetőül szolgálnak a parancsok gyakorlására (Num. 15, 38). Itt is az égi tisztaság szimbólumaként fogható fel a kék szín. Analógiát a kék ruhák sacralis és köznapi használatára más népeknél, maga a biblia szolgáltat. Szokás volt bálványszobrokat kékbe öltöztetni (Jer. 10, 9). Asszyr előkelők[9] és perzsa királyok kék ruhát viseltek (Ez. 23, 6; Eszt. 8, 15). Érthető mindezek alapján, hogy a kék szín (festék) kedvelt árucikk volt (Ez. 27, 7, 24).

Keleti szokások, hitek és szimbólumok felett nyomtalanul mulnak el évezredek. Bibliai időkben és mai modern napokban ugyanazok a szelek fújnak Erec Jiszrael ragyogó kék égboltja alatt. Ugyanazok a természeti jelenségek, ugyanazok a szellemi áramlatok hatnak ugyanazokra a lelki diszpoziciókra ma is, mint évezredekkel ezelőtt. Az atmoszféra alig változott. A feltámadás jelenségei is csaknem ugyanazok, aminők voltak Ezra és Nehemia idejében. De a friss nyugati szélben mégis az ifjúság új dalai röpülnek.

[3] L. Gressmann: Palästinas Erdgeruch in der israelitischen Religion, Berlin, 1909, p. 9.
[4] L. W. Robertson Smith: The Religion of the Semites, 2. kiad. London, 1907, pp. 336, 381, 382, 383, 453.
[5] L. Rob. Smith, i. m. p. 448.
[6] L. Chant. i. m. I. 488.
[7] L. Frazer: The Golden Bough, I. 247 és köv.

Katona Nándor: Jomkipur

[8] L. pl. Joma 77; col. b.
[9] A t'chélet szó asszyrul takiltu. L. Ed. König: Hebr. und aram. Handwörterb. zum Alten Testament, 4. és 5. kiad. p. 543; Frd. Delitzsch: Assyrisches Handwörterbuch (1896), p. 706.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DAVID PERSKY (NEWYORK): MOSOLY CIONBÓL

Én is részt óhajtok venni dr. Patai József jubileumában, akivel ismételten együtt voltunk Palesztinában és az utolsó kongresszusokon. Nagyrabecsülöm az ő sokoldalú munkásságát népünkért, nyelvünkért, reneszanszunkért. Dr. Patai József több koronát visel egyszerre: hűséges harcosa a zsidó reneszansz gondolatának, mélységes kutatója a középkori héber poézis kincsestárának, melynek területén nagyjelentőségű eredményeket ért el, átültetője és népszerűsítője a héber költészetnek, költő, író és publicista, aki szellemi értékeket teremt a zsidóság számára. Bár elérnők, hogy megkapjuk dr. Patai József írásait héber kiadásban, hogy eredeti kultúránk csarnokában is ragyogjon örökké a neve.

Szivélyes üdvözletet Patai Józsefnek, aki barátokat szerzett az egész világon tiszta lelkével, előkelő egyéniségével. Mosolya előttem lebeg, ahányszor rágondolok. Fogadja ezt a kis jubileumi ajándékot, — egy kis mosolyt Cionból.

I.
A KÖLTŐ ÉS A BURGONYA.

Tel-Avivban lakik egy fiatal héber költő, akit mindnyájan ismerünk. De nem szabad elárulni a nevét éppen e történet miatt. A történet pedig a következő:

Egyszer ez a költő lángoló verset írt az ország építéséről, földjének megtermékenyítéséről és a verset ezzel a két erős sorral fejezte be:

„Vágyaim becéznek a földön minden rögöt
És nedvet adnak minden göröngynek, kőnek."

Ezt a verset vastag tiszta papírra írta a költő. Borítékba tette, ráírta az ujságnak a címét és bedobta szórakozottságból nem a postaszekrénybe, hanem ama kék bádogkosarak egyikébe, amelyek Tel-Aviv uccáin lógnak ezzel a felírással: „papír és hulladék számára".

Az utcatisztítók kiürítették a bádogkosarakat és magukkal vitték a papírokkal és hulladékokkal együtt az említett verset a szemetes kocsira. A telt kocsit pedig elvitték a közeli telepre, Ramát Gánba.

Ramát Gánban megtrágyázták az összeszedett trágyával a híres héber zöldségtermelő földjét. Pompás burgonya termett ezután és a „zöld kooperativa" útján eladásra került Tel-Aviv egyik kedves háziasszonyához.

A költő az asztalnál ült, jó étvággyal nyeldeste a meleg burgonyát és nem tudta, hogy ezek a földi almák valóban az ő verssoraiból szívták nedvüket. De szivében bánattal szól a költő: Szép verset küldtem az ujságnak és a szerkesztő nem akarja kiadni! Vajjon tudják-e a szerkesztők, hogy az én verseim, milyen termékenyítő erővel bírnak e földön, a földben? Kár, hogy nem tudják.

II.
BÉKE ÉS CUKORKÁK.

A „béke" Cion harcosai közt, hála Istennek, békésen elmult, se elesettek, se sebesültek, se lövöldözések, se civakodások. Nagy élvezet és zsíros gyönyörűség, hogy az ellenpárt embereit szidalmazások és gyalázkodások koszorújával tüntessük ki. Ennek is vége, talán vissza se tér az a régi jó idő.

Az égő vágy, hogy az „ellenség táborában" botrányokat, panamákat keressünk és találjunk, elaludt örökre, kár érte nagyon.

Mi okozta a békét? Véleményem szerint a fonalaknak egyik szála, amely a perlekedőket egy szövetséggé kötötte, ott rejlik — mondjátok, hol? nem, ne is próbáljátok törni a fejeteket ... Íme, itt az igazi ok, figyeljetek, kedveseim.

Hallottatok a Liber-társaságról Tel-Avivban. Hallottatok róla? Rendben van. Ez a Liber-társaság piacra bocsátott egy év előtt egy cukorkasorozatot, egyenlő fajtából, egyenlő formában. A cukorkasorozat finom papírburkolatán adta az „országépítőknek" arcképeit.

1. Az első cukorkára rá volt nyomva ez a név: „*Agudista*". Fehérszakállú, chaszidviseletű, hosszú taliszba burkolt öreg zsidót ábrázolt és a szívén prófétai idézet, hogy váljanak mindnyájan egy agudává, szövetséggé.

2. A második cukorkának felírása ez volt: „*Revizionista*". A szimboluma pedig egy szemüveges fiatalember, vállzsinóros, egyenruhás, katonai övvel és vállon átvetett szíjjal, kezében fehér-kék lobogó és keblén e ragyogó szavak: Tel cháj.

3. A harmadik cukorka felírása: „*Mizrachista*". Középkorú, jámbor zsidót ábrázolt, fekete szakállal, hóna alatt a biblia, balkezében kalapács. Szalag veszi körül, melynek felírása: „Tóra és Munka" és arany Dávid-pajzs leng kalapja szallagján.

4. A negyedik cukor felírása: „*Klal cionista*". Előttünk egy felvilágosodott típusú, művelt zsidó képe, amint egy puha karosszékben ül, szemén pápaszem, fején kemény kalap, kis fekete szakáll díszíti állát. Jobbjával a karszék támlájára támaszkodik, balkezében papírszelet, jelmondattal: „*ha akarjátok, nem mese*".

5. Az ötödik és utolsó cukor *Chalucot* ábrázol. Szilárdan álló ifjút, meztelen karokkal és nyakkal, könnyű blúzban és rövid nadrágban, balkezében eke, jobbvállán éles sarló (amikor hozzáértem, megsebesítettem nyelvemet).

Ezek a tények. A többi pedig ismeretes. Nem érdemes rá egy felesleges szót vesztegetni. Liber piacra dobta ezeket a cukorkákat. Több se kellett. A történelem megtette a magáét. Mind az öt pártnak a tagjai eszik, nyelik és szopogatják már egy éve ezeket a cukorkákat összekeverve, minden megkülönböztetés nélkül. Mi az eredmény? Az eredmény, hogy a *revizionista* megette az *agudistát*, a *klal cionista* pedig a *mizrachistát* és a *chalucot*. Az *agudista* felfalta a többi *négy pártot*. A *mizrachista* meg lenyelte az összes ellenfeleit. A klal cionista étvággyal emésztette ellenfeleinek táborát. A chaluc is felüdítette szívét ellenségének testével. És így tovább. És így tovább ...

Ekkor bebizonyosodott mindnyájuk előtt, hogy valamennyi párt és párttöredék édes az ínynek és kellemes az élvezésnek. És egyik a másiknak kezet nyujt és békét köt mindörökké.

Ez az, amiről a héber közmondás szól: *nagy dolog a falat, mert közel hozza egymáshoz a távoliakat.*

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

SASS IRÉN: AZ ELNÖK ÚR ÁLMODIK

Mikor Selig urat az alföldi városka hitközségi elnökévé megválasztották, azonnal kiadta az új jelszót: emelni a zsidóság tekintélyét. Emelni a tekintélyt, az eleganciát, az uriságot kifelé, a nagyvilág felé. Ez a „nagyvilág" Selig úr agyában valami homályos földrajzi fogalmat jelentett, ami éppen olyan könnyedén találhatta meg határait Budapesten, mint Bécsben, Párizsban vagy Londonban, de adott körülmények között minden nagyobb baj nélkül meg tudott maradni a maga hitközségének kisvárosi falai között is. A „nagyvilág" Selig úrnak mindaz volt, ami nem volt zsidó; nos és nemzsidók ugyebár az ő városában is laktak?

Selig úr tulajdonképpen gabonakereskedő volt, de minthogy a háborúban jól spekulált és vagyonra tett szert, inkább felesége unszolására, mint saját kedvéből földbirtokot vásárolt, ami semmit sem hozott s csak arra volt jó, hogy Selig úr egy-egy sikerült gabonaügylet elmaszkírozására, társaságban, helyesebben a „nagyvilág" előtt kegyes képpel panaszkodhasson:

— Rosszak a viszonyok, sajnos, mi földbirtokosok iszszuk meg a gazdasági válság levét a legjobban.

S mikor a többi „nagyvilágiak" helyeseltek neki és vele panaszkodtak, úgy érezte, hogy ledőlt minden válaszfal, ami őt amazoktól elválasztotta.

Végtelenül örült, mikor a hitközség elnöki székével meglepetésszerűen őt kínálták meg egy napon, sőt amikor minden különösebb baj nélkül meg is választották, noha elég tekintélyes ellenzéke volt, különösen a „polisiak" között, akik nehezményezték azt, hogy nyilvános banketteken, a Kaszinóban Selig úr hajadonfővel ette a sertéshúst. Selig úr mélyen lenézte ezeket a kifogásokat. Elvei voltak és számára a zsidóság nem jelentett efféle „gettódolgokat". Tulajdonképpen egy ilyen kritikai megjegyzésre adott válaszában repült el először ajkáról a korszakos jelszó:

— A zsidóság tekintélyét emelni kell a nagyvilágban és nem az a fontos, hogy hogyan eszi valaki a sertéshúst, hanem az, hogy van-e tekintélye, vagy sem. Elnöki programom a zsidóság tekintélyének emelése lesz és erre a célra sem költséget, se fáradságot nem fogok sajnálni.

Selig úr ekkor nyerte meg csatáját az ellenzékkel szemben. Harsányan megéljenezték a „költséget és fáradságot" igérő elnököt, akinek szavaiból — valljuk be — a „költség" számára adatott a nagyobb rész éljenzés.

Dr Dottore Alfredo Toaff livornoi rabbino magiore héber üdvözlete Dr Patainak

A tekintély emelésére Selig úr már elnöksége legelső idejében rátért. A dolog különben is aktuális volt. A bérmálások ideje közelgett és a megyéspüspök, aki egyúttal a kerület képviselője is volt, mindenkor sajátkezűleg szokta elvégezni ezt a szertartást. S bérmálás után fogadta a különböző felekezetek küldöttségeit is. Selig úr jól emlékezett, hogy tavaly, mikor még nem ő volt az elnök, hanem az a bizonyos dr. Bárány nevű hangoskodó ügyvéd, aki valamikor a hunfalvi jesivát is megjárta és még maiglan is érzett a kiejtésén, meg a gondolkodásmódján a négyéves talmudbiflázás, micsoda sikert tudott elérni azzal, hogy a megyéspüspök meglátogatta a zsidó hitközség intézményeit. Nevezetesen a hitközségi székházat és az elemi iskolát. Selig urat — aki már akkor aspirált az elnöki méltóságra s akit hivei titokban már régen biztattak vele, hogy „Bárány doktor teljesen eljátszotta a tekintélyét a hitközségben" — mélyen bosszantotta ez a váratlan siker. A hitközség keble dagadozott a büszkeségtől és az ügyvéd valóban népszerűségének új napfényében sütkérezett. „Biztosan újra megválasztják..." - gondolta magában elkedvetlenedve Selig úr, aki mint egyszerű pénzügyi előljáró hátul kullogott a püspököt fogadó és kalauzoló hitközségi előkelőségek csoportjában. Ámde nem jól ismerte az embereket. Hol van az a hitközség, ahol valakinek érdemeiért egy év mulva is hála járna ki!? Ettől eltekintve, volt annak a püspöki látogatásnak egy, a Bárány doktor elnöki érájára nézve nagyon kedvezőtlen momentuma is. A püspök ugyanis az iskolaépület előtt megállva, ránézett a kis földszintes épület viharvert, vakolatjahagyott, piszkos falaira, töredezett üvegű ablakaira és kopott ajtóira és így szólt:

— Erre az épületre is ráférne már a renoválás.

Ebből aztán Selig úr és hivei tőkét kovácsoltak Bárány ügyvéd ellen:

— Na persze, ilyen vircsaft mellett, amikor az elnök mindenféle snorerre költi a hitközség drága pénzét, nem marad pénz renoválásra. Pedig igazán úgy néz ki az az iskola, hogy az egy szégyen! Így nem lehet a zsidóság tekintélyét emelni! Ha én lennék az elnök...!

Nos, amikor pedig ő lett az elnök, hát tényleg először is a „snorrerokat" építette le.

— A hitközség hitközség és a chevra chevra... — szokta mondogatni a segítségért hozzája fordulóknak. — A chevrától kap a szegény halott mindent, tachrichimtől él mólé rachamimimig, ingyen! De a hitközségnél semmit sem lehet ingyen kapni! Ez nem szegénygondozó.

És leépítette a mindenfajta segélyt, amit addig a kis hitközség, ha garasos alapokon is, de mégis csak juttatott. Helyette „tekintélyemelő" összejöveteleket arranzsirozott. Garden partyt, melyre meghívta a város előkelő és kevésbé előkelő keresztény notabilitásait s amelyeken a kevésbé előkelők tényleg meg is jelentek. S főképp megjelent a helyi sajtó. A két konkurrens lap, a „Harsona" és a „Figyelő". S noha egyik kormánypárti, másik ellenzéki volt, tekintve, hogy Selig úrtól egyformán kapták a szubvenciót, a hitközségi garden partykon a „Harsona" is áhítattal figyelt és a „Figyelő" is csupa dicshimnuszt harsonázott.

És Selig úr elégedetten olvashatta másnap a lapokat: — A főispán teaestjéről húsz sort írt a sajtó, az én garden partymról meg egész hasábot. Hja, a kormányzáshoz érteni kell. Nekem nem fogja a püspök azt mondani, hogy az elemi iskola olyan, mint a disznóól s hogy minek van itt iskola, ha nem renováltatják. Ami különben is egyenes arculcsapása a zsidó tekintélynek.

A püspök ártatlan megjegyzéséből imigyen egy év alatt a zsidóság tekintélyének súlyos csorbája nőtt ki s Selig úr

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

elhatározta, hogy tataroztat, különös tekintettel a közelgő bérmakörútra. Az előljáróság lelkesen helyeselt: renováltatni kell. S titokban mindenki azt remélte, hogy most fogja elsőízben csatasorba állítani a zsidóság tekintélyének emelésére Selig úr ama bizonyos, általa megigért fáradságot s főkép költséget.

Ámde csakhamar kiderült, hogy ha Selig úr nem is bőkezű ember, viszont valóságos pénzügyi zseni. Átnézte a büdzsét és hamarosan diadalmasan ütött saját, elnöki koponyájára:

— Lesz pénz, itt van a pénz, csak ki kell ásni onnan, ahova fölösen tették.

Hamarosan elintéződött minden — gyorsaság nem boszorkányság — és már meg is volt a renoválásra szükséges pénzösszeg. Hozzá lehetett fogni a munkához. Mire a püspök idelátogat, vadonatúj iskolaépület fogja fogadni. Mert, a zsidóság tekintélyét emelni kell a nagyvilágban.

Mire a renoválással készen lettek, két nap hiányzott a püspök megérkezéséhez. S a megérkezés előtti napon Selig úr álmodott.

Régen elhúnyt édesanyja ült le az ágya mellé s megszokott, puha, kissé panaszosan szelíd hangján így szólt hozzá:

— Édes fiam, nekem te vagy a legjobb ember a földön, de azért ott az égben, mi, tudatlan halottak is többet tudunk, mint itt lent a legtudósabb élők. Nem csináltad te azt helyesen, édes fiam, ne haragudj.

— Mit nem csináltam helyesen, édesanyám? — kérdezte Selig elnök úr.

— Hogy nem adtál ötven pengőt az öreg csipás Rothnak, amivel bemehetett volna Debrecenbe a klinikára.

— De anyám, gégerákja volt, úgyis meghalt volna!

— Két év mulva. És jövőre megszületik majd az unokája, akit évek óta annyira várt. Világéletében ütött-kopott, nyomorult szegényember volt és nagyon boldogtalan. Jövőre érte volna meg élete legboldogabb esztendejét és te hozzásegíthetted volna ehhez! Nem adtál neki ötven pengőt.

— Anyám, a hitközség pénze nem való efféle bolondságokra ...

— Egy öreg ember boldog utolsó esztendeje a földön... ez neked bolondság?

Selig úr lehajtotta a fejét. Nem akart anyjával vitatkozni.

— Meg aztán, édes fiam, mért szállítottad le a Schatz fizetését? Hiszen így is alig tud megélni a hat gyerekével. Aztán meg, mikor úgy szereti mindenki és meg vannak elégedve az énekével is, a metszésével is.

— Legyen nyugodt, édesanyám, vigyáztam rá, hogy ki tudjon jönni a fizetéséből, ha a felesége okosan gazdálkodik. Knapp jön ki, az igaz, dehát kinek van ma bőven? S főkép, a hitközség pénze nem az enyém; nekem arra vigyázni kell.

— Tudom, édes fiam, de látod, a kántorné szegényke a hat gyereke mellett nem tud olyan bölcsen és *knapp* kijönni. Tél derekán majd elfogy a szenük, éppen mikor a legkisebbik fiúk, a hatodik, sarlachos lesz. És tudod a sarlachos gyerek nem szereti a hideg szobát. Pedig abból a hatodik fiúból valaha olyan nagy ember lett volna, mint az a Goldmark volt egykor és mindentől eltekintve, ő tartotta volna el vénségére az apját, mert manapság jó, ha hat gyerek közül egynek sikerül úgy az élet, hogy az apját is el tudja tartani ...

Selig úrban már kezdett kicsit ugrálni a szív:

— Édesanyám, én ezt nem tudhattam és ...

— A Weisz bácsinak se segítettél, hogy ne árverezzék el adóba a kis füszeresboltját és hogy tudja tovább taníttatni a fiát a gimnáziumban ...

Selig úr haragosan legyintett:

— Mánia! Nagyzási hóbort! Minek annak a kölyöknek érettségi? Hogy aztán diplomával nyomorogjon tovább? Okosabb, ha valami mesterséget tanul, úgyis elég sok a zsidó diplomás ... — mondta Selig úr, aki még álmában is irígykedett a diplomásokra és „a nagyvilágban" még négyet hozzáhazudott a maga négy gimnáziumához.

De anyja szelíden ingatta a fejét:

— Az a fiú nem fogja abbahagyni a tanulást. Az mérnök akar lenni, hidat akar építeni. Jövőre beiratkozik a fehér papokhoz és mire az egyetemre kerül, ki fog keresztelkedni ... Ha száz pengőt kölcsön adsz az öreg Weisznek, akkor nem árverezik el a boltját, tudja továbbtaníttatni a fiát, a fiú nem ...

— Ugyan, édesanyám, hát erre való a hitközség pénze?!

— Hát nem? — álmélkodott naívan a lélek. — Nem erre való? ... Hát ugyan mire?

— Hogy a zsidóság tekintélyét emeljük a nagyvilágban ... — fujta még álmában is egyformán Selig elnök úr...

— Ugy, úgy, a tekintélyt emelni ... — bólongatott a lélek szelíden. — És mivel akarod emelni a tekintélyt, édes fiam? Mire kellett a csipás Róthtól, az öreg Weisztől, a kántor-metsző hatodik gyerekétől elspórolt drága pénz, édes fiam? ...

Selig úr éppen jóízűen, teliszájjal, ahogy előljárósági üléseken szokta, felelni akart. Meg akarta mondani, hogy mire hordta össze innen is, onnan is, hogy „építette le" itt is, ott is azt a pénzösszeget, amit az iskola renoválására szánt, mert hogy a kormányzáshoz ész kell és a kormányzás első és legfontosabb elve: emelni a zsidóság tekintélyét.

Közben azonban felébredt és felelés helyett, széleset, lustát nyujtózott ágyában.

— Micsoda buta álmom volt ... — gondolta miközben papucsába bújt és már alig emlékezett valamire az álomból.

Másnap büszkén vezette a püspököt a hitközség intézményeinél tett látogatása alkalmából a renovált iskola elé. Triumfáló tekintetet vetett körül: most jön ki valami, meleg dicséret, néhány elismerő szó, de legalább is egy megtisztelő kézszorítás, ami rajta keresztül az egész zsidóságnak is szólni fog.

— Ez ugyebár az iskolaépület? — kérdezte a püspök éppen olyan szórakozottan, mint múlt évben. — Ezt már láttam tavaly ... — Aztán szeretetreméltóan utána tette. — Azóta, úgy látom, kimeszelték.

Alessandro da Fano, milánói főrabbi, a pápa héber tanítója

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DR KAHAN NISON: EGY 25 EV ELŐTTI RIPORT

1903 év őszén találkoztam először Patai Józseffel, amikor megalapítottuk a Makkabeát. Patai, mint héber költő, már akkor országos hírnévnek örvendett és megtiszteltetése volt a Makkabeának, hogy első nyilvános szereplésünk alkalmával, az 1903 évi Makkabeus-ünnepen Patai szavalta el az erre az ünnepélyre írt gyönyörű versét: *Egyszer volt . . .*", melynek utolsó strófája új vizióba csendült ki: „Egyszer lesz . . ." Akkor jegyezte el magát Patai Erec-Izrael felépítésének szent eszméjével és mi cionisták, azóta valljuk őt magunkénak. A zsidóságért vívott harcaink közepette e harminckét esztendő alatt benső barátság szövődött köztünk. Harcainkban Patai volt rendszerint a lehiggadt bölcs, én viszont vérmérsékletemnél fogva a harcban előljáró, ellenben a zsidó kultúrmunkában mindig Patai volt imádott vezérem és mint hű íródeákja, büszkeséggel tártam külföldi zsidó testvéreink elé magyarzsidó lelkéből fakadt kultúrkincseit.

Már 1907-ben bemutattam Patait a lengyel zsidóságnak a lengyel zsidóság vezető lapjában a *Wschód*-ban publikált „Zsidó kultúra Magyarországon" című cikksorozatomban. 1908-ban a lembergi *Moriah* irodalmi folyóiratban méltattam Patai költői munkáját és közzétettem néhány költeményét: *A vörös tengeren, Egyszer volt, Josafat völgyében.* 1909-ben, amikor Patai tervbevette a Zsidó Almanach szerkesztését, együtt írtuk meg leveleinket a külföld nagy zsidó íróihoz és művészeihez és 1911-ben a Magyar Zsidó Almanach és a Múlt és Jövő első számainak megjelenése után a „*Die Welt*"-ben, a cionista szervezet világszerte olvasott hivatalos lapjában „*Jungjüdische Kultur in Ungarn*" címmel riportot írtam Patai munkájáról, mely riportom, úgy gondolom, mai napig sem veszített aktuálitásából. Ezért legyen szabad most, amikor a zsidóság a Mult és Jövő 25 éves fennállásának jubileumát ünnepli, Dr. Patai József hervadhatatlan kulturális érdemeinek elismeréseképpen, ezen egyszerű jelentésemet most már a Múlt és Jövő olvasóközönsége elé terjesztenem:

ÚJ ZSIDÓ KULTÚRA MAGYARORSZÁGON.

Néhány évvel ezelőtt Nachum Sokolow a magyar zsidóságot még a zsidóság elszáradt ágának mondta — és ma már ezen ág is rügyezik és virágzik, a zsidó szellem fajfenntartó ősereje a csenevész ágakat is új életre keltette: Magyarországon egy zsidó kultúra van keletkezőben, amint azt néhány évvel ezelőtt senki nem is sejthette.

A magyar zsidóság távolesve a zsidó emigráció kelet-nyugati országútjától, kapcsolat nélkül a keleti lüktető zsidó szellemi élettel, magyar nyelviségében, mely a kulturális kölcsönhatásokat úgy kelet, mint nyugat felé megnehezítette, sőt lehetetlenné tette, — magába zárt sajátos életet élt. — Híven ragaszkodott zsidó hitéhez, büszkén vallotta zsidó származását, de a magyar felekezeti kérdéseken túl, az összes zsidóság ügyei a magyar zsidóságot nem érdekelték, a zsidó nép szolgálatáról tudni nem akart, zsidó kultúrszükségleteket nem ismert, csak a magyar kultúra érdekelte, melynek ő volt leglelkesebb úttörője.

A magyar zsidóság ezen elszigeteltségét, mely csak a külső körülményeknek és nem a magyar zsidóság különös veleszületett faji-sajátosságának volt a következménye, kihasználták az asszimiláció céltudatos zsidó hívei és a magyar zsidóságot céltudatosan is elkülönítették külföldi testvéreitől. A zsidó egység elvének szembeszegezték a territoriális elkülönülés elvét és a cionista törekvéseket hazafiatlanoknak minősítették. Az asszimiláns köröknek sikerült is összes hatalmi eszközeiknek latbavetésével a cionizmus magyarországi terjeszkedését megakadályozni, de abbeli törekvésük, hogy a magyar zsidóság különélését felhasználják annak teljes beolvasztására, mégis kudarcot vallott. A kevésszámú magyar cionisták hiába kísérelték meg, hogy a megfélemlített zsidó tömegeket a cionista szervezetbe belevigyék, de gyűléseikben és sajtójukban hangoztatott, Magyarországon addig ismeretlen zsidó jelszavaik, mégis visszhangra találtak és alig észlelhetően pár év alatt megtörtént a magyar zsidóság csatlakozása az összzsidóság hatalmas újzsidó kultumozgalmához.

A cionista mozgalom elvitathatatlan érdeme, hogy zsido kultúrszükségleteket ébresztett a magyar zsidóságban, azonban, *hogy ezen kultúrszükségletek kielégitést is nyertek, az egyetlenegy embernek az érdeme, elvbarátunké: Dr. Patai Józsefé.* Patai epochális működését más alkalommal kívánjuk méltatni, most csak azon műveiről kívánunk megemlékezni, melyek az utolsó esztendőben neki köszönhetik keletkezésüket:

Múlt év júniusában Patai kiadta „*Magyar Zsidó Almanachját*". Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy *zsidó mű ily művészies kiállításban a zsidó könyvpiacon addig még meg nem jelent.* A Zsidó Almanach nagy formátumával, díszkötésével, 170 művészi illusztrációjával a zsidó művészetet és a zsidó akarást már külsőleg is oly impozánsan demonstrálja, hogy *Magyarország nem zsidó sajtója is általános elismeréssel és csodálattal fogadta.* Tartalmilag az Almanach *felülmulhatatlan képét nyújtja a zsidó kultúrának.* A zsidó tudomány, irodalom és művészetet száznál több cikk, elbeszélés, vers ismerteti. Az Almanachban a magyar-zsidó tudósok és írók mellett *a zsidó reneszánsz legkiválóbb külföldi reprezentánsaival találkozunk.* A káprázatos gyűjtemény gazdag tartalmából csak néhány nevet és címet ragadunk ki: *Nordau* Miksa: „Zsidó reneszánsz" és Martin *Buber* éles válasza: „Reneszánsz", Dr. *Venetiáner* Lajos: Beszédes kövek, *Patai* Edith: Zsidó művészet, *Lilien, Struck, Patai* József: A reneszánsz héber költői, *Nádai* Pál: Zsidó iparművészet, Dr. *Blau* Lajos: A héber könyvvilág, *Guttmann* Mór: Zsidó misztikusok, *Mezey* Ferenc: A „zsidó szolidarításról", *Alexander* Bernát: Zsidó problémák, *Bacher* Vilmos: A zsidó irodalom fogalmáról. Dr. *Weisz* Miksa: Zsidó tudomány, *Székely* Ferenc: Zsidó patronage, *Beregi* Benjámin: Zollschan a fajproblémáról, *Jordán* Viktor: Zsidó Élet Palesztinában, *Bató* Lajos: Herzl, Dr. *Lukács* Leo: Nordau. Elbeszéléseket, verseket közöl az Almanach *Perecz, Asch, Zangwill, Sokolow, Reisen, Czernichowski, Bialik, Sternberg, Cohen, Katzenelsohn, Bolgár* Mózes, *Feuerstein, Kóbor, Lenkei, Kiss, Ujvári* és még sok mástól.

Már egymagában az, hogy az Almanach megjelent, fontos zsidó kultúrális esemény volt, de még fontosabb annak a jelentősége, hogy az Almanachot az egész országban elkapkodták és az egész nagy kiadás azonnal elhelyezést nyert. Ez volt a legjobb bizonyítéka annak, hogy a magyar zsidóság szívébe fogadta a zsidó irodalmat. Az Almanachot ma szerte az országban olvassák és Lilien, Struck, Pilichowski, Hirszenberg, Gotlieb gyönyörű képei a magyar zsidóságban a zsidó művészet iránti érdeklődést és szeretetet is felkeltik.

Az Almanach váratlan nagy sikere rábírta Patait, hogy most már egy állandó jellegű magyar nyelvű irodalmi és

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

művészeti zsidó revűt adjon ki. Január óta jelenik meg szerkesztésében „*Múlt és Jövő*“ címmel egy havi folyóirat, mely feladatául tűzte ki magának, hogy egyrészt a külföldi zsidóság kultúrkincseit hozzáférhetővé tegye a magyar zsidóság számára, másrészt, hogy módot nyújtson a magyar zsidóságnak, hogy saját erejéből is résztvegyen e teremtő zsidó kultúrmunkában. A folyóirat, mint ezt az eddig megjelent számok igazolják, ebbeli célkitűzésének teljesen megfelel. A Múlt és Jövőről is csak ugyanazt mondhatjuk, mint az Almanachról: *Ily gyönyörű, művészetileg is annyira nívós zsidó folyóirat még nem létezett s tartalmilag is csak nagyon kevés külföldi folyóirat üti meg e lap nívóját.*

Patainak egy harmadik nagy művéről is kell megemlékezünk, amit most adott ki az *Izraelita Magyar Irodalmi Társulat* és ez a *Héber Költők II. kötete.* Patai ezen művében az újzsidó költészet legszebb költeményeit Luzzattotól kezdve mai napjainkig mesteri módon magyar nyelvre fordította, Annak, aki a zsidó költészetről még nem hallott, ez a mű, mely úgyszólván mindent tartalmaz, ami a zsidó költészetben maradandó értékkel bir, a zsidó érzelmi világ csodás kincseit tárja fel. Akiknek pedig megadatott, hogy a héber költők eredeti szavait megértsék, azok Patai műveiben csodálni fogják művészetét, amellyel a zsidó költészet kincsestárából a legértékesebbeket tudta napfényre hozni és ezen értékeket olyan foglalatba foglalni, hogy értékük ezáltal még emelkedett.

Antológiájához Patai tudományos bevezetést irt, amelyben az újzsidó költészet keletkezésének és fejlődésének okaival foglalkozik és a héber költészetnek az utolsó évtizedekben bekövetkezett nagy felvirágzását kizárólag a cionista eszme térhódításának tudja be.

Patai mellett hálás elismerés illeti az Izraelita Magyar Irodalmi Társulatot is, mely bőkezűségével lehetővé tette ezen kiválóan fontos kultúrális munka létrejöttét. Talán az idők jele az is, hogy ez a társaság, melyben helyet foglalnak a legkiválóbb magyar zsidó tudósok és írók, tartózkodott attól, hogy e könyv zsidó nemzeti tartalmán cenzurát gyakoroljon.

A tel avivi purimi Adlojada-ünnep egyik gúnyképe a Szovjetnek vallásellenes harcára. Az אמת *szót, amely egy propaganda ujságcíme,* עמעם *nek irják, hogy minél távolabb legyen a hébertől*

JOSEF PATAI: HERZL

Patai József Herzl-könyve megjelent a jubileum alkalmából a telavivi „Omanuah“ („Művészet“) kiadásában héberül, németül, angolul és ezt követi a többi európai nyelvekre való fordítás. Németre Barsi-Freund Minna, a kitünő írónő fordította, aki a nagy mű elé a következő bevezetést írta:

Ein einziger Gedanke beherrscht dieses, mit dem Herzblute eines *Dichters* geschriebene Buch: die Gestalt Theodor Herzls mit künstlerischer Plastik nicht allein als zeitgeschichtliche Persönlichkeit zu meisseln, sondern sie in ihren *Ewigkeitswerten zu erfassen.*

Historiker kommender Jahrhunderte werden dem Schöpfer der lebendigen und lebenzeugenden zionistischen Bewegung jenen Platz einräumen, den die allzunahe Distanz ihm heute noch verwährt und den ihm nur ein wesensverwandter, hingebungsvoller Diener des gleichen Ideales zukunftsschauend einräumen konnte, — den Ehrenplatz jüdischer Propheten.

Dieses Buch, *in der Geburtsstadt Herzls* von einem Kenner des Milieus geschrieben, dem Herzl entstammte, schöpft aus originalen Quellen und *bringt eine Fülle bisher nicht veröffentlichten Materials* in so sinnvollem Aufbau, dass uns Herzl — mit Patais Augen gesehen — völlig anders erscheint als im Bilde der bis nun über Leben und Wirken des grossen Führers erschienenen Werke.

Patai erfüllt eine *höhere* Aufgabe als die eines Nur-Biographen. Bei aller gründlichen Forschung und Genauigkeit im Tatsachenberichte gibt er noch jenes Plus, dass nur der gleiche Takt der Herzen, das liebevolle Einfühlen in das innerste Wesen des Dargestellten geben kann. Tief senkt er sein Lot in die Seele des Knaben, des Jünglings, des Mannes Herzl, — seine Hoffnungen und Zweifel, seine Kämpfe und Enttäuschungen erlebt er mit in innigem Verstehen, teilt gläubig seinen Glauben an den endlichen Sieg der Idee. Wie Herzl am Pharaonenhofe der Assimilation erzogen, seines Judentums inne wird, als das von ihm vergötterte Paris in der Person des Hauptmann Dreyfuss dem ganzen jüdischen Volke ins Gesicht schlägt, wie ihm *die Sendung* wurde, die gebieterisch sein Leben fordert, wie der Mann des Wortes zum Manne der Tat wird, der Gefühlsmensch zum Willensheros — das zeichnet Patai mit meisterhafter Feder.

In anerkennenswerter Selbstverleugnung vermeidet er es, immer selbst das Wort zu führen; er würzt die Darstellung mit Herzls eigenen Aussprüchen, belebt sie mit Briefen und Dokumenten und lässt so Herzl selbst die Farben mischen, mit denen er sein Bild malt. Das gibt diesem Werke besonderen Reiz.

Es ist heute noch ein Wagnis, dieses Hohelied vom Propheten Herzl, das Epos vom heldischen Priester der Zionsliebe, das wuchtige Drama vom Werden. Aufstieg und jähem Verlöschen dieses Einmaligen zu schreiben. Ein Wagnis, das nur ein Dichter bezwingen konnte.

Josef Patai schenkt in diesem Buche dem Judentum und der ganzen Menschheit *das* Herzlbuch.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DR MUNKÁCSI BERNÁT: EGY IRODALMI HAGYATÉKRÓL

Midőn „Mult és Jövő“ irodalmi folyóiratunk negyedszázados működését ünnepeljük, alkalomszerűnek vélem megmelékezni a mult század hasonló törekvéseinek egy érdekes s értékes bizonyságáról. Áldott emlékű *édesatyám kéziratban maradt héber irodalmi hagyatékát* értem, mely ugyancsak a héber nyelv és irodalom lángoló szeretetének talajából fakadt s a bibliai ékesszólás művészi keretében hű tükre egy küzdelmeken át fejlődött, mély vallásosságot bő műveltséggel egyeztető, bensőséges zsidó szellemi életnek. Mindenesetre számot tarthat ez *irodalomtörténeti* megbecsülésre: ha nem is pályázott sohasem a nagy nyilvánosság elismerésének babéraira, hanem szerényen beérve egy kis baráti kör pálmájával, munkáját épp úgy, mint a párhuzamos vallási tanulmányokat — mint a szent könyvek s a talmud búvárlatát — Istene s népe dicsőségére ajánlott *„lisêmoh“* szolgálatnak, öncélnak minősítette.

Atyám, *Munk Adolf* (Méir Ábrahám) 1830-ban, Elul 5-ikén Nyitrán, szegény családból született. Nagyatyám, *Munk Beer* (1800—1852) kiskereskedő volt, de gyermekei nevelését s kiképzését élete fő céljának tekintette, melyre örömest áldozta keresetének aránytalan részét. Egyébként is általános volt családja minden ágában a műveltségre s tudományra való igyekezet. Ifjan elhúnyt *Munk Gábriel* nagybátyám (1826—1847) a lakompaki és leipniki jesiváknak kiváló növendéke volt. Nagyatyám egyik öccse, *Munk Mendel* (1816—1856) a mult század közepén jeles talmudtudós Nyitrán és serdültebb ifjak tanításával foglalkozik. Másik öccse, *Munk Gábriél* (1820—1867) vizsgázott tanító, ki Verbón és Nyitrán működik s emitt a hitközségi iskolában a talmudnak is előadója. Az ő fia, *dr. Munk Maxmillián* (1844—1924) híres vitkovitzi főorvos, ki cs. udvari tanácsos méltóságra jutott. Atyámnak másik unokaöccse, *Munk Béla* (1833—1908) trencséni elemi és polgári iskolai igazgató, ki mint az Orsz, Izr. Tanítóegyesület s a Trencsénvármegyei Tanítóegyesület tiszteleti tagja, miniszteri elismeréssel fejezte be nagyérdemű pályafutását.

Ugyanily szellem uralkodott atyai nagyanyám, szül. *Felsenburg Chailé* (1805—1842) családjában, ki a nyitrai hitközség műveltségéről, tudományáról s vallásosságáról híres titkárának, *Felsenburg Mózes*nek (1772—1849) volt a leánya. Ennek a dédatyámnak házában már a „felvilágosodottak“ (maszkilim) német-zsidó műveltsége honolt, mely nem érte be a Chumis, Rasi s a talmud egyoldalú tanulmányával, hanem nagyon alaposan foglalkozott a próféták s az egyéb Szentiratok könyveivel is. Ezeket tiszta német nyelven fordították (édesatyám franciául is); nem irtóztak Mendelssohn s követői műveitől s megtanulták a héber meg német grammatikákat. A Chailé, Broché s Hindé néven tisztelt kisasszonyok Lessing, Schiller s Goethe műveit olvasgatták, sőt — bár az ósdiak nem szívesen látták — a francia nyelvkönyv is kezükbe került. Dédanyám, szül. *Lerner Marianna-Mirjám* (elh. 1851) a nagyhírű *Lerner-Lasch Józsefnek* (1760—1836), Lichtenstadt, Saatz és Elbogen csehországi városok kerületi főrabbijának, a „Lélek Gyógyszere“ (Marpê' la-nefes, 1791) s a „Lélek gyönyörűsége“ (Óneg nefes, 1795). című művek szerzőjének volt a leánya. Ez az ős aggkorában itt lakó fiához, Pestre költözött s Büchler „A budapesti zsidók története“ c. művében (264. l.) e korszak legkiválóbb talmudtudósai közt említi, sírfelirata pedig a „nagy világosság“ (hamâ'ôr ha-gâdôl) és „a kor csodája“ (môfêt' ha-dôr) jelzőkkel magasztalja.

Ez előd vonalán folytathatnám még századokra visszamenőleg a vérségi kapcsolat kimutatását a szellem nagyságaival: rabbikkal s neves orvosokkal; de ezúttal nem genealógia a célom, hanem megértetése a talaj sajátos erejének, mely lehetővé tette, hogy a mi esetünkben egy belőle sarjadt költői lélek ötven éven át termelte alkotásait műfajok változatosságában, kedvezőtlen viszonyok közt, az irodalmi élettel együttjáró csillogás és szereplés nélkül. Mint ahogy a sziklafalból kitörő mag szárat ereszt, levelet hajt s illatos virággal pompázik árnyékban, napfény s ápolás nélkül. Íme atyám irodalmi hagyatékának részletei:

I. **Levelek,** melyekben a tárgyi közlések szinte háttérbe szorulnak a hozzájuk fűződő gondolatok és érzések bő leírása mellett. Nyelvük a klasszikus héberség, helyenként egy-egy ismertebb talmudi szólással, mint Luzatto, Letteris, Rappaport s kortársaik irodalmi leveleiben, melyeknek hatása alatt keletkezhettek. Az első ily levelet 1852 télutóján küldi Nagyszombatból, hol tanítói állásban működött, *Felsenburg Adolf (Áron)* anyai nagybátyjához (1809—1882), ki Szentesen elemi iskolát vezetett s szintén kedvelője volt a héber nyelvnek. Ebben értesíti nagybátyját édesatyjának váratlanul bekövetkezett elhúnytáról s a levél végén egy gyászdalt közöl. Ez rendszeres héber levélváltás kezdete, mely Felsenburggal 1878-ig tart. E levelekből 13 van lemásolva a hagyaték illető kötetében, közülük a hat elsőhöz (1856-ig) F. válaszlevele is mellékelve. Az 1853-iki különös szépen megírott levél életrajzzá bővül s mintegy két nyomtatott ívre terjed. A rokonság más tagjaival folytatott héber levélváltás maradványai a *Munk Gábriél* (Nyitra, 1855) s *Munk Béla* igazgató (Trencsén, 1879—1900) nevére szólók, továbbá melyeket *Silberstein Joachim* kereskedő nagybátyjához *(Munk Ráchél* nagynénje férjéhez, Nyitra 1853) s *Resofszky Mihály* nászrokonához (Tiszaböód, 1899) intézett. — A barátjaihoz küldött héber levelek sorában kiválik érdekességével, melyet 1853-ban *Hahndl Saul* nagyszombati tanítótársához intézett, melyben t. i. leírja *Landesberg Izsák Áron* rabbi mesterének utazását Galgócról Nyitrán, Pesten s Szolnokon át Nagyváradra, új rabbisági székhelyére, hol ünnepiesen fogadják s állásában fölavatják. Baráti kapcsolatainak további emlékei a később „francia nyelvtanítónak“ címzett *Buchsbaum Rubén Léb* gyermekkori pajtásához (Nyitra, 1856, 1893), *Elzász Mendel* rózsahegyi rabbihoz (1898), *Weisz Kálmán* gyulafehérvári rabbihoz (1879) és *dr. Deutsch Saul* nyitrai ügyvédhez (1880) írt levelei. E levelek mellett többször megtaláljuk másolatban az illetők válaszait is. Néhány előkelő név is díszlik a hagyaték levélcsoportjának címjegyzékében, ezek: *dr. Vámbéry Ármin tanár* (1879), *dr. Goldziher Ignác* tanár (1886, 1900), *dr. Neumann Ármin* udv. tan., országgyűlési képviselő, ki bold. atyámnak gyermekkori tanítványa volt s hálával emlékezett meg gyakran róla (1899), továbbá *Kurländer Rafael* (1886), szülővárosom hitközségének zsidó erényekben példás vezérférfia és unokája: *Ullmann Sándor*, a hitközség elnöke (1900). Hozzáfogván mindezekhez a hozzám írt héber leveleket (1889—1901), a hagyaték e tárgykörből 57 iratot foglal magában.

II. **Hírlapi munkálatok,** illetve napieseményekről s szellemi mozgalmakról való elmélkedések, melyek rendszerint a tanulságokat összefoglaló versben végződnek. Ezeknek tárgyai a kéziratok sorrendjében: 1. *Az 1890-ben Londonban tartott békekongresszus.* — 2. *Carnot, francia köztársasági elnök gyilkosa* (1894). — 3. *Az anarchisták mindent leromboló szövetsége.* — 4. Appel budapesti fogorvos siketnéma fiának meggyilkolása egy kirándulás alkalmával 1897 június havában. — 5. *A szocializmus s az 1897-iki munkássztrájk aratás idején.* — 6. A nagyváradi Sz. László gőzmalom rt. és több jónevű kereskedőcég bukása (1890 tájt). — 7. *Orvosok gyülekezése 1894-ben Budapesten a kolera és difteritisz leküzdésére.* — 8. *Az egyházpolitika*

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

győzelme Magyarországon 1895-ben (hő tanulmány). — 9. *A párisi jótékonysági bazár nagy tűzvésze 1897 május 4-én.* — 10. *Dreyfus kapitány világhírű ügye* (1894).

III. **Nekrológok:** 1. *Kurländer Rafael* fölött 1899 Sebat havában. 2. *Ullmann Izidor* országos hírű, kiváló tudós és művelt férfiú, a nagyváradi hitközség elnöke fölött, ki ugyancsak az 1899. évben hunyt el Chazon szombatján.

IV. **Elbeszélések,** főkép a szegény zsidó néposztály köréből. Ezek: 1. *Egy bölcs asszony* (Issah chakamah), melyben a szereplő személyek Elkanah (ben Mordechaj ha-efrati) és neje Channah, valamint a cselekmények színhelye (Bet-Lechem Jehudah) bibliai nevet viselnek; de egyébként minden esemény mintha valamely hazai kis város gettójában történnék a közelmultban. E. elveszíti dús atyai örökségét s családjával együtt nyomorba jut. Már csaknem megbomlik lelki egyensúlya is, midőn vele együtt szenvedő okos nejének bátorító szava és tanácsa istenbizalomra figyelmezteti s ő visszanyerve régi szellemi erejét s mozgékonyságát, régi vagyonát is visszaszerzi. — 2. *Van gazdagság, mely ártalmára válik birtokosainak* (Jes oser samur lebaalav leraato). Ezt az elbeszélést a szerző a maga jesivai életének emlékével kezdi. Egy vágvidéki zsidó község balbószjánál napot evett, de utóbb ez a jótevője elszegényedett s eredeti lakóhelyéről is elköltözött. Évek multán az egykori talmudtanuló mint gabonaügynök találkozik vele körútján egy erdélyi kis helységben, hol emez most regálebérlő s nagy gondja hét eladó leánya. Ezekkel kapcsolatban elbeszéli egyik régi élményét, melyben szemtanuja volt egy fényes, gazdag zsidó menyegzőnek s nyomban utána egy nagyon szegény, csendes chuppának. Ezidőszerint az akkor egybekelt házasok sorsa éppen az ellenkezőre fordult: az egykori gazdag menyasszony szegény özvegy s az egykori szegény pár küzdelmei után most jómódú. Az elbeszélés tanulságát a végén egy tanköltemény foglalja össze. — 3. *Mordechaj, a tanító* (M. ha-melammed). Ez az elbeszélések közt a legterjedelmesebb s tartalma egy galiciai népmonda, mely a pesti híres Wahrmann-család ősét helyezi az eszesség, tudomány s erős jellem fényébe. M. már ifjú korában kivált éles elméjével a krakói talmudiskola növendékei között s győzelmes pilpul-vitái nemcsak a „charif" díszjelzőt juttatták számára, hanem szerencsés véletlen közreműködésével Feiga nevű élettársát is. Házassága után hosszú ideig Drontstein Mózes szlanicai italbérlő ipjának házában élt s boldog családi életében sem távozott „a halácha négy rőfjétől". Nagy tudós rabbi hírébe jutott, míg aztán elhalt az öreg após s reá meg nejére szakadt az üzlet terhe. Nemsokára még rosszabbra fordult helyzetük, midőn az uradalom gazdája, Dietrichstein herceg is elköltözött az élők sorából s az örökös nem ismerve a régi bérlőcsalád érdemeit, másnak adta csekély bértöbbletért kedvéért a bérletet. M. most kénytelen volt Krakóba költözni s ott egy gazdag családnál tanítói állást vállal. Tíz évig működött így s ekkor nevezték a „tanító" (melammed) jelzővel, míg gyöngülő egészsége ezt az állását is elhagyni kényszerítette. Most rendkívül súlyos idők következtek reá s neje kétségbeesésében az akkor épp Krakóban időző Baal-Sém-Tóv híres „szent rabbi"-hoz, a chászid vallásgyakorlat megalapítójához fordult tanácsért. Értelmetlennek és képtelennek látszott a tanács, melyet a szent férfiú ajánlott, de M. minden felvilágosodottsága mellett is erősen hatása alatt állott varázsának s vakon követte. Így került M. Bécsbe előkelő megjelenésű zsidó tolvajok társaságába, kiket a becsületesség útjára térített. Az e bünözőkkel való kapcsolat sodorja őt az ifjú Dietrichstein bécsi rendőrfőnök s az ő barátja, József trónörökös elé, kik tudomást szerezvén érdemes tevékenységéről s régi kiválóságáról, őt pártfogásukba veszik s M. visszakerül családjához Krakóba, majd innen egykori bérletéhez. Így valósul meg rajta a mű jeligéje, a bibliai példabeszéd: „Válogatott ezüst a caddik nyelve." Becsületessége miatt messze földön „*Mordechai ha-jasar*"-nak nevezték a visszatért tudóst s midőn II. József császár rendelete a zsidókat német név fölvételére szólította, ő ezt a jelzőjét fordította *Wahrmann* névre s állítólag tőle ered az e nevet viselő nagyhírű pesti család. — 4. „*Nincs semmi új a nap alatt*" (En kol-chadas tachat ha-semes): Qohelet könyvének e közismert mondását elbeszélésünk a Dreyfus-ügyre vonatkoztatva szemlélteti s ehhez keretül az erről szóló, fentemlített hirlapi munkálat szolgál. A történet lényegét a szerző itt ugyancsak hitelesnek véli, melyhez „hasonlót olvasott egy könyvben ifjú korában." A főszereplők ezúttal is a francia seregben vannak. Napoleon hadai elárasztják déli Németországot s Nürnbergben épp „ben keseh leasar", az engesztelés ünnepének hetében jelentkeznek. Már itt az előest s Karpelesz Kálmán, a jámbor hitközség elnöke áhitattal készül a fenséges napra, midőn belép lakásába egy díszesen öltözött francia kapitány három tiszttársával. Az első perc rémületét az elnöknél csakhamar öröm váltja föl, midőn a kapitány bemutatkozik mint Jermen Efraim „is jehudu" s maga, valamint szintén zsidó társai számára helyet kér a zsinagógában az ünnepre. Az elnök készséggel teljesíti vendégei kívánságát s az ünnep befejeztével meg is hívja őket családi asztalához. A kapitány jól érzi magát a kedves családi körben s ezután is eljárogat oda, hol különösen leköti érdeklődését a bájos s műveltségével is kiváló házikisasszony. A család szívesen látja a viszony fejlődését s midőn tavasszal az ezredet elhelyezik, Jermen megkéri a leány kezét. Az eljegyzés egyéb szertartások során gyűrűváltással is történik, amidőn a vőlegény gyűrűjébe héber betűkkel bevésették a menyasszony „Genendel" nevét s a menyasszony gyűrűjébe francia betűkkel a vőlegény Jermen nevét. A háború tovább folyik s J. katonai rangja emelkedik. Sokszorosan beigazolt hűsége s megbízhatósága őt az ezred pénztárának őrévé érdemesítik, mi nem csekély irígységet és gyülöletet kelt ellene azok között, kik nem szívesen látták, hogy a jogegyenlőség elvével egyes zsidóknak is módjuk nyilt tehetségük érvényesítésére. Azonban a szerencse forgandó s az irígykedők gyülölsége egyszerre tárgytalan lett. Egy ütközetben, midőn J. két magasrangú tisztet a fogságból kimentett, lábán golyó érte s ő eszméletlenül terült el a csatamezőn. Midőn a kötözőhelyen sajgó sebét érezni kezdte, már ott volt a hadibiztos az ezred pénztárának átvételére, de J. nagy ijedelmére az illető szekrénykulcsát ruhája zsebeiben nem találták. A további szigorú vizsgálat nagy összeg hiányát is kideríti s bár jogos volt a gyanu, hogy a kulcsot s a pénzt eszméletlen állapotában orozták el, mégis megfosztották őt állásától s nyugdíjazták. A tervezett nagyreményű házasság, noha a bánatos menyasszony kitartott hűségében, létre nem jöhetett, mert a volt kapitány nem akarta az előkelő leányt a maga megalázott személyéhez és szerencsétlen sorsához bilincselni. Évek teltek el így, míg egyszer az egyik bűntárs följelentése világosságot derített az egész ügyre s a pénz is megkerült, miben főrésze volt a pénzzel együtt őrzött s elveszett héberbetűs jegygyűrűnek. Jerment rangemeléssel visszahelyezték ezredéhez s röviddel ez esemény után megható menyegző következett érte sokat szenvedett, hű arájával. — Édesatyám iratai közt ez az egyetlen, mely legalább magyar kiadásban megjelent. Spitz Gyula. több népszerű (főkép héberből magyarra fordított) kiadvány szerkesztője a héber eredetire utalva, két ízben közölte kivonatos átdolgozásban: először 1905-iki „Magyar-zsidó Évkönyvében" ily címen: „*Jerome ezredes.* Igaz történet a 18. századból." Másodszor „*Az igazság diadala.* Elbeszélés a 18. századból" címen „Izr. Családi Könyvtár" kiadványának II. részében. *(Vége köv.)*

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DR RÓTH JENŐ: JÓBELI TANUVALLOMÁS

Jubileum annyi, mint ünnep, a mult és jövő találkozásának ünnepe. 25 év óta a Mult és Jövő minden száma megjelenése jubileum, ünnep volt. A zsidó multnak a közelhozása a jelenhez, a jövőhöz.

Ünnep és lelki felfrissülés volt, amikor a Mult és Jövő ólomkatonái újabb és újabb felderítő utakat vágtak a zsidó hagyományok multjában és útjukban fellebbentették a mystikumok fátylát, oda mutatva a jelennek, a jövőnek, hogy ezzel biztonságot, büszkeséget, kitartást, alkotó erőt sugározzanak az olvasóba.

És ugyanezek az ólomkatonák vezérüknek, dr. Patai Józsefnek parancsára 10 évvel ezelőtt egy új riadót fújtak, zsidó lelkeket toboroztak, a szent zászló alá és azóta évről-évre hívták arra a földre, ahonnan kiindult a tan, a Smá Jiszroél. A zászlóhoz én is csatlakoztam és most emlékezem, mikor zarándoktársaimmal a szentföldtől búcsúztunk, a Mult és Jövő ólomkatonái vezérének, dr. Patai Józsefnek „Józsua" nevet adtuk. A hála, az elismerés jele volt ez, azért, mert ő volt az, aki az Igéretföldjére vezetett és úgy vezetett, hogy nyitott szemmel láttam. Megmutatta a multat, a jelent és vázolta a jövőt.

Vezetett, tanított, mutatott és én láttam és vallom:

Láttam a zsidót, az élet minden vonatkozásában, láttam mint polgármestert, ügyvédet, orvost, költőt, szolgabírót, mint bírót, mint rendőrt, mint uccaseprőt, mint csatorna-tisztítót, mint kőművest, mint szobrászt, mint mezőgazdát, mint földmívelőt. Láttam szakállal és szakáll nélkül, cicisszel és cicisz nélkül az eke szarvánál. Láttam kapával, kaszával, láttam izmos karokkal, kidolgozott tenyérrel, láttam, amint vágta a rendet, megrakta a szénásszekeret, akárcsak Szabolcsban vagy Somogyban. Láttam a zsidónőt is, nem a bridge-asztalnál, nem ékszerrel kicicomázva, nem rúzsozva, hanem a szövőszéknél, a gyárban, a kertben, a mezőn. Kapáltak, gyomláltak, rendet gyüjtöttek, lovat hajtottak, jószágot ápoltak. egyszóval: termeltek, produkáltak.

De nehogy a hölgyek megijedjenek, azt is vallom, hogy a termelés, a munka a szépségüknek nem ártott. Ezek a dolgozó nők gyönyörűek, arcbőrük, termetük vetekszik a legkiválóbb kozmetikai intézetben kikészített modern Vénusszal. Munkaközben is szép volt a körmük, de nem a lakktól, hanem a föld fényesítette gyomlálástól. Bőrük barna, de nem a krémtől, hanem a keleti napsugártól. Ajkuk piros, de nem rúzstól, hanem az egészségtől.

És bevallom, hogy este bridgeznek is, de nem Piatnikkártyával, nem a stüssi vadásszal, hanem Dávid királlyal és a többi történelmi személyek ékesítette kártyával.

Láttam a gyermeket is, gyermek-otthonokban, a modern pedagógia szerint nevelni és a zsidó történelmet, Talmudot, tanulni és tudni. Láttam őket a Technikumban, Ipariskolában, Gimnáziumban és Egyetemen.

Láttam őket ott a Skopus-hegyen, a tudomány igazi csarnokában, ahol igazoltan megfér a Talmud, a Tóra, a matematika, fizika, bölcselet és természettudomány mellett.

És láttam héber nyelven az Iliast, Odysseát, Az ember tragédiáját, Dante Divina Komédiáját, Ady verseit, középkori és újkori tudósok műveit, láttam a nagy milliós példányszámú amerikai angol lapokat és benne a héber egyetem világhírű, héber professzorainak fizikai, kémiai, bölcseleti, történelmi dolgozatait.

Láttam az egykor halált lehelő források és mocsarakban dúsan ringó kalászokat, láttam a vasbetonnál keményebb, ezer éve terméketlen hegyoldalak kövein zöldelni a gyümölcsfát és virított a cseresznyefa. Láttam a halottnak és gyilkosnak hitt Holttengert, az emberiség áldásaképpen a haldokló beteg test szolgálatába állítva, mint gyógyszerek kiapadhatatlan forrását.

Láttam lüktető kereskedelmet, fokozódó gyári termelést, láttam az évezredek óta cammogó púpostevét, nem cammogott, szárnyakat kapott, szökkent és repült ott a telavivi vásáron. Láttam öntudatot, bizakodást, több és több munka utáni vágyat.

Tud dolgozni és akar dolgozni.

És a Mult és Jövő jubileumának alkalmából boldogan állapítom meg, hogy amit Patai József a „*Feltámadó Szentföld*" című hatalmas könyvében megírt, nemcsak a poézisével hódította meg az olvasók ezreit, hanem élő valóságaival is. Az ő vezetése, útmutatása, helyszíni bizonyítása után vallhatom, hogy igaz, nem puskaporos, ekrazitos fegyverrel hódítják ott azt az átok sujtotta Szentföldet, „ki im böruchi", a szellemmel, a kultúra terjesztésével.

Igaz, hogy holdanként, sőt dunamonként veszik a földet és hogy irtó emberi és anyagi áldozat dacára, még csak kb. egymillió dunam, alig több 200.000 holdnál a zsidó tulajdon. De kezdetnek ez nagy és sok. És hogy vétel útján szerzik és nem fegyveres honfoglalással, ez a zsidó módszer, az isteni parancsolat, Ábrahám ősatyánk is, annak dacára, hogy az Örökkévaló neki adta az Igéretföldjét, „löachuzasz olam", mégis pénzért vett földet Chét fiaitól.

Igaz, nem fér el Palesztinában 16 millió zsidó. De soha arról szó nem volt, hogy Amerika 3 millió, Lengyelország 3 millió, Oroszország 3 millió, vagy Anglia 400.000, Csehszlovákia, Franciaország, Hollandia, Magyarország zsidósága az utolsó szálig Palesztinába akarna vándorolni. Különben pedig, ha Belgium 30.000 km² területe 8 millió embernek ad megélhetést, akkor Palesztinában, a keleti nap alatt, ahol kétszer arathatnak, ahol a fehér szén, a mossuli petróleum odatorkollik, még nagyon sok ember elfér.

Igaz, hogy a palesztinai arabokat izgatják kívülről, de külső izgatások elülte, vagy öntudatra ébredésük pillanatában a zsidóságban felszabadítójukat fogják üdvözölni, nem ellenségnek, de testvérnek fogják tekinteni.

Dr. Patai vezetése mellett a kaján mosolyok megfagynak, elmerevednek, a kétkedő kishitű kérdések feleletet kapnak. Angol politika, zsidó otthon?! horribiledictu, zsidó állam, ezek a folyton fel-felbukkanó, vállveregető megsemmisülést jósló vádak és „ewigefragek" általa abba az éles reflektorba kerülnek, amelynek gyúpontjában hit, tudás, a kétkedőt és a kérdezőt kielégítő meggyőzés tükröződik.

Ehhez hozzávehetjük, hogy az általunk ismert, évezredeken át kipróbált rendszerek, módszerek, tervek és számítások, emberileg bekövetkezendő törvényszerűségek, mind csődöt mondtak. Aki vele volt, annak azt kell vallani, ne prófétáljunk és nincs jogunk vádolni, vagy kritizálni nekünk, azoknak, akik egy jottányival sem járultak hozzá ahhoz a sisyfusi munkához és áldozathoz, aminek eredménye, hogy megteremtetett a szabad gátlás nélküli kollekciója, mintaterülete, otthona a zsidó alkotás, szervezés, termelés, szellemi tudás, mezőgazdasági és fizikai munkának, szóval a zsidóságnak és otthon adatott annak a világító, bizonyságot sugárzó valóságnak, hogy a zsidó is ember, Isten teremtménye és képességeinél fogva is egyformán helye van a nap alatt, mint minden más embernek és ezzel megalkottatott az, amivel minden embernek, zsidónak és kereszténynek elismerését jogosan kiérdemelte.

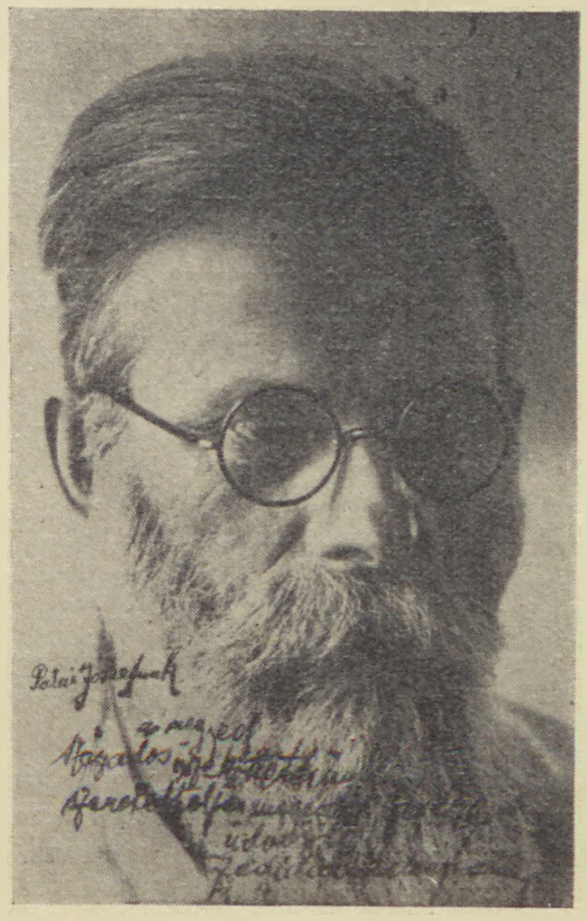
Dr. Patai József azzal a szellemi fegyvertárral és hadsereggel, mely a Mult és Jövőben táborozik, pionirja és győzelmes harcosa volt ennek a munkának és eredménynek. Jogos az az óhaj, hogy bárcsak az újabb jubileumkor, az igaz zsidó jobel évben, minden célját megvalósítva lássa!

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Balra Mordecháj Avi Saul héber költő. Jobbra Jedidja Seelenfreund jeruzsálemi iparművész

M. AVI-SHAUL (TEL-AVIV): KÉT JÓBEL

Egy fél jóbel esztendő telt el a Mult és Jövő alapítása óta? És még olyan friss, tele az ifjúság erejével, harcos és lángoló, mint fiatal írók társaságának orgánuma „Sturm és Drang" korszakában! — Patai József 30 év óta dolgozik már és még mindig a tábor élén jár, lobogó zászlóval a kezében, mint ama csodálatos ifjú Longfellow halhatatlan énekében. És hangja hatalmasan, frissen cseng az összes zsidókhoz: a társadalom mezőin, a kultúra és a művészet tájain és a poézis csúcsain.

Nem tudom, felfigyelt e valaki a két szám olvastára, amikor így egymás mellett állnak: 25—30. Engem leginkább ez ejt csodálatba. Ez lelkesít fel és indít bámulatra: fiatal író, akinek csak az alkotás öt esztendeje van mögötte, bátorságot érzett a lelkében, hogy egy ilyen kultúrmű élére álljon, elfogult szívek sivatagának közepén! És a dolog sikerült. *Ma* bizonyára már senki sem kételkedik többé Patai József hivatásában, hogy a magyar zsidóságot visszavezesse forrásaihoz. *Azokban* a napokban azonban nagyon sokan kételkedtek, jó és rosszakaratból. Annál nagyobb tehát a mi tiszteletünk a férfiú iránt, aki állt és áll a vártán és nem ejtette el a zászlót és nem hajtotta meg a fejét.

Merem állítani, hogy senki sem tudja úgy felbecsülni Patai József alkotását, mint éppen Erec Izrael fia. És e sorok szerény írója közöttük. Mert hiszen itt élünk, minden értelemben a zsidóság életének központjában, innen áttekinthetjük a galuth mezőit azzal a messzelátással, amely az összes horizontok fölött állónak és szemlélőnek adatik. És Patai József megállta a nehéz próbát. Az ő munkája kiterjesztette ágait a magyarországi diaszpora határain túlra, az ő egyénisége maradandó, kimagasló érték, egyetemes zsidó szempontból is.

Hadd világítsam meg egy példával: Egy gránitszikla áll hatalmas vizek közepén, zúgó, viharos hullámok között. Eléje ért egy hajó, amely a tenger szinén hánykolódott és a hullámok ide-oda dobálták, hogy majdnem elsüllyedt. Amikor a hajó a szikla közelébe ért, így szólt előtte: — Csodálatos, engem mindenféle erős fákból, vas és rézabroncsokkal készítettek és a matrózok művészete is mellém állt és mégis töredeznek bordáim a viharban és félek a mélységek veszélyeitől. Te pedig, aki itt állsz egyedül és elhagyottan a hatalmas vizek között, nem mozogsz és nem mozdulsz a világ összes viharai előtt. Taníts meg testvér engem is erre! — Amire a szikla így felelt a hajónak: Balga, nem látod-e, hogy hozzá vagyok nőve a talajhoz?

Ez Patai József titka. Hozzá van nőve a talajhoz, a zsidó kultúra talajához és nem átalja hirdetni ezt a hozzánőttséget a gyülölködők és becsmérlők felé. Ez a talajhoz kötöttség adott erőt a szavának, hatalmat a művének mindazokkal szemben. akiknek a zsidóság csak üres közhely, felületes jelszó. Ez a talajhoz kötöttsége tartotta őt erős társadalmi harcainak viharai között. Nyugodtsággal, nemességgel, előkelőséggel harcol, ahogy igazi hőshöz illik, „akinek ereje igazság és cselekedete igazság". Ez a kötöttsége adott neki hivatottságot, hogy az irodalom piedesztáljára emelje a magyarországi fiatal zsidó alkotó művészeknek színe-javát, azokat, akiket a „magas asztalok" mellől számüztek. Sőt, tekintélye, avató ereje átterjedt a héber irodalom területére is. Patai egyike a héber alkotás legnagyobb értőinek. Az ő ítéletére és értékelésére bízzák magukat a héber költők legnagyobbjai. És ez az utolsó pont, ha mellékesen említettem is, ez az áldások forrása, amelyért ma Patai Józsefet köszöntöm. Ez a pont minden alkotónak szempontja, aki bármely nyelven szolgál a zsidó alkotás csarnokában.

Ha valaki áttekinti Patai József átfogó és sokoldalú müködését, szinte fél őt azzal üdvözölni, hogy folytassa csak ezt az útját. Sőt, ha Patai csak egyik volna a soraink ból, szinte kötelességünk volna őt figyelmeztetni és óvni a „rossz szemtől". Csaknem visszarettenünk e dús bőségtől. Ilyenre mondották bölcseink: „nem szabad megállni az embernek felebarátja mezején, amikor termése teljében áll — a rossz szem miatt".

Patai József mezeje ragyogó termésének teljében áll. Megállunk a mezeje előtt, tele csodálattal és megindultsággal.

Hadd köszöntsem azzal a bibliai verssel, amelyet „rossz szem" ellen használtak talizmánul: „Termékeny ág József, termékeny ág a forrás mellett!"

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DR KENÉZ-KURLÄNDER EDE: A VULGATA SZÁNDÉKOS ELIRÁSA

A legkiválóbb német stílusművészek egyike: Daniel Sanders, azt írja egyik művében, hogy a világirodalom — beleértve a bibliát is — legklasszikusabb mondata a következő: *„És mondá Adonaj: Legyen világosság, és lőn világosság.“* Szerinte ez a mondat volt a tanítómestere minden idők nagy stilisztáinak. Ezen a mondaton lehet is stílust és tömörséget tanulni! A teremtés gigászi művének, a nagy ouverturenek, kezdő akkordja ez a fenségesen egyszerű mondat, ami a legnagyobb eseményt *hat* egyszerű szóban, teljes pompával állítja elénk. Ez vonatkozhatik a *stílus* művészetre, azonban valóságban a világon létező minden írásmű közül leggyakrabban idézett és legjobban forgalomban lévő mondat a biblia következő mondása: (Leviticus 19., 18.) *„Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!“* Ez az a mondás, amit az evangélium szerint Jézus homloktérbe helyezett, ezt főparancsolatnak minősítve. Erre a mondásra roppant büszke a kereszténység és a régi antiszemiták szerették volna letagadni a mondás ótestamentumi eredetét. A mai fajvédő antiszemitizmusnak természetesen ilyen gondjai nincsenek, mert ők az ótestamentummal együtt az újtestamentumot is indexre tették.

Szerény nézetem szerint alig van a bibliának még egy mondata, amely annyira rászorulna magyarázatra, mondhatnám, amely annyira értelmetlen volna, mint éppen ez a folyton idézett mondat. Behatóbban még alig foglalkoztak ezzel, csak elvétve találunk nagyobb tanulmányokban erre a mondatra is vonatkozó kisebb megjegyzéseket. Már a talmud bölcsei is érezték, hogy ez a mondat bővebb magyarázatra szorul. Rabbi Akiba is nyilatkozik e kérdésben, de főképpen Ben Azáj. Találunk a fejtegetések során olyan megjegyzést is, hogy két emberélet nem egyforma és az ember még saját testrészeit is külön értékeli, egyiket jobban szeretve, mint a másikat és mikor arról van szó, hogy kezét, lábát, vagy szemét áldozza fel, akkor ez az osztályozás előtérbe nyomul.

Lázár Éva festőművésznő

Achad Haam egyik értekezésében foglalkozik a kérdéssel és megállapítja, hogy a „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat“ *a hilleli stilizációban* — amely pedig nemleges — sokkal több tartalommal bír, mint az eredeti bibliai ige.

Az itt tárgyalt bibliai idézet héberül így hangzik: *Wahawta l' re'acha kamocha.*“ Három rejtelmes problematikus szó! *W'ahawta* = szeresd. Itt mindjárt felvetődik az a kérdés, lehet-e szeretetet imperative előírni, mikor a szeretet egész más mélységekből fakad, de semmiesetre sem parancsszóra. A második szó: *l're'acha.* Itt viszont felmerül az a probléma, hogy mit értsünk a *„rea“* szó alatt, barátot-e, vagy *embertársat?* A magyar Károli-féle fordítás: „felebarát“, az megfelel, úgyszintén a Septuaginta fordítása. „plesion“, az németben úgy hangzik: *„deinen Naechsten“*, Ennél a szónál még egy probléma van, tudniillik, hogy a „l're'acha“ dativus. Helyes fordítása tehát „felebarátodnak“, úgyhogy ebből kiindulva egy német tudós szabadon úgy fordította ezt a híres mondást: „Kívánj felebarátodnak (olyan jót), mint tenmagadnak“. A harmadik szó a: *„kamocha“*, melynek általános fordítása: „mint tenmagadat' szintén nem felel meg, mert pontosan, hajszálig úgy szeretni az embertársát, mint önmagát, — mégsem lehet.

Moses Mendelssohn köréhez tartozó egyik műfordító ezen harmadik szó problémájának súlya alatt a híres mondatot a következőképpen fordította: „Liebe deinen Naechsten (kamocha), *er ist wie du!*“

Én ebben a kérdésben hosszabb értekezést írtam, amelyet legközelebb sajtó alá fogok rendezni. Itt csak arra akarok rámutatni, hogy a Vulgata a Septuagintától eltérően, de eltérően a magyar, német és a többi fordítástól is, úgy fordítja a híres mondatot: *„Diliges amicum tuum* (szeresd *barátodat) sicut te ipsum!“*, ahelyett, hogy helysen így fordítaná: „Diliges *proximum tuum* (szeresd *embertársadat),* sicut te ipsum!“ Pedig a Vulgata nagyon jól tudja, hogy „rea“ nem barát (amicus), hanem: embertárs (proximus). Ezt bizonyítja az Exodus 2. 13. alatt található mondásnak: *„Lama take reacha“* vulgatai fordítása, ami így hangzik: *„Quare percussis proximum tuum?“* (Miért ütöd embertársadat?) és nem *„amicum tuum“* vagyis felebarátodat. A Vulgatának ez a különös fordítása abban leli magyarázatát. hogy a fordító összhangba akarja hozni ezt a mondatot a „hegyi beszéd“ szintén nagyhíres kitételével, ahol nem embertársról, hanem barátról van szó. (Máté V. 43—48.)

Nem akarom utánozni Donáth bácsit, de ezzel a kérdéssel is érdemes volna elmenni Rómába és felhívni a szent kollégium figyelmét arra, hogy a Vulgata ezen a helyen is helyesbítést igényel. Én azonban nem vagyok olyan naív és nem tudom elképzelni, hogy ez valaha is bekövetkeznék és kizárólag arra szorítkozom, hogy a Mult és Jövő jubileuma alkalmából az elmondottakat lerögzítem a lap széleskörű olvasótábora előtt. Mert a Vulgata szerinti fordítás a híres mondat értékelését erősen lecsökkenti.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

S. J. AGNON (JERUZSÁLEM): MÉLYSÉGEKBEN

1.

Oszonovszki-falva nagy falu Podoliában. A nép nyájait legelteti és földjeit szántja-veti, Izrael pedig biztonságban lakik ott. Jákób nem ingerli Ézsaut és Ézsau nem nyomja el Jákóbot, békességben élnek földjükön. A falu Bucsac grófjának birtokához tartozik és Jákób minden magzatja, aki ott él a faluban, a bucsaci szent gyülekezet tagja. Bucsacból hozzák maguknak a naptárakat, a lulavot, eszrogot és mindent onnan hoznak, amire csak szüksége van egy zsidónak. És a félelmetes napok idején mind a falu fiai bemennek a városba. Mert hagyomány Izraelben, hogy Újévkor és Engesztelőnapkor a falusiak bemennek a városba, hogy legalább három napon át egy évben az Isten házában imádkozhassanak. Évről-évre felkerekedett az Újév előtti nap hajnalán Oszonovszky minden zsidaja, befogták a lovakat, megrakták szekereiket, hajnalban elvégezték a bűnbánóimákat és aztán elindultak Bucsacba, hogy ott Izrael egyik nagy gyülekezetének közepette öntsék ki szívüket Uruk előtt. És nyugodtan otthagyták minden vagyonukat, mert Izrael őrzője védelmezi házukat és munkájuk gyümölcsét most is, mint abban az időben, mikor évente háromszor Jeruzsálem szent hegyére zarándokoltak.

2.

És sokáig cselekedtek így Oszonovszki lakosai. Izrael gyermekei évről-évre Bucsacba utaztak Újévre. És egyszer a bucsaci gróf kint állott az erkélyén és meglátta a sok népet, amint ereszkedtek lefelé a hegyekből. Megkérdezte szolgáit, hogy kik azok. És felelték neki: Zsidók ezek, akik imádkozni jöttek a városba. A gróf nevetve szólt szolgáihoz:

„Félek, hogy leszakad a híd alattuk és leesnek a mélységbe.“ Szolgái megértették. hogy mit akar és mondták: „Bizony, le fog a híd szakadni és belevesznek a folyóba.“ „Miért álltok itt akkor tétlenül? — szólt a gróf. — Menjetek, álljatok lesbe a hídnál és hányjátok be a zsidókat szekerestől a vízbe.“ És a szolgák feleltek: „Minden úgy fog történni, amint urunk parancsolja.“

És elmentek a gróf szolgái és lesbe álltak a híd vámjánál. Mikor pedig a szekerek odaértek, tele zsidókkal, a gróf szolgái előjöttek és körülvették a szekereket. És az oszonovszkibeliek nagyon megrettentek, mert látták. hogy az életükre törnek. Gyorsan elővették taliszaikat és beburkolództak velük, mondván: „Ne kerüljünk Isten elé hétköznapi ruhában.“ Így készültek a halálra. A gróf szolgái befordították szekereiket a folyóba. Aki a szekéren ülva maradt, az a szekér alá került és megfulladt, aki pedig kiugrott, az a kerekeken zúzódott szét és kiömlő vérük vörösre festette a rohanó hullámokat. Azon a helyen zuhant a vizek mélyébe Isten népe, ahol a „taslich“ imát szokták mondani a könyörületes Istenhez. És a vizek elsodorták őket és semmi nyoma nem maradt annak, ami történt.

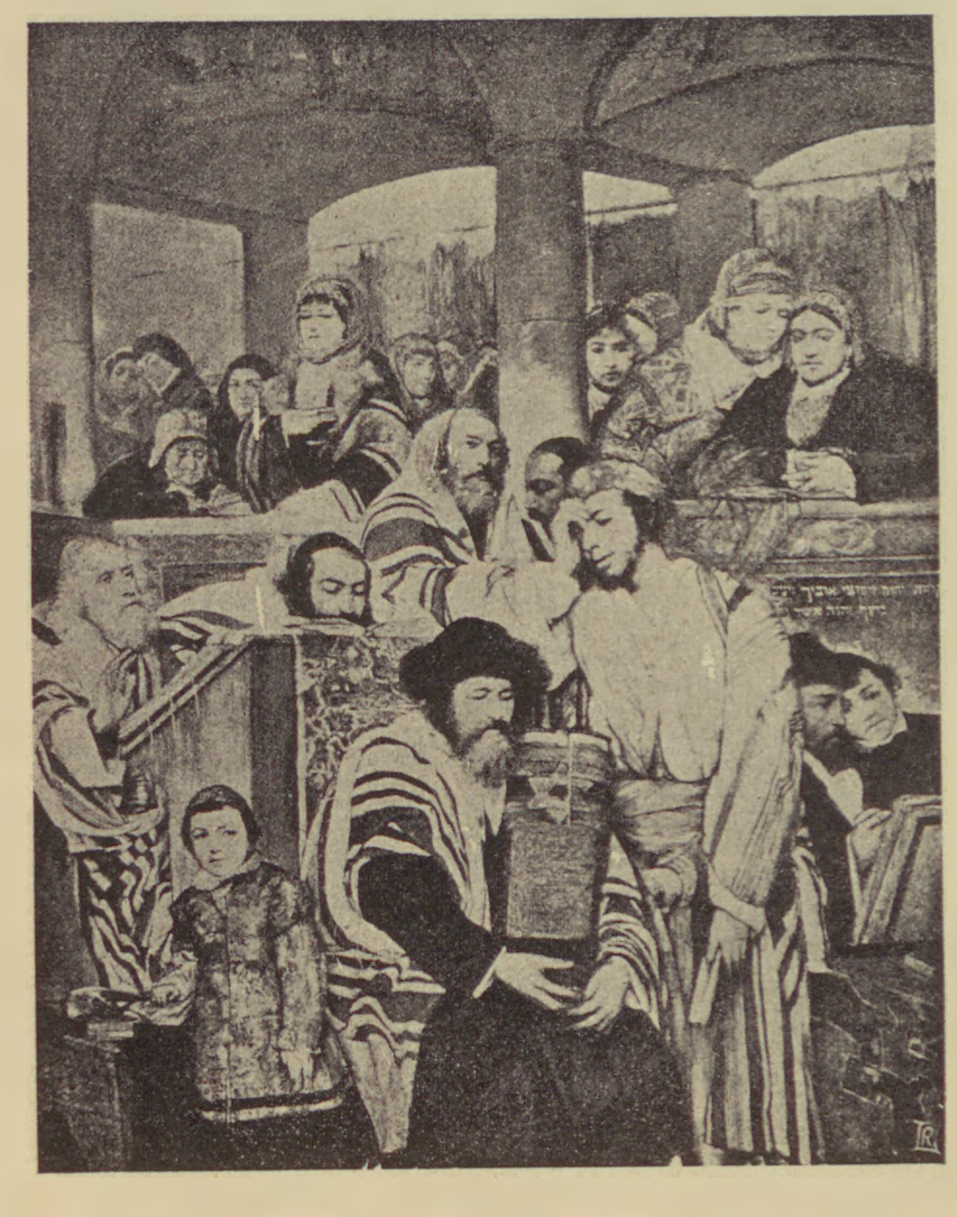
3.

Ebben az időben történt, hogy Domisov grófja nagy lakomát rendezett. Elküldte szolgáit a folyóhoz halászni, hogy szép és kövér halai legyenek a lakomához. Messzire küldte a halászokat, mert a domisovi vizekben nem voltak olyan ízletesek a halak, mint a távoli folyóban. És a halászok elmentek, ki-ki a hálójával, hogy még az éjjel elvégezzék munkájukat. Kivetették hálóikat a vízbe, de üresen húzták fel. És mikor másodszor eresztették le és húzták fel a hálót, kakashulla, lófej és kocsikerék akadt bele. És harmadszor volt a háló a vízben és a halászgyerek szólt gazdájához: „Úgy hiszem, igen nagy hal van a hálóban, mert nagyon nehéz.“ És a gyerek nem tudta egyedül felhúzni a hálót, csak gazdájával együtt és ime, a hálóban gyermekholttest volt. Mikor meglátták a holttestet, nagyon megijedtek, keresztet vetettek és bevitték a faluba eltemetni. De mikor a paphoz mentek, az így szólt: „Ne siessetek úgy eltemetni a holttestet, hát nem látjátok, hogy keresztény gyermek az, akit zsidók öltek meg, hogy vérével pászkát süssenek.“

A nép erre hangos kiáltásokban tört ki és nekiindultak, hogy legyilkolják a zsidókat. De a pap lecsillapította őket és szólt: „Ne ítélkezzetek magatok, testvéreim, vannak még bírák a földön. Várjatok Engesztelőnap éjjeléig és akkor éjjel a gyertyák őrzője a zsidók templomában, aki a mi testvéreink közül való, be fogja tenni a holttestet a templomba és akkor, ha majd odamennek a bírák, senki sem mondhatja, hogy csak ürügyet keresünk a zsidók ellen.“ Mindnyájan helyeselték a tervet és visszatértek munkájukhoz. A pap pedig mindenfelé elhíresztelte, hogy egy keresztény ember fia eltünt és mindenütt keresték a falvakban, de nem találták. És a népnek megparancsolta a pap: „Ne támadjatok a zsidókra addig, míg én nem mondom: ütni! És akkor aztán üssetek.“ A dolognak híre kelt Izrael sátraiban is és nagyon féltek és mondották: „Ime, elérkezett az Engesztelés napja, menjünk és imádkozzunk, talán megkönyörül rajtunk az Úr.“

4.

És sokan összegyűltek a népből a hír hallatára, hogy elpusztítsák Izrael fiainak házait és felkészültek botokkal és dorongokkal, hogy megtámadják a zsidókat éjjel a templomban. És Izrael félt és felvették a táliszukat és fehér ruhát és mentek a templomba, hogy magukra vegyék az isteni végzést. És eljöttek hozzájuk testvéreik a falvakból is, mint azelőtt, mert azt mondták, ha úgy döntött Isten, hogy el

Maurice Gottlieb: Ünnepi áhitat

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

kell pusztulnunk, haljunk meg egy szent gyülekezettel együtt. Az imaház zsúfolásig telt meg. Kinyitották a frigyládát és kivették a Tóratekercseket, átölelték és csókolták azokat és keservesen sírtak. A kántor felemelte hangját és énekelni kezdett: „Fény özönlik az igaznak és az egyenesszívűnek öröm.“ Két férfiú a község vénei közül állt mellette, egyik jobbról, a másik balról. A kántor elénekelte a Kol Nidrét, először halkan, másodszor felemelte hangját, harmadszor hatalmasan kiáltotta: „Áldott légy, aki életben tartottál.“ És ime, a templomban olyan tolongás támadt, mint még soha, amióta áll. Az emberek már nem tudták magukon tartani a taliszt sem, olyan nagy volt a hőség. Mindenki levetette taliszát válláról. És ime, néhányan, falusi külsejűek, idegen arcúak, senki sem ismerte őket, némán állva maradtak továbbra is mélyen taliszaikba burkolódzva. Egyszerre csak az ajtó felé fordultak ezek a férfiak és elindultak egymás után helyükről és odamentek a „Geniza“-hoz, ahol halomba voltak rakva a régi imakönyvek és egy gyermek holttestét vették ki alóla. És felemelték a gyermeket, meglengették, mint hajdan a lengő áldozatot az Örökkévaló előtt és elmentek. És a zsidók látták, amint mennek le a hegyen, a folyóhoz, és eltünnek a vizben. — Közben pedig sok nép sereglett a templom köré, mondván: „Adjátok elő a gyermeket, akit levágtatok.“ És bementek és felkutatták a templom minden zugát, de a gyermeket nem találták. És ekkor a pap odament az imakönyvfoszlányok halmához az előcsarnokban és szólt: „Bizony mondom nektek: itt van a gyermek elrejtve.“ És feltúrták a halmot, de a gyermeket nem találták. És a nép dühében rombolt és zúzott, de emberéletben nem tettek kárt.

5.

És a halászok tovább halásztak, a gróf rendeletére. A gróf pedig elindult vendégeivel vadászni. Mikor pedig megunták a vadászatot, lementek a folyóhoz és látták a halászokat a parton. És pajkos gőggel kiragadták kezükből a hálókat és maguk eresztették le, egészen a fenékig, aztán elkezdték húzni teljes erővel. És amint az első felhúzta hálóját, íme, benne egy taliszba burkolt férfiholttest, gyermekkel a karján. És ijedten felkiáltott és megrettentek és megborzadtak a többi grófok is az ember-zsákmányon, mert nem volt olyan háló, amelyikben ne lett volna holttest. És megismerték, hogy zsidók holttestei azok, amelyeket Bucsac grófja fojtatott a Strijza vizeibe.

És kitudódott a dolog Domisovban és a megszabadulás feletti öröm gyásszá és búvá vált, mikor megtudták, hogy mit tett a gróf oszonovszkibeli testvéreikkel.

Másnap elmentek a domisovi zsidók és pénzen kiváltották a holttesteket a halászok kezéből és eltemették őket, ruhájukban és cipőjükben, hogy égbe kiáltson a sorsuk.

Ettől a naptól fogva a domisovi zsidók talisz nélkül mennek a templomba Jomkipurkor, emlékére azoknak a vízbefultaknak, akik eljöttek az Örökkévaló szentélyébe Engesztelés napjának éjszakáján. (Héberből: P. G.)

A. SPIRE (PÁRIZS): APÁM . . .

Ó, apám,
Ott álltál Te köztem és a Halál között.
Mehettem bátor lábbal és tiszta szemmel,
Mindig új cél felé, a táruló úton.
S egy este hozzád lépett Ő, szép homlokod elé,
S te, aki védtél tőle,
Most gyönge voltál, alul maradtál.
— — — — — — — — — — — — — —
S egyszerre szemben álltam már én is Ő vele.

Franciából: György Oszkár.

SZABOLCSI LAJOS: APÁM

Az ernyős lámpa halvány fénykörében,
Ha pihenek sok munka, zaj után,
Megjelenik egy drága arc az éjben,
Két tiszta szem néz mosolyogva rám,
Így akartam — suttogja néma ajka
Hogy tiéd legyen, amit itt hagyok,
Én vezetlek, én vigyázok utadra,
Fiam, ne félj, mert én veled vagyok.

És ott lebeg a jól ismert szobában,
Kinyitja sorra kedves könyveit,
Keze az arcom megsímitja lágyan
És a munkámban csöndesen segít.
Én kérdezem, ő hangtalan felelget,
S felismerem a régi szavakat
És mintha zengni hallanám a csendet:
— Előre — szól — megállni nem szabad.

— Én elhivattam az egekbe, látod,
Korán elmentem tőletek, fiam.
Otthagytam harcot, álmokat, családot,
Amit szerettem: már mind messze van.
De ami fény volt bennem, eszme, lélek,
Az olyan tűz, mit sír hiába rejt,
Mind, ami bennem tündökölve égett,
Az élteti tovább is Izraelt.

— Ki nem törődtem soha akadállyal,
Im' művemet most folytatom tovább,
Én megküzdöttem gyorsan a halállal
Eszméim élnek új időkön át.
Szívem, az álmok lángoló kohója
Nem hült ki lenn, a hideg éjszakán,
Vagyok tovább is harcok lobogója,
Vagyok a jelszó az örök csatán.

Most is tanítok és most is mesélek,
Most is vigyázok: nem közelg-e baj?
Sok kis betűben én örökre élek . . .
Engem keres, aki hitet akar.
Csak úgy, mint én: egy percre sem megállni
Csak úgy, mint én: mindig a hegyre fel,
Sohasem csúszni, hanem egyre szállni,
Így élj fiam, s akkor boldog leszel . . .“

. . . S én hallgatom, nagy könyvekre hajolva,
Amint mellettem áll s halkan beszél
És megmozdul kezemben régi tolla,
Folyik a munka s csendes lesz az éj.
A fóliánsok egy-egy lapja reszket,
Sok titkos árnyék játszik a falon,
Így folytatom, mit ő valaha kezdett,
Mint én, oly büszkén, oly fiatalon . . .

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

OSCAR GRÜN (ZÜRICH)

a „Jüdische Presszentrale“ főszerkesztője :

SVÁJC HEGYEI, TAVAI KÖZÜL

A svájci hegyek és tavak közül küldöm legmelegebb üdvözleteimet a Mult és Jövőnek a zsidó irodalom és művészet terén kifejtett működésének 25 éves jubileuma alkalmából. Egy negyed évszázad óta áll itt a Mult és Jövő irigyelt és követendő példaként az egész zsidó sajtó előtt. Csodálatomnak kell kifejezést adnom az úttörő munka felett, amellyel a zsidó művészetet és irodalmat a Mult és Jövő országhatárokon túl elismertté tette. Ezért a pionirmunkáért, amelyet dr. Patai József ezen a téren teljesített, hálával és elismeréssel tartozik nemcsak a magyar zsidóság, hanem az egész világ zsidósága. Egy negyed évszázad óta kisérem figyelemmel ennek az előkelő folyóiratnak fejlődését, emelkedését. Mesteri stílus, gazdag tartalom, magas színvonalú irodalom, művészi illusztrációk és aktuális képek a zsidó nép és Erec Jiszrael újjáépítésének mozzanataiból, amiket nagy élvezettel fogadnak és köszöntenek mindenütt. A Mult és Jövő összegyüjtött kötetei drága kincsek és díszét képezik a Jüdische Presszentrale szerkesztőségi könyvtárának is Zürichben. Üdvözlöm a Mult és Jövő szerkesztőjét hatalmas alkotásaihoz, melyeket további eredményekkel fog gyarapítani a jövőben.

A jubileumi szám részére küldök néhány apróságot.

AFORIZMÁK

A világtörténelem számlapján a zsidó a kismutató, amely az emberiség haladását jelzi.

*

A zsidó élhet öröm nélkül, de nem élhet remény nélkül.

*

A zsidó ritkán kovácsa saját szerencséjének, de majdnem mindig a szerencsétlenségének.

* *

Egy népet, amelynek oly eleven a szelleme, hogy a temetőt „betchajim“, *élet-házának* nevezi, nem lehet elpusztítani.

*

A zsidó öröm olyan, mint a szivárvány, napsugár, amely millió könnyben törik meg.

*

Szabadon gondolkodni szép, *zsidóul* gondolkodni még szebb, zsidóul *érezni* a legszebb.

*

Ritkán értünk mi *eszménkben* egyet, de érzéseinkben mindig találkozunk.

*

A zsidóság az örök gondolatok vallása.

*

A legmélyebb zsidóság a legmagasabb emberség, mert emberség magasabb zsidóság és a zsidóság megtisztult emberség.

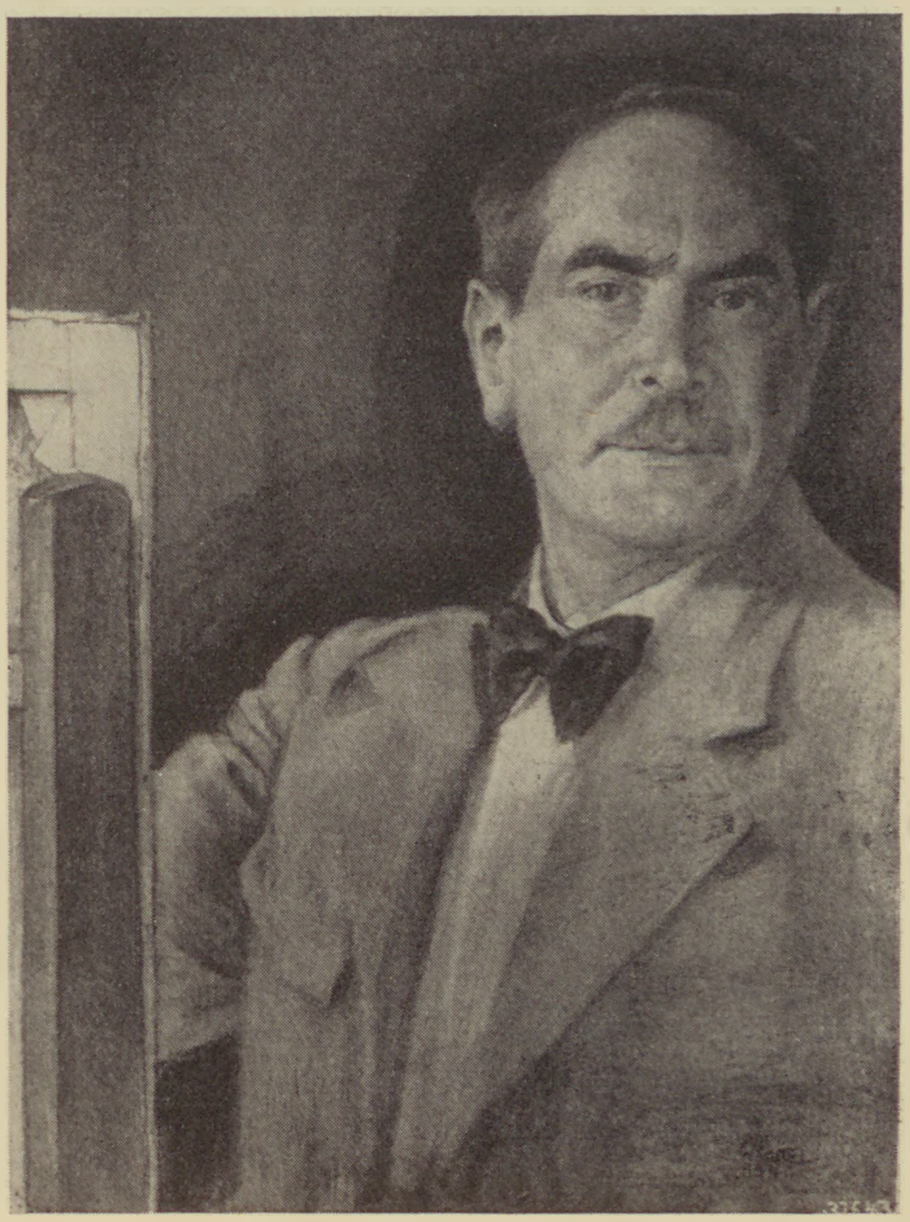
*

A zsidó néplélek hasonló a nyilt tengerhez, a leglágyabb nyomásra enged, mégis a legsúlyosabb terheket hordja.

TABÁN GYULA:

BÁL A DOBERDÓN

Így ül már Ádlerné, dél óta; így egy képre szegezett szemekkel. Alkonyodik, halványul a kép; először a szemek sötétülnek el, azután homállyá lesz a haj, estévé a homlok. Már nem is látja, csak úgy érzi, mintha — látná. Ki tudja, hogy jobb? — Valaki ellépked a folyosón. Ádlerné felrebben. Talán ide... Nem! most sem! Mit is kereshetne itt? Tovább megy egy másik ajtóhoz. Óh, legalább azt tudná, kihez megy? De egy ilyen bérházban, kinn a városok végén, úgy élnek az emberek egymás mellett, mint sok, sok holló, névtelenül szenvedve, csoportban és mégis magányosan, kutatva valami ismeretlen után, amelyet tréfás manók és gonosz varázslók rejtettek el az útszéli vézna akácokba, vagy a homályos szobák dohos falaiba. És vajjon kit érdekelne, hogy özvegy Ádlerné megtalálta-e a maga kincsét?! — Igaz, volt idő, hogy eljöttek hozzá is, kérdezősködtek egyről-másról, de mikor váltig csak azt felelgette: nem lelkem, én már úgy sem találhatok — a vendégek ajkáról hangtalanul hullottak le az előre elkészített vigaszszavak, „jó estét“ kívántak és közömbösen lebaktattak a rozoga lépcsőkön. Ádlerné akkor nem gyujtott világot, hogy megkeresse a vigasztalás szertehullott szavait, tudta ő, hol a kép, arra nézett sokáig és úgy érezte, hogy a sötéten keresztül is látja. Úgy, mint sok évvel ezelőtt, úgy, igazán, mintha élne. Istenem, olyan ritkák az ilyen pillanatok egy elfoglalt asszony életében, hogy kapni kell utána. Meg kell ragadni, ki kell használni. Ő megteszi és ez az ő igazi vigasztalása. Ez, hogy ilyenkor visszarepül az időben, hogy ilyenkor nem a jelenben él, hogy képes tisztán látni, ahogy a bálba készül, ahogy átmegy az alacsony szobán a szekrény felé és ahogyan kérdezi: „Hová készülsz Jenő?“ Akkor

Wilhelm Wachtel (Wien) Önarckép

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

is így volt, csakhogy abban az időben feleletet is kapott. „Megigértem, hogy ott leszek.“ Tudták ők, hogy hol és hogy kinek igérte meg. Ádlerné jó anya, ő most is megkérdezi: „Hová készülsz?“ Nincs, aki feleljen. Bizony, mióta Jenő távol van, elfelejtette az anyját. Meg is érdemli a szidást: „Mért nem felelsz? Ez a tisztelet? Gonosz vagy! Hálátlan! Úgyis tudom: bálba mégy! Újra: bál! Mindig dolgozni és sohasem aludni, ez nem rend!“ Csend van. „Persze; én csak beszéljek? Vagy talán nem...“ Ezt nem szabad fejezni. Nem törheti szét a saját álmát! Ez balgaság lenne. De ha más tenné, ha más valaki rabolná el? Erre gondolni is borzasztó! „Hol lesz az a bál?“ Odakinn zaj van! Nem; összefüggő melódia! Ő az újra, a ház látogatója: a féllábú kintornás. Ide is behallatszik: „Mind elvitték a legények elejét...“ Ádlerné fél! Jó lenne villanyt gyujtani. Az ablakhoz lép! Felnéz a darab égre. Még nem lehet. Szombat van és még tart a — szombat. Az pedig, ott lent, forgatja. „Hallgasson! halgasson“ suttogja, vagy kiabálja befelé. A csendes kiáltásokat azonban csak az Isten hallja. Az ember... forgatja, forgatja, nem is tudhatja, hogy bánt vele valakit, hogy most gyilkol! öntudatlanul is: de öl! Nem baj! most már úgyis hiába! a füleit sem fogja be! Jöjjön, aminek jönnie kell! Harsányan kérdi: „Hová készülsz? — „Nem felelsz! Megint oda! Mindig abba a bálba! A bálba, a Doberdóra!“ Kimondta. Eldobott egy életet magából. A fiának az álom-életét. Kimerülten elnyúlik a sápadt díványon, előbb hevesen lélegzik, azután elalszik csendesen. Most újra álmodik és újra, újra szép álma van.

Izidor Kaufmann: Papok ivadéka

HOLDER JÓZSEF: A MULT ÉS JÖVŐ ÉS A JIDDIS IRODALOM

A Mult és Jövő érdemei a héber irodalom körül ismeretesek nemcsak Magyarországon. Kezdődik Patai József hatalmas műfordítói munkásságával, amely valóban felébresztette a magyar zsidóságban az érdeklődést ősi nyelvének irodalma és költészete iránt és egyben megismertette azokat az általános irodalommal foglalkozó, irodalom iránt érdeklődő nemzsidó közönséggel is Magyarországon.

Talán kevésbé ismertek, de nem kevésbé értékesek a Mult és Jövő érdemei a jiddis irodalom terén is.

A Mult és Jövő az első perctől fogva félretett minden nyelvpolitikai szempontot és a jiddis irodalmat a zsidó nép egyik legértékesebb nemzeti kincsének tekintette, anélkül, hogy az valamennyire is a héber irodalom rovására ment volna. Öröm volt nézni, milyen szépen megférnek a Mult és Jövő hasábjain a két irodalom legkiválóbb reprezentánsai és hogy mennyire egy és ugyanazon célt szolgálják karöltve: a zsidó kultura és a zsidó irodalom terjesztését. Zsidó célt minden pártpolitika nélkül.

Bialik és Salom Asch, Csernichowsky és Abraham Reisen, Hameiri, Grünberg úgy, mint Salom Alejchem és Perec egymást átölelve sétáltak be a Mult és Jövő hasábjain keresztül a magyar zsidóság családi köreibe.

Ki nem emlékszik arra, hogy miként gondolkoztak nálunk 25 évvel ezelőtt a jiddis nyelv felől. Lenézték, valami furcsa zsargonnak, komikus keveréknek tartották, afféle konyha-nyelvnek, amelyet csak úgynevezett „polisiek“ használnak. Senki sem akarta elhinni, hogy ezen a nyelven lehet irodalmat is „csinálni“, szép verseket dalolni. Legfeljebb a mulattatási képességeit ismerték el; brettlire valónak tartották, Wertheimer-orfeum tölteléknek. És bár hittestvéreink legjobbjai is „híztak“ az annakidején híres Littmann Peppi zsargon-pikantériáin, amelyek valóban távol állottak a jiddis irodalomtól, sőt egyenesen szégyent hoztak reá, sehogysem akarta senkisem a más nyelvekkel való analógiát keresni; hogy lehet ugyanazon a nyelven santán-dalokat is, gyönyörű, komoly értékű verseket is alkotni.

A Mult és Jövő megtörte a jeget. A modern jiddis irodalom leggyönyörűbb termékeiből mutatott be a magyar-zsidó közönségnek kitünő műfordításokat. Salom Ascht szólaltatta meg hasábjain akkor, amikor ennek a ma már világhírű írónak a nevét még senkisem hallotta nálunk. Salom Alechemet, Perecet, Reisent, Mendelet, stb., stb.-t. És így fokozatosan eloszlatta az előítéleteket a jiddis nyelvvel szemben a magyar zsidóság szívében.

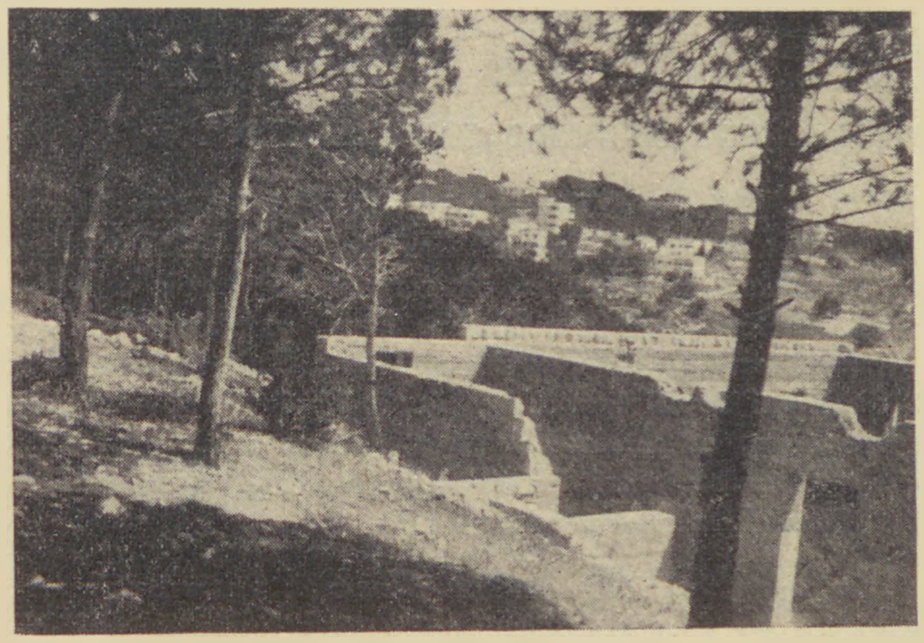
Később sokkal merészebb lépésre vállalkozott a Mult és Jövő. Irodalmi estélyein, amelyek a Vigadó és a Zeneakadémia telt házai előtt folytak le, az élő jiddis nyelvet is megszólaltatta nagy magyar művészek és énekesek száján. És mint a héber költőkkel is tette, szándékosan a M. kir. Operaház és az állami szinházak legelőkelőbb nemzsidó művészeivel adatta elő ezeket az „exotikus“ termékeket, melyekre így rábátorodtak aztán zsidó művészeink is. Nem egyszer szinte varázserővel hatottak a szebbnél-szebb jiddis népdalok és versek az intelligens hallgatóságra.

És ha még ma is vannak elég sokan a magyar zsidóságban, akik még mindig nem tudják szívlelni ezt a zamatos, igazi zsidó népnyelvet és nem látják, hogy ha etimologiai boncolókés alá veszünk minden más nyelvet, azt is keveréknek nevezhetnők, feltétlenül a Mult és Jövő nagy érdeme az, hogy a magyar zsidóság nagyrésze a jiddis nyelvet egyenjogú nyelvnek tekinti, a jiddis irodalmat pedig par excellence irodalomnak ismeri el.

A Mult és Jövő, nyugodtan mondhatjuk, a jiddis irodalmat szalonképessé tette Magyarországon.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A félbemaradt jesivaépület a Kármelen

SIMON A KIS BARMICVA ÜZENETE A KARMELRŐL

Olvasóink bizonyára emlékeznek Patai Józsefnek „A kis Simonnal a nagy Simon sírján" című meróni leírására, amelyben megemlékezett a budapesti származású kis árva Radó Simonról, aki az új karmelhegyi telepeket alapító Mayer Fülöp házában nevelkedik Haifában. Tőle kaptuk az alábbi megható héber levelet.

Igen tisztelt Szerkesztő Uram! Minthogy régi jó barátok vagyunk és már gyerekkorom óta ismerlek és szeretlek és tudom, te is szereted ezt az országot, mely tejjel és mézzel folyik, örömmel értesítlek, hogy amióta eltávoztál tőlünk, nagyon sok változáson ment át itt minden. Haifa megnőtt, kiszélesedett az öböl, a kikötő kibővült, az ország megtelt zsidókkal, a testvérek visszatérnek őseik országába és a gyermekek a határukba. A nyugati Karmel, mely most „Sechunat Filip Mayer" nevet viseli, szintén megnőtt, mint egy város. A Teltsch-hotel építkezése előrehalad. Házak épülnek, friss víz folyik új kutakból, villanyvilágítás mindenütt. Aki itt átmegy, azt mondja: ez egy valóságos Édenkert, amelyet Isten teremtett és folytatja „milyen nagyok a te cselekedeteid, Isten, tele van a föld a te alkotásoddal..."

És most, hogy Isten megsegít bennünket és Izráel országában szőlőket ültetünk és gyümölcsüket esszük, házakat építünk és lakunk bennük, körülnézek és látom, egymásután nőnek ki az épületek köröskörül, mint a virágok. Mindennap új ház. És ime, a Jesiva egyedül áll elhagyottan, mint egy özvegy, akinek nincs vigasztalója és kiált: ki fog engem felépíteni, ki fog engem segíteni? Ezért búsul és fáj az én szívem. Hogyan nyugodhatnak az emberek cédrusházakban és Isten kőromokban lakozik... Hallgathatok-e erről? Azt gondoltam, ha Isten nekem pénzt adna, feldíszíteném magam szent díszekkel a Jesivát, amelyet „Izráel ékességének" fognak nevezni és amelyből Tóra és ima fog áradni. Ezen a helyen nyugszik Élijahu próféta szentsége és mindennap látom a nagy épületek emelkedését, a mulatóházakat, mozikat, kávéházakat és a Jesivára nem gondol senki. A Tóra óvott bennünket, ez volt a mi pajzsunk és életünk fája és életünk forrása, amelyről Jézsájás próféta azt mondotta: „hej, aki szomjas, jertek a vizünkhöz" (a Tórához). Mennyi nép pusztult el és nem maradt emlékük. Mi pedig felújultunk újra és itt vagyunk őseink országában. És mégis látom, hogy a zsidók megfeledkeznek Jeruzsálem szent hegyéről, csak saját testüknek építenek, szívük örömének és Isten házára nem néznek. Ezért elhatároztam magamban, hogy valamit cselekedni fogok és segítek pénzt gyüjteni a Jesiva építére, hogy minél előbb láthassunk ott ifjakat, akik foglalkoznak a Tóra tanulásával.

Ime, elérkezett az idő, elmultak a gyermekkor napjai, elmultak, mint a repülő nyilak, és most elérkeztem a 13-ik életévemhez és nemsokára bár-micva leszek. Magamra fogadom mind a 613 parancsolatot. De mert pénzem nincsen, hogy adjak a Jesivára, ez lesz az első parancs, amit teljesítek: minden ajándék helyett, amit nekem szánnak, adjanak ellenértéket készpénzben a Jesiva építésére, amely „Izráel dísze" nevet viseli és díszére válik minden adakozónak. Kérlek Téged, mint régi barátomat, hogy tedd közzé ezt a kérésemet a „Mult és Jövő"-ben, hogy minden barátom, rokonom és ismerősöm, és az is, aki nem ismer, de részt akar a túlvilágban és hisz a Tórában és akarja, hogy Jesiva legyen a Szentföldön, vegyen részt ebben a munkában és adjon, amit tehet, a Jesiva építése javára. Akinek módjában van, többet is adhat, mint amennyit nekem adott volna ajándékul. Mert hiszen nem nekem adják ezt, hanem saját maguknak, mert ezáltal 1. szereznek jó nevet, 2. tiszteletben részesülnek, 3. részt biztosítanak maguknak a túlvilágon, 4. örömet szereznek nekem is és önmaguknak is. Milyen fenséges látvány lesz, hogyha a Jesiva felépül Élijahu hegyén. Isten segítségével, én is tanulói között leszek.

Mikor jössz újra Erec Izraelbe? Remélem, hogy te is résztveszel bár-micva-ünnepségemen. Ha nem, ez nagyon fájna nekem. Szakíts hát magadnak időt és gyere el. Aztán maradj is már itt és ne halaszd az utazásodat és ittmaradásodat. Nézz köröskörül, jönnek fiaid a távolból és lányaid a világ széléről és te mindig csak, mint turista akarsz idejönni? Inkább menj innen, mint turista minden évben Budapestre! Gyere ide lakni, erre a szent helyre, ahol minden lépésen, ahova lépsz, szent nyomok vannak. Itt éltek az ősök, itt szentelte Ábrahám Istennek Izsák fiát, itt álmodta Jákob álmát és Dávid, Salamon, Ezra, Hiszkijáhu és Juda többi királyai szentelték meg ezeket a helyeket. Haifa mellett van a Karmel hegye, ahol Élijáhu próféta járt. Tiberiásban a Talmud nagyjai éltek, Száfedban nagy kabbalisták vannak eltemetve, és ahol nincsen semmi, az a hely is szent.

Nagyon kérlek, hogy légy segítségemre a Jesiva építésében. Fájdalmunk nagy és hogyan kívánhatjuk, hogy Isten letörölje könnyeinket, ha nem törődünk az ő hajlékával?

Téged pedig várlak ide feltétlenül bár-micvámra. Még van annyi idő, hogy még ideérhess a Karmelhegyre. Ennyi idő alatt őseink Egyiptomból a Szináj hegyére értek. A pénzt adják át neked, vagy másnak, aki ezt elrendezi, vagy René néninek, aki Budapestre utazik. Béke és áldás.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

PAP IZSÁK: PATAI EDITH A KÖLTŐ

RÉSZLET EGY NAGYOBB TANULMÁNYBÓL

Mikor az „Engem is hív a föld“ kötete megjelent, s írtam róla a Mult és Jövőnek, Patai Edith subtilis szerénysége nem engedte meg, hogy róla és versköteteről, melyet a többi sajtó oly melegen méltatott, szó essék e lapokon. Most, hogy a Mult és Jövő jubileumi bizottsága a lap ünnepi számába cikket kér tőlem, az alkalom hangulata ehhez a témához téríti vissza, mely azóta a költő újabb verseit is belevonva, terjedelmes tanulmánnyá nőtt.

Ki vagyok én? Ezzel a sorral záródik Patai Edith verseskötete, — nem költészete — s ez a felkiáltás a költő kérdése, nem költői kérdés. A költő az örök ellentétek embere. Benne minden érzés felfokozott; méretben, intenzitásban kiélezett és a benne széthajló reflexiók a szélső határokig merednek. Önös: mert mindent legbelül érzékel, a szíve gyökerére lélegzett valóság elveszti magába zártságát, önállóságát és benne mássá születik; s mert mindent önmagában lát, fog fel, minden benne is van, ő a forrás, ő az Anya, a centrális nap, mindenek róla szakadtak le, mindenek körötte keringenek a tőle nyert fényben. S mert minden magát-tépő parthenogenezisben vajudik életre, anyás áldozatossággal önzetlenkedik, s úgy véresen, vonaglón darabolja, osztja, hajigálja szét szívét a világnak.

S e zengő, zúgó, lázadó szívet
Boldog alázattal nyujtom feléje... (Fiam).

Megszünni, eltünni, megszünni egészen (Elvégeztetett). Pedig az imént még így hangzott:

Én itt vagyok minden sarokban,...
A csend ölén, a fény ölén,...
Én itt vagyok... (Az asszony dala).

Ujjongó szívvel hullok önmagamba
S szikrázva, dalolva égek én,
Mint boldog fáklya tavaszéj ölén... (Boldog fáklya).

A költő a kívülálló és meleg testvérkezet kereső, eseng a forró összeölelkezés után; idegenségben jár és örökkévaló rokonságokba kapcsolólik Istennel, világgal, élettel, kreaturákkal; nem fér bele ő, az egyénien kihangsúlyozott, a dolgok összhangos hullámvonalába, s lázas szenvedelemmel folyvást tiszta harmóniák csendes öbleit epedi. Igy hányódik, vetődik az ellentétek szeges nyoszolyáin, s egyiken sem találhat pihentető megnyugvást; sorsa ez, végzete amaz s rendeltetése a messze kilengő, tengelyén élesen csikorduló ingáé. Innen a kérdés, az örök:

Ki vagyok én? Magános, világgá tévedt
Vándor a napnak szent ölén,
Vagy bús lidérc az éjnek kebelén. (Örök kérdés).

Anya, vagy küzdő ember, vagy szerelmes asszony? S kérdések mind: *Fiam, én kérdő vagyok, kereső,* (Én kérdő vagyok...)

Benn ég-e életem a csillagfényben,
Piroslik vérem, piros hajnalon,
A hömpölygő, örök világzenében
Benn zeng-e az én halk életdalom...? (Kérdés).

Ez az „ujjongó szívvel hullok önmagamba“ nagy magában való örvendezésnek fájó kiábrándultsága, remegő keresés valami más után, megindulni a mindent átfogó harmonia felé. Eggyé kell lenni a Mindenséggel, még a Véggel is,

Jaj annak, ki a Véggel nem rokon,
Ha nem tud túlnézni az ormokon,
Nem hallja ő a Kozmosz szent dalát, (Jaj annak...).

És az új boldogság: a beteljesedés; az inga horizontálisan egyensúlyoz, a szférákba simul:

És mégis: vannak órák boldogok,
Felém intenek mint a csillagok,
Felém hajlik az ég mint bársonysátor,
Felém zeng a sugárzó angyaltábor... (Boldog fáklya).

S nagy fehér szárnyak elborítnak engem —
Ha mozdul mélyében a Leviátán,
Mindenség hullám visz hatalmas hátán.
Merre — hová — már nem kérdezi ajkam,
Nagy messzi csillag szent békéje rajtam... (Nem nekik)

Együtt a Mindenséggel? A horizontban megállott inga csodája, a beteljesedés meddig tarthat? Az élet nem áll meg, a költőé — az inga — legkevésbé. Kétségek ébrednek, tagadássá sűrűsödnek. Ime:

Én mindig várok. Teljesség az nincsen,
És vannak tengerek, oh, messze, messze,
Nem küldték még sugárukat szemembe...

Kielégületlenségben reszket az inga. Tud-e fölfelé esni, pedig, ha mozdul, esni fog, esni lefelé:

Nálad volt pihenőm, kezedben tartottad szívemet,
...S mikor már hittem, Benned révbe értem,
Szétnyiltak az isteni ujjak s zuhantam s hullott a vérem.

Itt már zokog a magát kereső kérdés: Ki vagyok én? Már tragédiákat rejtő, misztikumba hajtott: nem az én élet és sors formáit bolygatja; magára az énre kérdez: én vagyok-e az én, nem más-e az, vagy nem vagyok-e én a más?

Ki jár-kel itt az ismerős szobában,
Én vagyok-e vagy egy távoli asszony
Könnye pereg az ismerős szobában? (Ki jár-kel itt...).

Elveszítette magát, nem tud hazatalálni, messze járt, szédítő magasságokból elbódulva tért titokban haza. Nagy messzeségek fúródtak a tegnapi és a mai én közé. Szívet elállító, testet tépő, halálos zuhanásból, mégis én, vagy mégsem én? Már egyszer volt úgy, hogy én más voltam: a halovány, vérpadra lépő, párisi márkinő:

Felriadok... szemben konzol tükör,
Benne sápadt árny én magam vagyok. (Párisi emlék).

Haza kell találni, magára kell ébredni. Maga erejéből nem tud, csak fogózkodva érkezhet el odáig. No, nem ilyen kiszámolt, öntudatos, a költő ösztönember, még képeiben, még jelzőiben, még rímeiben is az. De éppen ezek az öntudatalatti, verssé csomósodó, lelki kisülések árulják el, mi történik a mélységek fenekén. Nagyanyját idézvén ő mondja:

Amit láttam, enyém marad, legősibb ősi birtokom,

Két egymástól messze esett versrészt hadd állítok itt egymás mellé, rejtelmeket fednek fel a magára találó lélek ismeretlen útjairól:

Egy régi asszony int, ki jó volt, szép és egyszerű,
S lelke muzsikált, mint finomhúrú hegedű... (Nagyanyám). A másik:

Hogy életem oly dús, mély, egyszerű...
Egy tisztahúrú régi hegedű... (Kinek köszönjem...?)

Patai Edith nem zsonglőr-poéta, ki a szó-fáklyák és rímlabdák fel-feldobálásával, elkapásával szédít meg, neki egyszerre mindig csak egy labdája van: a lelke.

Ha feldobnám lelkemet Trónusod elébe,
Mint sokszínű labdáját egy áldott
Néked izenő gyermek?... (Akkor láss engem...)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

De ez sokszínű, sokrétű, s művészien tökéletes. Hegedűjén ezer hang, palettáján ugyanannyi szín, ritmusa zene, fénytszóró képekben, sugaratvető jelzőkben gazdag és mély, rímei úgy nőnek ki a sorokból, mint a virágszirmok a kehelyből. Nincs, nincs szüksége, hogy színekért, képekért, rímekért kölcsönkérni járjon, vagy azokban megismételje magát. Ha itt mégis ezt teszi, tudatosan, vagy ösztönösen lélekmélységeket takar fel: lélekazonosságát a „régi aszszony"-nyal, végzetes összefűzöttségét, el nem szakítható sorsos összekapcsoltságát vele. A tapogatózó magakeresésből felderengett magamegtalálását benne. S minden téveteg, igen „szeretném én is magamat újra látni" mindig hasonló összetestvérkedésekben bonyolódik ki. Úgy éjszakánként és Egy régi kép előtt című verseinek ez legbenső értelme. A voltak élnek benne s önmagát bennük látja, találja meg. Így jut el a legmélyebb gyökerekig, s így érkezik meg legbelsőbb magához: a földhöz, az ezer ős véréhez, mely „száguld bennem".

Szeretném én is magamat újra látni,
Szívemet újra megtalálni,
Megismerni, hogy én ki vagyok...
Honnan jönnek az álmok, miket nem értek
S a könnyek... melyek idegenek,
Miket nem én sírok, hanem sír bennem a Föld.

Az ilyen válságokon át keresett és megtalált én és élet — mikor a költőben „remegőn idegem távoli életek káprázatát érzi" — valósággal lélek, lelkek felzsúfoltságát tudja magában. Volt és lett sorsok szívébe ülepedtek, vérébe ágyazódtak, húsába furakodtak, s

Bús arcunk mögött sok száz emberöltőn
Miriád arcot lát Istenszemed, (Nëila).

Remegtető, de szép, „csodás, csodás és isteni" ez az élet, „drága, megszentelt örökség".

Birtokom élő élet, fájó teremtés, dús kaosz,
Enyém minden, mi szép és minden, ami rossz,
Örökös remegés... (Birtokom élő élet...)

Csoda-e, ha felsír a vágy, a könyörgés:

Gyönyörű ajándékot adál, oh hadd legyen enyém örökre! (Ime: mögöttem az idő). Mert jaj,
Kis kertembe benéz az Árnyék nagy szeme...

Minden ember „a halál rokona", kivált a költő, kiben felajzott pattanásig feszülnek a legemberibb viaskodások, az Élet szerelmese és a Halál volna ő, minden idegrezdülésében a létezés boldogsága és a „Fénylő napsütésben" ott áll „kéklő árnyéka mélyén" az elmulás réme. Patai Edith költészetét is át meg átszövik ezek az egymásba kulcsolódott testvér-érzések. Alig van verse, melyben egymásba öltve meg ne jelennének. Minden perce „a halál követe", s valahány szívrebbenése, ez veri hozzá a taktust. Kitárja karját új csodák felé, de

Forró hevülésem fényén halk árnyék vetődik keresztül,
Neked már késő, késő... (Nekünk már késő.)

boldog kacagása mögött „a kegyetlen, sfinxarcú, ármányos Isten": „megfojtom boldog kacagásod". „Tudom, elfogy az arany és meghalok", „pedig meghalni nehéz". „Szerelem, ifjúság — óh jaj mulandó és isteni játék".

Az elmúlás költészetének bölcső-dalát dúdolja a „halálos játék" felett s a figyelő fülnek vérző sikoltások lángolnak ebben a magát elringatni vágyó énekben:

Micsoda tűzijáték
Élet hegyének oldalán!
De jaj! ki látja, hogy a fényben
Az Élet ég és mi magunk.
Ki megremegve számolgatja,
Pár lobbanás, — s kilobbanunk.
Szerelmem, álmom, gyászom, üdvöm,
Rakéták, vérző csillagok,
Halálos játékban a szívem
Millió szív között ég és ragyog. (Égünk! égünk...)

Az élet kivilágló színei ezek a halál feketén-fekete hátterével. A halálban viszont mindig az elmultak, elmulasztottak égetnek bennünket, mert

S ha eltemetnek, eltemetnek mélyen,
Testem nyugszik tisztán, hűsen, fehéren.

A halál csönd, „csillag nem nyitja ki szemét", elomlás a végtelenbe, mikor „az Idő, mint nemes óbor agyagedénye... gondtalan ujjunkból halkan a földre lehull". Halkan! Utolsó hang a hárfán, belesímul a hallgatásba, végső sziporkája a tűznek, belebágyad a pernyébe, kókkadt virágnak illata, elolvad a levegőégben, sík-partú patak fáradt hulláma, elbújik a néma tóban. Csak, amíg odáig eljut, a pillanat rebbenése, mely innen és túl között megállíthatatlan!

S óh jaj, keresed kedvesed,
Keresed, — s sehol nem leled,
Keresed hangját ég és víz között. (Csend.)

S itt egy merőben új, számomra legalább is új, felriadt és zengő vágy-akarat tornyol fel; az utólszor fellobbanó fáklya lángja gyenge kép róla:

De mielőtt elhullok, elomlok a végtelenbe,
Mégegyszer minden élet odaszáll szemembe
S az új lét titkos, szent, rettentő küszöbén
Mégegyszer megállok, megállok én...
Megölelem a csodás életet. (Akkor is.)

És utolsó vad vágyunk lángja felcsap az égre,
Megfesti a mennyboltját a csillagok felett.
(Az út végén.)

De szívem az kiszáll...
És száll magasan éjben, légben, szélben
S megáll egy óriás hegy tetejében...
Megáll a hegytetőn...
S ha csend borul a messzi nagy világra
És sötétség a fájó földi tájra...
Fellángol izzón, véresen. (Az nem lehet.)

Igy már lehet elmenni, elszakadni, ezzel a sistergő szédülettel, utólszor felzendült életességgel. A halál győz felettem, rokon vagyok a Véggel, bölcsen tudom sorsomat. de amíg élek túlnézek az ormokon, s ha esni kell, odalángoltatom életemet az egek csúcsára. Nagy, erős a halál, de az élet, míg élet, végső lobbanásában is — sőt akkor úgy — inkább — világra zengő. Igy nő csodává az élet, az én életem, de életemen túl van a halhatatlan csoda: az élet, az örökkévaló élet.

Tudom, hogy elfogy az arany és meghalok... de az élet, az élet örökké éljen! (Ime mögöttem az idő.)

Majd az anya verseiben a kiteljesedésnek más formáját váltja ez az attitude, mély és lelket-fogó ott is, itt a legmagasabbra szárnyal és a végtelen rétegeit szántja.

Általában Patai Edith költészetének legfőbb sugallója a múzsák elseje: a halál, nem az a mákonyos, sápadt, kialudt, földnek-fordított fáklyát vivő istenség, hanem az a sötét-fátylas nyomunkban járó titok, mellyel a másik ősititok, a viaskodó élet birkózik. Birkóznak, — mint Jákob és az angyal — az ember mindíg belefájdul, felvéreződik, de az utolsó letöretésig mindíg győz, — az utolsó letöretésig, vagy azon túl is.

Halottait nem takarja föld, nem fedi szemfedél, csak valami ködös messzeség homálya rejti. Vele vannak, érzékelhetők, ha nem mint élők, de mint létezők, az élőkön túlnőttek, lelki valóságok. „Alakja áll és int felém..."

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A nagyanyám... keze megfogja kezem,
S egy régi, drága csók befogja a szemem.
(Úgy éjszakánként.)

Nővérem az éjjel felém hajoltál (Egy régi kép előtt.)
A szívedre lenéz a messzi útról
Egy halott asszony jóságos szeme.
Tünő arca fényét
Elnézed most — (Elment egy asszony.)
S szobám égi faláról int felém tünt alakod.
A te szemed éled a homlokom boltja alatt,
Fölzeng gyászoló hárfák húrjain életed szép muzsikája.
(Izenet egy más csillagra.)

S ebben az eldöntetlen, győzelem és elbukás közt váltakozó birkózásban a felülkerekedésben is sebhedt, sajgó ember belefogózik a végső Bizodalomba, kiben mindenkor győz:

Oh minden alkonyatunk Alkonyatján
Világositsd ránk sugárzó Arcodat. (Nëila.)

Pedig van más győzelem is. Az anya győzelme. Nem ingyen való, nem tusakodás nélküli. Gyökerében itt is életért, maga-megtalálásáért, teljességért riadozó vívódás. Nehéz harc, szívet-emésztő, örök remegésekkel teljes, csak néha-napi boldogságokkal áldott; fegyvere az örvendező martírság, a könny, meg az imádkozás, s aki megharcolja, az élete megy vele.

Patai Edith költeményeinek gyöngyös bokrétája az anya versei. Azért mondom, hogy gyöngyös, mert: a gyöngy megfagyott könnycsepp. Könnyektől csillogók ezek. Bennük alig-alig egy örömmel, boldogsággal csorduló szó, egy egész versre elegendő sugaras derű pedig fel nem csendül. Noha „szép az én életem s telt, mint őszkor az ezüstös serleg", pedig „szép volt és csodás, csodás és isteni", pedig „drága, megszentelt örökség", „oly dús, mély, egyszerű, hogy zeng, mint álmodó mester kezében egy tisztahúrú régi hegedű". Mégis

És zengett a világ hahó!
Be szép az élet és be jó!

De én csak álltam szomjú vágyban
Az élet száz szent ritmusában...

S hajóm mögött, — csak én tudom,
Halk dalt dalolt a fájdalom. (Nem ismerem.)

Vannak torony-ablakokra kifeszített eol-hárfák, melyek minden levegő-mozgásra melankolikus dallammal reagálnak, s vannak szív-hárfák, melyek elnémulnak, ha öröm markol húrjaik közé, de menten felbúgnak a fájdalom kis-ujjának érintésén. Ilyen hárfa a Patai Edith szíve is: nem rezonál a boldogságra, vagy arra is, mint a legkisebb búsongásra a bánat dalait pengeti.

Mi ez: egyéni, sajátos beállítottság? Szerzett, örökölt? De a költő lelke ős-titok, s ez csak egyik titka. Merjek-e kopogtatni a rejtélyek kapuján?

Kopogj csak ajtaján a csodakertnek,
Hol ezüstös gitárok állnak vágyva,
Zengő húrjukat kitárják a szélnek,
Pengessen dalt a néma éjszakába...

S szállnak körötted megszentelt dalok,
Szent köntösök csillognak hófehéren,
Ős oltáron áldozó tűz lobog
És Isten hangja felhangzik az éjben. (Isten hangja.)

Ezüstös gitárok, megszentelt dalok, szent köntösök, ős oltáron áldozó tűz, — ime, Patai Edith az anya költészete. Hűvös, homályba borult, lenyűgző kupolájú templom padmalyán fehér palástos szolgálat, szívet remegtető, isteni szótól elhívott áldozat-tevés ős-oltár mellett. Az anya felesküdött, lelkére-vett, szorongó és hites, oltáros tiszte ez.

(Vége következik.)

THOMAS MANN: A ZSIDÓKÉRDÉSRŐL

A tántoríthatatlan árja, *Bartels* Adolf lenyügöző teoriája ellenére nem vagyok zsidó. És ámbár ez a nagy északi költő és kritikus „felette valószínűnek" állítja, hogy zsidó vérkeveredésű vagyok, nem egyéb az, csak latin származásom keverve a némettel. De egyébiránt sincsen sem jogom, sem kedvem, hogy fajsovinizmusban tetszelegjem magamnak. Jóllehet, rendes körülmények között nem vagyok a megingathatatlan meggyőződések embere, határozottan és rendületlenül „filoszemita" vagyok. És erős az a meggyőződésem, hogy zsidóknak Európából való teljes kivonúlása katasztrofális volna, még pedig azon oknál fogva, mert ennek folytán Európa elvesztené azt a nélkülözhetetlen kulturális ösztönzést, amit a zsidók jelenléte nyujt neki.

Regényíró létemre megbocsáthatják nekem, ha a zsidókérdést elsősorban személyes és emberi konfliktusnak látom. Tiszta — és fölötte elragadó — lélektani problémának. Mindenütt idegennek tekintve, kivételes voltának tudatában elbúsított szívével a zsidó a rendkívüli jelenségek egyikét képviseli, amely a kiválóság vagy inferioritás tulajdonságai által a szokásos mértéktől megkülönböztetve — tovább is fennmarad mindennapi életünk közepette, annak a demokratikus tendenciának ellenére, amely mindenki számára közös színvonalat igyekszik fenntartani. Pszichológiailag ez a probléma veleje. Természetének minden ellentmondása és bonyolultsága — szabadgondolkodása és forradalmi hajlandóságai szemben a fonák sznobosságával, az általános emberiségbe való beolvadási vágya ellentétben magányosságának büszkeségével, erős szolidaritási érzék, ami viszont ellenkezik lázadozó individualizmusával, szerénytelensége és önbizalmatlansága, cinizmusa és érzelmessége, eszessége és melankóliája stb., stb. — mindez annak az eredménye, hogy különbözik másoktól.

Voltaire egyszer azt mondta, hogy nem hátrányos, ha egy hibát pótolni kell, mert arra a buzgó törekvésre bírja az embert, hogy a köztiszteletet és bámulatot kikényszerítse magának. Az applikáció itt világos. Bárhol merül is fel a verseny kérdése — miként a szakmákban — az van előnyben a normális, tehát közönyös többség fölött, akit a körülmények rendkívüli teljesítményekre sarkalnak.

Természetellenes volna, ha egy művész az emberi különbségeknek mind egy színvonalra való helyezését, vagy minden konfliktus eltűnését kívánná. Mindig arra hajlik, hogy szellemi testvéreinek tekintse mindazokat, akikről a köznép illendőnek véli megjegyezni: „elvégre ők is emberek". Szereti őket a magához való hasonlatosság miatt és kívánja is nekik kivételes sorsukban mindazt a büszkeséget, amit a maga keblében hordoz.

Az a hitem, hogy semmi varázs-jelszó — legyen az cionizmus vagy asszimilációnizmus, avagy olyan természetű bármi más — nem oldhatja meg a zsidó problémáját, hanem csakis az evolúció egyedül tudja létrehozni a végleges döntést. Előttem ez a folyamat elválaszthatatlanul van összekötve az általános kultúra haladásával. Azok a borzalmas, sőt véres események, amelyeket ez a kérdés bizonyos helyeken felidéz, sajnálatos kontrasztjai annak, amit jogosan elvárhatnánk a mi állítólagos civilizált világunkban.

A zsidókérdés, ismétlem, az általános kultúra fejlődésével van összekötve és mindannyiunk, akik a civilizáció ügyét szolgáljuk, annak megoldása irányában munkálkodunk.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Z. Reisen vilnai jiddis író

Dr Isidore Epstein, a Talmud angol fordítója

Ribalov amerikai héber író

GUTTMANN HENRIK (LONDON): A TALMUD ANGOLUL

Nemrégiben jelent meg angolul a Talmud első tíz traktátusa. A teljes kiadás, körülbelül harminc kötetben, 1938-ig fog megjelenni. Eddig még csak egy kísérlet történt, hogy a Talmudot angolra fordítsák, Rodkinsoné, amely 1896-ban jelent meg, de ez az angol tudományos körök véleménye szerint igen gyenge és hiányos. Goldschmidt, a német fordító, nagy és bátor munkát végzett, de elkövette azt a hibát, hogy egyedül dolgozott. A Talmud nem egy ember műve, hanem egy egész korszak összmunkájának eredménye és ennek következtében csak úgy lehet teljesértékű fordítást végezni, ha — mint az angol Talmudon — tudósok jesivája dolgozik rajta. A most megjelent Seder Nezikim-em magán is tizenkét tudós fordító dolgozott, akiknek munkáját az egész mű kiadója, dr. J. *Epstein* ellenőrizte, kiegészítette és egységbe foglalta. A mű nagyobbik felét a különböző korok nagy kommentátorainak magyarázatai és megjegyzései teszik ki. A Rasi, Maharsal és a többi régi idők nagy tudósainak véleménye mellett azonban nem maradtak ki a legújabb történelmi, földrajzi és filológiai kutatások eredményei sem. És teljes mértékben a kiadó érdeme, hogy a régi és az új, a tradició és a modern kutatás között szintézist tudott teremteni.

D. RIBALOV: ÜZENET NEWYORKBÓL

A newyorki „Hadoar" köre is örömmel vesz részt a „Mult és Jövő" és dr. Patai József kettős ünnepén. Hűséges üdvözletet küldök nektek, túl a tengeren dolgozó barátaink.

Ha nem is értem a magyar nyelvet, ismerem nagyjában, amit drága és lángoló lelkű társunk, dr. Patai alkotott.

Barátom, Avigdor Haméiri, a héber költő volt az első, aki beszélt nekem munkájáról és odaadó szeretetéről értékeink iránt. És ezután is volt alkalmam figyelni nagyszerű munkásságát a héber irodalom terén és értesülni a magyar irodalomban elfoglalt pozíciójáról.

Mindaddig, amíg szétszórtan élünk a népek között, szent hivatottság vár reánk, hogy közel hozzuk az egyik tábort a másikhoz, hogy átvigyük Jáfet alkotásait Sém sátraiba és Sém bölcsességét Jáfet sátraiba, hogy fokozzuk. neveljük a kölcsönös megértést minden nép szívében a másik nép iránt. Ezt a feladatot tetterős férfiak, a kultúrának hivatott követei teljesíthetik csak. Akik a nemzeti és emberi érzést összeegyeztetve, két világ horizontjában állnak és küldik gyümölcsüket és mézüket egyik áldott mezőről a másik felé és építik nép és nép, ország és ország között a szellemi hidakat, melyeknek ereje nagyobb és hatalmasabb anyag- és érchidaknál.

Dr. Patai József, aki több mint 25 év óta teljesíti ezt a missziót, nem elégszik meg a saját alkotásaival anyanyelvén, hanem beleviszi az ország nyelvébe és irodalmába héber irodalmunknak javát és szépségét. Méltán érdemel áldást, áldott is legyen.

PROF. H. LÖWE: DR. KARL SCHWARZ

(Ötvenéves jubileuma alkalmából.)

Dr. Karl Schwarz régi előkelő német zsidó család sarja, amely már sok nemzedék óta foglal helyet a német zsidó kultúrában. A családjához tartozik az a Josef Schwarz, aki körülbelül 100 évvel ezelőtt Palesztinába költözött és az országnak első tudományos turistája lett. (Műve. A föld termése. Tevuoth Haarec.) Nagyapja, dr. Izrael Schwarz, héber verseket írt 90 évvel ezelőtt. Cion verseket régen a cionista mozgalom előtt. Egyik verse: „Szívem a Jordán partján", még ma is él, verseinek egy gyüjteménye megjelent unokája, Karl Schwarz kiadásában.

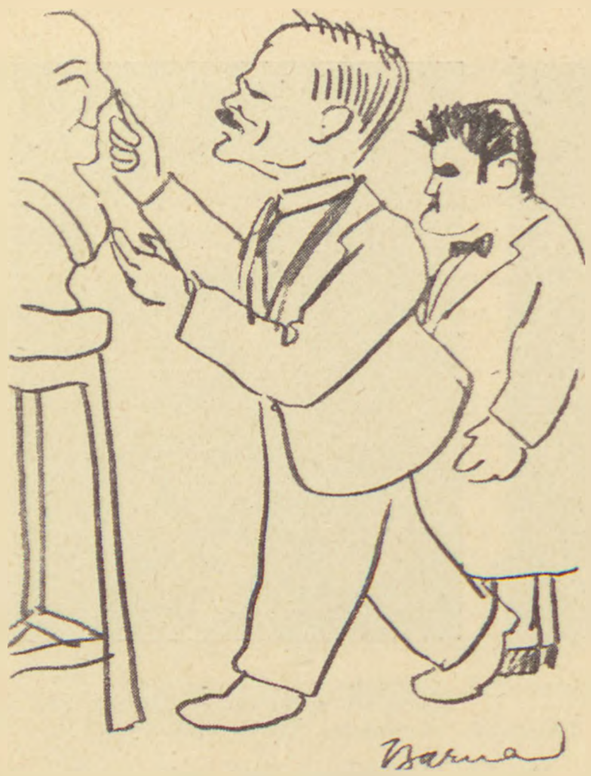
Karl Schwarz fiatal kora óta résztvesz a Palesztina-mozgalomban. A világháború alatt együtt rendezett e sorok írójával a porosz Landtag épületében zsidó művészi és irodalmi estéket, amelyek hozzájárultak ahhoz, hogy a keleti zsidóság iránti elfogultságok német és zsidó körökben egyaránt eloszoljanak. A zsidó művészet gyüjtésének szentelte munkásságát és egyesekre és községekre hatással volt. Különösen amikor a berlini hitközség múzeumának igazgatója lett és a porosz hitközségek művészeti bizottságának tagja. Sok munkája jelent meg a művészetről, Korintról. Főmunkája „Zsidók a művészetben", amelyben szembeszáll más művészeti kutatók véleményével és bizonyítja adatokkal, hogy a zsidóságnak igenis minden korban megvolt a maga művészete. A berlini zsidó múzeumnak ő volt a tulajdonképpeni életrehívója és fejlesztője mindaddig, amíg a tel-avivi múzeum meg nem hívta igazgatójául, azóta minden energiáját ennek szenteli. A Haarec napilapnak állandó művészeti munkatársa.

ZALMAN REISEN (VILNA): MI JIDDIS IRÓK...

A „Mult és Jövő" a jiddis irodalom propagálása terén is nagy érdemeket szerzett és ezért mi, a jiddis irodalom művelői is szeretettel gondolunk a magyar zsidóság e kettős ünnepére, a „Mult és Jövő" és dr. Patai József jubileumára.

Kívánom, hogy kulturértékeink szent szolgálatát népünk nagy alkotásainak szellemében folytassa tovább.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Gárdos Aladár

Fényes Adolf

Hermann Lipót

A MULT ÉS JÖVŐ ARCHIVUMÁBÓL

A Mult és Jövő fennállásának 25 esztendeje alatt valóságos archivum halmozódott fel a szerkesztőség nagy szekrényeiben, íróasztalainak fiókjaiban és különböző levelesládákban. Pedig egészen természetes, hogy csak a legértékesebb anyag került a „*Genizába*“, míg a kiselejtezett egyenesen a papírkosarakon keresztül érte el sorsát. A megóvott „ereklyék“ egyelőre minden rendszer nélkül kerültek egymás hegyire-hátára és valamikor igen értékes történeti matériául fognak szolgálni. Vannak természetesen külön dossziékben elhelyezett levelek, írások és írástöredékek. amelyek a személyek fontosságánál fogva külön megőrzésben részesültek. Így például mindjárt az első időkből egész levélhalmaz *Max Nordau*, *Martin Buber*, *Bialik*, *E. M. Lilien*, *Hermann Struck*, *Max Liebermann*, *Lesser Ury*, *Isidor Kaufmann*, *Leonid Pasternák* és a többi külföldi nagy művészektől külön-külön kis fiókokban elhelyezve. A „belföldiek“ közül egész dosszier *Kiss* József kéziratai, versei (amelyek részben a Mult és Jövő politikai hetilapjában jelentek meg), *Bánóczi* József, *Alexander* Bernát, *Schächter* Miksa, *Bródy* Sándor, *Ujvári* Péter, *Cholnoky* László kézírásai. A maiak közül a legsúlyosabb dossziert *Baltazár* Dezső püspök levelezése foglalja el, amely valamikor a történeti időknek rendkívül értékes emlékeit fogja reprezentálni. Kedvesek a munkatársaknak intim levelezései a „szerkesztő úrral“, amelyek közül kiragadjuk *Cholnoky* Lászlónak, az oly tragikusan elhunyt nagy magyar írónak „illusztrált“ papírdarabját, amelynek egyik oldalára párbeszédet írt fel a következő kedves szöveggel:

Az ősz író: Üdvözlöm önt, drága, jó szerkesztőm!

A szerkesztő: Hasonló eset! Én is üdvözlöm önt!

Az ősz író: Búcsúzni jöttem önhöz, mert most hosszú évekig nem látjuk egymást!

A szerkesztő: Ó, ó! Elutazik?

Az ősz író: Ó nem! Hiszen Cinkotáig sem tudnék jegyet váltani! Hanem ezután küldönccel fogom eljuttatni önhöz korszakalkotó műveimet, így például mindjárt hétfőre egy pompás kis cikket a hetilap számára.

A szerkesztő: Helyes! Akkor tehát miért nem jön személyesen?

Az ősz író: Hogy kisértetbe ne jöhessek a maihoz hasonló *legutolsó* merénylet elkövetésére.

A szerkesztő: Nem értem!

Az ősz író: Nyomban meg fogja érteni, drága szerkesztő uram! Legyen szíves és fordítsa meg ezt a papírt.

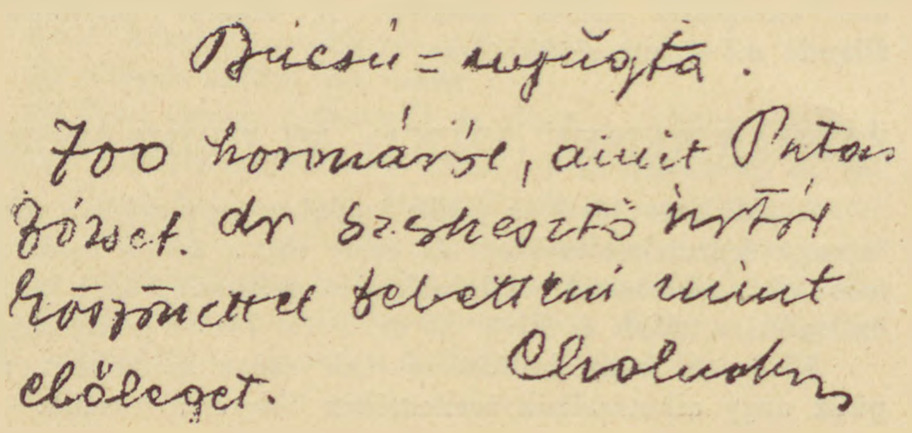
A papír túlsó oldalán pedig egy „*Búcsúnyugta*“ olvasható 700 korona előlegről és mellette Cholnoky „önarckép“ rajza, amint a szerkesztőségből „ruganyos léptekkel“ távozik.

Hasonló „búcsúnyugták“ és papírszeletek találhatók a „gyüjteményben“ *Osváth* Ernőtől, *Bródy* Sándortól és a régi és az új generáció számos kiválóságától, amelyek az *autogramok* kedvéért kerültek megőrzésre.

Kedvesek a *karrikaturák* is, melyek között legjelesebb íróinkat, művészeinket, tudósainkat, közéleti férfiainkat találjuk a jellemző jókedv tükrében. Néhányat bemutatunk ezúttal.

Külön dosszierben foglalnak helyet *a Mult és Jövő kultúrestjeinek dokumentumai*, legelső művészeink írásai, tervei, ajánlásai vannak itt összegyüjtve, amelyek arról tanuskodnak, milyen erőmegfeszítésbe került, amíg nálunk is szalonképessé lehetett tenni azokat a művészi programokat, amelyeket aztán később már a zsidó rendezvények a Mult és Jövő úttörő munkája révén sorban átvettek. A bibliai estre *Gál* Gyula, a Nemzeti Színház örökös tagja egész „*vezérlapot*“ készített, mint ahogy a nagy színházi klasszikus produkciók előkészítésénél szokásos.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Igen kedvesek *Jászai* Mari levelei, melyekben a nagy tragika egy-egy tomboló sikere után „pótlólag" igyekezett feljebb emelni a Mult és Jövő kultúrestjének megállapított honoráriumát. *A bibliai esten való közreműködéséért egy vég vásznat* kötött ki, amit *hugának igért kelengyéjébe.* Később írja, hogy feltétlenül *nagy* végre számít.

A Mult és Jövő kiállításai Lilien, Struck, Abel, Pann, Becalel, grafika, karrikatúra stb., valamint *a Mult és Jövő speciális* számai igen nagy levelezésnek voltak kiindulói. Itt szintén a legelső nevekkel találkozunk.

A háborúra visszanyulik a *„hadi archivum"* köteg, sűrű levelezés a fronttal, amelynek zsidó katonái a Mult és Jövőből merítettek üdülést, megnyugvást. Avigdor *Haméiri, Bolgár* Mózes, akik fegyveresen a magyarországi héber költészetet is képviselték a fronton, sűrűn írták leveleiket, *Haméiri* folytatta később az orosz fogságból is.

Ide sorolható az a levelezőlap, amelyben *Bialik*, a nagy héber költő hazafelé való utaztában a háború kitörésekor Patai Józseffel történt megállapodása szerint jelzéséül annak, hogy szerencsésen átérkezett a határon, csak annyit írt rá latin betűkkel *„Grüsse herzlich Bialik"*, hogy elkerülje a cenzura figyelmét. Azonban éppen azért, mert egy üres levelezőlapon csak ez a három szó volt írva, még jobban feltűnt és csak hónapok mulva került kézbesítésre.

Érdekes dokumentumok a „vörös", valamint a későbbi „fehér" időkből, amikor a Mult és Jövő politikai hetilapja megkezdte a hősi harcot a zsidó jogok restaurálásáért mindaddig, amíg be nem tiltották. Egy levelezőlap dokumentuma a vörös napok alatt kezdődött antiszemitizmusnak. Vörös katonák fenyegetik „Patai zsidót", hogy majd elbánnak vele, ha tovább védi a zsidókat. Pedig a kezükbe már csak a Mult és Jövő *utolsó* száma kerülhetett, minthogy *a kommunizmus legkezdetén a Mult és Jövőt mindjárt betiltották.* És alighogy vége volt a kommunizmusnak, ott a másik „illusztrált" levelezőlap, ahol az „új éra" harcosai kivánnak Patainak „Shak szhüröncshét az othra!" és egy zsidókat kirúgó láb művészi ábrázolása szemlélteti, hogy „az antiszemita szövetség célja a zsidómentes Magyarország." Ez a halleristváni cél örvendetesen elvesztette azóta vonzóerejét.

A Mult és Jövő archivuma nagy idők tanuja, amelyből még sok tanulságot lehet majd meríteni.

KÉT BÁNÓCZI-LEVÉL

(Bánóczi József egyetemi tanár, akadémiai tag, a Tanítóképző igazgatója, az Imit főtitkára. Ő írta a Mult és Jövő legelső számának első cikkét.)

1912. december 12.

Kedves Doktor Úr!

Semmi baj, csak arra kérem, hogy ezentúl — törikszakad, Liliennel és Lilien nélkül — én rólam meg ne feledkezzék. Eddigelé ugyanis senki a világon dr. Pataitól több verset ki nem adott, mint én. Én hát olyan együvé tartozónak érzem az Imit kiadványait Patai nevével és működésével, hogy olyan zökkenés félét érzek most — Patai hiján. Ezért hívtam, telefonáltam, támadtam, fenyegetőztem. De ezentúl minden újból a rendes kerékvágásba tér és én megint a legszelídebb bakonyi ember leszek a magyar világon. Akár Rózsa Sándor utolsó betyár barátja, aki 40 esztendei csöndes időtöltés után elköltözött Szegedről (vagy Vácról?) Szengálba, az én dicső szülőfalumba, ahol nyugalomban éli életét.

Őnagysága kezeit csókolja, önt barátsággal üdvözli híve *Bánóczi József.*

1915 III. 3.

Nagyon tisztelt Doktor Úr!

Az idén — fájdalom — már lekéstünk. De nagy bogot kötök az agyvelőmbe és amennyiben H. A. kisasszony jövőben is folyamodik és én akkor is referens leszek: ígérem, hogy az Ön újból való közbelépése nélkül a magam részéről mindent meg fogok a kisasszony érdekében tenni.

Egyébként: H. A. tavaly nem folyamodott.

Egyébkéntebb: minden lány szerez 3—4 protektort, fiú beadja a folyamodványát és hallgat.

Legegyébkéntebb: ha ez így megy tovább, minden ösztöndíjat lányok fogják kapni. Ők fognak tanulni és tanítani, ők lesznek az orvosok és a mérnökök stb. És mert nem lesz akkor kihez hozzámenniök, mind pártában, a fiú meg rideg legény marad. S akkor, — mert se világ-, se speciális háborút nem lesz kikkel viselni, — beáll a messiási kor, amelyet a mi prófétáink (előrelátva a zsidó ösztöndíj-folyamodványok alakulását) oly biztonsággal mertek megjövendölni.

Hanem én, bakonyi ember létemre, nem félek még a prófétai jövendöléstől sem és a jövő évben — messiás ide, messiás oda — Halász Anna bölcsészkisasszony mellett fogok kitámadni.

Baráti üdvözlettel *Bánóczi József.*

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

MANDL BERNÁT: A BUDAI AKIBA HERCEG

Erről a tudós, gazdag és nagytekintélyű zsidó férfiuról, ki a 15. század utolsó tizedében még Budán élt, azután Prágába költözött és kinek emléke körül a későbbi külföldi zsidó irodalom történelmi nimbuszt font, a magyarországi zsidóság a mult század hatvanas évéig alig tudott valamit. Ekkor először Carmoly zsidó történész hívta fel a Ben Chananjában, bold. Lőw Lipót szegedi főrabbinak nagyon elterjedt hetilapjában, az olvasók figyelmét erre az érdekes és regés zsidó alakra, kinek hazánkban való létezéséről az azóta megindult és sok éven át tartó kutatás ellenére sehol semmi irott nyomot nem találtak, se levéltárakban, se honi irodalomban, holott két más neves kortársáról: Mendel zsidó prefektusról és Szereucsés Imre, II. Lajos kincstárnokáról már régen van tudomásunk oklevelek és történeti feljegyzések alapján.

Csak a külföldi zsidó irodalom néhány lapja, elsősorban azonban a prágai régi zsidó temetőben talált három sírfelirat tartotta fenn az utókor számára ezen budai nászi („herceg")-ről néhány sovány történeti adatot.

A legrégibb sírkő, mely Akibának 1551-ben elhalt Jochebed nevű leánya sírja felett áll, azt mondja, hogy az ő atyja „Akiba a budai Kohen Cedek nászi" volt. A másik sírkő, mely alatt Jochebednek, 1555-ben meghalt férje: Sabbatai Lévi Horovitz nyugszik, azt hirdeti, hogy apósa „Akiba az egész diaspora feje" volt. A harmadik sírfelirat, az Akiba unokájáról, Rebekkáról szóló epitaphium tudatja az utókorral, hogy nagyatyja „a budai Akiba nászi" volt. (Hock, Die Familien Prags 2 és 90 l.)

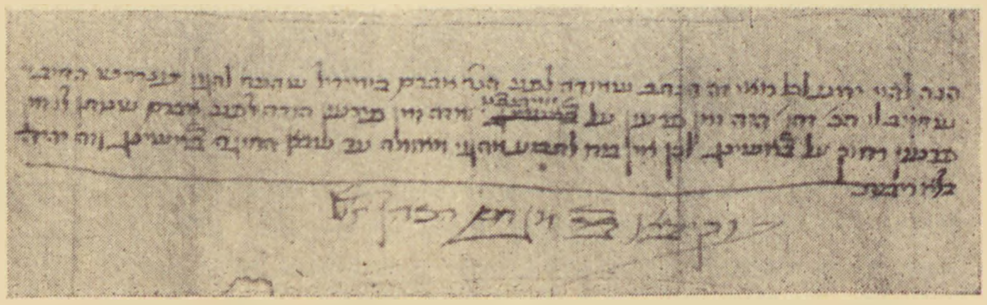
Bizony nagy ember lehetett a budai Akiba Kohen, ha utódjai, még haló poraikban hivalkodhattak ezen ősükkel és ha ennek későbbi leszármazottjai is, mint pl. a שלה"ד és a חות יאיר tudós szerzői, valamint a Latzkó és Gomperz családok nagyon rátartók voltak családfájukra, mely őket a budai Akiba nászitól leszármaztatja.

Néhány külföldön megjelent könyvben tartotta magát a tradició, hogy Akiba aranybetűkkel írta alá nevét és Budából valami országnagyok irígykedése miatt kénytelen volt kivándorolni és Prágában, ahol azután letelepedett, magasabb zsidó iskolát alapított, ahol ő maga is előadásokat tartott, ugyanakkor, mikor Jakab Pollák a „pilpul" módszer bevezetője Prágában egy nagy iskola élén állott.

Akibának 12 fia és 13 leánya volt. Leányait, kivéve a már említett Jochebedet, mind kohanita férfiakhoz adta nőül, csak azért, hogy 12 fiával és 12 vejével együtt — összesen 25-en — betű szerint teljesíthessék a papi áldásról szóló bibliai parancsot: כה תברכו ובו A monda még azt is tartja róla, hogy 25 gyermekének emlékére egy prágai zsinagógának 25 lámpás díszes csillárt adományozott. Ezenkívül három nagy bajból szerencsés megmenekülésének emlékére, három prágai zsinagógának Tóraszekrény függönyt. (Kahane, Anaf Éc Aboth 9. I.) Halálának évét 1496-ra tették, ami, amint később látni fogjuk, tévedés.

Ezen külföldi régi források után a legújabb időben minálunk is két kiváló zsidó történészünk, bold. dr. Kohn Sámuel és dr. Büchler Sándor írtak könyveikben rövid ismertetést arról a legendáris budai Akibáról és azóta a magyar zsidók története iránt érdeklődők várva várták az alkalmat, mikor hazánkban is valamely levéltárból, vagy más régi feljegyzésből napfényre kerül valami hiteles nyom arról, hogy Akiba csakugyan Magyarországon is élt és itt előkelő helyzetben volt.

És ezt a várakozó reményt a véletlen néhány héttel ezelőtt meg is valósította. Dr. Gábor Gyula, neves jogtörténész, a pesti izr. hitközség ny. főtitkára, országos levéltári kutatásai közben figyelmes lett az ott elhelyezett Ocskay-család levéltárában rejlő 2 héber okmányra, lefényképeztette azokat és megmutatta a sorok írójának, aki az első tekintetre felismerte az egyiken az oly régen várt első nyomot a mi Akibánkról. Rajta, félreismerhetetlenül látható Akibának sajátkezű aláírása, de persze a mesebeli aranybetűk nélkül. Ezt, a magyar zsidók történetének szempontjából igen érdekes dokumentumot közöljük itt eredeti facsimilé-ben és fordításunkban.

Országos Levéltár. Ocskay-család levéltárában sub „Zsidó oklevelek a XIV. v. XV. századból."

„Legyen ez tudomására mindenkinek, aki ezt az írást látja, hogy Ábram Bumiszil előttem kijelentette, hogy a nemzsidó Andrásnál meghagyja a 20 aranyforintnyi adósságot úgy, hogy a karácsonyi fizetési terminust meghosszabbítja neki farsangig. Azért nincs neki semmi joga, hogy az adóstól jövendő farsangig valamit követeljen, még pedig kamat nélkül. Akiba, a boldogemlékű Menachem ha-Kohen fia."

Ezen okmánynak nincsen keltezése, de az ezen üggyel kapcsolatos többi négy, Magyarországon 1496 június — 1497 augusztus közti időben keletkezett iratokból félreérthetetlenül kiderül, hogy Akiba aláírásával ellátott nyilatkozat 1496 decemberben, karácsony előtt lett kiállítva. Időrendben az elsőn, a Budán 1496 június 21-ről keltezetten, Ujlaky Lőrinc herceg, macsói bán és galgóczi földesúr szerepel ezen kölcsönügyben, mint annak visszafizetési módjának megállapítója; az utolsó egy 1497 augusztus 17-ikéről keltezett nyugta, melyet a galgóczi Ábrahám hitelező az egész tartozás lerovásáról adott.

A budai Akiba Kohen tehát 1496-ban még életben volt és Magyarországon tartózkodott és így nyilván tévedés az, hogy ő, amint azt újabb időben külföldi folyóiratokban és lexikonokban olvassuk, 1496-ban Prágában meghalt volna.

Azonban az itt közölt dokumentumi aláírásából még mást is, eddig egész ismeretlent, tudunk meg, ugyanis azt, hogy Akiba atyjának neve *Menachem* volt. Ezen hébernyelvű és főképpen a rituális életben használandó név helyett a profán életben a középkor óta Németországban Man, Mandl, de még gyakrabban *Mendel*, szláv országokban pedig Menko vagy *Munko* nevek voltak használatban.

Ezeket a tényeket szem előtt tartva, önkénytelenül felvetődik a kérdés, nem-e volt — amint már Büchler Sándor, A zsidók története Budapesten c. munkájának 57. l. sejtette — valami rokoni kapcsolat az Akiba Nászi és Mendel Jakab prefektus közt és vajjon nem egy, e két család közt kitört viszály volt oka Akiba kénytelen kivándorlásának.

Hogy Akibát az utókori iratokban a „Nászi" és „a diaspora feje" címével ékesítették, csak úgy magyarázható, hogy ő valószínűleg a palesztinai szegény zsidók számára az országban befolyt adományok kezelésével volt megbízva. Ilyen kitüntető címmel נשיא ל"א"י illettek Európában, még a mult században is, ezen tiszteletbeli bokros teendőkkel megbízott kiváló zsidó férfiakat.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Szép Ernő

Holder József

FÜST MILÁN: A NÉVTELEN ISZIK

Tégy poharat az asztal végire,
Tölts bort neki s ne nézz oda, —
Egy szegény koldús érkezik a légen át,
Ki tévelygett a tengerek s hegyek felett és nem is látható . . .

Most hajts fejet! S te, második Éliás,
Az ajtó mögött ki ott leselkedel és rajtaütnél onnan, — állj elő!
S ha sánta volnál netán: tudós púpos, aki mindig fázik, egyre didereg . . .
Ülj le tehát a kályha mellé. Csend van ott.
Hamvába hull a tűz úgyis, már lobbanása sem zavar
S mi meg se moccanunk a némaságban, kortyod is hogy hallható legyen . . .
S lehunyjuk szempilláinkat, mert tudjuk azt, hogy mi a szenvedés.

Igyál hát értünk Láthatatlan, örök bolygó, kinek neve sincs!
S tág sátort vonjon fölénk e képzelt látomás, hogy megvédjen a kínoktól, — igyál!
Mi nem kívánjuk garasodat érte, koldúsa e földnek, úgyis tudjuk, nincs neked . . .
S hogy hajad koronája talán lángban áll, — úgy képzelem, — hisz évezredek óta hordod ugyanazt: —
Hogy mit tesz: mindig ablakokból nézni másik ablakot . . .
S mi visszatükröz: mindig szembenézni véled végtelen . . .
S mi nem hagy nyugtot: kérdéssel felelni szomjas kérdezőnek . . .
Hát igyál!

HOLDER JÓZSEF: RÉGI DAL

Még nem halt meg az ének,
Örökké zeng a húrja,
Ha tört benned a lélek,
Én átcserélem újra.

Kis furulyám van nékem,
Varázzsal szárnyal égre,
A lelkek foltját szépen
Kimossa hófehérre.

Van egy kis furulyácskám,
Mitől minden kiszépül,
Örökségképpen szállt rám,
Az őseim kezéből.

Pásztor volt egyik, bojtár,
Őrizte kinn a nyáját,
Reámhagyta mint zsoltárt
Csudálatos nótáját.

S én játszom és víg flótám
Zöld, dús mezőkről repdes.
És hallgatják a nótám
És mindenkinek kedves.

És király nagyapám volt,
Ki hárfán játszott mélán,
Kis pásztorlányért lángolt,
Csak dalát hagyta énrám.

És vagyok félig pásztor
És félig király — trónján,
S ha bőjtölök is százszor,
Vidáman szól a nótám.

— — — — — — — —

S ha böjtölök is százszor,
Vidáman szól a nótám.

ZELK ZOLTÁN: ÁBRIS

Ábris, szakállas, jó öreg,
még látlak tégedet:
húsz év multán is őrizem
csosszanó léptedet.

Őrzöm mozdulataidat
és őrzöm homlokod,
amit árnyas repkényivel
a jóság befutott.

Látlak midőn lépdelnek, mint
varjak, az öregek
„sachriszra“ — s reszketve kinyúl
feléjük a kezed . . .

Ábris, öreg kéregető,
a templomudvaron
töltötted minden percedet
s ott háltál egy padon.

Küszöb volt néked udvarunk,
a földöntúli lét
küszöbje, amelyen az agg
imát mormolva lép

az égi tájra! Itt éltél
s egy néma hajnalon
szakállad mosoly fonta át
s meghaltál egy padon.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DR BERNSTEIN BÉLA: VALLÁSOKTATÁSUNK ILLUSZTRÁCIÓI

Amikor nemcsak hazai, de külföldi viszonylatokban is legelőkelőbb és legművésziesebb, minden tekintetben magas színvonalon álló képes felekezeti folyóiratunk, a „Mult és Jövő“ elérkezett 25 éves jubileumához, valóban méltó arra, hogy ünnepelve álljunk meg e nevezetes fordulópont tiszteletére. És amikor a nagy örömömre birtokomban levő 24 évfolyam értékes gyüjteményét végigtekintem, meg kell állapítanom, hogy ez a *„zsidó irodalmi, művészeti, társadalmi és kritikai folyóirat“* megtartotta azt, amit indulásakor kilátásba helyezett és folyton fejlődve, mind a négy irányban híven és kiváló eredménnyel szolgálta a zsidóságot.

A legmelegebben üdvözlöm nagyérdemű szerkesztőjét, akinek írói tehetsége és jó ízlése ennyire vitte a lapot és kívánom, hogy még soká szolgálja nemcsak a magyar, de az egész zsidóság minden szent ügyét, azzal a buzgalommal és sikerrel, amint ezt közmegelégedésre eddig tette!

A 25. évfordulója alkalmából éppen azért én új feladatot is jelölnék ki számára és pedig azt, amit cikkem címe jelez. Hosszú papi működésem alatt kezdettől fogva sokat foglalkoztam a vallásoktatás végtelenül fontos ügyével. Készítettem számára egyetemes, részletes tanterveket és ezek alapján megfelelő tankönyveket a középiskolák összes osztályai részére. Munkám közben sokszor tapasztaltam, mily szükséges volna az előadott tananyag megfelelő illusztrálása, mert hiszen tagadhatatlan, amint a Talmud mondja, nem hasonlítható az, ha valaki csak hall valamit, ahhoz, aki ugyanazt látja is. A kép, amely megeleveníti az elmondottakat, sokkal mélyebben vésődik be a figyelmes szemlélő emlékezetébe, mint a szó, amely azt leírja. És ha valahol van alkalmunk válogatni a szebbnél szebb, a jobbnál jobb képekben a tananyag illusztrálására, úgy a Bibliánál megvan az. Hiszen a kiváló és halhatatlan művészek sok százait ihlette meg az örökké szent és magasztos Biblia, amelynek tartalma a maga hatalmával igaz művészi alkotásra serkentette őket.

Ennek az ismeretes ténynek sikerült bizonyítéka az az értékes könyv is, amelyet ugyancsak a „Mult és Jövő“ adott a magyar zsidó közönségnek: „A Biblia képekben“ (összeállította és bevezetéssel ellátta dr Patai József, s. a. et s. l.), amely a Biblia könyveinek sorrendjében nyujtja a különféle korok és mesterek bibliatárgyú képeinek sorozatát.

Nekünk azonban nem elég vallásoktatásunk céljaira a Biblia illusztrálása, szükségünk van a későbbi zsidó történet egész napjainkig terjedő anyagának sikerült képekben való megvilágítása. Ez a második rész már nehezebb, mert kevesebb a megfelelő képek sora, amelyet céljainkra felhasználhatunk. De itt is találhatunk elegendő anyagot.

A pesti hitközség által kiadott hittankönyvek már illusztrációkkal jelentek meg. Ámde ezek a bő irodalmi munkálatok nem igen alkalmasak általános használatra és drágaságuk miatt, ami zsidó hittankönyveknél különösen most súlyosan esik a latba, nem terjedhetnek el. De *én nem is ilyen tankönyvi illusztrációkra gondolok, amikor a vallásoktatás képekkel való támogatását kívánom.* Ezek a kis képek ritkán alkalmasak a kívánatos, maradandó benyomások keltésére, nem szolgálják eléggé a kitűzött célt. A tankönyv nem minden tanulónak kedvenc könyve és nem sok forgatja azt a szűkreszabott hittanórákon kívül. *Sokkal célravezetőbb az iskolai fali képek sorozata,* amely mindig a tanuló előtt van, a tanulás idején túl is, úgyszólván szórakozás gyanánt. Mert hisz óraközben is szemlélheti azokat és miután ismeri az anyagukat, amelyből a művész tárgyát választotta, sokkal nagyobb eredményt érhetünk el az ilyen illusztrációkkal, mint a tankönyvek csekélyszámú, kicsinyített képeivel. Természetes, már az elemi iskolánál kell kezdeni és folytatni a középiskoláknál.

Azért is azt kívánnám, hogy szaporítsa a „Mult és Jövő“ érdemeit azzal, hogy abból a nagy és bő készletből, amely rendelkezésére áll, úgy a Bibliát, mint a későbbi zsidó történetet tárgyaló képekből válogasson össze sokszor bebizonyított kiváló műízlésével olyan sorozatot, amely legjobban megfelel a kitűzött célnak vallásoktatásunknak segítségére.

Úgy képzelem a kivitel biztosítását, hogy a „Mult és Jövő“ kitűnő szerkesztője mellé egy vallásoktatással foglalkozó kis bizottságot alakítanánk, amely őt a nagy és nem könnyű feladat megoldásában támogatná; azonkívül pedig, minthogy ez általános felekezeti érdek, az arra illetékes tényezők anyagi hozzájárulásával is mozdítsák elő a vállalat sikerét. Meggyőződésem, hogy sok nehézséggel küzdő vallásoktatásunknak rendkívül előnyére szolgálna az ilyen szakértelemmel és igaz zsidó felfogással létrehozott illusztrációk méltó kiadása és az a jövő nemzedék vallásos nevelésének hathatós eszközévé válnék.

TIMÁR MAGDA: REGGELI IMÁDSÁG

Istenem, szabadits meg azoktól,
akiknek tátongó sír a torkuk
és a nyelvük hímes, hízeleg,
körülröpködnek, mint méh a virágot.
Szabadits meg tőlük, hogy egyedül járhassak
és a piros hajnali fényt
szűrje szelid-békésre a szemem.
Pajzsold körül a testem
isteni kegyelmeddel,
érezni akarlak minden
mozgásban, hangban, fényben.
Nem akarom észrevenni a gonosz,
hazug szavakat.
Feledés földje legyen a lelkem
és áhitozzon téged —
reggeli imádságom,
rebbenő reményem,
csillagos esti gondolataim
útja — Istenem!

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

ÜDVÖZLETEK MINDENFELŐL

A Mult és Jövő 25 éves fennállásának jubileuma alkalmából az üdvözlő levelek nagy tömege érkezett szerkesztőségünkhez. A magyar és a külföldi zsidóság minden rétege a szeretet és a becsülés hangján megírott levelekkel köszöntötte a jubiláns lapot és főszerkesztőjét.

A *Magyar Tudományos Akadémia,* a *Petőfi Társaság,* az *IMIT* és a különböző Pen Clubok a jubileumi kulturesten fejezték ki üdvözleteiket.

AZ ORSZ. RABBIEGYESÜLET nevében dr. *Hevesi* Simon elnök, dr. *Groszmann* Zsigmond alelnök és dr. *Kálmán* Ödön titkár írják: *Amit a magyar Rabbikar minden egyes tagja a szószékről és iskolai katedrákról hivatásában végez: a magyar zsidóság hagyományainak ápolását, értékek fejlesztését, a vallásosság és hazafias érzések művelését, ugyanezt cselekszi Ön lapjának publicitásával, a nyomtatott szó erejével, a magyar zsidó élő élet regisztrálásával, a szent mult iránti szeretet ébresztésével.* A magyar Rabbikar számos tagja örömmel állott mindenkor az Ön értékes munkát végző lapjának munkatársai sorában. Viszont őszinte elismeréssel vagyunk az Ön lapjának a *magyar Rabbikar érdekeit védő* irányzatával szemben.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG nevében *Stern* Samu udv. tanácsos, a hitközség és az Országos Iroda elnöke és *Eppler* Sándor főtitkár többek közt a következőt írják: „A Pesti Izr. Hitközség elöljárósága őszinte örömmel értesült a kiváló szerkesztése alatt álló „Mult és Jövő" irodalmi és művészeti folyóirat huszonötéves jubileumáról és őszintén érezzük indíttatva magunkat, hogy ebből az alkalomból mélyen tisztelt Főszerkesztő úrnak legbensőbb jókívánságainkat kifejezzük. A Mult és Jövő *negyedszázados fennállása alatt a magyar zsidó kultúrának nemes szolgálatát hivatottan teljesítette és külföldön is megbecsülést tudott szerezni a magyar zsidóság kultúrmunkájának.*"

A BUDAI HITKÖZSÉG nevében dr. *Krieszhaber* Adolf elnök és *Diósi* Jenő főjegyző írják: „Mi már igen régen nagy rokonszenvvel kísérjük Főszerkesztő úrnak magasröptű müködését és különösen nagy elégtétellel szemléljük azt az irányzatot, amelyet a *Mult és Jövő a művelt magyar zsidóság körében fenntartott és terjesztett.*"

AZ ÓBUDAI HITKÖZSÉG nevében dr. *Orova* Zsigmond elnök, *Parcell* Imre titkár: „Kimagasló írói müködésének 30 éves évfordulója alkalmából, valamint az ősi népünk ethikai szellemének hazai nyelven való propagálását szolgáló értékes orgánumának: a Mult és Jövő 25 éves fennállásának jubileuma kapcsán *osztatlan rokonérzés nyilvánul meg gyülekezetünk körében* Főszerkesztő úr nagyrabecsült személye és kedvelt folyóirata iránt."

BÉSZ JISZROEL VII. BETHLEN-TÉRI IMAEGYESÜLET *Elek* Artur elnök és *Würdiger* titkár: „Főszerkesztő úr és lelkes munkatársai. zsidó érzéstől áthatott művészi lendülettel és tollal szerkesztik és irányítják kitűnő lapjukat s valóban *oly tartalommal telítik meg annak minden számát, hogy annak minden egyes példánya díszpéldánynak illik be. A Mult és Jövő irodalmi büszkeségünk és igaz szeretettel csüngünk annak szellemén.*"

A PESTI HITKÖZSÉG VII. TEMPLOMKÖRZETE *Horváth* Miksa kormányfőtanácsos, elnök: „Bensőséges átérzéssel küldjük legjobb kívánságainkat, mert *az ország határain túl is a nagy szeretetnek örvendő folyóirat mindig kitöltötte azokat a szíveket és lelkeket, amelyek zsidó érzéssel és zsidó hittel keresik az igét és a világosságot.* Főszerkesztő úr lapjának fáradhatatlan szolgálatában és célkitüzéseiben *nemcsak a zsidó közélet* és a zsidó kultúra misszionáriusaként járt és jár elől, hanem éppen lapjának szellemével, tartalmával és kifejezési módjával *a magyar irodalomnak egyik elismert tényezőjévé vált.*"

A PÉCSI HITKÖZSÉG nevében dr. *Deutsch* Zsigmond elnök, *Weisz* Gábor titkár: „Emlékünkben él még, hogy szerencsések voltunk Önt írói pályája küszöbén, 1904-ben több országos hírű tudós társaságában körünkben fogadni, amidőn költeményeinek zsengéit mutatta be gyülekezetünknek s mi ezen alkalommal állapítottuk már meg, hogy *küldetése van az Úr kegyelméből* e téren legkiválóbbjaink közt helyet foglalni. *Büszke örömmel kísértük művészi alkotásainak magasba ívelő pályafutása során.* De ezenfelül is nagyra értékeltük, hogy *ragyogó ékesszólását, aranytollát, lelkének minden melegségét, szívének rajongó szeretetét évtizedeken át az ősi szentföld visszaszerzése és megujhodásának munkálására szentelte* és megadatott, hogy azt időközönként szemtől-szembe is láthassa s teljesítményeinek megvalósulásában gyönyörködhessék."

A GYÖNGYÖSI STATUSQUO HITKÖZSÉG nevében *Rusz* Jakab elnök, *Löfler* Elemér titkár: „Ha visszatekintünk írói pályájának kezdetéhez, amikor a boldog békeévekben gondolni sem mertünk azokra a nagy katasztrofákra, amelyek a zsidóságot érték, *Ön prófétai szemmel meglátta és megérezte tragikus szerencsétlenségünket és hatalmas tudását, nagy tehetségét a zsidóság boldogabb jövőjéért folytatott heroikus küzdelembe állította.* Lángoló erejű munkássága a zsidóság ügyeiért, szent buzgólkodása mindig át volt hatva nagy horderejű eszmékkel és *becsületünket a támadásokkal és a rosszakaratú beállításokkal szemben a zsidó kultúrának meggyőző és ragyogó fényességű lapjaival kivédte.*"

A TATABÁNYAI HITKÖZSÉG nevében *Székely* Jenő főépítész, hitközségi elnök: „Harminc évi írói jubileuma úgy a magyar, mint *az egyetemes zsidóságnak* kedves ünnepe. *Munkáit mindenütt, ahol zsidóság el, olvassák,* abból merítünk tudást és lelkesedést a zsidóság nagy problémáinak megoldásához. A mi kicsiny hitközségünk úgy véli méltónak az ünnepségen való részvételét, ha áldoz a Pro Palesztina céljaira. Ezért Székely Jenő főépítész, hitközségi elnök indítványára elhatározta, hogy évenkénti összeget adományoz egy palesztinai célra, melyet mint „*dr. Patai József jubileumi alapítvány*"-t fog kezelni."

A MÁTÉSZALKAI ORTHODOX HITKÖZSÉG ÉS SZENTEGYLET üdvözlő iratát aláírták a főrabbi, a hitközség és szentegylet elnöke, előljárói és *100 hitközségi tag:* „Hálás szívvel és igaz zsidó szeretettel emlékezünk meg az „ezüst" jubileumát ünneplő Mult és Jövőről és Önről, nagynevű és kiváló főszerkesztőjéről, aki a zsidó kulturának, művészetnek, irodalomnak feltárása és terjesztése, a zsidó nép hagyományainak ápolása és erkölcsi értékeinek megőrzése által, valamint igaz zsidó szívből fakadó költészetével és bölcs mesteri tanításaival, a Szentföldnek mint új nemzeti otthonnak megismertetése és felvirágoztatása érdekében kifejtett fáradhatatlan munkásságával *örök hálára kötelezte a magyar zsidóságot és nevének tiszteletet és megbecsülést szerzett az egész művelt világon.*"

Hasonlóképpen hangzik a legtöbb vidéki hitközség átirata, amelyet helyszüke miatt nem közölhetünk.

AZ ORSZ. MAGYAR ZSIDÓ MÚZEUM nevében írja *Wertheimer* Adolf elnök és *Munkácsi* Ernő főtitkár: „Abból az alkalomból, hogy *a magyar zsidóság reprezentatív művészeti és irodalmi folyóirata* fennállásának 25-ik évfordulóját ünnepli, mint a magyar zsidó kultura emlékeinek

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

megőrzésével foglalkozó intézmény: egyesületünk elsősorban érzi magát indíttatva, hogy annak az írói és művészi gárdának, amely az egyesületünkkel azonos célkitüzésü folyóiratot a mai színvonalra emelte, köszönetét és szerencsekívánatait fejezze ki. *Kívánjuk, hogy a magyar zsidó közönség minden rétege ismerje fel szép és nemes munkájuk jelentőségét és minél nagyobb tömegekben kövesse a zsidóság eszményei felé haladó zászlójukat.*"

A MIKÉFE nevében dr. *Stein* Emil elnök, *Klein* Gyuláné társelnök, *Kertész* Adolf igazgató: „Ez az alkalom minden zsidó lelkében nyomot hagy és minden közület érzi azt a kapcsolatot, mely mélyen tisztelt Főszerkesztő úrral létesült. *Nemcsak egy nagy költői egyéniség az, amely a szép lelkek megbecsülését eredményezi, hanem a zsidóság egy eszményi harcosa, ki a kultúra szárnyain emeli fel hitsorsosait, szellemi kincseit tárja eléjük s a zsidó ifjúságnak utat mutat, hogy a hazához való hűség mellett boldogan járhasson ezen.*

A MIEFHOE FŐISKOLAI HALLGATÓK ORSZÁGOS EGYESÜLETE: „Főszerkesztő úr írói helyét immár *az irodalomtörténet hivatott kijelölni,* az a nagyértékű misszió, amelyet a Mult és Jövő teljesít az egész zsidóság kulturális kincse!"

AZ UJPESTI HITKÖZSÉG ÉS SZENTEGYLET elnöksége nevében *Arányi* Adolf elnök: „Patai Józsefek nem születnek minden esztendőben. Patai Józsefnek küldetése van a nagy Istentől, hogy tanítson és magatartásával irányt adjon, hogyan kell élni zsidó embernek, mert a zsidónak nemcsak úgy kell élni, hogy saját énjét kielégítse, hanem példát mutasson az összességnek: mindenki vállalja a felelősséget egyért és egy mindenikért."

A MAGYAR CIONISTA SZÖVETSÉG budapesti intéző bizottsága nevében dr. *Miklós* Gyula elnök és dr. *Fried* Frigyes ügyv. elnök: „Az a kultúrmunka, amelyet a Mult és Jövő a zsidó tudomány, irodalom és művészet terén 25 év óta végez, népünk lelkületében maradandó hatást váltott ki már eddig is. *Azt a szerepet pedig, amelyet az egyetemes zsidóság életében betölt, a zsidó történet fogja méltányolni.*"

A MEZŐKÖVESDI CSOPORT írja: „Avatott tollának minden szaváből külön-külön érezzük, hogy szívének és lelkének minden dobbanása: zsidó, s amikor a magyar zsidóság szebb jövőjéért küzd, a zsidó művészet és szépirodalom feltárásával *Önben tiszteljük Magyarország legnagyobb zsidó férfiúját.*

A tömegesen érkezett magánlevelekből helyszüke miatt csak néhány idézetet közölhetünk:

LÖW IMÁNUEL FELSŐHÁZI TAG, SZEGEDI FŐRABBI: „Kedves Öcsém Uram! A שבת שירה a költők szombatja. Erre esvén a Mult és Jövőnek és költő alapítójának ünneplése, szíves מזל טוב-val köszöntöm. *A legszebb e jubileumon, hogy a cenzura annakidején felmentette a hetilap szerkesztése alól.* Ez az igazi גם זו לטובה Szíves üdvözlettel öreg híve *Löw Imánuel.*"

DR. KECSKEMÉTI LIPÓT NAGYVÁRADI FŐRABBI: Hát 25 esztendős a Mult és Jövő? Akárcsak tegnap esett volna, hogy a Sas körül sétálóban elmondta Szerkesztő úr, hogy ahhoz a névhez húz a lelke és megkérdezte tőlem. Jól választotta-e meg? Nem ajánlanék mást? Azt feleltem, mindegy a név, egyéni életü lesz, azt meg Patai József fogja megteremteni. Huszonöt éve annak és éli az életét a Mult és Jövő, a Patai József lapja. Most meg én kérdezem szerkesztő úrtól, gondolt-e akkor arra, hogy az lesz a Mult és Jövő, ami lett? Nem várok feleletet, magam válaszolok a kérdésemre: hát képtelenség, hogy maga Patai József is elébe érezhetett annyi nagyszerűségnek — ha csak nem úgy nem az — Edith lelkén keresztül. Baráti üdvözlettel dr. Kecskeméti Lipót főrabbi."

GLASNER AKIBA KOLOZSVÁRI ORTHODOX FŐRABBI írja héber levelében: „Engedje meg, hogy én is részt vegyek azok között, akik messze hírű folyóiratának dicső jubileumát ünneplik. Fogadja igaz szívből fakadó áldásomat, lássa törekvéseinek, vágyainak beteljesülését, szétszórt lelkek visszatérését az ősök országába. A feltámadó Cion és Jeruzsálem áldásával."

DR. WINKLER ERNŐ NAGYKANIZSAI FŐRABBI: *„Ha egy nemzedék alkotása volna az a munka, melyet dr. Patai József végzett, akkor is tiszteletet és elismerést érdemelne.* Hálával és köszönettel adózunk a Gondviselésnek, hogy megajándékozott bennünket emelkedett szellemével, nemes eszméket hirdető avatott tollával, puritán jellemével. Engedje a mindenható, hogy hosszu időn át legyen büszkesége, öröme a magyar és az egyetemes zsidóságnak.

DR. VÁGVÖLGYI LAJOS ARADI FŐRABBI: „Most a mi díszkövünket Mult és Jövő-nek hívják. Oda viszünk, onnan hozunk erőt, hitet, támaszt, szépséget és emelkedettséget, reményt és valósulást, mert Patai Józsefnek nemcsak minden írása, hanem az élete, cselekedete is nemes póézis."

SÁNDOR PÁL ORSZÁGGYÜLÉSI KÉPVISELŐ: „Azért hidd el nekem, hogy éppen oly elismeréssel vagyok irodalmi működésed eredményei iránt, mint aki 20-án tapsolni fog neked. Ez nem szól a cionistának, hanem a póétának és nemesen gondolkozó és müködő férfiúnak, az „aufrecht" zsidónak és ha szabad mondani: a barátnak. Adjon neked az ég megelégedést s benső dicsőséget a jövőben is."

FÉNYES ADOLF, FESTŐMŰVÉSZ: „Magam is szívből gratulálok b. lapja jubileumához. A laikus is tudja, mit jelent a mai viszonyok között egy ujságot nemcsak fenntartani, hanem virágzóvá tenni."

DR ROTH EMIL, EGRI FŐRABBI írja: „Sok emberrel találkoztam már Erec-ben és egyebütt, akik egytől-egyig hangsúlyozták, hogy olyan fajsúlyú és magas színvonalú lapot, mint a Mult és Jövő nem ismernek. Ügy vélem Ön is érzi, milyen erős a lelki kapocs a zsidó társadalom és a Mult és Jövő között. Nem is restelem megvallani, hogy jómagam is eme nagyrabecsülő tanítványai közül való vagyok. Most volt Perec *Szmolenszkin* ötven éves jubileuma. Olvastam a „Sáchár"-ról, nevelő munkájáról és hogy, hogy nem, felötlik előttem Önnek és lapjának neve. Két szerkesztő: *Szmolenszkin* és az élő *Patai*, két kimagasló erős meggyőződésü, mindenhol szeretett ember — és két folyóirat, melynek messze földre terjed el jóhire, két lap, amelyeknek a maguk mivoltában egyedülálló csengésük van és említésük a szeretet és tisztelet érzelmét keltik."

Külön meg kell emlékeznünk azokról a kedves levelekről, amelyeket *első* előfizetőink: *Alapi* Béla, *Székely* Salamon főigazgató Budapest, *Káin* József Kisvárda, *Ausch* Ödön Nagykanizsa, *Reich Mondi* Szücsi, dr. *Vértes* Andor ügyvéd Békéscsaba, stb. küldtek. Csak egy példát:

Braunfeld Jenő, Miskolc leveléből: *„Huszonöt éven át* örömmel mutattam meg értékes gyüjteményemet, az összegyüjtött Mult és Jövő példányait. És ezzel kapcsolatban örömöm most a 25-ik jubiláris évben fokozódott azáltal, hogy a külföldről egy rabbi érkezett a szomszédban lakó testvéréhez üdülni. Egyízben olvasnivalót kértek tőlem részére és én több Mult és Jövő számot küldtem át neki. Amikor ő ezeket kézhez vette, azt a kívánságát fejezte ki, hogy szeretne velem személyesen megismerkedni, mert *aki a Mult és Jövőt olvassa, az csakis önérzetes, intelligens. vallásos zsidó lehet.* Beigazolódott tehát az a közmondás, hogy „madarat tolláról... és az önérzetes, jó zsidót a „Mult és Jövő" olvasásáról lehet felismerni."

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Vince Pál: Édesanyám

Vince Pál: Anya

Vince Pál: Glücksthal Samu

(Budapest Székesfőváros tulajdona)

CSERGŐ MÁRIA: ANYÁMAT KERESEM

Ki az, aki az alkonyestben
A mennybolt kapuján kopog,
Hol angyalőrség várja lesben
Az égbe szálló boldogot?
Egy földi gyermek áll remegve
A csillagos kárpit előtt
S egy angyalt kérlel esdekelve,
Bocsássa be a mennybe őt.

„Nem juthat élve ide az égbe, —
Így szól az angyal, — senkisem!“
„Kell, hogy bemenjek, zokog a gyermek,
Mert én anyámat keresem!
Elment anyácskám, — azóta árván
Csak őt kerestem szüntelen,
Lent nem találtam, — hát ideszálltam
S most itt az égben keresem.“

Az angyalőrség tisztelegve
Kitárja az ég kapuját:
„Nos, itt az anyaszívek kertje!
De melyik köztük anyukád?“
„Amelyik szív legjobban vérzik,
Anyám szíve csak az lehet,
Anyák az égben is megérzik,
Ha gyermek értük sír, eped!“

Az egyik vérző — mindent megérző,
Bús anyaszív most felzokog;
Anya meg gyermek — egymásra lelnek
S ím mind a ketten boldogok.
Az égi honban — örök mosoly van,
Szemekben gyászkönny ott nem ég,
Ott megtalálja — anyját az árva
És minden anya gyermekét.

SOMLYÓ ZOLTÁN: HUSZONÖT ÉV

Huszonöt év! . . . Száll az idő,
a ködlő . . .
Huszonöt évre visszanéz
a költő . . .

Tíz ujján s fáradt szívén végig
számlál:
bizony kissé elandalog
e számnál . . .

Egy ujság címe fénylik a
szemébe . . .
S egy név az ujság címének
fölébe . . .

Sok fájdalom terít rá selyem
kendőt . . .
Mi megbünhődtük a Multat
s Jövendőt . . .

Szemünk könnyesen néz az őszi
napba:
szivünket hányszor pólyá!tuk e
lapba! . . .

És hányszor vártuk azt, hogy
megjelenjék!
Mutatva sorsunk sebterhes
jelenjét . . .

Tanítva multunk s vésve vasba,
kőbe . . .
S mutatva a szent, békitő
jövőbe . . .

Övé egy kor, egy gazdag
emberöltő!
De elfáradt, jaj, elfáradt
a költő . . .

CSERGŐ HUGÓ: KORA ŐSZ

Sóhajt a szél az ősi fák között,
A táj már őszi gyászba öltözött,
A sárguló lomb búcsút bólogat,
Borongva száll a kora alkonyat
S halk mélabúját hintve szerteszét,
Befátyolozza Margit szigetét.

Úgy illik ez az őszi lágy ború
Szívemhez, amely könnytelt, szomorú.
A pázsit dús virágszegélye is,
E tarka s mégis bágyadt őszi dísz,
Úgy omlik el a táj borulatán,
Mint koszorú a nyár ravatalán.

Mi bús a hervadás a szigeten,
Mereng a csend a rózsaligeten,
Már néma a madárdalos berek
S szelíd emlékezetként szendereg
A vágy, a csók, amely a nyáron át
A szent romok közt ülte násztorát.

Virágzó nyárra őszi hervadás,
Szerelmi nászra bús halotti gyász,
Rövid derűre hosszú borulat,
Sugárzó napra kora alkonyat,
Ma piros élet, holnap zord halál,
Ki tudja: kit, hogyan, mikor talál.

Ki tudja, hogy ki hogyan, meddig él,
Ki tudja, mikor hull le a levél,
Mely még ma zölden csüng a fán?
S ki búsan nézi ma az oly korán
Lehervadt hulló levelet:
Az életfáról holnap már talán
Maga is lepereg . . .

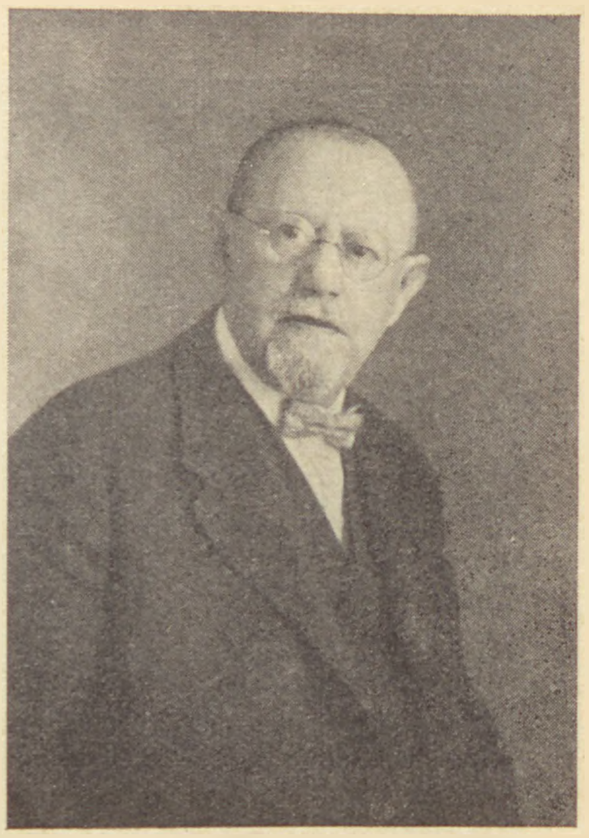
Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Szemere Samu

Wertheimer Adolf

Kiss Arnold

WERTHEIMER ADOLF, AZ IMIT ELNÖKE: A MAGYAR ZSIDÓ IRODALOM KÉRDÉSÉHEZ

A Mult és Jövőnek huszonötéves jubileuma alkalmából megjelenő ünnepi száma nagyon kívánatos lehetőséget nyujt nekem arra, hogy érintkezést keressek s találjak a magyar zsidósággal a magyar zsidó irodalom égető problémájának megvilágítása céljából.

Mindjárt kezdetben meg kell állapítanom, hogy a multtal szemben állandó visszafejlődés mutatkozik. Ennek okait elsősorban abban keresem, hogy a mai viszonyok között hazánkban tudományos, vagy irodalmi szellemi munkából megélni akarni kétségbeesett vállalkozásnak mutatkozik akkor is, ha a szellemi munkás nincsen zsidó voltával túlsúlyozva.

Ha a magyar írónak nincsen felekezeti, vagy közpénzekből eredő támasza, csak egészen kivételes esetekben remélheti, hogy munkája a könyvpiacon méltó formában — mert ennek is megvan a maga fontossága — megjelenhetik. *E tekintetben a zsidó tudós, vagy a zsidó író van a legmostohább helyzetben.* Valamikor még — nemcsak formailag — létezett a *Zsidó Közalap*, melynek segítségére értékesebb irodalmi művek számíthattak, vagy közvetlenül a Közalap saját pénzéből, vagy abból, hogy a Közalap élén álló országos nevű egyéniségek részben saját anyagi forrásaikból, részben más, vezetőségen kívül álló gazdag testvéreinktől megszerezték a lehetőséget magas színvonalú irodalmi vagy tudományos munkák elősegítésére és a nagy nyilvánossághoz való eljuttatására.

Sajnos, a Közalap anyagiakban ma csak a papíron létezik. Néhány év előtt, midőn a magyar zsidóság összeült, hogy a kormány égisze alatt tanácskozzék egy főleg kulturális értelemben vett jobb jövő megalapozásáról, az ezen tanácskozásokat vezető *báró Kohner* Adolf, kinek érdemei a magyar felekezeti és nem felekezeti kultúra terén eléggé nem méltányolhatók, közölte elgondolásait *a Közalap feltámasztásáról.* A minden szempontból rossz idők még eddig nem engedték e terveket megérlelni. A folyó évben újra ülésezett kongresszusa a magyar zsidóságnak tervbe vett új alkotmányába belevette egy *Országos Közművelődési Tanács* gondolatát, amely hivatva lesz a Közalap kulturális feladatait intézményesen is megvalósítani. Szívből remélem, hogy a közeljövőben az új alkotmány és vele együtt az Országos Közművelődési Tanács megvalósul, életbe lép és hozzájárul a magyar zsidóság szellemi életének felfrissítéséhez.

A magyar zsidóság szellemi munkásainak sorsa azáltal is megnehezült és életküzdelme azáltal is súlyosbodott, hogy tökéletes ellentétben a multtal, *csak egészen ritka esetben tudnak íróink a magyar sajtó kereteiben elhelyezkedni.* Azelőtt csaknem szabály volt, hogy nemes hivatásuknak élve, mindennapi szükségleteiket biztosítani tudták azáltal, hogy valamelyik napilap részére vezércikkeket, tárcákat írhattak, rovatvezetők lehettek vagy riporteri működést fejthettek ki. Ma ez csak egészen ritka, legfeljebb néhány esetben történhetik meg. *A szólam a „zsidó sajtó"-ról, mely azelőtt sem volt a tények által fedve, ma már anachronismusnak hangzik.* Szórványos kivételektől eltekintve, *ma már alig sikerül zsidó ujságírónak valamelyik napilap kötelékébe rendes belső munkatársnak bejutni. Még olyanokéba sem, melyeknek zsidó szellemi vezetők vagy zsidó tőke által való megindítása és megalapozása köztudat.* De igen nehéz zsidó írónak, — és itt magasszínvonalon álló, sokszor országosnevű kiválóságokra is gondolok — az ország könyvkiadói munkáját irányító vállalkozások vezetőinek kegyeibe jutni, hogy munkájuk szellemi gyümölcseit az olvasóközönséggel megismertethessék és életküzdelmeikben némi könnyebbüléshez juthassanak.

A magyar-zsidó írók ezen lelketölő nehéz helyze-

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

tében önként adódik az a gondolat, hogy egy a *zsidóság saját erejéből sarjadozott intézménynek legyen feladata az anyagi alapot megteremteni a zsidó szellemi élet támogatására*, mely amellett, hogy az írót támogatja, lehetővé teszi magát a tudományos és írói munkát és meggátolja, hogy a zsidó szellemiség aranyforrásai elduguljanak, hogy eltakarja őket a közöny iszapja, az elfövényedés. Ezen elgondolásban önként adódik az is, hogy *e központi munkaszervezet csak az Izr. Magy. Irod. Társulat* lehet, mely létesitésekor alapszabályaiban, melyek esetleg célirányosan módosíthatók, a fentebbiekben vázolt feladatok megoldását tűzte ki főfeladatául. *Hosszú évtizedeken keresztül az IMIT fényesen megfelelt e célkitüzéseknek.* Tehette ezt azáltal, hogy alapítása idejében — a mult század kilencvenes éveinek elején — gazdasági életünk fellendülése közepette, midőn annak zsidó pionírjai is általános megbecsülésnek örvendhettek és munkásságukat mint a hazának teljesített szolgálatokat értékelték: érvényesüléshez jutott kiválóságaink, elsősorban néhai *báró Hatvany József és dr. Freund István, lelki szükségletek kielégítésének érezték a magyar-zsidó tudományos és irodalmi élet támogatását.* Ennek az érzésnek és kötelességtudásnak eredménye volt éppen az IMIT megalapítása, aminek kedvezett az az áldásos körülmény is, hogy garmadában éltek közöttünk elsőrangú írói és tudományos erők, sok más között: *Kaufmann* Dávid, *Bacher* Vilmos, *Kohn* Sámuel, *Kayserling*, *Kármán* Mór, *Alexander* Bernát, *Bánóczy* József, *Acsády* Ignác, *Ágai* Adolf, *Neményi* Ambrus, *Blau* Lajos, *Kiss* József, *Palágyi* Lajos és számtalan mások — egy valóságos pleiáda — kik *megteremtették az IMIT aranykorát.* Zsidó közületeink megértésétől és megfelelő anyagi eszközöktől támogatva az *IMIT példátlan fellendülést vett.* Zsidó testvéreink szeretete abban is megnyilvánult, hogy *minden évben szaporodtak az alapítványok és napirenden voltak a végrendeleti — sokszor igen jelentékeny megemlékezések, melyek végül egy oly vagyontörzsalapot teremtettek, melynek már évi kamatja is jelentékenyen tudta az IMIT céljait szolgálni.*

Sajnos, a világháborút az IMIT is elveszítette. *Tekintélyes vagyona*, mely az akkori idők szellemében elsőrangú befektetési értékekben, mint állampapírok és záloglevelek, készpénzben, végül a háború folyamán hadikölcsönökben volt elhelyezve, *teljesen megsemmisült.* Végzetes volt a társulatra az a körülmény is, hogy az ország testéből éppen azon részek kapcsolódtak ki, melyeknek zsidósága lelki gyönyörűséget érzett a zsidó kulturális törekvések és minden ezeket szolgáló intézményeknek, elsősorban az IMIT-nek támogatásában. E körök elvesztése végzetes hatással volt társulatunk munkalehetőségére. Ilyen körülmények között isteni csodának kell tekintenünk, hogy a társulat még ma is létezik, hogy nem merült el a megsemmisülés tengerében.

A jelen válságos időkben fordulok én, ki a Gondviselés kegyének tekintem, hogy az intézmény megmentésében nekem is jutott valamelyes szerep, felekezetünk közületeihez, nagyjainkhoz, tehetős testvéreinkhez és *mindazokhoz, kiknek szívében és lelkében él a magyar zsidó szellemiség megmentésének gondolata*, hogy nemes felbuzogással példát véve elődeinken, helyet adjanak annak a meggyőződésnek, hogy a kultúra a magyar zsidóság részére *életkérdés* és hogy a kultúra lerombolását minden időkben követi az anyagi helyzet lerombolódása is.

Ezen elgondolások felébresztésére kérem én a jubileum alkalmából segítségét a Mult és Jövőnek, valamint kiváló főszerkesztőjének, dr. Patai Józsefnek, ki a lap fennállásának minden idejében a magyar zsidó kultúra előharcosa volt és kinek lapjával együtt a közelmulti zsidó irodalom körül hervadhatatlan érdemei vannak.

Ezzel az érzéssel köszöntöm őt érdemes lapjának ünnepe alkalmából.

KOMLÓS ALADÁR: ZSIDÓ ÜNNEPEK

Patai Józsefnek szeretettel

A keresztények máskép ünnepeltek.
Dús lakoma, vidám weekend, darab
napos mező volt önekik az ünnep,
ahol kifújta nyűtt magát a rab.

De jaj, mélységgel, villámmal kerített
magas hegycsúcs volt a mi ünnepünk.
Bűn volt egy kis vonást tennünk az irkán,
bicskát kinyitnunk, pénzt érintenünk.

Csak ténferegtünk ünneplőruhában
naphosszat a templomnak udvarában,
ahol komor héber szó repkedett.

Olykor az égre néztünk áhitatban —
s fönn a felhők közt a kimondhatatlan
trónolt az újult házsorok felett.

SÓS ENDRE; NEVESSEN AKKOR ÉP AZ ISTEN

Meressze egyszer ránk már Isten
azt a csodaszép, kék szemét,
amellyel fénnyé tudja gyúrni
más bolygók hang-üzenetét!

Meressze ránk a szemét úgy, hogy
röntgen-szemünkkel belássunk,
s a többi földi állatot is
ámultassa bámulásunk!

Nevessen akkor ép az Isten!
— felvidulna tán az Élet! . . .
de könnyezni — jaj! — ne könnyezzen!
— egy könnye már vakká éget! . . .

Nevettesse meg a sok embert
— mint apa szomorú fiát —
s gyúrja pár percre boldoggá
e földi, bús komédiát!

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

PROF. PFEIFER IGNÁC:
ZSIDÓ MULT, ZSIDÓ JÖVŐ

Nehéz idok jarnak a zsidóságra. Amiota a diaszporaban el, mindig volt antiszemitizmus. Tacitus óta csak a formai valtoztak, be nem vallott inditó okai es bevallott ürügyei mindig ugyanazok maradtak.

A kisebbség sorsat élte a nepek között és ez minden idokben keserves sors volt. Kivalt keserves az olyan kisebbsegnek sorsa, amely vallasaval, erkolcseivel, szokasaival elzarkozik a tobbseget alkoto neptol, amely aztan ki is zarja magabol. A gettó soha meg nem szünt, csak megnyilatkozasaiban valtozott. Meg akkor is, amikor nagy divatja volt a liberalizmusnak, a legtürelmesebb nepek között is érezte a zsidosag elszigeteltségét, ha masban nem, tarsadalmi elszigeteltségeben.

A XIX. szazad felszabadulast igért az elnyomott zsidóságnak is. Ez a felszabadulás — emancipáció, recepció — tényleg felemelte a zsidóságot, mely mohón kapcsolódott be a vilagi müveltségbe és ez sok esetben elsorvasztotta vallasosságát. Szakítva a szigorú vallasossággal és felismerve, hogy a vendéglátó nepektől való elszigeteltségét az asszimilációval elhárítnatja, a kitérések hihetetlen mértéket öltöttek. Ezeket a mohó asszimilációs törekvéseket azonban megtorpantottak a német események, amelyek a zsidóságot *fajánál* fogva lökték vissza minden képzeletet felülmuló brutalitással a korábbi századok gettóéletébe. Bármennyire áldozatot hozott is a zsidóság hazajáért vérben és vagyonban, bármennyire igyekezett is hazája nyelvét, szokásait, erkölcseit elsajátítani, a vendéglátó országok népe soha egyenrangú és egyenjogú polgárnak — még tételes törvényei ellenere sem — ismerte el. *Herzl Tivadar* nagyságát éppen az bizonyítja, hogy a liberalizmus fénykorában is felismerte, hogy a zsidóságnak otthont kell szerezni, mert igaz otthona, nyugodt hajléka sehol a föld kerekségén nincsen. Az a brutalitás, amellyel a teuton düh a zsidóság ellen tajtékozik, szomorú és következményeiben beláthatatlan tapasztalattal gazdagított bennünket. Soha nem hittük volna, hogy a XX. században az emberi méltóság utolsó maradványainak ez a meggyalázása nem váltja ki az egész müvelt emberiség felháborodását. És nem váltotta ki. Ezért ragályos a német fekély és ezért kétséges, vajjon mennyire terjed és hol talál gátat ez a ragály.

És most, amikor a zsidóság a legsúlyosabb napjait éli, apró pártharcokban éli ki magát a Palesztina felépítésének munkajara hivatott cionizmus. Úgy látszik, még többet kell a zsidóságnak szenvednie, hogy minden partja egymásra találjon. Ha csak nem találkoznak férfiak a zsidóságban, akiknek szava eredménnyel harsoghatja bele, hogy két feladatunk van: felvenni a harcot az antiszemitizmus ellen és felépíteni Palesztinát. A németek megismertették velünk az asszimiláció óvszerét. Nekünk vissza kell térnünk a zsidósághoz. Vallásosságban vagy fajszeretetben, de mindenképpen zsidó öntudatban. Egyetlen vigaszunk az, hogy népek jöttek, népek mentek, nálunknál mérhetetlenül hatalmasabbak, amelyek elnyomtak és sanyargattak bennünket, ők eltüntek, mi megmaradtunk. Mindenki és mindaz, ami megerősít bennünket zsidóságunkban, történeti hivatást végez. Ezt a történeti hivatást végzi el 25 esztendő óta a Mult és Jövő is, amely terjeszti a zsidó kultúrát és kitenyészti belőlünk a zsidó öntudatot. A Pro Palesztina szövetség, amelyet céljának közössége köt a Mult és Jövőhöz, üdvözli azt és annak illusztris szerkesztőjét *Patai József* doktort.

EDMUND FLEG (PARIS): PATAI-KABALAH

Patai a su donner une forme si pure à cette métaphysique inconsciente qui dort, et sans cesse se réveille, dans l'âme populaire d'Israèl: sa poésie familiére et persuasive a si bien exprimé l'attente messianique: et son pieux rabbin, qui raçoit, dans une caisse étroite, la palme, le myrte, le cédrat de Palestine et les rapporte en sa prière, au sol qui conserve leurs racines! Comme il présente naivement le peuple déraciné, qui ne redonnera des fleurs et des fruits qu'au lieu même où Dieu l'a planté!

SEBESTYÉN KÁROLY: NÉKED ADÓSOD . . .

Kedves Patai doctor, —

„Mult és Jövõ nagy tenger egy kebelnek“ mondja Vörösmarty, a magyar nemzet fejedelmi énekese. Mult és Jövõ nagy terület egy folyóiratnak, egy szerkesztõnek, egy publicistának, ha a folyóirat még oly terjedelmes, a szerkesztõ még oly gondos, a publicista még oly sokoldalú, mint Te és a Te lapod.

Különösen nehéz a föladat, ha egy olyan népről van szó, mint a zsidó. Kinek megmérhetetlenül gazdag a multja (dicsőségben, alkotásban, megalázásban, szenvedésben) és oly rejtelmes, oly előre nem látó a jövője (a jelen vérzivatarai közben nem tudhatjuk, merre hajt az egyetemes emberiség hajója, honnan tudhatnók, mi történik a mi rozzant lélekvesztőnkkel).

Te, Patai József dr., minden nehézség ellenére bravurosan végezted 25 éven keresztül kettős munkádat: megelevenítetted a zsidó multat és előkészítetted a zsidó jövőt. Tiszteletet követeltél történelmünk számára és energiát az elkövetkező munka elvégzésére. Ragaszkodtál a hagyományhoz és prédikáltad a jóban való haladást.

Aki megmarad felekezete hívének: az Neked adósod, lekötelezetted, kedves Patai József dr. Köztük — érdemben jelentéktelen, érzésben a legnagyobbakkal is versenyzésre képes

régi híved:
Sebestyén Károly.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A feltámadó Szentföld. Temima Mintzowitz amerikai festőművésznő falfestménye egy newyorki új zsidó templomban

DR S. MILLER (YONKERS): AMERIKAI ZSIDÓ MŰVÉSZEK

Temima *Mintzowitz*, fiatal amerikai festőművésznő, akivel sokat foglalkoznak művészi és zsidó körökben. Egy konzervatív zsidó templomban három nagysikerű falfestményt készített most el és műveiben a szentföldi életet mutatja be, a régit és az újat. A három festmény száznyolcvan négyzetláb területet foglal el; az egyik nagyobb és vízszintes helyzetben van, a másik kettő kisebb és hosszúkás. A nagy festmény a feltámadó Szentföldet mutatja be, különösen kiemelve a Chaluc diadalát. Férfiak és nők dolgoznak és sikert aratnak. Ott az Emek, a banana, a narancs, a szőlő, a lakás és a kéz, mely azt mind előteremtette. A hosszúkás festmény balról látni engedi a még létező régi elemet Palesztinában és párhuzamosan a lábrakapott új szellemet. Ott van Tibériás hagyományos öltözetben táncoló chaszidokkal és ott van a Siralmak Fala. Az öregségtől roskadozó Száfed sem hiányzik. Jesiva növendékek tanulnak Tórát és a keskeny Dávid-utcán tarka tömeg igyekezik lefelé. A harmadik festményen, mely a nagy festmény jobbján van elhelyezve, látható Haifa a kikötővel, a Technikum, a Héber Egyetem, a Rutenberg-féle villanyművek, Tel Aviv és alkotó chalucok, mint az egész festmény alaptémája. Miss Mintzowitz Newyorkban született és tanult. Európában folytatta tanudmányait és most tekintélyes helyet foglal el a művészi világban. Ki kell

Temima Mintzowitz Palesztina freskói egy új new-yorki zsinagógában. A régi és az új nemzedék
Drei Palestina-Fresken einer neuen Synagoge in New-York. Chaluzim. Die alte und die neue Generation

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Geller: Micva-tánc

emelnem, hogy ez az első eset, hogy zsidótemplom falfestménnyel díszíti belsejét.

Todrosz Geller, neves zsidó festő, ki fametszeteket is készít és farag. Majdnem kizárólagosan zsidó témákat használ. Alkotásának forrása a zsidó faj, a zsidó nép, a gettó és a Szentföld. Chicagóban lakik és alkot. Tanít, ír s előad.

Savel, az ólommüves, ki iparosnak tanult Newyorkban, de iparán kívül művészettel foglalkozik, sok elismerést nyert. Szobrász, plaketteket és domborműveket készít rézből. Műiskolát nem végzett. Saját módszere van. Művei élénkek, különösen állatvázolásai. A kritika nagyon dícséri. Más néven nem ismerik, csak „Save az ólomöntő". Newarkon lakik, Newyork mellett. Háza valóságos múzeum.

Temima Mintzowitz és Todrosz Geller hosszabb időt töltöttek Palesztinában. Nem győzik eléggé magasztalni az új zsidót, ki új világot, új életet alkot.

Rebecca Mahler, itt született Newyorkban, ugyanitt tanult. Több sikeres kiállítást rendezett már alkotásaiból.

Max Weber, a mai festők egyik legkiválóbbja. Bialisztokban született, de itt Amerikában nevelkedett. Tanulmányait Párizsban végezte. Huszonkétéves korában már kiállított. Az ország nagyobb képtáraiban láthatók művei.

Arab-zsidó barátkozás a Mult és Jövő legutóbbi szentföldi társasutazásán (Teutsch Gusztáv Nagykanizsa felv.)

HERMANN STRUCK: ÜDVÖZLET A KARMELRŐL

A „Mult és Jövő" 25 éves jubileumához én is sietek a legmelegebb üdvözletemet kifejezni. Az én üdvözlésem annál mélyebb szívből fakadó, minthogy nekem megadatott, hogy bölcsőjénél állhassak a gyermeknek, amely időközben oly pompás ifjúvá növekedett és oly fiatal erővel áll a világ színe előtt.

A „Mult és Jövő" azzal a törekvésével, hogy a zsidóság alkotásának szinejavát művészetben és irodalomban közkinccsé tegye, óriási érdemeket szerzett és *emelte az egész magyar zsidóság kultúrszínvonalát és tekintélyét a világ zsidósága előtt.* És ezért a tettért hálát érdemelt ki mindazok részéről, akiknek a zsidóság szellemi nívójának emelése a szívén fekszik. A „Mult és Jövő" megelégedéssel tekinthet vissza 25 évének nagy kulturális cselekedetére és jubileuma valóban őszinte öröme a zsidó művészet minden barátjának.

Adja a Gondviselés, hogy még sokáig mutathassa Jafet szépségeit Sém sátraiban, gyönyörködhessünk tovább virágzásában, növekedésében és fejlődésében. Lelkem melegével köszöntöm a „Mult és Jövő"-t és olvasóinak lelkes táborát!

DR. FODOR LAJOS: TUDÁSBAN ÉS DALBAN...

A „Mult és Jövő" jubileumi számában való megnyilatkozásra, mint a lapnak megindulása óta szakadatlan olvasója kérek szót.

A megindításkor még ifjú voltam, de 25 év multával ha megderesedve is, de ugyanazzal az ifjú lélekkel, szeretettel és lelkesedéssel olvasom a magyar zsidó publicisztika igaz büszkeségét: a „Mult és Jövő"-t.

A tanító iránt őrizzük meg legtovább szeretetünket és a „Mult és Jövő" tanított és lelkesített engem a zsidó kultúra szeretetére és ápolására. Ezen idő alatt e lapon át ugyanannak a tanító-, nevelőmesternek fiatalos, lelkes, bölcs szelleme és ugyanannak a költőnek ihlete szól hozzám.

Tudásban, dalban és igaz zsidóságban gazdag költő tartja lapja révén az állandó lelki kapcsolatot velem és meggyőződésem szerint a mai egész magyar zsidó generáció minden tudatos tagjával.

Ezt a meleg együttérzést csak kevés sajtó tudja bennem felkelteni, mert irodalmon és költészeten túl a zsidóság meleg, családias szelleme lüktet felém és bízvást a lap minden más olvasója felé is és tudatossá teszi, hogy a zsidó mult és a zsidó jövő egy megszakíthatatlan történelmi folyamat ugyanazonossága sok bánattal, dicsőséggel, kevés örömmel, de elpusztíthatatlan reménnyel.

Ugy érzem, hogy ennek a lapnak életében nincs is időmúlás. Sem a lap, sem a költő nem lett öregebb. A szellemnek nincs kora. A költő, az író szelleme ugyanaz, a zsidóság is ugyanaz és a sors és rendeltetés sem változott.

Kétszer adatott meg nékem, hogy Patai Józseffel együtt járhattam be a Szentföldet. Lélekemelő volt, hogyan sugároztatta belénk a Biblia földjén az ősök hitét, reményét és az új generáció megértését, szeretetét. Itt láttuk igazán, hogy a mi nagy költőnk szívében valóban mult és jövő lángol és világít. Nem jelszavak ezek nála, hanem eleven tüzek, melyek égnek, lobognak és azért — gyujtanak, azért melegítenek.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A pesti hitközség kultúrpalotájának árkádsora, háttérben a Hősök emléktemplomával. Tervezték Faragó Ferenc és Vágó László — Arkaden vor dem Heldentempel der jüdischen Gemeinde in Budapest

FEJÉR LAJOS: BIBLIAI IDÉZETEKET AZ ÁRKÁDOKRA!

Kedves Barátom! Legutóbb megemlítettem előtted elgondolásomat, hogy *a dohányutcai Hősök templomát övező árkádokban valamilyen formában helyet kellene adni azoknak a szép és nemes gondolatokat kifejező bibliai idézeteknek, melyek nemcsak a más vallású polgártársaink, hanem zsidó testvéreink nagyrésze előtt is ismeretlenek.*

Sokszor hallom jó zsidóérzésű testvéreink részéről azt a megjegyzést, hogy milyen szép az Újtestamentumnak ez vagy az a hitvallása. Leggyakrabban a „*Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat*“ kijelentést szokták ezek az ignoránsok kapásból citálni és tudatlanságukban azt reklamálják, hogy ilyen magasztos kijelentés miért nincsen a mi szentkönyveinkben? És a legnagyobb csodálkozással veszik tudomásul, hogy ez az örökértékű kijelentés Mózes III. könyvében fordul elő és innen került idézetül az Újtestamentumba.

Én arra gondoltam, hogy a gyönyörű és hangulatos árkádok, melyek most kizárólag az esztétikai és művészi szempontot képviselik, szolgálják az igaz eszmék terjesztésének nemes ügyét azzal is, hogy *megfelelő helyen alkalmazott aranybetűs felírásokban hirdessék az eredeti héber szöveggel és alatta magyar nyelven azokat a bibliai idézeteket (megjelölve a helyet is, ahol találhatók), melyek alkalmasak arra, hogy mint örökéletű tanainknak általános emberi szempontból magasztos és minden korok és nemzetek hasonló célú rendelkezéseit évezredekkel megelőző — fenn-költségéről mindennél beszédesebb bizonyságot tegyenek.* Hogy mely idézetek volnának besorolandók a gyöngyszemek közé, azt a hitközség magas rabbikollégiuma volna hivatva megállapítani. Csak néhányra kívánok rámutatni:

Mózes III. könyvéből: Achre-mósz, V. szakasz, 12. vers: „mindnyájatoknak tilos a vér élvezete, az idegennek is, ki köztetek lakik.“ — Kedosim, I. szakasz, 10. vers: „szőlőkerteid szegélyeit ne szüreteld a magad részére, ezeket a szegényeknek, gyámoltalanoknak és idegeneknek hagyjad.“ II. szakasz, 18. vers: „és szeresd felebarátodat, mint tenmagadat.“ — IV. szakasz, 33. vers: „a köztetek élő idegent úgy tekintsétek, mint a bennszülötteket és szeressétek úgy, mint tenmagatokat, gondoljatok arra, hogy ti is idegenek voltatok Egyiptomban.“

Szent meggyőződésem, hogy a felvetett gondolat helyes és minden tekintetben szerényen jóízlésű, megfelelő formában való kivitelezésével egyrészt a főváros jóérzésű, másvallású embertársaink érdeklődését kelthetjük fel szent irataink magasztos tanai iránt, másrészt hittestvéreinknek nyujtunk védőfegyvert és vértezetet a mindennapos támadásokkal, rágalmakkal szemben, egyben pedig gyermekeinket, tanulóifjúságunkat ismertetjük meg úgyszólván játszva azokkal a nagy gondolatokkal és hittételekkel, melyek örök kincsét képezik szent vallásunknak.

Baráti üdvözlettel, tisztelő híved: *Fejér Lajos.*

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

UJ KÖNYVEK

A MAGYAR MASARYK ÖT KÖTETE

(Szerkeszti dr. *Váradi* Aladár. Kiadta *Prager* könyvkiadóvállalata. Bratislava.)

Masaryk műveiből öt pompásan kiállított, válogatott kötet jelent meg nemrégiben magyarul. Ezek a könyvek a mai élet sok kérdését, a modern ember sok problémáját érintik és emellett egyes helyek szubjektivítása nyomán megismertetik az olvasót Masarykkal, az emberrel is. Így pl. a nemzetiségi kérdést tárgyaló könyvében a súlyos politikai és gazdasági problémák fejtegetése közben a következő sorokat találjuk:

„...Magyarul már elfelejtettem... Apám azonban magyar állampolgár volt, köpcsényi születésű és így én is magyar állampolgárnak születtem. Ugyan Hodoninban, Morvaország legdélibb részén jöttem a világra, de ez közel van a magyar határhoz. Szüleim nem beszéltek magyarul, de én gyakran pihentem a Balaton tavánál, sok kellemes órát töltöttem ott, többször átutaztam Magyarországon és a szlovák nép érdekében figyelemmel kísértem Magyarország kultúráját és politikáját és jól beszéltem magyarul. Idővel elfelejtettem és ezt őszintén sajnálom...“

Ugyancsak személyes szempontokat, emlékeket sző bele az antiszemitizmusról írt könyvébe is. Ennek a könyvnek a nagyobbik részét a polnai vérvád ismertetésének szenteli. Részletesen leírja ennek a szomorú eltévelyedésnek egész lefolyását, a pör szereplőit. a tárgyalás menetét és természetesen kitér a saját szereplésére is, leközli azt a röpiratot, amelyet 1899-ben: „A polnai pert revideálni kell“ címen adott ki. A röpirat bevezető sorai:

„A polnai pör itt következő elemzésével, amennyire tőlem telik, jóvá akarom tenni zsurnalisztikánk szégyenletes viselkedését, amely a Dreyfus-ügy hamis és heccelő ismertetése után most még egy cseh és osztrák Dreyfus-komédiát is szerzett nekünk. Maga az államügyész nevezte így a polnai pört, mégpedig igen helyesen. Az olvasó meggyőződhet róla, hogy a polnai pör az antiszemitizmus magasfokú nyomása és a vérvád őrült babonájának hatása alatt játszódott le...

Nem akarom elmondani, hogy érintett engem a polnai ügy, annak vitatási módja a mi sajtónyilvánosságunkban milyen mélyen sebzette a szívemet...“

„Hogy a rituális gyilkosság a zsidó vallásból fakad“ — írja a röpiratban néhány oldallal később — „azt éppen a keresztényeknek nem szabad állítaniok, hiszen a keresztény az egész ó-testamentumot átveszi és annak ez volna a szelleme?“

Magáról a vérvádról, azaz a „Vérvád keletkezéséről“ külön kis tanulmányt írt Masaryk. Felsorakoztatja a különböző történeti, vallási, társadalmi, lélektani és a pszichopatológia határai közé tartozó okokat, amellyel a vérvád keletkezését elősegítették. Aztán rámutat olyan esetekre is, ahol nemzsidók ellen, így például Kínában az ott működő keresztény hittérítők ellen fordult a vérvád, ami aztán a tientsini tömegmészárlást okozta 1871-ben.

Hermann L. Strack professzor, a berlini hittudományi fakultás tanára „Das Blut im Glauben und Aberglauben der Menschheit“ című könyvében, amelyet Masaryk sokszor idéz, egész világosan a legkomolyabb tudományos kutatás alapján kimutatja, hogy rituálisan, vallásos célokra a zsidóknak nem kell keresztények vére; ennek a könyvnek negyedik kiadását 1892-ben küldte be Strack Masaryknak.

„Valóban, ennek a könyvnek az olvasása alapján már előre is teljesen bizonyos voltam benne, hogy a polnai gyilkosság nem lehet rituális gyilkosság“, írja Masaryk értekezésének befejező soraiban.

Ugyancsak ez a Strack professzor volt az, aki a Bejlis-pör idején kimutatja, hogy a pör szakértője, Pranaitis katolikus pap és történész nem tud helyesen olvasni héberül, hogy egészen hibásan fordít, hogy szakértői véleménye tele van plágiumokkal.

Masaryk az antiszemitizmusról írt könyvének utolsó fejezete különös érdeklődésre tarthat számot. Itt Fixl úrról ír, egy zsidó házalóról, akitől az édesanyja vásznat és egyéb fehérneműt vásárolt. A Fixl úrra való visszaemlékezéseit azzal kezdi, hogy ő belé is annyira beleragadt a keresztény vérről való babona, hogy „valahányszor valami zsidó közelébe kerültem, — szándékosan soha, — az ujjukat néztem, nem véres-e? Ez a buta szokásom sokáig megmaradt. Mindezek dacára mégis szerettem Fixl urat, a mi Fixl urunkat, ahogy odahaza hívták... Ő volt a mi „saját“ Fixl urunk“.

„A reáliskolában“ — írja néhány sorral odébb — „volt egy zsidó osztálytársam. Kerültem őt és az ujját nézegettem. Sokat kínoztuk szegényt, bizony nem valami kereszténi módon, pedig ez a fiú igazi jó lélek volt; nem valami eszes; rosszul is tanult és egyáltalán in natura cáfolta meg a mi egész zsidó pszichológiánkat.“

Egyszer az iskolával kirándultunk. A fiúk bort, sört ittak, a tanárok kedélyeskedtek velünk és a tréfák központja „Leopold“ volt... Egyszer csak Leopold eltűnt az asztalunktól, keresni kezdtük, hova lett, végül megtalálták.: azt mondták, a kapu szárnya mögött áll és szíjakkal a homlokán imádkozik. A fiúk szaladtak, hogy lássák ezt a színházat és imádkozás közben is gúnyolták. Én is odamentem megnézni. — Sohasem felejtem el, mennyire meghökkentem, amikor láttam, hogy a kapuszárnya mögött áll, egy piszkos helyen, valószínűleg azért, hogy ne lássák és mert azt gondolta, hogy senki sem fogja ott keresni. Hajlongott és imádkozott. Egyszerre elment minden tréfás kedvem. Ettől a pillanattól fogva az én antiszemitizmusom halálos sebet kapott, ámbár még nem volt legyőzve. De vallásilag már meg volt cáfolva.“

Ezután visszatér Fixl úrra. És ezzel fejezi be:

„A gettó eltünt... azonban zsidó nem lehet nagyobbrangú katonatiszt, magasabb bíró, nem igen van zsidó középiskolai tanár, zsidó természetesen nem lehet tanító, nem választják meg községi bírónak, még mindig csak Fixl uraink vannak, mindenkinek a maga Fixl ura. Asszimiláció?“

„Erkölcsi problémák“, „A modern ember és a vallás“, „Politikai gondolatok“ címet viseli Masaryk másik három könyve. Amint a címek is mutatják, a gondolkodás óriási területeit vonja bele szemlélődésébe. Filozófia, Szociológia, Vallásfilozófia, Irodalom, Politika kerülnek itt szóba, mindig komoly tudományos forrásmunkák eredményeit, ezeknek egymásra való hatását tartva szem előtt, emellett mindig egyéni meglátással, tanulságosan és érdekesen.

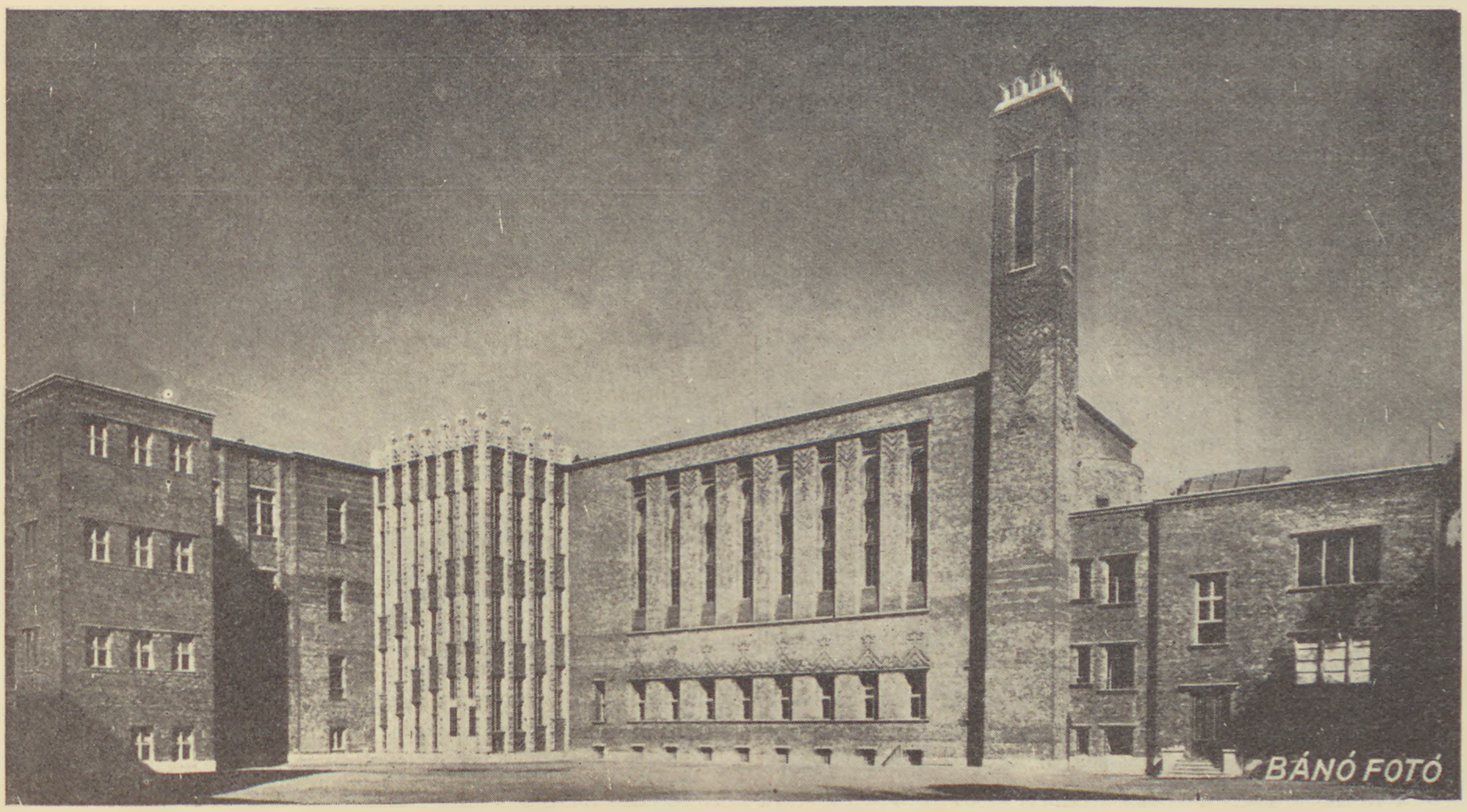
„A modern ember és a vallás“ kötetéből idézzük befejezésül a következő sorokat:

„A modern ember elveszti egységes vallási világnézetét és a veszteség aztán értelmi és erkölcsi ziláltságot és zűrzavart okoz... A modern ember nem egész, nem egységes. A modern ember ingadozik a hit és a hitetlenség. a dicsőség és a gyengeség, a tévedés és a megalázkodás, az anarchia és az odaadás között...“

„Némely filozófus“ — írja később — „például Combe — egyenesen vallás- és egyházalapító volt. Vagy volna-e Nietzschenek ekkora hatása, ha nem állt volna a próféták sorába? Vagy Schopenhauer nem miszticizmusának köszönheti-e hatását. annak a miszticizmusnak, mely egyenesen azonosnak mutatkozik a vallással? És Spencer vajjon nem hirdeti-e a vallás és tudomány kibékítését?“

Patai Edith

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A pesti izr. hitközség fiúgimnáziumának belső udvara
Innerer Hof des Knabengymnasiums der Pester jüdischen Gemeinde

EPPLER SÁNDOR: 25 ÉV TÖRTÉNETE

A PESTI IZRAELITA HITKÖZSÉG UTOLSÓ NEGYEDSZÁZADA

Száraz számokkal szeretnék képet adni a pesti hitközség legutóbbi 25 esztendejének történetéről, e korszakban elért fejlődésének és fellendülésének főbb állomásairól. A számok beszélnek, bizonyítanak minden burkolt szóképnél világosabban. Érdekes és tanulságos tényekkel állunk szemben, miknek egyszerű felsorakoztatása mellett feleslegessé válik minden elméleti fejtegetés. A következtetések szinte önként adódnak.

A Mult és Jövő hasábjain sűrűn szólalnak meg a zsidó multnak beszélő kövei. Régi évszázadok, ezredek dokumentumai tárulnak fel, tanuságot téve a zsidó szellem alkotó erejéről. E jubileumi számban, mely a jelenbe kapcsolódik bele, hadd tartsunk szemlét a magyar zsidóság legnagyobb gyülekezetének útja, küzdelmei, alkotásai fölött. Tekintsünk végig a hitélet, a humanizmus és kultúra terén kifejtett törekvésein és eredményein.

Mint mozgókép vásznán vonulnak el előttünk a számok, mikhez nem kell kísérő zene sem. A történelem szava szól belőlük.

Csak rövid visszapillantást vessünk a teljesség kedvéért a távolabbi mult tájképébe is.

A pesti hitközség keletkezésének időpontja 1800-ra nyúlik vissza. Tehát a hitközség ma 135 éves. E 135 év története rendkívül gyors szárnyalású fejlődést mutat és ez a fejlődés szorosan egybekapcsolódik Pest, illetve Budapest városának nagyarányú fejlődésével. S szinte csodálatos, hogy amíg *még 200 esztendővel ezelőtt, Pest város tanácsa, büszkén jelentette III. Károly királynak, hogy Pest területén egyetlenegy zsidó sem lakik, de csak nem is tartózkodhatik itt egy éjjelen át sem, ma ugyanezen város területén a világ egyik legnagyobb hitközsége áll és virul.*

A hitközség működési köre Budapest székesfőváros IV—IX. közigazgatási kerületeire terjed ki. 1870-ben még csak 40.747 zsidó élt itt, a legutolsó, 1930. évi népszámlálás adatai szerint pedig a zsidók száma: 181.083. A pesti zsidók népesedési statisztikája tehát abszolút számokban 60 év alatt, 140.336 gyarapodást mutat. Ez a körülmény már egymagában is mutatja a gyors fejlődést és nyugodtan állíthatjuk, hogy a mindenkori vezetőség, felismerve a hitközségnek vallásbeli, kulturális és szociális feladatait, lépésről-lépésre haladva, a tagok számának szaporulata arányában, magát a hitközséget is fejlesztette és arra a magas piedesztálra emelte, melyre nemcsak a pesti zsidóság, hanem a hatóságok is büszkén és megelégedetten tekinthetnek.

A budapesti zsidó lakosság számának fokozatos emelkedése egyébként a következő képet mutatja:

1870-ben	44.747,	az összlakosság	16.6%-a,
1880-ban	70.227,	az összlakosság	19.7%-a,
1890-ben	102.377,	az összlakosság	21.0%-a,
1900-ban	166.198,	az összlakosság	23.6%-a,
1910-ben	203.687,	az összlakosság	23.1%-a,
1920-ban	215.512,	az összlakosság	21.5%-a,
1930-ban	204.371,	az összlakosság	20.3%-a.

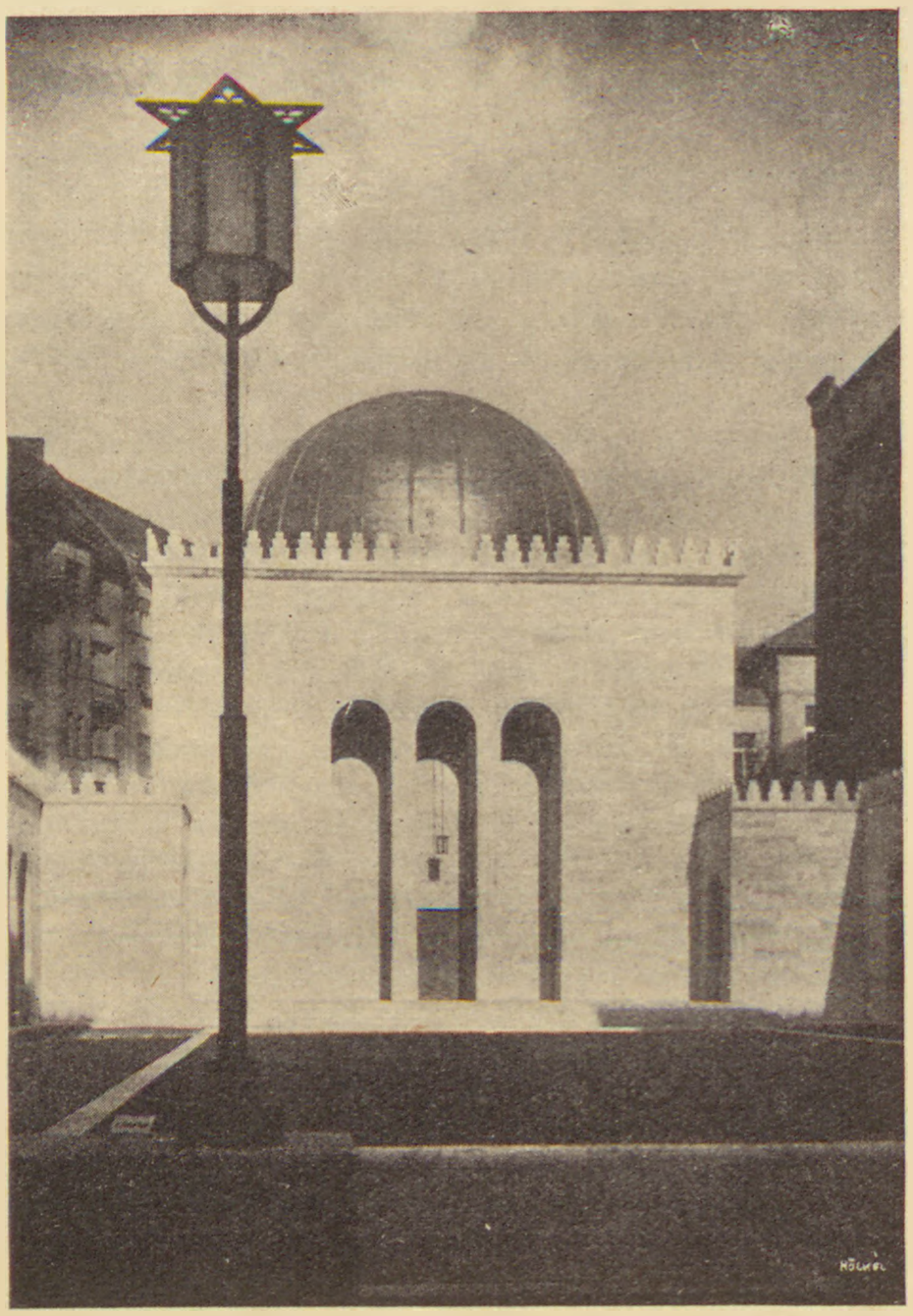
Ezekből a számokból világosan látjuk, hogy *míg 1920-ig a pesti zsidók száma egyre emelkedett, addig 1920 óta a számok csökkenő tendenciát mutatnak*, aminek egyrészt az a magyarázata, hogy a zsidók *természetes szaporo-*

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

dása a végszámokban megszünt, sőt az utolsó években már nem is természetes szaporodásról, hanem *a születések és elhalálozások számának szomorú alakulása folytán*, már természetes apadásról kell, sajnos, beszélnünk. A másik ok *a letelepedések számának csökkenése* és a *kivándorlások számának emelkedése*. A harmadik ok pedig a zsidó vallású lakosoknak a *pesti oldalról a budai oldalra való tömeges átköltözése*, amit legjobban bizonyít az a körülmény, hogy a zsidók száma Budán 1920-ban 18.716 volt, 1930-ban 19.334-re, azóta pedig még nagyobb mérvben emelkedett.

A pesti hitközség területén lakó zsidók számának egyre tartó fokozatos csökkenése természetesen kihat a hitközség gazdasági életére is. És ha ennek dacára a hitközség a maiaknál jobb időkben alapított intézményeit és kiépített kereteit nemcsak fenntartja, hanem ezenfelül még a lehetőség határain belül fejleszti is, úgy ez elsősorban a pesti zsidóság példás áldozatkészségének köszönhető.

Ám lássuk, vajjon mivé és milyen tempóban fejlődött tulajdonképpen ez a hitközség: *Ezelőtt 45 évvel, 1890-ben*, amikor a pesti hitközség területén lakó zsidók száma kb. 87.000, a hitközségi adófizető tagok száma pedig 14.700 volt, a hitközség zárszámadásában, *a kiadások végösszege* 282.043 forint, vagyis 564.086 kor. Ugyanekkor a *bevételek összege* 297.224 forint, vagyis 594.448 kor. s ezt az esztendőt a hitközség 15.181 forint, vagyis 30.362 kor. kezelési felesleggel zárta. Ugyanakkor a kultuszadó bevétel 110.466 forint, vagyis 220.932 kor. s így hitközségi tagonként az adó fejkvóta 15 kor. volt.

A Pesti Izr. Hitk. Hősök Emléktemploma (Faragó és Vágó terve) — Helden-Tempel der Pester Jüdischen Gemeinde.

És most tovább egy kis statisztika:

Év	Zsidók száma	Adófizető tagok száma	Kiadások összege koronában	Bevételek összege koronában	Kezelési felesleg, vagy deficit koronában	Kultuszadó bevétele koronában	Adó fejkvóta koronában
1895	120.000	21.500	782.575	828.058	+ 45.483	260.673	12
1900	150 000	22.000	1,109 825	1,103.024	— 6.801	336.348	15
1905	168.000	30.000	1,545.908	1,502 064	— 43.844	482.051	16
1910	185.000	38 000	2 080.385	2,026.615	— 53.770	722.349	18

Minthogy kiinduló pontunk éppen az 1910-es esztendő, állapítsuk meg, hogy ebben az évben milyen keretek között mozgott a hitközség, milyen intézményekkel rendelkezett. Mert csak így láthatjuk azt a fejlődési folyamatot, melyet a hitközség utolsó 25 éve felmutathat.

1910-ben a hitközség *templomainak* száma 3 és pedig a dohány-utcai, a Rombach-utcai és az aréna-úti templom. Ezenfelül a Ferencvárosban egy kis imaház. A főünnepek alkalmából 7 helyen rendezett be ú. n. pótimaházat összesen 2676 egyén számára. *Kasrusz*-intézményei alig voltak kiépítve. Így például mindössze egy baromfi-vágóhelye volt, a kóserhús kimérése pedig ugyanazokban a helyiségekben történt, — elkülönített helyen — ahol a trefo húst mérték. *Iskoláinak* száma 4 és pedig, 8 osztályú elemi fiú, 8 osztályú elemi leány-, 7 osztályú polgári fiú- és 8 osztályú polgári leányiskola. A *hitközség iskoláiban tanuló és a hitközség által vallásoktatásban részesülő tanulók összes száma 28.304*. A vallásoktatók száma 80. Ugyanekkor a hitközség kezelésében, illetve felügyelete alatt volt a *fiúárvaház*, 150.311 kor. kiadással. az *Izraelita Siketnémák Országos Intézete*. 62.203 kor. kiadással és a *lovag Wechselmann Ignác és neje Neuschloss Zsófia vakok tanint*. 35.388 kor. kiadással.

A kórházak és pedig a zsidó kórház és a *Bródy-gyermekkórház ágyainak száma* 220, a *fekvőbetegek száma* 4573, az *ápolási napok száma* 93.452 és az ezen évről szóló jelentés megállapítja, hogy az elért létszám, a kórház fennállása óta a legmagasabb volt. Ugyanakkor az *ambuláns betegek száma* 41.836, akiknek *már akkor is 62%-a volt keresztény vallású*. A két kórház zárszámadása 431.565 kor.

A hitközség *jótékonysági* budgetje 209.853 kor. volt. Ámde ebben bennfoglaltatik az alkalmi kiosztásokra rendelkezésre bocsátott adományok 19.436 kor., az alapítványi kamatokból 24.700 kor., valamint a ruházásra rendelkezésre álló kamatok és gyüjtések 24.623 kor. összege is, amit levonva a 209.853 kor.-ból, adódik a hitközséget tulajdonképpen terhelő 141.094 kor. jótékonysági kiadás.

A hitközség rabbinátusában a *rabbik száma* 6. A *központi igazgatásban* a rendszeresített *tisztviselők száma* 21. Ezenfelül 11 díjnoka volt a hitközségnek. *Szubvenciók* egyesületeknek és intézeteknek összesen 15.300 kor. A hitközség által kezelt *alapítványok* hozama 307.354 kor. volt. A *zsidó vallásból való kilépését* 274 egyén jelentette be. Más vallásról a zsidó vallásra 91 lépett át, veszteség 183.

Ezzel kb. ismertettük a hitközség egész igazgatásának kereteit, a fennálló intézményekkel együtt. S most lássuk, hogy 1910 óta, mely intézményekkel gyarapodott és a meglévő intézményeket mily mérvre fejlesztette a hitközség.

1911-ben a hitközség *templomai*, különösen a főünnepek alkalmából *már szűknek bizonyultak*, úgyhogy ebben az évben először bérelte a hitközség a Sándor-utcai *régi Országház* nagytermét, *pótimaház* céljaira és ennek *teljes jövedelmét* 10.000 kor.-ra kiegészítve. az ebben az évben földrengés által súlyosan megrongált *kecskeméti zsidó templom helyreállítási költségeire fordította*. Ezenfelül a templomokban gyüjtést rendezett, melynek eredménye újabb 5000 kor. volt. Ugyanebben az évben az 1909-ben a

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Páva-utca és *Tűzoltó-utca* sarkán megvett telken az ideiglenes templom építése befejezést nyert.

A *jótékonyság* terén egy momentumot említünk fel: az ebben az évben elhalt *báró Rotschild Albert* 50.000 koronát bocsátott a hitközség rendelkezésére szegények közötti kiosztásra.

A hitközség anyagi helyzetére jellemző, hogy az 1910-ben örökhasználatra megszerzett *Dohány-utca és Wesselényi-utca sarkán lévő telket* ebben az évben, minthogy a tervszerű felhasználásra pénz nem állt rendelkezésre, kénytelen volt a hitközség a főváros tanácsának kérelmére, három évre a fővárosnak visszabocsájtani. Ebben az évben a jelentés panaszkodik arról, hogy a vallásoktatás minden erőkifejtése elégtelennek bizonyul a szülői házak közömbössége folytán, egyben ellensúlyozást sürget a skót református iskola hittérítő munkájával szemben. Az iskolák száma nem szaporodott. Legfeljebb a polgári fiúiskola fejlődött, amennyiben az osztályok száma 8-ra emelkedett.

A hitközség oktatásügyének hatáskörébe ebben az évben 28.493 tanuló tartozott.

A zsidó vallásból való *kitérését* 287 egyén jelentette be, a zsidó vallásra *áttértek* száma 91, a veszteség tehát 196. A kitértek közül 93 budapesti, a többi vidéki, külföldi.

1912-ben erősen foglalkoztatja a hitközséget *a vallás-* és a *Talmud-Tórának* fejlesztése, valamint az *ifjúsági oktatás mélyítése.* Ennek egyik eszköze a *héber iskolának, istentisztelet* intézményének megépítése. Ezt a célt szolgálja a két szakfelügyelői állás szervezése is. *A hitközség oktatásügyének hatáskörébe ekkor már 28.974 tanuló tartozott.* A templomok ismét szűknek bizonyultak, úgyhogy a főünnepekre már újabb három pótimaházat kellett létesíteni. *Kitérésre* jelentkezett 295 egyén, akik közül 102 budapesti, a többi vidéki, illetve külföldi. Zsidó hitre *áttért* 97, veszteség tehát 198.

1913 tavaszán másfélmillió kor. költségelőirányzattal megkezdődött az Abonyi-u. telken a gimnázium építkezése, azzal a reménnyel, hogy az intézet 1915 szeptember 1-én rendeltetésének átadható lesz. A *vallásoktatás* terén ebben az évben befejezéshez jutott a *vallástani tankönyvek sorozatának kiadása.* Összesen 14 tankönyvet adtak ki.

A hitközség oktatásügyének hatáskörébe 29.203 tanuló tartozik.

Kitérésre jelentkezett 285 egyén, ezek közül 83 budapesti, a többi vidéki, illetve külföldi. A zsidó vallásra *áttért* 110 egyén, a veszteség tehát 175.

1914-ben, a világháború kitörésének esztendejében, még az év első felében serényen folyik a gimnázium építkezése, a második félévben azonban ez az építkezés abbamaradt, abban a reményben, hogy a rövid időre hitt háború befejezése után az építkezés folytatható lesz.

A hitközség nyomban a háború kitörése után, *kórházaiban* 156 ágyat bocsátott a sebesültek rendelkezésére, ezenkívül a Wechselmann-féle vakok tanintézetét és az Izr. Siketnémák Országos Intézetét *hadikórház* céljaira engedte át. Ezenfelül az ápolt katonák teljes gyógyítása és munkára alkalmassá tétele érdekében, néhai báró *Hatvany* József családjának 100.000 kor. adományából *Fiziko-therapiás intézetet* létesített a kórház területén. A magyar és galiciai *menekültek segélyezésére* a hitközség 74.392 koronát, a *hadbavonultak családjainak segélyezésére* pedig 16.287 koronát fordított. A hitközség által kezelt *alapítványok hozama* 341.586 kor. volt. A *kultuszadó bevétele 1,004.213 koronát ért el.*

A *rendkívüli kiadások* a hitközségnek a zárszámadásban *203.829 kor. deficitet okoztak.*

Az 1915. év történetében is a világháborúval kapcsolatos események és teendők dominálnak. Az évi jelentés megemlékezik arról, hogy *891 fiúiskolai tanuló közül 430-nak apja, illetve családfenntartó testvére vonult hadba és 940 leányiskolai tanuló közül több mint 400 tanulónak apja, illetve családfenntartó testvére teljesít katonai szolgálatot.* Természetes, hogy az iskolák tantestületeire a hadbavonult szülők, illetve gyámok gyermekeinek gondozása körül fokozottabb feladat hárult.

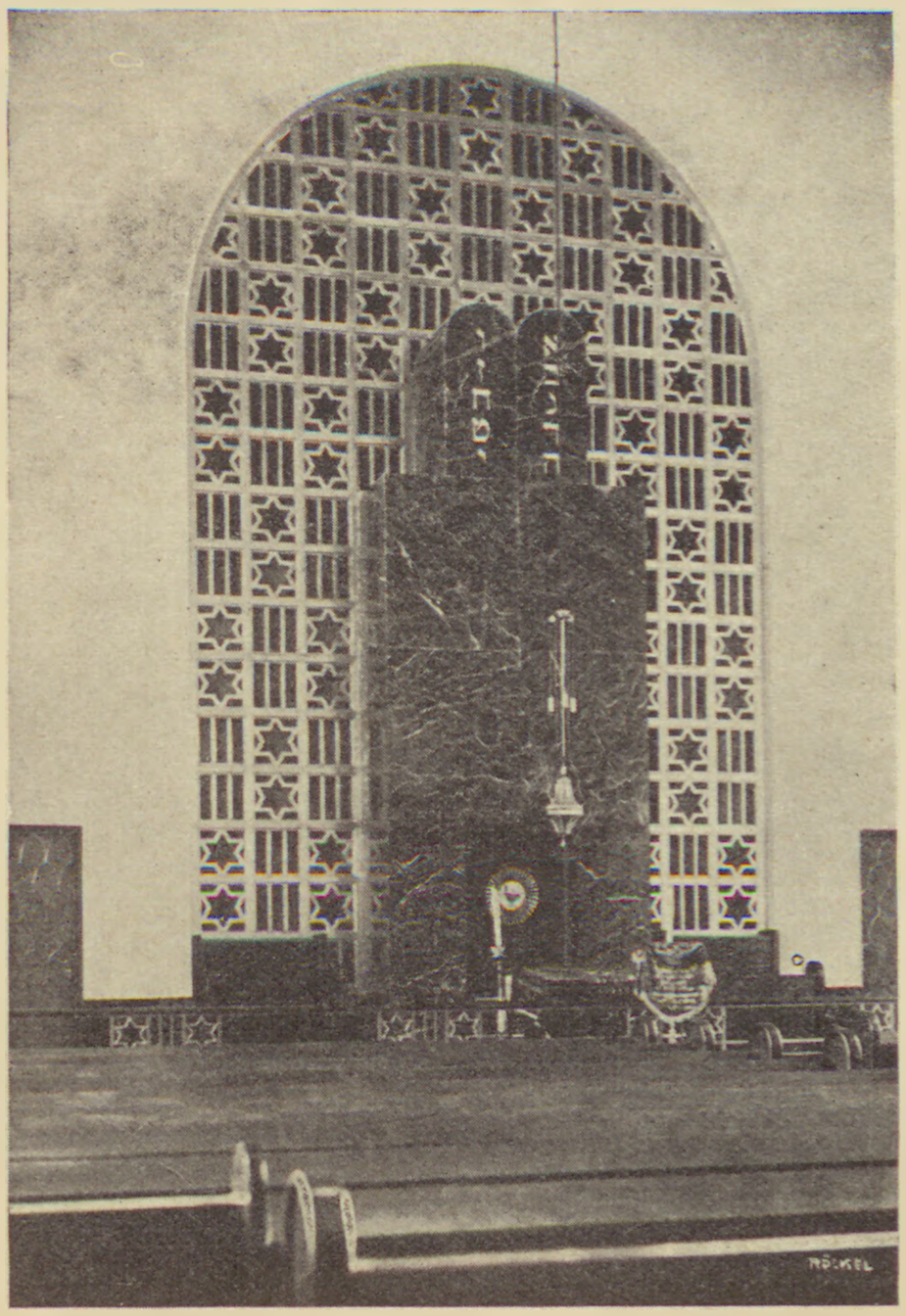
Ebben az évben már *az elesett hősök* emlékére *gyászistentiszteleteket* tartottak. Ezenfelül a menetszázadokba beosztott zsidó vallású katonák részére *sűrűn külön katonai istentiszteleteket* rendeztek.

Tekintettel arra, hogy a hadbavonultak hátramaradottai részére az állam által folyósított napi 78 filléres hadisegély a megélhetéshez vajmi kevés volt, a hitközség ebben az évben újabb 50.000 koronát fordít a *hadbavonultak hátramaradottainak segélyezésére.*

A *Deutsches Civil Commissariat megkeresésére* Dobromilba az ottani *tífuszos és kolerás betegek* ápolására *a hitközség kiképzett ápolónőket bocsát rendelkezésre.*

Ebben az évben a hitközség 912.000 kor. névértékű *hadikölcsönt* jegyzett.

Az élelmezési cikkek forgalmának korlátozása komoly gondot okozott a hitközség tagjainak macosszal való ellátása terén. Külön összeíró lapokon kellett az igényeket egybegyüjteni és a minisztérium csak ezek alapján utalványozta a szükséges lisztmennyiséget. Nehézségekbe ütközött a vallásoktatás zavartalan lebonyolítása is, minthogy a vallásoktatók jó része ugyancsak hadbavonult. *A hitközség oktatásügyének hatáskörébe ebben az évben 29.166 tanuló tartozott.* A templomok látogatása erősen fokozódott, úgyhogy a dohány-utcai templom egész napon át nyitva volt.

A Hősök Emléktemploma oltára — Altar des Heldentempels

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Az 1922. évben a numerus clausus mellett kezdetüket vették *az egyetemi verekedések.* A hitközség minden üldöztetés ellenére folytatja munkásságát a kulturáért, a közjóért és a felebaráti szeretet magasztos céljaiért. Amellett tér jut a kegyeletnek is. A fiúárvaház holló-utcai épületén egy-egy emléktáblával megörökítik dr. *Kohn* Sámuel, a hitközség volt főrabbija és dr. *Goldziher* Ignác, a hitközség volt titkára, a nagy tudós emlékét, akik itt ebben az épületben laktak évtizedeken át. A Rombach-utcai templom 50 éves fennállását méltón ünneplik.

A numerus clausus folytán *egyre nagyobb tömegekben kénytelenek diákjaink külföldi egyetemre beiratkozni.* Megalakult a *Külföldi Diáksegitő Bizottság.*

A hitközség hozzákezd az Abonyi-utcai épület egyik szárnyának befejező megépítéséhez, hogy végre itt elhelyezhesse a fiúgimnáziumot. E célra a *Winterberg* Gyula hagyatékát képező földbirtokra 20 millió kor. névértékű *búza-kölcsönkötvényt* bocsát ki. A súlyos viszonyokat az *Országos Izr. Iroda* is megérzi s ettől az évtől kezdve rendszeres támogatásban részesül.

Megépül a *nagyfuvaros-utcai templom* a VIII. kerületi templomkörzet részére, a hitközség átveszi a *lipótvárosi imaegyesülettől* a *Csáky-utcai templomot,* a kántorhiány eliminálására, *kántoriskolát* létesít. A kasrusz intézményeket kiépíti. Az *aréna-úti Talmudtóra* iskola és templomkörzeti helyiségek felépülnek.

A hitközség oktatásügyének hatáskörébe ebben az évben 26.696 tanuló tartozik.

A *zsidó kórház* és a *Bródy-kórház* gazdaságilag egyesítetik. A *kórházak reorganizálása* erős tempóban folyamatban van és e tekinteben sokat köszönhetnek a kórházak néhai *Kaszab Aladárnak,* akkori intézményi előljárónak.

Az infláció egyre nagyobb mérveket ölt, amire jellemző, hogy az év közepén elkészített költségvetésben előirányzott 87,000.000 kor. költségvetési összeg a zárszámadásban 152,098.508 koronára emelkedett. Ebben az évben a deficit mindössze 639.194 kor. volt.

Az 1923. év már lényeges alkotásokat mutat fel. Fölépült a *páva-utcai templom.* A hitközség megszerzi a nagyfuvaros-utcai házat. *Kaszab Aladár és neje, Józsa* létesíti a *poliklinikai alapítványt.* Néhai Kaszab Aladár, hatalmas gyüjtésével, 332,000.000 értékben *rekonstruálta a kórházakat.* Megnyertük azt a pert a fővárossal szemben, mellyel a város visszakövetelte a Wesselényi-utcai telkeket. A *fiúgimnázium* 9 tanterme és egyéb helyiségei elhelyezést nyernek az Abonyi-utcai épület megépített szárnyában.

A hitközségi oktatásügy hatáskörébe ebben az évben már csak 23.295 tanuló tartozott.

A kulturális ügyosztály újabb felvilágositó röpiratot bocsát ki: *„A magyar zsidó katonák aranykönyve“.*

Az *infláció* folytatódik, az előirányzott 401,000.000 koronával szemben, a tényleges kiadások összege 3.149,281.525 kor., de ez az év már 40,486.355 kor. kezelési felesleggel zárult. *Az infláció következtében, minden héten új helyzet előtt állott a hitközség.* És jellemző, hogy május 1-től, a költségvetés elkészítésétől, *minden hónap 1-én újabb pótlékok* utaltattak az alkalmazottak részére.

Az 1924. év folytatólagosan a küzdelmek éve. Meg kellett szüntetni a Józsefvárosi polgári iskolát. Megszerezte a hitközség főképpen templomépítés céljára a *Csáky-utca 3.* sz. házat. A Rombach-utcai templom udvarán *Beth Hamidrast* létesített. A vallásoktatás intenzivebbé tétele céljából *külön vallásoktatási ügyosztályt* létesít.

Az ügyosztály hatáskörébe tartozó ifjúság teljes létszáma 22.836-ra csökkent.

Befejezést nyert a páva-utcai templom berendezése. A fiúgimnázium továbbépítése folytatódik. Megépül a *fiúgimnázium temploma.* A Rombach-utcai templom teljesen renováltatik. A kórházak rekonstrukciója folytatódik.

A hitközség zárszámadása 22.139,110.145 kor. végösszeget, 991,984.657 kor. *felesleget* mutat fel.

Az 1925. évben ünnepli a hitközség fennállásának 125. és a recepció 30. évfordulóját. A zsidóság hálája megkoszorúzza báró Eötvös József szobrát. Az Abonyi-u. gimnázium továbbépítése folytatódott. A *macoszgyár* újjáépült. A *Kaszab Aladár és Józsa poliklinikát* átadják rendeltetésének.

A zsidó tanulók létszáma már csak 20.447.

A kiadások végösszege 32,976.350.946 korona, a kezelési felesleg 528.540.748 korona.

Az 1926. évben folytatódik *az alkotások* munkája. A fiúgimnázium tovább építtetik, a macoszgyár, a mellette lévő telek megvételével bővül, megkezdődött a Csáky-utcai templom építésének előmunkálata. Ebben az évben a leánygimnáziumban már *érettségit* tartottak.

A hitközségi adófizetők száma 60.000-re emelkedett.

A zsidóvallású tanulók létszáma 21.557.

Az intézmények gazdasági helyzetének javitására a vakok intézete a siketnémák Bethlen-téri épületébe helyeztetett át. *A kórházak rekonstrukciós* munkája folytatódik, *idegosztály* létesül és a *szemészeti-* és *gégészeti* osztályokat újjáépitik. Az évi zárszámadás 34.668,322.091 kor. végösszeget mutat, 435,685.911 korona felesleggel.

Ez évben a halálozások száma 2275, a születéseké 1466.

Az 1927. évben az inflációs időknek vége lévén, a hitközség hozzáfoghatott a teljes reorganizáció munkájához. Megkezdődött a kornak megfelelő szabályalkotások nagy munkája. *De megkezdődtek általában azok az alkotások, melyek a hitközség mai képét adják.*

Eme alkotások megvalósíthatása céljából a hitközség *200.000 angol fontnyi* hosszúlejáratú kölcsönt vett fel, hogy megkezdhesse azt *a nagy építési programmot,* melynek lebonyolítása évekig tartott. Felépítette a Csáky-utcai templomot és megkezdte a Sip-utcai székház III. emeletének ráépítését. A kasrusz terén óriási lépésekkel javult a helyzet. A vallásoktatás új alapra helyezve, teljes intenzivitással folyt. A hitközség kiadásában *új ifjúsági templomi énekeskönyv jelent meg.* Ebben az évben már a fiúgimnáziumban is, amely időközben *reálgimnáziummá* lett, megtartották *az első érettségit,* amelyről dr. *Pintér* Jenő budapesti tankerületi főigazgató következőket mondotta: „Mindent összefoglalva, *elmondhatom, hogy bár nyolcesztendős folytonos látogatás és állandó érdeklődés alapján tudtam, hogy milyen derék munka folyik ez intézetben: mégsem számítottam ilyen előkelő színvonalú vizsgálatra. Nagy lelki megnyugvással távozom az iskolából és kívánom, hogy az intézet ezt a most elért színvonalat tartsa meg*“.

A zsidó vallású tanulók száma ebben az évben 21.343.

A *kórházak* újjászervezésének folyományaképpen a betegforgalom lényegesen emelkedik. A két kórházban a fekvő betegek száma 8308, az ápolási napok száma pedig 111.502 volt. A hitközség kiadásainak végösszege 3.297.138 pengő, a deficit 6401 pengő. *A halálozások száma 2489, a születések száma 1267.*

1928-ban eszközölt tisztújítás eredményeképpen az az előljáróság vette át a hitközség vezetését, mely nagyjából mai összetételében is működik. Ennek az előljáróságnak első feladata volt: *a nagy építési programmot* lebonyolítani és a tervbevett összes *szabálymódosításokat* végrehajtani. Bátran mondhatjuk, hogy *a mai vezetőség idejére esik a hitközség teljes újjászervezése,* úgyhogy a mai előljáróság méltán viselheti az *„alkotó előljáróság“* nevét.

A szabályzatalkotások során a legelső teendő volt a számvevőszék szabályzatának létesítése és ennek során a számvevőszék elnöke, a hitközség mai elnöke, *Stern* Samu

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

lett. Elkészült a hitközség alkalmazottainak *nyugdíjpénztári szabályzata* s ennek során megkezdődött a mai nyugdíjpénztár megszervezése. Megkezdődött *a gimnáziumi épület teljes befejezésének* munkálata, befejeződött a Sip-utcai székház III. emeletének megépítése, a kórházi építkezések során megépült az új kazánház és megkezdődött *a kórházi pavillonok teljes belső átalakítása*, felépült *az új központi laboratórium* és a *prosectura*, kiírták a pályázatot a Wesselényi-utcai építkezésre, megszerezték *a zuglói templom telkét*. A Siketnémák Intézete elhelyezést nyert a Vakok Intézetében, ami rendkívül előnyösnek bizonyult.

A polgári iskolák tanulóinak létszámánál *feltűnő apadás* észlelhető, úgyhogy a párhuzamos osztályok egyrészét összevonják. A már 3 éve működő *női kereskedelmi szaktanfolyam* megfelelő elhelyezést nyert.

A zsidó vallású tanulók száma ismét apadt és pedig 20.258-ra.

A jótékonyság terén egyre nagyobb a tönkrement existenciák száma. E körülmény néhai Kaszab Aladár elnököt arra késztette, hogy ezek részére *polgári étkezőket létesítsen.*

A kórházakban már érezhető az építkezés hatása és az ezzel kapcsolatos bővítés. A betegek száma ez évben már 9.278, az ápolási napok száma pedig 121.774.

Ebben az évben lépett életbe a *dr. Weinmann Fülöp és neje nagy alapítvány*, melynek rendeltetése: valamikor jobb napokat látott gyermektelen, *egyedül álló férfiak és nőknek életjáradékkal való ellátása.*

A zárszámadásban a hitközség kiadásainak végösszege 4,130.795 pengő, a deficit 57.195 pengő.

Kitérésre jelentkezett 344 egyén, a zsidó vallásra *áttért* 58 egyén, a veszteség tehát 286. A jelentés szerint *1919 óta összesen 1005 egyén tért vissza a zsidó hitre.*

Az alkotás munkája folytatódott az *1929. évben is.* Ebben a munkában dominál a nagy épitkezési programm további megvalósítása. *Befejezést nyertek a kórházi építkezések*, melyek során *új pavillonok* emelkedtek, a meglévőket pedig a kor igényeinek megfelelően ujjáalakították.

Ebben az évben megkezdte a hitközség *a Wesselényi-utcai telek-komplexum beépítését* és ezzel kapcsolatban hozzáfogott a Dohány-utcai templom fütéssel és szellőztetéssel való ellátásához, valamint *a több mint 70 éves templom restaurálásához.* Ugyancsak megkezdődött a Wesselényi-utcai régi iskolának az új célra való restaurálása.

Az alkotások sorozata folytatódott a belső szervezeti kérdéseknél is. Az árvaház ekkor nyerte „A pesti izr. hitk. alapítványi fiúárvaháza" elnevezését. Előkészíttetett a hitközségi alapszabályok gyökeres módosítása.

Ebben az évben kapta meg a hitközség az özvegy *Szabó Józsefné sz. Grauer Jenny* jelentékeny hagyományt, melynek kamatai részben jótékony célokat szolgálnak.

A hitközség méltó módon hódolt ünnepi hálaadó istentisztelet keretében vitéz nagybányai Horthy Miklós őfőméltóságának, Magyarország kormányzójának 10 éves jubileuma alkalmából. Az istentisztelet után a Kormányzó külön kihallgatáson fogadta a hitközség elnökét, *Stern* Samut és az Országos Iroda elnökét, báró *Kohner* Adolfot.

A reális számok közül kivirít a kegyelet zsidó tudósok, írók, művészek iránt. Dr. *Adler* Illés, *Feldmann* Mózes főrabbik, dr. *Léderer* Sándor, volt hitközségi elnök, sírjaira elkészített síremlékeken kívül a hitközség elkészíttette *Lazarus* Adolf főkántornak, *Kiss* Józsefnek, a költőnek, *Bródy* Sándornak, az írónak és *Visontai* Somának, a jogásznak síremlékeit. (Később dr. *Weisz* Miksának, *Stern* Ábrahámnak és *Klein* Ödön volt miniszterelnökségi sajtófőnöknek).

S a testvéri együttérzés szól a szentföldi zsidóság ellen elkövetett vérengzésekről szóló fájdalmas megemlékezésben. A hitközség egyúttal *a palesztinai károsultak felsegítésére 10.000 pengőt szavazott meg.*

Ebben az évben 369-en jelentkeztek kitérésre, visszatért 73 egyén, a zsidó vallásra áttért 71 egyén.

Az oktatásügy terén a polgári iskolák újabb összébbzsugorodását láthatjuk. Ezzel szemben *a gimnáziumok évről-évre nagyobb népszerűségre tesznek szert*, az I. osztályokba tömegesen jelentkeznek.

A zsidó tanulók száma ismét apadt 19.581-re.

A kórházak betegforgalma ismét emelkedik 144.571-re. Az ambulanciás betegek száma 78.400.

A háborút követő években a régi alapítványok kevés kivétellel, elértéktelenedtek. Ebben az évben azonban már *újabb alapítványok létesülnek.* A hitközség zárszámadása 4,523.521 pengő kiadást mutat, a deficit 126.446 pengő.

Az 1930. évi jelentés beszámol az 1931. április 3-án a *Peszach ünnep pénteki istentiszteletén a Dohány-u. templomban történt megdöbbentő merényletről*, melynek számos sebesültjén kívül, két halálos áldozata is volt, Róth Jenő és Taglicht Nátán.

Egyébként a magyar zsidóságot ért jogsérelmek elleni küzdelem változatlanul folyik. Örvendetes esemény volt József főhercegnek a felsőházban a numerus clausus ellen elhangzott felszólalása. A sérelmek sorozata bővül azzal is, hogy a főváros kórházi segélyét, a belügyminiszter intézkedésére, tetemesen leszállították. Viszont hálásan emlékezik meg a jelentés a kultuszkormány ama végérvényes rendelkezéséről, mellyel elhárította azt a törekvést, amely Budapesten statusquo ante hitközség felállítására irányult.

Ebben az évben a hitközség és az Országos Iroda felveszi ismét az érintkezést a külföldi nagy zsidó szervezetekkel. Evégből a két testület vezetősége Párisban érintkezésbe lépett a nagy külföldi zsidó világszervezetek vezetőivel. Ezt a célt szolgálta a magyar zsidóság bekapcsolódása a *Wanderfürsorge* intézményébe, melynek célja a vándorlásra kényszerült zsidóknak koldulástól való mentesítése és a végcélhoz, vasúti jeggyel és támogatással való segítése. A hitközség részt vesz a *Russlandhilfe* általános akcióban és üdvözölte a *Somre Sabosz* berlini kongresszusát.

Egyre szembetűnőbbé válik a fővárosi zsidó népesedési statisztika szomorú fordulata, mely szerint *a halálozások száma a zsidóknál messze felülmulja a születések számát*, ami a zsidó népesedés jelentékeny természetes apadását vonja maga után. Sajnos, *ez a statisztika azóta is rosszabbodott*, elannyira. hogy *ma már feleannyi a zsidó születés, mint az elhalálozás, míg békében évtizedeken át kétszer annyi volt a zsidó születés, mint az elhalálozás.*

Az alkotások munkája folytatódott. Ebben az évben adták át *a teljesen átépített, modernizált és bővített kórházat ünnepélyesen rendeltetésének.* Egyébként nagy lépéssel haladt előre a Wesselényi-u. telkek beépítése, a Dohány-utcai templom stilszerű belső restaurálása, a gimnázium építése és megkezdődött a Bethlen-téri templom építése is.

A szabályalkotások terén befejeződött a hitközség *régi alapszabályainak korszakos reformja*, melynek során megreformáltatott a választójog, a hitközség igazgatása stb. Elkészült a hitközségi alkalmazottak szolgálati és fegyelmi szabályzata és életbelépett az új nyugdíjpénztári szabályzat, mely a kórházi orvosokra is kiterjesztetett.

Ujabb alapítványok is jutottak a hitközségnek. Ezek közül ki kell emelni néhai *Reisz* Manó bérház hagyatékát, *melynek háromnegyed részét orvostanhallgatók szigorlati és felavatási díjaira fordítják.* Néhai dr. *Engelmann* Zsigmond és neje 100.000 pengős hagyománya, részben *főiskolai hallgatók* segélyezésére, részben *ügyvédek elszegényedett özvegyeinek* támogatására szól.

A vallásos élet fejlődik, ebben az évben a főünnepek

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

alkalmából már a székesfővárosi Vigadó összes termeiben is istentiszteletet tartanak, ezenfelül a hitközség 1000 személyt befogadó helyen *ingyenes istentiszteletet* is tart.

A zsidó vallásból kitérésre jelentkezettt 392, visszatért 41, (1919 óta 1119) a zsidó vallásra áttért 68.

A zsidó vallású tanulók száma már 19.004-re csökken.

A kórházi ápolási napok száma 203.414-re emelkedik, az ambulanciás betegek száma 74.325. Az ez évi zárszámadás 4,757,948 P kiadást és 202.044 P deficitet tüntet fel.

Az 1931. évben befejezést nyert a Wesselényi-u. telkek beépítése és az építkezések során a hitközség *a világháború 10.000 zsidó hősi halottja emlékére létesítette a monumentális Hősök Emléktemplomát*, az Emléktemplom előtt a magasztos *árkádsorokat*, melyek a Dohány-u. fronton a hitközség könyvtárát és az országos *magyar zsidó múzeumot* magában foglaló *kultúrházzal* nyernek befejezést. Elvégezte a hitközség *a Dohány-u. templom teljes belső átalakítását*, megépítette a hatalmas *új orgonát*, átépítette a régi leányiskola épületét és nagy előadó termét a halhatatlan nagy zsidó zeneszerző, *Goldmark Károly* nevéről nevezte el. *Befejezést nyert a Bethlen-téri új templom* és befejezést nyert a fiú- és leánygimnázium céljaira *a monumentális gimnáziumi épület*, melynek felavatásán az akkori kultuszminiszter, dr. *Karafiáth* Jenő is részt vett.

Ezzel a több éven át tartó impozáns építkezési programm tulajdonképpen befejezést is nyert és méltán meg kell emlékeznünk név szerint arról az előljáróságról, mely ezt a hatalmas munkát végezte, elsősorban néhai dr. *Lederer* Sándor és néh. *Kaszab* Aladár elnökökről, akik hatalmas munkát végeztek a nagy építkezési programm megindításánál, *Stern* Samuról, a hitközség jelenlegi elnökéről, aki a legnagyobb körültekintéssel fejezte be az építkezést, dr. *Glücksthal* Samuról, a hitközség elnökhelyetteséről, aki az építési bizottság felelősségteljes és súlyos elnöki tisztjét töltötte be, *Vértes* Emilről, a gazdasági előljáróról, aki az építkezés programmjának tulajdonképpeni végrehajtója volt, de meg kell emlékeznünk dr. *Hajdu* Marcelről, a hitközség elnökhelyetteséről, dr *Buday Goldberger* Leó időközben lemondott előljáróról, dr. *Dési* Géza, *Drucker* Géza, dr. *Fábián* Béla, *Frey* Kálmán előljárókról, néhai dr. *Grauer* Vilmos előljáróról, az időközben ugyancsak lemondott *Kaszab* Elemér előljáróról, néhai dr. *Kecskeméti* Adolf előljáróról, báró dr. *Kohner* Adolf időközben lemondott előljáróról, *Nagy* Andor, *Vészi* József előljárókról, *Vida* Jenő, időközben lemondott előljáróról, néhai dr. *Wilheim* Adolf előljáróról, dr. *Zahler* Emil előljáróról, dr. *Barna* Károly, dr. *Blum* Ödön, *Kálmán* Henrik, *Lédermann* Mór, *Magyar* Bertalan és dr. *Rosenak* Miksa időközben megválasztott előljárókról, akik közül dr. Blum Ödön közben lemondott. De meg kell emlékeznünk a hitközség számvevőszékének két elnökhelyetteséről, dr. *Berger* Gyuláról és *Soltész* Józsefről, akik a nagy építkezés ellenőrzésének nehéz munkáját végezték és végül dr. *Gábor* Gyuláról, a kiváló jog- és történettudósról, a hitközség nyugalombavonult érdemdús főtitkáráról és főügyészéről.

Az alkotások mellett a hitközség egyébként is nagy körültekintéssel végezte feladatait. A hitközség elnöke, Stern Samu, az egyre fokozódó nyomorra való tekintettel, életbeléptette a hitközség és a Chevra közös intézményét, *a téli inségakciót*, melynek során *a téli hónapokban naponta 1500 szegény kap meleg ebédet.*

A szabályalkotások során elkészült a választmányi ülések és a közgyülések ügyrendje és rendezést nyert az izr. siketnémák országos intézete jogi helyzete.

Az ebben az évben bekövetkezett gazdasági válság és *bankzárlat* folytán a hitközségre fokozottabb feladatok hárulnak, különösen az építkezési nagy angol kölcsön annuitásának fizethetése tekintetében.

Ez évben alakult meg a hitközség és az *Imit* bevonásával az *Országos Magyar Zsidó Múzeum* tudományos és művészeti egyesület.

Kitérésre jelentkezett 387 (növekedés 1913. évvel szemben 117). Visszatért 28, a zsidó vallásra áttért 61.

A polgári iskolák tanulóinak száma évről-évre csökkenvén, a hitközség fokozatos leépítését határozta el.

A zsidó tanulók száma már csak 18.718.

A kórházakban az ápolási napok száma 206.058-ra emelkedik. A zárszámadás 4,748.942 P kiadást és 294.610 P deficitet tüntet fel.

Az 1932. évi jelentés mély részvéttel emlékezik meg a németországi zsidóság martiriumáról.

Ebben az évben választották meg Stern Samut, a hitközség elnökét, a VI. Községkerület és a Magyarországi Izraeliták Országos Irodája elnökévé. Ebben a minőségben Stern Samu elnök nyomban hozzáfog a magyar *kongresszusi zsidóság szervezési szabályzatának reformjához* és több mint két és félévi megfeszített munkával elkészült a pesti izr. hitközség szerveinek hathatós közreműködésével, a „Kiegészítő szabályzat".

Stern Samu elnöknek köszönhető, hogy a magyarországi orthodoxiával harmonikus együttműködés jött létre.

A szabályalkotások terén elkészült a kórházak új szervezeti szabályzata és a hitközségi gimnáziumok igazgatóira és tanáraira vonatkozó új fegyelmi szabályzat és ügyrend.

A vallásosság mélyitését célozza az az intézkedés, hogy a kasrusszal kapcsolatos terhek nem csupán azokra hárulljanak, akik kóser háztartást vezetnek, hanem a hitközség összes tagjaira. E célból alapszabálymódosítással, 10%-os kasrusz-adópótlékot vetettek ki, azzal, hogy a kóser cikkek vásárlásánál, gabellatérítési jegyeket adunk ki, amelyek akár kultuszadó fizetésére, akár macosz vásárlására, akár iskolai tandíjakra, akár imaszékek kiváltására fordíthatók és ezzel a kasrusz intézményeket olcsóbbá tették.

A kultúra terjesztése terén új alkotás *a zsidó szabad egyetemi* előadás-sorozat létesítése.

Ez évben nyilik meg az *Országos Magyar Zsidó Múzeum*, mely már első évben nagy népszerűségre tett szert.

A hitközség fokozottabb gondot fordít *az ifjúsági kérdésnek.* A negyedszázados multtal rendelkező *Vívó és Atletikai Club* (VAC)-ot gondozásba veszi, intenzívebb érdeklődést tanusít az *OMIKE* (Országos Magyar Közmüvelődési Egylet) ügyei iránt.

A hagyatékok során nagyobb hagyomány jutott a hitközségnek és részben az Országos Magyar Zsidó Múzeumnak, néhai *Perlmutter Izsák* nagynevű festőművész végrendeletében. Néhai *Bródy* Józsefné, szül. Weiszburg Fanny végrendeletében, kórházi célokra és pedig elsősorban a férjével együtt alapított *tüdőbeteggondozó intézet* javára egy értékes bérház felerészét hagyományozta. Néhai dr. *Faragó* Kornél egy fél ingatlant a fiúárvaháznak hagyományozott. végül *Hermann* Jakab ny. tanító, vagyonát a Wechselmann-féle vakok tanintézetének hagyta.

A hitközség templomait és az általa engedélyezett imaházakat 30.000 hívő látogatja a főünnepek alkalmából. Megkezdődik a hitközség területén lévő összes kórházak zsidó betegeinek rabbik által való rendszeres látogatása.

A kitérések száma ismét emelkedik, 409 egyén jelentkezett. Visszatért 38 (1919 óta 1201), zsidó vallásra áttért 57.

A vallásoktatás intenzivitása érdekében új tanterv lép életbe, mely az imakönyv és biblia ismertetésére egyik fősúlyt fekteti. Az ifjúsági istentiszteletek intézményének keretében ez évben először a középiskola felsőbb osztályú tanulói részére főünnepi ifjúsági istentiszteletet is rendeznek. Megkezdődik *a vallásoktatók továbbképzése.*

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A gimnáziumok évről-évre szebb eredményt érnek el. Az országos tanulmányi versenyen a fiúreálgimnázium az ötödik helyet nyerte el. *A fiúreálgimnázium* növendékei *a sport terén is több bajnokságot nyernek.* A leánygimnázium ugyancsak szép eredményt ér el a „Kisok" versenyén és *elnyerte hetedszer „a legjobb magyar leányközépiskola"* címet a *gyorsíró* versenyen.

Ez évben a zsidó tanulók száma 18.925.

A kórházakban befejezést nyert a Kaszab poliklinika II. emelet ráépítése, ami *Kaszab Aladárné* felajánlásából vált lehetővé. A maceszgyár évről-évre tökéletesítve, ellátja a vidék hitközségeinek jórészét is.

Az egyre rosszabbodó gazdasági viszonyok folytán a hitközség kénytelen költségvetését az előző évhez képest leépíteni, úgy hogy ebben az évben a kiadások összege már csak 4,318.954 pengő és ennek köszönhető, hogy ez az év *deficitmentesen* zárult. A zárszámadásból megállapítható, hogy 952.588, tehát *közel egy millió pengő az ifjúság vallásos nevelésére, 328.502 P karitatív tevékenységre,* 59.076 P intézményeknek adott szubvenciókra és *1,342.613* P a *kórházakra* fordíttatott, tehát összesen *2,682.799 pengőt fordítottak az ifjúság nevelésére és szociális célokra.*

Megemlékezik a jelentés dr. *Baltazár* Dezső református egyházkerületi püspöknek a Goldmark-teremben *„Az Ótestamentum embereszményéről"* című előadásáról, mely követte az előző évben ugyancsak a Goldmark-teremben a *Pro Palesztina* meghívására, *„A zsidóság helyzete országgal és ország nélkül"* címmel megtartott előadását.

A szabályalkotások során ebben az évben létesült az *új templomkörzeti szabályzat* és *a vallásgondozó szabályzat,* a vallásosság megerősítésére. Továbbá *két új elemi iskola* az V. és VI. kerületben.

A hitközség megszerzi a néhai *Winterberg* Gyula hagyatékához tartozó horti birtok felerészét, míg a másik fele már régebben a hitközség és chevra közös tulajdonát képezte. A hitközség templomait s az által engedélyezett imaházakat ebben az évben 36.000-en látogatták.

A kitérők száma ismét emelkedett 495-re. Visszatért 48, (1919 óta 1249), a zsidó vallásra áttért 51.

A hitközség *olcsó egységes imakönyvet* ad ki, ezenkivül kiadja a középiskola VII. osztályának új tankönyvét. *Felnőttek részére héber tanfolyamot létesít.*

A zsidó tanulók száma 18.852.

A *kultúra* terén a *szülők pedagógiuma* létesült, rendszeresítették a *péntek esti írásmagyarázó előadásokat* és a dohányutcai templomi estéket. Megalakult a *zsidó testnevelési bizottság* és a magyar zsidó *cserkészek országos nagybizottsága.* A *könyvtár,* mely már *új helyiségében, a kultúrházban működik, évről-évre gyarapodik.*

A kórházak ismét egy pavillonnal bővülnek *(új fertőző osztály),* ezenfelül *méltó templomot kapnak.* A kórházakban fekvő zsidó betegek lelkigondozása céljából *állandó kórházi rabbit alkalmaznak.* A macosz-üzem már *Bécsben is ad el jelentékeny mennyiségű maceszt.*

A zárszámadás 4,320.119 P kiadás mellett 21.141 P deficitet mutat ki.

Az 1934. évi jelentés már megemlékezik az 1935 március 4-én egybehívott és megtartott *Országos Izr. Gyűlésről is,* mely megalkotta a *Kiegészítő Szabályzatot.* Az Országos Gyűlés alkalmából Stern Samu elnök vezetésével egy küldöttség hódolatteljes hálával adózott a Kormányzónak, aki magas elhatározásával hozzájárult az Országos Gyűlés egybehívásához. Ugyancsak megemlékezik az 1935. évben a kőbányai izr. hitközséggel létrejött gazdasági egységről is.

A hitközség részt vesz a berlini „Jugendallijah" akciójában, amely szegény tönkrement német zsidó szülők 5000 gyermeke számára igyekszik Palesztinában új otthont és életpályát teremteni. A hitközség részt vesz az Omike által a dohányutcai templomban tartott templomi est rendezésében, melyen Ernest Bloch „Szent szolgálat" című oratóriumát adták elő. Az 1935. évben megünnepelte a hitközség *Maimuni* halálának 800. évfordulóját.

A jelentés megemlékezik a jeruzsálemi héber egyetem fennállásának 10 éves jubileumáról, Herzl Tivadar születésének 75. évfordulójáról, kiemelve, hogy Herzl abban a házban született, amelynek helyén most a dohányutcai kultúrház van.

A hitközség Ch. N. Bialik emlékére 50 angol fonttal járul hozzá a Héber Kultúralaphoz és 100 fonttal a jeruzsálemi egyetemen ösztöndíjalapot létesít.

A kórházak orvosai néhai dr. *Weisz* Ármin röntgen intézeti főorvos emlékére a röntgen épületen emléktáblát helyeznek el s ezzel a kórházak kertjét díszítő *Bródy* Adél, dr. *Stiller,* dr. *Benedikt* szoborsorozatot eggyel gyarapítják.

A kitérők száma ismét emelkedett, 582-re, visszatért 45, a zsidó vallásra áttért 49.

A hitközség középiskoláiban a tanulók létszáma emelkedik. A középiskolai tanulmányi versenyen Turi Pál VIII. osztályú tanuló a mennyiségtanból első helyen aratott győzelmet, 1935-ben Klein Imre VIII. osztályú tanuló első díjat nyer a magyar nyelvből. A leánygimnázium a kerületi leánytornaversenyen megnyerte a vándordíjat. Ebben az évben befejeződött a polgári iskolák teljes leépítése.

A zsidó tanulók létszáma 17.309-re apadt, ami az 1917—1918. iskolaévhez képest 13.098 tanulónyi apadást jelent.

A kórházakban az ápolási napok száma 205.558, az ambulanciás betegek száma 59.328. A zsidó kórházban a fekvő betegek 34%-a, a Bródy-kórházban a fekvő betegek 50%-a keresztény, az ambulancián a bejáró betegek 70%-a keresztény. A központi laboratóriumban végzett vizsgálatok száma 64.930. A központi Röntgen-intézeté 25.875.

A kórházak kinevezett orvosainak száma 87, a tanulmány céljából bejáró orvosok száma 208. A kórház orvosaitól ez évben megjelent tudományos dolgozatok száma 131

A zárszámadás 4,342.177 P kiadás mellett mindössze 5172 P deficitet mutat fel. Kultuszcélokra (templomok, kasrusz stb.) 740.000 P, oktatási célokra 938.000 P, kulturális célokra 91.000 P, jótékonyságra 324.000 P, a kórházakra 1,422.000 P fordít. A zárszámadás szamtengeréből kiemelkedik a tény, mely a gabellatérítési jegyek népszerűségét bizonyítja: a hitközség által beváltott jegyek forgalma az előző évi 53.000 P-ről 103.000 P-re emelkedett.

A hitközség elemi iskoláiban egy gyermek tanítása 170 P-be, a gimnáziumban tanítása 130 P-be kerül.

A hitközség adófizető tagjainak száma 63.000, a kultuszadóbevétel 1,306.946 P, egy tagra eső adó fejkvóta tehát 20 P.

Ezekből a számokból láthatjuk tehát, hogy 1910 óta mivé és milyen lépésekben fejlődött a hitközség.

1910-ben 38.000 adófizető tag volt, ma 63.000.

1910-ben a zárszámadás 2,080.000 kor., ma 4,342.000 P.

Akkor tíz millió kor. értékű alapítványok állottak rendelkezésre, amelyeknek évi hozama 400.000 kor. volt, ma az alapítványi tőkék jövedelme 48.000 P és dacára ennek, a hitközség nem szűnt meg alkotni, mert:

Akkor 3 állandó temploma volt a hitközségnek, ma 9.

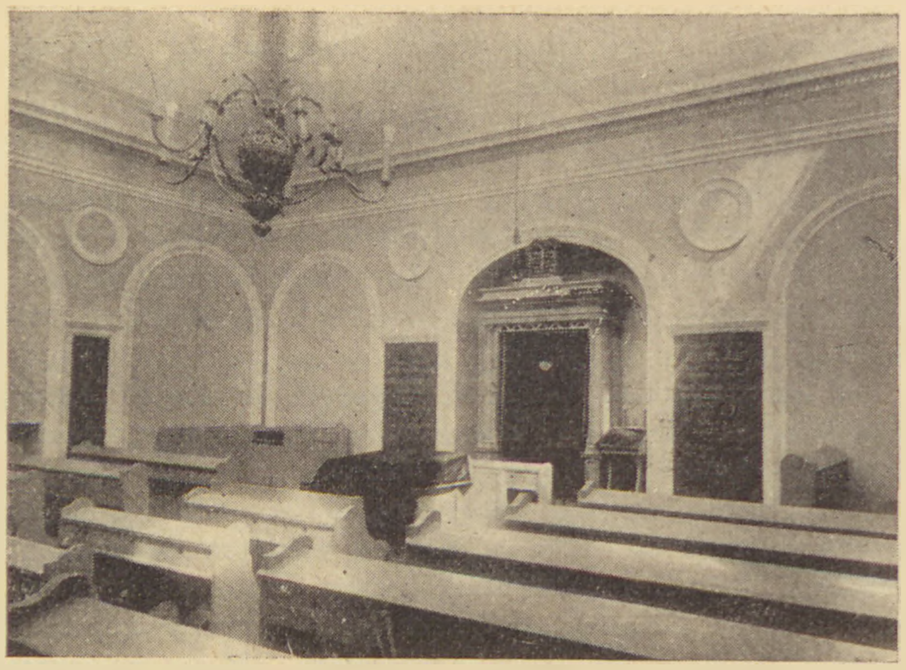
Akkor 2 elemi iskola és 2 polgári iskola volt, ma 5 elemi iskola és 2 nagy középiskola.

Akkor a siketnémák intézete és vakok intézete maguk tartották fenn magukat, ma ezeknek a fenntartási költsége a hitközséget terheli.

Akkor a kórházaknak 220 ágya volt, ma 670.

Akkor a kiadások 35%-át fedezte a kultuszadó, ma alig 30%-át képes a hitközség adóval fedezni és ennek

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A zsidó kórház temploma — Synagoge des jüd. Spitals

dacára is, úgy vagyonban, mint intézményekben *gyarapodott a hitközség*, amint fentebb részletesen kifejtettük.

Ezek szerint 4,342.000 pengő az az összeg, mellyel a hitközség az 1934. évben a kiadásait fedezte. *Ez az az összeg tehát, melyet főképpen a pesti zsidóság egy év alatt zsidó célokra áldoz.*

De figyelembe kell vennünk a többi intézményeket is, melyek a hitközség költségvetésében nem szerepelnek, melynek szükségleti összegeit ugyancsak javarészt a pesti zsidóság fedezi. Ezek:

A pesti izr. hitközség *alapítványi fiúárvaháza*, évi 124.000 P kiadással; az izraelita *Siketnémák Országos Intézete*, évi 52.000 P; a lovag *Wechselmann* Ignác és neje Neuschloss Zsófia *Vakok Tanintézete*, évi 27.000 P kiadással; a *Pesti Chevra Kadisa* és intézményei több mint évi 2,000.000 P kiadással; a *Pesti Izr. Nőegylet*, mely a segélyezési akcióján kívül fenntartja a leányárvaházat, a leányotthont és a Weiss Alice gyermekágyas otthont, összesen évi 212.000 P kiadással; a *Magyar Izr. Kézmű- és Földmüvelési Egyesület* (Mikéfe), mely tanoncotthont és kertészképző telepet tart fenn, évi 93.000 P kiadással; az *Országos Magyar Izr. Közművelődési Egyesület* (Omike), mely *Menza-Akademikát*, diákotthont, könyvtárt, orvosi ambulatóriumot, ifjúsági templomot, kultúrotthont, hét tanoncotthont, tandíjsegélyeket nyujt, évi 80.000 P kiadással; a *Központi Diáksegítő Bizottság*, mely a külföldön tanuló főiskolai hallgatókat segélyezi, évi 30.000 P kiadással; az *Országos Izr. Patronage Egyesület*, mely elhagyatott gyermekeket gondoz, évi 17.000 P kiadással; az *Izr. Szünidei Gyermektelep Egyesület*, mely évente 900 gyermeket nyaraltat, évi 38.000 P kiadással; az *Izr. Magyar Irodalmi Társulat*, évi kb. 15.000 P kiadással; az *Országos Magyar Zsidó Múzeum*, évi kb. 6000 P kiadással; az *Ahavasz-Reim* felebaráti szeretet egylet, mely a közkórházakban fekvő zsidó betegek élelmezését végzi, évi kb. 20.000 P kiadással; az *Országos Magyar Izr. Ösztöndij Egylet*, mely legutóbb 1932-ben 2100 P összegben osztott ki ösztöndíjakat; a *Vívó és Athletikai Club* (VAC), mely 14 szakosztályával működik, évi kb 30.000 P kiadással; a *Magyar Izr. Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Egyesülete*, mely 1800 magyar zsidó diákot tömörít magába; az *Országos Izr. Tanító Egyesület*, mely üdülőtelepet is tart fenn; a *Magyar Izr. Nőegyletek Országos Szövetsége*, mely zsidó ápolónőképző tanfolyamot és otthont tart fenn; a IV. kerületi izr. *Nőegylet;* az V. kerületi izr. *Nőegylet*, mely népkonyhát és szeretetotthont is fenntart, évi kb. 19.000 P kiadással; a VI. kerületi izr. *Nőegylet*, mely népkonyhát és szeretetotthont is tart fenn, évi kb. 17.000 P kiadással; a VII. kerületi izr. *Nőegylet*, mely népkonyhát és két szeretetotthont is tart fenn, évi kb. 20.000 P kiadással; a VIII. kerületi izr. *Nőegylet*, mely szeretetotthont is tart fenn; a VIII—IX. kerületi izr. *Nőegylet*, mely népkonyhát, két szeretetotthont és tanoncotthont is tart fenn, kb. 25.000 P kiadással; a Zuglói és Erzsébet királyné-úti izr. *Nőegylet* és a *Józsefvárosi imaház nőegylete*, melyek szeretetotthonokat is tartanak fenn.

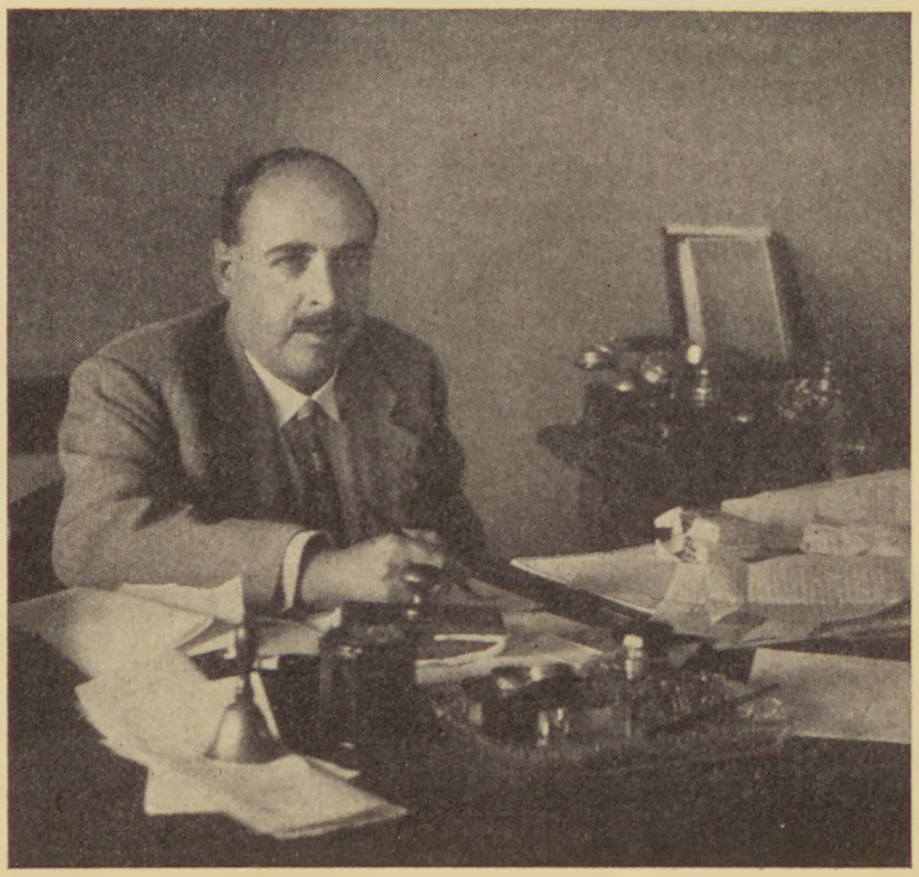
Ha ezen intézményeket is figyelembe vesszük, akkor *több mint 7 és ½ millió P-re emelkedik az az összeg, melyet évente főképpen a pesti zsidóság zsidó célokra áldoz.*

Figyelembe kell vennünk azonban a pesti hitközség területén működő és a hitközség által szubvencionált egyesületeket, illetve intézményeket is, ezek: a *Hanna gyermekmenza*, mely évi 16.000 P kiadással dolgozik; a *Fővárosi Szegénygyermekkert Egylet*, mely évi 36.000 P kiadással dolgozik; a *Pécsi Menzát;* a *Szegedi Menzát;* a *Frőbel Gyermekvédő Egyletet* és a már említett *Női Kereskedelmi Szaktanfolyamot.* És figyelembe kell vennünk a hitközség felügyelete, illetve támogatása alatt álló imaegyesületeket. Névszerint: a *Budapesti Talmud Egylet* (Sasz Chevra), évi 30.000 P kiadással; az Agudasz Achim imaházegyesület; a Budapesti Komaegylet imaház; a Haladás imaegyesület; az Első Magyar Izr. Betegsegélyző Egylet; a *Hazkara* egylet; a *Linasz Hacedek* imaház; a *Kattler Erzsébet* imaház; a *Chinuch Neorim, Ferencvárosi, Örömvölgy-utcai, Remete-utcai, Utász-utcai, Teleky-téri és Józsefvárosi* imaházak.

Végül nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat az országos intézményeket, melyeket a pesti hitközség támogatásban részesít: a *Magyarországi Izraeliták Országos Irodáját;* a VI. *Községkerületet;* a *Ferenc József Országos Rabbiképző Intézetet* és az *Izr. Tanítóképző Intézetet.*

Ha mindezeket figyelembe vesszük, képet alkothatunk magunknak arról, hogy *tulajdonképpen mik azok az áldozatok, amelyeket a pesti zsidóság, a vallás, a kultúra a humanizmus érdekében hoz.*

Adja a Gondviselés, hogy a zsidóság áldozatkészségét szíve vágyának és emelkedett szellemének megfelelően folytathassa és fokozhassa. És az általános viszonyok javulásával a lélekveszteség terén is, ami a legdrágább, megjavíthassa fájdalmas statisztikáját.

Eppler Sándor, a pesti izr. hitközség főtitkára
Sándor Eppler Generalsekretär der Pester jüd. Gemeinde

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

LÓRÁNTH LÁSZLÓ: LÁTOGATÁS JÁNOSI ENGEL JÓZSEFNÉL

(Portrét szeretnék írni róla, színes s mégis halványkontúros portrét, arannyal, lilával, őszi, halk sárgával, acélos szürkével, patyolatfehérrel. A szeméről szeretnék írni, amely élesen kék, mint itt ez a tükrös baranyai ég, a fejéről, a vonásairól, amelyek vihartállón simulnak pirospozsgás arcára, immáron legendás időkön által. Nyolcvannégy esztendős Jánosi Engel József. Így mondja egy anyakönyvi kivonat, de ahogyan megy előttem a jánosi kastély első emeletére, a magas lépcsőkön, magányosan, frissen, úgy vélem, hogy áll a hatalmas idő, s előttem nem egy pátriárka, hanem egy erélyes férfi lépdel, könnyen, könnyedén, fáradság nélkül. Nagy ember, nagy élet. Nem tudok elfogódottság nélkül ránézni. Valahogyan így bámulhatja a törpe ákác a haragos levelű tölgyet.)

Nagy, tágas dolgozószobája van, falán fényképek. A bejárattól jobbra dr. Kohut Sándor, a néhai nagytudású pécsi főrabbi mása, balról a Jánosi Engel-család címere. Kék mezőben kerék, sarló, fa. És alatta:

„*Assiduo labore*".

A hatalmas íróasztalon könyvek, folyóiratok és ujságok. Künn rekkentő hőség, a nap aranya égeti a tarlót, de itt benn hűs van, ahol egy ember dolgozik, egy helyen már már évszázad óta.

— Mindig dolgozik, méltóságos uram?

— Ó nem. Ma már csak hat órát dolgozom naponta. Azelőtt bizony hosszabb volt a nap. Félötkor keltünk és bentmaradtunk az irodában néha éjszakáig. Húsz-harminc levelet írtam meg naponként, ma diktálok — gépbe.

— De itt kéziratot látok.

— Hát igen. Ezt magam írom. Az életrajzom.

(Apró, gyöngybetűs füzet. Rögtön a fiókjába zárja.)

— S ez a másik?

— Ez válasz egy ujságcikkre. Meg kell cáfolnom egy téves gazdasági felfogást. Egy kicsit vitatkozunk.

— Egy kis visszaemlékezést szeretnék kapni a Mult és Jövő jubileumára, méltóságos uram...

— Visszaemlékezést? Tőlem? Hát mit mondjak én? Mit csináltam én?

(Tizenkét évig volt a pécsi izr. hitközség elnöke, ő építette a híres zsidó palotát, a magyar zsidóság egyik élharcosa szóval, tollal, tettel, ötven-hatvan esztendő óta.)

— Mit csináltam én? Igyekeztem emberként élni és hitsorsosaim érdekét szolgálni. Ezelőtt, régebben ez nehéz ügy volt, de ha az ember nagyon akar valamit, hát... 1889-ben Lueger volt a bécsi polgármester... és Luigi Galimberti érsek a bécsi pápai nuncius... Ez az érsek egyszer Pécsre jött, ahol Dulánszky Nándor pécsi püspök díszebédet adott tiszteletére. Erre a díszebédre hivatalos voltam én is. Beszélgettünk az érsek úrral, s mikor megtudta, hogy boldogult édesapám, — aki szobra volt a liberalizmusnak — és mint két kat. plébániának kegyura, bőkezűen gondoskodik a két templom fenntartásáról, (bőkezűségét azzal indokolta, hogy a katolikus vallás a zsidó vallásnak a leánya, az anya pedig mindig jobban gondoskodik leányáról, mint a leány az anyjáról) a beszélgetés végén azon híres kijelentését tette meg, amelyet másnap az egész világsajtó a Neue Freie Presse-vel élén, nagy cikkekben méltatott. „A katolikus egyház éljen békében a zsidósággal. Hiszen az egyház nem lehet ellensége a zsidóságnak. Üdvözlet a hitsorsosoknak." Nagy konsternáció volt, de Luegernek kicsit letörték a szarvait.

(Csapong a szó jobbra-balra. Könyvekre terelődik a beszélgetés súlya. Magyarországon is sokan tudják, hogy Jánosi Engel József J. E. de Sinoja néven jónevű német író.)

— Most leleplezem méltóságodat. Most írói multjáról kérdezem.

— Nekem csak egy könyvem jelent meg saját nevem alatt. Wagner Richard, aki nekem személyes barátom volt, antiszemita, de a világ egyik legnagyobb művésze, könyvet adott ki 1869-ben „Das Judenthum in der Musik" címmel Én erre a könyvre válaszoltam: „Rich. Wagner's ‚Das Judenthum in der Musik' Eine Abwehr" c. munkámmal.

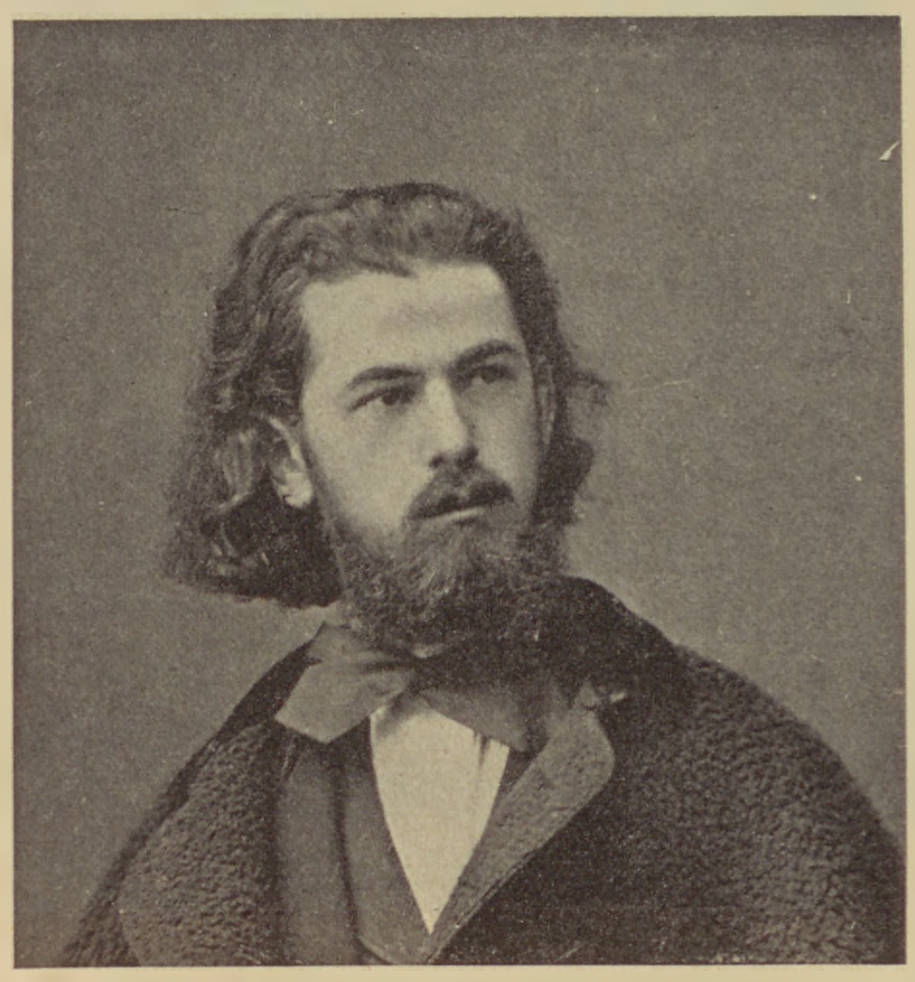
— És J. E. Sinoja mit írt?

(Sinoja = Jánosi.)

— Hát kérem. Zsidótárgyú dolgot talán hármat. Az egyiket azért, mert Shakespearenak fogalma sem volt a zsidóság való életéről, mikor a Shylockot megírta. A velencei kalmárt lelketlen uzsorásnak állítja be, aki adósának testéből fontszámra vágatja ki á húst. A közhitbe így ültették el ezt a — legendát súlyos valóságként. A „Der Kaufmann von Rom" című drámámban a tényleges történetet állítottam helyre. Ennek előszavában bebizonyítottam, hogy Shakespeare eleven zsidót soha *sem láthatott*, mert akkor tilos volt zsidóknak Angolországban tartózkodniok. Tehát csak mendemondákra támaszkodva alkotta meg Shylock fantasztikus alakját. Másik munkám a spanyolországi marannusokról szól. „Die Marranen" a címe. Jegyezze meg: „Marranen" — ezt helyesen *két r*-rel és *egy n*-nel kell írni, nem pedig egy r és két n-nel, mint gyakran írják, nem tudván, hogy a név a spanyol marranos (disznó!) szóból ered. Utoljára két év előtt jelent meg új könyvem a „Das Antisemitenthum in der Musik".

(Feuchtwanger, Schnitzler, Homeros, Liszt, Wagner. Nevek röpködnek, szavak, művészet, irodalom, zene.)

Künt a kastély előtt már este van. Lassan, lassan feljön a hold és fészket raknak a csillagok...

jánosi Engel József ifjabbkori arcképe

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

FELEKI SÁNDOR: EMLÉKEK — A PESTI ZSIDÓ KÓRHÁZ

Amikor a „Pesti izr. hitközség kórházáról", mely a köztudatban, mint „Pesti zsidókórház" ismeretes, írok, mélységes meghatódottság vesz rajtam erőt. Látom magamat mint fiatal segédorvost a nagyhírű *Stiller* tanár oldalán, abban a kórházban, hol negyvennégy év előtt két évet töltöttem, telve álmokkal és reménységekkel s látom itt, még a régi Gyár-utcai épületben, még a mult század nyolcvanas éveiben, mint alorvost, boldogult bátyámat, *Feleki* Hugó doktort, a későbbi egyetemi magántanárt és kiváló urológust. De látom ott néhai nagybátyámat, *Báron* Jónás dr. egyetemi magántanárt, a nagy sebészt is, aki a hetvenes évek kezdetétől egészen 1912-ben bekövetkezett hirtelen haláláig, tehát negyven éven át mint alorvos, majd mint főorvos, hihetetlen szeretettel és lelkesedéssel szentelte tudását és erejét ezen intézménynek.

Nem óhajtom itt a kórház történetét adatszerűen tárgyalni, pedig *mennyi sok érdekes esemény fűződik hozzá.* De a Mult és Jövő jubileumi számában helyénvalónak tartom a részletesebb megemlékezést a magyar zsidóság e páratlan nagy humánus intézményéről, melyhez hasonlót alig találunk a külföld legnagyobb centrumaiban.

Százharminc év előtt, 1805-ben vette át a pesti zsidó hitközség a Chevra Kadisától az 1802-ben alapított kórházát, ha ugyan kórháznak lehet nevezni azt a két-három szobát, ahová a betegeket bezsúfolták. A kórház több helyre vándorolt (így a Dohány- és Könyök-utcákba is), míg végre annyi pénz gyűlt egybe, hogy telket vásárolhattak a Gyár-utca és Aradi-utca sarkán, mely átterjedt a mostani Teréz-körutig, ahol jelenleg az Edison-kávéház van. Ezen kávéház helyén volt a *kórház kertje,* 1842-ben nyílt meg a kórház. De bizony ez az *egyemeletes sárga épület* sem volt valami megfelelő. Összesen *két kórterme* volt, hol együvé voltak zsúfolva a belgyógyászati, sebészeti, nőgyógyászati és szemészeti betegek. Egyetlen főorvos volt, *Jakobovits* Fülöp dr., aki 1808-tól 1850-ig működött a kórházban. Kiváló belgyógyász volt, aki tudományos munkáival is kitünt. Mellette egy segédorvos és a sebészeti betegek ellátására egy úgynevezett *„Wundarzt"* asszisztáltak. Operációs terem nem volt s a sebészeti műtéteket a kirurgus egy kamraszerű helyiségben végezte. Nagyobb operációkhoz a híres *Balassa* János tanárt, súlyosabb nőgyógyászati esetekhez pedig a nagy *Semmelweis* Fülöp tanárt hívták meg, míg az érdekesebb boncolásokhoz *Schenthauer* Gusztávot, a kórbonctan egyetemi tanárát. Három ízben pusztított Pesten a Gyár-utcai kórház fennállása alatt a kolera és tifusz-járvány. Elképzelhető, milyen közegészségellenes állapotok lehettek, ha ezen súlyos fertőző bajokban szenvedőket a többi betegek közé kellett elhelyezni, oly időben, mikor még a ragályos bajok ellen való védekezés módjait egyáltalán nem ismerték. Nem csoda, hogy így a ragályos betegek hatvan százaléka pusztult el.

A pesti izr. hitközség kórházának imaháza
Bethaus des Spitals der Pester jüd. Gemeinde

Ha nagyrészt nem is maradt fenn tán emlékük azoknak a hős orvosoknak, akik negyvenhét éven át, *1889-ig, míg a mostani modern, a tudomány színvonalán álló Szabolcs-utcai kórház megnyílt,* vezették ezt az intézetet, nehéz körülmények között, de nagy tudással, lelkes szeretettel és önfeláldozással, mert hiszen díjtalanul működtek, jegyezzük fel mi itt nevüket és kórházi működési idejüket hálás szeretettel. Mindannyia már régen porladoz, de egyeseknek tudását, munkásságát örökre megrögzítették a tudományos orvosi munkák és lexikonok. A már említett *Jakobovits* Fülöp dr. (1808—1850), azután unokaöccse, *Jakobovits* Antal dr. (1850—1860), *Gross* Fülöp dr. (1860—1863), *Lőwy* Ignác dr. (1863—1870), *Hermann* Adolf dr. egyetemi m. tanár (1870—1874). Ezen főorvosok mint belgyógyászok működtek a Gyár-utcai kórházban. *Oesterreicher* Ede dr. (1847—1872) és *Vidor* Zsigmond dr. (1872—1877) mint szemészfőorvosok. Részben a Gyár-utcai s utána részben a Szabolcs-utcai kórházban működtek: *Stiller* Bertalan dr. egyetemi tanár (1874—1918), *Báron* Jónás dr. egyetemi m. tanár (1874—1912) és *Szili* Adolf dr. egyetemi tanár (1877—1920). Mindezen főorvosok a legprimitivebb kórházi egészségi viszonyok mellett is *elismerést és tiszteletet szereztek a kórháznak, még az ország határain túl is.*

Több ízben meglátogatták a gyárutcai kórházat *Ferenc József* király, *Erzsébet* királyné, *Albrecht* főherceg tábornagy, *Billroth*, *Nothnagel*, *Stahl* és *Wattmann* nagynevű külföldi orvostanárok, továbbá a zsidóság két büszkesége: *Cremieux* miniszter és *Cohn* Albert.

Mint orvostanhallgató a mult század nyolcvanas éveiben sűrűn kerestem fel a gyárutcai kórházat. 1891—1894-ig Stiller tanár oldalán munkálkodtam az akkor már a Szabolcs-utcában levő új kórházban mint segédorvos, mindaddig, míg a székesfőváros előbb kerületi, majd tiszti orvosává meg nem választott.

Még most is sok-sok kedves epizód maradt emlékezetemben a fiatalon is már öreg gyárutcai, majd a Szabolcs-utcai kórházról: A hetvenes években a legfőbb intéző, a kórházi bizottság elnöke *Hirschler* Ignác dr., a nagyhírű

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

szemorvos volt, aki azonban néhány év mulva lemondott. Apró, fehér körszakállú, fekete szemüveges ember volt, akinek arcán alig láttak mosolyt, talán azért, mert sokat betegeskedett. Néhány év mulva le is mondott. Őt követte mint elnök muraközi *Rózsay* József dr., az Erzsébet szegényház főorvosa. Úgy ő, valamint *Hirschler* dr. *levelező tagjai voltak a Magyar Tudományos Akadémiának.* A kiegyezés után hódító liberalizmus abban is megnyilvánult, hogy az Akadémia szívesen választott tagjai közé zsidókat. Az időtájt lett tagja *Akin* Károly dr. is, akinek családneve tulajdonképpen Kohn s atyja egy szegény óbudai zsidó házaló volt. Magyar, angol és német nyelven írt jeles fizikai műveket.

Rózsay József dr.-nak 1885-ben bekövetkezett halála után *Bőke* Gyula dr. egyetemi rk. tanár, az ismert fülorvos lett a kórházi bizottság elnöke. Utána 1889-ben *Keppich* Lipót lett az elnök, akinek a nevéhez füződik az ez évben megnyilt új kórháznak a kezdet nehézségein való átsegítése. 1907-ben bekövetkezett halála után *Adler* Gyula, a Pesti Chevra későbbi elnöke töltötte be ezt a tisztséget 1911-ig. Majd *Szécsy* Artur követte, aki a Bródy-családhoz tartozik és a legsúlyosabb időkben vezette át a kórházat háborún és forradalmakon keresztül, 1920-ig, a restauráció és egyesítés idejéig. Ekkor lett az elnök *Löw* Sámuel dr., az Első Magyar Általános Biztosító Társaság főorvosa. Löw Immánuel hírneves szegedi főrabbinak bátyja, s a nagy Löw Lipót főrabbi fia. Kiváló tudományos munkásság áll háta mögött. Éveken át szerkesztője volt a tekintélyes Pester Medizinische Chirurgische Presse orvosi hetilapnak és számos értékes orvosi mű szerzője. Nyolvankilenc éves, de szellemre kiváló, sziporkázó és szívéből a szeretetnek nemes, aranyos derűje és melege árad. Aki ezzel a nagyszerű emberrel valaha is érintkezett, sohasem felejti el imponáló szellemét, szívének jóságát, lelkének üdítő, friss humorát, mely mint éltető napfény árad szét.

A régi zsidókórháznak érdekes, ismert alakja volt az öreg *Abelis* bácsi, aki több mint harminc évig volt ott gondnok. Mindenki csak mint öreg urat ismerte s a rossz nyelvek szerint már ilyen öregen született. Rendkívül pedáns ember volt, aki a kórház tisztaságára és a takarékosságra nagy súlyt vetett. Egész nap járt-kelt és ügyelt arra, hogy a gáz valamelyik helyiségben feleslegesen ne égjen, hogy kelleténél többet ne tüzeljenek. A legnagyobb bánata az volt, ha *Abelesz* úrnak szólították. Ilyenkor rögtön kijavította: Kérem, *Abelis* vagyok!

Három olyan főorvos állott egyszerre az osztályok élén, akik az orvostudomány kiváló díszei voltak s akik a kórház hírnevét nagyban emelték: *Stiller* a belgyógyászati, *Báron* a sebészeti és *Szili* a szemészeti osztály élén. Nem csoda, hogy a minden tekintetben mintaszerű kórházat felkereső betegek száma napról-napra növekedett. Míg 1873-ban a fekvő betegek száma 786 volt, már 1896-ben 1580-ra emelkedett e szám. Ennek megfelelőleg szaporodtak rohamosan az ingyenesen kezelt bejáró, ambuláns betegek. Az én működésem ideje alatt évi 28 ezer volt ezeknek száma és ezeknek *hetven százaléka nem volt zsidó vallású. Stiller* tanár egyúttal a kórház igazgatója is volt. Még sokan fognak emlékezni törékeny, filigrán alakjára. Igazi tudós volt, őszülő körszakállal és bajusszal, csillogó, élénk, csiptetővel ellátott szemekkel s derűs, mosolygó arccal. Nagy tudását nemcsak a hazai, hanem a külföldi orvosvilág is megbecsülte s neve fenn fog maradni az évek mulásával is. Ő volt az első, aki a hasüri szervek astheneás betegségét felismerte s erről a külföldön is nagy feltünést keltő dolgozatokat írt, valamint ő volt az elsők között, aki a magaslati klimának a Basedow-kórra gyakorolt kedvező hatását felismerte. Tudós volt, de nem nagyképű és szerette a jóízű, szellemes tréfát. Egy pár kedves, vele kapcsolatos apróságot hadd említsek fel. Egy ízben egy talmudista feküdt osztályán, akit előzőleg *Báron* osztályán is kezeltek. Mikor megkérdeztük tőle, hogy van a két főorvossal megelégedve, így szólt: *Stiller* könnte ein Baron sein und *Báron* könnte stiller sein. (Ezzel Stiller halk, diszkrét lényére és Báron hangos temperamentumára célzott.) — Egy másik talmudista ágya felett levő pléhtáblájára krétával felírtam a diagnózist: Nodi haemorrhoidales (azaz: aranyeres csomók). Másnap *Stiller* meglepetve látja, hogy a diagnózis le van törölve s csak a két utolsó szótag maradt meg. Meglepetve kérdezte, hogy ki törölte le a betegség nevének két harmad részét, mire a páciens így szólt: Ich hab es ausgelöscht. Denn dass, ob ich die Kränk hab, weiss ich nicht. Aber das weiss ich, dass ich das bestimmt hab, was auf der Tafel geblieben ist. (Tudniillik a *dales* szó maradt ott.) Stiller az ilyeneken jóízűt kacagott. — Szokásban volt, hogy az ágy fölé illesztett pléhtáblára a diagnózison kívül még azt is jeleztük, hogy ápolási díjat fizető vagy ingyenesen kezelt-e a beteg s ezt így jeleztük *S* (azaz: solvens, fizető) vagy *G* (azaz: gratis, díjtalan). Erre azért volt szükség, mert a kórház szükre szabott anyagi viszonyai miatt hat hétnél tovább nem tarthatta az ingyenes betegeket s azokat valamely közkórházba utalta. Egy reggel a tanár meglepetve látta, hogy az egyik kórtáblán az előtte való napi *S* helyett *I* betű áll. Miután betegei előtt a tanár aszszisztenseivel mindig latinul beszélt, csodálkozva kérdezte tőlem: Quid est? (Mi ez?) Mire így válaszoltam: Kérem.

Bródy Adél szobra
a pesti izr. hitközség Bródy-kórházának kertjében
Adele Bródy-Statue
im Garten des Bródy-Spitals der Pester jüd. Gemeinde

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

tanár úr. ez a beteg tegnap még fizető volt, azért állott a táblájáu az *S* betű. De ma kijelentette előttem, hogy továbbra fizetni nem tud, tehát az *S* betű helyett *I*-vel jeleztem, hogy fizetni nem tud, azaz: insolvens. Az ilyen ártatlan tréfákkal füszereztük a kórház borus hangulatát. Pedáns, kötelességtudó volt a professzor. Mindennap reggel pontosan nyolc órakor megérkezett két szürkétől vont fogatán s rosszalólag rázta fejét, ha nem vártuk őt teljes készenlétben. 1913-ban 76 éves korában ment nyugalomba. A kórház és az orvosi tudomány körül hervadhatatlan érdemeket szerzett. Magángyakorlatát haláláig folytatta, mely 1922-ben, 85 éves korában következett be. A kommunizmus rémségei, amikor a kórházat is teljesen kifosztották, lelke mélyéig megrendítették. E sorokat meghatott hálával írom egykori mesteremről, tollamat abba a tintatartóba mártva, melyet egyik nyaralása alkalmával — 41 év előtt — hozott nekem, abból az alkalomból, hogy több, németül megjelent orvosi cikkét magyarra fordítottam. Velem végeztette ezen népszerű egészségügyi cikksorozat fordítását a „Magyar Szalon“ folyóirat számára, noha gyönyörű, zamatos magyarságú volt beszéde és tolla.

Báron Jónás dr. tanár, a sebészeti osztály főorvosa temperamentumos, őszinte, szókimondó ember volt, amiért a „goromba“ titulust kapta a közönségtől. Nála nemesebb, jobbszívű embert nem ismertem. A legszegényebb beteget épp oly lelkes önzetlenséggel és szeretettel kezelte, mint a leggazdagabbat. Nem egyszer nyugtalanul járt-kelt egész nap, ha súlyos operált szegény betege volt és akárhányszor téli időben a kórházban újból felkereste, hogy állapotáról meggyőződjék. Kiváló operációiról sokat beszéltek s jeles orvosi dolgozatai a magyar és külföldi szaklapokban sűrűn jelentek meg. Emellett szerelmese volt a kórháznak. Kora reggel már kint volt, operált, maga vezette a többórás, fárasztó ambulanciát és ha ennek vége volt, odaült a mikroszkóp mellé és a kóros sejteket kutatta sokszor délután háromig. Abban az időben nagyon kevés tudós foglalkozott még oly behatóan a beteg szövetek górcsövi vizsgálatával, mint ő.

Dr. Weisz Ármin főorvos emléktáblája a pesti izr. hitközség kórházának Röntgen-intézetén
Gedenktafel des Röntgenologen Dr. Armin Weisz im Spital der Pester jüd. Gemeinde

Báron szellemes, sziporkázó adomái és szólásmódjai még most is, halála után 23 évvel, szájról-szájra járnak a laikusok és orvosok között.

Egy beteg a kórházi ambulancián így panaszkodott: Tanár úr, nagyon szédülök, gyomrom fáj, vesémben nagy szúrást érzek s a lábamban is nagy a csúz. — Hej, — felelt *Báron* — milyen egészséges ember lehet maga, ha ennyi nyavalyát kibír! — Mikor még alorvos volt, egy szegény házaló egy téli éjjel felverte, hogy menjen a lakására. — Meine Frau ist unwohl, — magyarázta. Mire *Báron* így szólt: Merken Sie sich, ein armer Mensch ist entweder krank oder gesund. Ein armer Mensch ist nicht unwohl! — Egy gazdag beteg kereskedő sokáig alkudozott vele, hogy minél jobban leszorítsa az operáció árát. Végre a főorvos megúnta a dolgot s így szólt: Nézze, kérem, a dolog így áll: Hány embernek nincs rá pénze, hogy a vasut első osztályán utazzék s ezért a másodikra vált jegyet. Önnek sem kell elsőosztályú operációt végeztetni magán, ha nincs rá pénze, hanem másodosztályút is kérhet. — Hogyan, szólt meglepődve a páciens, hát van első- és másodosztályú operáció? És mi a különbség a kettő között? — Megmondom, — szólt *Báron*. Az elsőosztályú operációt új műszerekkel és régi asszisztensekkel végzem, a másodosztályút pedig régi műszerekkel és új asszisztensekkel. A páciens rögtön az elsőosztályú mellett döntött. A kórházi ambulancián megjelent egy öreg asszony e panasszal: Herr Professor, ich hab Schwindel! *Báron* így felelt: Dann gehen Sie zum Professor *Stiller*, denn Schwindel gehört zur internen Medizin!

Szillsárkányi *Szili* Adolf egyetemi rendkívüli tanár, aki a szemészeti osztályt vezette haláláig, 1922-ig, értékes tudományos munkásságot fejtett ki. A vakok ujjal való olvasásának szép eredményei nem kis mértékben neki köszönhetők. Finom, udvarias modorú, keveset beszélő, szelídlelkű tudós volt. Negyvenöt évi főorvosi működése alatt csak barátokat szerzett. Mindig nagy gonddal ügyelt arra, hogy a betegnek még lelkifájdalmat se okozzon. Egy alkalommal egy töpörödött, kis zsidóasszony jött fel vidékről a kórházba, hogy szemeit megvizsgáltassa. A professzor látta, hogy az egyik szem már teljesen elsorvadt s a másik szem csak úgy menthető meg, ha a beteg szemet mielőbb eltávolítják. A tanárnak nem volt szíve, hogy a szegény asszonyt megrémítse s egyszerűen megmondja neki a szomorú tényállást. Azért hosszasan elmagyarázta, hány ember jár az utcán egy szemmel s ezek mind jól végzik munkásságukat, mert az isten úgy alkotta az embert, hogy egy szemmel is tökéletesen lásson. Nagy körülírással végre valahogy rátért arra, hogy a beteg szemet el kell távolítani. Az öreg asszony, aki eddig a negyedórás magyarázatot türelmesen hallgatta, végre így szólt: Was reden Sie e so viel? Wegen den bin ich doch gekommen!

Az én időmben, tehát 44 év előtt működött főorvosok közül még friss szellemi és testi erőben van *Berczeller* Imre dr., a nőgyógyászati osztály akkori vezetője, a jeles, nagytudású orvos, *Báron* főorvos sógora, aki akkoriban megszervezte a nőgyógyászati osztályt és jól megérdemelt nyugalmát élvezi. *Szenes* Zsigmond dr., a fülészeti osztály főorvosa, aki igen értékes orvosirodalmi munkásságot fejtett ki. *Ónodi* Adolf dr., egyetemi rendkívüli tanár, a Magyar Tudományos Aakadémia levelező tagja, az európai hírű laryngológus, a gégészeti osztályt vezette.

Habár működési ideje a kórházban későbbi időszakra esett, nem mulaszthatom el, hogy az 1916-ban tragikus

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

módon elhunyt *Benedict* Henrik dr., egyetemi rendkivüli tanárról, a kórház igazgatójáról meg ne emlékezzem. A belgyógyászati osztály főorvosa volt. Dísze és büszkesége volt ő nemcsak a zsidó kórháznak, hanem az orvosi tudománynak is.

Alapy Henrik dr., Báron főorvos egykori asszistense, a kiváló sebész, egyetemi rendkívüli tanár, sok éven át volt a kórház sebészeti osztályának főorvosa és jelenleg is a kórház igazgatója. Úgy is, mint sebészfőorvos, úgy is, mint a kórház igazgatója, elévülhetetlen érdemeket szerzett. De nemcsak mint sebész, hanem mint orvosi szakművek szerzője is díszes, nagy értéke a magyar orvosi karnak. *Reiner* Ede dr., aki Stiller főorvos asszistense volt a mult század nyolcvanas éveiben, mint fővárosi bizottsági tag kiváló érdemeket szerzett Budapest fürdővárossá tétele terén. Most is, 75 éves korában, fiatalos energiával és jeles tudással praktizál. Mult évben nagy ünnepélyességgel adta át neki a pesti egyetem az ötvenéves doktorság aranydiplomáját. — *Bányai* Sándor dr., aki sok éven át volt *Báron* tanár alorvosa, évek során át volt a zsidó kórház fogászati rendelésének főorvosa. Nagy képzettsége és csodálatos kézügyessége miatt most is keresett és szeretett orvos. — *Fejér* Gyula dr. alorvosa volt sok éven át *Szili* tanárnak. Később ő maga lett a szemészeti osztálynak főorvosa. Ez év elején ment nyugalomba. Mint kiváló szemész és mint a szemészeti irodalom elsőrangú művelője, nevét beírta a szemészet történetének lapjaira. — *Rosenak* Miksa dr. sok éven át volt *Báron* főorvos asszisztense, majd kilépve a kórház kötelékéből, a pesti orth. hitközség kórházának igazgatója és sebészfőorvosa lett. Mint nagyképzettségű sebész, elismert tekintélynek örvend. Mint székesfővárosi bizottsági tag is, sok és nagy szolgálatot tett a közegészségügynek. — *Balog* Lajos dr., a belgyógyászati osztály segédorvosa volt. Jelenleg egy előkelő meráni szanatóriumnak tulajdonos főorvosa.

Mennyivel nagyobb azoknak a volt kórházi orvostársaimnak sora, akik már régen porladoznak csendes hantok alatt. *Mohr* Mihály dr. közvetlen utóda volt *Szili* Adolfnak, mint a kórházi szemészeti osztály főorvosa. Egyetemi rendkivüli tanár volt és sok éven át a Gyógyászatnak, ennek a jeles orvosi hetilapnak szerkesztője. Mint szemorvos tisztelt és becsült volt. — *Kassai* Ignác dr., *Feleki* Hugó dr. drága fivérem, később egyetemi m. tanár és a gróf Apponyi poliklinika főorvosa, a jeles urológus, azután *Schuschny* Henrik dr., az Orsz. Közegészségügyi Egyesület főtitkára, *Adler* Nándor dr. ismert belgyógyász, *Pollák* Szigfrid dr., aki fia volt Pollák Eleázár pesti főrabbinak, *Baumgarten* Samu dr. sebész, *Simonyi* Béla dr., a képzett röntgenológus, *Farkas* Dániel dr. neves sebész, aki az Amerikai-úti izr. Szeretetház igazgatója és sebész főorvosa lett, *Sipos* (Spitzer) Mór dr., akit a székesfőváros kerületi orvosává választott meg, *Ungár* Dezső dr., az ügyeskezű sebész, aki az Államvasutak rendelőintézetének sebész főorvosa volt, *Neuwirth* Gusztáv dr. jónevű belgyógyász, *Kassai* Imre dr. belgyógyász, akiben szép poétai tehetség lakozott.

Mind e kedves, porladó barátomnak — a kik magunknak a közéletben tisztelt és nagyrabecsült nevet vívtak ki — egy-egy virágszálként szentelem e pár kegyeletes sort.

És ne felekezzünk meg *Leichtmann* Sománól, a kórháznak közel negyven éven át ügybuzgó derék gondnokáról, aki néhány év előtt tért örök pihenőre. Orvosnak készült s szigorlatozás közepette változtatott pályát. A kedves, derűs és az orvosi karhoz mindig határtalan szeretettel ragaszkodó derék emberre mindenki meleg szívvel gondol vissza.

A mult időkről szóló ezen megemlékezéseim keretébe nem illik ugyan, de mégis úgy érzem, hogy ezen cikkem nem volna tökéletes, ha a kórházban jelenleg működő főorvosoknak legalább nevét fel nem jegyezném, hiszen mindegyik nagy dísze és igaz értéke nemcsak a zsidóságnak, hanem az orvosi tudománynak is. Akikről már előbb szólottunk, *Alapy* Henrik dr., egyetemi tanár, a kórház igazgatója, *Aczél* Dezső dr., a kiváló bakteriológus, a kórház igazgatója és a központi laboratórium főorvosa, *Biedermann* János dr., *Fodor* Imre dr. és *Lévy* Lajos dr., a belgyószászati osztályok főorvosai, *Fischer* Aladár dr., egyetemi rk. tanár, sebész főorvos, *Rotter* Henrik dr. és *Bársony* Jenő dr. nőgyógyász főorvosok, *Pollatsek* Elemér dr., egyetemi m. tanár, gégész-főorvos, *Richter* Hugó dr. egyetemi m. tanár, ideggyógyász főorvos, *Fleischmann* László dr. és *Révész* Béla dr. fülész főorvosok, *Faragó* Zsigmond dr. urológus főorvos és *Bársony* Tivadar dr. röntgen főorvos. És meg kell emlékeznem a zsidó kórházzal egyesített Bródy-kórház főorvosairól s rendelő orvosairól is: *Deutsch* Ernő dr., *Fuchs* Dénes dr., *Groszmann* Ferenc dr., *Molnár* Béla dr., *Bán* Ilona dr., *Farkas* Aladár dr., *Feuer* István dr., *Hőnig* Adolf dr., szemész főorvos, *Kalocsay* Géza dr., gége főorvos, *Nagy* József dr., sebész főorvos, *Neubauer* Adolf dr., fül főorvos, *Steiner* Béla dr., gyermek főorvos, *Somogyi* László dr., gégeorvos, *Liebner* Ernő dr., bőrorvos.

S fel kell jegyeznem a Kaszab-poliklinika rendelő orvosainak nevét is számos kitűnőségével: *Adler* Sándor dr., sebész főorvos, *Bauer* Andor dr., fogász főorvos, *Gergely* Jenő dr., tüdő rendelő vezetőorvos, *Kepes* Pál dr., fülész főorvos, *Lax* Henrik dr., belgyógyász főorvos, *Mandel* Andor dr., bőrgyógyász főorvos, *Molnár* Tibor dr., tüdő rendelő vezetőorvos, *Sándor* Gyula dr., nőgyógyász főorvos, *Rosenak* István dr., sebész főorvos, *Schill* Imre dr., egy. m. tan., belgyógyász főorvos, *Szegő* Pál dr., nőgyógyász főorvos. Végül: *Erős* Gedeon dr., egy. m. tan., prosectura főorvos, *Kovács* Endre dr., prosectura főorvos, *Bányai* Géza dr., a fizikai gyógyintézet vezetője, *Somló* Ernő dr., az elektrokardiográfia rendelő orvosa.

Ily kiváló vezető orvosi személyzet mellett nem csoda, hogy *a pesti izraelita hitközség kórházáról — amely a legmodernebb orvosi vizsgálati eszközökkel van felszerlve — csak a legnagyobb elismerés hangján beszélnek!*

Reisz Manó-Emléktábla a pesti hitk. kórházán (Gerő reliefje)
Gedenktafel des Wohltäters Em. Reisz am jüd. Spital in Budapest

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

És most, hogy túlhosszú munkámért *Patai* dr. igen tisztelt szerkesztő barátomtól szíves elnézést kérek, hadd búcsúzzam ezen versemmel megilletődve az én kórházi asszisztenskorombeli egykori kis szobámtól:

Kórház fehér falai közt
Te kedves kis szoba,
Szárnyán a bús emlékezés
Be gyakran visz oda!

S téged mégis, bár őszöm itt,
Feledni nem lehet.
Te vén kórház, úgy vonz felé
Valami engemet.

Istenem, mennyi éve már,
Búcsút mondtam neki
És mégis, ha rája gondolok,
Pillámat könny lepi.

Hányszor bolygok körülted,
A nap ha éjbe vész
S csak várom, hátha valaki
Az ablakból lenéz.

Az ifjú doktort látom ott
A pálya kezdetén.
Reményben mily gazdag szíve
S a zsebe mily szegény!

Az ifjú doktort várom én,
Ki egykor ott lakott,
Hogy megjelenjen s nyissa ki
A keskeny ablakot.

S szóljon hozzám: Nyujtsd fel karod,
Kiadom én neked
E bús falak közt itt hagyott
Szép ifjú éveket!...

A. LIESSIN (NEWYORK): ÁRNYÉKOT VET A HEGY AZ ESTBE

Árnyékot vet a hegy az estbe
És szivemre nehezül,
A bús verandán ide-oda lesve
Egy denevér repül.
Körben kering tétován, mélán,
Sötéten, némán.

Egy rég lehullott kép emlékét ontja
Vert álmaimba,
Mintha az éjszakai horizontba
Egy ajtó nyílna
És egy alak, körüle fényözön
Sugárral köszön.

Azon a verandán, oh messze, messze
Ültünk mi ketten...
Úgy nyom a hegy és a völgy ködbe veszve,
S árnyék felettem.
Kering a denevér tétován, mélán,
Sötéten, némán.

És mintha nem hullt volna darab élet,
Szétmorzsolt sok idő,
Oly hidegen kúszik, s titka még mélyebb,
Az éj oly rémítő.
Még kínzóbb a vágy e tükrös éjjelen
S gyötrőbb a rejtelem.

Oh kedvesem, kit idéz szent varázs
Álomban s ébren,
Nincs messze már a nagy találkozás
Az örök éjben.
S a sötétségben égi hang tüzel:
Közel, közel, közel...

(Patai József ford.)

MAGYAR ZSIDÓ MAIMUNI AKADÉMIA

Amikor a Mult és Jövő 25-ik évfolyamát lapozgatjuk, örömmel és jóleső érzéssel állapítjuk meg, hogy a zsidóság kulturális képviselőinek szinte beláthatatlan sorát ismerte meg a magyar Izrael a folyóirat hasábjairól. Hittudósok, történészek, írók, művészek tünnek fel, akik mind tudásuk és művészetük egy-egy díszérmét aggatják a Mult és Jövő falaira. E kiállítás szemlélője, a Mult és Jövő olvasója csak hálás lehet ezért a férfiaknak és a lapnak egyaránt.

Ebből a hálaérzésből és a jubileumi év ünneplő hangulatából sarjad ki a gondolat, amely megadná a folyóirat programmjának betetőzését és a köréje csoportosult munkatársak művének legszebb elismerését és méltánylását. Ez lenne a Mult és Jövő jubileumának egybekapcsolása a Maimuni centenáriummal és pedig olyképpen, hogy a Mult és Jövő jelen számával megkezdi egy Magyar Zsidó Maimuni Akadémia megalapításának propagandáját és Patai József, a héber szépirodalomnak világhírű művelője és tudósa megkezdi annak megszervezését. Ha ő hozzálát, bizonyos, hogy meg is valósítja ezt a szép álmot.

Felekezeti akadémiák müködésére van példa belföldön és külföldön is, nem kell tehát visszariadni a magyar zsidó tudomány és művészet ilyenirányú egybefoglalásától. Hogy csak néhányat említsünk: a magyar katolikusoknak, a német és amerikai zsidóknak is megvan a maguk külön akadémiájuk. Legyen hát otthona hazánkban a magyarzsidó kultúrának is. Tudósainknak, íróinknak, művészeinknek nincs rá szükségük, de kell a mi önérzetünk, magyar zsidó büszkeségünk emelésére.

Kell a Magyar Zsidó Maimuni Akadémia az új zsidó theológia megteremtéseért, a magyar zsidó kultúrhatások és kapcsolatok szervezett, tudományos felkutatásáért, kell, mert olyan tudósainkat, nagyságainkat, akiket különböző okok közöttünk, a poros földön járó emberek között hagynak, magunk fölé emelhetjük ezzel. Dr. Patai József ennek a gondolatnak propagálásával és azzal, hogy folyóiratát ennek szolgálatába állítja, a legkiválóbb munkát végzi. A legkiválóbb magyar zsidó kultúrmunkát. És azok, akik e felhívás nyomán, (mint a Mult és Jövőnek elismerői — amely lap már a multban is szinte hivatalos lapja volt *egy láthatatlan akadémia* irodalmi és művészeti osztályának — és mint a magyar-zsidó kultúra létének büszke vallói), hozzáfognak az alapítás munkájához, a legméltóbban nevezhetők Maimuni, az ünnepelt emlékű, világos gondolkodású tudós tanítványainak.

Dr. Frenkel Ernő, hicskei főrabbi.

A SZLOVENSZKÓI RABBIEGYESÜLET ÜDVÖZLETE

Igen tisztelt főszerkesztő úr! שלי טא

Jubileuma alkalmával fogadja őszinte gratulációnkat a Szlovenszkói Rabbiegyesület nevében is. "בה" ואמרחם

לחי ואתה שלום וביתך שלום, וכל אשר לך שלום

Adja az ég, hogy még sok éven át gondolati aranyokat ujságpapirosba csomagolva nyujtson olvasóinak és szolgáljon törhetetlen erővel, mint eddig, a zsidóságnak és lássa Erec Izráel felvirágzását. Nagyon boldog vagyok, hogy kezdettől fogva láttam fejlődését és hogy én is hozzájárultam néhány téglával a „Mult és Jövő" szentélyének emeléséhez. Isten áldja meg további emelkedésében, mint eddig.

Üdvözlettel maradtam régi barátságban

Dr. Schweiger Lázár.
főrabbi.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DR ENDREI S. HENRIK:
A PESTI SZENTEGYLET KÖNNYKORSÓJÁBÓL

I.
A CHEVRA A HÁBORÚ, A KOMMUNIZMUS ÉS A FORRADALMAK ALATT

A Pesti Chevra Kadisa, amelynek magasztos hivatása könnyek felszárítása, gondok enyhítése, igazán sokszor saját maga is könnyet kénytelen behullatni abba a legendás könnykorsóba, amely a zsidó tradició szerint sohasem fogy ki, akárcsak az áldásnak bibliai olajkorsója. Aki csak egyetlen egy napot néz végig a chevra munkájában, nem győzi csodálni, mennyi gondot, nehézséget, akadályt kell leküzdeni egy ilyen rendes hétközi munkanapon is. Hát még a súlyos történeti napok idején. A humanizmus intézményei nemcsak mások gondjait, bajait hordozzák, hanem sokszor saját sebeiket kell bekötözniök és gyógyítaniok.

Sokat beszélhetnek erről a Pesti Chevra Kadisa csaknem másfél évszázados annalesei, de talán a legnehezebb korszakát élte át a világháború és az azt követő forradalom és ellenforradalom éveiben. A háború alatt a Chevra a főváros egyik legszebb tiszti kórházát rendezte be saját költségén a Szeretetház épületében, ahol felekezeti különbség nélkül ápolták a harctéri sebesülteket. Ugyanekkor megkezdte a hadbavonultak családjainak segélyezését és folytatta a háború egész tartama alatt. Az elesett hittestvérek végtisztességéről díjtalanul gondoskodott, sírjaikat kegyelettel gondozta. Óriási gondokat jelentett az idők történeti változása a chevrának, de a pesti zsidóság átérezte és megértette céljának magasztosságát és a maga egészével melléje állott. Az 1918. évi felvételek alatt egyszerre több mint egyharmadával szaporodott a tagok száma. Egyszerre 5377 új tag jelentkezett önként, lélekemelő tanuságot téve a Chevra munkájának magasztosságáról. Ugyanez évben a rendes bevételek kitettek: 3,447.746.29 koronát; a kiadások: 3 millió 118.728.54 koronát; úgyhogy még felesleg is maradt: 329.017.75 korona.

És ekkor jött az összeomlás.

A kommunizmusnak első tényked̈ése volt a zsidó temetők és temetkezési tárgyak elkommunizálása. Egymást érték a jogtalanságok. A családi sírboltokba való temetkezést nem engedélyezték, mert ez szerintük „burzsi“ kiváltság. Előre megszerzett sírhelyekbe való temetkezést sem engedélyeztek, minthogy a kommunizmus szerzett jogokat nem respektál. 1919 április 30-án megjelent egy héttagú likvidáló bizottság, hogy a Chevra Kadisa vagyonát, összes alapítványait, alapjait, ingóságait elvigyék és ami el nem vihető, lefoglalják. A bizottság első dolga volt, hogy a pénztár kulcsát elvegye a pénztárostól, a főpénztár kulcsát az elnöktől, majd a perselyeket nyitották ki és hozzáfogtak a fillérek olvasásához, ami napokig tartott. Több mint három hétig tartott a likvidálás. Lefoglaltak mindent, még a sírápolások munkabérére félretett összegeket is. Elmentem dr. Fáber Oszkár vallásügyi népbiztoshoz, hogy tiltakozzam a sírok ápolására befizetett összegek elvétele ellen. A népbiztos kereken kijelentette:

— Burzsi sírok ápolására egy fityinget sem adok.

Megjegyeztem, hogy a sírápolást befizetők között a legszegényebb proletár is szerepel, aki megvonta magától a falatot, hogy apja, anyja, vagy elesett fia sírját ápolhassa. A népbiztos nem tágított:

— Legfeljebb egy évig nem fogják a sírokat ápolni — mondotta.

Megemlítettem, hogy a chevra százezreket ölt bele a kertészetbe és párnapi mulasztás folytán minden elpusztul. A népbiztos könnyedén vetette oda:

— Több is veszett Mohácsnál.

Érdekes, hogy a likvidáló bizottság elnöke, aki vasmunkás volt, mindenben a chevra elnökségének álláspontjára helyezkedett és megígérte, hogy a mun-

A Pesti Chevra Kadisa Menedékháza.
Das Asyl-Gebäude der Pester Chevra Kadischa

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

kástanácsnál fog eljárni az ügyben. Eredménye azonban ennek sem volt. A forradalmi munkás- és katonatanács külön ellenőrző gondnokot rendelt ki a chevrához. A likvidálást aztán folytatták az aggokházában, a szeretetházban. Fáber népbiztos ezeket az intézeteket különös előszeretettel vekszálta, személyesen járt kinn és lepecsételtette templomait és leszedette az ajtófélfákon lévő mezuzákat, amiket „kis Máriáknak" nevezett.

Egy szép napon két vörösőr állított be a Chevra elnökségéhez, hogy a kormányzótanács nevében Fáber által aláírt elővezetési, illetve elfogatási parancsot foganatosítsa.

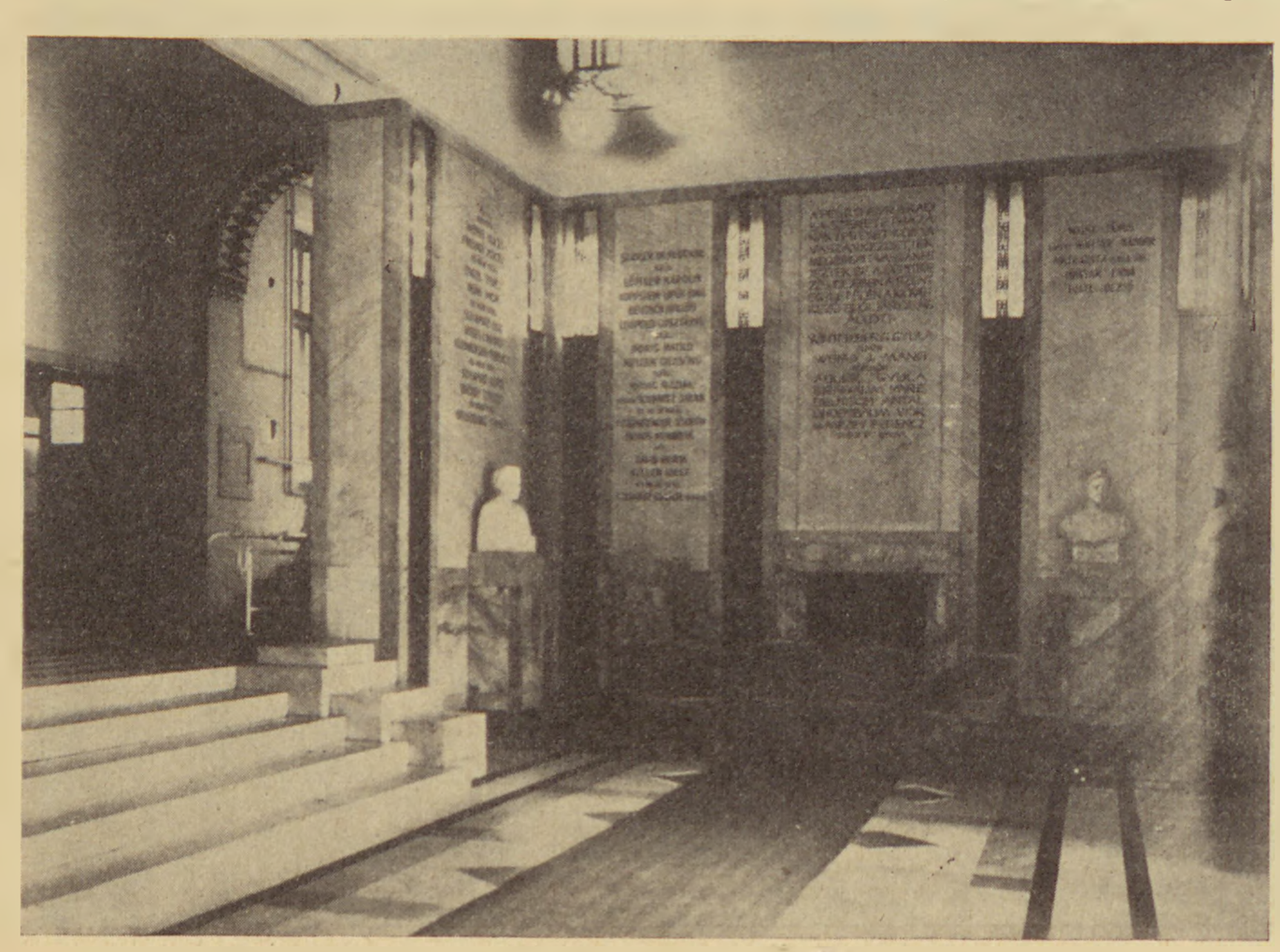
— Elvtárs' az intézet vezetője? — kérdezték tőlem, majd felmutatták igazolványaikat és az elővezetési parancsot. Figyelmük az ugyancsak ott időző Winterberg Gyula elnököt sem kerülte el és felszólítottak bennünket, hogy kövessük őket. Én kijelentettem, hogy a felelősséget mindenért vállalom, velük megyek, de az elnökért csak akkor jöjjenek, ha én magam nem lennék elég a népbiztosságnak. Ebbe bele is nyugodtak és csak magam mentem velük.

Egyenesen Fáber elé vezettek, aki a Nemzeti Kaszinóban székelt. Rettenetes dühvel támadt rám: — Miért nem ápoltatta a Chevra a sírokat? Miért tette tönkre a kertészetet? Miért bocsátotta el a munkásokat? Majd én megmutatom, hogy velem nem fognak dafkeskodni a zsidók. Forradalmi törvényszék elé állítom az egész vezetőséget.

Ámultam. Mindenre el voltam készülve, csak a felhozott vádakra nem. Hiszen ennek épp ellenkezője volt igaz. Két vörösőr között állva csaknem két órán át fejtettem ki a chevra álláspontját és örültem, mikor ennek az izgalmas szembenállásnak szerencsésen vége volt.

A kommunizmus megszüntével „in integrum restitutio"-nak kellett volna következnie, de fájdalom, csak a kötelezettségek terén történt ez és nem egyúttal a jogok terén is. Jóléti intézményeinket a Menedékház kivételével visszakaptuk, azonban mindenütt olyan állapotot találtunk, aminek rendbehozása szinte nagyobb munkát igényelt, mint az intézmények megszervezése. A Szeretetházban 100-nál több oda nem való egyént helyezett el a kommün, akiknek kihelyezése csak hosszas küzdelem után vált lehetségessé ... A minisztertanácsi határozat kötelességgé tette, hogy minden kihelyezettről másirányú gondoskodás történjen, anélkül, hogy költségmegtérítést lehetett volna igényelni. De humanisztikus szempontok is tiltották, hogy embereket utcára tegyünk ki. Ugyancsak nehézségek merültek fel a temetkezések körül is és az előljáróság 1920. évi március hó 14-én tartott rendkívüli közgyűlése elé terjesztett jelentés méltán szögezhette le, hogy „a Chevra Kadisa évszázados történetében nem találunk a multhoz hasonló nehéz és küzdelmes időket. Hisszük azonban, hogy fáradhatatlan munkával és hittestvéreink áldozatkészségével sikerülni fog a nehézségeket leküzdeni és Chevra Kadisánkat szent feladatainak megvalósításában folyton folyvást előre vinni".

Valósággal a romokból kellett intézményeinket újjáépíteni. Az alapítványok és alapok jövedelmei elvesztek. Különösen a Szeretetház fenntartása okozott nagy gondot. Így jött létre az az elhatározás, hogy a Szeretetház második emeletén, amely a háború alatt tisztikórház volt, gyógyítható betegek részére kórházat rendezünk be. Az a cél lebegett előttünk, hogy a zsidó középosztálynak az a része, amely szanatóriumi költséget fedezni képtelen, megfelelő kórházhoz jusson, másrészt pedig, hogy a kórház támogassa a Szeretetházban fekvő ingyenes, gyógyíthatatlan betegeket. A Szeretetkórházunkban kinevezett főorvosok a Szeretetház súlyos betegeit díjtalanul kezelik. A Szeretetházban míg a békében 35—40 gyógyíthatatlan beteg nyert elhelyezést, most 75—80 a betegek száma.

A Pesti Chevra Kadisa Szeretetházának aulája (Tervezte Lajta Béla)
Aula des Heimes für unheilbare Kranke (Szeretetház) der Pester Chevra Kadischa

Összegyüjtöttem néhány cseppet a Chevra Kadisa könnykorsójából s most mindnyájunkat az a remény tölt el, hogy a jövőben a Gondviselés megkímél bennünket külön gondjainktól és módot ad nekünk tovább is arra, hogy saját könnyeink elsírása helyett mások könnyeit száríthassuk fel, mások gondjait viselhessük és enyhíthessük.

És most térjünk át a multból a jelenbe!

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

II.

A CHEVRA KADISA MA.

Valamikor a Chevra Kadisa legfőbb és csaknem kizárólagos feladata volt a halottak eltemetése. Megadni a halottnak az ő jogát, mert a zsidó halottnak joga van a tisztes elnyugováshoz; a szegény zsidó halottnak épúgy joga, mint a leggazdagabbnak, hogy a vallástörvény szerint előírt mosdatásban, felöltöztetésben részesüljön és úgy e szertartásoknál, valamint az eltemetésnél a vallástörvény által előírt imák elmondassanak. Meg is kapja a zsidó halott a Chevra Kadisától mindazt, amihez neki a vallástörvény értelmében joga van.

Az idők folyamán a mi chevránk munkaköre és hatásköre nagyon bővült, úgy hogy nem túlzás, ha azt mondom, hogy ma az élők legalább annyit várnak és követelnek a Chevra Kadisától, mint amennyi jogban és kegyeletben a halott részesül. A végtelenül nehéz és súlyos időkben a sors csapásai alatt szenvedők, valamint az élet küzdelmeiben megrokkantak, sokat, nagyon sokat várnak a chevrától, többet, mint amennyit ez nyujtani képes. Valahogy utolsó mentsvárnak, utolsó menedéknek tekintik a Chevra Kadisát az élet hajótöröttjei. Nem is tudják elképzelni. hogy sajnos nem mindenkit képes a Chevra Kadisa ellátni, nem mindenkit képes az intézeteibe befogadni és hogy a Chevra Kadisa szeretet-munkájának is a teherviselő képesség és az anyagiak szabnak határt. Oh, ha a jóakarat és szeretet mindent pótolni tudna, milyen megnyugtató volna ez. Nehéz volt mindig a Chevra Kadisa munkája egyrészt, mert megtört, bánatos lelkek voltak azok, melyek hozzá fordultak, de különösen nehéz ma, amikor a megtört, bánatos lelkeket megüli a nehéz idők által felzaklatott ideg- és kedélyállapot. Aki ezekkel az ügyekkel hivatásszerűen foglalkozik, annak minden esztendeje, miként a háborús évek, duplán számít. Mennyi elismerést és menynyi dicséretet érdemel az, aki nem hivatásszerűen foglalkozik ma a Chevra Kadisa szent ügyeivel, hanem önként, a saját lelkének sugallatát követve áldoz a szeretet és kegyeletnek eme megszentelt oltárán.

Nem akarok sokat írni a Chevra Kadisa mai nehéz munkájáról, csak egy-egy ecsetvonással akarom jellemezni azt a munkát, amelyet Chevra Kadisánk ma kifejt. Miként már fentebb jeleztem, a halottnak tisztes eltemetése csak egy részét alkotja a Chevra Kadisa munkájának. Szegényeket segélyez, árvákat, özvegyeket, betegeket támogat, egzisztenciákat teremt, intézeteket tart fenn és más, önálló jóléti intézmények fenntartását segíti elő. Mindezt a legnagyobb csendben.

Az elmult, 1934. évben 2764 temetést végzett a Chevra Kadisa, *amelyek közül 1686 ingyenes temetés volt*. De ez a szám is tetemesen emelkedik, ha figyelembe vesszük, hogy a betegpénztárak által elhalt tagjai után fizetett temetési költségek nagy részét az arra reászoruló családnak visszautalja.

Szegények segélyezésére és intézmények támogatására az elmult évben 146.800 pengőt fordított a Chevra Kadisa. Nem foglaltatnak ez összegben a szegényorvosi intézménnyel kapcsolatos kiadások.

Ha végignézzük a chevra kadisa utolsó évi kiadásait, azt látjuk, hogy az *1934. évben a chevra kadisa kiadásai kitettek 1,606.309 pengőt*. Ez összegből a *jóléti intézmények fenntartására 455.000 pengőt*, temetők fenntartására, sírápolási kiadásokra 286.770 pengőt, *ingyenes temetésekre*, temetési conductusokra és egyéb szertartási kiadásokra *258.456 pengőt*, betegápolási kiadásokra 67.548 pengőt, *szegénygyámolításra* és egyéb intézmények segélyezésére *146.800 pengőt*, gazdászati és egyéb dologi kiadásokra, házak kezelésére, adók stb. 197.766 pengőt, úgyhogy az összes ezirányú kiadások 1,466.963 pengőt tettek ki, vagyis *a kiadások több mint 90%-át fordították jótékonysági, dologi és kegyeleti kiadásokra.*

A Chevra Kadisa által fenntartott jóléti intézetek közül elsősorban meg kell említeni az *Aggokházát*, mint a Chevrának legrégibb intézményét. Nyolc évtizedes multra tekint vissza ez intézet és amely talán soha olyan missziót nem teljesített, mint a jelen nehéz időkben. Reámutattam már egy ízben arra,

A Pesti Chevra Kadisa Szeretetházának kertje
Garten des Heims für unheilbare Kranke der Pester Chevra Kadischa

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

hogy amíg békében az Aggok-házába olyanok kerültek, kik az élet küzdelmeiben megrokkantak, de akiknek egész élete egy küzdelem volt, úgy hogy reájuk nézve az intézetbe való bejutás, életstandardjuknak valóságos emelését jelentette, addig ma olyanok könyörögnek ez intézetbe való felvételért, kik a felekezetnek és társadalomnak számottevő tényezői voltak. Milyen más a légkör ez intézetben ma, mint volt három évtizeddel ezelőtt. Mennyivel nehezebb ez intézetnek vezetése és fenntartása ma, mint évtizedekkel ezelőtt volt. 220 ápolt — férfi és nő vegyesen — van ez intézetben a Chevra gondozása alatt és élvezi a Chevra Kadisa önfeláldozó szeretetének gondoskodását. Családi otthonban vannak az öregek — miként egy ízben a Chevra elnöke mondotta — és az otthonban semmiben hiányt nem szenvednek. Hogy menynyire van meg bennük az élniakarás, arra mi sem jellemzőbb, mint ama kicsiny epizód, amely egy alkalommal inspekciós útunkon történt. Egy szobában, ahol 4 női ápolt volt, azt találtam kérdezni az egyik nénitől, hogy hány éves és hozzátettem azt a szokásos mondás: „*bis Hundert Jahr*“. Erre könnyek között felelte: *kinek vagyok útjában?* E panaszos válasz azért volt, mert csak azt mondottam, bis Hundert Jahr és nem azt, hogy *bis Hundertundzwanzig Jahr*. Bocsánatot kértem tőle, hogy távolról sem akartam őt ezzel megbántani.

A pesti Chevra Kadisa Felnőtt Vakok Otthona
Das Heim für erwachsene Blinden
der Pester Chevra Kadischa

De menjünk tovább. A *Szeretetház* a keletkezés sorrendjében a Chevra Kadisa második intézménye. A legsúlyosabb gyógyíthatatlan betegeket látja el. Nincs az a gyógyíthatatlan betegség, amelyik képviselve nem volna. Egy életre kerülnek ide be a betegek, hogy a Chevra Kadisa szeretete és az orvosi tudomány enyhítse fájdalmukat és elviselhetővé tegye életüknek hátralevő részét. Néhány évvel ezelőtt volt Budapesten az embervédelmi kongresszus és ekkor a Szeretetház orvosi kara *statisztikai adatokkal mutatta ki, hogy az intézetben levő gyógyíthatatlan betegeknek életét mennyivel hosszabbítja meg a gondos ápolás és orvosi kezelés.* A Szeretetház maga gyönyörű épület, Európa legszebb enemű épületeinek egyike. Látszik rajta, hogy mennyi szeretettel és lélekkel, nem kevesebb művészettel épült a ház, hogy — miként a Chevra Kadisa akkori elnöke mondotta — ezzel elviselhetőbbé tegye ama súlyos betegek helyzetét, akik oda bekerülnek. 80 ily beteg talál ez otthonban ápolást és gondozást.

A Szeretetház földszintjén és II. emeletjén van a *Szeretetkórház,* a Székesfővárosnak egyik legmodernebb kórháza. Márványpalota falai között ragyogó tisztaság és csend honol. Világos, tágas, tiszta kórtermek, szép, modernül felszerelt külön szobák állnak a betegek rendelkezésére, hol elsőrendű tudós orvosok gyógyítják a betegeket. A Szeretetkórház fel van szerelve a legmodernebb műtő termekkel, kötözőkkel, Röntgennel, laboratóriummal, hidegvíz gyógyintézettel, Zanderrel, diatermiával, Kardiographal, szóval mindazzal, ami egy modern, nívós kórházhoz tartozik. Az eredeti elgondolás az volt, hogy a zsidó középosztály jusson szükség esetén egy minden tekintetben igényeit kielégítő kórházhoz, de az idők folyamán e kórház odafejlődött, hogy a társadalom minden rétege megtalálja benne azt, amit egy nívós, jó kórházban keresünk. A Szeretetkórházban van belgyógyászati, sebészeti, nőgyógyászati, szülészeti, urológiai, fülészeti, gégészeti osztály, melynek élén 1—2 főorvos áll.

A keletkezés sorrendjében következik a Chevra Kadisa *Felnőtt Vakok Otthona,* mely csak 1923-ban adatott át a legnagyobb csendben rendeltetésének. Az épületnek építése még a béke utolsó évében vette kezdetét, a háború kitörése azonban, a forradalom, a kommün megakadályozta annak befejezését és rendeltetésének való átadását. Csaknem 10 évvel az alapkő letétele után volt e ház befejezhető és rendeltetésének átadható. Felnőtt vakok és gyógyíthatatlan betegek, számszerint mintegy százan vannak e házban ápolás és gondozás alatt. Mikor e házat a Chevra befejezte és rendeltetésének átadta, oly nehéz viszonyok között volt, hogy nem igen gondolhatott arra, hogy új jóléti intézményt hívhasson életbe. Az volt tehát az elhatározás, hogy a ház földszintjén elhelyezett ingyenes vak ápoltakon kívül, az emeleti szobákban olyan betegeket helyez el, kik az ápolásuk önköltségét megtérítik, hogy ezáltal ne háruljon újabb teher a Chevra Kadisára. Az elgondolás sajnos kereszt-

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

tülvihető nem volt és dacára annak, hogy ez otthonban olyanok is vannak, kik eltartásuk önköltségeit megtérítik, az ápolási díjak bevétele egyharmadát sem fedezi az intézet fenntartási költségeinek.

A Felnőtt Vakok Otthona mellett van a Chevra Kadisának legújabb, ötödik intézménye, a *Menedékház*. E ház építkezése szintén a béke utolsó évében vette kezdetét és csak a háború után nyert befejezést. E ház tulajdonképpen még rendeltetésének át sem adatott és már több mint 50 lakója, illetve ápoltja van. Boldogult emlékű *Hoffer* Gyula és neje született *Kramer* Szerén vagyonukat egy létesítendő zsidó szegényház céljaira hagyták. Minthogy sajnos, belátható időn belül a Chevra Kadisa nem lesz abban a helyzetben, hogy a zsidó szegényházat felépíthesse, a Chevra Kadisa közgyűlése elhatározta, hogy e házat a megdicsőültek nevéről nevezi el és az általuk létesített alapítvány kamatait ennek a háznak fenntartására fordítja. Gyönyörű épület. Vajha képes volna a Chevra Kadisa ez otthont a maga egészében rendeltetésének átadni és vajha minél kevesebben volnának, akik ráutalva vannak, hogy ezt a jótékonyságot igénybe vegyék.

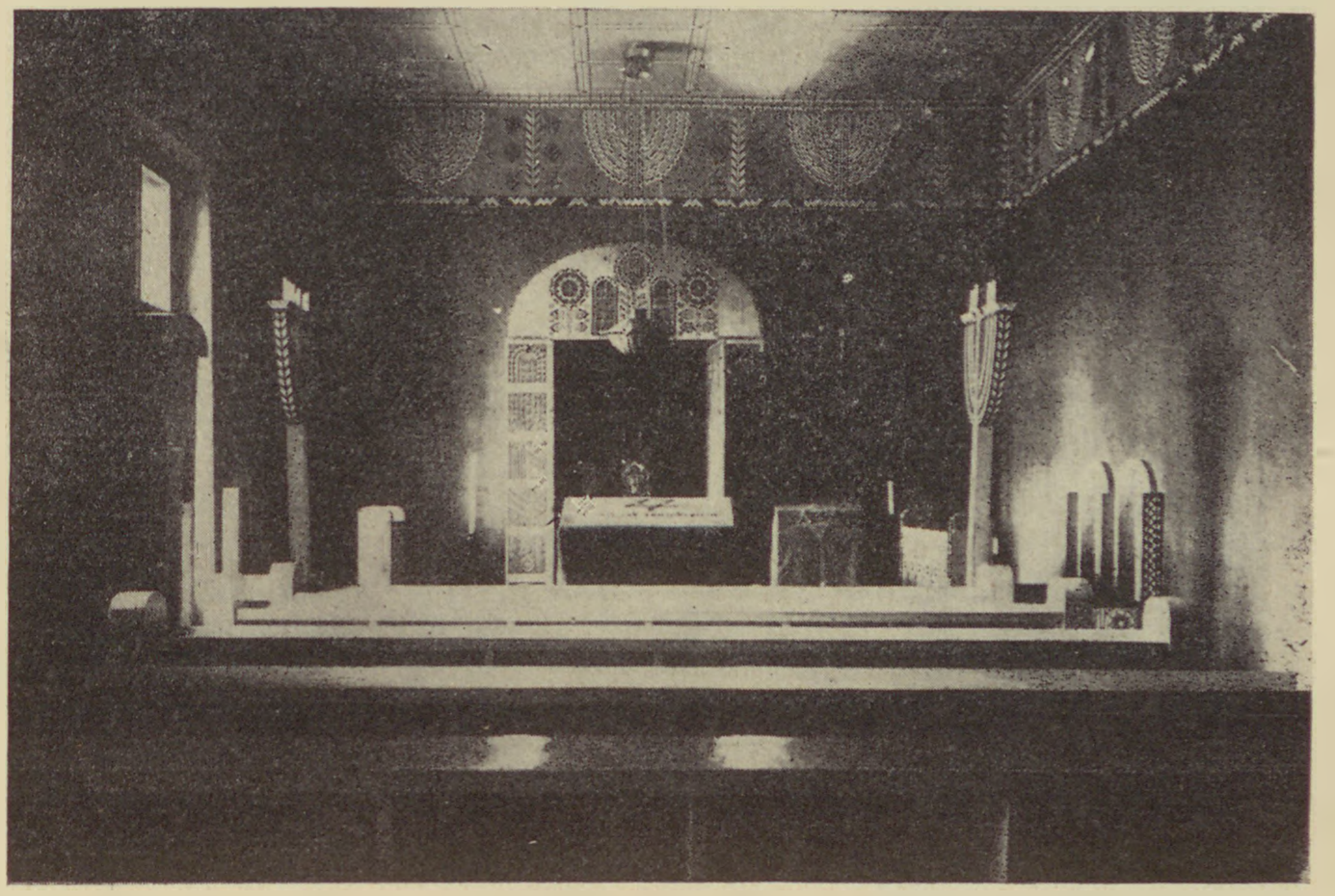
A Pesti Chevra Kadisa Felnőtt Vakok Otthonának belső udvara
Gartenhof des Blindeninstituts für Erwachsene der Pester Chevra Kadischa

A fenti intézeteken kívül a Zsidó-kórház és Bródy-kórház fenntartásához évi 50.000 pengővel járul hozzá a Chevra Kadisa.

Ennyi intézmény fenntartása a mai időkben nem könnyű dolog. Nem könnyű dolog különösen ma, amidőn a Chevra nélkülözni kénytelen összes békebeli alapjait és alapítványait. A székesfővárosi zsidóság 130 év alatt *15,000.000 aranykorona alapítványt* létesített a Chevra Kadisánál különböző kötelezettségekkel és intézmények javára. *Ez összes alapok és alapítványok sajnos értéküket vesztették* és így nem segíthetik azt a célt, amelyre létesíttettek. *Annak dacára,* hogy ez alapítványok, illetve ezek kamatai rendelkezésre nem állnak, *négyszer, ötször annyi aggot és beteget ápol és gondoz a Chevra Kadisa ma, mint a békeidőben.* Hogy ez miként lehetséges, ezt csak azzal tudnám magyarázni, hogy ahol az anyagiak hiányoznak, ott a Chevra Kadisa vezetőségének önfeláldozó munkája és szeretete pótolja a hiányzó alapítványokat és teszi lehetővé, hogy a Chevra Kadisa a mai nehéz időkben is teljesíthesse nagy és szent hivatását és azon a nívón maradhasson, amelyen azt mindnyájan látni és tudni óhajtjuk.

*

Hadd álljon itt a Chevra Kadisa mai vezetősége, kik e szent munkában dolgoznak és fáradoznak. El-

A Pesti Chevra Kadisa Szeretetházának temploma. (Lajta Béla terve)
Das Innere der Synagoge des Spitals für unheilbare Kranke

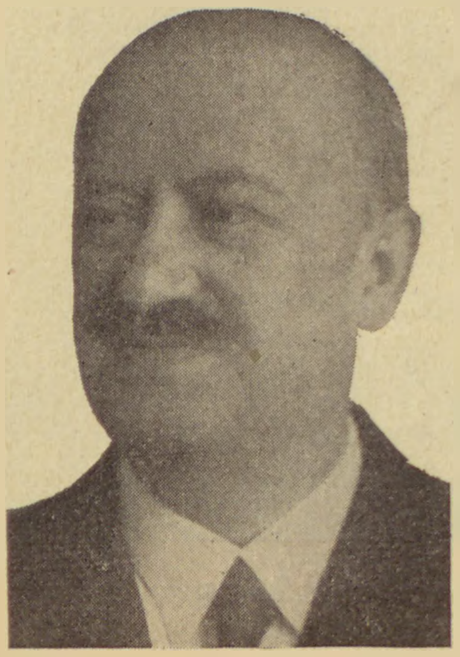
Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Kramer Miksa kormányfőtanácsos, a pesti Chevra Kadisa elnöke — Oberregierungsrat Max Kramer, Präsident der Pester Chevra Kadischa

nök: *Kramer* Miksa kormányfőtanácsos; az előljáróság tagjai: *Bánó* Dezső kormányfőtanácsos, *Beck* Jenő vezérigazgató, *Eisnmann* Gyula elnökigazgató, *Lunzer* Pál vezérigazgató és *Steiner* Mór kormányfőtanácsos.

A kórház igazgató-főorvosa dr. Kövesi Géza egészségügyi főtanácsos, aki egyszersmind az egyik belgyógyászati osztály vezetője; a második belgyógyászati osztály vezetője dr. Nádor Henrik főorvos; a nőgyógyászati és szülészeti osztály vezetője dr. Pauncz Sándor főorvos; az urológiai osztály vezetője dr. Farkas Ignác egészségügyi főtanácsos, főorvos, a sebészeti osztályok vezetői dr. Baron Sándor egyetemi magántanár és dr. Vigyázó Gyula főorvosok; a gégészeti osztály vezetője dr. Erdélyi Sándor főorvos; a fülészeti osztály vezetője dr. Pogány Ödön főorvos, a Röntgen-intézet vezetője dr. Baron Gyula főorvos, a laboratórium vezetője dr. Mándoki László főorvos, a hidegvíz-gyógyintézet, Zander és a diathermia vezetője dr. Eppler Henrik főorvos, a Szeretetház főorvosa dr. Popper Hugó.

Dr. Endrei S. Henrik, a Pesti Chevra Kadisa főügyész-igazgatója

Dr. S. Heinrich Endrei, Generalanwalt und Direktor der Pester Chevra Kadischa

EGY ÓRA A PESTI CHEVRA AGGOKHÁZÁBAN

A böjt napjára beszéltük meg Kramer Miksával, a Szentegylet elnökével a látogatást az Aggokházában. Kilenc órakor volt a találkozó, amikor már a templomokban befejezték a Jeruzsálem pusztulását siratő gyászénekek recitálását.

Szétnézek a Szentegylet székházában pár percre és figyelem a munkát, mely ma, a böjt napján éppúgy folyik, mint hétköznapokon. Hiszen egy pillanatra sem szabad megállnia a humanizmus gépezetének, aminthogy egy pillanatra sem áll meg az életrendeket döntő nagy kaszás aratása. Az előszoba tele várakozókkal, akik feldúlt arccal jönnek jelenteni nagy tragédiáikat, és segítséget váró emberekkel, akik nyomorúságukat jöttek feltárni. Egy percre benyitok a gyorssegély osztás irodájába, ahol 10.000 havi segélyes szegénynek van kartonja és több ezerre rúg azoknak a száma, akik esetenként kapott segély után kerültek bejegyzésre. Döbbenetes kép. Ide kellene küldeni mindenkit, aki ezekben az apokaliptikus időkben is fukarkodni képes, amikor segítségre adott neki módot a Gondviselés. Majd benyitok a tárgyaló szobába. Minden széken várakozó, könnyes szemű, lesujtott lelkű sápadt emberek ülnek. Legtöbbnyire napokon, heteken keresztül virrasztottak az ő legdrágábbjuk mellett és elvesztése után a halottjuknak adható legnagyobb végtisztelet elérésében keresnek némi megnyugvást. Mennyi türelem, szeretet, jóság kell, hogy irányítsa azt, aki e megsebzett szívű emberekkel tárgyal reggeltől estig, napról-napra, hétről-hétre. És hozzá még, bármilyen fájdalmas, érinteni kell az anyagi kérdéseket is, mert hiszen a tehetőseknek hozzájárulásaiból kell végtisztességben részesíteni a szegényeket és ezeknek a számát ezrekre emelték ezek a súlyos, válságos idők.

Lemegyünk Kramer elnök úrral a lépcsőn. Ruganyos, energikus léptekkel indul neki a 83 éves patriarcha, de itt valósággal mondhatni „lépten-nyomon“ megállítják a segítséget kérők, Kramer elnök mindegyiknél megáll, pár barátságos szót vált mindenkivel, eligazítja hogy hová kell fordulni. Végre nagynehezen kikerülünk a körútra, ahonnan taxin a Városligeten át elérjük az Aggok házát.

— Ez az én váram — mondja az elnök.

Valóban hatalmas vár, a humanizmusnak méltó bástyája. Fennt a bejáraton nagy héber betűkkel a zsoltár vigasza: „ne dobj el minket öregség idején, erőnknek fogytán, ne hagyj el minket“. Bennt az előtérben márványtáblákon megörökítve azoknak neve, akik az alapításhoz hozzájárultak. Oldalt mindenütt fehér radiátorok, a központi fűtés és egyéb modern kényelem néma tanui. Az ablakokon át látszanak a loggiák, terraszok, amelyek a pompás kertre néznek.

— Most még a templomban vannak — mondja Szoffer főgondnok úr és felkísér bennünket az aggok házának szép, stílusos imaházába, ahol megindító látvány tárul elénk. A padokban és a padok mellett alacsony zsámolyokon ülnek az öregek, kezükben a Siral-

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

mak könyve. A függönyök mögött öregasszonyok figyelik áhítattal a böjti istentisztelet sirámait. Fenn a frigyláda előtt szőnyeggel letakart lépcsőn ül egy aggastyán és megrendítő hangon recitálja a gyászénekeket. Éppen a rothenburgi Rabbi Méirnek a Tóra elégetéséről írt gyászversénél tart:

Ki örök égi lángok közt születtél,
Oh, hogy emészthet meg a földi tűz,
Hogy tűrheted oh, Isten szép leánya,
Hogy durva nép belőled csúfot űz.

Kramer elnök úr hozzám fordul és megjegyzi:

— Jóval túl van a 90-en, hány évvel, magam sem tudom, de a böjt dacára, milyen frissen, szépen recitál. A frigyládánál felhangzik a befejező strófa:

Tán megvigasztal s felemel a porból
És vissza ád néped fiainak,
Ragyogva újra világítsz közöttük
S örök-fenyben veled ujjonganak!

Kicsit helyetfoglalunk Wertheimer előljáró mellett és bevárjuk az Istentisztelet végét. Lassan emelkednek fel helyeikről az öregek.

Kint az ajtó előtt párok találkoznak és gyengéden kérdik egymástól: „hogy böjtölsz, drágám?"

Lassan lemennek a kertbe sétálni, egyesek visszavonulnak a könyvtárszobába, társalgóba, olvasóterembe, vagy saját szobájukba. Megnézünk néhány szobát. Valóban modern kényelem, életet meghosszabbító nyugalom honol itt. Eszembe jut, amikor legutóbb itt jártam egy nagynevű amerikai ujságíróval az aggok között, sokan angolul, németül, franciául beszéltek vele. Hiszen a társadalomnak színe-javából kerültek ide, sokan köztük olyanok, akik maguk is valamikor bőkezű alapítók közé tartoztak és nem gondoltak arra, hogy alapításuknak gyümölcsét még ezen a világon fogják saját maguk élvezni.

— Milyen szerencse — mondja Kramer elnök —, hogy 1926-ban a legnehezebb időkben új emeletet húztunk az aggok házára és az egészet restauráltuk és átalakítottuk. Hogy lehetett volna máskép 220 agg-nak helyet adni, amint ez most történik. Sokan „sötétbe ugrásnak" mondották ezt a lépést a bizonytalan jövőt tekintve. De én mindig bíztam a Szentegylet iránt megnyilatkozó szeretetben, hogy nem fognak bennünket cserben hagyni, amikor gyarapítjuk a tehervállalást a humanizmus érdekében.

Az elnök megáll, elbeszélget egy-egy párral.

— Kár — mondja tréfásan — hogy ma böjt van, különben együtt ebédelnék magukkal.

Tradicionális miliőben élnek itt az öregek és nem csoda, hogy a teljes testi és lelki nyugalomban töltött, a külvilág küzdelmeitől elzárt harmonikus élet meghosszabbítja az ápoltak korát, amint mondani szokás, az emberi kor végső határáig.

— Nemcsak a váram ez — mondja Kramer elnök, — hanem üdülőhelyem is. Összes intézményeink közül ez áll legközelebb a szívemhez. Sokszor, ha a nehézség és küzdelem között, amelyet ma a Szentegylet rendkívüli feladatai ránk hárítanak, kicsit felmét elnyelik a szegények, sujtottak és segítséget kérők hullámai. *P. J.*

A Chevra Kadisa Aggok háza templomának belseje
Synagoge des Altenheims (Sichenhaus)
der Pester Chevra Kadischa

üdülni akarok, kijövök ide egy órára és megnyugszom: ezért érdemes dolgozni és küzdeni.

— Bizony érdemes és Isten megáldja érte.

Amikor taxira ülünk, visszafelé a Városligeten keresztül haladva, az elnök elmond sok kedves epizódot az aggok életéből, apró-cseprő konfliktusaikból és egyeseknek gyerekes csínyjeiből: Valóban annyi szeretettel beszél róluk, mintha dédelgetett gyerekekről volna szó.

Aztán megállunk a Chevra Kadisa Erzsébet-körúti palotája előtt és az elnököt egy pillanat alatt is-

A Pesti Chevra Kadisa Aggok házának bejárata. Fent héberül és magyarul: „Ne dobj el minket aggság idején, erőnknek fogytán ne hagyj el minket"
Eingang des Altenhaus der Pester Chevra Kadischa

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A leányárvaház látképe

Az árva-növendékek bevonulása az étterembe

VÉSZI JÓZSEFNÉ: A PESTI IZR. NŐEGYLET CHARITATIV MUNKÁJA

A magyarországi zsidó jótékonyság egyik legismertebb és legerősebb tényezője a *Pesti Izr. Nőegylet*, vagy amint a kerületi nőegyletek elszaporodása óta nevezni szokták: a *nagy nőegylet*. Mint értesülünk, ez az egyesület és egyes intézményei jövő esztendőre *jubiláris évfordulóhoz* érkeznek.

Tekintettel a széleskörű és sokoldalú szociális munkára, amelyet ez az egyesület a dicsőséges mult után a jelenlegi súlyos gazdasági viszonyok között is rendkívüli erőfeszítéssel kifejt, és figyelembe véve azt az áldozatos hivatást, amely erre az egyesületre és lelkes, buzgó asszonygárdájára a jövőben is vár, szükségesnek tartottuk, hogy a jubiláris évforduló alkalmából megkérdezzük az egyesület kiváló elnökasszonyát, a magyar zsidó szociális munka egyik kitűnő vezéregyéniségét, *Vészi Józsefnét*, mi az, ami legkiemelkedőbb momentum ennek az egyesületnek fejlődésében és mik azok az irányelvek, amelyek az egyesület jövőbeli tevékenységét meghatározzák. A következőket mondotta:

— A *Pesti Izr. Nőegylet* jövőre, 1936-ban lesz 70 éves. Ugyancsak 70 éves lesz az általunk fenntartott *Országos Izr. Leányárvaház is.* A véletlen úgy hozta magával, hogy ehhez a kettős jubiláris évfordulóhoz csatlakozik egy másik intézményünkkel kapcsolatos negyedszázados évforduló is. T. i. a folyó évben töltötte be a boldogemlékű *Weiss Manfréd* által felesége emlékére alapított *„csepeli Weiss Alice" Gyermekágyas-Otthonunk* fennállásának 25. évét. Minthogy a jubileumok sorozatát el akarjuk kerülni, egyszerre szándékozunk mind a három nevezetes évfordulót a nyilvánosság előtt megünnepelni. De hozzá kell tennem, hogy az ünnep nem akar majd ünneplés, vagy éppenséggel ünnepeltetés lenni. Célunk a jubileumi ünneppel az lesz, hogy megmutassuk, hogy a Pesti Izr. Nőegylet a multban is megérdemelte azt a bizalmat és a jelenben is rászolgál, amellyel a magyar zsidó jótékonyság áldozattevői karitatív tevékenységében támogatták és támogatják.

— Egyesületünknek munkáját régi, kipróbált és igazolt hagyományok irányítják. Boldogemlékezetű elődeim, de különösen közvetlen elődöm az elnöki székben, kemenesmihályfai *Deutsch* Antalné, akit másfél év előtt vesztettünk el, koncepciózus és nagyszabású munkájukkal hosszú időkre megállapították egyesületünk tevékenységének területét és irányát. Kezdettől fogva kettős cél lebegett charitatív tevékenységünk előtt: egyrészt az élet küzdelmeiben vergődő és átmenetileg vagy hosszabb időn át segélyre szoruló zsidó szegény asszonyainkat támogatásban részesíteni, másrészt pedig a pillanatnyi segítésen túl a jövő felé vezető utat könnyebbé tenni. Az első irányban *segélyezési osztályunk* tevékenykedik, amely részint készpénzsegéllyel, részint pedig dologi segélyezéssel siet a rászorulók támogatására. Ebben a körben teljesíti hivatását a már fentebb említett *gyermekágyas-otthonunk*, valamint *állásközvetítő irodánk is.* Karitatív munkánk második irányát, mely inkább *a jövő kiépítésében segítségre szorulóknak* nyujt támogatást, *leányárvaházunk* és a vele kapcsolatos *leányotthonunk*, a gyermekágyas-otthonnal összefüggő *„csecsemő- és gyermekgondozónői tanfolyamunk"*, továbbá az *Ehrlich Emil és neje Weiss Szidónia-alapítványok* szolgálják. Árvaházunk, amely a háború után a jórészt hadikölcsönben és koronajáradékokban elhelyezett kb. másfélmillió korona vagyon elértéktelenedése folytán teljesen elszegényedett, a háború után kénytelen volt az árvanövendékek létszámát csökkenteni. Az utolsó években azonban munkatársnőim erős kézzel fogtak hozzá az árvaház anyagi megerősítéséhez és ma már a 60-as létszám mélypontjáról ismét 100-ra tudtuk felemelni árvanövendékeink létszámát. *Jelenleg tehát 100 zsidó kis árvaleányt nevelünk árvaházunkban a munkás jövő számára.* Az árvaházzal kapcsolatban létesített leányotthonban pedig elsősorban azok a volt növendékeink kapnak lakást, fűtést, világítást, stb. akik teljesen egyedül maradtak és exisztenciájuk kiépítésében így kapnak tőlünk jelentős segítséget. Az Ehrlich Emil nagylelkű hagyományából létesült kettős alapítvány ugyancsak azt a célt szolgálja, hogy szegény és segítségre szoruló asszonyok *exisztenciájuknak megalapozására, vagy munkaképességük helyreállítására* részesülhessenek a szükséges támogatásban.

— Ez a mi munkánk és ennek a munkának lehetőleg fokozott és teljesebb folytatása a mi jövőbeli programmunk. Ennek a programmnak a megvalósítása és szolgálata csak azért nem lehetetlen, mert *a magyar zsidóság legelőkelőbb asszonyai* áldozzák idejüket és munkakedvüket ennek a célnak és ezek a munkátársaim példátlan odaadással, kitartó munkával és soha nem hanyatló lelkesedéssel segítik az egyesület vezetőségét abban, hogy karitatív munkáját minél sikeresebben végezhesse. Azonban a mi törekvésünk is csak akkor lehet eredményes, hogyha a magyar zsidóság áldozatkész és lelkiismerete szavára hallgató sok ezer jótékony tagja kezét továbbra is felénk fogja nyujtani segítésre szánt adományaival. Ezeknek a szívéhez is szólok ebből az alkalomból és amikor multbeli segítségükért hálás köszönetet mondok, ugyanakkor kérem, hogy továbbra se tagadják meg jótékony intézményeinktől nélkülözhetetlen támogatásukat.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DR VIDOR PÁL: ZSIDÓ KULTÚRÉLET BUDÁN

Ha van közösség, amelynek lelkében mindent irányító és mindent megszentelő erővel lebeg a megdicsőült vezérek iránti kegyelet, a budai zsidó gyülekezet az. Két sirkő áll a csendes budai temetőkertben: a *Baracs* Károlyé, meg az *Edelstein* Bertalané. Az elmúlás szellője suhog, a feledés árnya borong körülöttünk, a budai zsidóság mégis bennük látja világító tornyait és útjelző oszlopait. Kultúresték, Hitközségi Értesítő, bibliai szeminárium, iskola, könyvtár, — mind az ő eszméiknek márványnál maradandóbb diadaljelei.

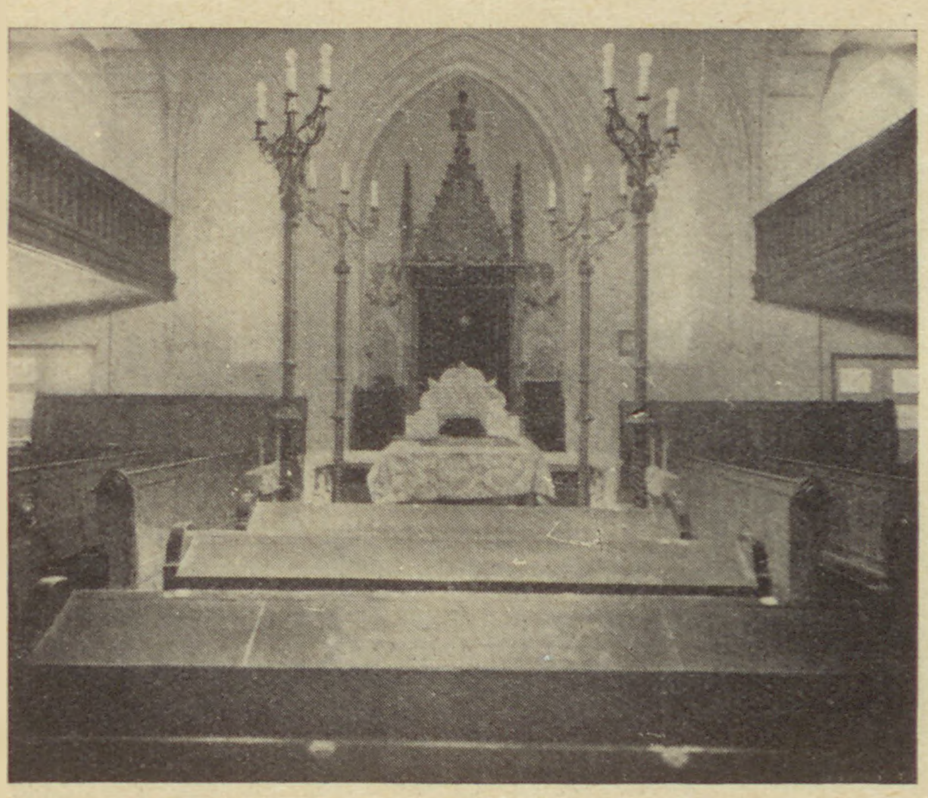
Kultúrélet a zsidó hitközség egész élete, a kultusza is, a jótékonysága is, de azért a munka helyes megosztása céljából Budán külön kultúrszakosztály is van, élén külön kultúrelőljáróval, *Vető* Sándorral. A *Hitközségi Értesítő*, az én *Edelsteintől* reám szállott drága örökségem, az írás, a nyomtatott betű útján igyekszik a hittestvérekben a zsidó kultúra iránti szeretetet fölébreszteni és fokozni. Tárgyilagos beszámolókat közöl a hitközségi gyülésekről és értekezletekről, ismerteti az egyesületi életet és az ifjúsági munkát, de túlmutatva a hitközség határain, tájékoztat a hazai és külföldi zsidóság eseményeiről, törekvéseiről, sorsfordulatairól is. A kultúresték és a bibliai szemináriumok élőszóval tanítanak s lekesítenek. *Kultúrestéink* keretében hónapról-hónapra — hol a Budai Vigadó termeiben, hol a Zsigmond-utcai tanácsteremben — a legkiválóbb tudósok, írók és művészek szereplése nyujt a gondban, munkában már-már elfásuló közönségnek okulást, elmélyedést, élvezetet és áhitatot. *Bibliai szemináriumaink*, amelyeket most már több éve *dr. Heller* Bernát vezet, hitközségünkön túl is hírnévre tettek szert. A résztvevők előtt felidézik prófétáinkat, megelevenítik korukat és egyéniségeken, idők változásain túl fölvillantatják eszméinket, eseményeinket. *Könyvtárunk* alapját könyvhagyatékok vetették meg, majd nagyobb vásárlások és ajándékozások (Enciklopedia Judaica stb.) fejlesztették tovább. Ma még kevesen használják, inkább csak talmud-tóránk és legényotthonunk tagjai, de maholnap — Isten segítségével átadjuk a nagy nyilvánosságnak is.

Kultúrmunka, bár a szociális és jótékonysági kötelességtevéssel ölelkezik, a *Katona* Gyula előljáró vezetése alatt álló diákjóléti szakosztály munkája is. Ajánló levelet, protekciót nem ismer, csak egyet: a szegénységi bizonyítványt és a jeles előmenetelt. Külföldi vagy hazai főiskolákon tanuló ifjainknak rendszeres havi segélyt, beiratási, szigorlati díjat ad, szegény zsidó műegyetemi hallgatóknak ezenkívül a lágymányosi technikus-menzán ellátást, meleg otthont és több mint 300 kötetes szakkönyvtárt bocsát rendelkezésére. A szakosztály kivételt nem ismerő, csak az érdemet jutalmazó munkájának legnagyobb diadala az, hogy támogatottjai egymásután érnek célt. Akad közöttük már egyetemi rendes tanár is a newyorki Columbia-egyetemen.

A legigazibb kultúrmunka az, amelyik a kultúra javainak a következő nemzedékre való átszármaztatásáról gondoskodik és ily módon az örök értékek meg nem szakadó tiszteletét és követését biztosítja. Hitközségünk büszke lehet rá, hogy éppen ezen a téren jár elől s mutat példát az ország hitközségeinek. Egyaránt érdeme ez dr. *Kertész* Manó előljárónak s a rabbiság tagjainak, akik ezt a munkát irányítják, meg azoknak a lelkes pedagógusoknak és ifjúsági vezetőknek, akik a maguk őrhelyén lelkiismeretesen virrasztanak. Nem szólhatunk e rövid beszámolóban a *Baracs* Károly nevét viselő lágymányosi elemi iskoláról, a hitoktatásról, a talmud-tórákról, a liturgiai énektanfolyamokról, stb., de *ifjúsági egyesületeinkről* néhány szóval föltétlenül meg kell még emlékeznünk. A *311. sz. Vörösmarty cserkészcsapat* az első igazolt hitközségi csapat volt az országban. Ma már lefelé két farkaskölyök falkával, fölfelé nagyszámú vezetői karral kiegészülve, nyolc éves gyermekektől felnőtt ifjakig a budai zsidó fiúk százait foglalja magában. Zsidóság dolgában a zsidó csapatok közül is kiemelkedik, tábori istentiszteletei, zsidó kiképzése cserkészkörökben általánosan ismertek. *Kulturális szakosztályunk ifjúsági csoportja* a magasabb képzettségű leányok és ifjak egyesülése. A tudományt, a művészetet, az irodalmat ápolja és a művelt zsidó ifjúság társadalmi egységét erősíti, soha el nem hanyagolva a zsidó szellem jellegének kidomborítását. Munkájáról minden évben évkönyvet ad ki és ez az évkönyv széles körökben hat termékenyítőleg tovább. Középiskolás leányaink *biblia-gyülekezete* vallási tárgyú előadásokkal, énekekkel és szavalatokkal, valamint a zsinagógai év kiemelkedő napjainak megünneplésével akarja szolgálni a zsidó jövendőt. Nőegyletünk *junior-csoportja* főleg jótékony és szociális tevékenységet fejt ki. A női lélek és a zsidó szív melegével siet reászorultak segítségére. Emellett tagjaink közös szórakozásra és tanulásra nyujt lehetőséget. A *Budai Zsidó Legényotthon*-ban iparos és kereskedő pályára készülő ifjaink tömörülnek. A szórakozást és az önképzést itt előadások, kirándulások, ünnepségek stb. szolgálják.

Talán a felsoroláson és az adatokon át is megcsillant valami a budai zsidó kultúrmunka szelleméből, lélekformáló erejéből, hűséges, teljes képet azonban természetszerűleg nem mutat, csak a személyes részvétel és belekapcsolódás. El kell mennie egyszer a Zsigmond-utcai tanácsterembe. Mondjuk: egy hétfői napon. Kora délután az ujlaki talmud-tóra kezdői imakönyvet, tórát fordítanak. Mire befejezik, a másik szobában már a „felnőttek talmud-tórájának", a bibliai szemináriumnak a résztvevői gyülekeznek. A bibliai szeminárium második felével egyidejüleg az ifjúsági csoport nyelvkörei működnek. Az ifjúsági csoport plenáris ülése, az utolsó összejövetel pedig már valósággal az éjszakába nyúlik.

És mintha ilyenkor a tanácsterem faláról boldog, megelégedett mosollyal tekintenének le ránk a *Baracs* Károly és az *Edelstein* Bertalan arcképei. Mintha hitet, erőt adnának, utat mutatnának, irányt jelölnének. Mintha imádságos szóval megáldanának: „Legyen az Úrnak, a mi Istenünknek jóindulata, kegyelme velünk és kezünk művét szilárdítsa meg javunkra s a község javára!"

A budai hitközség Zsigmond-utcai temploma

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

HITKÖZSÉGEK KULTURÉLETE

A Mult és Jövő 25 éves jubileuma alkalmából meglátogatta egyes nagyobb városok hitközségeit. Látni akarta közelről a bajokat, látni akarta azt, hogy a fejlődésében állandóan gátakat ugró, fékezett háttérbe szorított zsidóságban mennyire él az erő, kitartás, amely mai piedesztáljára emelte és milyen kulturális és karitatív intézményeket tartanak fenn ezek a nem lélekszámban, de lélekben nagy községek. A „kiküldött tudósító“ a szépet kereste mindenütt és sok helyen meg is találta. Történeti „pillanatfelvételek“-et gyüjtött, mik tanulságul szolgálhatnak egymásnak és dokumentumul a jövőnek. Ime az állomások sorrendje szerint készült feljegyzések:

SZEGED

A Mult és Jövő annakidején *külön számot* szentelt a szegedi zsidóság kultúrélete ismertetésének. Ez a speciális „*szegedi szám*“ a magyar zsidóságnak egyik legértékesebb dokumentuma volt. Nem akarunk ezúttal ismétlésekbe bocsátkozni. De a szegedi hitközség és intézményei azóta is nagy utat tettek meg.

III. Károly 1719 május 21-én Szeged város részére kiadott nagy szabadalmi levelében így mondja: „Polgárokat és lakosokat kebelében befogadni, *zsidókat* és cigányokat megtürni vagy meg nem türni a tanácsnak tiszteletében álland.“ Hogy a zsidók nem akartak Szegeden csak „megtürtek“ lenni azt abból is láthatjuk, hogy az egész XVIII. században mindössze 38 család telepedett meg Szegeden. A nemesebb gondolkodású II. József alatt indult meg a szegedi zsidók gyarapodása. De a hőskort 1850-ben a nagy Löw Lipót rabbi megválasztásával nyitották meg, akinek oroszlánrésze volt a város naggyá tételében is. *1878-ban* fia, Löw Immánuel vette át a szegedi zsidóság vezetését és az erőslelkű, világhírű tudós, a magyar felsőház tagja, ma is ifjú agilitással vezeti nagyszerű, lelkes zsidókból álló 10.000 főnyi hitközségét. A szegedi hitközség 1903-ban épült, óhéber ornamentikájú, festett ablakú zsinagógája — Löw Immánuel főrabbi tervei szerint — *Európa egyik legnagyobbszabású zsinagógája.* Baumhorn Lipót remekműve ma is az idegenforgalom egyik vonzó attrakciója. A község 6000 kötetes könyvtára, a szegedi zsidóság kultúrális törekvéseinek kommentár nélküli szószólója. A hitközség elnöke 1918 óta dr. *Biedl* Samu, akinek kitünő vezetése alatt a szegedi hitközség anyagilag is megerősödött. Szeged város társadalmi életében nagy szerepet játszanak a zsidók, főügyészek és táblabírák (Löw Tibor, Löw Tóbiás, László Adolf, Weisz Aladár), neves országgyűlési képviselők (néhai Várhelyi Rósa Izsó) kerültek ki soraikból.

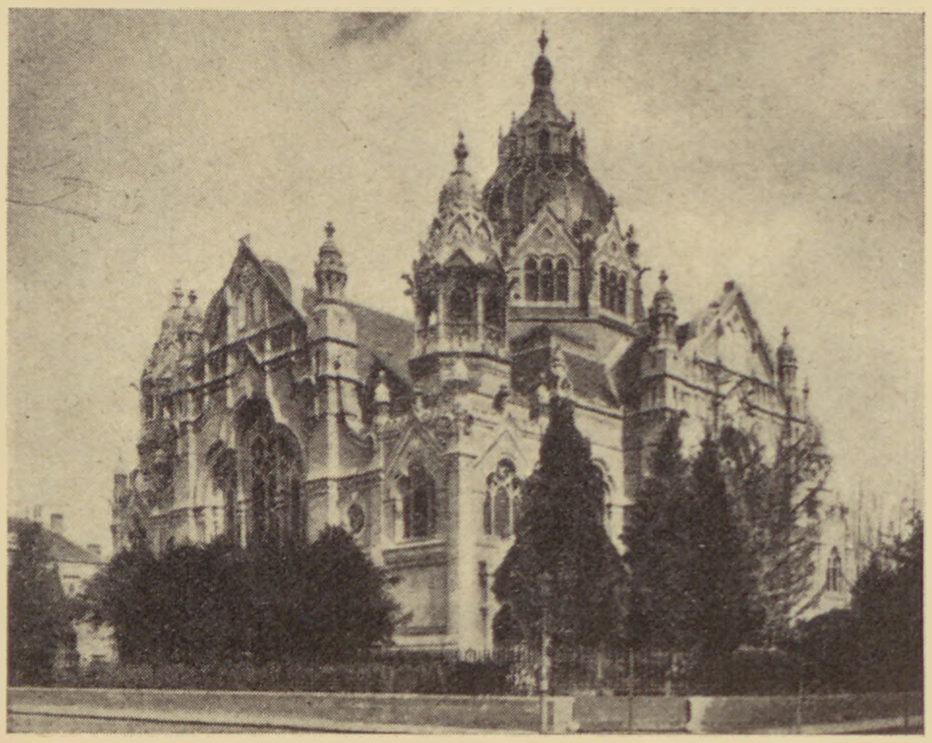

Löw Immánuel szegedi főrabbi, a felsőház tagja
(Végh Ferenc szobrász műve)

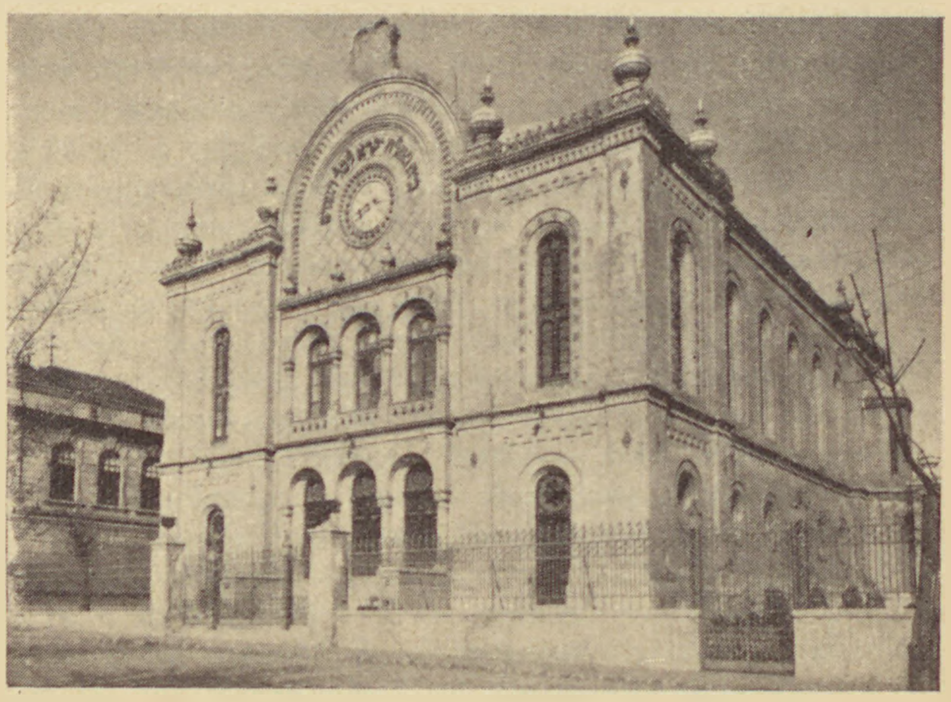
A hitközség kulturális intézményein felül *Menházat, Szeretetházat, Árvaházat, Népkonyhát, betegsegélyző egyletet, ingyenes orvosi és gyógyszer ellátást tart fenn.*

PÉCS

Három képet kell megrajzolni annak, aki a pécsi izr. hitközség százötven esztendejét érzékeltetni akarja. Első kép az, amikor *Engel* Péter 1803-ban, a Jánosi Engelék ükapja, hosszas, hősies küzdelem után a zsidóknak eddig tilos házat szerez, amelynek egyik szobájában az egész pécsi zsi-

A szegedi zsidó templom — Die Synagoge in Szeged

A pécsi zsidó templom — Die Synagoge in Pécs.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

dóság (10 férfi) összejön a napi imádságra; a második kép, mikor a magyar szabadságharc leverese után, a Haynau kegyetlenkedeseitől meggyotort zsidosag, fogcsikorgatva, de azertis, valami szent tangtól üzetve, felépitik a monumentalis, kétemeletes zsidó templomot (1869); a harmadik kep a mai, amikor a hitközség lélekszáma 8500, kulturalis, vallási és szocialis intézményeiknek pedig se szeri, se száma. A pécsi hitközségnek, melynek kitunő monografiáját Weisz Gabor főtitkar irta meg, eddig hat rabbija volt mindössze. Az első *Löw* Izrael, a „varmegyei rabbi", I. H. *Hirschfeld*, aki később augsburgi főrabbi lett, *Ehrlich* Ede utan a halhatatlan *Kohut* Sándor, a lexikografia nagy tudósa, *Peris* Armin, majd dr. *Pfeiffer* Izsak s a mai *Wallenstein* Zoltan dr. főrabbi, aki faradhatatlan harcosa minden zsidó ügynek.

A pécsi hitközség első elnöke *jánosi Engel* Adolf, akiről uccat is nevezett el a hálás varosa, megóvta a hitközséget a szakadasoktól, *Wertheimer* Jakab, aki az anyagi ügyeket vitte előre, majd tizenhét esztendőn át *jánosi Engel* József a X. községkerület elnöke, akinek elnöksége alatt épült az orszagos hirű zsidó kultúrpalota, a jelenlegi: dr. *Deutsch* Zsigmond elnök és *dr. Greiner* József alelnok, akiknek bölcs vezetésével a pécsi hitközség nagy virágzásba indult. Hiszen a Szeretetházon, Iskolán, Talmud Tóra-iskolán, Tápintézeten, Iskolabarátokon, könyvtáron kívül az Egyetemi Menza is a hitközség áldozatkészségét dicséri. Irok, tudósok, nagy birák, művészek bölcsői ringottak a kis pécsi zsidó házakban, s a háború hősi halottjai közül közel száz a pécsi zsidók soraiból került ki.

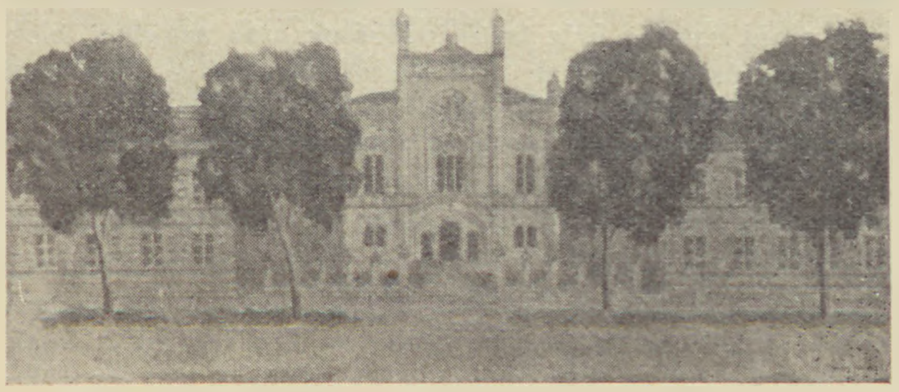
NYIREGYHÁZA

Nyiregyháza városának kapui is csak az 1840:29. t.-c. szabadelvü rendelkezése folytán nyiltak meg a zsidók előtt. A Chevra Kadisa megelőzte az önálló hitközség alakulását, mert már 1856-ban kezdte meg hivatalosan nemes működését és folytatja immár 79-ik éve, nemcsak a statusquo hitközség, de az egész nyíregyházi zsidóság javára.

A nyíregyházi anyahitközség a kongresszus folytán beállott szakadás után. 1872. április 18-án közgyülésen kimondja, hogy nem csatlakozik sem az ortodox, sem a kongresszusi párthoz, hanem megmarad, mint sok konzervatív hitközség tette, a régi alapon és felveszi a *statusquo izr. hitközség* nevet. 1908 végén nevezetes fordulat állott be a hitközség történetében. Akkor választotta meg főrabbijának dr. *Bernstein* Bélát, aki 1909 április 20-án foglalta el állását és azóta saját gyülekezetén kívül a statusquo szövetség egyházi elnökeként is érdemes működést fejt ki. Az 1896-ban emelt iskolaépület lassanként szük lett és 1909-ben Nyíregyháza város segélyével kibővíti három új tanterem és iskolaszolgalakás építésével.

Ezen kívül működik 1926 óta külön Talmud-Tóra bizottság vezetése mellett az elemi iskolában tanfolyam, amelyen 60—70 tanuló nyer bibliában, talmudban oktatást, erre a célra alkalmazott tanító (Melámmed) által, minden délután 2—6-ig. A templom és iskola mellett a jótékony intézmények is kellő ápolásban részesülnek. A Chevra mellett az izr. nőegylet működik már 75 éve, azután a fiatal leányegylet, nemkülönben a Póél Cedek segélyegylet és Bikkur Chólim kézművesbetegsegélyző egylete.

Ritka, országos viszonylatban is kiemelkedő, nagy alapítvány áll a közjótékonyság szolgálatában. Az 1920. december 19-én fiatalon elhúnyt *Burger István*, szülei Burger Mihály és Etelka nevének megörökítésére hagyta 1300 holdas birtokát, fele részben a város, fele részben a statusquo hitközség s Chevra kadisa jótékony céljaira. Ugyancsak házát és egyéb értékeit a tervezett *zsidó kórház* számára. 1925 nyarán épült fel a Zsidó kórház emeletes épü-

A nyiregyházi zsidó templom és iskola
Die Synagoge und Schule in Nyiregyháza

lete, a Nyíregyháza város által adományozott 3600 négyszögöl területen a legnagyszerűbb terv szerint, de — fájdalom — az akkortajt hirtelen bekövetkezett gazdasági leromlás miatt abbamaradt a berendezése. Most áll a remek épület és várja a megváltás boldogabb idejét.

A hitközség elnöke az agilis *Bodor* Zsigmond, előljárók: dr. *Landau* Ernő alelnök, dr. *Schön* Géza iskolaszéki elnök, *Führer* Mihály, *Benedikt* Sándor, *Breuer* József, *Pollák* Dezső, dr. *Springer* Mór hitk. ügyész, *Kálmán* Péter templom-főgondnok, *Ungar* Béla.

BAJA

A bajai zsidók története 1700-ra nyúlik vissza. Akkor a zsidóvallásúak száma 4 volt, ma 2600. Hogy milyen a bajai zsidóság, arra Baja törvényhatóságú joggal felruházott város felel, amely kétízben is zsidót emelt polgármesteri méltóságába: dr. *Hauser* Mórt és *Erdélyi* Gyulát. Nagy kultúrájú város, amit e városból kikerült nagyságok egész sora tanusít. Itt született dr. *Kohn* Sámuel, a pesti izr. hitközség főrabbija, dr. *Perlesz* József müncheni, dr. *Nascher* Simon berlini főrabbi, dr. *Donáth* Gyula egyetemi orvosprofesszor, *Schulhóf* Lipót csillagász, dr. *Balassa* József filológus, *Tábori* Róbert író, stb., stb. A bajai izr. hitközség évi 30.000 pengőt fordít filantropikus és szociális célokra és ez a szám minden más helyett beszél. Mai főrabbija dr. *Péner* Miklós, elnöke dr. *Róna* Dezső egészségügyi főtanácsos, a hírneves sebész-főorvos, a bajai közkórház igazgatója, alelnöke *Klauber* Lajos vezérigazgató, akik szívvel, lélekkel és tudással vezetik a hitközség ügyeit.

SOPRON

Elűzetés, börtön, jogfosztás és türelmetlenség volt a soproni zsidóság osztályrésze évszázadokon át. Sehol annyi

A szombathelyi zsidó templom — Die Synagoge in Szombathely

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

méltánytalan üldözés nem érte a zsidóságot, mint Sopronban — kivéve Mátyás király igazságos uralkodását — 1858-ig, amikor az utolsó zsidóellenes tüntetések folytak le. A majd hatszáz évig tartó üldözések után azonban lélekben megerősödve fogtak a törhetetlen akaratú soproniak új építő munkájukhoz. Megalapították a hitközséget, temetőt vettek, templomot építettek (1876), megszervezték az iskolát, majd 1892-ben különböző kísérletezések után dr. *Pollák* Miksát hívták meg főrabbinak. Dr Pollák tehát már közel félévszázad óta áll az 1500 főnyi soproni hitközség élén. Dr. *Schönberger* Gusztáv a hitközség elnöke, akinek irányításával a Betegsegélyző Egylet, a Filléregylet, a Deáksegélyző Egylet, s más intézmények áldásos tevékenységet fejtenek ki.

NAGYKANIZSA

A nagykanizsai izr. hitközség mai lélekszáma kb. 3800. A község első alapszabályait *gróf Battyányi* Lajos ,hozta, mint a zsidóság kegyura (1786). Majd *gróf Battyányi* Fülöp támogatásával megépítik a templomot (1821), amelyben Magyarországon először szólal meg *semini-áceresz* ünnepén az orgona (1845). A hitközség történetében nagyon érdekes dolgokat találunk. Nagykanizsán húsz évvel előbb nyitották meg az iskolát, mint a templomot. Ez az iskola „nemzeti iskola" nevet viselte. Tősgyökeres magyar nyelv és szellem volt az iskola vezérelve, s talán ennek tudható be az a körülmény, hogy az 1848-as magyar szabadságharcban kifejtett tevékenységük miatt *hadisarcot vetettek ki a hitközségre, majd 1851-ben fel is oszlatták azt.* 1891-ben felső kereskedelmi iskolájukat avatták, amely már eleven eredménye annak a mindent átölelő reform mozgalomnak, amelyet Löw Lipót kezdett meg. A szépen fejlődő város gazdasági fellendítésében a zsidóknak oroszlánrésze van. Jóléti, iskolafenntartási célokra kb. 100.000 pengőnyi költségvetésük van. A hitközség főrabbija dr. *Winkler* Ernő, elnöke dr. *Haphen* József.

KAPOSVÁR

A mai magyar kultúrélet két kiválósága származik abból a 4000 főnyi hitközségből, amely legfiatalabb hitközségeink egyike; somogytúri Kunffy Lajos festőművész és Sebestyén Károly esztéta, író, hirlapíró, a Pester Lloyd nagytudású szerkesztője. A hitközség jelenlegi elnöke dr. *Oszmann* Aurél. Főrabbija dr. *Herzog* Manó. Szociális célokra 10.000 pengőt költ évente a kaposvári hitközség.

MOHÁCS

A mohácsi hitközség 1839-ben keletkezett, addig zsidó nem telepedhetett le a városban. Már 1858-ban egy kéttanítós iskolát nyitott. 1867-ig annyira megerősödött, hogy díszes templomot építtetett. Első rabbija *Grünwald* Jakab volt, kit 1889-ben ma is működő dr. *Flesch* Ármin követett. Elnökei sorából kiválták *Roth* Lipót, *Wolf* Zsigmond, kit három évtizedes működés után, 1918-ban veje, a hitközségnek ma is élén álló *Vida* Dezső váltott fel. Iskolája időközben négytanítós iskolává fejlődött; iskolaszékének elnökei közül kiemelendők: dr. *Kaufmann* József és dr. *Vidor* Lajos, a jelenlegi elnök. Leghuzamosabb ideig működött tanítója *Székely* Lajos igazgató volt, ki ezidő szerint a hitközség titkára (37 éve). A tanulók nagyarányú megfogyatkozása miatt az iskola ma már Talmud Tórával kapcsolatban teljesen osztatlan, tanítója *Rosenthal* Rezső. A Chevra Kadisa élén *Weiller* Zoltán áll. A súlyos gazdasági viszonyok következtében ma csak a főkántori állás van betöltve, melyen *Adler* Sándor működik. Az Izr. Nőegyletnek 45 éven át volt vezetője, Wolf Zsigmondné, mai elnöke ennek leánya, dr. *Vida* Lajosné, jegyzője *Székely* Lajosné. A leánycsoportot *Vermes* Olga vezeti, a szellemi irányításban hathatósan résztvesz *Miskolczy* Sándorné, földbirtokos neje, aki a templomi énekkar önkéntes vezetője.

KECSKEMÉT

A kecskeméti főtéren álló izraelita templomot 1871-ben adták át először rendeltetésének, majd az 1911-i földrengés után, amely katasztrofálisan sujtotta a monumentális épületet, 1913-ban másodszor. A 2000 lelket számláló kecskeméti hitközség története alig száznegyven eszetendős, s ebből száz év a heroikus küzdelmek kora volt. A hitközség pénzügyi alapjait Kecskeméti Lajos tiszti főorvos vetette meg 38 esztendős elnöksége alatt. A világháborúban a hitközség 270 tagja vett részt, hősi halottaik száma 27, az ellenforradalom mártirjaié 8. A hitközség lelkipásztora a nagytudású dr. *Borsodi* József, elnöke dr. *Donáth* József, alelnöke dr. *Holzer* Zsigmond, akinek vezetésével a kecskeméti hitközségnek kb. 70.000 pengőnyi költségvetéséből nagy része jut a hősi halottak családjainak segélyezésére és a numerus clausus folytán külföldre kényszerült egyetemi hallgatók támogatására is.

SZOMBATHELY

Szombathelynek két nevezetessége van zsidó szempontból: az első tornyos zsinagóga, amely a híres bécsi építész, *Schöne* művészi alkotása, a második az úgynevezett Héber Tanfolyam, amelyet 160—180 egyén látogat évenként, s eddig nagy eredményekkel dicsekedhetik a héber nyelvkultúra terén. A szombathelyi zsidóság történetével dr. Bernstein Béla két munkája foglalkozik: „A zsidók története Szombathelyen 1687—1909" (Budapest 1914.), „A szombathelyi izr. el. iskola története" (Bpest 1896). A hitközség főrabbija dr. *Horovitz* József.

A SZENTESI IZR. HITKÖZSÉG a XVIII. század közepén alakult, adófizetők száma 273. 1872-ben emelte díszes templomát, amelyet 1934-ben restauráltak. Sokat áldoz százéves elemi iskolájára és nagy súlyt helyez a zsidó kultúra ápolására. Kultúrbizottsági elnök dr. *Vajda* Antal. A hitközség elnöke dr. *Czukermann* Andor ügyvéd, az elöljáróság többi tagjai: *Szántó* Andor alelnök, dr. ifj. *Perjusz* János ügyvéd, dr. *Vajda* Antal, *Wotitz* Hermann, *Váradi* Miksa. A Szentegylet elnöke *Lampel* Béla igazgató. A Nőegylet, melynek elnöke dr. *Reis* Samuné, alelnöke *Gunst* Sándorné, ebben az évben ünnepli megalapításának 70 éves évfordulóját.

SZIGETVÁR. E Zrinyi váráról híres városkában ma mintegy 300 zsidó lélek lakik. Régi és nagymultú hitközségi szervezete van, amelynek dr. *Ujházi* Hugó az elnöke, *Grünhut* Rezső és *Morgenstern* Ignác az alelnöke. Zsinagógája, mely a városka centrumában áll, meglepi az ittjáró vendégeket. nem annyira középszerű méreteivel, mint inkább külsejének nemes egyszerűségével és belsejének világos harmonikus hangulatával. *L. L.*

RISTORANTE TAUBER

Abbázia egyetlen szigorú orth. koser étterme. Szobák minden komforttal, teljes penzióval 25 lirától. Cliring fizetés

TELEFON: 376

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

TIMISOARA-TEMESVÁR

Az 1870-es évektől kezdve a kongresszus határozatai alapján számos törpe hitközség működött Temesvárott. Ez eredményezte azt is, hogy 1873-ban a gyárvárosi tagok kiváltak az anyahitközségből s külön községet alapítottak.

Az erők ilymódon való szétforgácsolódása természetesen nem lehetett forrása nagy alkotásoknak. Ez indította 1921-ben a belvárosi anyahitközséget, hogy akciót kezdjen a helybeli hitközségek egyesítésére. Ez teljes sikerrel is járt, s 1934 január 1-e óta Temesvári Izr. Hitközség neve alatt működik, s ilymódon egyesültek a különböző Chevra Kadisák is. Így megerősödve nagy kulturális és szociális működést is fejt ki a hitközség; egyedül képes a *Zsidó Liceum* fenntartására (8 fiú-, 4 leány-, 4 felsőkereskedelmi osztály), mely internátusában főleg vidéki tanulóinak ellátásáról és vallási neveléséről gondoskodik. A kicsinyek oktatása héber óvodájában és elemi iskolájában történik.

A hitközség dísztermében havonta két kultúrelőadást rendez, melyek nagy látogatottságnak örvendenek. A hitközség könyvtára terjedelmes, székházának két helyiségét tölti meg. Hazamir dalegylete külföldön is sikerrel szerepelt. A szociális feladatokat a nőegyletekkel együtt oldják meg; ezek közül első helyen állnak: az aggok háza, hol 60 öregember, s a napközi gyermekotthon, hol 150 kisgyermek kap elhelyezést, illetve élelmezést.

Két szép nagy temploma van: az 1865-ben épült belvárosi, az 1899-ben felavatott gyárvárosi.

A Timisoarai Izr. Hitközség elnöke Nyiri Jenő v. igazgató, főrabbijai dr. Drechsler Miksa és dr. Singer Jakab, alelnökei dr. Jakobi Kálmán v. igazgató, dr. Polacsek Ármin és dr. Weisz Artur. *(Gál István)*

TRNAVA

Nagyszombat. Multja 1781. évre terjed vissza, háromszáz éven keresztül nemcsak a letelepedés, hanem még az átutazás is meg volt tiltva zsidóknak. II. József király 1781-ben nyitotta meg a zisdók részére a város kapuit. Minthogy a királyi leirat csak a letelepedési jogot adta, a városi tanács a zsidók eltemettetését nem engedte meg a város határában és ezért halottaikat más helyekre kellett elvinniök. Tizennyolc éven át tartó küzdelem után a budai helytartótanács meghagyta a városi tanácsnak, hogy a zsidók részére megfelelő temetkezési helyet bocsásson rendelkezésre. 1799-ben megalakult a Chevra Kadisa.

Kezdetben a hitközség a ciferi hitközségnek fiókja volt. Ciferen, egy Nagyszombat melletti faluban a gróf Zichy-család pártfogása alatt virágzó hitközségi élet folyt. A Zichy-család a kastély kertjében saját költségén egy igen szép templomot emelt a zsidóknak, mely a mai napig áll fenn és midőn néhány évvel ezelőtt az Orsolya-zárda megvette a kastélyt, a templomot a telekkel együtt a grófi család a ciferi zsidó hitközségnek ajándékozta. Minthogy a trnávai hitközség egyre nagyobbodott, a ciferi rabbi, néhai *Szidon* Simon 1862-ben áttette székhelyét Trnavára, amikor egyben Trnava lett a hitközségi kerület székhelye. A főrabbi 1891-ben halt meg. Utódjául 1895-ben *Stein* M. Miksát, volt törökszentmiklósi rabbit választotta, ki 1934-ig volt a hitközség főrabbija. 1923-ban Stein főrabbi a jelenlegi hitközségi elnökkel, dr. *Rosenfeld* Adolf nagyszombati ügyvéddel együtt dr. Fischer Benjámin volt trencséni, jelenleg budapesti főrabbi hathatós támogatása mellett létesítette a szlovenszkói statusquo és kongresszus alapon álló hitközségek „Jesurun" szövetségét. Stein M. Miksa utódja dr. *Duschinsky* Ármin, *Duschinsky* Mihály rákospalotai főrabbi fia. A trnavai városfal lebontásánál, az úgynevezett zsidó kapuban 1862-ben 9 sírkövet találtak, melyek az 1340—1390. évekből származnak. Ezek tanusítják, hogy a 14. században volt már itt hitközségi élet.

Itt működött az 1421-ben elhalt Rabbi Aizig Tyrnau, a közismert „*Minhagim*" című műnek szerzője. Életéhez nagy mondakör füződik. (L. Dr. Kohn Sámuel: A zsidók története Magyarországon.) A városi krónika szomorú fejezete a zsidóknak kiüzetése Trnaváról 1494-ben, a vérvád folytán, melynek hatása alatt 12 zsidó férfit és 2 nőt égettek el a főtéren. Ez időkből származik a tyrnaui Szlicha.

AZ IPOLYSÁGI STATUSQUO hitközség, mint Hont vármegye zsidó anyakönyvi kerülete, 1850-ben alakult. Első rabbi *Deutsch* Mór volt. Utána *Groszmann* Gyula, ki 58 éven keresztül haláláig viselte főpásztori tisztségét. Hozzá füződik a Chevra alapítása és fejlesztése. A hitközség zsidó célokra mindig a legnagyobb készséggel adakozott. Link Miksa hagyományából a Chevra Kadisa egy menházat létesített, melyben átutazó szegények kapnak szállást. A bratislavai zsidó kórházban a két zsidó hitközség ágyalapítványt létesített. Van Talmudtóra egyesület, Theodor Herzl cionista egylet. Elemi iskolája több mint 6 évtizede működik. *Winter* Sándor és neje *Katser* Jetty, a pöstyéni Winter Lajos szülei, 50.000 koronás alapítványt létesítettek, melynek kamatait minden évben a szegény zsidó tanulók közt osztják szét. *(Fodor Fülöp)*

Timisoarai zsidólyceum. — Oldalt: Nyiri Jenő hitközségi elnök.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

DR HALPERT SALAMON:
A TAPOLCAI IZR. HITKÖZSÉG TÖRTÉNETÉBŐL

Tapolca aránylag fiatal község, de van történetében sok említésre méltó. Csak néhány általános vonást és adatot mutatok be.

1703. évben telepedik le az első zsidó Tapolcán. Juda Léb Lessner. Ez a század, melyet általában a hanyatlás korszakának neveznek, tulajdonképpen az előző 17-ik század szörnyű természeti csapásaiban és a török hódoltság alatt kifáradt nemzet erőgyüjtésének korszaka volt és ebben a munkában vettek részt a zsidók is. A letelepedett Lessner, majd a Dukesz családok, akik a püspökség bérlői voltak, akiknek engedélyével telepedhettek le, nem igen szaporodtak idegen új települők által, hanem a család terjeszkedett csupán. Ezért van, hogy az első templom csak 100 évvel később, 1813-ban épült meg az első Lessner leszármazójának házában. A templomépítés költségeihez a *keresztény lakosság is hozzájárul* pénzzel és természeti segítséggel. Az iskola 1843-ban alakul meg, ugyanebben az évben volt az első Chevra gyűlése is. A közösség ekkor még Kővágóörshöz tartozott és 1854-ben lett önálló. 1862—63. években épült meg az új templom, amely ma is látványossága a városkának és különleges helyet foglal el a zsidó templomok között azzal, hogy négy freskó díszíti a mennyezetét és a különböző törzseket jellemző ábracsoportok is hasonló jellegűek. A festője Rosenfeld Cháim keszthelyi titkár, műkedvelő vándorfestő.

A zsidók Tapolcán a hitközségi életen kivül erős, lendületes gazdasági és kulturális tevékenységet folytattak. amely a politikai község életében éreztette jótékony hatását. Közel 200 évvel ezelőtt alakították az első borkereskedést a mai Lessner M. Fia cég ősei s ma a tapolcai borkereskedelem, az említett céggel az élen, európai értelemben is számottevő. Ezzel együtt jár a badacsonyi szőlőkultúra mai magas foka, amely eltekintve a kitűnő zsidó szőlősgazdáktól is, ennek a borkereskedelemnek köszönhető, illetőleg ennek szükségszerű következménye.

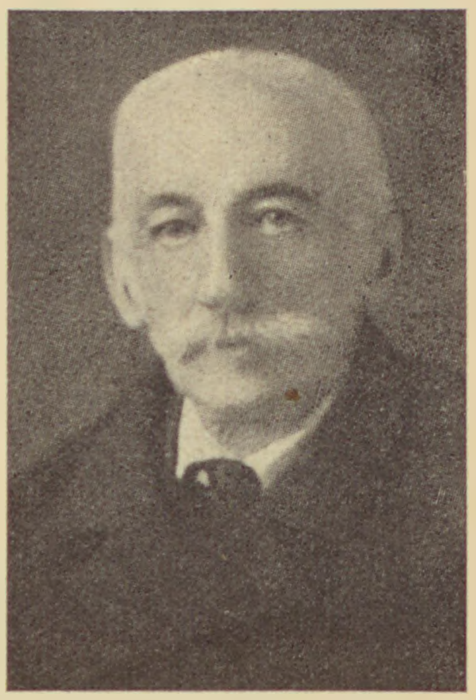
Zsidó alapítás a helyi takarékpénztárak mindegyike, mintahogy a nivós, a borvidék érdekeit szolgáló hetilapjának (1890. év óta áll fenn) zsidó az alapítója, fenntartója és munkatársainak jórésze. Híres kórháza létesítésének eszméjét zsidó orvos vetette fel (nemrégen leplezték le márványtábláját az egész város társadalmának részvétele mellett, a kórház folyosóján), iskoláit, villanytelepét, vizvezetékét zsidó áldozatkészség és agilitás nélkül nem építhette volna meg.

Gyönyörű lapok a város jegyzőkönyvében mutatják meg azt az önzetlen munkásságot, amelyet zsidók folytattak ezért a városért, amelyben az első ős 230 évvel ezelőtt telepedett le s ezt a munkát a mában sem hagyják abba és ha lehet, fokozzák is. Uj utakon (idegenforgalom, természeti szépségek feltárása, sport) dícséretes buzgalommal dolgoznak a zsidó fiatalok. Ugyanakkor méltó komolysággal lépnek apáik mellé, vagy helyére az alkotó munkánál is.

Vannak szomorú pontok is Tapolca zsidó történetében. Tiszaeszlári időkben Verhovai által a rablásig fokozódott felizgatott tömeg hangulata és az 1919-es kurzus még tragikusabban jelentkezett, mert valóságos pogromszerű jelenetek adódtak. Tapolcán két halálesettel járt, a szomszédos Diszel községben pedig kilencen estek áldozatul a pogromnak, miután kirabolták teljesen a zsidó lakások jórészét az idegenből idehozott, leitatott tömeggel. A pogromnak még egy szomorú következménye volt: a gyávák, gyöngelelkűek közül sokan hagyták itt hitünket, közel 30 lélek. Ma azonban már teljes a társadalmi béke, általános megbecsülés övezi a hitközség vezetőségének munkáját, amely változatlanul 15 éven dr. Berger Sándor elnökkel az élén működik.

Fény és árny a történelem tükrében bárhova nézünk. Tapolca zsidóságának története is ezt mutatja. Érdemes elmerülni a multban, de nem önmagáért, hogy azután laudator temporis acti-ként jelenjék meg, hanem tanulni kell a mult eseményeiből, ezeket a tanulságokat az íráson át mindenkinek megmutatni: *hit és áldozatkészség, munka és becsületesség, az egyénnek lelkében s cselekvéseiben jelentik egy közösség örökkévalóságát.*

Lessner Sámuel, a világhirü borcég főnöke, a tapolcai izr. hitközség dísztagja, 92 éves

Oldalt: Az Akéda (Izsák feláldozása) Freskó a tapolcai zsidó templomban

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

TOLLHEGYRŐL

BÁRÓ HATVANY BERTALAN: MEGJEGYZÉSEK A MULT ÉS JÖVŐ JUBILEUMÁHOZ

A Mult és Jövő jubileumához én már gratuláltam az idei évfolyam első számában — meg is kaptam akkori kis elmefuttatásomért az immár kötelező letaglózást azok részéről, akik önmaguk által kinevezett Józsua-utánzatok képében szeretnék fejük fölött megállítani egy elmult évszázad tűnő napját. Ám Józsua honfoglaló seregei fölött, csodaképpen, megállhatott az idő: a mai zsidóság fölött elrohan: vigyázzunk, el ne tiporjon bennünket! S a szabadalmazott napmegállítók, akik az asszimiláció korának valóban dicsőséges napját rozsdás és rég valótlanná vált érvekkel szeretnék feldrótozni borús egünkre — valóban nem Józsuák. A csoda az ő kedvükért aligha fog megtörténni. Hiszen ők nem keresnek új utakat a zsákutcákban vergődő zsidóságnak, nincs szavuk ahhoz a nagyszerű munkához, amely Palesztina felépítésével nyit új, szebb jövőt a szenvedő milliónak.

Most pedig, hogy a jubileumi bizottság ennek az ünnepi számnak „Tollhegyről" rovatát „harcos mivoltomra" bízta, én is elsősorban, minden békebontó szándék nélkül, sőt éppen az egyetemes zsidó béke érdekében állapítom meg sajnálattal, hogy egyes újabb örvendetes momentumoktól eltekintve, a világ zsidóságának osztatlan, vállvetett munkájából a *hivatalos* magyar zsidóság nem kéri ki, nem veszi ki a maga kötelező részét.

Fáj ezt kimondani. Kár azt látni, hogy a hivatalos magyar zsidóság legjobbjai, élükön feltétlenül jószándékú, éleseszű és gyakran szinte kíméletlen energiájú vezetőjükkel, akinek különben személyes áldozatkészségét ezen a téren is szívesen ismerjük el, a mai napig sem találták meg a módját, hogy a Jewish Agency munkájába kapcsolódhassanak. Pedig ebben a munkában szükség volna rájuk, szükség volna eszükre, tanácsaikra, vezetőjük szervezőképességére — s mindez megoldható volna anélkül, hogy a cionizmust elutasító elvi álláspontjukból csak egy jottányit is fel kellene adniok.

E sorok írója sem cionista. Sohasem volt az. Az asszimiláció, ahol, akinél és amennyiben végbement, megtörtént tény s visszacsinálni nem lehet és nem szabad. De lássák be végre, hogy ez a folyamat egyéni ügy. Lássák be, hogy a Szentföld olyanoknak ad *hazát*, akiknek nincs hazájuk. Lássák be, hogy, különösen nálunk, a cionizmus *nem* zsidó-nemzeti mozgalom (ilyennek Magyarországon helye nem lehet), s hogy végül magának a Palesztina-építésnek *csak* annyi köze van a cionizmushoz, hogy abból elsősorban a cionisták vették ki a részüket.

Ebből az utóbbi tényből azonban két dolog következik. Következik az, hogy a Palesztina-építés nem cionista szabadalom s az abban való részvétel általános zsidó-kötelesség. De következik az is, hogy e munka folytatásából csak, mert a hivatalos magyar zsidóság végre ráébred kötelességére, azért még az úttörőket, a cionistákat, akik eddig szinte az egész munkát vállalták, nem lehet kihagyni. Személyes kérdések lehetnek — elvi kérdés ebben nincs helyén.

E sorok írója hivatkozhat arra, hogy nemcionista létére mindig a legnagyobb megértést találta a Palesztina-munkában még a legszélső cionisták között is. A külföldnek a Palesztina-munkában résztvevő nemcionista tényezői ugyanezt mondhatják el magukról. Valóban, meg lehet állapítani: *a Palesztina-munka dolgában ma már nincs és nem lehet különbség zsidó és zsidó, cionista és nemcionista között.*

Miért tehát a nagy idegenkedés a döntő lépéstől? Ne nézzük, Palesztina építésénél, ki a cionista, ki nem az — nézzük azt, ki érti a kérdést, ki tud többet használni, ki tud ebben az ügyben alkotni. A magyar zsidóság hivatalos vezetőségére itt komoly és nagy feladat vár — s mi nem úgy ismerjük azokat a vezetőket, mint akik megijednek a kötelességük teljesítésétől.

Azt várjuk, hogy ebben a kérdésben is megnyilvánuljon az a szinte már közmondásos erély, amelyet nemcsak tisztelni és becsülni, de bírálni is gyakran volt alkalmunk. Azt várjuk, hogy a kétségtelen jószándék tettekre váltódjon. Azt várjuk, hogy a Szentföld kérdésében ne tétessenek elavult különbségek zsidó és zsidó között. Azt várjuk, hogy megindiuljon a kooperáció a munka régi úttörői és a magyar zsidóság hivatalos szervei között. Azt várjuk, hogy ezek a szervek magukhoz ragadják az irányítást (az őket meg is illeti), de ebben a munkájukban használják fel lojálisan azokat is, akik e kérdéseket értik s akik eddig, szinte magukrahagyatva, foglalkoztak Palesztina ügyeivel.

Lehetséges volna, hogy ezt nem várjuk hiába?

DR FRIEDMANN IGNÁC: AVODATH HAKÓDES

Kedves Patai József Barátom!

Évfordulók ünneplése idők múlását, erő fogyását szokta jelenteni az egyénnél. Azonban nem így egy folyóiratnál, kivált olyan sajtóorgánumnál, mely a zsidóság kulturális, művészi nevelését tűzte ki célul. Ezzel valahogyan úgy vagyunk, mint a borral, — és nem mint az asszonnyal — minél régibb az évjárat, annál jobb a zamata.

Huszonöt év előtt indítottad útnak a lapot. Nem vezérelt sem hiúság, sem hatalmi vágy. Egyenesen a hazai zsidóságot kívántad szolgálni, hogy teljesítsed Mózes e heti fejezetének parancsát: „Tamim tiheje im Adonaj elauhécha", „*Egészen* szolgáld örökkévaló Istenedet".

Ennyit és nem többet kívántál! Romlatlan, a „*Kabbala*" misztikus hangjánál nevelt lelked ezt óhajtotta és így jutott el a „*Középső kapun*" át, — „Babilon vizeihez" és „Szulamit lángjához".

Sivatagban jártál, hol lapod megindítása üdítő oázist jelentett. József módjára „eth acháj anóchi mevakés" — testvéreidet kerested. Tanítani kívántad őket a szépre, nemesre és jóra, hogy, miként Mózes kívánja, „szentekké váljanak, miként szent az Örökkévaló Istenünk".

Büszkeséget, dacot kölcsönöztél testvéreidnek a nemes, régi „*Héber költők*" feltámasztásával, és közben Juda Halévi nemes példáján megszeretted és megismerted a „*Feltámadó Szentföldet*" és lánglelkű prófétáját, — *Herzlt*.

Nem tömjénezted a vélt nagyokat, nem korholtad a levitézlett nagyságokat. „Cedek cedek tirdauf", az igazságot kutattad, az igazságot hajszoltad. Nem a pillanatnyi anyagi előnyöket szolgáltad, mert érezted Mózes intelmét: — „ki hasóchad jeavér ené chachamim vijszaléf divré cadikim", — „a megvesztegetés megvakítja a bölcsek szemét és elferdíti az igazak szavát".

A magyar zsidóság szentélyévé avattad a Mult és Jövőt. Ez egyúttal folyóiratod fennmaradásának titka, fejlődésének alapja.

A szentélyépítésnél az Írás megemlékszik — egyebütt nem — az Isten sugallta művészekről, a szentély építészeiről, — Becalél és Oholiábról. Amint ők egyek voltak a szentéllyel, úgy Te testesíted meg a Mult és Jövőt. Ezért bocsásd meg nekem, ha lapodat lelkeden át méltattam.

Neked továbbra is csak azt kívánom, amit az írás a szentély művészeiről mond: „És adott nekik az Úr bölcseséget és belátást, hogy végezhessék feladatukat — „avódath hakódés" — a szentély szolgálatában, úgy, ahogy az Isten megparancsolta". Tudom, hogy így folytatod és ehhez teljes szívből erőt és kitartást kívánok.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

GERŐ ÖDÖN: NAGY TANUK TANUZÁSA

Olyan ünnepen is, amilyen ennek a nagyszerű zsidó folyóiratnak negyedszázados jubileuma, nem tudok másra gondolni, csak szerencsétlen németországi hittestvéreimre. Az ősi zsidó vértanuság mai megszenvedőire. Vajjon igazán csak a tömegszuggeszció mágikus hatalmát sinylik-e, vagy pedig a német népszellemnek önmagára való ráeszmélését? Azt-e, amit valamikor l'esprit géneral d'une nation-nak neveztek el? Erről a német népszellemről klasszikus tanu mondja, hogy sohasem idegenkedett az antiszemitizmustól. „*Jenseits von Gut und Böse*" című munkájában *Nietzsche* azt írja, hogy „még nem találkoztam olyan némettel, aki a zsidót szenvedhette volna, és bármennyire is elutasítják maguktól az elővigyázatosak és a politikusok a tulajdonképpen való antiszemitáskodást: ez az elővigyázat és politika korántsem magának az érzületnek fajtája ellen irányul, hanem csak veszedelmes mértéktelensége, kiváltkép ennek a mértéktelen érzületnek izléstelen és szégyenletes kifejezésrejutása ellen." Ezt a megállapítását valamelyest enyhíti Nietzschének az a vélekedése, hogy a *zsidóellenesség nemzeti ideglázznak valamilyen nyilvánulása.* „El kell fogadni azt", úgy mondja könyvének ugyanabban a fejezetében, „ha valamely olyan népnek szellemét, amely nemzeti ideglázban és politikai nagyravágyásban szenved, sőt bennük szenvedni *akar*, különféle felhők és zavarok elhomályosítják, röviden az elbutulásnak rövid, kis rohamai, például a mai németeknél hol a franciaellenes butaság, hol a zsidóellenes, hol a lengyelellenes, hol a wagneriánus, hol a teuton, hol a porosz, mindmegannyi a német szellemnek és lelkiismeretnek ködded borítottságai."

Ennek a két idézetnek nyomán választhatunk aközött, hogy az antiszemitizmust a németek eredeti vagy szerzett közösségi érzésének tartsuk. Mind a két esetben szemben áll a német szellemi hódítástendenciának. Mert kétségtelen, hogy a német nyelvnek, irodalomnak, a német könyvnek és német gondolkodásnak eredményes terjesztői voltak és jórészt ma is azok a német zsidók. Valahol azt olvastam, hogy a zsidóknak a németségtől kényszerített elidegenedése a német kulturának egy „elvesztett hídfőjét" jelenti. „*Ein verlorener Brückenkopf der deutschen Kultur*". Hiszen német és külföldi zsidók világszerte vittek németséget s a németországi határokon innen a németül értők és olvasók és német könyvet vásárlók többsége zsidó. Még a jiddis nyelv is német keverékdialektus.

Ne vádoljuk hálatlansággal a németséget, amiért a németek nem akarnak hálásak lenni. Az egyéni akarás és gondolkozás mindig általános akarásba és gondolkodásba olvad bele. Ez szociológiai törvény. De, igenis, úgy vélekedhetünk, hogy ez a hídfőelvesztés olyan szellemelhomályosodásnak a következménye, amilyent Nietzsche soraikban jellemzett.

Nagyon megszenvedik német hittestvéreink a „nemzeti ideglázat" s bármennyire edzett is a zsidóság a vértanuságban, bármennyire túlélte is az üldözéseket, azokat, akiket most ér a mártiromság, nem vigasztalhatja meg az a tudat, hogy maga a német zsidóság túl fogja élni az egyes német zsidók szenvedését. Mégis el kell gondolkozniok Nietzschének azon a másik megállapításán, hogy „*a zsidók kétségkívül a legerősebb, a legszívósabb és a legtisztább faj a mai Európában*, hogy helyt tudnak állni a leggonoszabb körülmények között is, sőt közöttük még jobban, mint a kedvezők közt olyan erényeiknél fogva, amelyeket ma bünöknek szoktak bélyegezni, de mindenek fölött annak a rezolut hitnek kegyelméből, amelynek nem kell szégyenkeznie a „modern ideák" előtt."

Ez az írásom tele idézetekkel. Úgy érzem, hogy a „Mult és Jövő" jubileumi számának nem esik kárára, ha üldözött német hittestvéreim igaza mellett tanuságba idézek néhány olyan gondolkozót, akinek a szava valamikor az ideák világában latba esett. Amikor az áriaiak és nem áriaiak végzetes megkülömböztetése idején elmondatom például Max *Müller*-rel, a német származású, híres angol nyelvtudóssal, az oxfordi egyetem nagy professzorával, az indolog nyelvészet nagymesterével azt a véleményét, hogy „*én az olyan ethnologust, aki áriai fajról, áriai vérről, áriai szemekről és hajról beszél, ugyanolyan nagy bünösnek tartom, mint az olyan nyelvkutatót, aki hosszú koponyájú szótárról, vagy széleskoponyájú nyelvtanról beszél.* Ha én áriaiakról szólok, nem gondolok se vérre, se csontokra, se hajzatra, se koponyára, hanem egyszerűn azokra, akik valamely áriai nyelvet beszélnek."

Harminchárom évvel ezelőtt jelent meg Anatole *Leroy—Beaulieu*-nek „Les doctrines de haine" című könyve. A gyűlölet doktrináiról elmélkedik. Három része az antiszemitizmusról, az antiprotestántizmusról és az antiklerikálizmusról szól. És közös forrásukról. Arról a mágikus hatalomról, amellyel a gyűlöletre fogott tömegszuggeszció érvényesül. Hol az egyiket mozgatja, hol a másikat, hol mind a hármat. És mind a három egymást éleszti. Leroy-Beaulieu nagy tévedést lát abban, ha a zsidó szellemen a negáció és rombolás szellemét értik. „Ennek — úgymond — semmi zsidó jellege sincs. Hiába mutatnak rá zsidó materialistákra és atheistákra, mert atheizmusukat és materializmusukat nem a zsidóságból hozták, hanem nemzsidó polgártársaiktól vették át. A filozófiai és politikai radikalizmust az áriaiaktól tanulták, nem az áriaiak tőlük. Akármit is mondanak az antiszemiták, nem mi „zsidósodunk el" a zsidókkal való érintkezéstől, hanem ellenkezőleg a zsidók kivetkőznek zsidóságukból.

Ime, nagy kultúremberek vélekedése érzésekről, balhitekről, amelyek régi nemzedékek hagyatékából kikelve a kultúra fölé kerekedtek. Új életre keltek, vagy talán csak kitörtek rejtekükből, ahol lesték a nekik ellenséges erkölcsi világrend rombadőlését. Német hittestvéreinknek az a legvéresebb szenvedése, hogy *emberi méltóságukat tapossák*. De meg van írva, hogy az emberiség ideája csak keletkezőben van. Milyen lassú az üteme ennek a keletkezésnek! Az emberség, a humanizmus diadalának is. És milyen sok a visszaesése! A bibliától, a szent tanításoktól le napjainkig.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

ZSIDÓ HUMOR

HÁROM NAPI NYUGALOM.

Mikor Leo Pinsker súlyos beteg lett, igy szólt:

— Ha tőlem függne, meghagynám, hogy holttestemet hagyják három napig temetetlenül pihenni. — „Miért?" kérdezték csodálkozva. — Azért, felelt Pinsker mosolyogva, mert ezen a világon nem volt egy percnyi nyugalmam, tele voltam bajokkal, egyéni és közbajokkal. A túlvilágon se lesz nyugalmam, hiszen hús és vér vagyok, tele bűnökkel, vétkekkel. Hadd pihenjek legalább három napig e világ és a túlvilág között...

ÉRDEMES-E A FA MIATT?

Egy kereskedő, aki tutajokat szokott küldeni Danzigba, jött egyszer a lubavicsi rabbihoz és elpanaszolta neki, hogy nagy vesztesége volt a legutóbbi szállításnál és emiatt nagyon aggódik.

— Nézd csak, fiam, felelt a rabbi, bölcseink mondják, hogy amikor egy ember bánkódik, Isten is bánkódik vele, a Legfelsőbb mintegy résztvesz az ember fájdalmában. Hát mondd: érdemes-e fájdalmat okozni a Gondviselésnek egy kis fa miatt?...

A SZOVJET ÉS A SZÉCHEL.

A „Haarec" héber napilap cikksorozatot közöl oroszországi tapasztalatokról és főképp a zsidó kultúrának elnyomatásáról a Szovjet által. Idetartozik a héber szavak kigyomlálása az élő jidis nyelvből. Egyszer nyilvános vita folyt erről a kérdésről. Még a héber nyelv hívei sem mertek állást foglalni amellett a tény mellett, hogy a jidis át meg át van itatva évszázadok óta héber elemekkel, amiket ma eltávolítani oktalanság. A héber nyelv pártolása „ellenforradalmi akció"-nak számíthat. Győztek tehát a „purifikátorok". Ekkor felkelt az ukrajnai közoktatásügyi népbiztos, aki tiszta orosz származásánál fogva nem félt a „félreértés"-től, mosolyogva mondotta: „Én nem tudok héberül, de vannak egyes szavak, miket értek. Így például tudom, mit jelent ez a szó „*széchel*" (ész). Aki pedig azt a szót ki akarja irtani a használatból, mutatja, hogy nincs erre szüksége..."

CÍM ÉS RANG.

Endrei S. Henrik, a Pesti Chevra-Kadisa igazgatója mesélte az alábbi kedves jelenetet:

A Chevrához fordult segítségért egy valamikor igen szép napokat élt özvegyasszony. Megszavaztak neki havi 20 pengő segélyt, amit minden hó elején hazaküldtek neki. Egyszer bejött a hó közepén azzal a kéréssel, hogy szüksége volna már most a jövő havi 20 pengőre. Teljesítették a kívánságát. Mikor az utalványt kezébe adták, nem tudta mindjárt az eljárást. Az egyik gépírónő kedvesen útba akarta igazítani és megszólította:

— Nagyságos asszony, jobbra tessék menni, oda a pénztárhoz.

A hölgy erre odafordult a kisasszonyhoz:

— Kérem, én méltóságos asszony vagyok!

OTTHON ÉS ÚTON.

A karloni cadik mondta: Aki otthon egész zsidó, az úton félzsidó. Aki pedig félzsidó otthon, az úton még negyed zsidó sem...

MINDIG MEGÚJULNI.

A braszlavi R. Nachman mondotta: Sohase legyen az ember öreg. Se öreg cadik, se öreg chászid. Az öregség nagyon csúnya tulajdonság. Az ember köteles mindig megújulni és újra kezdeni és megint újra kezdeni...

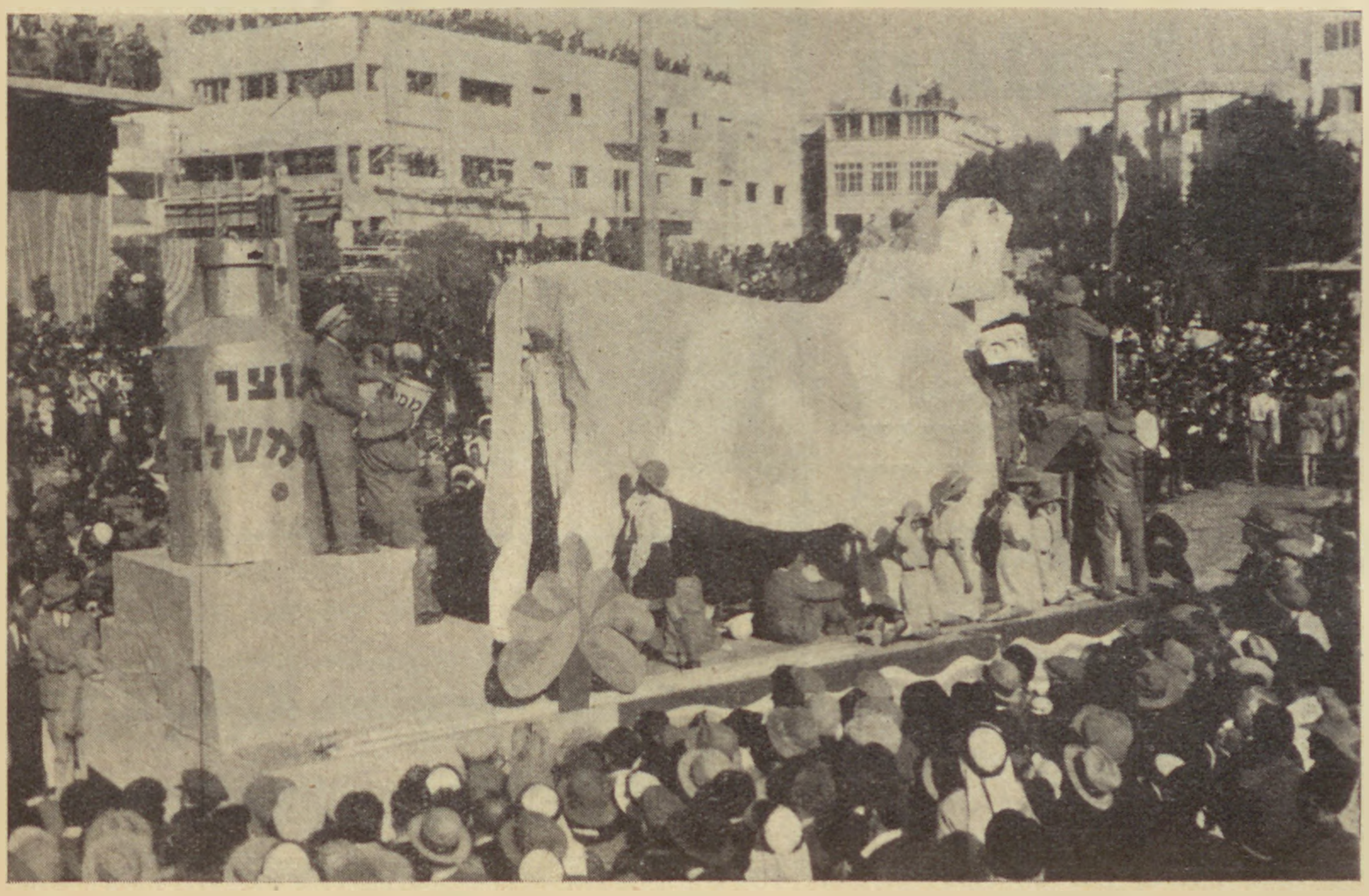
KÉZFOGÁS A HALOTTAL.

Meisls varsói rabbi idejében történt, hogy a kórházban meghalt egy beteg, akiről az örökösök tudták, hogy nagyobb pénzösszeg volt nála. Gyanút fogtak a kórház szolgájára, aki sokat forgolódott a beteg körül. De ez tagadott.

— Nincs más hátra, minthogy kezet kell adnod a halottnak, hogy te nem vetted el a pénzét.

A szolga elsápadt. De mégis beleegyezett. A rabbi erre külön szobába hívta két ismerősét és kiadta a további utasítást: Menjenek a kórházba, egyikük feküdjön a földre és tetesse magát halottnak, takarják le lepellel, tegyenek feje fölé égő gyertyát és mikor a szolga kezet nyujt neki, fogja meg és ne eressze el. Így is történt. A szolga remegve ment be a szobába a halotthoz, oda nyujtotta a kezét a lepel alá és mikor kiakarta húzni, sárgult, zöldült és felkiáltott:

— Mentsetek meg! Vis zsadom a pénzt!...

PALESZTINAI HUMOR

Pillanatfelvétel a legutóbbi telavivi purimi menetből. „Palesztina mint az angol kormány fejőstehene". A nagy kannán felirat: „Ócar hamemsalah" = államkincstár.

Ein satirisches Bild des letzten Purimzuges in Tel-Aviv. „Palesztina als Melkkuh der englischen Regierung." Auf der Milchkanne: Ozar hamemschata." (Regierungskasse)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

A CIONISTA KONGRESSZUS EREDMÉNYEI

A Luzernben lefolyt kongresszusok kétségtelenül *jelentős eredményeket* érleltek meg. Közelebb hozták egymáshoz a pártokat, amelyek már előbb a bizalmas tanácskozások folyamán igyekeztek az ellentéteket tompítani a közös építőmunka érdekében. A *Mizrachi kiküzdötte a hagyományoknak respektálását minden hivatalos intézménynél* és ezt minden esetre az éveken át tanusított szeretetteljes megértéssel érte el. Viszont *a munkáspárt engedett progresszív álláspontjából* a vallásos irányzat javára. Ez mindenesetre jó hatással lesz a Palesztina-munka népszerűsítésére mindenfelé. *A revizionisták felé* is nyitva hagyták a kapukat és a bécsi revizionista kongresszus egyes jelenségeiből is következtetve, bizonyára el fog következni az idő, amikor már ez a párt is *a szervezeten belül* fogja majd érvényesíteni maximális követeléseit. A zsidó-állampárt deklarációjával szemben egyébként *Weizmann* ismételten leszögezte, hogy mindenki, akinek Palesztina szíve-ügye, maximalista szeretne lenni követeléseiben, az eltérés csak az eszközökben és a vonalvezetésben mutatkozik. A cél ugyanaz. Weizmann újabb megválasztása a szervezet élére, szintén a harmonikus együttműködés biztosítékául szolgált. Mert hiszen érthető, hogy eddigi tevékenységének nagy eredményei folytán minden bizalom benne összpontosul, az elkövetkezendő nehéz esztendőkben pedig mindenütt szükség lesz az ő erős kezére. A jelentések a Keren Kajemeth bevételének 50%-os emelkedéséről számoltak be. Jelentékenyen emelkedett a Keren Hajeszod is. És a jövőbe vetett bizalom jele, hogy a legközelebbi költségvetést 400.000 fontba állapították meg.

„*Kongress der Versöhnung*"-nak nevezi a zsidó sajtó ezt a luzerni kongresszust, amely a vezetőség élére egy nagy koaliciót állított. Sokolow a szervezet díszelnöke, Ussiskin az Aktions Comitée elnöke lett, amelynek tagjai *Ben Gurion, Schertok, Kaplan, Grünbaum, Prof. Brodetsky*, dr. *Rottenstreich*, Rabbi J. L. *Fischmann*, genfi delegátus dr. *Goldmann*, amerikai főmeghatalmazott *Lipsky*, gazdasági irányító *Ruppin*, londoni főmegbizott Leonard *Stein*.

Emelkedett hangulatban folyt le a *Jewish Agency* gyülése is. Weizmann záróbeszédében méltán emelte ki, mint a kongresszus legnagyobb eredményét, hogy „*hidat épített két világ között, egyességet hozott létre olyan toleranciával és előzékenységgel, amelyhez mindkét tábort üdvözölni lehet.*" „A politikai vezér — mondotta Weizmann — csak utcaseprő, aki megtisztítja az utakat, eltakarítja az akadályokat, hogy a többiek járhassanak rajta. A mi munkánk a világbékétől függ. A Földközi-tenger politikai hullámokat vet és azt hiszem, hogy éppen ebben az időben fog Palesztina a világ békéjének elmélyítéséhez hozzájárulni. Senki sem mondhatja előre a jövőt, de mindenki közülünk előkészítheti a jövőt, úgyhogy gyermekeinknek és utódainknak átnyujthassunk valamit, ami az ő életüket a miénkénél gazdagabbá, szebbé, könnyebbé teszi." A kongresszusok eredményeire még visszatérünk.

A MULT ÉS JÖVŐ JUBILEUMI SZÁMA a világ minden tájáról érkezett anyag torlódása folytán, az eredetileg tervezett terjedelmének kétszeresére bővült. 166 oldal, 8 műmelléklet oldal, közel 200 illusztráció, stb. és még így sem tudtuk elhelyezni mindazokat az értékes közleményeket. melyekkel illusztris tudósok, írók, művészek, közéleti férfiak mindenfelől elhalmoztak bennünket. Egy részét a következő számokra kellett eltennünk. Hiszen így is rengeteg áldozatkészséget követelt a mai súlyos viszonyok közt. ilyen hatalmas szám költségeinek a fedezése. A jubileumi bizottság méltán reméli, hogy a Mult és Jövő előfizetői ezt az áldozatkészséget új hívek szerzésével fogják meghálálni.

A jubileumi bizottság szeretettel boldog új évet kíván a Mult és Jövő olvasóinak.

A Mult és Jövő jubileumi számát előfizetőink díjtalanul kapják. Nem előfizetőknek egy példány ára 10 pengő, 50 kc., 2 dollár, 100 dinár, 250 lei.

3 generáció **75** esztendő

Márka lett a **KOZMA kalap**

ing

nyakkendő

Károly-körút 3 (saroküzlet)

Felhivjuk előfizetőink figyelmét

Ifj. Stern Ármin

cégre, Budapest, V. ker., Gróf Tisza István-utca 26.
(Vilmos császár-út sarok.)

Magyarország egyik legelőkelőbb cége, melynek szolidsága az egész országban közismert. Férfi és női szövetek, selymek, bársonyok és divatujdonságok, függönyanyagok stb. a legkényesebb izlést is kielégiti.

Árusítás nagyban és kicsinyben.

Az üzlet szombaton zárva.

1910—1935

Semmel Mór

Sebészeti és világitási üvegáru nagykereskedés

Chirurgische und Beleuchtungs-Glaswaren en gros

Budapest, VI, Dessewffy-u. 39.

Telefon interurban: 143-29, 143-30

Sürgönycim: / **Telegrammadresse: Semmelglas**

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

GOLDZIEHER GÉZA. A Mult és Jövő jubileuma alkalmával, úgy érezzük, kegyelettel kell megemlékeznünk *Goldzieher Gézáról,* aki a *folyóirat alapításától kezdve* lelkes szeretettel állt mellénk és a legsúlyosabb időkben is áldozatkész előzékenységgel gondoskodott arról, hogy a Mult és Jövő művészi köntösben jelenhessen meg. Goldzieher Géza nemcsak mint a legelőkelőbb külföldi papírgyár magyarországi képviselője, hanem mint kultúrember szerette a szépet, a nyomtatvány művészi kiállítását és különös gondot fordított arra. hogy a Mult és Jövőnek a legnehezebb időkben is meglegyen a megfelelő finomságú műnyomó papirja, melyen az ilusztrációk minél tökéletesebb szépségben domborodnak ki. A nyolc évvel ezelőtt elhunyt Goldzieher Géza utóda, volt munkatársa, *Bartók Aladár* igazgató is hasonló előzékenységgel támogatja a Mult és Jövőnek kultúrális és művészi törekvéseit.

WILHELM WACHTEL A FESTŐ — 60 ÉVES. A „Stimme"-ban írja Jakob Rosenthal: „Wilhelm Wachtel — 60 éves? Alig lehet elhinni, ha magunk elé idézzük Wachtelt, fiatalos arcában a világos, nevető szemekkel. De Wachtel még hatvan évével is fiatalember. Sőt talán a palesztinai zsidó ifjúságnak ez a festője, ma, tudásának zenitjén még fiatalabb, mint évtizedekkel ezelőtt volt. Napot, tengert, földet és embereket egyforma odaadással fest. De mindig Palesztina arca az, amelynek nézésébe Wachtel elmerül. Most Palesztinába költözik. És a születésnapi szerencsekívánatokhoz csatlakozik az óhajtás, hogy Wachtel Palesztina földjén még hosszú évekig töretlen alkotóerővel és — örömmel dolgozzon."

Szenes Fülöp olajfestménye Prinz Ármin szatmári hitközségi elnökről jubileuma alkalmából
A képet nagy ünnepélyességgel leplezték le.

LLOYD TRIESTINO
FLOTTE RIUNITE LLOYD TRIESTINO-MARITTIMA ITALIANA-SITMAR

PALESZTINÁBA ÉS SIRIÁBA

hetenként kétszer legmodernebb gyorshajókkal **Triestből,** egységes- és turistaosztály

EGYIPTOMBA

hetenként **Triestből** és **Genovából** 3 nap alatt pazar luxushajókkal

A LEVANTERA, INDIÁBA ÉS A TÁVOLKELETRE

sűrű járatok modern óceánjárókkal

Prospektusok, felvilágosítás a társaság mindkét budapesti irodájában

THÖKÖLY-ÚT 2 — VÁCI UCCA 4

A VIZO VILÁGKONFERENCIÁJA BUDAPESTEN. A Vizo világszervezet vezetősége az idén Budapesten tartotta évi gyűlését, amelyen számos külföldi vezetője vett részt. A konferenciát nagy érdeklődés kísérte.

A budapesti Wizo méltó módon fogadta külföldi vendégeit dr. Friedmann Ignácné elnöklete alatt. A budapesti konferencia részleteire és eredményeire még visszatérünk.

TEMPLOMAVATÁS. A budapesti aut. orth. izr. hitközség budai területén lakó tagjai számára II., Margitkörút 7. szám alatt új templomot rendezett be, melyet aug. 9-én adtak át rendeltetésének. A felavatási beszédet Grosz J. József rabbi tartotta és azon reményének adott kifejezést, hogy az új templom a budai orth. tagok összetartását szorosabbra fogja fűzni. Ács Mihály, Friedmann Frigyes és Weisz Yoir ujonnan megválasztott gaboim szereztek érdemeket az új templom körül.

Calderoni és Társa
látszerészek
Budapest, V., Vörösmarty-tér 1. Tel.: 81-1-48

Szemüvegek, orrcsiptetők, lorgnettek, szinhazi látcsövek a legjobb kivitelben. Halló-készülékek.
Fényképészeti cikkek

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Balra: Schlésinger Lázár és neje Müller Antónia (1798). Lent: Müller Ede (1830-1910)
Jobbra: Müller Hermann és felesége Kadelberg Eleonora (1798). Lent: Mné Schlesinger Berta (1840-1882).
(Marastoni József festményei)

EGY ORTHODOX CSALÁD GALÉRIÁJÁBÓL. A nemrég elhunyt Deutsch Vilmos szalonjából, mely az utóbbi esztendőben, a gyengélkedő jótékony öreg úr magán-minjánjának imaháza is volt, fényképezte le a Mult és Jövő munkatársa fenti „Ahnen-Galerie"-csoportot, mely érdekesen mutatja, mennyire hasonul a vallásos zsidóság a XVIII. században is korának kultúrájához. Mint korabeli arisztokrata-miniatürök, úgy hatnak ezek a művészi festmények (Marastoni József művei). Ezek a „modern" külsejű Müllerek és Schlesingerek korukban közismert talmud-tudósok voltak. Müllerék fehérmegyei földbirtokosok, nagybérlők. az ifjabbik Müller Ede. Deutsch Vilmosné apja. a székesfehérvári orth. hitközség alapítója, saját költségén építette fel templomát, később Budapestre költözve, az orthodox chevrát hívta itt életre. Schlesinger Lázár, mint tisztelet-beli móhel vette fel Ábrahám frigyébe Székesfehérvár gyermekeit, köztük szerepel kis könyvében *Goldzieher* Ignác, *Strauss* Adolf és más sok híresség. Igy párosult a talmudi ideál szerint, „Tóra ugedulah".

KOOK FŐRABBI HALÁLA. Túl a hetvenen. de szellemi frisseségének teljében költözött el az élők sorából Kook, Palesztina főrabbija, akit világszerte tisztelettel vettek körül, a zsidóság körein túl is. Még nem rég közölte a Mult és Jövő a nagy férfiú életéből merített epizódokat dr. Esriel *Carlebach* munkatársunk tollából. Ekkor közöltük azt a mesteri portrét is, amelyet Herman *Struck* festett róla. Kook főrabbi halála mély részvétet keltett világszerte. Temetésén résztvett Palesztina kormányzója, aki Kook főrabbi szavait, tanácsait igen nagyra becsülte. 1903-ban választották meg jaffai főrabbinak, 1916-ban résztvett a Balfour-deklaráció előkészítésében és azóta is az új Palesztinának hivatott egyházi vezéreként szerepelt. Nagy hatással volt az ifjúságra, melyet vallásos irányban igyekezett nevelni. Ömaga igénytelen életmódjával, a Tórának szentelt napjaival és éjszakáival cadiknak volt elismerve. Hátrahagyott héber művei a zsidóság legmélyebb problémáit tárgyalják.

ZSIDÓ NŐK TRADICIONÁLIS EGYESÜLETE alakult *„Agudat Nasim Datijot Olamit"* néven Palesztinában. Az alakulógyülésen palesztinai, amerikai, csehszlovák, holland és német delegátusok vettek részt. Anita Müller és Gottesfeld asszonyok képviselték Palesztinát, míg Csehszlovákia képviseletében dr. Tomaschoff Bertalan bratislavai ügyvéd vett részt. Az egyesület célja a vallásos miliőből származó és Palesztinába kerülő leányoknak mezőgazdasági munkában való kiképzése, valamint új farmok létesítése. Jeruzsálemben már megnyitották első iskolájukat, ahol kertészetet és baromfitenyésztést tanítanak. Haifában van a szellemi előkészítő otthonuk, itt a bevándorló lányokat fogadják és kellő irányítással látják el. A növendékek száma megközeliti a 100-at. Csehszlovákiában Bratislava centrummal folynak a szervezési munkák. Szlovenszkón nagy érdeklődéssel fogadták a mozgalmat és Bratislavában s Trnaván a „Mirjam" női mizrachista csoport rendezésében dr. Tomaschoff Bertalanné és dr. Steiner Siegfriedné nagysikerű előadásban ismertették az egyesület célkitüzéseit. „A ‚Mirjam' és az ‚Ando' célja ‚— mondotta dr. Tomaschoffné — hogy a zsidó családból elragadott gyermeket visszaadja a szülői háznak és anyjának."

REMÉNY ifjúsági lap amely *Molnár* Ernő dr. kitünő szerkesztésében, nagyszerű hivatást teljesit, az új tanévvel még bővített olvasmányt nyujt az ifjúságnak és bevált segítőeszközül szolgál minden hitoktatónak. A Remény terjesztése fontos kultúrfeladat és mindenkinek elő kell segíteni, aki a zsidó ifjúság nevelését a szivén viseli. Szerkesztőség és kiadóhivatal: VII., Ajtósi-Dürer-sor 9. Telefon: 452—35.

A kitünő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendü kivitelben * Elsőrendü fajborok

Budapest, VI., Révay ucca 4/B
Telefon 23-8-43

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

RITUÁLIS HÁZTARTÁSOKBAN

A GÖRÖG HITKÖZSÉGEK ÜDVÖZLETE

„Kedves Barátom! Örömmel ragadom meg a tollat, hogy 50 éves szerkesztői jubileumod alkalmából és is beálljak a világ minden tájából beérkező üdvözlők sorába. Közismert szerénységedet méltányolva csak 50-et írok a 25 naptári év helyett. Mert a te fáradhatatlan és rendíthetetlen munkásságod a zsidó kultúráért és a Szentföldért vívott harc első vonalában nem kétszeres, hanem *többszörös* beszámítást érdemel. *Görögországban is jól ismerik munkásságodat. A Jeruzsálemi egyetemen tartott héber előadásaidat a görög zsidó sajtó is bővebben méltatta. És végtelen örömmel fogadták és szeretetük minden jelével halmoztak el, mikor három évvel ezelőtt a Szentföldre indult zarándokcsapat élén megtisztelted athéni hitközségünket látogatásoddal.* Mint a görögországi hitközségek ez évi delegátusa, hitközségeink nevében köszöntelek és bensőséges szeretettel kívánom, hogy az 50 éves jubileumodat naptári számítás szerint is örömmel ünnepelhesse az egyetemes zsidóság."

Athén, 1935. augusztus. *Widder Samu.*

IRSAI ISTVÁN LEVELE. Kedves Főszerkesztő Uram! Engedje meg nekem, hogy a Mult és Jövő 25 éves jubileumán én is tartsak egy kis privát jubileumot. Tíz esztendeje annak, hogy a Mult és Jövő elsőizben adott helyet telavivi szárnypróbálgatásaimnak. Hogy azóta német, holland, francia és angol lapok — élükön a londoni „The Studio"-val — elég gyakran foglalkoztak munkáimmal, mindkettőnknek elégtételül szolgálhat. Jubileumi ajándékként pedig fogadja jószívvel a Mult és Jövő új köntösét és egy dekoratív kompozicióm at. S miután ünnepet ülünk, hadd köszöntsem így: Chag szaméach. *Irsai.*

FUCHS IGNÁCNÉ. Csendben, szelíd megadással távozott megsebzett szívével Fuchs Ignácné, aki túl a 70-en is mint fejedelmi jelenség sétált magábazárt melancholiájával a budai villanegyed kertjei között. Elvesztette ideálislelkű férjét, a nemes emberbarátot, majd követte fiatalon egyetlen megmaradt fia és büszkesége, György, miután az idősebbik két fiát már a harctéren a világháborúban a haza védelmének adta oda. Menye, *Baracs* Amália, a pesti zsidó leánygimnázium tanárnője és nővére, özv. *Gyenesné* és többi testvérei, köztük *Komlós* Sándor, igyekeztek szeretetükkel enyhíteni mélységes fájdalmát. De ő úgy járt-kelt ezen a földön, mint akinek lelke már a felső világokba tartozik, míg végre megváltotta szenvedéseitől a halál. Fiatal korában mint ünnepelt szépséget csodálták és ötven évvel ezelőtt Blaha Károly festőművész megfestette mint bibliai királynét koronával a fején, amely láthatatlanul ékesítette egész életén át.

Fuchs Ignácné. Blaha Károly festménye (1885)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

LOHR MÁRIA „Kronfusz“
vegytisztító és kelmefestő
Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85
Telefon: 30-2-37

ENGEL JÓZSEF. Az az őszinte részvét, amely Engel József koporsóját felekezeti és pártárnyalati különbség nélkül körülkönnyezte, tanuskodott a legmegfelelőbben arról az igaz megbecsülésről, melyben ezt a nemes emberbarátot a társadalom részesítette. A Pro Palesztina és a Cionista Szervezet lelkes munkása volt és mindenütt, ahol a szent ügyért áldozni kellett, önként elsőnek jelentkezett. Két évvel ezelőtt részt vett a jótevésben vele vetélkedő hitvesével együtt a Mult és Jövő tavaszi szentföldi társasutazásában és dr. Eisenberg Géza kerületi főrabbi megrázó gyászbeszédében, a gyászoló közönség könnyeitől kisérve fejtette ki, hogyha nem is hagyott maga után Kadist mondó fiút (egyetlen leánya és két leányunokája maradt), örökké fog lebegni lelke körül az a Kadis, amit ott mondott el a Szent Fal előtt Jeruzsálemben. Érdemeit a Cionista Szervezet és Pro Palesztina nevében dr. Osztern L., a hitk. nevében Prinz Izidor díszelnök, Lukács Béla alelnök, a Lipótvárosi Társaskör nevében dr. Róth, a Gyógyszerészek Szövetségének elnöke méltatta.

KNER IZIDOR HALÁLA. 76 éves korában meghalt Gyomán Kner Izidor. Karrierje a munkás és törekvő ember felfelé ívelő életpályája volt. Ősei sok nemzedékre visszamenőleg, könyvkötők voltak. Ő maga is, mint könyvkötő kezdte, később megtanulta a nyomdászmesterséget is. Alig huszonkétéves korában már önálló nyomdája volt Gyomán. Elsőrangú, művészi kivitelű munkáinak híre annyira elterjedt, hogy nemcsak Magyarország, hanem Európa határain kívülről is kapott megrendeléseket és nyomdája az ország egyik elsőrangú műintézete lett. Több könyvet is írt: élettörténetét és néhány vídám tartalmú könyvecskét.

GYŐRI ÖDÖN. A miskolci zsidóságnak nagy halottja van: *Győri* Ödön kormányfőtanácsos, a Miskolci Izr. Hitközség örökös díszelnöke, Miskolc thjf. város törvényhatósági biz. tagja, a Miskolci Izr. Ipartársulat díszelnöke stb. stb. életének 87-ik évében elhúnyt. Engedtessék meg nekem, hogy a nyilvánosság előtt búcsúzzam el Győri Ödöntől, aki több volt, mint címei és rangja. Nem mindennapi egyéniség, a köz javáért szünetlen munkálkodó nagy elme volt, kinek a nevéhez maradandó alkotások füződnek úgy a város, mint a hitközség életében. Gyerekemlékeimben feledhetetlenül ott magasodik daliás alakja, soha le nem zárult vitája nagyanyámmal, kinek a családja ősibb miskolci. Gyászoló fiai között Győri Elek mint zeneszerző tette ismertté nevét a külföldön is megjelent és előadott keleti daljátékaival és dalaival, melyeket a magyar rádió útján is hallhattunk.

F. F. M.

Kovács Viktor

harisnya, kesztyü, divatpulloverek és Prof. Jäger alsóruhák
nagy raktára

VI, Király-utca 2 és Petőfi Sándor-utca 11

Pension Stern Abbazia

Modern, szigoruan rituális ház. Folyó hideg- és melegvíz, kilátás a tengerre. Pensió 25 lirától kezdve. Telefon 684. Kivánatra prospektus

Tapasztalatból

tudjuk, hogy a közönség igen nagy része sokat vár a **jószerencsétől.** Senki sem hiszi, hogy a szerencse kormányozható volna s hogy a gazdagabb, jobb, müveltebb, tehetségesebb embert előbb kapja el a szerencse forgószele, mint a szegényt, vagy a kevésbé müveltebbet. De vágyaik és ösztöneik sodornak mindenkit, hogy találkozzanak a szerencse látható formájával és várják, reméljék a **lehetőséget:** a nagy nyereményt.

A **m. kir. osztálysorsjátéknál mindenkinek és minden egyes sorsjegynek egyforma a nyerési esélye.**

Hogy érhet valakit egy főnyeremény, ha nincs sorsjegye?

Most ismét itt az alkalom: Október 19-én kezdődik az uj sorsjáték, melyen óriási összegek nyerhetők. Ne sajnálja tehát senki a csekély befektetést, **hanem rendeljen azonnal** egy sorsjegyet bármelyik **főárusitónál. Uj sorsjáték — uj reménység!**

A szerencse utja mindenkinek nyitva áll. Itt is kitartás a fontos!

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

VINCE PÁL. E számban közöljük Vince Pál néhány kis plasztikáját. A fiatal művész az Iparművészeti iskolában két első és két második díjat nyert. 1929-ben jeligés pályázaton megnyerte a 2 és 5 pengős pénzérmek tervezeteire kitüzött 2000 pengős állami pályadíjat. 1932-ben megnyerte az Iparművészeti Társulat dísztárgy-pályázatának díját. Munkái közül a székesfőváros megvette az „Anyaság" című plakettjét, a Szépművészeti Múzeum pedig megszerezte három plakettjét.

SALAMON BERNSTEIN. Csernichovsky, a nagy héber költő régebben levelet írt a Mult és Jövőnek s felhívta figyelmét Bernstein Salamon festőművészre, akivel akkor a berlini és párizsi kritika behatóan foglalkozott. Azóta a művész áttette műtermét Párizsból Jeruzsálembe, ahol több kiállítást rendezett nagy sikerrel. Tájképei és tipusai egyaránt tetszést arattak a palesztinai műbarátoknál. Bernstein Odessában és Wilnában kezdte művészi tanulmányait, majd folytatta a párizsi művészeti akadémián. Fiatalon nyert nyolc érmet. Párizsban kollektív kiállítása volt 1928-ban, azt követte a bécsi és berlini kiállítás, amely 1930-ban és 1931-ben ismétlődött. A cionista kongresszus alatt rendezett zürichi kiállítása szép sikerrel járt. Legutóbbi palesztinai kiállításán már főképpen szentföldi tárgyú festményekkel lépett fel és aratott meleg sikert.

LÖFFLER EDIT. Az új tehetségek közt feltünt legutóbb érdekes kompozicióival és tartalmas rajzaival Löffler Edit. Jaschik Álmos legfiatalabb tanítványa volt, 12 éves korában került hozzá. Majd Iványi Grünwald Béla növendéke lett, a Képzőművészeti Főiskolán pedig Réti és Vaszary irányítása mellett folytatta tanulmányait. A főiskola befejezése után résztvett néhány kiállításban. Kiváló sikert aratott legutóbb soproni kiállításával. Kompozíciókon és portrékon kívül jutalmat nyert számos díszoklevél tervezetével, melyeket miniszterek, politikusok és a felekezeti élet kiválóságai számára készített.

H. LIPSCHITZ. A budapesti származású néhai Schey Hugó írt először a Mult és Jövőben erről az érdekes művészről, aki bibliai tárgyú festményeivel tűnt fel Tel-Avivban. Közöltünk egy egész sorozatot az ő Korán-illusztrációiból, melyek annakidején az arab-világban is szenzációként hatottak, majd a mufti közbelépésére be kellett záratni a kiállítást, mely majdnem komoly zavargásokra adott okot. Most Jób könyvéről adott ki értékes mappát finom litográfiákkal, amellett folytatja a zsoltárok ihletében készült képeit, melyek közül mai számunkban is közlünk néhányat.

A BUDAPESTI ORTH. IZR. HITKÖZSÉG KÓRHÁZA a kor legújabb vívmányainak megfelelő, tökéletes felszerelésü elektrokardiográf (szívvizsgáló) laboratóriumot rendezett be. A laboratórium vezetője dr. Weinberger Ödön.

A paradicsomszezonban sok időt és munkát takarit meg a gazdaasszony a

QUODLIBET

passzirozógéppel

Nagymennyiségü gyümölcsöt, paradicsomot, főzeléket, burgonyát stb. percek alatt passziroz.

Minden háztartási és vasüzletben kapható.

Gyártja:

Telefongyár rt.

Budapest, VII. kerület
Hungária középkörut 126-128

MAGYAR KIRÁLYI OSZTÁLYSORSJÁTÉK

Kisérelje meg szerencséjét

Töröknél

Elérhető legnagyobb nyeremény

500.000 P

Egész sorsjegy P 24.-	Fél sorsjegy P 12.-	Negyed sorsjegy P 6.-

TÖRÖK A. és TÁRSA bankház RT
Budapest, IV., Szervita-tér 3. szám

VERŐ ADÉL ERZIEHUNGS- UND STUDIENHEIM FÜR JUNGE MÄDCHEN

BUDAPEST, VII., IDA UCCA 3. FERNRUF: 96-3-13

Das Heim liegt in dem vornehmsten Villenviertel in Budapest. In der nächsten Nähe sind vorzügliche Mittel- und Fachschulen, sowie Sport. ORTH. KOSCHERE Verpflegung. Der religiöse Styl der Anstalt wirkt auf das Seelenleben der Zöglinge. Referenzen ersten Ranges.

SIRKÖVEK

Művészi kivitelü, fedőlapos siremlékek

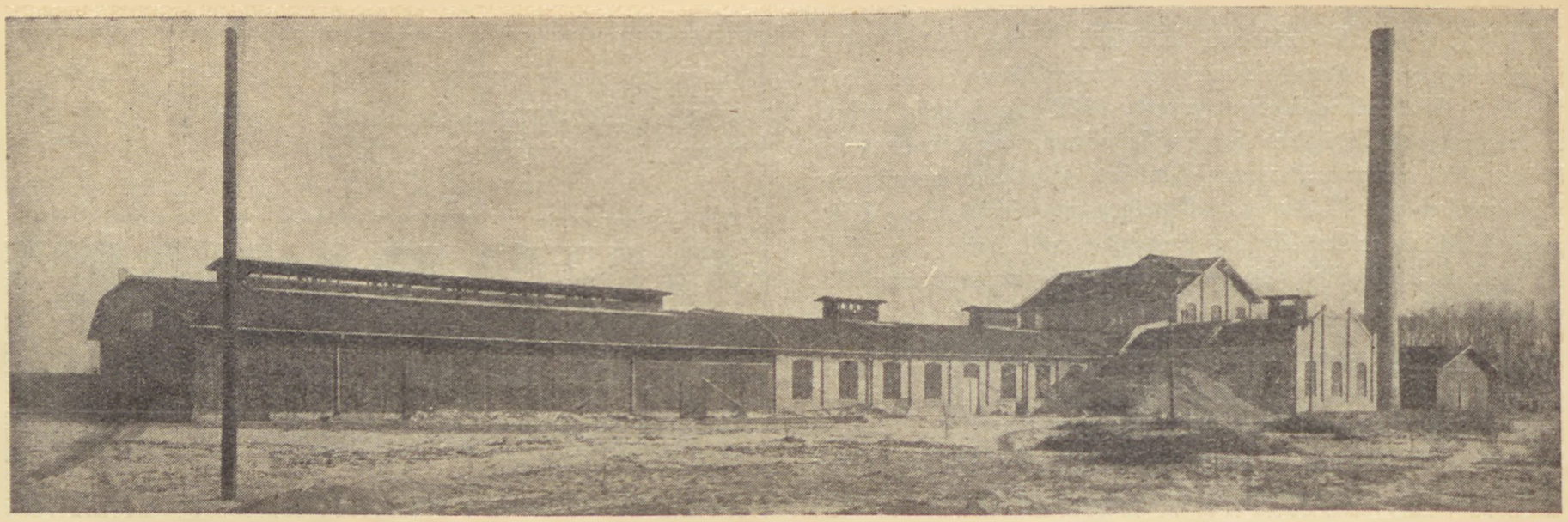
Legszebb kivitelben, legolcsóbb árban

BOROS ÉS KOHN

Cégtulajdonos: **BOROS JÓZSEF**

Budapest, Károly király-út 17. Tel. 41-4-92

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Az Első Magyar Kartonlemezgyár Rt. 1924-ben — Die Erste Ungarische Carton Papenfabrik A.-G. im Jahre 1924

LÁTOGATÁS AZ ELSŐ MAGYAR KARTONLEMEZGYÁRBAN

A Mult és Jövő jubileuma alkalmából felkerestük azokat a helyeket, ahol a Mult és Jövő anyagát szabják, köntösét készítik. Így kerültünk a finom kartonlemezborítékot szállító gyár munkahelyére a közeli Budafokon. Fényes autóút vezet szinte a gyár kapujáig, melynél érdekes perspektiva nyílik a kertes tisztviselő-lakóházakra, igazgatósági épületre, kertgazdaságába. Mintha üdülőhelyre lépnénk. Teniszpályák és a testi kultúrának egyéb eszközei, fürdő, parti pihenő, úszómedencék, modern munkásjóléti intézmények, szociális berendezések, miket körülbelül 200 munkás vesz igénybe. A gyári iroda templomszerű épületében laboratórium, ahol a nyersanyag, fa-cellulóze, caolin stb. kémiai vizsgálatai folynak szakmérnökök vezetése alatt, vegyi anyagokkal, Falbenbichler üzemvezető irányítása mellett. Belépünk a műszaki igazgatósági irodába, ahol Daut János mérnök, gyárigazgató fogad bennünket és szakszerűen megmagyaráz mindent. A falon az alapítók arcképei, *Wolf* Jakab, *Leitner* Mór keresk. tanácsos, központi igazgató, *Leitner* Fülöp, *Leitner* Gusztáv, *Binetter* Jenő vezérigazgató. Két hatalmas kép mutatja a gyár decenniumának fejlődését, *1924—1934*. Mekkora alkotó munka, mely a kultúrát szolgálja. Tíz év alatt a köves, elhagyott terület virágzó impozáns ipartelep lett. Óriási nyersanyaghalmok és papírhegyek között vezet az utunk. A legkülönbözőbb színek káprázatatják a szemet. Egész hegy telefonkönyvekből, hivatalos aktákból, amelyek bezuzásra kerülnek. Sic itur gloria mundi. Régi dokumentumok és drága okmányok, melyek a „krematórium"-ban porrá zúzódnak. Aztán mindennek át kell mennie a „purgatóriumon". Óriási malomkövek között foszlatják, rengeteg vízmennyiségben fürdetik, mosdatják, nyujtják, míg megújult ünnepi köntösben ismét átléphet az új létnek kapuján. Hetven méteres gépek, hengerek tömegei között préselik a pépet, gőzöltetik, szárítják és szabják. A gépteremből felmegyünk az adjusztáló terembe. A legkülönbözőbb színű nehéz és könnyű postai és képeslapok, rajzpapirok, dosszier- és celluloidkartonok, textiladjusztáló-, csiszoló-, fedélpapirok, légyfogólemezek stb. Nagy sürgés-forgás az óriási bálák körül. Az expedicióra váró vagóntételek között megnézünk néhány felírást: *Jaffa, Haifa, Tel-Aviv, Jeruzsálem, Konstantinápoly, Alexandria, Beyrouth, Bagdad, Johannisburg, Dél-Afrika.* Íme, egy iparüzem alakul Budapesten és pár év alatt már a legtávolabbi keletet hódítja meg. És felidéződnek a tavaszi emlékek, amikor együtt jártunk a gyár spiritus rektorával, *Binetter* Jenő vezérigazgatóval és családjával a Szentföldön és Jeruzsálemben megálltunk a „Száz kapu"-ban és néztük azt az alapítványi házat, amelyet a Binetter-ősök a szentföldi testvéreknek menedékhelyül emeltek. És elgondoltuk, milyen hálásak lehetnek a Gondviselésnek, akik áldásul kapják az alkotó munkának és jótevésnek belső harmóniáját.

Az Első Magyar Kartonlemezgyár Rt. 1934-ben — Die Erste Ungarische Carton Papenfabrik A.-G. im Jahre 1934

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A MAGYAR PALESZTINA KERESKEDELMI KAMARA. A nyár elején alakult meg a Magyar Palesztina Kereskedelmi Kamara Koós nyug. államtitkár elnöklete alatt. Az elnök rámutatott a Kamara nagy jelentőségére Magyarország és Palesztina gazdasági kapcsolatának szempontjából. Majd többeknek felszólalása után dr. Patai József hangsúlyozta, hogy a Kamarának fel kell vennie a kapcsolatot azokkal a szervekkel, amelyek eddig nálunk a Palesztina-munkát előkészítették, így a MCSZ Palesztina Gazdasági Bizottságával és a Pro Palesztinával. Felhívta továbbá a külügyminisztérium kiküldött képviselőjének, báró Radvánszkynak figyelmét arra, mennyire fontos, hogy mielőbb létesítsen a kormány magyar képviseletet Haifában, Jeruzsálemben és Tel-Avivban. A Magyar Palesztina Kamarában képviselve vannak Magyarország számottevő gazdasági tényezői. Stern Samu udv. tanácsos, hitk. elnök nagy elfoglaltságára való tekintettel, csak az alelnöki tisztséget vállalta.

KÉPESKÖNYV A PALESZTINAI DOLGOZÓ NŐRŐL. A Wizo, a K. K. L. és a palesztinai „Munkásnők Tanácsa" megbízásából dr. Nadja *Stein* képeskönyvet állít össze, amelyben több mint száz fénykép fogja mutatni a palesztinai nő munkáját a gazdaságokban, iparban, gyermekgondozásban és nevelésben, tudományban és művészetben. A többnyelvű magyarázó szöveggel ellátott könyv szeptemberben jelenik meg.

DR. BERNARD MARTON NEW-YORKI RABBI legutóbbi beszéde, melyet a „Sea Gate Sisterhood Congregation" templomában mondott el installációja alkalmából, általános feltünést keltett. „Hitler a zsidók legjobb barátja", — mondotta dr. Marton. — Hálásak vagyunk Hitlernek, hogy felébresztette a zsidóságot." A fiatal magyarszármazású rabbinak amerikai körökben nagy jövőt jósolnak.

REBENWURZL

szalámi- és kolbászárúgyár értesíti a t. vevőit, hogy az őszi idő beálltával a virsli- és kolbászárúk gyártását és vidékre való postai szállítását megkezdte. Kérjen mindenhol kifejezetten *REBENWURZL* szalámit és konzervet, melyek elismerten a legjobbak. Estélyek- és ünnepélyes alkalmakra a *REBENWURZL* ízlésesen diszített tálcái a legszebbek. Saját érdekében látogassa a *REBENWURZL* üzleteit, ahol a legjobb kiszolgálásban részesül. A *REBENWURZL* név garantálja a minőséget, gyártja:

REBENWURZL

R. T. ORTH. בישר szalámi- és konzervárúgyár, Budapest, VII. Kazinczy-u. 41. Telefon: 44-9-45.

ÜZLETEK:

VI., Laudon-u. 3. Tel.: 284-29.
VI., Király-u. 1. Tel.: 40-7-25.
VII., Wesselényi-u. 18.
VII., Garay-u. 44.

DR VIDOR PÁL BEIKTATÁSA a budai hitközség ujlaki templomában impozáns keretben folyt le. A beiktató beszédet dr. Kiss Arnold vezető főrabbi tartotta nagy eloquenciával. Utána dr. Vidor Pál tartotta meg szívet megindító nagy beszédét. A közönség zsufolásig töltötte meg a templomot.

OLVASÓINK FIGYELMÉT FELHÍVJUK e számunkban Harnavat Hayishuv jeruzsálemi cég hirdetményére; annál is inkább, mert ennek *ügyvezető igazgatója magyar ember.*

SZÉP KÖNYVET, LAPOT, PROSPEKTUST,

ÉS MINDENFÉLE NYOMTATVÁNYT KÉSZIT A

HUNGÁRIA NYOMDA

BUDAPEST, V, VILMOS CSÁSZÁR-UT 34 TELEFON: 18-6-22

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Kendi Antal

lakásberendező ipar
Semmelweis ucca 7

Külön javító és bőrfestő műhely

Hotel Migdal

Haifa

Rechov: Achad-Haam
Hadar Hakarmel

Angol komfort – Francia konyha
Modernül berendezett szobák

*

Minden szobában vízvezeték!

»Magyar konyha«

Tel-Aviv-ban

NACHLATH BENJAMIN-U.
(Bejárat a Rechov Karmelen)

*

Izletes, megbizható magyar konyha - Mérsékelt árak

*

Hammermann Salamon személyes vezetése alatt

MIZRACHI BANK LTD

A banküzletek minden ágában vállal teljesítést és váltóleszámolást, akreditiv nyitást, inkasszót, pénzátutalást bel- és külföldön, csekkek és bankjegyek vételét és eladását a legkedvezőbb feltételekkel.

FŐIRODA: JERUZSÁLEM,
Rehov Jaffa P. O. B. 685.
Telefon: 174.

Tel-Aviv fiók: Rehov Herzl 18 P. O. B. 309.
Telefon: 1162.

Haifai fiók: Rehov Azzis fiat.
Telefon: 1211.

SÜRGÖNYCIM:
Mizrahbank Jeruzsalem, Tel-Aviv, Haifa.

חיפה

מרכז מסחרי החרש בית דן נבריאלי
ת. ד. 638 טלפון 1043

ירושלם

רחוב המלך ג'ורג' בית מוסיוף
ת. ד. 1109 טלפון

JERUZSÁLEM

legnagyobb és leggazdagabb

parcellázó vállalata

jelenleg parcelláz házhelyeket Jeruzsálemben, Kerem-Jicchak, Hadar, Jeruzsálem, Gébhurot, Haschachar, Hemscheh, Baith Wegan, Giwath Rothschild, Haifában: Rechavja.

A vállalat kolonizál, utakat épit, kutakat fur, lecsapol

Cime: JERUSALEM P. O. B. 1109

Philip Mayer & Co ◆ Haifa

TELEFON 787. P.O.B.160

Tőkeelhelyezés:

Építési parcellák a legegészségesebb és legszebb fekvésü parcellák saját területein, a Karmelen.

Telkek, házak Haifában és a környéken, különösen a Hadar Hakarmelen.

Jelzálogok első helyen és teljes biztonsággal, jó kamatozás mellett.

Vezérképviseletek

TEL-AVIVBAN,

Nachlath Benjamin 61, Achad Haam 30

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

ALEXANDER VILMOS (JERUZSÁLEM): A BANKOK PALESZTINÁBAN ÉS A HITEL

Palesztina gazdaságának fölvirágzása szorosan összefügg a bevándorlás emelkedésével, amely az utolsó három évben előre nem látott és nem remélt dimenziókat öltött. Csupán 1934-ben 100.000 bevándorló és turista jött az országba. Az ország lakosságának száma aránytalanul megszaporodott. Megszaporodott jelentékenyen a bevándorolt tőke is és elhelyezést kívánt. Munkaerő is kínálkozott bőven. Úgy a gazdagoknak, mint a szegény munkásoknak lakás, hajlék kellett. Tehát lázas tempóban indult meg az építkezés. A munkások is jó fogyasztók lettek, hiszen szép keresetük van. Ennélfogva emelkedett a kereskedelmi forgalom. Az iparosnak és a munkásnak berendezés kellett, ehhez kölcsönpénz volt szükséges. A heverő tőke is elhelyezést kért nemcsak építkezésekben és gyárak létesítésében, hanem pénzintézetek alapításában is. Hiszen a régi tekintélyes bankok az új kisemberekkel hitelnyujtási ügyben nem álltak szóba és a betevőknek 1—1.5 százalékos kamatnál többet nem fizettek. Sőt le nem kötött, vagy kisebb betéteket el sem fogadtak.

Újabb üzletágak is jelentkeztek a bankoknál. Az ingatlaneladások finanszírozását a „migrasim" vételárváltóit is a bankokba hozták leszámítolás végett. Egy újabb típusú váltó is jött forgalomba. A régi török időből visszamaradt „szokás" szerint a házbéreket egy évre előre kellett fizetni. Ezt a szokást a háztulajdonosok megtartották. De a lakó váltókkal fizet. Ez kitünő váltóanyag. Az idegenforgalom következtében az idegen csekk- és valutaforgalom jelentékenyen emelkedett. Ez a természetellenes „ugrás" az ország fejlődésében és forgalmában erősen hatott a kereskedelmi és a hiteléletre. Ennek természetes következménye volt a bankok „ugrásszerű" megnövekedése. Alakultak újabb és újabb széphangzású pénzintézetek, úgymint „Selomo Hamelech", „Cion", „Izrael", „Moria". sőt „Bank Leumi", „Nemzeti Bank" nevű is, amelyeknek semmi közük a nevükhöz. Egy bankalapításhoz nem kellett sok, semmi korlátozási törvény nem volt. Egy ügyes ember 100 fontot szerzett és megvolt a 10.000 font „alaptőkéjű" bank. A 9900 font be nem fizetett alaptőke a mérleg másik oldalán mint be nem fizetett alaptőke nyert elkönyvelést. Idővel aztán lassanként ez is befolyt.

Legutóbb a jeruzsálemi Kereskedelmi Kamara évi közgyűlésén Palesztina kincstári kancellárja (pénzügyminisztere) tartott beszédében rámutatott arra, hogy a helyi 79 pénzintézetben az év végével 16 millió fontra rúgott

Igen finom középamerikai fajták keveréke . . . 1/4 kg 3.70

Meinl Gyula r. t.
kávébehozatala

Reich Adolf Fiai
zsinór-, paszomány- és szalagárugyár
Budapest, V., Erzsébet-tér 7
Alapítva: 1868

Bunda, szőrme stb.
bizalommal vásárolható
Katzer Aladár Attila
udv. száll szücsmesternél
kir. tvszki hit. szakértő
mérsékelt ár - lelkiismeretes munka
megbizható anyag
modern alakitás, javitás
Budapest, VI, Ó-utca 36
Telefonszám: 22-5-66

Gyártja:
Götzl Lipót
Sidol
vegyi termékek gyára részvénytársaság
Budapest,
VII., Cserey ucca14
Telefon:
96-6-86 és 96-6-32

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

betétállományból összesen 5,339.036 p. font van elhelyezve, míg a többi 10 millión felüli összeg a két vezető intézetben van betéve. Elismeri, a kisbankok nagyon elősegítik a kereskedelmet, de óvni kell az ország hitelének *jó hirnevét.* Beszédében bejelenti a banktörvény közeli megjelenését. Az alaptőke minimumát 25.000 p. fontban állapították meg.

Az általános ellenszenv, amely az egész világon a bankok ellen a „nép" körében nyilvánul, seholsem anynyira indokolt, mint a Szentföldön. A hivatalos megengedett kamatlábat a török törvény 9%-ban állapította meg. Ez most is érvényben van. Mindenféle cím alatt fölszámított jutalékok hozzáadásával föltornásszák 12—15 százalékos kamatra A betevők a nagybankoknál 1—2%-os kamatot kapnak, a kisbankok 4—5 százalékot fizetnek. Jogos tehát a „fölháborodás" betevőnél és kölcsönvevőnél is. Nem utolsó helyet foglalnak el a szegény zsidó életében a városokban működő különböző jótékony (Gemilasz Chaszodim) kölcsönegyletek. Ezeknek az alaptőkéje adományokból és hagyományokból keletkezett. Mindenki, aki hozzájuk fordul, zálogra vagy jótálló aláírásokra, de „becsü-

Töltőtoll bizalom dolga!

Ha töltőtollat akar vásárolni, vagy javíttatni, forduljon a legnagyobb bizalommal hozzám:

SCHER SÁNDOR

Budapest, VIII., Rákóczi-út 55.

Elsőrendű *Parker, Waatermann* és *Montblanc,* valamint az összes márkatollak állandóan raktáron. Ritka occasió vételek.

Szolid árak! Elsőrendű, szakszerű javítások!

Hivásra házhoz küldök!

ISKOLAI ÉS INTÉZETI

HARISNYÁK

PULLOVEREK

KÖTÖTT KABÁTOK

jó minőségek, a nálam megszokott alacsony árak

HEILIG

harisnyaház, Rákóczi-út 26

König ארמה כשר **sütődéje**

VII., Dob-utca 33. Telefon 35-1-86

Készítményei: sütemény, caces, kalács, kétszersült elismerten a legjobbak. Alkalmi megrendeléseket a legpontosabban házhoz szállítok.

A Palestine Shipping Company Ltd., Haifa

egységes I. osztályu

TEL-AVIV

gőzösének legközelebbi indulásai Triestből Haifába

szeptember 27

október 11

október 25

Minden kabinban folyóviz és legmodernebb szellőző berendezés. Fényes társashelyiségek, séta- és sportfedélzetek, zene, tánc, szórakozás.

Legelsőrangu ellátás, szigoruan rituális élelmezés. Zsinagóga a fedélzeten. Rendkivül kedvező menetjegyárak.

Felvilágositás, prospektus a magyarországi vezérképviseletnél;

V., Vigadó ucca 5. sz., félemelet. Telefon: 81-9-16, 84-2-96.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Igyál erőt!

Igyál »E« kakaót!

Stühmer gyártmány

letre“ is teljesen kamatmentes kis kölcsönt kap. Jeruzsálemben egy ilyen Gemilasz Chaszodim egylet 50 év óta működik. Fölépített egy sechunát, ahol a háztulajdonosok ilyen kamatmentes pénzzel építették fel házaikat. Ez az egylet több mint 100.000 font vagyonnal rendelkezik. A vezetője vallásos *szegény* zsidó, most is fizetés nélkül vezeti a „bankot“. Magánpénz tőkepénzesektől 8—9 százalékra elegendő áll rendelkezésre jelzálogbiztosíték mellett. Miután az értékpapírüzlet egyelőre itt jelentéktelen, betét után, mint említettem, csak csekély kamatot fizetnek, jelzálogilag biztosított kölcsönre a gazdagok szívesen adják a pénzt. A nemrég alakult *jelzálogbank* épp most emelte fel alaptőkéjét egymillió fontra.

A sok bank dacára, az ország kis terjedelméhez mérten a váltóforgalom igen nagy, a vázolt körülmények folytán. Ez a forgalom a hét első napjaiban, az itteni speciális viszonyok következtében, még nagyon fokozódik. Tudniillik Palesztina nemcsak három hivatalos nyelv országa, hanem három vallás országa is. Ezen három vallásnak heti ünnepnapjai péntek, szombat és vasárnap. Ennélfogva ezeken a napokon nincs óvás, illetve váltóesedékesség. Ha tehát a váltó lejárata csütörtökön, pénteken, szombaton, vagy vasárnapon van, csak hétfőn, kedden esik óvás alá.

A MIZRACHI BANK TÍZ ÉVE. A Mizrachi bank egyike az első bankoknak, amelyek mindjárt a Balfour-deklaráció után alakultak. A Mizrachi, a cionista szervezet vallásos alapon alakult frakciója, alapította azzal a céllal, hogy az ország építését és telepítését mizrachista szellemben mozdítsa elő. Eleinte 10.000 font volt az alaptőke, amit csakhamar felemeltek 60.000 fontra. 1925-ben megnyilt az első két bankja Jeruzsálemben és Tel-Avivban és idén Haifában. A bank évről-évre fejlődik és fontos helyet foglal el a palesztinai pénzintézetek között. Élén ismert gazdasági férfiak állanak. Összeköttetést tartanak fenn a legnagyobb külföldi bankokkal és különös tekintettel vannak a bevándorlók érdekeire. A Mizrachi bank azonban nem szoritkozik csak saját körére, hanem érintkezésben áll az egész palesztinai társadalommal, a nemzsidósággal is. Az intézet távoltartja magát minden spekulatív üzlettől, befektetései rövid időre szólnak, ahogy ez a kereskedelmi bankoknál szokásos. A multévi mérleg szerint a betétek 347.775 font, különböző befektetések 291.052 font, a mérlegösszeg 640.229 font, a forgalom az elmult évben 8,407.902 font, a tiszta haszon 1934-ben 10.280 font. A bank mindig fizetett rendes osztalékot a részvényeseknek, 1934-ben 7%-ot.

Jól és olcsón
öltözködhetik
ha ruháit

Grosz Lipót

cégnél készitteti

BUDAPEST
V, Vilmos csá zár-ut 17
I, 14. * Telefon: 70-7-73

Keresse fel!

35 éve
fennálló, megbizható

BUTOR

üzletemet

KLEIN DÁVID
Nagymező-utca 36
Radius mozitól 5-ik ház. Telefon.

Kombinált szobák, hálók, ebédlők, uriszobák, konyhák stb. nagy választékban, legolcsóbban részletre is.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

HÁZASSÁG.

Götzl Rózsi, Mátyásföld (Budapest) és *Wetzler* Endre. Budapest (Dunaszerdahely) jegyesek. (Minden külön értesítés helyett.)

Hartstein Gitti és *Schapira* Samu e hó 8-án tartották esküvőjüket az Esplanade-szállóban.

Steinberger Sári és *Karniol* Gyula szeptember 3-án tartották esküvőjüket Targul-Muresen.

Ábrahámsohn Sára és dr. *Ungár* R. szeptember 15-én tartották esküvőjüket a Kazinczy-utcai templomban.

Rosenzweig (Révész) Lajos és *Skopál Margit* Kispesten házasságot kötöttek.

Kahan Éva szeptember 15-én tartotta esküvőjét *Speter* Miklóssal Budapesten.

HALÁLOZÁS

Támuz hó 18. napján Nagyváradon, hosszú betegség után meghalt dr. *Klein* Mórné szül. Moschkovics Gizella. Temetése óriási részvét mellett ment végbe. A megboldogult régi előkelő eperjesi családból származik, egész életén keresztül a szegényeknek támogatója volt, gyermekeit vallásos nevelésben részesítette. Halála gyászbaborította férjét, dr. Klein Mór mezőkövesdi ügyvédet és fiait: dr. Klein Imre berlini nőgyógyászt, dr. Klein László fogorvost.

Blum Zoltán, a kosicei Blum Márk cég beltagja, 38 éves korában hirtelen elhunyt. Halála városszerte általános részvétet keltett.

Marton Arnold szeszkereskedő Turjaremetén, 47 éves korában meghalt. A megboldogult nemrégen költözött el Uzhorodról, hol neje több mint egy évtizeden át a „Wizo" érdekében igen agilis munkát fejtett ki.

Ne vegyen hamisítványt
Ügyeljen e bélyegzőre a paszta felületén
Így bélyegzett szines Schmoll-Pasta
nem válik ragadóssá

Máv. háztól házig forgalom

Fülöp Jenő és Társa

szállitmányozók

Budapest, Erzsébet-tér 15.

Telefon: 803-48

Fülöp Rapid Forgalom

Siremlékek

legolcsóbb
áron

Eichbaum Mór

kőfaragó-
mester

V., Rudolf-tér 3

(Margithídnál)

Hajszálak végleges kiirtása villannyal.

Szépségápolás. Szemölcsirtás. Quarz
Polák Sarolta kozmetikai intézete.
Andrássy-ut 32. I.

Cégem specialitásai: (házikezelésre)

„Miracle" szőrtelenitőszer vagy „Miracle" szőkitőkenőcs

„Miracle" krém, szappan, pouder, rouge, a kozmetika vivmánya

(Kérjen prospektust.) Tanitvány kiképzés.

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek sirkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 34-9-95
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

ZENGŐ-SINGER IBOLYKA, a kiváló hegedűművésznő, aki a „Mult és Jövő“ kultúrestjein ismételten nagy sikereket aratott, a magyar rádió tizedik évfordulóján is sok élvezetet szerzett hallgatóinak. A jólismert művésznő a rádió megalapítása óta minden évben jónéhányszor szerepelt a Studióban.

GIMNÁZIUMI TANÁRNŐ egy vagy két gyermek mellé lakásért korrepetálást vállal. Megkereséseket „Lelkiismeretes“ jeligére kér a kiadóhivatalhoz.

AZ ÚJ 35. OSZTÁLYSORSJÁTÉK október 19-én kezdődik, játékterve, a sorsjegyek ára, nyerési esélye változatlan. Nagyon ajánlatos, hogy az eddigi résztvevők sorsjegyszámaikat továbbra is tartsák meg, nehogy utólag megbánás, esetleg keserűségük legyen. *Új vevők* pedig minél előbb rendeljenek és biztosítsanak maguknak egy sorsjegyet, mert sorsjegy nélkül nincs nyerési esélyük, sőt reménységük se lehet egy főnyereményre! Az I. osztály sorsjegyeinek hivatalos ára: nyolcad *3*, negyed *6*, fél *12*, egész *24* pengő.

FELHÍVJUK ELŐFIZETŐINK FIGYELMÉT Molnár Gyula cégre Budapest, VII., Rákóczi-út 22. Magyarország egyik legrégibb és legelőkelőbb cége, melynek szolidsága úgy a bel-, mint a külföldön közismert. Női ruhái, felöltői, szőrmebundái a legkényesebb izléseket kielégítik. Árusítás nagyban és kicsinyben. Divatértesítőt tessék kérni.

3 szó csupán

SIRKŐ LÖWY-nél BUDÁN

II., Fő-utca 79
Telefon 51-5-81

Külön nagy lerakat
ALKALMI VÉTELEK
a legolcsóbb áron II, Zárda-utca **3**
Margit-krt sarok

Fiú és leány iskolaruhák, fehérneműek és cipők

Székely Jenő cégnél
Petőfi Sándor-u. 9. és Váci-u. 7.

„KORONA“ CIPŐ
Jobb cipőüzletekben kapható!

Templomi **arany-himzések**
nagy választékban

SCHLESINGER JOS.
BUDAPEST, VII, KIRÁLY-UTCA 1. SZ.

Kívánatra részletes árajánlatot, mintákat, rajzokat bérmentve küldök * Elismerő nyilatkozatok az ország minden részéből

Budapesti Központi Általános Tejcsarnok Rt.
VII, Rottenbiller-u. 31.

Palackozott pasztörözött tej. Összes tejtermékek, joghurt, tojás. kenyér és sütemeny

A fővários területén 300 fióküzlet és több mint 1000 eláru-itóhely. Fióküzleteink dijmentesen házhoz szállitanak.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34
Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára